

ІСТИНА СЬОГОДНІ
КОМЕНТАР

ЕДДИ КЛОЕР, ДОКТОР БОГОСЛОВ'Я
ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

ІСТИНА СЬОГОДНІ
КОМЕНТАР

ТЛУМАЧЕННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ СВЯТОГО ПИСЬМА

ЖИТТЯ ХРИСТА, 2

ДЕВІД Л. РОПЕР

Істина сьогодні
Всесвітня місіонерська школа
2209 Benton
Searcy, AR 72143

Істина сьогодні, коментар

Життя Христа, 2

Авторське право © 2024 Істина сьогодні Всесвітня місіонерська школа
2209 Benton, Searcy, AR 72143

Усі права застережено. Жодну частину цієї публікації не можна відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

ISBN: 979-8-9889512-0-9

Оригінальна назва : «The Life of Christ», у двох томах

Авторське право © 2001, 2002 Truth for Today World Mission School

Опубліковано українською мовою із дозволу та збереженням авторських прав RESOURCE PUBLICATIONS, 2205 Benton Street, Searcy, AR, США, www.resourcepublications.net.

УКРАЇНСЬКА БІБЛІЯ в пер. ІВАНА ОГІЄНКА © Британське та Іноземне Біблійне Товариство 1962 р. З дозволу Українського Біблійного Товариства.

Авторські права українського перекладу Біблії поширюються на всі матеріали, що увійшли до цього видання.

Надруковано в КНР.

ЗМІСТ

Передмова редактора	ix
Скорочення	xi
План частини 2	1
Розділ VI: Христове служіння від третьої Пасхи до Його прибуття до Віфанії (продовження)	11
Мт. 19:1—20:34; Мр. 10:1—52; Лк. 9:51—19:27; Ів. 7:2—11:54	
Підрозділ II: В Юдеї	13
Підрозділ III: У Переї	115
Підрозділ IV: По всій Палестині	151
Розділ VII: Останній тиждень Ісусового служіння	219
Мт. 21:1—27:66; Мр. 11:1—15:46; Лк. 19:29—23:56; Ів. 11:55—19:42	
Підрозділ I: Останні звернення	221
Підрозділ II: Остання публічна промова	283
Підрозділ III: Підготовка до Його смерті	351
Підрозділ IV: Зрада, арешт, та суд	421
Підрозділ V: Смерть та погребіння	471
Розділ VIII: Воскресіння, з'явлення та вознесіння Ісуса	535
Мт. 28:1—20; Мр. 16:1—20; Лк. 24:1—53; Ів. 20:1—21:25	
Додаток 1: Додаткові уроки	597
Додаток 2: Таблиці, мапи та археологія	607
Що таке Всесвітня місіонерська школа Істина сьогодні?	699

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Майбутні учні (Лк. 9:57–62; див. Мт. 8:19–22)	19
Вода життя (Ів. 7:37–39)	35
«Я був сліпим, а тепер бачу» (Ів. 9)	54
«Господи, навчи нас молитися» (Лк. 11:1–13)	76
Помилки успішного бізнесмена (Лк. 12:13–21)	90
Покайтесь або загинете (Лк. 13:1–5)	103
Решта історії (Лк. 15:25–32)	128
«Боже, будь милостивий!» (Лк. 18:9–14)	166
Тож ви думаєте про те, щоб одружитись? (Мт. 19:3–9)	184
«Чого ще бракує мені?» (Мр. 10:17–27; Мт. 19:16–26; Лк. 18:18–27)	192
«Ким ви будете, коли станете дорослими?» (Мт. 20:17–28; Мр. 10:32–45; Лк. 18:31–34)	205
Запрошення від царя! (Мт. 22:1–14)	253
Люби Бога всім (Мр. 12:29, 30)	273
«Стережіться фарисейської розчини» (Мт. 23:1–39; Мр. 112:38–40; Лк. 20:45–47)	289
Коли Ісус дивиться, як ми даємо (Мр. 12:41–44; Лк. 21:1–4)	297
«Надійшла година» (Ів. 12:20–36, 46–48)	306
Ризикуючи всім заради Господа (Мт. 25:14–30)	339
«Це чинить на спомин про Мене» (Мт. 26:26; Мр. 14:22; Лк. 22:19)	374
Приносити плід для Господа (Ів. 15:1–12)	400
У саду (Мт. 26:30, 36–46; Мр. 14:26, 32–42; Лк. 22:39–46; Ів. 18:1, 4, 11)	412
Суд над Ісусом (Мт. 26; 27; Мр. 14; 15; Лк. 22; 23; Ів. 18; 19)	458
«Розіп'яли тут Його» (Лк. 23:33–38, 44–46)	490

«А як щодо розбійника на хресті?» (Мт. 27:38–44; Лк. 23:39–43)	491
Чуда Голгофи (Мт. 27:45–54; Мр. 15:33–38; Лк. 23:44–46; Ів. 19:28, 30)	511
«І ... поховали Його»	530
Про що говорить воскресіння	547
«У славі вознісся» (Мр. 16:19; Лк. 24:50–53; див. Дії 1:9–12)	584

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ

Де перебувають мертві?	137
Чи потрапляють померлі одразу на небеса?	146
Вчення про шлюб та розлучення	181
Жінки біля хреста	489
Чому Ісус мусив померти на хресті?	503
Якого дня помер Ісус?	505
Тіло воскреслого Христа	544

ПЕРЕДМОВА РЕДАКТОРА

Цей том є Частина 2 двотомної студії про життя Христа. Фактично він продовжує велику низку студій Святого Письма, що висвітлюють кожну книгу Божого об'явлення для людей. Це дослідження Христового життя є хронологічно упорядкованим викладом історії, що її повідомляють Матвій, Марк, Лука та Іван. Його метою є забезпечення безперервного висвітлення життя нашого Господа, аби читач міг зосередитись саме на Його земному шляху, не відволікаючись на інші питання.

Автор не претендує на безпомилність своїх коментарів; він розуміє, що, як і кожна людина, він може помилятися. Цією спробою гармонії Євангелій автор лише бажає поділитись з іншими плодами свого дослідження Святого Письма, якому він присвятив усе своє життя. Сподіваємось, що ця праця допоможе читачеві й заохотить його до подальшого пізнання Бога через натхнені Писання.

Я знаю Девіда Ропера багато років. Він є одним з найвідданіших Божих служителів. Чимало людей читали й інші його біблійні студії й пересвідчилися у його відповідальному та чесному ставленні до дослідження Святого Письма. Ми впевнені, що ця праця, присвячена життю Христа, допоможе кожному, хто її читатиме, ліпше зрозуміти, чому Ісус приходив на землю, що Він робив, перебуваючи на ній, та які благословення отримали люди через Його земне життя.

Наскільки мені відомо, з часів Дж. В. МакГарві науковці церкви не публікували жодної гармонії Євангелій. Хоча ми не назвали б цю спробу висвітлення Ісусового життя беззаперечною гармонією Євангелій, вона є чесною й глибокою, та стане великим помічником у розумінні Його земного життя та служіння. Навряд чи є ліпша спадщина, що ми можемо залишити її для наступних поколінь, ніж виклад кожного вчинку та кожного слова нашого Господа, після нашого ретельного та чесного дослідження.

Тож будьмо наполегливими в сумлінному дослідженні Божого Слова, щоби нам ходити в Божій волі для нас та світу.

ЕДДІ КЛОЕР
Головний редактор

СКОРОЧЕННЯ

КНИГИ СТАРОГО ЗАПОВІТУ

I. П'ЯТИКНИЖЖЯ МОЙСЕЄВА

1. Перша книга Мойсеєва: Буття	1 М.
2. Друга книга Мойсеєва: Вихід	2 М.
3. Третя книга Мойсеєва: Левит	3 М.
4. Четверта книга Мойсеєва: Числа	4 М.
5. П'ята книга Мойсеєва: Повторення закону	5 М.

II. КНИГИ ІСТОРИЧНІ

1. Книга Ісуса Навина (Книга Єгошуї)	Єг.
2. Книга Суддів	Суд.
3. Книга Рут	Рут.
4. Перша книга Самуїлова	1 Сам.
5. Друга книга Самуїлова	2 Сам.
6. Перша книга царів	1 Цар.
7. Друга книга царів	2 Цар.
8. Перша книга хронік	1 Хр.
9. Друга книга хронік	2 Хр.
10. Книга Ездри	Езд.
11. Книга Неемії	Неем.
12. Книга Естер	Ест.

III. КНИГИ НАВЧАЛЬНІ ПОЕТИЧНІ

1. Книга Йова	Йов
2. Книга Псалмів	Пс.
3. Книга Приповістей Соломонових	Пр.
4. Книга Еклезіястова (або Проповідника)	Екл.
5. Пісня над Піснями	Пісн.

IV. КНИГИ ПРОРОЦЬКІ

а. Книги великих пророків	
1. Книга пророка Ісаї	Іс.
2. Книга пророка Єремії	Єр.
3. Плач Єремії	Плач
4. Книга пророка Єзекіїля	Єз.
б. Книги малих пророків	
1. Книга пророка Даниїла	Дан.

2. Книга пророка Осії	Ос.
3. Книга пророка Йоїла	Йоїл
4. Книга пророка Амоса	Ам.
5. Книга пророка Овдія	Овд.
6. Книга пророка Йони	Йона
7. Книга пророка Михея	Мих.
8. Книга пророка Наума	Наум
9. Книга пророка Авакума	Ав.
10. Книга пророка Софонії	Соф.
11. Книга пророка Огія	Ог.
12. Книга пророка Захарія	Зах.
13. Книга пророка Малахії	Мал.

КНИГИ НОВОГО ЗАПОВІТУ

I. ЧОТИРИЄВАНГЕЛІЯ

1. Євангеліє від св. Матвія	Мт.
2. Євангеліє від св. Марка	Мр.
3. Євангеліє від св. Луки	Лк.
4. Євангеліє від св. Івана	Ів.

II. КНИГА ІСТОРИЧНА

1. Дії святих апостолів	Дії
-------------------------	-----

III. ПОСЛАННЯ АПОСТОЛА ПАВЛА

1. Послання св. апостола Павла до римлян	Рим
2. Перше послання св. апостола Павла до коринтян	1 Кор.
3. Друге послання св. апостола Павла до коринтян	2 Кор.
4. Послання св. апостола Павла до галатів	Гал.
5. Послання св. апостола Павла до ефесян	Еф.
6. Послання св. апостола Павла до филип'ян	Фил.
7. Послання св. апостола Павла до колосян	Кол.
8. Перше послання св. апостола Павла до солунян	1 Сол.
9. Друге послання св. апостола Павла до солунян	2 Сол.
10. Перше послання св. апостола Павла до Тимофія	1 Тим.
11. Друге послання св. апостола Павла до Тимофія	2 Тим.
12. Послання св. апостола Павла до Тита	Тит.
13. Послання св. апостола Павла до Филимона	Филим.
14. Послання до євреїв	Євр.

IV. СОБОРНІ ПОСЛАННЯ

1. Соборне послання св. апостола Якова	Як.
2. Перше соборне послання св. апостола Петра	1 Пет.
3. Друге соборне послання св. апостола Петра	2 Пет.
4. Перше соборне послання св. апостола Івана	1 Ів.
5. Друге соборне послання св. апостола Івана	2 Ів.
6. Третє соборне послання св. апостола Івана	3 Ів.
7. Соборне послання св. апостола Юди	Юд.

V. КНИГА ПРОРОЦЬКА

1. Об'явлення св. Івана Богослова	Об.

Цей список містить абрєвіатури версій перекладу Біблії,
що їх використано у цьому виданні.

УБО	Українська Біблія в перекладі професора Івана Огієнка
УБТ	Українська Біблія в перекладі професора Рафаїла Турконяка
АВ	Amplified Bible
ASV	American Standard Version
KJV	King James Version
LB	Living Bible
NASB	New American Standard Bible
NCV	New Century Version
NIV	New International Version
RSV	Revised Standard Version

ПЛАН ЧАСТИНИ 2

VI. ВІД ТРЕТЬОЇ ПАСХИ ДО ПРИБУТТЯ ІСУСА ДО ВІФАНІЇ (ПРОДОВЖЕННЯ).	11
I. Служіння переміщається до Юдеї (Лк. 9:51–62; Ів. 7:2–10; див. Мт. 8:19–22; 19:1; Ів. 7:1).	15
1. Брати Ісуса підбурюють Його піти на свято Кучок (Ів. 7:2–9).	16
2. Ісус тайкома приходить до Єрусалиму (Лк. 9:51–56; Ів. 7:10).	17
3. По дорозі: вчення про учнівство (Лк. 9:57–62; див. Мт. 8:19–22).	18
II. В Єрусалимі: Свято Кучок (Ів. 7:11—10:21).	28
1. Посередині свята: вчення в храмі (Ів. 7:11–36).	28
2. Останній день свята: вчення про живу воду (Ів. 7:37–52).	32
3. Після свята: додаткове вчення (Ів. 7:53—10:21).	43
а. Жінка, яку схопили в перелюбі (Ів. 7:53—8:11).	43
б. Учення про світло й темряву (Ів. 8:12–59).	45
в. Учення про фізичну та духовну сліпоту (Ів. 9:1–41).	51
г. Учення про Доброго Пастиря та найманців (Ів. 10:1–21).	64
III. Подальше служіння в Юдеї (Лк. 10:1—13:21).	67
1. Ісус і Сімдесят (Лк. 10:1–24).	68
2. Ісус і законник (притча про доброго самарянина) (Лк. 10:25–37).	71
3. Ісус, Марія й Марта (Лк. 10:38–42).	73

4.	Ісус і Його учні (вчення про молитву) (Лк. 11:1–13). (Див. Частина 1 Лк. 11:14–36.)	74
5.	Ісус і фарисей (Лк. 11:37–54).	83
6.	Ісус навчає великий натовп (Лк. 12:1—13:9).	86
а.	Учення про лицемірство (Лк. 12:1–12).	86
б.	Учення про матеріалізм (Лк. 12:13–34).	87
в.	Учення про духовну пильність (Лк. 12:35–48).	97
г.	Учення про неминучу трагедію (Лк. 12:49–59).	99
г.	Учення про покаяння (Лк. 13:1–9).	101
7.	Ісус і хвора жінка (суперечка щодо суботи) (Лк. 13:10–21).	109
К.	Свято Відновлення (Лк. 13:22; Ів. 10:22–39).	111
1.	Конфлікт із Його ворогами триває (Ів. 10:23–30).	112
2.	Наміри вбити Його не припиняються (Ів. 10:31–39).	113
Л.	Служіння в Переї (Мт. 19:1, 2; Мр. 10:1; Лк. 13:23—17:10; Ів. 10:40–42).	117
1.	Ісусове служіння «за Йорданом» (Мт. 19:1, 2; Мр. 10:1; Ів. 10:40–42).	117
2.	Ісус ставить запитання та застерігає (Лк. 13:23–35).	118
3.	Ісуса запрошено до дому фарисея й три дотичні уроки (Лк. 14:1–24).	120
а.	Урок про смирення (Лк. 14:7–11).	123
б.	Урок про безкорисливість (Лк. 14:12–14а).	123
в.	Притча про великий бенкет (Лк. 14:14б–24).	123
4.	За Ісусом ходить великий натовп, ще один важливий урок (Лк. 14:25–35).	124
5.	За Ісусом ходять митники та грішники; три зворушливих історії, що містять один урок (Лк. 15:1–32).	125
а.	Спілкування Ісуса з грішниками (Лк. 15:1, 2).	127
б.	Притча про загублену овечку (Лк. 15:3–7).	127
в.	Притча про загублену монету (Лк. 15:8–10).	127
г.	Притча про блудного сина (Лк. 15:11–32).	128

6.	Ісус розповідає Своїм учням притчу про невірною управителя та її вчення (Лк. 16:1–13).	131
7.	Під пильним оком фарисеїв, Ісус розповідає «притчу» про багатія та Лазаря (Лк. 16:14–31).	133
8.	Різні уроки (Лк. 17:1–10).	135
М.	У Віфанії (Ів. 11:1–53).	153
1.	Воскрешення Лазаря (Ів. 11:1–46).	153
2.	Постанова Синедріону (Ів. 11:47–53).	158
Н.	Остання подорож Палестиною (Лк. 17:116; Ів. 11:54).	160
1.	Відхід до Єфрему (Ів. 11:54).	160
2.	Через Самарію та Галілею (Лк. 17:116).	160
О.	Остання подорож до Єрусалиму (Мт. 19:1—20:34; Мр. 10:1–52; Лк. 17:11—19:27).	160
1.	Уздоровлення десяти прокажених (Лк. 17:12–19).	161
2.	Учення про царство (Лк. 17:20–37).	162
3.	Притчі про молитву (Лк. 18:1–14).	164
а.	Притча про наполегливу вдовицю (Лк. 18:1–8).	164
б.	Притча про фарисея та митника (Лк. 18:9–14).	165
4.	Запитання стосовно розлучення та учення про шлюб (Мт. 19:1–12; Мр. 10:1–12).	177
5.	Непорозуміння щодо дітей і вчення про подібність до дітей (Мт. 19:13–15; Мр. 10:13–16; Лк. 18:15–17).	186
6.	Запитання про вічне життя й учення про багатство (історія про багатого юнака) (Мт. 19:16–26; Мр. 10:17–27; Лк. 18:18–27).	188
7.	Запитання щодо нагороди та вчення про Божі благословення, зокрема притча про робітників у винограднику (Мт. 19:27—20:16; Мр. 10:28–31; Лк. 18:28–30).	196
8.	Ісус знову попереджає учнів про Свою неминучу скору смерть (Мт. 20:17–19; Мр. 10:32–34; Лк. 18:31–34).	201
9.	Ісус говорить учням про служіння (Мт. 20:20–28; Мр. 10:35–45).	203

10. Уздоровлення Вартимея та його супутника від сліпоти (Мт. 20:29–34; Мр. 10:46–52; Лк. 18:35–43).	213
11. Порятунки Закхея від жадібності (Лк. 19:1–10).	216
12. Ісус виправляє хибні погляди учнів та розповідає притчу про десять мін срібла (Лк. 19:11–27).	217

VII. ОСТАННІЙ ТИЖДЕНЬ ІСУСОВОГО СЛУЖІННЯ. 219

А. П'ятниця пополудні: прибуття у Віфанію (Ів. 11:55—12:1).	223
Б. Вечір суботи: бенкет у Віфанії (Мт. 26:6–13; Мр. 14:3–9; Ів. 12:2–11).	225
В. Неділя пополудні: Славний в'їзд в Єрусалим (Мт. 21:1–11; Мр. 11:1–11; Лк. 19:29–44; Ів. 12:12–19).	229
Г. Понеділок: прокляття фігового дерева, очищення храму та уздоровлення сліпих і кривих (Мт. 21:12–19; Мр. 11:12–19; Лк. 19:45–48; 21:37, 38).	235
Г. Вівторок: «Великий день запитань» (Мт. 21:20—25:46; Мр. 11:20—13:37; Лк. 20:1—21:36; Ів. 12:20–50).	238
1. Вступ: засохле фігове дерево (Мт. 21:20–22; Мр. 11:20–26).	238
2. Запитання про владу (Мт. 21:23—22:14; Мр. 11:27—12:12; Лк. 20:1–19).	240
а. Запитання та відповідь Ісуса (Мт. 21:23–27; Мр. 11:27–33; Лк. 20:1–8).	240
б. Частина Його відповіді: три притчі (Мт. 21:28—22:14).	243
(1) Притча про двох синів (Мт. 21:28–32).	243
(2) Притча про злочинних винарів (Мт. 21:33–46; Мр. 12:1–12; Лк. 20:9–19).	245
(3) Притча про весілля царського сина (Мт. 22:1–14).	250
3. Серія запитань (Мт. 22:15–46; Мр. 12:13–37; Лк. 20:20–44).	262

а.	Фарисеї та садукееї запитують про сплату податків (Мт. 22:15–22; Мр. 12:13–17; Лк. 20:20–26).	262
б.	Садукееї запитують про воскресіння (Мт. 22:23–33; Мр. 12:18–27; Лк. 20:27–39).	265
в.	Законник запитує про найбільшу заповідь (Мт. 22:34–40; Мр. 12:28–34; Лк. 20:40).	270
г.	Ісус запитує про «Христа» (Мт. 22:41–46; Мр. 12:35–37; Лк. 20:41–44).	280
4.	Христос викриває книжників та фарисеїв (Мт. 23:1–39; Мр. 12:38–40; Лк. 20:45–47).	285
5.	Дар удовиці (Мр. 12:41–44; Лк. 21:1–4).	296
6.	Розмова з наговпом (Ів. 12:20–50).	302
а.	Ісуса шукають язичники (Ів. 12:20–22).	302
б.	Ісус помре як за юдеїв, так і за язичників (Ів. 12:23–36).	303
в.	Юдеї не прийняли Ісуса (Ів. 12:37–50).	304
7.	Ісус говорить апостолам про спустошення Єрусалиму та про Другий прихід (Мт. 24:1–25:46; Мр. 13:1–37; Лк. 21:5–36).	313
а.	Вступні коментарі та запитання (Мт. 24:1–3; Мр. 13:1–4; Лк. 21:5–7).	313
б.	Учення про спустошення Єрусалиму (Мт. 24:4–35; Мр. 13:5–31; Лк. 21:8–36).	317
	(1) Події, що не стосуються спустошення Єрусалиму (Мт. 24:4–14; Мр. 13:5–13; Лк. 21:8–19).	317
	(2) Подія, яка стосується спустошення Єрусалиму (Мт. 24:15–35; Мр. 13:14–31; Лк. 21:20–36).	321
в.	Учення про Другий прихід (Мт. 24:36–25:46; Мр. 13:32–37).	332
	(1) Загальне вчення:	
	(а) Другий прихід відбудеться без попередження (Мт. 24:36–41; Мр. 13:32).	333
	(б) Необхідно бути наготові (Мт. 24:42–51; Мр. 13:33–37).	334

(2) Притчі та дотичне вчення:	
(а) Про десять дів (Мт. 25:1–13).	335
(б) Про таланти (Мт. 25:14–30).	337
(в) Про вівці та козлята (Мт. 25:31–46).	348
Д. Середа: загишся перед бурею	
(Мт. 26:1–16; Мр. 14:1, 2, 10, 11; Лк. 22:1–6; Ів. 13:1).	353
1. Ісус: підготовка (Мт. 26:1, 2; Ів. 13:1).	353
2. Синедріон: заколот	
(Мт. 26:3–5; Мр. 14:1, 2; Лк. 22:1, 2).	354
3. Юда: зрада (Мт. 26:14–16; Мр. 14:10, 11; Лк. 22:3–6).	355
Е. Четвер: підготовка до святкування Пасхи	
(Мт. 26:17–19; Мр. 14:12–16; Лк. 22:7–13).	357
Є. П'ятниця: день Ісусової смерті	
(Мт. 26:20—27:61; Мр. 14:17—15:47; Лк. 22:14—23:56а; Ів. 13:2—19:37).	360
1. Остання вечеря	
(Мт. 26:20–35; Мр. 14:17–31; Лк. 22:14–38; Ів. 13:2—17:26).	360
а. Святкування Пасхи	
(Мт. 26:20; Мр. 14:17, 18; Лк. 22:14–18).	360
б. Засудження суперництва та чвар	
(Лк. 22:24–30).	362
в. Наочний урок смирення (Ів. 13:2–20).	363
г. Провіщення про зраду / відречення	
(Мт. 26:21–25, 31–35; Мр. 14:18–21, 27–31; Лк. 22:21–23, 31–38; Ів. 13:21–38).	366
ґ. Запровадження Господньої вечері	
(Мт. 26:26–29; Мр. 14:22–25; Лк. 22:19, 20; див. 1 Кор. 11:23–26).	373
д. Підбадьорення та застереження	
апостолів (Ів. 14:1—16:33).	382
е. Молитва до Отця (Ів. 17:1–26).	394
2. У Гетсиманському саду	
(Мт. 26:30, 36–46; Мр. 14:26, 32–42; Лк. 22:39–46; Ів. 18:1).	408
3. Зрада та арешт	
(Мт. 26:47–56; Мр. 14:43–52; Лк. 22:47–53; Ів. 18:2–12).	423
4. Юдейський «суд» (сцена перша та друга)	

	(Мт. 26:57, 59–68; Мр. 14:53, 55–65; Лк. 22:54а, 63–65; Ів. 18:12–14, 19–24).	429
а.	Сцена перша: допит у Анни (Ів. 18:12–14, 19–23).	429
б.	Сцена друга: Каяфа та Синедріон визнають Ісуса винним (Мт. 26:57, 59–68; Мр. 14:53, 55–65; Лк. 22:54а, 63–65; Ів. 18:24).	431
5.	Відречення Петра (Мт. 26:58, 69–75; Мр. 14:54, 66–72; Лк. 22:54б–62; Ів. 18:15–18, 25–27).	436
6.	Юдейський «суд» (сцена третя): вирок Синедріону (Мт. 27:1, 2; Мр. 15:1; Лк. 22:66—23:1; Ів. 18:28).	440
7.	Римський суд (Мт. 27:11–31а; Мр. 15:2–20а; Лк. 23:2–25; Ів. 18:28—19:16).	442
а.	Сцена перша: перед Пилатом (визнано невинним) (Мт. 27:11–14; Мр. 15:2–5; Лк. 23:2–7; Ів. 18:28–38).	442
б.	Сцена друга: перед Іродом Антипою (не визнано винним) (Лк. 23:8–12).	447
в.	Сцена третя: перед Пилатом (смертний вирок) (Мт. 27:15–31а; Мр. 15:6–20а; Лк. 23:13–25; Ів. 18:39—19:16).	448
8.	Смерть Юди: самогубство (Мт. 27:3–10; див. Дії 1:18, 19).	465
9.	Смерть Ісуса: розп'яття (Мт. 27:31б–56; Мр. 15:20б–41; Лк. 23:26–49; Ів. 19:17–30).	473
а.	Дорога на Голгофу (Мт. 27:31б–34; Мр. 15:20б–22; Лк. 23:26–33; Ів. 19:17).	474
б.	Перші три години на хресті (початок) (Мт. 27:35, 37–39; Мр. 15:23–29; Лк. 23:33, 38; Ів. 19:18–22).	477
в.	Перші три години на хресті (продовження)	

	(Мт. 27:35, 36, 39–44; Мр. 15:24, 29–32; Лк. 23:34–37, 39–43; Ів. 19:23–27).	482
г. Останні три години на хресті	(Мт. 27:45–54; Мр. 15:33–41; Лк. 23:44–49; Ів. 19:28–30).	497
10. Погребіння Христова тіла	(Мт. 27:55–61; Мр. 15:40–47; Лк. 23:49–56а; Ів. 19:31–42).	520
а. Його смерть бачили інші	(Мт. 27:55, 56; Мр. 15:40, 41; Лк. 23:49).	520
б. Його смерть було підтверджено	(Ів. 19:31–37).	521
в. Його тіло поклали в могилу	(Мт. 27:57–60; Мр. 15:42–46; Лк. 23:50–54; Ів. 19:38–42).	525
г. Його погребіння відбувалось при очевидцях	(Мт. 27:61; Мр. 15:47; Лк. 23:55, 56а).	529
Ж. Субота: день після Ісусової смерті	(Мт. 27:62–66; Лк. 23:56б).	532
1. Його учні: налякані	(Лк. 23:56б; див. Ів. 20:19а).	532
2. Його вороги: насторожі	(Мт. 27:62–66).	532

VIII. ВОСКРЕСІННЯ, З'ЯВЛЕННЯ ТА ВОЗНЕСІННЯ ІСУСА. 535

А. Неділя: день Ісусового воскресіння	(Мт. 28:1–8; Мр. 16:1–8; Лк. 24:1–12; Ів. 20:1–10).	537
1. Жінки та пуста гробниця	(Мт. 28:1–8; Мр. 16:1–8; Лк. 24:1–11; див. Лк. 24:22–24; Ів. 20:1).	539
2. Два апостоли та пуста гробниця	(Лк. 24:12; Ів. 20:1–10; див. Лк. 24:24).	542
Б. Сорок днів	(Мт. 28:9–20; Мр. 16:9–19; Лк. 24:13–53; Ів. 20:11–21:24; див. Дії 1:3).	552
1. Перше з'явлення: Марії Магдалині	(Мр. 16:9–11; Ів. 20:11–18; див. Лк. 24:10).	553
2. Друге з'явлення: іншим жінкам	(Мт. 28:9–11а; див. 28:5–8).	556

3. Донесення та брехня (Мт. 28:116–15).	556
4. Третє з'явлення: Петрові (Лк. 24:34; див. 1 Кор. 15:5а).	558
5. Четверте з'явлення: Клеопі та іншому учневі (Мр. 16:12, 13; Лк. 24:13–35).	559
6. П'яте з'явлення: апостолам (без Хоми) (Мр. 16:14; Лк. 24:36–43; Ів. 20:19–25).	562
7. Шосте з'явлення: апостолам (разом із Хомою) через тиждень в Юдеї (Ів. 20:26–31; див. 1 Кор. 15:5).	565
8. Сьоме з'явлення: щонайменше семи учням в Галілеї якогось дня упродовж цього сорокаденного періоду (Ів. 21:1–24).	567
9. Восьме з'явлення: апостолам (та п'ятисот учням) на горі в Галілеї (Мт. 28:16, 17; див. 1 Кор. 15:6).	574
10. Велике доручення на горі (Мт. 28:18–20; Мр. 16:15–18; див. Лк. 24:46–48).	576
11. Дев'яте з'явлення: Якову (у невідомій місцевості) (див. 1 Кор. 15:7а).	580
12. Останнє(і) з'явлення: всім апостолам в Юдеї, неподалік від Єрусалиму (Лк. 24:44–49; див. Дії 1:3–8; 1 Кор. 15:76).	580
13. Вознесіння з Оливної гори (Мр. 16:19; Лк. 24:50–53; див. Дії 1:9–12).	583
В. Заключні слова:	
1. Заключні слова щодо Христового життя (Ів. 20:30, 31; 21:25).	593
2. Заключні слова щодо наступних подій (Мр. 16:20; див. Лк. 24:52, 53; Дії 1:12).	594

Розділ VI

ХРИСТОВЕ СЛУЖІННЯ ВІД ТРЕТЬОЇ
ПАСХИ ДО ЙОГО ПРИБУТТЯ
ДО ВІФАНІЇ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Містить гармонію

Мт. 19:1—20:34

Мр. 10:1—52

Лк. 9:51—19:27

Ів. 7:2—11:54

ПІДРОЗДІЛ II

В ЮДЕЇ

Містить гармонію

Лк. 9:51—13:22

Ів. 7:2—10:39

Життя Христа, частина 1 завершується останньою розмовою під час Галілейського служіння Ісуса (Мт. 18; Мр. 9:33–50; Лк. 9:46–50). Друга частина починається з переміщення місця подій з півночі (Галілея) на південь (Юдея)—з переходу від Великого Галілейського служіння до Завершального служіння по всіх теренах Палестини.

Завершальне служіння тривало близько шести місяців, від свята Кучок до наступної Пасхи. Ключовим віршом цього служіння є Луки 9:51: «І сталося, коли дні вознесіння Його [це поняття охоплює Його смерть, погребіння та воскресіння] наближались, Він постановив йти в Єрусалим». У відповідному грецькому тексті написано буквально: «Коли ж виповнилися дні для Його вознесіння, Він повернув Своє обличчя аби йти в Єрусалим». Ми побачимо Ісуса під час Його подорожей Юдеєю та Переєм, утім весь час Його думки будуть зосереджені на Його смерті в Єрусалимі, що наближалась із кожним днем. Хмари зла, які збирались на Ним, не похитнули Його рішучості; Він впевнено йшов до цієї темної події.

СЛУЖІННЯ ПЕРЕМІЩУЄТЬСЯ ДО ЮДЕЇ

(ЛК. 9:51–62; ІВ. 7:2–10;

ДИВ. МТ. 8:19–22; 19:1; ІВ. 7:1)

У книзі Матвія 19:1 написано, що «як Ісус закінчив ці слова [Його останню промову в Галілеї], то Він вирушив із Галілеї, і прибув до країни Юдейської . . .» Раніше Ісус уже провадив служіння в Юдеї, яке закінчилось із ув'язненням Івана Хрестителя. Тоді

Він залишив Юдею та пішов на північ до Галілеї. Євангеліст Іван повідомив, що Ісус «не хотів-бо ходити по Юдеї, бо юдеї шукали нагоди, щоб убити Його» (Ів. 7:1). Його служіння в Галілеї було визначним, утім настав час повернутись туди, звідки починалось Його земне служіння—на загал до Юдеї й зокрема до Єрусалиму.

Брати Ісуса підбурюють Його піти на свято Кучок (Ів. 7:2–9)

²А надходило свято юдейське—Кучки. ³І сказали до Нього брати Його: Піди звідси і йди до Юдеї, щоб і учні Твої побачили вчинки Твої, що Ти робиш. ⁴Тайкома-бо не робить нічого ніхто, але сам прагне бути відомий. Коли Ти таке чиниш, то з'яви Себе світові. ⁵Бо не вірували в Нього навіть брати Його! ⁶А Ісус промовляє до них: Не настав ще Мій час, але завжди готовий час ваш. ⁷Вас ненавидіти світ не може, а Мене він ненавидить, бо Я свідчу про нього, що діла його злі. ⁸Ідіть на це свято, Я ж іще не піду на це свято, бо не виповнився ще Мій час. ⁹Це сказавши до них, Він зоставсь у Галілеї.

Новий етап Христового служіння почався з подорожі до Єрусалиму на **свято Кучок**. Це свято було одним із трьох головних юдейських свят (3 М. 23:39–43; 5 М. 15:12–15), яке святкували наприкінці вересня чи початку жовтня.

Коли до свята залишалось вже небагато часу (Ів. 7:2), Ісусові зведені брати почали підбурювати Його піти до столиці на святкування, аби Його учні в Юдеї побачили чудеса, подібні до тих, що Він був чинив у Галілеї (Ів. 7:3, 4). Ми називаємо цих братів зведеними, позаяк вони й Ісус мали спільну матір (Марію), але різних батьків (Батьком Ісуса був Бог; їхнім батьком був Йосип). Їх звали Яків, Йосип, Симон та Юда (Мт. 13:55; Мр. 6:3). Згідно з Івана 7:5, ці брати не вірили в Нього; тож, ймовірно, їхні слова були приправлені сарказмом. Із відповіді Христа випливає, що це вони могли без жодних проблем піти до Єрусалиму, оскільки не були в списку юдейських начальників «особливо небезпечних» осіб, але для Нього це було вкрай небезпечно (Ів. 7:6–8). Тож, коли караван із подорожніми попрямував до Єрусалиму, Він та Його учні не пішли з ними (Ів. 7:9). Утім пізніше вони таки тайкома прибули

до столиці (Ів. 7:10).

Позаяк Ісус врешті решт прийшов на це свято, Його слова із вірша 8 звучать дещо загадково: **Я ж іще не піду на це свято, бо не виповнився ще Мій час.** Деякі коментатори припускають, що Ісус спочатку сказав, що не піде, але потім змінив Своє рішення й пішов. Подібні припущення не узгоджуються ані з характером Ісуса, ані з Його місією (Лк. 9:51). Ісус ніколи не брехав (див. Ів. 7:18). Він був і є втіленням істини (Ів. 14:6).

Всі припущення та пояснення впливають із намагання розв'язати видиме протиріччя між тим, що Ісус сказав, і тим, що Він зробив. Дехто припускає, що Ісус мав на увазі те, що Він не піде на свято *тим способом*, який пропонували Його брати—себто як відомий чудотворець. Інші роблять наголос на останній частині речення і вважають, що воно означає «Я не піду на це свято *саме в цей час*»,—себто разом із прочанами в каравані—натякаючи на те, що можливо Він піде пізніше. Найпростіше пояснення пов'язане із словом «ще» в Ісусовій відповіді. В перекладі І. Огієнка в вірші 8 слово «ще» вживається двічі, у перекладі Р. Турконяка—один раз: «Я не йду на це свято, бо Мій час ще не сповнився». На думку Ворена Вірсбі (Warren W. Wiersbe), «Ісус ... не брехав, і не ухилявся від відповіді; радше, Він просто виказав розсудливу обережність».

Ісус тайкома прибуває до Єрусалиму (Лк. 9:51–56; Ів. 7:10)

Євангеліє від Луки 9:51–56

⁵¹І сталось, коли дні вознесення Його наближались, Він постановив піти в Єрусалим. ⁵²І Він посланця вислав перед Собою. І пішли вони, та й прибули до села самарянського, щоб ночівлю Йому приготувити. ⁵³А ті не прийняли Його, бо йшов Він у напрямі Єрусалиму. ⁵⁴Як побачили ж це учні Яків та Іван, то сказали: Господи, хочеш, то ми скажемо, щоб огонь зійшов з неба та винищив їх, як і Ілля був зробив. ⁵⁵А Він обернувся до них, їм докорив та й сказав: Ви не знаєте, якого ви духа. ⁵⁶Бо Син Людський прийшов не губить душі людської, а спасати! І пішли вони в інше село.

Євангеліє від Івана 7:10

¹⁰Коли ж вийшли на свято брати Його, тоді й Сам Він пішов, не відкрито, але ніби потай.

Після того, як Христова родина та інші вирушили на свято, Він залишався в Галілеї ще кілька днів. Потім Він та Його учні також пішли до Єрусалиму, проте **не відкрито, а ніби потай** (Ів. 7:9, 10).

Про цю подорож Ісуса до Єрусалиму докладно розповідає Лука. Позаяк Господь вийшов пізніше, Він не пішов звичайним шляхом до Юдеї, вздовж східного берега ріки Йордан. Натомість Він обрав коротший і непопулярний шлях через Самарію.

Самаряни, які раніше виказали гостинність до Господа, коли Він прямував до Галілеї (Ів. 4:40), відмовились прийняти Його, коли довідались, що Він йде на свято в Єрусалим (Лк. 9:53). Можливо, в їхніх очах поклоніння в Єрусалимському храмі означало приниження самарійського храму на горі Гарізім (див. Ів. 4:20).

Іван та Яків, «сини громові» (Мр. 3:17), запитали Христа, чи слід їм закликати вогонь із неба аби покарати самарян (Лк. 9:54), як колись зробив був із своїми ворогами Ілля (2 Цар. 1:10, 12). Попри те, що ці слова відсутні в більшості давніх манускриптів, вони дають зрозуміти, які думки були в Івана та Якова. Чи могли ці апостоли дійсно закликати вогонь з неба? Ми не знаємо того, але, очевидно, вони вважали, що могли, якби на те була воля Господа. Ісус дорікнув їм у відповідь (Лк. 9:55); Він учив їх не знищувати своїх ворогів, а любити їх та молитись за них (Мт. 5:44, 45). Ми читаємо, як Ісус сказав, що «Син Людський прийшов не губить душі людської, а спасати». Зазвичай ці Його слова поміщають у квадратні дужки, оскільки їх немає в більшості давніх манускриптів. Раніше Він наставляв учнів, що коли їх відкидатимуть в одному місті, вони мають йти до іншого (Мт. 10:23). Саме так зробив цього разу і Він (Лк. 9:56).

**По дорозі: вчення про учнівство
(Лк. 9:57–62; див. Мт. 8:19–22)**

⁵⁷І сталось, як дорогою йшли, сказав був до Нього один: Я піду за Тобою, хоч би куди Ти пішов. ⁵⁸Ісус же йому відказав: Мають нори лисиці, а гнізда—небесні пташки,—Син же

Людський не має ніде й голови прихилити! ⁵⁹І промовив до другого Він: **Иди за Мною. А той відказав: Дозволь мені перше піти, і батька свого поховати.** ⁶⁰Він же йому відказав: **Зостав мертвим ховати мерців своїх. А ти йди та звіщай Царство Боже.** ⁶¹А інший сказав був: **Господи, я піду за Тобою, та дозволь мені перше попрощатись із своїми домашніми.** ⁶²Ісус же промовив до нього: **Ніхто з тих, хто кладе свою руку на плуга та назад озирається, не надається до Божого Царства!**

Нашим базовим текстом про цей випадок буде Луки 9:57–62. У книзі Матвія 8:19–22 міститься подібна розмова. Ми не знаємо, чи йдеться в цих уривках про ту саму подію, чи про схожі. На вигляд вони дуже схожі, тож, можливо, доцільно розглядати їх разом. Також не виключено, що Ісус не одноразово чув подібні заяви від потенційних учнів й тому відповідав їм однаково.

По дорозі до Єрусалиму Ісус зустрів кілька нерішучих учнів. Знаючи, що Його смерть все ближче, Ісус не бажав, аби вони йшли за Ним із хибних причин. Попереду були лише труднощі; лише дійсно віддані та цілеспрямовані витримають і не втратять віри. Це не те рішення, після якого можна повернути назад. Ісус не вимагав від цих майбутніх учнів нічого такого, чого не вимагав би від Себе. Він уже «поклав Свою руку на плуга» і Він не озирався назад (див. Лк. 9:62).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: МАЙБУТНІ УЧНІ (ЛК. 9:57–62; ДИВ. МТ. 8:19–22)

Ви коли небудь мали сумний досвід купівлі якоїсь речі із письмовою гарантією повернення грошей у разі якоїсь проблеми? Пізніше, коли виявилось, що цей продукт не функціонує належним чином, ви звернулись із вимогою повернути вам гроші. А у відповідь вам сказали: «О, ні. На цю проблему гарантія не поширюється. *Читайте написане дрібним шрифтом*». Люди частенько використовують дрібний шрифт, але Христос—ніколи. Коли Він закликав людей до учнівства, Він прямо казав їм, чого від них вимагає й чого очікує.

Найбільш відверто про це написано в Луки 9:57–62. Ісус прямував до Єрусалиму (Лк. 9:51). Там на Нього очікували

переслідування та випробування—й врешті решт смерть (Лк. 9:44). Коли Він «дорогою йшов» (Лк. 9:57), Він зустрів трьох чоловіків, як хотіли стати Його учнями. Його слова усувають будь-які сумніви щодо того, якої відданості Він очікує від учнів.

Коли ми читаємо відповідь Христа тим чоловікам, нам здається, що Його слова занадто суворі. Утім нам необхідно зважати на декілька фактів. По-перше, більшість із нас незнайомі зі звичаями тих часів. У світлі розуміння тих звичаїв і прохання можливих учнів, і відповідь Ісуса набувають іншого звучання. По-друге, Він міг читати в людських серцях. Навіть коли для нас прохання людини звучить обгрунтовано, Ісус знав, що *насправді* було в її думках. По-третє, Він йшов *на битву* й не мав часу на слабкодушних новобранців. По-четверте, Ісус не вимагав від тих людей нічого, чого б спершу не вимагав від Себе. У цьому дослідженні я спробую заглянути гострі краї, не пом'якшуючи вимоги. І в ті часи, і в наш час Христос закликає до повної відданості.

Потенційні учні в ті часи

Імпульсивний претендент (Лк. 9:57, 58; див. Мт. 8:19, 20)

Перший бажаючий стати учнем сказав Ісусові: «Я піду за Тобою, хоч би куди Ти пішов» (Лк. 9:57б). Ісус закликав до учнівства всіх однаково: «Іди за Мною». Цей чоловік відповів на заклик: «Я піду за Тобою» (курсив додано). А далі він додав, що готовий йти без обмежень: «Я піду за Тобою, *хоч би куди* Ти пішов» (курсив додано). Важко знайти якусь ваду в такій рішучості. Якщо книга Матвія 8 повідомляє про той самий випадок, той чоловік був книжником (вірш 19). Більшість книжників були ворогами Христа. Мати серед своїх учнів того, хто свідомо залишив стан твоїх ворогів, було б дуже втішно.

Проте, коли Ісус заглянув у серце того чоловіка, Він побачив, що той не вповні розумів значення слів, які промовляв. Очевидно, він бачив натовпи, чуда, захоплення там, де Христос хотів би, щоб він бачив самозречення, жертвність та страждання. Він був подібний до того, хто йде до війська заради гарної уніформи, парадів, медалей, не думаючи про дисципліну, небезпеку чи смерть.

Господь ані прийняв, ані відкинув пропозицію того чоловіка. Радше Він звернув його увагу на те, що чекатиме на нього, якщо він

підє за Ісусом: «Мають нори лисиці, а гнізда—небесні пташки,— Син же Людський [йдеться про Нього Самого] не має ніде й голови прихилити» (Лк. 9:58; див. Мт. 8:20). Дикі звіри та птахи мають свої домівки, куди вони можуть повернутись наприкінці дня, але Христос не має постійного мешкання. Час від часу Ісус знаходив притулок у домах інших людей, де Він міг спати вночі— як, наприклад, дім Петра в Капернаумі чи дім Марії та Марти в Віфанії. Більшість часу Він та Його учні ходили від місця до місця. Для Нього не знайшлося кімнати в гостиниці (Лк. 2:7), ані місця в землі Гадаринській (Мр. 5:1–17), ані місця в Назареті (Лк. 4:16–31). Альфред Пламмер (Alfred Plummer) сказав: «Життя Ісуса почалось у чужих яслах, а закінчилось у чужій гробниці». Апостол Павло писав: «Бо ви знаєте благодать Господа нашого Ісуса Христа, Який, будши багатий, збіднів ради вас, щоб ви збагатились Його убозством» (2 Кор. 8:9).

Ісус не скаржився й не просив пожаліти Його; Він обрав таке життя за Своєю волею. Він добровільно залишив небеса, й добровільно залишив Свій дім в Назареті. Також Він не намагався відмовити чи залякати потенційного учня, але Він бажав, аби той чоловік усвідомив, чим йому доведеться заплатити за учнівство. Фактично, Господь сказав цьому імпульсивному учневі: *«Зваж на ціну»*.

Коли якийсь юнак бажав стати лікарем, йому кажуть: «Це достойне бажання, але спочатку *зваж на ціну*, яку тобі доведеться заплатити. Коли ти зрозумієш, що для цього потрібно чимало років важкого навчання та стажування, й якщо ти готовий це зробити, тоді вперед». «Зваж на ціну!» Це добра порада для того, хто бажав отримати науковий ступень, стати спортсменом світового рівня, чи одружитись. Як правило, ми не говоримо людям зважити на ціну аби не відрадити їх, радше ми намагаємось надихнути їх та підбадьорити, аби вони рішуче йшли до своєї мети попри всі можливі труднощі.

У «притчі про сіяча» (Мт. 13:18) одним із видів ґрунту був неглибокий. На такому ґрунті рослина швидко проростає з землі; але коли починає припікати сонце, вона так само швидко в'яне й засихає (Мт. 13:5, 6). Христос сказав, що такий ґрунт означає «того, хто слухає слово, і з радістю зараз приймає його; але кореня в ньому немає, тому він непостійний; коли ж утиск або

переслідування настають за слово, то він зараз спокушується» (Мт. 13:20, 21). Господь не бажав, аби цього потенційного учня спіткав такий кінець.

Нерішучий претендент (Лк. 9:59, 60; див. Мт. 8:21, 22)

Перший потенційний учень висловив своє бажання спонтанно, втім другий потребував заохочення. Христос сказав йому, як Він казав це й багатьом іншим: «Іди за Мною» (Лк. 9:59а; див. Мт. 8:22а). Коли Христос казав людям: «Ідіть за Мною», Він часто закликав їх до повного служіння. Незабаром після цієї події Ісус вислав на проповідь по Юдеї сімдесят учнів (Лк. 10:1). Можливо, Христос шукав людей для цієї місії (див. Лк. 10:2; пор. Лк. 9:60б і 10:11б).

Той чоловік відповів: «Дозволь мені перше піти, і батька свого поховати» (Лк. 9:59б; див. Мт. 8:21). Це прохання звучить розсудливо. Обов'язком сина завжди було поховати свого батька. В ті часи поховання когось із батьків за своєю важливістю переважало будь-яку справу. Згідно з ученням рабинів, воно було важливішим за релігійне служіння чи вивчення Закону. Поховати свого батька було релігійним, соціальним та родинним обов'язком усякого сина. Сам Ісус навчав, що люди мають шанувати своїх батьків (Мт. 15:4–6; див. 2 М. 20:12; Еф. 6:1–3). Зрозуміло, що у поняття «пошани» входило й достойне погребіння батька.

Тому Христова відповідь шокує: «Зостав мертвим ховати мерців своїх. А ти йди та звіщай Царство Боже» (Лк. 9:60; див. Мт. 8:22). Ісус вкладав у слово «мертві» два сенси: «Нехай *духовно* мертві ховають мертвих *фізично*» (див. Еф. 2:1; 1 Тим. 5:6; 1 Ів. 3:14). На перший погляд слова Господа звучать різко, безжально й ніби позбавлені почуттів. То що ж вони могли означати? Зауважте на такі факти:

1. Хоча в тих краях, про які говорить Біблія, поховання відбувалось майже одразу після смерті (за можливості, того ж дня), наступні церемонії тривали тиждень або довше. Як би на це не дивитись, той чоловік відтермінував свою відповідь на заклик Господа.

2. Христос був у дорозі, прямуючи до Єрусалиму. Якщо той чоловік дійсно хотів іти за Ним, він мусив іти тоді ж, а не пізніше.

3. Зважаючи на звичаї тих часів, не виключено, що той чоловік

відкладав своє рішення на невизначений час. Його прохання не обов'язково означає, що його батько щойно помер і йому було вкрай необхідно потурбуватись про належне погребіння. Його слова могли означати: «Наразі в мене є певні родинні зобов'язання. Пізніше, коли помре мій батько й я зроблю все необхідне для його поховання, лише *тоді* я піду за Тобою». Люди, які живуть в тій культурі, свідчать, що вислів «Дозволь мені спочатку поховати батька» означає, що в дуже далекому майбутньому той, хто це промовляє, подумає над пропозицією. На думку багатьох коментаторів, тут йдеться саме про це. Вони відзначають, що якби батько того чоловіка був мертвим і непохованим, він не стояв би край дороги, коли Ісус сказав йому: «Іди за Мною». Радше він був би зайнятий своїми родинними справами.

4. Пам'ятаймо, що Ісус знав, що було в серці людей. Якими б розсудливими не здавались слова того чоловіка, Христос вважав їх не законною причиною не йти за Ним, а радше відмовкою.

Трагічним словом у відмовці того чоловіка є слово «перше»: «Господи, дозволь мені *перше* піти, і батька свого поховати» (курсив додано). Бог сказав: «Хай не буде тобі інших богів передо Мною» (2 М. 20:3). Ісус сказав: «Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його» (Мт. 6:33а). Христос постійно наголошував на тому, що ніщо не мусить бути важливішим за те, щоб йти за Ним—навіть любов до своєї родини (Лк. 14:25–27). Він закликав до радикальної відданості.

Хоча ми не знаємо всього, що відбувалось в серці того чоловіка, ми бачили його дух у багатьох потенційних учнів. Деякі підлітки кажуть: «Дозвольте мені *спочатку* передуріти, а потім я піду за Ісусом». Молоді випускники вишів кажуть: «Дозвольте мені *спочатку* затвердитись у професійній кар'єрі й завести родину, а тоді я буду готовий аби йти за Ісусом». Старші люди кажуть: «*Коли* я впорядкую свої справи, тоді я піду за Ісусом». Інколи мета, якої прагнуть люди, є достойною, інколи—недостойною; але в кожному випадку трагедія в тому, що саме їй люди відводять *перше* місце, перед Христом.

Колись я навчав і охрестив одного талановитого молодого батька з великим потенціалом. Спершу він палав вірою й брав участь у справі Господа. Потім він започаткував свій власний бізнес і працював день і ніч. Він занедбав свою родину; його можна було

зрідка зустріти на богослужінні. Він виправдовував себе, кажучи: «Спочатку я побудую свій бізнес. Тоді в мене буде і час і гроші, аби присвятити їх Богові». Він все більше й більше віддалявся від Господа. Наскільки мені відомо, він так і не повернувся.

Тож, послання Ісуса до нерішучого претендента було: «*Зваж на те, що важливіше*». Фактично Він сказав: «Коли слід зробити вибір між обов'язками, які виключають один одне, якщо ти будеш Моїм учнем, тобі доведеться спершу робити те, що *Я* тобі заповідаю».

Що ж *заповідав* йому Ісус? «Зостав мертвим ховати мерців своїх. *А ти* йди та звіщай Царство Боже» (Лк. 9:60; курсив додано). Інакше кажучи: «Завжди будуть ті, хто робитимуть звичайні життєві справи, як-от поховання, але для тебе в Мене особливе завдання: *Йди* усюди та звіщай про те, що незабаром буде встановлено царство! Це завдання—термінове, тож іди за Мною *зараз!*»

Претендент, який ще не визначився (Лк. 9:61, 62)

Третій потенційний учень, як і другий, попросив спочатку зробити дещо інше: «Господи, я піду за Тобою, та дозволь мені перше попрощатись із своїми домашніми» (Лк. 9:61). Подібно до прохання другого чоловіка, це звучить доволі виправдано. Проте у східних країнах прощальні церемонії могли тривати днями, тижнями чи навіть місяцями. Якщо той чоловік дійсно мав намір іти за Ісусом, він мусив зробити це *тоді ж*; наступного дня, а тим більше тижня чи місяця Господа там вже не буде.

Припустімо, що той чоловік пішов додому попрощатись із своєю родиною: його рідні могли відмовити його від непевного життя Христового учня. Місіонери, які проповідували людям, що виховувались в традиціях індуїзму, кажуть, що батьки-індуїсти готові на все, аби переконати своїх дітей не приймати християнство. В якості останнього аргументу вони кажуть: «Гаразд. Якщо ти бажаєш охреститись, нехай так і буде. Але у нас до тебе лише одне прохання. Перш, ніж ти це зробиш, будь ласка, завітай додому наостанок. З огляду на все, що ми для тебе зробили, це зовсім небагато». Місіонери кажуть, що мало хто може встояти перед таким проханням, й що з тих, хто йде додому, лише декілька повертаються аби стати християнами.¹

¹Стівен Олфорд (Stephen F. Olford).

Ісус міг би відповісти цьому чоловікові так, як Він відповів другому, закликаючи його не відкладати це рішення на пізніший час. Проте, коли Він заглянув у його серце, Він побачив, що той чоловік був настільки сильно прив'язаний до свого старого життя, що ніколи не зможе звільнитись. Його послання до цього претендента, який не визначився із своїми пріоритетами, було по суті: «*Зваж на наслідки*». «Ісус же промовив до нього: Ніхто з тих, хто кладе свою руку на плуга та назад озирається, не надається до Божого Царства» (Лк. 9:62; пор. «не годиться для Божого царства»; УБТ). Згаданий плуг був примітивним легким плугом, який треба було міцно тримати лівою рукою, тоді як правою спрямовувати вола. Очевидно, що неможливо зробити рівну борозну, якщо дивитись через плече.

Озирання назад призводить до катастрофічних наслідків не лише плугаря; не менш трагічно це й для тих, хто йдуть за Господом. Ймовірно, цей потенційний учень озирався на свою родину та друзів, але принадою із минулого може бути будь що—зокрема колишні успіхи, досягнуті через нехтування християнськими принципами. Згідно з Христом, ті, хто постійно озираються назад, прагнучі повернути колишнє гріховне життя, роблять себе непригідними для царства.

Потенційні учні в наш час

Які висновки ми можемо зробити з цього тексту? Релігійні культи використовують уривки, подібні до Луки 9:57–62, для виправдання своєї жорсткої політики, яка вимагає обірвати всі зв'язки з колишнім життям, зокрема з родиною й друзями. Втім Ісус ніколи не вчив, що виконувати родинні обов'язки чи мати друзів, або навіть бути присутнім на похованні, це неправильно. Як раз навпаки, Він вчив, що ми мусимо піклуватись про своїх батьків (Мт. 15:4–6; 19:19), Він мав друзів (Лк. 12:4; Ів. 15:15), і Він навіть раз чи два був на похоронах (Мт. 9:23–25; Лк. 7:12–15).

Головну думку із Луки 9:57–62 можна узагальнити словом «відданість». Аби бути Христовими учнями, ми мусимо бути повністю й до кінця відданими Йому та Його справі.

Імпульсивні претенденти

Імпульсивним претендентам Господь фактично сказав: «Перш

ніж зробити остаточний вибір, зрозумійте, що це означає».

Раніше Христос сказав: «Коли хоче хто йти вслід за Мною, хай зречеться самого себе, і *хай візьме* щоденно *свого хреста*, та й за Мною йде» (Лк. 9:23; курсив додано). Мешканці Палестини не раз бачили, як хтось брав свого хреста. Кожен знав, що якщо людина взяла хрест, вона мусила невдовзі померти (див. Ів. 19:17); нести хрест було дорогою в один кінець. Коли Господь закликав «Йдіть за Мною», Він закликав до найвищого ступеню самозречення.

Ті з нас, хто проповідує й навчає, що бути послідовником Ісуса неважко, роблять своїм слухачам погану послугу. Христос говорив Своїм учням: «Страждання зазнаєте в світі» (Ів. 16:33б). Апостол Павло писав, що «усі, хто хоче жити побожно у Христі Ісусі, будуть переслідувані» (2 Тим. 3:12). В одній старій пісні були такі слова: «Якщо не понесеш хреста, то не отримаєш вінця». Проста істина полягає в тому, що аби бути вірним послідовником Ісуса треба заплатити велику ціну.

Чи бажає Ісус, щоб ми були Його учнями? Безумовно! Водночас, перш ніж ми це зробимо, Господь бажає аби ми повністю усвідомили, що це означає.

Нерішучий претендент

Нерішучому претенденту Христос фактично сказав: «Коли ти приймаєш таке рішення, ти повинен розуміти, що це означає те, що саме Я маю бути для тебе на першому місці, навіть не твоя родина чи друзі». «Хто більш, як Мене, любить батька чи матір, той Мене недостойний. І хто більш, як Мене, любить сина чи дочку, той Мене недостойний» (Мт. 10:37).

Серед наших базових потреб дім, родина та друзі. Перш ніж ми присвятимо своє життя Ісусові, Він хоче, щоб кожен із нас запитав себе: «А що коли мені доведеться відмовитись від усього цього, аби йти за Господом? Чи готовий я це зробити?» Список питань, які досліджують стан нашого серця, можна продовжити: «А що, якщо служіння Христу означатиме менший заробіток ... якщо моє рішення не зрозуміють люди ... якщо, можливо, я зазнаю утисків? Чи й тоді я залишусь Його послідовником?» Майкл Вілкок (Michael Wilcock) писав: «Коли настає потреба обрати між двома шляхами, який ми оберемо? Комфорт чи зручність, чи звичність—чи Христа?»

Павло писав, що Христос є «Голова тіла, Церкви; ... щоб у

всьому Він мав *першенство*» (Кол. 1:18; курсив додано). Схоже звучить цей вірш і в перекладі Р. Турконяка: «... щоб у всьому Він мав *першість*» (курсив додано). Для когось той факт, що Господь має бути на першому місці, звучить як нагадування; для інших— як одкровення.

Претендент, який ще не визначився

До цього моменту Ісус говорив важливі речі: «Зважте на те, чого варте бути Моїм послідовником, й зрозумійте наслідки цього рішення». Тепер уявіть, як почувши ці два зауваження, претендент в учні каже: «Якщо йти за Христом так важко, це дійсно не про мене». Тому слова, які Христос промовив чоловікові, який ще не визначився, важливі для розуміння того, що є на іншій чаші ваг: «Поміркуй над наслідками небажання йти за Мною. Ти будеш непригідний для Божого царства!»

Незадовго до цього Ісус назвав Месіанське царство церквою, яку Він побудує (Мт. 16:18, 19; див. Кол. 1:13). Також Божим царством часто називають небеса (1 Кор. 15:50; 2 Тим. 4:18; 2 Пет. 1:11). Таким чином, коли ми читаємо «не годиться до Божого Царства» (УБТ), ми думаємо: «Так, якщо людина не бажає йти за Господом, вона не зможе бути вірним членом церковної громади і врешті решт не піде на небеса». Кожна частина цього твердження є істиною, але вона не передає емоційного впливу Христових слів на слухачів першого століття.

Згадайте, як розуміли Месіанське царство Ісусові слухачі. Вони очікували на це царство століттями (див. Мр. 11:10; 15:43). Господь прийшов, проповідуючи: «Наблизилось Царство Небесне» (Мт. 3:2; 4:17). Він сказав Своїм учням, що «деякі з тут-о приявних не скуштують смерти, аж поки не бачитимуть Царства Божого, що прийшло воно в силі» (Мр. 9:1). Загальне хвилювання збільшувалось по мірі наближення часу, коли було встановлено церкву. Бути визнаним негідним цього царства, коли воно нарешті постане, було б найбільшою з усіх можливих трагедій. Утім Христос сказав, що саме такою буде доля тих, хто поклавши «руку на плуга», потім стане озиратись.

Новий Заповіт порівнює царство/церкву з коштовними скарбами, вартими будь-якої жертви (Мт. 13:44–46). Вчення про царство/церкву названо «доброю новиною» (Мт. 24:14; Дії 8:12).

У царстві/церкві ми маємо спілкування з Христом (Мт. 26:29). У цьому царстві/церкві ми матимемо праведність, мир і радість (Рим. 14:17). Ми також мусимо зрозуміти, що бути визнаним негідним Ісусового царства було б найбільшою катастрофою з-поміж усіх катастроф.

Висновок

Як відреагували на Ісусові слова ці три потенційні учні? Чи вони залишили все й пішли за Ним, чи відійшли із сумом, як це зробив багатий юнак із Матвія 19? Про це нам не повідомлено. Як би відреагували ми, якщо нам сказали б ...

... що попереду нас чекають лише труднощі, якщо ми підемо за Христом?

... що хтось інший мусить поховати тих, кого ми любимо?

... що ми навіть не зможемо попрощатись із нашою родиною?

... що якщо ми озиратимемось, то станемо негідними Господнього царства?

В ЄРУСАЛІМІ: СВЯТО КУЧОК

(Ів. 7:11—10:21)

Про те, що Ісус ходив до Єрусалиму на свято Кучок, записано в Євангелії від Івана. Аби зрозуміти цю історію, нам слід розрізнити згадані в ній три різні групи людей. (1) Релігійні начальники в Єрусалимі, які зазвичай названі «юдеями» (Ів. 7:13, 15, 35). Лідерів цієї групи названо «первосвященики та фарисеї» (Ів. 7:32; див. вірші 45, 47, 48), що означає те саме, що й синедріон. (Ці «первосвященики» були представлені переважно садукеями). (2) Юдеї, які в той час мешкали в Єрусалимі (Ів. 7:25). (3) Неоднорідній нагонт людей, що прийшли на свято, яких названо «народом» (Ів. 7:12, 20, 31, 32, 40, 43). Інколи серед них були й представники перших двох груп, утім він переважно складався з прочан із інших місць.

Посередині свята: вчення в храмі (Ів. 7:11—36)

¹¹А юдеї за свята шукали Його та питали: Де Він? ¹²І поголоска велика про Нього в народі була. Одні говорили: Він добрий, а інші казали: Ні,—Він зводить з дороги народ... ¹³Та

відкрито про Нього ніхто не казав, бо боялись юдеїв.

¹⁴У половині вже свята Ісус у храм увійшов і навчав. ¹⁵І дивувались юдеї й казали: Як Він знає Писання, не вчившись? ¹⁶Відповів їм Ісус і сказав: Наука Моя—не Моя, а Того, Хто послав Мене. ¹⁷Коли хоче хто волю чинити Його, той довідається про науку, чи від Бога вона, чи від Самого Себе кажу Я. ¹⁸Хто говорить від себе самого, той власної слави шукає, а Хто слави шукає Того, Хто послав Його, Той правдивий, і в Ньому неправди нема.

¹⁹Чи ж Закона вам дав не Мойсей? Та ніхто з вас Закона того не виконує. Нащо хочете вбити Мене? ²⁰Народ відповів: Чи Ти демона маєш? Хто Тебе хоче вбити? ²¹Ісус відповів і сказав їм: Одне діло зробив Я,—і всі ви дивуетесь. ²²Через це Мойсей дав обрізання вам,—не тому, що воно від Мойсея, але від отців,—та ви й в суботу обрізуєте чоловіка. ²³Коли ж чоловік у суботу приймає обрізання, щоб Закону Мойсеєвого не порушити, чого ж ремствуєте ви на Мене, що Я всю людину в суботу вздоровив? ²⁴Не судить за обличчям, але суд справедливий чинить!

²⁵Дехто ж з єрусалимлян казали: Хіба це не Той, що Його шукають вбити? ²⁶Бо говорить відкрито ось Він,—і нічого не кажуть Йому. Чи то справді дізналися старші, що Він дійсно Христос? ²⁷Та ми знаємо Цього, звідки Він. Про Христа ж, коли прийде, ніхто знати не буде, звідки Він. ²⁸І скликнув в храмі Ісус, навчаючи й кажучи: І Мене знаєте ви, і знаєте, звідки Я. А Я не прийшов Сам від Себе; правдивий же Той, Хто послав Мене, що Його ви не знаєте. ²⁹Я знаю Його, Я-бо від Нього, і послав Мене Він! ³⁰Тож шукали вони, щоб схопити Його, та ніхто не наклав рук на Нього, бо то ще не настала година Його. ³¹А багато з народу в Нього ввірували та казали: Коли прийде Христос, чи ж Він чуда чинитиме більші, як чинить Оцей?

³²Фарисеї почули такі поголоски про Нього в народі. Тоді первосвященики та фарисеї послали свою службу, щоб схопити Його. ³³Ісус же сказав: Ще недовго побуду Я з вами, та й до Того піду, Хто послав Мене. ³⁴Ви будете шукати Мене, і не знайдете; а туди, де Я є, ви прибути не можете... ³⁵Тоді говорили юдеї між собою: Куди це Він хоче йти, що не знайдемо Його? Чи не хоче йти до виселенців між греки, та й греків навчати? ³⁶Що за слово, яке Він сказав: Ви будете шукати Мене, і не знайдете;

а туди, де Я є, ви прибути не можете?

Коли почалось свято, головною темою розмов був Ісус. Ймовірно, люди вже чули про чуда, які Він учинив був у Галілеї. Також вони не забули про суперечку, що відбулась під час Його попереднього перебування в Єрусалимі, коли Він уздоровив був слабого біля купальні (Ів. 7:21–23; див. Ів. 5). З того часу минуло вже чимало місяців, і люди міркували між собою, чи прийде Він на це свято (Ів. 7:11). Ці розмови велися тихо (Ів. 7:13; пор. 9:22) серед тих, що прийшли на свято: **Одні говорили: Він добрий, а інші казали: Ні,—Він зводить з дороги народ** (Ів. 7:12б, в). Останнє зауваження було більш проникливим, ніж усвідомлювали ті, хто його промовляли. У наш час багато людей відмовляються прийняти Ісуса як Бога, але вони охоче визнають Його «доброю людиною». Але якщо Христос не був Божим Сином, яким Він Себе називав, тоді Він не був і доброю людиною—позаяк обманщики не є добрими людьми. Ті, хто не визнають Ісуса Божим Сином, даремно підплещуються до Нього, називаючи Його «доброю людиною».

Ісус раптово з'явився у **половині вже свята** (Ів. 7:14а)—ймовірно у вівторок, на четвертий день святкування. Текст не повідомляє, чи прибув Ісус до Єрусалиму раніше. Тож ми можемо припустити, що щойно Він прибув туди, як одразу пішов до храму. Ісус **у храм увійшов і навчав** (Ів. 7:14б). Можливо, Він увійшов до Соломонового ганку (див. Ів. 10:23; Дії 3:11). Дехто вважають цей вірш виповненням пророцтва з книги Малахії 3:1.

Хлопчиком Ісус ходив до храму, щоб навчатись (Лк. 2:46); на початку Свого служіння Він очистив храм (Ів. 2:13–17); тепер Він увійшов до нього, аби навчати. Пам'ятаємо, що храм був фортецею релігійних начальників. Ісус не боявся зустрітись вічна-віч зі Своїми майбутніми катами. Він увійшов до левиного лігва та поскубав левів за вуса.

Це був перший раз, коли більшість цих начальників мали можливість почути Господа, і Його вчення «здивувало» їх. Вони спитали: **Як Він знає Писання, не вчившись?** (Ів. 7:15). Під «не вчившись» вони мали на увазі те, що Він не отримав формальної освіти, що давала право стати рабином. Сьогодні сказали б: «У нього немає університетського диплому». На це Ісус по суті відповів, що, хоча Він не має людських «дипломів» та «ліцензій»,

Його послав Бог (Ів. 7:16, 18, 28, 29), і що Він навчає тому, що *Бог* Йому дав (Ів. 7:16).

Він сказав: **Коли хоче хто волю чинити Його [Бога], той довідається про науку** [себто, те, чого Він навчав], **чи від Бога вона, чи від Самого Себе кажу Я** (Ів. 7:17). Для правильного розуміння будь-чого необхідно мати відповідне мислення, утім розуміти Боже Слово є надважливим за все інше. Христова наука залишалась загадкою для релігійних начальників, бо, хоча вони й запевняли, що виконують Божу волю, насправді були дуже далекі від того.

Як доказ на користь того, що ці начальники не корились Богові, Ісус вказав, що вони мали намір порушити шосту заповідь (2 М. 20:13). Він сказав: **Чи ж Закона вам дав не Мойсей? Та ніхто з вас Закона того не виконує. Нащо хочете вбити Мене?** (Ів. 7:19). Він знав про їхній заколот (Ів. 5:18; 7:1) і хотів, аби вони знали, що Йому про те відомо.

Ті з присутніх, хто були не місцеві й не знали, про що йдеться, відповіли: **Чи Ти демона маєш? Хто Тебе хоче вбити?** (Ів. 7:20). Раніше Ісуса вже звинувачували в тому, нібито Він мав демона (Мт. 9:32–34; 10:25; 12:24), утім в цьому контексті ці слова означають «Ти божевільний!» (див. Ів. 10:20).

Питання про те, чи хотіли вбити Ісуса, нагадало про Його попередню подорож до Єрусалиму, коли юдейські начальники «ще більш намагались вбити Його» (Ів. 5). Тоді Ісус зцілив хворого чоловіка в суботу й був змушений захищати Свій вчинок (Ів. 5). Тепер Він навів додатковий аргумент для вздоровлення в суботу: Він зазначив, що кожен вважає правильним робити в суботу обрізання (Ів. 7:22, 23а). За законом юдейських хлопчиків-немовлят мали обрізати на восьмий день (3 М. 12:3), навіть коли восьмий день припадав на суботу. По суті, Він сказав: «Якщо є правильним освятити одну частину тіла в суботу, чому ви гніваєтесь, коли Я очищую все тіло?» (Ів. 7:23б).

Коли Господь продовжив навчати далі, ті з народу, що мешкали в Єрусалимі (а отже знали про намір убити Його) були вражені тим, що Він міг так відкрито навчати в храмі (Ів. 7:25, 26а). І все ж вони, як і раніше, вважали, що Він не міг бути Христом: **... ми знаємо Цього, звідки Він. Про Христа ж, коли прийде, ніхто знати не буде, звідки Він** (Ів. 7:27). Більшість юдеїв вірили, що Месія мав народитись у Віфлеємі (Ів. 7:42; Мт. 2:5, 6). Утім дехто вірив, що

урипки подібні до Малахі 3:1 та Ісаї 53:8 вчили, що походження Месії буде покрите тасмницею.

Упродовж цього обміну думками, учасники дискусії показали себе необізнаними, оскільки не знали, де народився Ісус (див. Ів. 7:41). Фактично Христос відповів їм, що незалежно від того, знали вони про Його земне походження чи ні, вони не розуміли, що насправді Він прийшов із небес. Ісус іронічно зауважив: **І Мене знаєте ви, і знаєте, звідки Я** (Ів. 7:28).

Ісус настільки вразив багатьох із народу, що вони увірували в Нього (Ів. 7:31). Звичайно, їхня віра була хиткою; але й цього було достатньо аби розлютити первосвящеників та фарисеїв, які послали храмову охорону схопити Його (Ів. 7:32). Христос спокійно продовжував проповідувати: **Ще недовго побуду Я з вами, та й до Того піду, Хто послав Мене. Ви будете шукати Мене, і не знайдете; а туди, де Я є, ви прибути не можете** (Ів. 7:33, 34). Позаяк ми живемо по цей бік хреста, ми розуміємо Його слова. «Ще недовго побуду Я з вами»: до Його смерті залишалось лише шість місяців. «Та й до Того піду, Хто послав Мене»: Він вознесеться до Бога. «Ви будете шукати Мене, і не знайдете; а туди, де Я є, ви прибути не можете»: ці слова про втрачені можливості (див. Ос. 5:6), про трагедію, до якої призводить невірство. Наступного дня Ісус скаже: «Я відходжу, ви ж шукати Мене будете, і помрете в гріху своїм. Куди Я йду, туди ви прибути не можете»; «Бо коли не віруєте, що то Я, то помрете в своїх гріхах» (Ів. 8:21, 24).

Ми можемо зрозуміти, що мав на увазі Ісус, але юдейські начальники—ні. Вони припускали, що Він говорив про те, аби залишити Палестину та піти проповідувати іншим народам, і тому сказали: **Куди це Він хоче йти, що не знайдемо Його? Чи не хоче йти до виселенців між греки, та й греків навчати?** (Ів. 7:35). В УБТ написано: «Чи до розсіяних між греками хоче йти?» «Виселенці» або «розсіяні» є перекладом грецького слова *διασπορά* (*діаспора*), яким у Септуагінті називали розсіяних між язичниками юдеїв.

**Останній день свята: вчення про живу воду
(Ів. 7:37–52)**

³⁷А останнього великого дня свята Ісус стояв і кликав,

говорячи: Коли прагне хто з вас—нехай прийде до Мене та й п'є! ³⁸Хто вірує в Мене, як каже Писання, то ріки живої води потечуть із утроби його. ³⁹Це ж сказав Він про Духа, що мали прийняти Його, хто ввірував в Нього. Не було-бо ще Духа на них, не був-бо Ісус ще прославлений.

⁴⁰А багато з народу, почувши слова ті, казали: Він справді пророк! ⁴¹Інші казали: Він Христос. А інші казали: Хіба прийде Христос із Галілеї? ⁴²Чи ж не каже Писання, що Христос прийде з роду Давидового, і з села Віфлеєму, звідкіля був Давид? ⁴³Так повсталася незгода в народі з-за Нього. ⁴⁴А декотрі з них мали намір схопити Його,—та ніхто не поклав рук на Нього.

⁴⁵І вернулася служба до первосвящеників та фарисеїв, а ті їх запитали: Чому не привели ви Його? ⁴⁶Відказала та служба: Чоловік ще ніколи так не промовляв, як Оцей Чоловік... ⁴⁷А їм відповіли фарисеї: Чи й вас із дороги не зведено? ⁴⁸Хіба хто з старших або з фарисеїв увірував в Нього? ⁴⁹Та проклятий народ, що не знає Закону! ⁵⁰Говорить до них Никодим, що приходив до Нього вночі, і що був один із них: ⁵¹Хіба судить Закон наш людину, як перше її не вислухас, і не дізнається, що вона робить? ⁵²Йому відповіли та сказали вони: Чи й ти не з Галілеї? Досліди та побач, що не прийде Пророк із Галілеї.

Наступний записаний інцидент стався **останнього великого дня свята** (Ів. 7:37а). Центральною подією того дня був водний ритуал, під час якого священик наповнював золотого глека водою з Силоамської купальні², а потім виливав ту воду, з великими урочистостями, на підніжжя вівтаря. Цей ритуал нагадував про минулі часи, коли Бог дав їхнім праотцям воду в пустелі (2 М. 17:5, 6; 4 М. 20:7–11), а також про майбутні—коли Бог зіллє Свого Духа, як прийде Месія (Йоїл 2:28; див. Дії 2:16, 17).

Того дня Ісус стояв і кликав, говорячи: **Коли прагне хто з вас—нехай прийде до Мене та й п'є! Хто вірує в Мене, як каже Писання, то ріки живої води потечуть із утроби його** (Ів. 7:37б, 38). Золотий глек наразі був порожній, але Ісус запропонував Своїм слухачам ріки води, які будуть текти вічно.

²У сучасній традиції прийнято написання Силоам, Силоамська. У перекладі І. Огієнка вживано варіант Сілоам (прим. перекладача).

По натхненню Іван пояснив, що означали Христові слова: **Це ж сказав Він про Духа, що мали прийняти Його, хто ввірував в Нього. Не було-бо ще Духа на них, не був-бо Ісус ще прославлений** (Ів. 7:39). Це вказівка на сходження Святого Духа в перший після Христового вознесіння день П'ятидесятниці (Дії 1:8; 2:1–4, 16, 17, 38). Подібно до того, як вода із скелі втамувала фізичну спрагу, Божий Дух втамує духовні сподівання тих, хто повірили в Ісуса.

Думки тих, хто чули Ісуса, розділились щодо Нього (Ів. 7:43). Одні вважали Його Пророком, подібним до Мойсея (Ів. 7:40; див. 5 М. 18:15). Ще менше людей не виключали того, що Він міг бути Месією (Ів. 7:41а). Інші заперечували це, позаяк (як вони думали) Він прийшов із Галілеї, а не Давидового міста Віфлеєму (Ів. 7:41б, 42; див. 2 Сам. 7:12–16; Мих. 5:2–4).

З-поміж тих, кого вразила Христова наука, були й охоронці, яких послали заарештувати Його (Ів. 7:32). Коли вони повернулись до своїх начальників із порожніми руками, їх запитали, чому вони не схопили й не привели Ісуса (Ів. 7:45). На це вони відповіли: **Чоловік ще ніколи так не промовляв, як Оцей Чоловік** (Ів. 7:46).

Фарисеї були розлючені (Ів. 7:47). Вони наполягали на тому, що Ісус жодним чином *не* міг бути Месією, оскільки *вони* не вірили в Нього (Ів. 7:48), а ті, хто повірили, були темними і неосвіченими (Ів. 7:49), й до того ж, жодний пророк не приходив із Галілеї (Ів. 7:52). Тим самим фарисеї продемонстрували власну необізнаність як щодо Старого Заповіту, так і щодо народження Ісуса. Із Галілеї вийшов щонайменше один пророк: Йона (2 Цар. 14:25). В Івана 9:29 вони визнали, що насправді й гадки не мали, звідки Він.

Один із фарисеїв на ім'я **Никодим** (той самий, що приходив був до Ісуса вночі [Ів. 3:1, 2]) зауважив, що засуджувати людину без неупередженого попереднього розгляду його справи, було порушенням їхніх законів (Ів. 7:50, 51; див. 5 М. 1:16, 17; 19:15–21). Проте єдине, до чого призвели слова Никодима, так це до звинувачення проти нього самого.

Згідно з текстом, вороги не змогли схопити Господа (Ів. 7:30а, 44), «бо то ще не настала година Його» (Ів. 7:30б; див. 8:20). «Година» Його смерті була вже близько—до неї залишилось лише шість місяців—але не зараз.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ВОДА ЖИТТЯ³ (ІВ. 7:37–39)

Найвищою вершиною в світі є гора Еверест. Розташована високо у Гімалайському гірському масиві, вона здіймається на 8848 метрів над рівнем моря—дві третини товщини земної атмосфери. На початку 1920 р. було здійснено чимало спроб підкорити її вершину. Упродовж тридцяти років дев'ять спроб завершилися невдачею. В 1952 р. Швейцарія спорядила команду високо досвідчених альпіністів. Вони готувались кілька місяців і розробили ретельно продуманий план, але врешті решт через стрес і виснаження були змушені повернутись назад, не дійшовши до вершини близько двохсот метрів.

Наступного року британці зібрали команду під керівництвом полковника Джона Ханта (John Hunt), який був військовим лікарем. Досліджуючи досвід швейцарської команди, він звернув увагу на те, що кожен її член мав на день лише два кухолі води. Він придбав обладнання для перетоплювання снігу, аби на кожного члена його команди було щонайменше дванадцять кухолів води на день. 29 травня 1953 р. ця експедиція першою встановила свій прапор на вершині найвищої гори світу. Ось на що здатна правильна кількість води в раціоні.

Сьогодні ми наново відкриваємо для себе корисні властивості води. У Сполучених Штатах нашому поколінню споживачів чаю, кави та Кока-коли постійно нагадують пити більше води: щонайменше вісім-десять кухолів щодня. Медичні авторитети наполягають на тому, що від цього залежить наше здоров'я. Але не лише наші фізичні тіла потребують води, нашим душам також потрібна духовна вода. Про це йдеться в Івана 7:37–39.

Втручання Христа в старожитні ритуали

Аби вповні оцінити Христові слова в цьому тексті, нам слід зрозуміти дещо про згадане в ньому свято й водний ритуал, що відбувався під час його. То було свято Кучок (Ів. 7:2), час, коли до Єрусалиму приходили чоловіки-юдеї з усього світу. Це свято тривало не один день, а сім. За часів нашого Господа до нього додали

³Цей практичний урок ґрунтується на проповіді Расті Петермана (Rusty Peterman), «Вода життя», яку він прочитав у травні 1987 р.

ще один, восьмий день, святкову суботу.

Як і інші юдейські свята, це мало кілька значень для народу. По-перше, воно мало *історичне* значення. Воно нагадувало про ті часи, коли їхні предки перебували в пустелі (3 М. 23:43). Упродовж цього свята євреї жили поза своїми домами у куренях—тимчасових спорудах, зроблених власноруч із гілля верби та пальмового листа (3 М. 23:40). Ці курені були на вулицях, на дахах, на прилеглий до храму території та на схилах гір довкола Єрусалиму. Батьки та їхні сини, матері та їхні дочки, батьки батьків—усі мешкали в тих куренях. Упродовж тижня вони там спали, їли, молились та навчались, на згадку про те, як Бог піклувався про Свій народ під час його сорокарічного перебування в пустелі.

Це свято шанувало не лише Божу турботу про них в минулому, але й в теперішньому. Його друге значення було пов'язано з *землеробством*. Це було свято врожаю головних культур—ячменю, пшениці, винограду. Тому його також називали святом жнив першого врожаю (2 М. 23:16; 34:22). Люди дякували Богові за рясний врожай й просили благословити врожай наступного року. В жертву за сімдесят народів землі приносили сімдесят волів. У церемонії жертвоприношення було задіяно 446 священиків і стільки ж левітів. На подвір'ях храму сурмили в двадцять одну сурму. У Дворі жінок запалювали величезний світильник, настільки потужний та яскравий, що його світла вистачало не лише на всю храмову, а й на прилеглу територію. У ритуальній символіці свята цей світильник нагадував юдеям про вогняний стовп, який провадив їхніх праотців у пустелі. Вночі чоловіки танцювали у його світлі. Це був найвеселіший день юдейських святкувань.

Тепер ми підходимо до головної риси цього свята: щоденного водного ритуалу. На початку кожного дня одягнені в біле священики вели процесію вірян із храму до купальні Силоам, яку живило джерело Гіхон. Це було головне джерело води для всього міста, *джерело* питної води. Коли вони прибували до купальні, один із священиків підіймав золотого глека й занурював його в купіль, наповнюючи водою. Коли він це робив, народ вигукував: «В радості черпаємо воду з джерел спасіння!» (див. Іс. 12:3).

Тримаючи глека високо над головою, священик вів процесію назад до храму. По дорозі народ скандував Псалми 112[113]—117[118], завершуючи словами «Просимо, Господи, спаси!

Просимо, Господи, попасти!»; «Дякуйте Господу, добрий-бо Він, бо навіки Його милосердя!» (Пс. 117[118]:25, 29). Коли вони підходили до Водної брами на південному боці внутрішнього двору, їх вітали звуки трьох сурм.

Священик проходив по рампі до жертовника цілопалення. Високо в руках він тримав глека, а тисячі вірян розмахували пальмовим листям та гілками верби. Потім він повільно виливав воду у срібну воронку, через яку вона збігала на землю. Народ викрикував подяку, змагаючись із ревінням сурм.

Ця церемонія вшановувала пам'ять про те, як Бог дав їхнім предкам воду в пустелі, відчинивши скелю (2 М. 17; 4 М. 20; див. 5 М. 8:15; Пс. 104[105]:41). Вона також вказувала на відчайдушну потребу народу в воді. У період із травня по жовтень у цій місцевості було дуже мало дощів, а інколи не було й зовсім. Якщо невдовзі після свята не було дощу, це означало неврожай наступного року. Тож це свято було одночасно й подякою Богу за Його турботу про них в минулому, й мольбою до Бога потурбуватись про їхнє майбутнє. У дітей ця церемонія викликала захоплення й здивування, серця жінок вона наповнювала радістю, а старі чоловіки знову відчували себе молодими. Це було вражаюче видовище.

У середині цього буйного піднесеного святкування раптом підвівся Ісус та голосно вигукнув (Ів. 7:37а). Той факт, що Він стояв, також має значення; зазвичай Він навчав, сидячи (див. Ів. 8:2). Той факт, що Він голосно кликав, теж вартий уваги; лише зрідка ми читаємо про те, що Він підвищував Свій голос, коли навчав. Але найбільш важливим було те, що Він промовив: «Коли прагне хто з вас—нехай прийде до Мене та й п'є! Хто вірує в Мене, як каже Писання, то ріки живої води потечуть із утроби його» (Ів. 7:37б, 38).

Христові слова були втручанням—разючим та безпрецедентним втручанням. Те, що Він зробив, було зухвалим та обурливим. По суті, Він сказав про цей старожитній ритуал: «Ви вважаєте, що в цьому є життя? Ні, погляньте на Мене!» Він бажав, аби люди пізнали, що життя не в ритуалах чи церемоніях, а в Ньому.

Це вчення було важливим у першому столітті й залишається таким і в двадцять першому. Якщо ми не будемо обережні, ми почнемо вважати, що джерелом нашої духовної сили є те, що ми робимо. Поклоніння може стати дещо більшим, ніж ритуал, що складається з читання Біблії, пісенного прославлення, причастя та

збору пожертв. Ми повинні розуміти, що все, що ми робимо на богослужінні, є нічим іншим як засобом аби досягти головного: спілкування з живим Господом. Інакше воно перетворюється на набір дій: слухати, співати, стояти, сидіти, схилити голови, піднімати голови—а потім залишати церковне приміщення з невтамованою духовної спрагою. Цю спрагу можна втамувати лише, якщо наше поклоніння приводитиме нас до «духовної скелі», із якої тече жива вода, Ісус Христос (1 Кор. 10:4).

Кожен із нас має потребу в ученні з Івана 7:37–39. Тож спершу розглянемо Ісусові обітниці, а потім зосередимось на вимогах аби отримати ці обітниці.

Христова обітниця невичерпних рік

Після того як Христос закликав спраглих прийти до Нього, Він сказав: «Хто вірує в Мене, як каже Писання, то ріки живої води потечуть із утроби його» (Ів. 7:38). Ми не знаємо достеменно, який саме уривок із Писання Він мав на увазі. У Старому Заповіті немає дослівно саме такого тексту, втім ця ідея присутня в багатьох уривках Старого Заповіту, зокрема в книгах Ісаї 44:3; 55:1; Єзекіїля 47:1–11; Захарія 13:1; 14:8. Ще одна проблема полягає в тому, що граматика грецького тексту Івана 7:37, 38 передбачає його подвійне тлумачення в силу того, що в ньому відсутні знаки пунктуації. В обох українських перекладах фраза «із утроби його» відноситься до віруючого; проте при іншому розкладі знаків пунктуації ця фраза стосується саме Ісуса, як джерела живої води: «... Коли прагне хто з вас,—нехай прийде до Мене. Та [нехай він] й п'є [той], хто вірує в Мене. Як каже Писання, ріки живої води потечуть з утроби Його. Це ж сказав Він про Духа ...» Утім подібні варіанти перекладу не заперечують головного: Господь говорить про те, що лише ті, хто приходять до *Нього*, отримують духовну поживу.

1. Ісус пообіцяв дати *води*, духовної води. На початку цього практичного уроку ми зазначили, що люди наново відкривають для себе важливість води. Доктор І. Піттс (D.C. Pitts), фізіолог Гарвардського університету, провів експеримент щодо зв'язку між водою та фізичною витривалістю. Чоловіки спортсмени мали йти по біговій доріжці із швидкістю 5,6 км/год. Вони мали рухатись доки будуть нездатні від утоми. Одній групі піддослідних під час експерименту не давали води. Вони протримались 3,5 години. Другу групу

впродовж експерименту постійно перевіряли на рівень води в їхніх тілах. Цим спортсменам давали воду аби підтримувати її зміст в організмі на одному рівні. В середньому вони отримували склянку води кожні п'ятнадцять хвилин. Експеримент із другої групою зупинили через сім годин, хоча його учасники не виявляли жодних проявів втоми. За їхніми словами, вони могли б продовжувати й далі, якби їх не зупинили.

Зв'язок між водою й фізичною витривалістю має й духовне застосування. Багато людей роками важко працюють, не маючи духовного підкріплення сил. Такі люди виснажені внутрішньо, виснажені духовно. Вони мають усвідомити, що саме *Христос* є джерелом духовної води, яка дасть їм силу.

2. Ісус пообіцяв дати *живої* води. Раніше Він сказав жінці біля колодязя в Самарії: «Коли б знала ти Божий дар і Хто Той, Хто говорить тобі: Дай напитись Мені,—ти б у Нього просила, і Він тобі дав би живої води» (Ів. 4:10). Жива вода є сутність життя; саме вона задовольняє душу. Христос сказав тій жінці-самарянці: «А хто питиме воду, що Я йому дам, прагнути не буде повік, бо вода, що Я йому дам, стане в нім джерелом тієї води, що тече в життя вічне» (Ів. 4:14). Жива вода є передчуттям радості небес (Об. 7:17; 21:6; 22:1, 17).

3. Ісус пообіцяв *ріки* живої води. Слово «ріки» підкреслює рясність Його духовного живлення. Хтось звернув увагу на те, що «джерело води», обіцяне самарянці, тепер перетворилось на «ріки води».

Згідно з Іваном, Ісус говорив про одне конкретне благословення Господа: дар Святого Духа. Прочитавши слова Христа, що «ріки живої води потечуть із утроби його», апостол додав натхнене пояснення: «Це ж сказав Він про Духа, що мали прийняти Його, хто ввірували в Нього. Не було-бо ще Духа на них, не був-бо ще Ісус прославлений» (Ів. 7:39). Тут можна побачити природний зв'язок із водним ритуалом, позаяк юдеї вірили, що виливання води було прообразом майбутнього виливання Божого Духу.

Фраза «не було-бо ще Духа на них» потребує пояснення, оскільки Святий Дух завжди активно діяв у служінні Ісуса та Його послідовників. Тут йдеться про сходження Святого Духа після Христового вознесіння на небеса (Ів. 14:26; 15:26; 16:13), після того, як Він стане праворуч Бога «у славі». Ця подія мала

статись через деякий час у майбутньому. (Звичайно ж, коли Іван це писав, виливання Святого Духа в день П'ятидесятниці було вже в минулому).

Найкраще пояснення Івана 7:39 міститься в книзі Дії 1 і 2. Після Свого воскресіння Ісус сказав апостолам: «... ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас» (Дії 1:8а). Через десять днів після Його вознесіння, під час юдейського свята П'ятидесятниці, Дванадцять «сповнились Духом Святим» (Дії 2:1–4). Пізніше Петро назвав це хрещенням Святим Духом (Дії 11:15, 16). Тоді, в день П'ятидесятниці, Петро сказав присутнім: «Покайтесь, і нехай же охреститься кожен із вас у Ім'я Ісуса Христа на відпущення ваших гріхів, і дара Духа Святого ви приймете» (Дії 2:38).

Дар Святого Духа, який отримали апостоли, був чудесним даром; дар, отриманий усіма, хто хреститься, був (і є) нечудесним даром. Це дар, якого дано всім, хто підкорюється Господу (Дії 5:32), дар, якого дано всім Його сином та донькам (Гал. 4:6; Еф. 1:13, 14). Це дар власної присутності Бога для зміцнення та наснаги Його дітей. У посланні до римлян 8 розкрито деякі подробиці цього дару: Божий Дух допомагає нам умертвляти тілесні вчинки (вірш 13); Він допомагає нам у наших немочах (вірш 26); Він допомагає нам молитись (вірш 26). Також, можливо, що про обітницю Ісуса з Ів. 7:38, 39 щодо того, що робить для кожного християнина Дух, йдеться і в Дії 3:20. Він дає нам «часи відпочинку ... від обличчя Господнього». Вважається, що ці Петрові слова означають те саме, що він промовив у Дії 2:38. Якщо це так, тоді «дар Святого Духа» тотожний «часам відпочинку».

Повернімося до Івана 7:39, де ключовим словом є «ввірував»: «Це ж сказав Він про Духа, що мали прийняти Його, хто *ввірував* у Нього ...» (курсив додано). Апостоли, які ввірували в Христа, отримають хрещення Духом. Ті ж, хто повірять в Ісуса через їхню проповідь, отримають Святого Духа в дар (Дії 2:36–38). Утім ті, хто опираються Господу, хто не вірять у Нього, не мають своєї частки в цій обітниці.

Христові вимоги для тих, хто прагнуть Його

Тепер поглянемо на те, що необхідно зробити, аби отримати ці обітниці. Із нашого тексту випливають три вимоги.

1. *Ми повинні визнати нашу потребу.* Ісус почав Свою про-

повідь зі слів: «Коли прагне хто з вас,—нехай прийде до Мене...» (Ів. 7:37). Більшість із нас насправді не знають, що це за спрага, проте мають її. Його слухачі шойно пережили чергову довгу засуху. Попалені сонцем схили гір на схід від Єрусалиму виглядали, як місячний пейзаж. Гарячі східні вітри з Аравійської пустелі гнали хмари пилу, забиваючи кожен пору на тілі.

Христос вказав на найвищу духовну потребу, використавши базову фізичну. У Проповіді на горі Він говорив про голодних та спраглих «правди» (Мт. 5:6). У кожній душі є спрага по Богу, проте люди намагаються притлумити цю духовну спрагу бажаннями влади, майна, задоволення та популярності. Втім жодне з цих заміщень не здатне втамувати прагнення душі, так само як солоній воді не під силу втамувати фізичну спрагу. Лише Господь може задовольнити дух. Перша вимога полягає в тому аби визнати, що без Нього ми приречені на постійну пекельну внутрішню спрагу.

2. *Ми мусимо прийняти Христа як Єдиного, хто здатен втамувати цю спрагу.* Недостатньо сказати: «Я прагну»; ми повинні визнати, що єдиним джерелом нашої наснаги є Ісус. Господь сказав: «Коли прагне хто з вас,—нехай прийде до Мене та й п'є. Хто вірує в Мене, ... то ріки живої води потечуть із утроби його» (Ів. 7:37, 38).

У вірші 38 Христос підкреслив важливість віри в Нього. В цьому контексті це означає, що юдеї мали прийняти Його як Месію. В наступному розділі Він сказав: «Бо коли не ввіруєте, що то Я [обіцаний Месія], то помрете в своїх гріхах» (Ів. 8:24). Це не означає, що спасіння «тільки від віри» (див. Як. 2:24). Це означає, що ядром нашої віри має бути Ісус.

3. *Ми повинні чинити згідно з нашою вірою.* Недостатньо знати, що ми маємо спрагу; недостатньо навіть зрозуміти, що Єдиним, хто може втамувати цю спрагу, є Христос; ми повинні зробити дещо, аби отримати Господнє благословення. Уривок, який ми розглядаємо, ясно промовляє про це словами «прийти» та «пити». Прийти до Христа означає визнати Його Господом і скоритись Йому через виконання Його волі. Пити означає прийняти Його благословення й зробити їх частиною нашої сутності. Коли ми віримо в Ісуса та чинимо Його волю, ми стаємо частиною Його, а Він стає частиною нас. Павло писав християнам у Галатії: «Бо ви всі сини Божі через віру в Христа Ісуса! Бо ви всі, що в Христа

охристилися, у Христа зодягнулися!» (Гал. 3:26, 27; курсив додано).

Уявіть собі широку ріку із холодною, чистою, криштално-прозорою водою. Тепер уявіть купи побляклих кісток по обидва береги на невеликій відстані від води—кісток людей та тварин, які померли від спраги за крок від життєдайної ріки. У фізичному світі важко уявити подібну трагедію, проте в духовному світі вона є занадто звичайною. Тисячі, навіть мільйони, людей загинули від духовного зневоднення, коли Ісус—джерело живої води—був на відстані простягнутої руки. Проблема в тому, що ці люди ігнорували свою духовну потребу. Вони відмовились повірити в Нього та віддати Йому своє життя, аби пити та відновлюватись.

Висновок

Уривок, який ми щойно розглянули, покладено в основу історії із книги К. С. Льюїса (C. S. Lewis) «Срібне крісло», шостої книги його циклу Хронік Нарнії.

Дівчинка на ім'я Джилл опинилась в лісі й дуже сильно хотіла пити. Вона пішла на звук води та вийшла до річки, проте між нею й річкою був Лев. Її першою думкою було зробити те, що подумав би кожен із нас: втекти. Втім вона розуміла, що він все одно її схопить. Врешті решт вона визнала, що її спрага була такою сильною, що вони була згодна, аби Лев з'їв її за умови, що спершу він дозволить їй попити. Тоді Лев сказав Джилл: «Якщо ти хочеш пити, ти можеш попити». Вона нерухомо стояла на одному місці.

«Хіба ти не хочеш пити?»—спитав Лев.

«Я *вмираю* від спраги»—відповіла Джилл.

«Тоді пий»—сказав Лев.

«А ти обіцяєш не робити мені нічого, якщо я підійду?»—сказала Джилл.

«Я нічого не обіцяю»—промовив Лев.

Джилл так сильно хотіла пити, що не помітила, як зробила один крок уперед.

«Ти *іси* дівчат?»—спитала вона.

«Я проковтнув і дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, королів та імператорів, міста й королівства»—сказав Лев. Він промовив це не хизуючись, не жалкуючи, не сердячись. Просто промовив.

«Я не наважуюсь підійти та попити»—сказала Джилл.

«Тоді ти помреш від спраги»—зауважив Лев.

«О, ні!»—вигукнула Джилл, роблячи ще один крок уперед. «Мабуть, мені слід піти та пошукати іншу річку».

«Іншої річки немає»—сказав Лев.

Джилл навіть на думку не спало не повірити Левові—кожен, хто побачив би його суворе обличчя, неодмінно повірив би йому—як раптом її серце само прийняло рішення. Можливо, це було найгірше з усіх її рішень, але вона пішла до струмка, стала на коліна й почала черпати воду рукою. То була найхолодніша та найживильніша вода, яку їй доводилось куштувати. Не було потреби пити її багато, бо вона втамувала спрагу з першого ж ковтка.

Багато хто із нас мчить по життю—минаючи дитинство, юність, роки розквіту й зрілості, досягаючи навіть старого віку—й що далі ми мчимо, то дужче прагнемо. Ми зустрічаємось віч-на-віч із «Левом з племені Юдиного» (Об. 5:5). Він закликає нас зупинитись. Він говорить нам, що без Нього ми ніколи не втамуємо своєї духовної спраги. Ми можемо відповісти на це: «Я пошукаю іншу річку». Але іншої річки не існує. Ми можемо сказати: «Я відчуваю, наче вмираю». Ми дійсно помремо духовно, якщо не прийдемо до Нього. Кожен, хто втомився від нескінченних перегонів та втомився від спраги, може прийти до Нього.

Після свята: додаткове вчення (Ів. 7:53—10:21)

Жінка, яку схопили в перелюбі (Ів. 7:53—8:11)

⁵³І до дому свого пішов кожен.

¹Ісус же на гору Оливну пішов. ²А над ранком прийшов знов у храм, і всі люди збігались до Нього. А Він сів і навчав їх. ³І ось книжники та фарисеї приводять до Нього в перелюбі схоплену жінку, і посередині ставлять її, ⁴та й говорять Йому: Оцю жінку, Учителю, зловлено на гарячому вчинку перелюбу...

⁵Мойсей же в Законі звелів таких побивати камінням. А Ти що говориш? ⁶Це ж казали вони, Його спокушуючи, та щоб мати на Нього оскарження. А Ісус, нахилившись додолу, по землі писав

пальцем. ⁷А коли ті не переставали питати Його, Він підвівся й промовив до них: **Хто з вас без гріха, нехай перший на неї той каменем кине! ...** ⁸І Він знов нахилився додолу, і писав по землі... ⁹А вони, це почувши й сумлінням докорені, стали один по одному виходити, почавши з найстарших та аж до останніх. І zostавсь Сам Ісус і та жінка, що стояла посередині... ¹⁰І підвівся Ісус, і нікого, крім жінки, не бачивши, промовив до неї: **Де ж ті, жінко, що тебе оскаржали? Чи ніхто тебе не засудив?** ¹¹А вона відказала: **Ніхто, Господи... І сказав їй Ісус: Не засуджую й Я тебе. Іди собі, але більш не гріши!**]

Уривок із книги Івана 7:53—8:11 є унікальним. Хоча він відсутній у найдавніших манускриптах, його можна побачити в більшості перекладів Нового Заповіту різними мовами. В деяких із них він вважається невід'ємною частиною тексту, в інших його поміщено в квадратні дужки на знак того, що щодо його приналежності до оригінального Іванового тексту є сумніви. Втім учені погоджуються з тим, що незалежно від того, чи містив оригінальний текст Євангелія від Івана цей уривок чи ні, зображена в ньому подія реальна.

Наприкінці свята більшість прочан пішли додому (Ів. 7:53), проте Ісус залишився в тому краї. Він провів ніч на Оливній горі (Ів. 8:1; розташованій на схід від міста через потік Кедрону), ймовірно, в курені, якого поставили учні, що Він послав їх наперед все приготувати (Лк. 9:52). Наступного ранку Він повернувся до храму і почав навчати (Ів. 8:2, 20). Його аудиторія складалась переважно з мешканців Єрусалиму та поодиноких прочан.

Раптом навчання перервали Його вороги, які **прив[ели] до Нього ... жінку, яку зловлено на гарячому вчинку перелюбу** (Ів. 8:3, 4). Вони сказали Ісусові: **Мойсей же в Законі звелів таких побивати камінням. А Ти що говориш?** (Ів. 8:5). Насправді цих лицемірів не обходив Закон, інакше вони б привели й чоловіка, з яким учинено перелюб. Закон велів каменувати *обох* перелюбників: і чоловіка, і жінку (3 М. 20:10; 5 М. 22:22). Проте їх не цікавила ані справедливість, ані послух Богові; їх цікавило лише одне—піймати Ісуса в пастку (Ів. 8:6а).

Христос відповів їм: **Хто з вас без гріха, нехай перший на неї той каменем кине** (Ів. 8:7). Потім Він схилився до землі й почав

щось писати на запиленій підлозі храму (Ів. 8:8). Коли Він підвівся, обвинувачів уже не було (Ів. 8:9, 10).

Ісус запитав: **Де ж ті, жінко, що тебе оскаржали? Чи ніхто тебе не засудив?** (Ів. 8:10). Вона відповіла: **Ніхто, Господи** (Ів. 8:11а). Тоді Христос промовив: **Не засуджую й Я тебе. Іди собі, але більш не гріши** (Ів. 8:11б). Релігійні начальники поставились до цієї грішниці зневажливо. Закон вимагав покарати її через смерть. Господь поставився до цієї грішниці з повагою до її людської гідності. Він не захочував її гріх (Він велів їй «більш не грішити»); утім Він проявив до неї милосердя й дав їй другий шанс. Всі ми потребуємо як милосердя, так і других шансів.

Учення про світло й темряву (Ів. 8:12–59)

¹²І знову Ісус промовляв до них, кажучи: **Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя!** ¹³Фарисеї ж Йому відказали: **Ти Сам свідчиш про Себе,—тим свідоцтво Твоє неправдиве.** ¹⁴Відповів і сказав їм Ісус: **Хоч і свідчу про Себе Я Сам, та правдиве свідоцтво Моє, бо Я знаю, звідкіля Я прийшов і куди Я йду. Ви ж не відаєте, звідкіля Я приходжу, і куди Я йду.** ¹⁵Ви за тілом судите,—Я не суджу нікого. ¹⁶А коли Я суджу, то правдивий суд Мій, бо не Сам Я, а Я та Отець, що послав Він Мене! ¹⁷Та й у вашім Законі написано, що свідчення двох чоловіків правдиве. ¹⁸Я Сам свідчу про Себе Самого, і свідчить про Мене Отець, що послав Він Мене. ¹⁹І сказали до Нього вони: **Де Отець Твій?** Ісус відповів: **Не знаєте ви ні Мене, ні Мого Отця. Якби знали Мене, то й Отця Мого знали б.** ²⁰Ці слова Він казав при скарбниці, у храмі навчаючи. І ніхто не схопив Його, бо то ще не настала година Його.

²¹І сказав Він їм знову: **Я відходжу, ви ж шукати Мене будете, і помрете в гріху своїм. Куди Я йду, туди ви прибути не можете...** ²²А юдеї казали: **Чи не вб'є Він Сам Себе, коли каже: Куди Я йду, туди ви прибути не можете?** ²³І сказав Він до них: **Ви—від долу, Я—звисока, і ви зі світу цього, Я не з цього світу.** ²⁴Тому Я сказав вам, що помрете в своїх гріхах. Бо коли не віруєте, що то Я, то помрете в своїх гріхах. ²⁵А вони запитали Його: **Хто Ти такий?** І Ісус відказав їм: **Той, Хто спочатку, як і говорю Я**

до вас. ²⁶Я маю багато про вас говорити й судити; правдивий же Той, хто послав Мене, і Я світові те говорю, що від Нього почув. ²⁷Але не зрозуміли вони, що то Він про Отця говорив їм. ²⁸Тож Ісус їм сказав: Коли ви підіймете Людського Сина, тоді зрозумієте, що то Я, і що Сам Я від Себе нічого не дію, але те говорю, як Отець Мій Мене був навчив. ²⁹А Той, Хто послав Мене, перебуває зо Мною; Отець не залишив Самого Мене, бо Я завжди чиню, що Йому до вподоби. ³⁰Коли ж Він говорив це, то багато хто в Нього увірували.

³¹Тож промовив Ісус до юдеїв, що в Нього увірували: Як у слові Моїм позостанетесь, тоді справді Моїми учнями будете, ³²і пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить! ³³Вони відказали Йому: Авраамів ми рід, і нічийми невільниками не були ми ніколи. То як же Ти кажеш: Ви станете вільні?

³⁴Відповів їм Ісус: Поправді, поправді кажу вам, що кожен, хто чинить гріх, той раб гріха. ³⁵І не зостанеться раб у домі повік, але Син зостанеться повік. ³⁶Коли Син отже зробить вас вільними, то справді ви будете вільні. ³⁷Знаю Я, що ви рід Авраамів, але хочете смерть заподіяти Мені, бо наука Моя не вміщається в вас. ³⁸Я те говорю, що бачив в Отця, та й ви робите те, що бачили в батька свого.

³⁹Сказали вони Йому в відповідь: Наш отець—Авраам. Відказав їм Ісус: Коли б ви Авраамові діти були, то чинили б діла Авраамові. ⁴⁰А тепер ось ви хочете вбити Мене, Чоловіка, що вам казав правду, яку чув Я від Бога. Цього Авраам не робив. ⁴¹Ви робите діла батька свого. Вони ж відказали Йому: Не родилися ми від перелюбу, одного ми маєм Отця—то Бога. ⁴²А Ісус їм сказав: Якби Бог був Отець ваш, ви б любили Мене, бо від Бога Я вийшов і прийшов,—не від Себе ж Самого прийшов Я, а Мене Він послав. ⁴³Чому мови Мосі ви не розумієте? Бо не можете чути ви слова Мого. ⁴⁴Ваш батько—диявол, і пожадливісті батька свого ви виконувати хочете. Він був душолюб споконвіку, і в правді не встояв, бо правди нема в нім. Як говорить неправду, то говорить зі свого, бо він неправдомовець і батько неправди. ⁴⁵А Мені ви не вірите, бо Я правду кажу. ⁴⁶Хто з вас може Мені докорити за гріх? Коли ж правду кажу, чом Мені ви не вірите? ⁴⁷Хто від Бога, той слухас Божі слова; через те ви не слухаєте, що ви не від Бога.

⁴⁸Відізвились юдеї й сказали Йому: Чи ж не добре ми кажемо, що Ти самарянин і демона маєш? ⁴⁹Ісус відповів: Не маю Я демона, та шаную Свого Отця, ви ж Мене зневажаєте. ⁵⁰Не шукаю Я власної слави,—є Такий, Хто шукає та судить. ⁵¹Поправді, поправді кажу вам: Хто слово Моє берегтиме, не побачить той смерті повік! ⁵²І сказали до Нього юдеї: Тепер ми дізнались, що демона маєш: умер Авраам і пророки, а Ти кажеш: Хто науку Мою берегтиме, не скуштує той смерті повік. ⁵³Чи ж Ти більший, аніж отець наш Авраам, що помер? Та повмирали й пророки. Ким Ти робиш Самого Себе? ⁵⁴Ісус відповів: Як Я славлю Самого Себе, то ніщо Моя слава. Мене прославляє Отець Мій, про Якого ви кажете, що Він Бог ваш. ⁵⁵І ви не пізнали Його, а Я знаю Його. А коли Я скажу, що не знаю Його,—буду неправдомовець, подібний до вас. Та Я знаю Його, і слово Його зберігаю. ⁵⁶Отець ваш Авраам прагнув із радістю, щоб побачити день Мій,—і він бачив, і тішився. ⁵⁷А юдеї ж до Нього сказали: Ти й п'ятидесяти років не маєш іще, і Авраама Ти бачив? ⁵⁸Ісус їм відказав: Поправді, поправді кажу вам: Перш, ніж Авраам був, Я є. ⁵⁹І схопили каміння вони, щоб кинути на Нього. Та сховався Ісус, і з храму пішов.

Ми розпочинаємо вивчення Івана 8:12—10:21. У центрі цього великого уривка посилення протистояння між Ісусом та релігійним істеблїшментом в Єрусалимі. Він сказав цим духовним провідникам народу: **Я маю багато *про вас* говорити й судити** (Ів. 8:26; курсив додано). Починаючи з цієї миті, Він буде не лише говорити про Свою місію, а й викривати Своїх ворогів. У цьому уривку з Писання Він робить чимало зіставлень—як прямих, так і непрямих—між Собою й ними:

ХРИСТОС	ЙОГО ВОРОГИ
Світло для світу (Ів. 8:12)	Перебувають у темряві (Ів. 8:12)
Правдивий суд (Ів. 8:16)	Суд за тілом (Ів. 8:15)
З висока (Ів. 8:23)	Від долу (Ів. 8:23)
Не з цього світу (Ів. 8:23)	Зі світу цього (Ів. 8:23)
Отець: Бог (Ів. 8:38)	Батько: диявол (Ів. 8:44)
Знає Бога (Ів. 8:55)	Не пізнали Бога (Ів. 8:55)
Правдивий (Ів. 8:14, 40, 45, 46)	Неправдомовці (Ів. 8:44, 55)
Добрий Пастир (Ів. 10:11, 14)	Найманці (Ів. 10:12, 13)

Заяви Христа про Себе ставали сміливішими. Три з семи «Я [є]»—тверджень, записаних Іваном, містяться в Івана 8:12—10:21. Ісус сказав: «Я [є] Світло для світу» (Ів. 8:12; 9:5; курсив додано) та «Я [є] Пастир Добрий» (Ів. 10:11, 14; курсив додано). Проте найсміливішою з-поміж усіх інших була Його заява: «Поправді, поправді кажу вам: Перш, ніж Авраам був, Я є» (Ів. 8:58; курсив додано). Це була заява не лише про те, що Він існував до Авраама: це було твердження про Його божественність.

Цей великий уривок починається з вчення про світло й темряву. Ісус навчав у храмі (Ів. 8:20, 59), **при скарбниці** (Ів. 8:20). Ця скарбниця була частиною Двору жінок, де було розташовано тринадцять сурмо-образних контейнерів для пожертв. Двір жінок був частиною храмового комплексу, куди дозволялось заходити як єврейським чоловікам, так і жінкам. Він був розташований неподалеку від зали, де збирався для засідань синедріон. (Див. «Храм Ірода» в Додатку 2).

Раніше Христос запропонував «живу воду», як паралель водному ритуалу свята Кучок. Тепер Він заявив, що Він є «Світлом для світу». Можливо, на цей символічний образ Його надихнув великий світильник, який підвішували у Дворі жінок під час того ж таки свята. **І знову Ісус промовляв до них, кажучи: Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя** (Ів. 8:12). Г. Гестер (Н. І. Hester) коментує: «Що за заява—або вона була істиною, або найхимернішою та найпихатішою з-поміж усього, що будь-коли промовляла людина».

Христові сміливі слова призвели до палкої полеміки з юдейськими начальниками, яка триває до кінця восьмого розділу. Ця полеміка була логічним продовженням суперечки із розділу 7 і за змістом була подібна до суперечки із розділу 5.

Юдейські релігійні начальники почали напосідати на Ісуса: **Хто Ти такий?; ... Ким Ти робиш Самого Себе?** (Ів. 8:25а, 53б). Це тотожне сучасному: «Ким Ти себе взагалі уявляєш?» Христос не став ухилятися від відповіді й прямо сказав, Хто Він і яка Його місія. Ми вже розглянули Ісусову заяву про те, що Він був Світлом для світу. Тепер Він додав до цього:

... що Його слова були правдиві (Ів. 8:14, 16).

... що Він був з висока (Ів. 8:23).

... що Його послав Бог (Ів. 8:26).

... що Він говорив лише те, що дав говорити Йому Бог (Ів. 8:26, 28).

... що Він чинив лише те, що було до вподоби Богові (Ів. 8:29).

Стосовно заяви, що Він чинив лише те, що було до вподоби Богові, слід зауважити на Його запитання в Івана 8:46: **Хто з вас може Мені докорити за гріх?** В УБТ написано: «Хто з вас оскаржить Мене за гріх?» Якби ми таке запитали, тим, хто нас знає, знадобилось би кілька хвилин аби скласти довгий список наших гріхів, що ми їх вчинили. Проте ніхто не міг звинуватити Ісуса; Він-бо був «без гріха» (Євр. 4:15).

На запитання «Хто Ти такий?» з Івана 8:25, Ісус по суті відповів:

«Я є Той, Кого ви намагаєтесь вбити» (Ів. 8:37, 40).

«Я є Той, Кого ви піднімете» (вказівка на Його смерті на хресті) (Ів. 8:28; див. 3:14; 12:32).

«Я є Той, Хто піде на небеса» (вказівка на Його вознесіння; Ів. 8:21).

«Я є Той, в Кого ми мусите повірити, якщо хочете спастись» (Ів. 8:24, 30, 46). (Хоча Івана 8:24 є загальним твердженням про необхідність віри в Ісуса як Месію, насправді цей вірш передбачає навіть більше. В англійській версії NASB у вірші 24 курсивом додано слово «Він». Тож, Христос буквально сказав їм, що вони мали повірити в те, що Він був «Тим, що є»—себто, Богом).

У вірші 30 написано, що **Коли ж Він говорив це, то багато хто в Нього увірували**. Дивовижно, але серед тих, хто «в Нього увірували», були й деякі з юдейської релігійної еліти (Ів. 8:31; див. 9:16). Одним із них був Никодим (Ів. 7:50); другим був Йосип із Ариматеї (Мр. 15:43; Лк. 23:50, 51; Ів. 19:38); не виключено, що були й інші (див. Ів. 12:42).

Христос наголосив на тому, що віра в Нього мала бути не таємною, а явною. **Тож промовив Ісус до юдеїв, що в Нього увірували: Як у слові Моїм позостанеться, тоді справді Моїми учнями будете** (Ів. 8:31; курсив додано). І знову Він сказав: **... хто слово Моє берегтиме, не побачить той смерті повік** (Ів. 8:51; кур-

сив додано). Лише однієї абстрактної віри не достатньо.

Хоча на деяких із юдейських начальників слова Христа справили враження, більшість не сприйняла їх. Ця більшість була впевнена, що саме вони, а не Він, були просвітленими, джерелом світла та розуміння. Тож Ісусові слова про те, що вони не мали ані знання (Ів. 8:14), ані розуміння (Ів. 8:43), розлютили їх ще дужче. Втім цей розділ містить чимало прикладів їхнього нерозуміння.

Коли Христос говорив про Свого Отця (Ів. 8:18), вони не зрозуміли, що Він говорив про Свого небесного Отця (Ів. 8:19; див. 8:27).

Коли Ісус сказав, що піде туди, куди вони не можуть піти (Ів. 8:21), вони не зрозуміли, що Він сказав про небеса. Натомість, на їхню думку, Він говорив про Своє самогубство (Ів. 8:22).

Коли Господь заявив, що істина зробить їх вільними (Ів. 8:32), вони вважали, що йдеться про політичну свободу й сказали: **Авраамів ми рід, і нічийми невільниками не були ми ніколи** (Ів. 8:33а). Це була доволі дивна заява, позаяк ізраїльтяни були рабами Вавилону й Персії. За часів Христового життя юдеї були підлеглими Риму. Звичайно ж, Ісус говорив про духовну свободу—зокрема про свободу від провини та влади гріху (Ів. 8:34, 36).

Юдейські начальники вважали, що головним було бути фізичними нащадками Авраама (Ів. 8:33, 39, 53, 56). Вони не розуміли, що набагато важливішим було бути духовними нащадками цього героя віри (Ів. 8:37, 39; див. Рим. 2:28, 29).

Також вони вважали, що Бог був їхнім духовним Отцем (Ів. 8:41). Утім вони не розуміли, що відкидаючи Ісуса, вони виконують волю свого справжнього батька, диявола (Ів. 8:37, 38, 40, 41, 44). Одним із найвиразніших біблійних визначень щодо сатани та його чинів є Івана 8:44. Фраза про те, що він був **душолюб споконвіку**, очевидно, вказує на те, коли той, спокусивши Єву, спричинив фізичну смерть у цьому світі.

Коли Христос сказав, що той, хто повірить у Нього, **не побачить смерти повік** (Ів. 8:51), ці релігійні начальники вирішили, що йдеться про фізичну смерть (Ів. 8:52, 53). Утім Ісус казав про смерть духовну. Ті, хто повірять у Нього й берегтимуть Його Слово, не будуть відокремлені від Бога ані в цьому житті (духовна смерть, Еф. 2:1; 1 Тим. 5:6), ані не підуть до пекла після цього життя (друга смерть; Об. 20:14; 21:8).

Коли Христос говорив про те, що Авраам радів і тішився, коли побачив Його день (Ів. 8:56), вони вирішили, що Він говорив нісенітницю (Ів. 8:57; див. 8:48, 52; 10:20). Зрозуміло, що Ісус говорив про Своє передвічне існування (Ів. 8:58; див. 1:1, 2, 14).

Христос сказав багато такого, чого Його вороги не могли зрозуміти, проте вони зрозуміли головну думку Його останніх слів: **Поправді, поправді кажу вам: Перш, ніж Авраам був, Я є** (Ів. 8:58). Коли Бог говорив до Мойсея із охопленої полум'ям тернини, Мойсей запитав Його ім'я. Ми читаємо: «І сказав Бог Мойсеєві: Я ТОЙ, ЩО Є. Отак скажеш Ізраїлевим синам: Суций послав мене до вас» (2 М. 3:14). Коли Ісус сказав: «Перш ніж Авраам був, Я є», Він назвав Себе найсвятішим ім'ям, яким Бог Сам називав Себе.

Слухачі Христа зрозуміли важливість Його слів, проте їхня упередженість завадила їм повірити. У своїх темних думках вони звинувачували Ісуса в богозневазі й вважали Його вартим смерті (пор. з Ів. 10:31, 33). Тож **схопили каміння вони, щоб кинути на Нього. Та сховався Ісус, і з храму пішов** (Ів. 8:59). Можливо, Він увійшов до натовпу, де його оточили друзі. Щоб там не було, але Він знову уникнув небезпеки завдяки Божому провидінню, **бо то ще не настала година Його** (Ів. 8:20).

Учення про фізичну та духовну сліпоту (Ів. 9:1–41)

¹А коли Він проходив, побачив чоловіка, що сліпим був від народження. ²І спитали Його учні Його, говорячи: Учителю, хто згрішив: чи він сам, чи батьки його, що сліпим він родився? ³Ісус відповів: Не згрішив ані він, ані батьки його, а щоб діла Божі з'явилися на ньому. ⁴Ми мусимо виконувати діла Того, Хто послав Мене, аж поки є день. Находить он ніч, коли жаден нічого не зможе виконувати. ⁵Доки Я в світі,—Я Світло для світу. ⁶Промовивши це, Він сплюнув на землю, і з слини грязиво зробив, і очі сліпому помазав грязивом, ⁷і до нього промовив: Піді, умийся в ставку Сілоам (визначає це «Посланий»). Тож пішов той і вмився, і вернувся видющим... ⁸А сусіди та ті, що бачили перше його, як був він сліпий, говорили: Чи ж не той це, що сидів та просив? ⁹Говорили одні, що це він, а інші казали: Ні, подібний до нього. А він відказав: Це я! ¹⁰І питали його: Як же очі відкривили тобі? ¹¹А той оповідав: Чоловік, що Його звать

Ісусом, грязиво зробив, і очі помазав мені, і до мене сказав: Піди в Сілоам та й умийся. Я ж пішов та й умився,—і став бачити.

¹²І сказали до нього: Де Він? Відказує той: Я не знаю.

¹³Ведуть тоді до фарисеїв того, що був перше незрячий.

¹⁴А була то субота, як грязиво Ісус учинив і відкрив йому очі.

¹⁵І знов запитали його й фарисеї, як видючим він став. А він розповів їм: Грязиво поклав Він на очі мені, а я вмився, та й бачу. ¹⁶Тоді деякі з фарисеїв казали: Не від Бога Оцей Чоловік, бо суботи не держить. А інші казали: Як же чуда такі може грішна людина чинити? І незгода між ними була. ¹⁷Тому знову говорять сліпому: Що ти кажеш про Нього, коли очі відкрито тобі? А той відказав: Він Пророк!

¹⁸Юдеї проте йому не повірили, що незрячим він був і прозрів, аж поки не покликано батьків того прозрілого. ¹⁹І запитали їх, кажучи: Чи ваш оце син, про якого ви кажете, що родився сліпим? Як же він тепер бачить? ²⁰А батьки його відповіли та казали: Ми знаєм, що цей—то наш син, і що він народився сліпим. ²¹Але як тепер бачить,—не знаємо, або хто йому очі відкрив,—ми не відаємо. Поспитайте його,—він дорослий, хай сам скаже про себе... ²²Таке говорили батьки його, бо боялись юдеїв: юдеї-бо вже були змовились,—як хто за Христа Його визнає, щоб той був відлучений від синагоги. ²³Ось тому говорили батьки його: Він дорослий,—його спитайте.

²⁴І покликали вдруге того чоловіка, що був сліпим, і казали йому: Віддай хвалу Богові. Ми знаємо, що грішний Отой Чоловік. ²⁵Але він відповів: Чи Він грішний—не знаю. Одне тільки знаю, що я був сліпим, а тепер бачу!... ²⁶І спитали його: Що тобі Він зробив? Як відкрив тобі очі? ²⁷Відповів він до них: Я вже вам говорив, та не слухали ви. Що бажаєте знову почути? Може й ви Його учнями хочете стати? ²⁸А вони його вилаяли та й казали: То ти Його учень, а ми учні Мойсееві. ²⁹Ми знаємо, що Бог говорив до Мойсея,—звідки ж узявся Оцей, ми не відаємо. ³⁰Відповів чоловік і сказав їм: То ж воно й дивно, що не знаєте ви, звідки Він, а Він мені очі відкрив! ³¹Та ми знаємо, що грішників Бог не послухає; хто ж богобійний, і виконує волю Його,—того слухає Він! ³²Відвіку не чувано, щоб хто очі відкрив був сліпому з народження. ³³Коли б не від Бога був Цей, Він нічого не міг би чинити. ³⁴Вони відповіли

та й сказали йому: Ти весь у гріхах народився,—і чи тобі нас учити? І геть його вигнали.

³⁵Дізнався Ісус, що вони його вигнали геть, і, знайшовши його, запитав: Чи віруєш ти в Сина Божого? ³⁶Відповів той говорячи: Хто ж то, Пане, Такий, щоб я вірував у Нього? ³⁷Промовив до нього Ісус: І ти бачив Його, і Той, Хто говорить з тобою,—то Він!... ³⁸А він відказав: Я вірую, Господи! І вклонився йому. ³⁹І промовив Ісус: На суд Я прийшов у цей світ, щоб бачили темні, а видючі стали незрячі. ⁴⁰І почули це деякі з тих фарисеїв, що були з Ним, та й сказали йому: Чи ж і ми невидючі? ⁴¹Відказав їм Ісус: Якби ви невидючі були, то не мали б гріха; а тепер ви говорите: Бачимо,—то й ваш гріх зостається при вас!

Деякі коментатори вважають, що зображені в Івана 9:1—10:21 події стались під час свята Відновлення (Ів. 10:22), що доволі можливо. Втім існує щільний зв'язок між розділом 9 Євангелія від Івана та розділами про свято Кучок (пор. Ів. 7:13 із 9:22; та Ів. 8:12 із 9:5); складається враження, що Івана 9:1—10:21 повідомляє про той самий відрізок часу. Звичайно, є певна відокремленість між Івана 8:59 і Івана 9:1, і можливо, що у цей проміжок часу відбувались деякі події Пізнішого Юдейського служіння.

Залишивши храм, коли Він [Ісус] проходив, побачив чоловіка, що сліпим був від народження (Ів. 9:1). Той чоловік просив милостиню (Ів. 9:8). Одним із найулюбленіших місць для жебракування був головний вхід до Двору жінок (Дії 3:2), де перед цим навчав Христос (Ів. 8:20). За одним припущенням, Господь уздоровив цього сліпого, коли Його власне життя добігало кінця (Ів. 9:6, 7). За іншим—це уздоровлення могло відбутись після сутички в Івана 8:59.

Утім достеменно відомо, що це уздоровлення сталося в суботу (Ів. 9:14), що й спричинило чергову суперечку щодо суботи. (Про попередні суперечки йдеться в Мт. 12:1—14 та Ів. 5:1—47). Проте цього разу основний удар критики з боку ворогів прийняв на себе не Ісус, а уздоровлений Ним чоловік. Релігійні начальники безжально допитували його, та він не відступив від своїх переконань навіть перед загрозою відлучення від синагоги. Пізніше, коли Христос знайшов його та відкрив йому, Хто Він є, колишній слі-

пий відказав: **Я вірую, Господи! І вклонився Йому** (Ів. 9:38).

Іван записав цю історію, аби люди повірили в Ісуса (Ів. 20:30, 31). Згідно з Івана 9:39–41, він також хотів протиставити фізичну сліпоту й духовну. Ті, хто відмовились визнати Ісуса Месією, не розуміли того, що самі вони були духовно сліпими, потопаючими у темряві невігластва, упереджень та гріху.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«Я БУВ СЛІПИМ, А ТЕПЕР БАЧУ» (ІВ. 9)

У розділі 9 Євангелія від Івана ми зустрічаємо одного з найяскравіших персонажів Євангельських оповістей: чоловіка, що народився сліпим, якого зцілив Ісус. Це чудо uzдоровлення є шостим із семи «чуд», про які написав Іван. Кожне з цих семи чуд є особливим. Іван називав ці чуда «ознаками», оскільки вони вказували на божественність Ісуса (Ів. 20:30, 31). Крім того, вони вказували на певні істини в цілому. Це стосується й згаданої чудесної події. Цю історію можна вважати живою, наочною притчею про те, що Христос є «Світлом для світу» (Ів. 9:5).

Вивчаючи цю історію, ми побачимо, як один жебрак перейшов із стану сліпоти до прозріння—як фізичного, так і духовного. Ми також дізнаємось про те, як *ми* можемо перейти із темряви до світла.

Сліпий чоловік (Ів. 9:1–38)

Цей розділ починається так: «А коли [Христос] проходив, побачив чоловіка, що сліпим був від народження» (Ів. 9:1). У вірші 8 сказано, що той чоловік був жебраком. Жебракування було єдиним, що залишалось сліпим (див. Мр. 10:46).

Складне питання, що потребувало з'ясування (Ів. 9:2–4)

Коли апостоли побачили цього чоловіка, вони сприйняли його ситуацію як складне питання, яке потребувало розв'язання. З-замолоду вони чули, як релігійні вчителі казали: «Кожна смерть спричинена гріхом, і кожне страждання спричинено неправедним вчинком». Ця хибна думка була поширена в ті часи й залишається поширеною й досі. Втім цей конкретний випадок був ускладнений тим, що той чоловік уже *народився* сліпим. Тож апостоли запитали: «Учителю, хто згрішив: чи він сам, чи батьки його, що сліпим він

родився?» (Ів. 9:2). Звідки вони знали, що той чоловік був сліпим від народження? Можливо, про те їм сказав Ісус. Можливо, вони чули, як Ісус розмовляв із ним. Можливо, хтось із тих, хто були поруч, сказали їм це.

Частина їхнього запитання звучала безглуздо: чи народився цей чоловік сліпим, тому що *він* згрішив? Як він міг би згрішити ще до свого народження? Інша частина їхнього запитання була осудливою: чи народився він сліпим, тому що згрішили *його батьки*? Деякі гріхи батьків дійсно можуть мати згубні наслідки для ненародженого плоду, проте в учнів не було жодних підстав вважати, що його батьки були винні саме в таких гріхах.

Христос відповів: «Не згрішив ані він, ані батьки його» (Ів. 9:3а). Ісус не сказав, що той чоловік і його батьки ніколи не грішили (Рим. 3:23). Він говорив про те, що сліпота того чоловіка не була результатом його чи їхніх гріхів. Гріх завжди призводить до страждання, втім не кожне страждання є наслідком гріха.

Ісус промовив далі: «А щоб діла Божі з'явилися на ньому» (Ів. 9:3б). Це не означає, що Бог навмисне зробив так, аби той чоловік народився сліпим, щоб Його Син міг пізніше прийти та зробити чудо. Радше, Христос казав про те, що кожна проблема містила приховані можливості: можливості показати Божу милість, можливості допомогти іншим, можливості показати силу віри, можливості стати ближче до Отця. Коли ми стикаємось із стражданням, ми іноді питаємо: «Що я зробив, аби отримати це?» Відповідь може бути: «Нічого». Натомість нам *слід* питати: «Що я можу *зробити* в цій ситуації, аби в ній з'явилися Божі діла?»

Ісус додав: «Ми мусимо виконувати діла Того, Хто послав Мене, аж поки є день. Находить он ніч, коли жаден нічого не зможе виконувати» (Ів. 9:4). Учні мали побачити в цьому жебракові негайну можливість робити діла Божі. «Ніч» смерті для Ісуса стрімко наближалась, але вона близько й для кожного з нас. Ми мусимо діяти, поки маємо час.

Людина, яка потребувала uzдоровлення (Ів. 9:5–7, 14)

Христос промовив: «Доки Я в світі,—Я Світло для світу» (Ів. 9:5). Іншими словами, «Доки Я ще в цьому світі, Я користатимусь кожною нагодою давати людям світло—зокрема цьому сліпому жебракові». Апостоли вбачали в цьому чоловікові складне

теоретичне питання, але Господь бачив у ньому стражденню людину, яка потребувала допомоги. Незадовго до цього Ісус сказав був: «Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя» (Ів. 8:12). Тепер Він збирався підтвердити це ділом.

«Він сплюнув на землю, і з слини грязиво зробив, і очі сліпому помазав грязивом» (Ів. 9:6). Це вже третій випадок, коли Ісус застосував слину під час uzдоровлення (див. Мр. 7:33; 8:22–26). Коментатори розмірковують над тим, чому Христос це робив, але насправді ми не знаємо. Можливо, найкраща відповідь буде «Тому що Він так хотів».

Він велів чоловікові, чиї повіки були намазані грязивом: «Піди, умийся в ставку Сілоам» (Ів. 9:7а). Саме із Силоамської купальні брали воду для водного ритуалу під час свята. Ця водоймище містилось у південно-східній частині Єрусалиму. Воно було витвором великої інженерної думки давніх часів. Цар Єзекія побудував тунель через тверді скелясті породи для постачання води у місто із джерела поза його стінами. Це ставок назвали «Посланий» (Ів. 9:7б), тому що воду було послано через тунель.

Настав час перевести нашу увагу на сліпого чоловіка; більша частина решті цієї історії обертається навколо нього. Як він почувавсь, коли чув учнів, що говорили про нього, ігноруючи його присутність? Уявіть собі його емоції, коли він чув Ісусову відповідь, коли відчув на своїх повіках грязиво, коли почув слова «Піди, умийся в ставку Сілоам» (Ів. 9:7а). Цей жебрак слухняно «пішов і вмився» (Ів. 9:7в).

Чому цей сліпий послухав Христа? Я можу зрозуміти, чому він хотів піти *кудись* і змити з очей грязиво, але чому саме Силоамська купель? Ми знаємо напевно, що він знаходився на деякій відстані від цієї купелі. Не забуваймо, що цей чоловік не міг бачити. Для нього завдання пройти кілька метрів було важчим, ніж для нас пройти кілька кілометрів. І знову я запитую: «Чому він зробив саме так, як велів йому Ісус?»

Пізніше він сказав своїм сусідам: «Чоловік, що Його звать Ісусом, грязиво зробив, і очі помазав мені, і до мене сказав: Піди в Сілоам та й умийся. Я ж пішов та й умився,—і став бачити» (Ів. 9:11; курсив додано). Можливо, раніше він чув розмови людей про Ісуса та Його чуда (див. Ів. 7:31). Він не мав повного розуміння

про те, ким насправді був Ісус (див. Ів. 9:17, 36). Утім у тому, як Христос велів йому: «Піди, умийся», було дещо, що промовило до його серця й спонукало подумати: «Саме це я й мушу зробити!»

Тож «пішов той і вмився, і вернувся видющим» (Ів. 9:7в, г). В останніх словах «і вернувся видющим» ми відчуваємо дивовижний драматизм. Це був чоловік, який ніколи до цього нічого не бачив за своє життя. Він чув, що є кольори, чув, як інші описували якісь речі, він міг за доторком отримати якесь уявлення про форму. Втім він не мав жодної гадки про те, як насправді *виглядало* будь-що. Нерівними кроками він пішов до Силоамської купальні, нахилився через край, зачерпнув воду долонями та змив грязиво з очей. Він підвів голову: він побачив жвавий натовп. Все це та набагато більше благословень стоять за словами: «і вернувся видющим».

Згідно з віршом 14, «була то *субота*, як грязиво Ісус учинив і відкрив йому очі» (курсив додано). Пам'ятаймо про це, коли розглядатимемо цю історію далі. Раніше Ісус уже вздоровляв у суботу. Біда була не за горами.

Проблема, що потребувала розв'язання (Ів. 9:8–14)

Куди мав піти чоловік після того, як прозрів? Він гадки не мав, де був Ісус (Ів. 9:1, 12), повертатись до місця жебракування не мало сенсу—тож він пішов додому.

Коли його сусіди побачили його, вони засумнівались, чи то був він. Зовні він виглядав як завжди, але його хода вже не була невпевненою та обережною, як коли він був сліпим. Його очі були відкриті, а погляд сфокусований. Він повертав голову на кожний новий об'єкт, що привертав його увагу. Ті, хто знали його в минулому, почали сперечатись: «говорили одні, що це він, а інші казали: Ні, подібний до нього» (Ів. 9:9а). Поки вони сперечались, колишній сліпий повторював: «Це я» (Ів. 9:9б). Ймовірно, він посміхався, коли відповідав на запитання та вкотре розповідав про свою пригоду (Ів. 9:10–12).

Учні побачили в цьому чоловікові складне теоретичне питання, яке треба було з'ясувати; тепер сусіди побачили в ньому проблему, яку слід було розв'язати. Реальність цього чуда збентежила їх, здатність Ісуса вздоровляти викликала в них розгубленість (див. Ів. 9:16, 22), а той факт, що чудо сталось у суботу (Ів. 9:14) стривожив їх. Вони не могли знайти пояснення всьому цьому. Тож

вони потягнули колишнього сліпого до тих, хто мали всі відповіді: релігійних начальників Єрусалиму (Ів. 9:13). Тих, хто проводили допит, названо на загал фарисеями (Ів. 9:13, 15, 16, 40). Утім двічі їх названо «юдеями» (Ів. 9:18, 22), більш загальним терміном для релігійних начальників у Єрусалимі. Ймовірно, сусіди повели того чоловіка до зали наради, де зазвичай збирався синедріон.

Обставина, яку неможливо проігнорувати (Ів. 9:15–17, 22)

Фарисеї запитали того чоловіка, що трапилось, і він знову розповів свою історію (Ів. 9:15). Хоча ім'я Ісуса не називали під час цього допиту, очевидно, що фарисеї добре знали, кого саме зустрів колишній сліпий (Ів. 9:22). Коли вони почули про Того, хто уздоровив його, вони гнівно вигукнули: «Не від Бога Оцей Чоловік, бо суботи не держить» (Ів. 9:16а).

Раніше єрусалимські начальники вже нападали на Христа через те, що Він уздоровляв у суботу (Ів. 5:1, 9, 10, 16, 18; 7:21–23). Цього разу Він не тільки уздоровив; Він також мав зухвальство зробити грязиво. Вони ототожнили це грязиво із замішуванням хлібного тіста, що вважалось «роботою». Також їхні традиції забороняли накладати на рану слину. Тож згідно з їхніми традиціями, Ісус зробив у суботу роботу не один раз, а кілька разів.

Хід думок цих начальників стосовно Христа можна звести до силогізму:

Більший засновок: «Кожний, хто порушує наші традиції щодо суботи, є грішником».

Менший засновок: «Ісус порушує наші традиції щодо суботи».

Висновок: «Таким чином, Ісус є грішником».

Якщо більший та менший засновки силогізму є істинними, висновок також має бути істинним. Утім проблема силогізму цих фарисеїв полягала в тому, що їхній більший засновок був хибним. Він був хибним через те, що джерелом їхніх традицій були люди, а не Бог (див. Мт. 15:1–9).

Вірш 16 дозволяє нам зрозуміти, що відбувалось за лаштунками перехресного допиту, який влаштували фарисеї: «А інші [себто інші релігійні начальники] казали: Як же чуда такі може грішна людина чинити?» (Ів. 9:16б). Хоча вони не розуміли, що їхній силогізм

був хибним, дехто з них знав, що висновок також не правильний. Тож, «незгода між ними була» (Ів. 9:16в). Як правило, незгода не є доброю річчю (1 Кор. 1:10), але в цьому випадку це було добре. Христове служіння торкнулось навіть деяких із найвпертіших та безсердечніших членів ради.

Утім більшість залишалась непохитною. Вони продовжували допитувати uzдоровленого чоловіка: «Що ти кажеш про Нього, коли очі відкрито тобі?» (Ів. 9:17а). Той відповів: «Він Пророк» (Ів. 9:17б). Він ще не був певен щодо того, хто такий Ісус; але оскільки Він міг робити чуда, цей чоловік визнав Його щонайменше за пророка.

Пастка, яку слід було оминати (Ів. 9:18–23)

Дехто з опитувачів вирішили, що цей чоловік міг набрехати про своє зцілення, тож вони послали за його батьками (Ів. 9:18). Тремтячих від страху батька та матір колишнього сліпого привели до наймогутніших людей країни (Ів. 9:22). Рада поставила їм три запитання: «Чи ваш оце син?»; «Чи народився він сліпим?»; й «Як же він тепер бачить?» (Ів. 9:19).

На перші два запитання батьки відповіли—ствердно. На третє вони відмовились відповідати, «бо боялись юдеїв: юдеї-бо вже були змовились,—як хто за Христа Його визнає, щоб той був відлучений від синагоги» (Ів. 9:22). «Відлучення від синагоги» означало не лише релігійні, а й соціальні, політичні та економічні утиски. Попри всі практичні речі, відлучення від синагоги було тотожним вигнанням з-поміж єврейського народу. Загроза вигнання слугувала потужною зброєю в руках юдейської еліти.

Нам здається логічним, аби хоч *хтось* мав би радіти через чудесне зцілення цього чоловіка, але, очевидно, цього не сталось. Сусіди вважали цього чоловіка проблемою, яку треба було розв'язати. Батьки дивились на нього як на пастку, яку треба було оминати. Тож на третє запитання—як він отримав здатність бачити—вони відповіли: «... але як тепер бачить,—не знаємо, або хто йому очі відкрив,—ми не відаємо. Поспитайте його,—він дорослий, хай сам скаже про себе» (Ів. 9:21). Дехто вважає, що слово «дорослий» означає, що йому було більше тринадцяти років. Утім більш ймовірно, це означає, що йому було за тридцять; саме тридцять років вважались віком зрілості для чоловіка.

Шкідник, якого треба знищити (Ів. 9:24–34)

Незадоволені відповіддю батьків, фарисеї поновили свої нападки на їхнього сина. «І покликали вдруге того чоловіка, що був сліпим» (Ів. 9:24а). Цей жебрак раптом дізнався, що його прозріння мало й негативні наслідки. Раніше він лише *чув* ненависть у свій бік, тепер він *побачив* її на власні очі: палаючі від люті очі, презирливо викривлені уста, недовірливо зсунуті брови.

Вони сказали йому: «Віддай хвалу Богові. Ми знаємо, що грішний Отой Чоловік» (Ів. 9:24б). У цьому контексті вимога «віддати хвалу Богові», може означати «віддати хвалу Богові а не Ісусові», втім ймовірніше це був наказ присягнути аби говорити правду (див. Єг. 7:19). Іншими словами: «Розкажи нам, що відбулось *в дійсності*».

Наступний обмін репліками заслуговує на нашу увагу. Що більше вони тиснули та залякували того чоловіка, то міцнішою ставала його віра в Ісуса. Як на того, хто народився сліпим і був приречений на жебракування, як на того, хто був або малоосвічений або зовсім неосвічений, цей чоловік дав гідну відсіч своїм ученим опонентам.

Він відповів: «Чи Він грішний—не знаю. Одне тільки знаю, що я був сліпим, а тепер бачу» (Ів. 9:25). Вони продовжували й далі тиснути на нього (Ів. 9:26). Нарешті він сказав їм у відчай: «Я вже вам говорив, та не слухали ви. Що бажаєте знову почути?» (Ів. 9:27а). А потім додав: «Може й ви Його учнями хочете стати?» (Ів. 9:27б).

Вони його вилаяли та й сказали глузливо: «То ти Його учень, а ми учні Мойсеєві. Ми знаємо, що Бог говорив до Мойсея,—звідки ж узявся Оцей, ми не відаємо» (Ів. 9:28, 29).

На те він відповів їм: «То ж воно й дивно» (Ів. 9:30а). Той, хто його зцілив, був найдивовижнішою людиною з-поміж усіх живих, проте ті, хто заявляли, що знають усе, визнавали, що нічого не відають про Нього (Ів. 9:30б).

Колишній сліпий впевнено додав: «Ми знаємо, що грішників Бог не послухає; хто ж богобійний, і виконує волю Його,—того слухає Він!» (Ів. 9:31). Позаяк ці релігійні начальники запевняли, що вони Мойсеєві учні, він нагадав їм учення Писань про те, що Бог не слухає грішників.

Він вів далі: «Відвіку не чувано, щоб хто очі відкрив був сліпому з народження» (Ів. 9:32). У минулому були великі чуда, втім до приходу Ісуса в цей світ ніхто й ніколи не повертав зір сліпому

від народження. Наскільки нам відомо, навіть Христос до цього ніколи не уздоровив когось із вродженою сліпотою. Зцілення сліпих було промовистою ознакою Месії (див. Іс. 29:18; 35:5; 42:7; Мт. 11:2–6). З-поміж усіх чуд, що чинив Ісус, повернення зору сліпим було найпоширенішим (Мт. 9:27–31; 12:22; 20:29–34).

Він дійшов висновку: «Коли б не від Бога був Цей, Він нічого не міг би чинити» (Ів. 9:33). Хибний силогізм фарисеїв представив Ісуса винним; правильний силогізм зціленого жебрака виправдовував Його:

Більший засновок: «Бог не чує грішників».

Менший засновок: «Очевидно, що Бог чує цю Людину».

Висновок: «Таким чином, Він *не* є грішником».

Оскільки релігійні начальники не могли спростувати його логіку, вони вдалися до старого трюку, який часто застосовують ті, хто програє в дебатах. Нездатні спростувати аргументи, вони напали на особу того, хто виклав аргументи. Вони сказали: «Ти весь у гріхах народився,—і чи тобі *нас* учити?» (Ів. 9:34а; курсив додано). Раніше Ісус уже зазначив, що це не так (Ів. 9:3). Новий Заповіт вчить, що діти народжуються чистими (Мт. 18:3; 19:14). Можна уявити наскільки незручно почувають себе коментатори-кальвіністи, коли їхня доктрина змушує їх погодитись із хибними словами цих фарисеїв, стаючи в цій суперечці на їхній бік.

Тоді вони «геть його вигнали» (Ів. 9:34б). Ця фраза може означати як те, що вони виштовхали його за двері, так і те, що вони здійснили загрозу, якою погрожували його батькам—«відлучили [його] від синагоги» (Ів. 9:22), відрізали його від його народу. Грецьке дієслово, перекладене як «вигнали» (ἐκβάλλω, *екбалло*), вживалось у грецькому перекладі Старого Заповіту (Септуагінті) у значенні вигнання із суспільства.

Людина, яку треба спасти (Ів. 9:35–38)

Куди пішов той чоловік, коли він залишив приміщення, де відбувалась нарада? Він раптом став людиною, якій нікуди йти. Ймовірно, він подався до якогось публічного місця (Ів. 9:35, 39, 40), де й знайшов його Господь: «Дізнався Ісус, що вони його вигнали геть, і, знайшовши його, запитав...» (Ів. 9:35). Упродовж

цієї історії Христос першим звертався до цього жебрака—так само Він чинить і з нами (1 Ів. 4:10). Також упродовж цієї історії Ісус був єдиною Людиною, хто вбачав у цьому чоловікові особистість. Раніше він бачив у ньому людину, яку слід було зцілити; тепер Він бачив у ньому людину, яку треба було спасти.

Він запитав того, кого раніше був уздоровив: «Чи віруєш ти в Сина Божого?» (Ів. 9:35б). В УБТ замість «Сина Божого» написано «Сина Людського»; на користь другого свідчать більшість давніх манускриптів. Утім Ісус використовував обидві фрази як тотожні, що означають «Месія» (стосовно «Сина Людського» див. Дан. 7:13). У грецькому тексті займенник «ти» стоїть у наголошеній позиції: «А що до тебе? *Ти* віруєш в Сина Божого?»

Він відповів: «Хто ж то, Пане, Такий, щоб я вірував у Нього?» (Ів. 9:36). Позаяк цей чоловік тоді ще не знав, хто такий Ісус, його звернення до Нього виражає повагу (звідси переклад «Пане», а не «Господи»), а не визнання Його божественності. Це визнання ми знаходимо вже у вірші 38. Раніше цей чоловік лише *чув* про Ісуса, але не *бачив* Його.

Цей чоловік був здатний повірити. Усі свідчення світу примусять повірити того, хто вперто не бажає вірити. Віра є реакцією волі так само, як і реакцією розуму. Ісус сказав йому: «І ти бачив Його, і Той, Хто говорить з тобою,—то Він» (Ів. 9:37). Інакше кажучи, Ісус сказав: «Ти дивишся на Нього! *Я* і є Син Людський!»

Коли Христос це промовив, все стало на свої місця. Колишній сліпий сказав: «Я вірую, Господи» (Ів. 9:38а). Шлях цього чоловіка до віри було завершено: спочатку він назвав Господа «чоловіком, що Його звать Ісусом» (Ів. 9:11); потім він назвав Його «Пророком» (Ів. 9:17) і людиною «від Бога» (Ів. 9:33). Нарешті, він назвав Його «Господом». Зазвичай, що більше ми дізнаємось один про одного, то більше знаходимо вад. З іншого боку, що більше ми дізнаємось про Ісуса, «тим більшим стає наше здивування й благоговіння; і так буде не лише за наших часів, а й вічно».⁴

Своє визнання колишній сліпий підтвердив тим, що «вклонився» Ісусові (Ів. 9:38б). Той факт, що Ісус дозволив це поклоніння, свідчить про те, що Він не заперечив Своєї божественності (див. Мт. 4:10). Це була спонтанна реакція. Ніхто не велів цьому

⁴Вільям Барклі (William Barclay).

жебраків вклонитись. Він сам *забажав* вклонитись Тому, хто дав світло як його тілу, так і його душі. Коли людина розуміє, хто такий Христос і що Він для неї зробив, вона не може не вклонитись Йому в благоговінні.

Сліпі (Ів. 9:39–41)

Наша історія ще не закінчилась. Ісус провів паралель між фізично сліпим жебраком, який вірував, і духовно сліпими фарисеями, які вперто відмовлялись вірити в Нього. У той час, коли цей чоловік все більше наближався до Світла, Христові вороги ще більше занурювались в темряву.

Раніше ми вже висловили припущення, що Господь знайшов uzдоровленого чоловіка в якомусь публічному місці. Ім'я Ісуса вже було на вустах кожного (Ів. 7:12), тепер до цього додалась чутка про відлученого чоловіка (Ів. 9:35). Ймовірно, присутність цих двох в одному місці привернула увагу натовпу—серед якого були й ті, що намагались вбити Христа, ті самі, що незадовго до цього прогнали uzдоровленого жебрака (Ів. 9:40).

Христос обернувся до натовпу і промовив: «На суд Я прийшов у цей світ» (Ів. 9:39а). *Причина*, через яку Він прийшов у цей світ, була спасти грішників (Ів. 3:17; 12:47; див. Лк. 19:10), але *результатом* Його приходу буде суд (Ів. 5:22; 12:48). Світло не лише світить, а й викриває.

Він вів далі стосовно причини Свого приходу: «Щоб бачили темні, а видючі стали незрячі» (Ів. 9:39б). Використовуючи гру слів, Господь протиставив фізичну сліпоту духовній. Він прийшов, аби дати зір фізично сліпим. Водночас Він прийшов, щоб викрити духовну сліпоту тих, хто *претендували* на особливе духовне знання.

Присутні фарисеї зрозуміли, що серед іншого Він говорив і про них. Вони вигукнули: «Чи ж і ми невидючі?» (Ів. 9:40). Іншими словами, вони обурено вигукували: «Невже Ти це говориш про нас!?» Ісус відповів: «Якби ви невидючі були, то не мали б гріха; а тепер ви говорите: Бачимо,—то й ваш гріх застається при вас» (Ів. 9:41). Він продовжив Свою гру слів. По суті, Він сказав тим релігійним керманічам: «Якби ви були *фізично* сліпими, це не позначилось би на ваших стосунках із Богом; утім оскільки ви не визнаєте себе *духовно* сліпими, для вас не залишається ніякої надії».

Як не жахлива фізична сліпота, духовна є незрівнянно гіршою.

Однією з вимог отримати Боже схвалення є чесне серце (Лк. 8:15). Ми повинні любити істину (2 Сол. 2:10). Ми повинні підходити до Слова у смиренні (Як. 1:21). Ми повинні бути пильними аби не перекручувати Писання на догоду своїм власним упередженням та вподобанням (2 Пет. 3:16). Хтось сказав: «Немає більшого сліпого за того, хто не бажає бачити».

Висновок

Нам не повідомляється, що сталося далі із чоловіком, який отримав прозріння. З огляду на наслідки відлучення від синагоги, можна припустити, що його життя не було легким, але його сутичка з фарисеями призвела до міцної віри.

Учення про Доброго Пастиря та найманців (Ів. 10:1–21)

¹Поправді, поправді кажу вам: Хто не входить дверима в кошару, але перелазить деінде, той злодій і розбійник. ²А хто входить дверима, той вівцям пастух. ³Воротар відчиняє йому; і свої вівці він кличе по йменню, і випроваджує їх. ⁴А як вижене всі свої вівці, він іде перед ними, і вівці слідом за ним ідуть, бо знають голос його. ⁵За чужим же не підуть вони, а будуть утікати від нього, бо не знають вони чужого голосу. ⁶Оцю притчу повів їм Ісус, але не зрозуміли вони, про що їм говорив.

⁷І знову промовив Ісус: Поправді, поправді кажу вам, що Я—двері вівцям. ⁸Усі, скільки їх перше Мене приходило,— то злодії й розбійники, але вівці не слухали їх. ⁹Я—двері: коли через Мене хто ввійде, спасеться, і той ввійде та вийде, і пасовисько знайде. ¹⁰Злодій тільки на те закрадається, щоб красти, й убивати та нищити. Я прийшов, щоб ви мали життя, і подостатком щоб мали.

¹¹Я—Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці. ¹²А наймит, і той, хто не вівчар, кому вівці не свої, коли бачить, що вовк наближається, то кидає вівці й тікає, а вовк їх хапає й полошить. ¹³А наймит утікає тому, що він наймит, і не дбає про вівці. ¹⁴Я—Пастир Добрий, і знаю Своїх, і Свої Мене знають. ¹⁵Як Отець Мене знає, так і Я Отця знаю, і власне життя Я за вівці кладу. ¹⁶Також маю Я інших овець, які не з цієї кошари,—Я повинен і їх припровадити. І Мій голос

почують вони,—і буде отара одна й Один Пастир! ¹⁷Через те Отець любить Мене, що Я власне життя віддаю, щоб ізнову прийняти його. ¹⁸Ніхто в Мене його не бере, але Я Сам від Себе кладу його, і маю владу прийняти його знову,—Я цю заповідь взяв від Свого Отця.

¹⁹З-за цих слів між юдеями знову незгода знялася. ²⁰І багато хто з них говорили: Він демона має, і несамовитий. Чого слухаєте ви Його? ²¹Інші казали: Ці слова не того, хто демона має. Хіба демон може очі сліпим відкривати? ...

Після того як Ісус докорив фарисеям за їхню духовну сліпоту (Ів. 9:40, 41), Він промовив Своє вчення про Доброго Пастиря. Вірші 1–5 часто називають «притчею про Доброго Пастиря» (див. Ів. 10:6). У технічному сенсі, Івана 10:1–5 є алегорією. Якщо притча є «подовженим порівнянням» (яке зазвичай використовує порівняльні слова на кшталт «подібно» або «як»), то алегорія є подовженою метафорою (порівняння, яке не використовує порівняльних слів). Зазвичай притча містить вчення про одну істину, тоді як алегорія містить вчення про кілька істин. Іван не вживав грецького слова із значенням «притча» (*παραβολή, параболє*). Натомість він ужив більш загальний термін (*παιροΐα, пароймія*), яке означає «поза шляхом». Цей термін позначав слова, які вживались поза своїм основним прямим значенням—інакше кажучи, образно. Тому іноді слово **притча** із вірша 6 пояснюють як «ілюстрація».

Аби вповні оцінити глибину Христової ілюстрації, необхідно надати пояснення щодо вівчарства у ті часи. Впродовж дня пастухи пасли вівці на відкритій місцевості. На ніч їх заганяли в кошари. Остання являла собою обгороджене відкрите місце, до якого можна було увійти через одні ворота чи двері; воно мало кам'яну або чагарникову огорожу. Іноді в одній кошарі тримали кілька отар овець, за якими наглядав **воротар**, що запирав ворота на засув (Ів. 10:3). Вранці відповідальна особа відчиняла ворота й випускала вівці. Кожен пастух починав голосно гукати, й вівці з його отари йшли на його голос, який вони добре знали. Як правило, пастухи щиро дбали про свої вівці; але, як це буває в будь-якій сфері діяльності, серед них траплялись і такі, яких цікавив лише заробіток. Ісус використав ці особливості, промовивши потужний

урок про Свою любов і турботу до Своїх послідовників. За їх допомогою Він також показав відмінність між Собобою та тими, хто називали себе Божими духовними пастирями.

Коли Ісус сказав: **Я—двері** (Ів. 10:7, 9), Він наголосив на тому, що прийти до Бога можна лише через Нього (див. Ів. 14:6). Фраза **ввійде та вийде** (Ів. 10:9) є образним засобом сказати, що через Нього лежить як єдиний шлях до захисту та безпеки (вівці входили до кошари), так і єдиний шлях до свободи та достатку (вівці виходили на пасовисько). Незвичність ілюстрації з Івана 10 полягає в тому, що Христос називає Себе і дверима до кошари (Ів. 10:7, 9), і пастухом (Ів. 10:11, 14). Звичайно ж, Він є й тим, й іншим—і набагато більшим. Одна фігура мовлення не в змозі вмістити все, ким Він є.

Друга частина Івана 10:10 є одним із великих тверджень щодо того, для чого Ісус прийшов у цей світ. Він прийшов, щоб дати нам життя у достатку. Це не означає, що ми матимемо багатство у вигляді грошей чи інших *речей* цього життя. Це означає, що єдиним життям, яке варто того, щоб жити, є життя в Христі.

Ісусові слова із вірша 16 стосуються нас і мають викликати нашу радість: **Також маю Я інших овець, які не з цієї кошари,—Я повинен і їх припровадити. І Мій голос почують вони,—і буде отара одна й Один Пастир.** Фраза «інші вівці» є вказівкою на язичників, на відміну від євреїв. Христос любив усіх людей; Він віддав Своє життя за всіх людей. Він є Пастирем для всіх.

Стосовно віршів 17 і 18, Джон Картер (John Franklin Carter) писав: «Ніде більше в Біблії ми не знайдемо більш ясної заяви про Його готовність померти або про могутню силу, яка поверне Його до життя». Його розп'яття не було жажливою помилкою правосуддя, якої було неможливо уникнути; воно було добровільною жертвою, яку Він приніс за Свої вівці.

Багато людей люблять цей уривок Писання через те, що він зображує Ісуса як Доброго Пастиря (Ів. 10:11, 14; див. 10:2). Як наш Пастир Христос знає Свої вівці, й вони знають Його, Він запровадить Свої вівці (Ів. 10:13) «на тихую воду» та «на пасовиська зелені» (Пс. 22[23]:2, 3). Його вівці знають Його голос і йдуть за Ним (Ів. 10:3, 4). Він піклується не про власну безпеку, а про безпеку Своїх овець (Ів. 10:10). Він захищає їх (про це йдеться непрямо в Ів. 10:12) і ба більше, готовий померти за них

(Ів. 10:11, 17, 18).

Жертвна природа Господа різко відрізняється від релігійних керманічів тих часів, які служили своїм власним інтересам. Вони *мали б бути* Божими пастирями для юдеїв, але не впорались зі своїм завданням (див. Єз. 34:1–6; Єр. 33:1–6; Зах. 11:4–11; Мт. 9:36; Мр. 6:34): (1) Замість того, аби бути пастухами, що ревно виконують Божу волю, вони стали злодіями та грабіжниками, які входили до кошари іншим шляхом і піклувались лише про власне збагачення (Ів. 10:1, 8). (2) Замість того аби бути пастухами, що знають свої вівці та особисто піклуються про них, вони були байдужими зайдами (Ів. 10:5). (3) Замість того, щоб бути пастухами, які не бояться захистити свої вівці від будь-якої небезпеки (див. 1 Сам. 17:34–37), вони переймались лише власною безпекою. У них був розум і ставлення «найманця»; вони піклувались лише про свої прибутки, а не про добробут вівці (Ів. 10:11, 12).

По суті, Христос заявив, що Він є Світлом, Господом й Вождем. Думки тих, хто слухали Його, розділились (Ів. 10:19). Одні говорили: **Він демона має, і несамовитий** (Ів. 10:20), тоді як інші казали: **Ці слова не того, хто демона має. Хіба демон може очі сліпим відкривати?** (Ів. 10:21). Кожна людина має сама вирішити, як їй ставитись до Ісуса.

ПОДАЛЬШЕ СЛУЖІННЯ В ЮДЕЇ (ЛК. 10:1—13:21)

Подальше Юдейське служіння Ісуса тривало близько 2½ місяців: від свята Кучок до свята Відновлення. Воно є першою частиною Завершального періоду Христового служіння по всіх теренах Палестини, після якого було служіння в Переї та остання подорож до Єрусалиму.

Ми не можемо бути певними щодо точної хронології подій цього періоду. Найбільші розбіжності між різними спробами гармонізувати євангельські оповісті стосуються саме цього періоду Ісусового життя. Наприклад, деякі коментатори вважають, що Ісус послав на проповідь Сімдесят учнів (Лк. 10:1), коли вперше прибув до Юдеї, ще до того, як прийшов до Єрусалиму на свято Кучок (Ів. 7:14). Проте, на наш погляд, це малоімовірно, оскільки в той час правовірні юдеї-чоловіки мали бути в Єрусалимі на святі. Інші коментатори поміщають місію Сімдесяти між Івана 8:59 і Івана

9:1. Є й такі, хто вважають, що позаяк Луки 10:13, 15 згадує галілейські міста, місія Сімдесяти припадає на Велике галілейське служіння. У цьому двотомному дослідженні ми почали з розгляду того, що повідомляє Іван у Ів. 7:14—10:21, а тепер розглянемо те, що написав Лука про подальшу діяльність Ісуса в Юдеї. (Кілька подій, які, можливо, також відносяться до цього періоду, і про які повідомляє Лука в 11:14—36, ми розглянули в першому томі на тлі схожих подій в інших євангельських оповістях).

У цьому підрозділі йдеться про спілкування Христа з різними типами слухачів. В Івана 10:11, 14 Господь назвав Себе Добрим Пастирем. Тепер ми побачимо, як Добрий Пастир піклується про всіх людей.

Ісус і Сімдесят (Лк. 10:1–24)

¹Після того призначив Господь і інших Сімдесят, і послав їх по двох перед Себе до кожного міста та місця, куди Сам мав іти. ²І промовив до них: Хоч жниво велике, та робітників мало; тож благайте Господаря жнив, щоб робітників вислав на жниво Своє. ³Ідіть! Оце посилаю Я вас, як ягнят між вовки. ⁴Не носіть ні калитки, ні торби, ні сандаль, і не вітайте в дорозі нікого. ⁵Як до дому ж якого ви ввійдете, то найперше кажіть: Мир дому цьому! ⁶І коли син миру там буде, то спочине на ньому ваш мир, коли ж ні—до вас вернеться. ⁷Зоставайтеся у домі тім самім, споживайте та пийте, що є в них, бо вартий робітник своєї заплати. Не ходіть з дому в дім. ⁸А як прийдете в місто яке, і вас приймуть, споживайте, що вам подадуть. ⁹Уздоровляйте хворих, що в нім, промовляйте до них: Наблизилось Царство Боже до вас! ¹⁰А як прийдете в місто яке, і вас не приймуть, то вийдіть на вулиці його, та й кажіть: ¹¹Ми обтрушуємо вам навіть порох, що прилип до нас із вашого міста. Та знайте оце, що наблизилось Царство Боже! ¹²Кажу вам: того дня легше буде содомлянам, аніж місту тому!

¹³Горе тобі, Хоразіне, горе тобі, Віфсаїдо! Бо коли б то у Тирі й Сидоні були відбулися ті чуда, що сталися в вас, то давно б вони покаялися в волосяниці та в попелі! ¹⁴Але на суді відрадніш буде Тиру й Сидону, як вам... ¹⁵А ти, Капернауме, що до неба піднісся,—аж до аду ти зійдеш!

¹⁶Хто слухає вас—Мене слухає, хто ж погорджує вами—погорджує Мною, хто ж погорджує Мною—погорджує Тим, Хто послав Мене.

¹⁷А ті Сімдесят повернулися з радістю, кажучи: Господи, навіть демони коряться нам у Ім'я Твоє! ¹⁸Він же промовив до них: Я бачив того сатану, що з неба спадав, немов блискавка. ¹⁹Ось владу вам дав наступати на змії та скорпіонів, і на всю силу ворожу,—і ніщо вам не зашкодить. ²⁰Та не тіштеся тим, що вам коряться духи, але тіштеся, що ваші ймення записані в небі!

²¹Того часу Ісус звеселився був Духом Святим і промовив: Прославляю Тебе, Отче, Господи неба й землі, що втаїв Ти оце від премудрих і розумних, та його немовлятам відкрив. Так, Отче, бо Тобі так було до вподоби! ²²Передав Мені все Мій Отець. І не знає ніхто, хто є Син,—тільки Отець, та кому Син захоче відкрити.

²³І, звернувшись до учнів, наодинці їм сказав: Блаженні ті очі, що бачать, що бачите ви! ²⁴Кажу ж вам, що багато пророків і царів бажали побачити, що бачите ви,—та й не бачили, і почути, що чуєте ви,—і не чули!

Подальше юдейське служіння було значною мірою подібним до Великого галілейського служіння, зокрема подібним вченням. Цю подібність слід було очікувати. Господь звертався до нової групи людей, тож повторював дещо з Свого вчення. Впродовж Великого галілейського служіння Христос посилав на проповідь Дванадцять із обмеженим дорученням (Мт. 10:1–42). У цьому тексті Він організував подібну юдейську кампанію: **Після того призначив Господь і інших Сімдесят, і послав їх по двох перед Себе до кожного міста та місця, куди Сам мав іти** (Лк. 10:1). В деяких давніх манускриптах написано, що Він послав сімдесят два учні.

Між згаданими місіями є багато спільного, але є й кілька відмінностей. Одна з відмінностей полягає в тому, що місія Дванадцяти *завершувала* загальне служіння в Галілеї, тоді як місія Сімдесяти мала *підготувати* для служіння Господа в Юдеї.

Ми не знаємо, хто були ті сімдесят, але Господь знає (Лк. 10:20). Згідно з неназваними переданнями, ті два учні, з яких пізніше обирали заміну Юді (Дії 1:23), були з числа цих Сімдесяти. Той

факт, що Христос зумів знайти і підготувати сімдесят учнів, є дуже важливим. В Галілеї Його популярність була доволі великою, але потім різко знизилась. Багато учнів залишили Його й більше не ходили з Ним (Ів. 6:66). В Юдеї інтерес до Його служіння отримав друге дихання. Його знову оточувала купа народу (див. Лк. 12:1). Христос більше не переймався потребою усамітнитись і стримувати надто ревних слухачів. Він рішуче йшов до останнього двобою з юдейськими начальниками та до Своєї смерті. Кульмінацією загального захоплення став Його урочистий вхід до Єрусалиму (Мт. 21:1–11).

Підготовка до юдейської місії була практично такою самою, як і до галілейської. Учні мали йти на проповідь по двоє (Лк. 10:1; див. Мр. 6:7). Ісус так само дав їм владу уздоровляти та виганяти демонів (Лк. 10:9, 17, 19; див. Мт. 10:8). Їх головне послання полягало в тому, що Боже царство вже наблизилось (Лк. 10:9; див. Мт. 10:7). Настанови стосовно особистої поведінки були практичні ті самі, що й настанови Дванадцяти. Порівняйте наступні уривки:

Лк. 10:2 / Мт. 9:37, 38

Лк. 10:3 / Мт. 10:16

Лк. 10:4 / Мт. 10:11–13

Лк. 10:5–8 / Мт. 10:11–13

Лк. 10:9 / Мт. 10:7, 8

Лк. 10:10, 11 / Мт. 10:14

Лк. 10:12 / Мт. 10:15

Лк. 10:13–15 / Мт. 11:20–24

Лк. 10:16 / Мт. 10:40

Христові настанови можна коротко виразити як: «Справа термінова! Нехай ніщо не відволікає вашу увагу! Покладіться на Господа!»

Коли Сімдесят повернулись, вони були переповнені радісним хвилюванням. Вони **повернулися з радістю, кажучи: Господи, навіть демони коряться нам у Ім'я Твоє!** (Лк. 10:17). На це Христос відповів: **Я бачив того сатану, що з неба спадав, немов блискавка** (Лк. 10:18). Згадка про сатану, «що з неба спадав» стосується не походження диявола, а радше того, що через служіння Ісуса та Його учнів, диявол почав втрачати свою силу. Дж. МакҐарві пише:

Смисл [«бачив»] у тому, що ці слова стосуються перемоги над нечистими духами, про яких доповіли сімдесят учнів. У їхньому успіху Ісус убачав падіння сатани з висоти із швидкістю блискавки. Повалення сатани тривало—Ів. 16:11; 12:31.

Христос дав цим сімдесяти учням «владу ... наступати на змії та скорпіонів» (Лк. 10:19). Себто вони отримали владу над демонічними силами—проте Ісус сказав: **Та не тіштеся тим, що вам коряться духи, але тіштесь, що ваші ймення записані в небі** (Лк. 10:20). І Старий, і Новий Заповіти згадують про «книгу життя», в якій записані імена вірних Богу людей (Пс. 68[69]:29; Фил. 4:3; Об. 21:27). Немає нічого важливішого за те, аби мати своє ім'я «записаним на небі».

Цей уривок завершується радісною промовою Ісуса. Він прославив Бога за те, що Той відкрив Свою волю цим простим людям, Його учням (Лк. 10:21–24; див. Мт. 11:25–27; 13:17).

Ісус і законник (притча про доброго самарянина) (Лк. 10:25–37)

²⁵І підвівсь ось законник один, і сказав, Його випробовуючи: Учителю, що робити мені, щоб вічне життя досягнути? ²⁶Він же йому відказав: Що в Законі написано, як ти читаєш? ²⁷А той відповів і сказав: Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією силою своєю, і всім своїм розумом, і свого ближнього, як самого себе. ²⁸Він же йому відказав: Правильно ти відповів. Роби це, і будеш жити. ²⁹А той бажав сам себе виправдати, та й сказав до Ісуса: А хто то мій ближній? ³⁰А Ісус відповів і промовив: Один чоловік ішов з Єрусалиму до Єрихону, і попавсь розбійникам, що обдерли його, і завдали йому рани, та й утекли, покинувши ледве живого його. ³¹Проходив випадково тією дорогою священник один, побачив його,—і проминув. ³²Так само й Левит надійшов на те місце, поглянув,—і теж проминув. ³³Проходив же там якийсь самарянин, та й натрапив на нього, і, побачивши, змилосердився. ³⁴І він підійшов, і обв'язав йому рани, наливши оливи й вина. Потому його посадив на худобину власну, і

приставив його до гостиниці, та й клопотався про нього.³⁵ А другого дня, від'їжджавши, вийняв він два динарії, та й дав їх господареві й проказав: **Заопікуйся ним, а як більше що витратиш,—заплачу тобі, як вернуся.**³⁶ Котрий же з цих трьох—на думку твою—був ближній тому, хто попався розбійникам?³⁷ **А він відказує: Той, хто вчинив йому милість.** Ісус же сказав йому: **Иди, і роби так і ти!**

Одного дня, коли Ісус навчав, **підвівсь законник один** (Лк. 10:25а), аби привернути до себе увагу Христа та решти народу. Цей чоловік вважався знавцем закону: «законником» (Лк. 10:25а)—не цивільного закону, а закону Мойсея. Він запитав Господа: **Учителю, що робити мені, щоб вічне життя досягнути?** (Лк. 10:25в). Навряд чи є якесь інше, важливіше за це, запитання. На жаль, цього чоловіка цікавило не спасіння. Назвавши Ісуса «Учителем», він лише імітував повагу до Христа. Насправді ж він хотів **випробувати Його** (Лк. 10:25б). Тобто його метою було «випробувати, наскільки Ісус був правдивим».

Ймовірно, він здригнувся, коли Господь відповів йому на це запитанням: **Що в Законі написано, як ти читаєш?** (Лк. 10:26). Закон перебував у силі до самої смерті Ісуса (Кол. 2:14, 16, 17), тож Господь спрямував Свого запитальника до цього джерела. (По цей бік хреста відповідь на запитання «Що мені слід робити, аби отримати вічне життя» буде іншою). Очевидно, під допитливими поглядами присутніх цей законник почувався б дурнуватим, якби не зміг би дати відповідь на Ісусове запитання. Тож він **відповів і сказав: Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією силою своєю, і всім своїм розумом, і свого ближнього, як самого себе** (Лк. 10:27). Пізніше таку саму відповідь надав і Ісус, коли Його запитали про «найбільшу заповідь в Законі» (Мт. 22:36; див. Лк. 10:35–40). І цей законник, і Христос процитували книгу Повторення закону 6:5 і книгу Левит 19:18.

Ісус сказав тому чоловікові: **Правильно ти відповів. Роби це, і будеш жити** (Лк. 10:28; курсив додано). Як правило, законники довго говорили, але мало робили. Одна справа знати; інша—робити.

Ця розмова починала набирати іншого напрямку, а не того, на який розраховував законник. Він потрапив у пастку, яку приготував для Ісуса. **Захищаючись (цей законник хотів виправдати себе), він**

спитав: **А хто то мій ближній?** (Лк. 10:29). Це запитання викликало одну з найвідоміших і найулюбленіших притч Христа: яку часто називають «притчею про доброго самарянина» (Лк. 10:30–37). Г. І. Гестер (H. I. Hester) сказав: «Ця прекрасна історія ... що прозвучала у відповідь на запитання лицеміра, зробила для побудови лікарень та інших [благодійних] установ більше за будь-які слова». Вона відкрила серію притч цього періоду Ісусового життя; ці притчі містяться лише в книзі Луки.

Розповівши про священника та левита, які проігнорували пораненого чоловіка, та самарянина, який допоміг йому, Ісус запитав: **Котрий же з цих трьох—на думку твою—був ближній тому, хто попався розбійникам?** (Лк. 10:36). Юдейський законник не міг примусити себе вимовити «Самарянин». Натомість він ухильно відповів: **Той, хто вчинив йому милість** (Лк. 10:37а). Тож відповіддю на запитання «Хто ж мій ближній?» було «Всякий, хто потребує допомоги—навіть ворог, якого ти зневажаєш».

Ісус подивився законнику в очі й сказав йому: **Иди, і роби так і ти** (Лк. 10:37б). Ймовірно, той законник відійшов почервонілий від сорому.

Не забувайте, як сильно юдеї ненавиділи самарян (Ів. 4:9). Ця історія стає ще більш визначною, якщо згадаємо, що незадовго до тих подій самаряни не захотіли прийняти Христа (Лк. 9:52, 53).

Ісус, Марія й Марта (Лк. 10:38–42)

³⁸І сталося, коли вони йшли, Він прийшов до одного села. Одна ж жінка, Марта їй на ім'я, прийняла Його в дім свій. ³⁹Була ж в неї сестра, що звалась Марія; вона сіла в ногах у Ісуса, та й слухала слова Його. ⁴⁰А Марта великою послугою клопоталась, а спинившись, сказала: Господи, чи байдуже Тобі, що на мене саму полишила служити сестра моя? Скажи ж їй, щоб мені допомогла. ⁴¹Господь же промовив у відповідь їй: Марто, Марто, турбуєшся й журишся ти про багато чого, ⁴²а потрібне одне. Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї...

Коли Ісус та Його учні ходили Юдеєю, вони прийшли до селища Віфанія (Лк. 10:38–42 не називає це селище, але Ів. 11:1

повідомляє, що Марія та Марта мешкали в Віфанії). Віфанія була розташована близько трьох кілометрів на південний схід від Єрусалиму, на східному схилі Оливної гори. (Див. «Палестина за часів життя Христа» в Додатку 2). Там мешкали троє Христових друзів: Лазар та його дві сестри, Марта й Марія (Лк. 10:38, 39; див. Ів. 11:1, 2). Текст повідомляє, що **Марта ... прийняла Його в дім свій** (курсив додано). Можливо, вона була старшою з цих трьох.

Коли Марта прийняла Господа в свій дім, вона заходилась готувати страви для бенкету (Лк. 10:40). Поки вона поралась, Марія сиділа біля Ісусових ніг **та й слухала слова Його** (Лк. 10:39). Коли Марта поскаржилась, що сестра їй не допомагає, Христос сказав: **Марто, Марто, турбуєшся й журишся ти про багато чого, а потрібне одне. Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї** (Лк. 10:41, 42).

Дехто вважає, що фраза «а потрібне одне» означає «Однієї *страви* було б достатньо, тож навіщо ти клопочешся про багато страв?» Утім, ймовірно, що Господні слова означали, що попри те, що багато речей є *добрими*, дійсно *важливою* є лише одна річ: піклування про душу.

Чи принижував Господь гостинність, приготування страв чи важку працю? Ні. Все це є добрим у свій час і на своєму місці. Радше Він підкреслив потребу навчитись визначати *пріоритети*. Одним із важких виборів, з якими ми стикаємось по життю, є вибір між добрим і кращим. Коли ми починаємо надавати занадто великої ваги тому, що є тимчасовим та швидкоплинним, нам слід згадати, що «потрібне *одне*».

Ісус і Його учні (вчення про молитву) (Лк. 11:1–13)

¹І сталося, як моливсь Він у місці одному, і коли перестав, озвався до Нього один із учнів Його: Господи, навчи нас молитися, як Іван навчав своїх учнів. ²Він же промовив до них: Коли молитесь, говоріть:

Отче наш, що єси на небесах!

Нехай святиться Ім'я Твоє,

нехай прийде Царство Твоє,

нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі.

³Хліба нашого насущного дай нам на кожний день.

⁴І прости нам наші гріхи,
бо й самі ми прощасмо кожному боржникові нашому.
І не введи нас у випробовування, але визволи нас від
лукавого!

⁵І сказав Він до них: Хто з вас матиме приятеля, і піде до нього опівночі, і скаже йому: Позич мені, друже, три хліби, ⁶бо прийшов з дороги до мене мій приятель, я ж не маю, що дати йому. ⁷А той із середини в відповідь скаже: Не роби мені клопоту,—уже замкнені двері, і мої діти зо мною на ліжкові. Не можу я встати та дати тобі. ⁸Кажу вам: коли він не встане, і не дасть ради дружби йому, то за докучанням його він встане та й дасть йому, скільки той потребує.

⁹І Я вам кажу: просіть,—і буде вам дано, шукайте—і знайдете, стукайте—і відчинять вам! ¹⁰Бо кожен, хто просить—одержує, хто шукає—знаходить, хто стукає—відчинять. ¹¹І котрий з вас, батьків, як син хліба проситиме, подасть йому каменя? Або, як проситиме риби, замість риби подасть йому гадину? ¹²Або, як яйця він проситиме, дасть йому скорпіона? ¹³Отож, коли ви, будши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати,—скільки більше Небесний Отець подасть Духа Святого всім тим, хто проситиме в Нього?

Допомагаючи іншим, Ісус не забував наставляти Своїх апостолів. Одного дня, коли Він закінчив молитись, один із Його учнів попросив: **Господи, навчи нас молитися, як Іван навчав своїх учнів** (Лк. 11:1). В Луки 5:33 згадується про те, що Іванові учні молились, проте ми ніде не знаходимо записів щодо того, коли чи про що Іван навчав своїх учнів стосовно молитви. Серед юдейських вчителів було звичайним навчати своїх учнів як молитись.

Спочатку Христос повторив зразок молитви, яку Він був дав у Проповіді на горі (Лк. 11:2–4; пор. із Мт. 6:9–13). У більшості давніх рукописів ця молитва виглядає більш короткою, ніж у Матвія. У перекладі Р. Турконяка ті частини Ісусової зразкової молитви, які відсутні в давніх рукописах, і відтворюють Матвія 6:9–13, поміщені у квадратні дужки. Той факт, що оригінальний текст у цих двох євангельських оповістях відрізняється, свідчить про те, що Господь не вимагав, аби ми повторювали цю молитву дослівно.

Нагадавши цей зразок молитви, Він промовив загальний урок про цінність молитви та необхідність бути наполегливими. Більшість із того, що Він сказав, було повторенням попереднього вчення (пор. Лк. 11:9–13 з Мт. 7:7–11), із додаванням деяких нових моментів. Притча про наполегливого приятеля із Луки 11:5–8 і коментар Ісуса з Луки 11:12 містяться лише в книзі Луки. Також, говорячи про Божі дари Своїм дітям, Матвій пише про «добро», тоді як Лука—про **Духа Святого** (Мт. 7:11; Лк. 11:13).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «ГОСПОДИ, НАВЧИ НАС МОЛИТИСЯ» (ЛК. 11:1–13)

Мене запитували, як слід робити багато різних речей—як навчати та проповідувати, як готувати наочні засоби навчання, як писати, навіть як краще організувати навчальний матеріал—але ніхто і ніколи не казав мені: «Девіде, навчи мене молитися». Втім саме з цим проханням звернувся до Христа один з Його апостолів: «Господи, навчи нас молитися, як Іван навчив своїх учнів» (Лк. 11:1).

Апостоли вже знали дещо про молитву. «Вони знали молитви, які вони запам'ятали, коли навчались у синагозі».⁵ Вони були знайомі із «формальними та величними молитвами рабинів, із [декламуванням] священиків у храмі, та з гучними та красномовними молитвами фарисеїв».⁶ Утім молитви та молитовне життя Ісуса були дещо іншими. Вони бачили, як Він часто «відходив на місце самотнє й молився» (Лк. 5:16), або «на гору ... помолитися насамоті» (Мт. 14:23), або «перебував цілу ніч на молитві до Бога» (Лк. 6:12). Також вони бачили, як молитва діяла на Господа. Вони бачили, як Він підводився з колін, сповнившись нової силою після спілкування зі Своїм Батьком. Вони також потребували цього. Тож вони попросили: «Господи, навчи нас молитись».

Ісусова відповідь міститься в Луки 11:2–13. Хоча Він не сказав апостолам усього про молитву, Він поділився з ними головними істинами, які має знати кожен, хто бажає покращити своє молитовне життя.

⁵Джон Керролл та Джеймс Керролл (John T. Carroll and James R. Carroll).

⁶Ф. МакФатрідж (F. V. McFatridge).

Будьте молитовними (Лк. 11:2–4)

Спочатку у віршах 2–4 Він повторив у загальних рисах молитву, яку зазвичай називають «Молитвою Господа». Більш правильно було б назвати її «молитвою учнів» або «зразком молитви». Повна версія цієї молитви міститься в Проповіді на горі (Мт. 6:9–15). Цей зразок багато чому навчає нас про Бога, до якого ми звертаємось у молитві:

Ми приходимо до Бога—нашого *Отця* (див. Рим. 8:15; Гал. 4:6; 1 Пет. 1:17). Молитва починається зі слова «Отче».

Ми приходимо до Бога—*Святої Божественної Істоти*: «Нехай святиться Ім'я Твоє». «Святити» означає «ставитись як до святого». Третя з Десяти заповідей наказувала: «Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно» (2 М. 20:7а). Перше, чого ми повинні прагнути в кожній молитві, це вшанувати та прославити Бога.

Ми приходимо до Бога—*Єдиного Царя*: «Нехай прийде Царство Твоє». Царство Бога—це царювання Всемогутнього в житті людей. Ми не можемо молитись «Нехай прийде Царство Твоє» в тому ж сенсі, в якому молились учні до П'ятидесятниці, оскільки тоді було встановлено царство/церкву. В той час головним завданням було встановлення царства Месії. Це сталося першого дня П'ятидесятниці після смерті, погребіння та воскресіння Ісуса (Мр. 9:1; Дії 1:8; 2:1–4). Проте нам і далі слід молитись, аби всі люди по всій землі шанували Бога як Царя свого життя.

Ми приходимо до Бога—нашого *Піклувальника*: «Хліба нашого насущного дай нам на кожний день». Якщо ми хочемо мати що їсти, ми мусимо працювати, проте ми визнаємо Господа Джерелом усіх наших благословень (Як. 1:17).

Ми приходимо до Бога—нашого *Судди*, того, хто тримає в Своїх руках нашу долю: «І прости нам наші гріхи, бо й самі ми прощаємо кожному боржникові нашому». Цей контекст ясно вказує, що в ньому йдеться про «боржників» не в сенсі фінансів, а в сенсі гріха. Себто про всіх тих, хто згрішили проти нас. Існують дві речі, які «руйнують щастя та корисність кожного християнина як ніщо інше: несповіданий та непростений гріх його власного життя, та гіркий, впертий, непробачливий дух щодо інших людей».⁷ Зразкова

⁷Там само.

молитва вчить як упоратись із обома.

Ми приходимо до Бога—нашого *Захисника*: «І не введи нас у випробовування, [але визволи нас від лукавого]». (Пор. «І не введи нас у спокусу, [але визволи нас від лукавого]»; УБТ). Оскільки Бог «нікого Сам не спокушує» (Як. 1:13), це прохання означає: «Господи, захисти нас від усяких спокус (чи випробувань), які можуть похитнути нас» (див. Як. 1:14, 15; 1 Кор. 10:13). Ф. МакФатрідж проводить таку аналогію: «Прощення гріхів є ліками від зміїного укусу; ця [частина молитви] про те, щоб перебувати подалі від території, де повно отруйних змій».

Зразкова молитва охоплює всі потреби життя: вона охоплює потреби *сьогодення*: «Хліба нашого насущного дай нам». Вона охоплює гріхи *минулого*: «І прости нам наші гріхи». Вона охоплює *майбутні* випробування: «І не введи нас у випробовування» (Вільям Барклі). Можна ще багато чого сказати про зразкову молитву, проте наразі звернімо увагу на один важливий висновок: Ми всі *маємо* молитись. Ісус сказав: «І все, чого ви в молитві попросите з вірою, то одержите» (Мт. 21:22).

Підсумуємо перший урок Христа про молитву: «Будьте молитовні. Перебувайте в молитві». Аби навчитись, як молитись, перше, що потрібно зробити, це *почати* молитись. Ідіть до Бога. Ідіть до Бога з *кожною* потребою.

Будьте наполегливі (Лк. 11:5–8)

Аби заохотити Своїх учнів молитись, Ісус розповів їм притчу про наполегливого гостя, яка міститься в віршах 5–8. У цій притчі йдеться про те, як до одного чоловіка завітав опівночі його приятель. Той мав де прийняти друга, але не мав для нього їжі; його комора була порожня. В ті часи гостинність була не просто виявом доброзичливості, а радше практичною необхідністю та моральним обов'язком. Гостиниць було набагато.

Зображена ситуація була потенційно складною. В ті часи не було крамниць, де цілодобово продавали харчі. Що ж мав робити хазяїн оселі? Він подумав: «У мене є приятель, який живе неподалік. Піду й попрошу в нього хліба». Тож він пішов до дому свого друга. Двері і вікна будинку вже були зачинені. Та це не зупинило чоловіка, і він почав стукати в двері. (У притчі не згадано про стукання, але у поясненні—так [Лк. 11:9, 10]).

Ймовірно, з-за дверей пролунав сонний голос: «Хто там? Чого вам треба?»

Чоловік, що був надворі, сказав: «Позич мені, друже, три хліби, бо прийшов із дороги до мене приятель, я ж не маю, що дати йому» (Лк. 11:5б, 6). Він попросив три хлібини: одну собі, одну для свого гостя, й «одну про запас, для свідчення про свою гостинність».⁸

У відповідь він почув роздратоване: «Не роби мені клопоту,— уже замкнені двері, і мої діти зо мною на ліжкові. Не можу я встати та дати тобі» (Лк. 11:7). Багато осель складались лише з однієї кімнати. Вночі на підлогу клали циновки для сну. Якщо в родині було кілька дітей, то вся підлога була вкрита сплячими людьми. Уявіть собі, як то прокидатись в темряві, залишати тепле ліжко, переступати через сплячих людей, натикатись на речі, намагаючись знайти три хлібини! Нам зрозуміло, чому той чоловік по суті відповів: «Іди геть!»

Проте відповідь «Ні» нічного гостя не влаштувала. Ісус сказав: «Кажу вам: коли він не встане, і не дасть ради дружби йому, то за *докучанням* його він встане та й дасть йому, скільки той потребує» (Лк. 11:8; курсив додано). Неважко уявити, як відбувалась та нічна бесіда:

(Тук, тук, тук).

«Я сказав тобі йти геть! Я майже годину вкладав дітей. Якщо вони прокинуться, я не засну взагалі цієї ночі!»

«Але мені потрібен хліб!»

«Ні!»

(Тук, тук, тук).

«Припини! Якщо ти не припиниш, ти розбудиш мою дружину. І тобі нам обом буде непереливки. Коли моїй дружині недобре, то *всім* стає недобре!»

«Але мені *потрібен* хліб!»

«Ні!»

(Тук, тук, тук).

«Добре, добре, добре. Ти вже розбудив усіх! Припини це жахливе стукання, я подивлюсь, що я зможу знайти!»

Грецьке слово ἀναίδεια (*анаїдейя*), яке в УБО перекладене як «докучання», а в УБТ—як «настирливість», означає буквально

⁸Дж. Макґарві та Ф. Пендлтон (J. W. McGarvey and Philip Pendleton).

«сором». Можливо, воно вказує на потенційну ганьбу хазяїна, який не нагодував свого гостя. Ну й, звичайно ж, він поведився «безсоромно», докучаючи серед ночі своєму приятелеві. Коли він стукав у двері, то ймовірно, розбудив і інших сусідів. Хтось запалив світильника. Почали гавкати собаки. Звідусіль лунали сердиті голоси, наказуючи йому замовкнути. Можливо, він був червоний від сорому. Та попри все, він залишався *наполегливим*, доки не отримав хліба.

Чи вчить ця притча нас тому, що Бог є тим приятелем, який не поспішає допомогти й якого треба довго й наполегливо вмовляти? Звичайно ж, ні. Подивіться на вірш 13, що містить останню ілюстрацію цього Ісусового уроку про молитву: «Отож, коли ви, будучи злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати,—скільки більше Небесний Отець подасть Духа Святого всім тим, хто проситиме в Нього?» (Курсив додано). Смісл цієї притчі можна виразити так: «Якщо неохочий приятель був змушений задовольнити ваше прохання через вашу наполегливість, то *наскільки більше* дасть вам на ваші прохання ваш небесний Отець, який бажає вас благословити!» Пізніше Ісус розповів учням іншу притчу зі схожим сюжетом, промовивши перед тим: «треба молитися завжди, і не занепадати духом» (Лк. 18:1). Кріс Булард (Chris Bullard) сказав, що метою цієї притчі було «не показати як подолати Боже небажання відповідати, але навчити нас користуватись Його бажанням нам допомагати».

Бог бажає знати, що ми серйозні в наших проханнях. Він не відповідає на молитви легковажного серця. Занадто багато молитов промовляють легко й швидко про них забувають. Перш ніж наші молитви вплинуть на Бога, вони мусить *подіяти* на нас. Вони мусять йти з наших сердець.

Будьте терплячими (Лк. 11:9, 10)

Наступні слова Ісуса й далі наголошують на необхідності бути наполегливими та терплячими: «І Я вам кажу: просіть,—і буде вам дано, шукайте—і знайдете, стукайте—і відчинять вам! Бо кожен, хто просить—одержує, хто шукає—знаходить, хто стукає—відчинять» (Лк. 11:9, 10). Неважко побачити природний зв'язок із притчею: збентежений хазяїн оселі *шукав* хліба, *стукав* у двері свого приятеля, й *просив* потрібного.

Один із урків цього уривка у тому, що нам слід *просити* Бога дати нам те, в чому ми маємо потребу. Яків писав: «... не маєте, бо не просите» (Як. 4:2в).

Ці вірші також наголошують на тому, що нам слід бути *наполегливими* в наших проханнях. В оригінальному тексті слова «просити», «шукати» та «стукати» стоять у теперішньому часі, вказуючи на постійну дію. Вірш 9 звучить буквально як: «*продовжуйте просити*,—і буде вам дано, *продовжуйте шукати*—і знайдете, *продовжуйте стукати*—і відчинять вам». Згадайте Авраама, який наполегливо молився за Содом і Гоморру (1 М. 18:22–32). Згадайте Павла, який невпинно просив у молитві позбавити його колючки в тілі (2 Кор. 12:8). Згадайте Христа, коли Він молився в саду, а з Його обличчя стікав кровавий піт (Лк. 22:44). Усі вони наполегливо просили, доки не отримали відповіді на свої молитви.

Порядок дієслів у цьому вірші передбачає не лише наполегливість, а й зростання інтенсивності. Шукати це більше, ніж просити, а стукати—більше, ніж шукати. Наші молитви мусять бути ревними (див. Як. 5:16б).

Але чому ми мусимо бути наполегливими в молитві? Тому що Бог відповідає на молитви. В цих віршах йдеться про відповідну реакцію на кожну дію: той, хто просив, отримав; той, хто шукав, знайшов; тому, хто стукав, відчинили двері. Цю істину ми бачимо в притчі про наполегливого приятеля. Чоловік, який просив, шукав та стукав, отримав—таки три хлібини, в яких мав гостру потребу.

Чи означає це, що Бог відповідає «Так» на кожне прохання Своїх дітей? Ні. Христос просив, аби «чаша» страждань оминула Його (Мт. 26:39), але того не сталося. Павло просив позбавити його колючки в тілі (2 Кор. 12:7, 8), але того не сталося. В наступному уривку, Луки 11:11–13, Бога зіставлено з земними батьками. Чи ті з нас, хто є батьками, завжди кажуть «Так» на прохання наших дітей? Ні. Інколи ми кажемо «Ні» або «Зачекай». Щодо відповіді «Зачекай» хтось якось сказав, що «Божі зволікання то не є Божі відмови». Іноді ми навіть кажемо: «Ні, але є дещо краще». Якщо ми любимо наших дітей, ми *завжди* відповідаємо на їхні прохання—й саме про це йдеться в віршах 8–10: Бог *відповідає* на наші молитви, якщо ми наполегливі й терплячі.

Не сумнівайтесь (Лк. 11:11–13)

Ми маємо всі підстави залишатися впевненими, що отримаємо добру відповідь, коли молимося. Цю думку наголошено у заключних словах Христа у віршах 11–13.

Сцена перша. Якийсь хлопчик приходить до батька та просить дати йому риби. Ймовірно, йдеться про невеличку солону рибинку, яка в тих місцях була звичайним засобом тамування голоду. «Гаразд»,—каже батько, посміхаючись. Дитина довірливо простягає відкриту долоньку, а батько кидає в неї скручену гадючку. Це було б жахливо.

Сцена друга. До батька приходить син та просить дати йому яйце. Ймовірно, тут йдеться про зварене яйце, яке маленький хлопчик міг би носити з собою та з'їсти, коли зголодніє. «Дам тоді одне залюбки»,—відповідає батько й дістає маленький кошик. «Бери сам, яке хочеш». Коли хлопчик запускає руку в кошик, там немає яєць—лише лютий скорпіон із піднятим догори хвостом, готовий вжалити. В обох ілюстраціях батьки зображені такими, що хочуть *обдурити* своїх синів, позаяк маленька змія нагадує маленьку рибинку, а згорнутий скорпіон може зовні виглядати, як яйце. Коли Ісус наводив цю ілюстрацію раніше, Він додав до неї ще випадок із каменем замість хліба (Мт. 7:9). Круглий коричневий камінь також зовні можна було сприйняти за маленьку паляничку. Як жахливо!

Ісус сказав, що батьки, які піклуються про своїх дітей, ніколи не будуть так зле жартувати з ними; так само не робить цього й наш небесний Отець. «Отож, коли ви, будши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати,—скільки ж більше Небесний Отець подасть Духа Святого всім тим, хто проситиме в Нього» (Лк. 11:13). Раніше, проводячи таку саму аналогію, Господь сказав був: «... скільки ж більше Отець ваш Небесний подасть *добра* тим, хто проситиме в Нього» (Мт. 7:11б; курсив додано). Тепер, кілька місяців потому, Він конкретно назвав один із найкращих Божих дарів: дар Святого Духа, якого пізніше Він зілле на всіх, охрещених у Його ім'я (Дії 2:38). Леон Морріс (Leon Morris) пише:

Лука ... вбачає дар Духа як наше найвище благо. Немає жодних підстав розуміти це в контексті «харизматичних» дарів. Радше тут йдеться про дію Духа в житті християнина в цілому, як в Рим. 8.

Можливо, хтось запитас: «Навіщо *просити* в Бога дар, який Він і так пообіцяв усім, хто хреститься?» Ніколи не буде помилкою просити в Бога те, що Він пообіцяв. Наприклад, хоча Бог пообіцяв вірним, що вони матимуть все необхідне для життя (Мт. 6:33), буде правильним просити в Нього щоденного хліба (Мт. 6:11). Коли ми просимо, ми розуміємо й пам'ятаємо, хто є Джерелом усього, що тільки є добрим.

Хоча Бог не завжди відповідає «Так» на наші прохання, Він все одно відповідає на кожен молитву Своїх дітей. Коли Він це робить, Він завжди дає «те, що є добре». У першу чергу Він турбується про те, що буде добрим для нас у довгій перспективі. Можливо, ми не *бачимо* у Його відповіді добра на той час, але ми можемо бути впевнені, що «тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре» (Рим. 8:28). У нас є всі підстави залишатися спокійними та впевненими, коли ми молимося.

Висновок

Для учнів було важливо навчитись молитись. Попереду на них чекали Гетсиманія, несправедний суд над їхнім Учителем, Його бичування, глум кровожерливого натовпу, жахи хреста й похмура тиша гробниці.⁹ Сьогодні ми також стикаємось із випробуваннями та несправедливістю. Нам так само важливо навчитись молитись.

Ісус і фарисей (Лк. 11:37–54)

³⁷Коли Він говорив, то один фарисей став благодати Його пообідати в нього. Він же прийшов та й сів при столі. ³⁸Фарисей же, побачивши це, здивувався, що перед обідом Він перш не обмився. ³⁹Господь же промовив до нього: Тепер ви, фарисеї, он чистите зовнішність кухля та миски, а ваше нутро повне здиства та кривди! ⁴⁰Нерозумні,—та чи Той, Хто створив оте зовнішнє, не створив Він і внутрішнє? ⁴¹Тож милостиню подавайте з внутрішнього,—і ось все буде вам чисте.

⁴²Горе вам, фарисеям, бо ви десятину даєте з м'яти та рути й усякого зілля, але обминаєте суд та Божу любов; це треба

⁹Адаптовано з МакФатріджа.

робити, і того не залишати! ⁴³Горе вам, фарисеям, що любите перші лавки в синагогах та привіти на ринках! ⁴⁴Горе вам, бо ви як гроби непомітні,—люди ж ходять по них і не знають того...

⁴⁵Озвався ж один із законників, і каже Йому: Учителю, кажучи це, Ти і нас ображаш! ⁴⁶А Він відказав: Горе й вам, законникам, бо ви на людей тягарі накладаете, які важко носити, а самі й одним пальцем своїм не доторкуєтесь тягарів! ⁴⁷Горе вам, бо надгробки пророкам ви ставите,—ваші ж батьки були їх повбивали... ⁴⁸Так, визнасте ви й хвалите вчинки батьків своїх: бо вони їх повбивали, а ви їм надгробки будете! ⁴⁹Через те й мудрість Бога сказала: Я пошлю їм пророків й апостолів,—вони ж декого з них повбивають, а декого виженуть, ⁵⁰щоб на роді оцім відомстилася кров усіх пророків, що пролита від створення світу, ⁵¹від крові Авеля аж до крові Захарія, що загинув між жертівником і храмом! Так, кажу вам, відомститесь це все на цім роді! ⁵²Горе вам, законникам, бо взяли ви ключа розуміння: самі не ввійшли, і тим, хто хотів увійти, боронили!

⁵³А коли Він виходив ізвідти, стали книжники та фарисеї сильно тиснути та від Нього допитуватись про багато речей,—⁵⁴вони чатували на Нього, щоб зловити що з уст Його (і щоб оскаржити Його).

Те, що відбувалось далі, було несподіваним. У той час, як фарисеї шукали, як їм знищити Христа (Мт. 12:14; Мр. 3:6), **один фарисей став благати Його пообідати в нього** (Лк. 11:37). Можливо, це запрошення, було проявом доброзичливості; декілька юдейських начальників увірували в Нього (Ів. 12:42). Також, можливо, що цей чоловік ще був непевної думки щодо Ісуса й хотів познайомитись із Ним ближче. Втім контекст вказує, що це запрошення переслідувало іншу мету: **вони чатували на Нього, щоб зловити що з уст Його** (Лк. 11:54). Реакція того чоловіка, відповідь Ісуса, подальший розвиток подій наводять на думку, що хазяїн бенкету мав недобрі наміри (Лк. 11:38–54).

Це вже вдруге Господа запросили до оселі фарисея. Раніше, в Галілеї, Христос уже обідав у фарисея (Лк. 7:36–50). Трете таке запрошення ми розглянемо в Луки 14:1–24. Кожного разу це призводило до конфлікту між Господом та хазяїном. Тож виникає

запитання: «Навіщо Ісус приймав ці запрошення?» Звичайно ж, що не через голод. Також ми мусимо відкинути припущення про те, що Він просто шукав нагоди осудити фарисеїв. Христос непокоївся не лише про Своїх друзів, а й про Своїх ворогів (див. Мт. 5:44). Покаяння та навернення Його ворогів неймовірно втішило б Його. Його суворі слова на адресу фарисеїв частково були викликані тим, аби застерегти учнів від наслідування їх. Також не можна виключати Його надії на те, що хтось із Його ворогів після тих слів покається.

Коли Ісус прийшов до оселі того фарисея, Він одразу сів при столі, без попередніх ретельних ритуальних омовінь. **Фарисей же, побачивши це, здивувався, що перед обідом Він перш не обмився** (Лк. 11:38). Грецьке слово βαπτίζω (*бантізо*) із Луки 11:38, перекладене як «обмився», є формою дієслова, яке ми вживаємо у значенні хреститись (занурюватись). Цей фарисей був здивований тим, що Ісус не обмив усе Свої тіло перед тим як сідати до столу. Можливо, він уже чув, що Христос та Його учні нехтували цими традиціями (Мт. 15:1, 2), тим не менш був шокований, побачивши це на власні очі.

В очах цього фарисея Ісус був ритуально нечистим, утім Господь наголосив, що чистота, про яку треба піклуватись, була всередині, а не зовні людини (Лк. 11:39, 40; див. Мт. 23:25, 26). Він сказав хазяїнові бенкету: **Тож милостиню подавайте з внутрішнього,—і ось все буде вам чисте** (Лк. 11:41). Інакше кажучи, «Якщо ви присвятите себе тому, щоб робити добро іншим, ви гарантовано будете “чистими” як зсередини, так і зовні».

Після того Він промовив ряд звинувачень, які починались словами «горе вам» (Лк. 11:42–44). Пізніше вони будуть доповнені й розширені, й прозвучать як вирок на адресу книжників та фарисеїв (Мт. 23). Це викликало обурення іншого гостя, законника: **Учителю, кажучи це, Ти і нас ображаєш** (Лк. 11:45). Ісус відповів на це засудженням законників (Лк. 11:46–52): **Горе вам, законникам, бо взяли ви ключа розуміння: самі не ввійшли, і тим, хто хотів увійти, боронили** (Лк. 11:52). Згаданий «ключ розуміння»—це Старий Заповіт. Якщо говорити більш конкретно, то йдеться про ключ розуміння вчення про Месію та Його царства. Втім ці так звані «знавці закону» зневажили цей ключ, замінивши його власними твердженнями, що Месія має встановити фізичне

царство. Нав'язуючи свої хибні учення іншим, ці релігійні керманічі завадили своїм учням впізнати Царя, коли Він прийшов.

Інше трактування Луки 11:52 полягає в тому, що ці законники робили протилежне тому, що пізніше зробив Петро: вони заховали «ключ розуміння» й тим самим не дозволили людям увійти в царство, тоді як Петро за допомогою «ключів від царства» (Мт. 16:19) відкрив ворота царства/церкви в день П'ятидесятниці (Дії 2:14–41).

Ісусові обвинувачення посилили ненависть Його ворогів. **Коли Він виходив ізвідти, стали книжники та фарисеї сильно тиснути та від Нього допитуватись про багато речей, ... щоб зловити що з уст Його (і щоб оскаржити Його)** (Лк. 11:53, 54).

Ісус навчає великий натовп (Лк. 12:1—13:9)

Більшість із того, чого Ісус навчав народ в Лк. 12:1—13:9, є повторенням істин, яких Він навчав був у Галілеї. Дехто з тих, хто заперечує богонатхненість Писань, стверджують, що автори Євангелій самі заплутались щодо того, де Ісус навчав того чи іншого. Вони припускають, що Христос не міг повторити те саме двічі—хоча самі залюбки співають ту саму пісеньку. Втім у повторенні немає нічого дивного, оскільки аудиторія Ісуса була іншою. До того ж, ті, хто ходили з Ним, також мали потребу чути ті істини знову і знову (так само, як і ми; 2 Пет. 1:12, 13, 15; 3:1). Проте деяка частина Його вчення була новою.

Учення про лицемірство (Лк. 12:1–12)

¹Того часу, як зібралися десятитисячні натовпи народу,— аж топтали вони один одного,—Він почав промовляти перш до учнів Своїх: **Стережіться розчини фарисейської, що є лицемірство!** ²Бо немає нічого захованого, що не відкриється, ні таємного, що не виявиться. ³Тому все, що казали ви потемки,— при світлі почується, що ж шептали на вухо в коморах,—на дахах проповідано буде.

⁴Кажу ж вам, Своїм друзям: **Не бійтеся тих, хто тіло вбиває, а потім більш нічого не може вчинити!** ⁵Але кажу вам, кого треба боятися: **Бійтесь того, хто має владу, убивши, кинути в геєнну.** Так, кажу вам: **Того бійтеся!** ⁶Чи ж не п'ять горобців

продають за два гроші? Та проте перед Богом із них не один не забутий. ⁷Але навіть волосся вам на голові пораховане все. **Не бійтесь: вартніші ви за багатьох горобців!**

⁸Кажу ж вам: Кожного, хто перед людьми Мене визнає, того визнає й Син Людський перед Анголами Божими. ⁹Хто ж Мене відцурається перед людьми, того відцураються перед Анголами Божими. ¹⁰І кожному, хто скаже слово на Людського Сина, йому проститься, а хто зневажатиме Духа Святого,—не проститься. ¹¹А коли вас водитимуть до синагог, і до урядів, і до влад, не турбуйтеся, як або що відповідати чи що говорити,—¹²Дух-бо Святий вас навчить тієї години, що потрібно казати!

Розділ 12 Євангелія від Луки починається словами: **Того часу....** То був «час» суперечок та конфліктів між Ісусом та фарисеями. Ці суперечки призвели до зростання загального інтересу до Ісуса. Вірш 1 веде далі: ... **як зібралися десятитисячні натовпи народу,—аж топтали вони один одного....** Хтось із натовпу ставився до Нього приязно, інші—вороже (див. Лк. 12:56).

Коли люди заспокоїлись та стали слухати, Христос зробив кілька промов на різні теми. Він почав із застереження Своїх учнів щодо фарисеїв: **Стережіться розчини фарисейської, що є лицемірство** (Лк. 12:16). Фарисеї приховували свої нечестиві вчинки (Лк. 11:39); але врешті решт їхні прогріхи стануть відомими (Лк. 12:2). Ісус закликав Своїх слухачів не боятись цих людей, але натомість сміливо говорити про свою віру, покладаючись на Божу присутність (Лк. 12:3–12).

Більша частина учення з цього уривку повторюється в інших місцях. Порівняйте ці вірші:

Лк. 12:1 / Мт. 16:6; Мр. 8:15

Лк. 12:2–9 / Мт. 10:26–33

Лк. 12:8, 9 / Мр. 8:38

Лк. 12:10 / Мт. 12:31, 32; Мр. 3:28–30

Лк. 12:11, 12 / Мт. 10:19, 20

Учення про матеріалізм (Лк. 12:13–34)

¹³І озвався до Нього один із народу: Учителю, скажи братові

моєму, щоб він спадщиною поділився зо мною. ¹⁴А Він відказав йому: Чоловіче, хто поставив над вами Мене за суддю або за подільника? ¹⁵І промовив до них: Глядіть, остерігайтесь всякої зажерливости, бо життя чоловіка не залежить від достатку мастку його. ¹⁶І Він розповів їм притчу, говорячи: В одного багача гоїно нива вродила була. ¹⁷І міркував він про себе й казав: Що робити, що не маю куди зібрати плодів своїх? ¹⁸І сказав: Оце я зроблю,—порозвалюю клуні свої, і просторніші поставлю, і позбираю туди пашню свою всю та свій достаток. ¹⁹І скажу я душі своїй: Душе, масш багато добра, на багато років складеного. Спочивай, їж та пий, і веселися! ²⁰Бог же до нього прорік: Нерозумний,—ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе, і кому позостанеться те, що ти був наготовив?... ²¹Так буває і з тим, хто збирає для себе, та не багатіє в Бога.

²²І промовив Він учням Своїм: Через це кажу вам: Не журіться про життя,—що ви будете їсти, і ні про тіло,—у що ви зодягнетесь. ²³Бо більше від їжі життя, а тіло від одягу. ²⁴Погляньте на гайвороння, що не сіють, не жнуть, нема в них комори, ні клуні,—проте Бог їх годує. Скільки ж більше за птахів ви варті! ²⁵Хто ж із вас, коли журиться, додати зможе до зросту свого бодай ліктя одного? ²⁶Тож коли ви й найменшого не подолаєте, то чого ж ви про інше клопочитесь? ²⁷Погляньте на ті он лілеї, як вони не прядуть, ані тчуть. Але говорю вам, що й сам Соломон у всій славі своїй не вдягався отак, як одна з них! ²⁸І коли он траву, що сьогодні на полі, а наавтра до печі вкидається, Бог так зодягає, скільки ж краще зодягне Він вас, маловірні! ²⁹І не шукайте, що будете їсти, чи що будете пити, і не клопочіться. ³⁰Бо всього цього й люди світу оцього шукають, Отець же ваш знає, що того вам потрібно. ³¹Шукайте отож Його Царства, а це вам додасться! ³²Не лякайся, черідко мала, бо сподобалося Отцю вашому дати вам Царство.

³³Продавайте достатки свої та милостинню подавайте. Робіть калитки собі не старіючі,—невичерпний скарб той у небі, куди не закрадається злодій, і міль не точить. ³⁴Бо де скарб ваш, там буде й серце ваше!

Коли Ісус навчав, Його перервали: озвався до Нього один із народу: Учителю, скажи братові моєму, щоб він спадщиною

поділився зо мною (Лк. 12:13). Закон казав, як вчиняти у таких справах (5 М. 21:15–17). При цьому зазвичай суддями виступали рабини. Можливо, той чоловік (як і багато інших) очікував, що Христос установить фізичне царство й хотів заручитись підтримкою майбутнього Царя у своїх родинних справах.

Ісус дорікнув йому (Лк. 12:14), а після того застеріг решту народу: **Глядіть, остерігайтесь всякої зажерливості, бо життя чоловіка не залежить від достатку маєтку його** (Лк. 12:15). Грецьке слово, перекладене як «зажерливість» (πλεονεξία, *плеонексія*) означає «бажання мати більше», і в Новому Заповіті «завжди вживається в негативному сенсі».¹⁰ Багато людей мають несправедливе бажання мати більше, бажання, яке неможливо задовольнити й яке спрямоване на себе, а не на інших. Біблія називає його «жадобою до наживи» та рішуче засуджує (Еф. 4:19; Кол. 3:5; див. 1 Кор. 5:11).

Стосовно слова «життя» з вірша 14, Річард Тренч (Richard C. Trench) зауважив: «Хоча ми маємо лише одне слово із значенням “життя”, грецька мова має два—одне [βίος, *біос*] для позначення життя, *яке ми проживаємо*, а інше [ζωή, *зоє*] для позначення життя, *яким ми живемо*; й саме про друге говорить тут Христос».

Після того Христос розповів притчу про багатого землевласника, який вважав, що його життя *складається* «з багатства речей», якими він володів (Лк. 12:15). Бог назвав цього чоловіка **нерозумним** (Лк. 12:20).

Ісус доповнив притчу про нерозумного багатія рядом настанов щодо справжнього сенсу життя. У розділі 6 Лука виклав більшу частину вчення Проповіді на горі, проте інші її частини він представив пізніше, коли Господь повторював головні думки. (Порівняйте Лк. 12:22–31 і Мт. 6:25–34, Лк. 12:33, 34 і Мт. 6:19–21). Одним із прикладів цього є вірш 31, в якому Христос закликає Своїх слухачів шукати царства (див. Мт. 6:33), і Він завіряє їх, що Бог *обов'язково* дасть їм царство (Лк. 12:32). Бог виповнив цю обітницю, коли встановив царство/церкву в перший після Христової смерті, погребіння та воскресіння день П'ятидесятниці (Дії 2).

Знову ж таки, у Проповіді на горі Ісус сказав Своїм учням:

¹⁰В. Е. Вайн (W. E. Vine).

«Складайте ж собі скарби на небі» (Мт. 6:20а). Тепер Він сказав їм, *яким чином* вони можуть отримати «накопичувальний рахунок на небесах»: **Продавайте достатки свої та милостиню подавайте. Робіть калитки собі не старіючі,—невичерпний скарб той у небі, куди не закрадається злодій, і міль не точить** (Лк. 12:33; див. 1 Тим. 6:17–19). Ісус фактично сказав: «Якщо ви бажаєте зберегти свої скарби, *складайте їх на небесах*».

Світ, що одержимий накопиченням все більшої й більшої кількості *речей*, відчайдушно потребує уроків із Луки 12:13–34. Кожен із нас має потребу знову і знову чути Ісусові слова: «Не від надміру багатства залежить життя людини» (УБТ). Те, чи є людина успішною, чи невдахою, визначається не розміром багатства, яке вона зуміла накопичити. «Критерій оцінки людського життя інший, ніж критерій оцінки його справ».¹¹ Існує велика різниця між тим, що людина *має* й тим, ким вона *є*.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ПОМИЛКИ УСПІШНОГО БІЗНЕСМЕНА (ЛК. 12:13–21)

Життя можна порівняти з вітриною, в якій дорогоцінні речі мають цінники з безглуздо малими цифрами, а непотріб—з безглуздо великими. Або його можна порівняти з крамницею, до якої вночі хтось вдерся й поміняв цінники на речах. Сьогодні по-справжньому цінні речі вважаються неважливими, тоді як дешева мішура сприймається, як щось цінне.

Ми живемо в світі, який цінує матеріальне. Багато людей одержимі фінансовим успіхом, здоровою економікою та накопиченням багатства. В такому оточенні неважко втратити розуміння істинних цінностей. Саме про це йдеться в історії з Євангелія від Луки 12:13–21.

Одного дня, коли Ісус навчав, із натовпу вийшов якийсь чоловік та перервав Його. Він сказав: «Учителю, скажи братові моему, щоб він спадщиною поділився зо мною» (Лк. 12:13). Думки цього чоловіка були далекі від проповіді. Замість того, щоб тішитися Христовими словами, він був заглиблений у дрібні родинні сварки.

¹¹Ніл Лайтфут (Neil R. Lightfoot).

Господу було гірко, що Його вчення не досягло серця того чоловіка. Він сказав: «Чоловіче, хто поставив над вами Мене за суддю або ж за подільника?» (Лк. 12:14). Займенник «вами» (ὁμᾶς, *хімас*) має форму множини в грецькому тексті, означаючи «тебе та твого брата». Можливо, що брат того чоловіка також був там присутній. Заглянувши в серце чоловіка, Ісус одразу зрозумів, у чому була його проблема. Він сказав йому: «Глядіть, остерігайтесь всякої зажерливості, бо життя чоловіка не залежить від достатку маєтку його» (Лк. 12:15). Після того Він розповів їм притчу:

В одного багача гойно нива вродила була. І міркував він про себе й казав: Що робити, що не маю куди зібрати плодів своїх? І сказав: Оце я зроблю,—порозвалюю клуні свої, і просторніші поставлю, і позбираю туди пашню свою всю та свій достаток. І скажу я душі своїй: Душе, маєш багато добра, на багато років складеного. Спочивай, їж та пий, і веселися! Бог же до нього прорік: Нерозумний,—ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе, і кому позостанеться те, що ти був наготовив? (Лк. 12:16–20).

Він завершив Свій урок словами: «Так буває і з тим, хто збирає для себе, та не багатіє в Бога» (Лк. 12:21). На думку В. Вірсбі, «багатіти в Бога» означає «з подякою визнавати, що все, що ми маємо, приходить від Бога, а потім докладати зусиль, аби використовувати те, що Він дає, для блага інших та для Божої слави». У перекладі професора Р. Турконяка написано «багатіти для Бога».

В очах світу цей персонаж із притчі був надзвичайно успішним господарем. В оригінальному тексті написано, що він був землевласником та торгівцем, і мав прибутки в обох сферах діяльності. Сьогодні таких людей називають «успішними бізнесменами». Я хочу одразу ж зауважити, що тут не йдеться про засудження таланту цього чоловіка заробляти гроші. Іноді кажуть, що «гроші є коренем усякого зла», втім апостол Павло сказав, що «корінь усього лихого—то *грошолюбство*» (1 Тим. 6:10а; курсив додано). Гроші можна використовувати й на добро. «Муж багатий із Ариматеї, на ім'я Йосип, ... навчався в Ісуса» (Мт. 27:57). Тож проблема не в грошах, а в ставленні до них. Джордж Бейлі (George W. Bailey) так сказав про це: «Насправді людину руйнує

не володіння багатством, а саме її ставлення до багатства».

Коли цей багач помер, священику, який провадив поховання, було неважко згадати про якісь його добрі якості. Очевидно, що він набув своє багатство чесним шляхом. Немає жодних свідчень, що він був причетний до якихось сумнівних оборудків; жодних натяків на можливі аморальні угоди, він був чесною людиною. Втім цей успішний бізнесмен припустився декількох серйозних помилок, через які втратив свою душу.

Помилка 1—Йому бракувало розуміння цінностей

По-перше, йому бракувало розуміння того, що є справді цінним. Він зважав на Божі закони природи, аби заробити на життя, але нехтував Божими духовними законами, аби заробити собі життя.

Напряма, мета та мотивуючі принципи життя людини є надзвичайно важливими. Книги зі збагачення наголошують на необхідності бути сповненими амбіціями. Павло ясно бачив усю небезпечність подібного прагнення й застерігав:

Ті ж, хто прагне до збагачення, потрапляють у спокуси, у тенета, в численні нерозумні та шкідливі пожадання, які приводять людей до знищення і загибелі. Адже коренем усього зла є грошолобство, віддавшись якому, деякі ухилилися від віри й самі наштовхнулися на великі страждання (1 Тим. 6:9, 10; УБТ, курсив додано).

Думки цього багатія були зайняті лише його майном. Як можна далі побачити з тексту, він ніколи не думав про Бога, про своїх сусідів, чи про свою відповідальність перед обома. Як дрібна монета перед очима заважає побачити велику гору, так само й занепокоєння багатством може завадити людині побачити те, що є дійсно важливим у житті.

Павло писав, що ми маємо «дивитися не на *видиме*, а на *невидиме*. Бо видиме—дочасне, невидиме ж—вічне» (2 Кор. 4:18; курсив додано). Ісус запитував: «Яка ж користь людині, що здобуде весь світ, але душу свою занапасть? Або що дасть людина взамін за душу свою?» (Мт. 16:26). Він закликав кожного з нас шукати «найперш Царства Божого й правди Його» (Мт. 6:33). Він сказав, що ми дізнаємось, де є серце людини, по тому, де її багатство (Мт.

6:21).

Цей багач покладався на те, що було тимчасовим. Бог сказав йому: «... ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе, і кому позостанеться те, що ти був наготовив?» (Лк. 12:20). Люди витрачають своє життя на накопичення багатства—але що вони мають потім, коли життя закінчується? Нічого. За словами псалмспівця, коли помирає багата людина, «не забере вона всього» (Пс. 48[49]:16, 17). Йов сказав: «Я вийшов нагий із утроби матері своєї, і нагий повернуся туди, в землю» (Йов. 1:21а). Павло писав: «Бо ми не принесли в світ нічого, то нічого не можемо й винести» (1 Тим. 6:7). Те, що є тлінним, не повинно очолювати наш список пріоритетів. Ісус закликав:

Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопуються й викрадають. Складайте ж собі скарби на небі, де ні міль, ні іржа їх не нищить, і де злодії до них не підкопуються й не крадуть (Мт. 6:19, 20).

Один заможний скотар повів одного проповідника на високий пагорб на своєму ранчо й показав рукою на схід, захід, північ та південь. «Все, що ти бачиш,—сказав він,—належить мені». Проповідник показав рукою на небо і запитав: «А скільки твого там?» Вкрай важливо навчитись розуміти, що є справді важливим у житті, і поставити це на *перше* місце.

Помилка 2—Він був егоїстичним

По-друге, цей успішний бізнесмен дбав лише про себе. В грецькому тексті займенники першої особи («я» та «мій») вживаються в трьох віршах цієї притчі дванадцять разів.

Прагнення до багатства може спричинити, що людина буде думати лише про себе й нехтувати іншими. Один бізнесмен-християнин якось розповів мені, що він заробляв так багато грошей, що не знав, що з ними робити. «Тоді я просто знову інвестував їх у бізнес», сказав він. Коли невдовзі в церкві, до якої він належав, виникла значна фінансова потреба, він пожертвував менше за вдовиць тієї громади.

Багач із притчі не зрозумів, що він вже мав «клуні», куди можна було скласти надлишок врожаю: руки страждених, роти голодних,

спини замерзлих, життя вдовиць та сиріт.¹²

Бог помістив нас на землю для служіння іншим. «Тож тому, поки маємо час, усім робимо добро, а найбільше одновірним» (Гал. 6:10). Джон Гайнц (John H. Heinz), який заробив великі статки, продаючи мариновані продукти, мав такий девіз: «На першому місці Бог, на другому—інші люди, на третьому—маринади». Один старий сказав своєму синові: «На суді Бог поставить тобі три запитання щодо твоїх грошей: “Чи заробив ти все, на що був здатен?”; “Чи заробив ти їх чесним шляхом?”; “Чи допомагав ти ними іншим?”». Багатство не лише для насолоди; багатство мусить працювати—допомагати іншим.

Цей багатій вважав, що його майно належало йому, і він міг робити з ним що завгодно. Він не розумів, що він був лише його *розпорядником*. З точки зору закону, ми володіємо речами; але з біблійної точки зору, ми лише порядуємо ними для Господа, який нам їх дав. Ті, хто кажуть: «Те, що я маю, *моє*, і ніхто не сміє мені казати, що з цим робити», повторюють помилку багача з нашої історії.

Помилка 3—Він вважав, що безпека його душі залежить від матеріальних речей

По-третє, цей успішний бізнесмен думав, що матеріальні речі можуть попідкупатись про його душу. Він сказав: «Душе, маєш багато добра, на багато років складеного. Спочивай, їж та пий, і веселися» (Лк. 12:19). Один коментатор коротко охарактеризував настанови багатія своїй душі як «лягай, обідай, пий вино та радій».

Безглуздість цих слів очевидна. Уявіть собі стіл, ліва частина якого заставлена смаколиками, а справа лежить Біблія. Одна їжа—для тіла, друга їжа—для душі. Неможливо насититися тим, що призначене для іншого. Ісус розрізняв «поживу, що гине» і «поживу, що зостається на вічне життя» (Ів. 6:27). Він казав: «Не хлібом самим буде жити людина, але кожним словом, що походить із уст Божих» (Мт. 4:4). Піклуватись про фізичне й нехтувати духовним є верхом безглуздя.

Чи можливо, що інколи ми також потрапляємо в пастку, в яку

¹²Це речення в скороченому вигляді запозичене в Амвросія, міланського єпископа четвертого століття.

потрапив цей багатій? Чи ми колись думали або казали: «Якби тільки в мене була краща робота, я був би щасливим»? Багато людей шукають спокою та безпеки в накопиченні багатства, але Господь сказав, що «життя людини не залежить від достатку маєтку його» (Лк. 12:15). Щастя є не наслідком багатства, а радше впливає з нашого позитивного ставлення до того, що ми вже маємо. Павло писав:

... благочестя із задоволенням—велике надбання. Бо ми нічого не принесли в світ і нічого не можемо винести. Маючи їжу та одяг, цим будемо задоволені (1 Тим. 6:6–8; УБТ).

Хтось сказав, що «весь світ шукає щастя, але багато хто взяли невірний слід». Тривале щастя приходить не від того, аби отримувати, а від того, аби давати. Джон Баністер (John Banister) писав: «Головне в житті це ... не прибуток, але витрати». Ісус говорив: «Блаженніше давати, ніж брати» (Дії 20:35б).

Душа людини ніколи не насититься *речами*. Якщо ми хочемо піклуватись про наші душі, нам слід жити їх послухом Богові і любов'ю до інших.

Помилка 4—Він вважав, що отримав гарантію життя

Можна назвати й інші помилки цього багатія, але звернімо увагу ще на одну: він був певен, що з багатством отримав ліцензію на додаткове життя, що йому було гарантовано ще багато років життя та процвітання. Він думав, що має «багато добра, *на багато років складеного*» (Лк. 12:19; курсив додано); втім Бог сказав йому: «*Ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе*» (Лк. 12:20; курсив додано).

Дехто думає, що він має у своєму розпорядженні «весь час світу»—час стати християнином, час серйозно замислитись про життя для Господа, час стати тим чоловіком чи жінкою, яким слід бути. Я не одноразово чув, як люди казали: «Так, я знаю, що треба це зробити, і *колись* обов'язково зроблю». Соломон застерігав: «Не вихваляйся завтрашнім днем, бо не знаєш, що день той породить» (Пр. 27:1). Яків написав до тих, хто впевнено будував плани на майбутнє:

А ну тепер ви, що говорите: Сьогодні чи завтра ми підемо у те чи те місто, і там рік проживемо, та будемо торгувати й заробляти, ви, що не відаєте те, що трапиться завтра, яке ваше життя? Бо це пара, що на хвилю з'являється, а потім зникає! ... Замість того, щоб вам говорити: Як схоче Господь та будемо живі, то зробимо це або те (Як. 4:13–15).

Життя коротке та непередбачуване. Біблія вчить нас, що «людина, що від жінки народжена, короткоденна та повна печалю: вона виходить, як квітка—й зів'яне, і втікає, мов тінь, і не зостається» (Йов 14:1, 2). Ми не можемо покладатись на завтрашній день, бо він може й не настати. Якщо щось треба зробити, його треба робити сьогодні.

Ми уникаємо думок про смерть, але вона прийде—й, як це часто буває, коли її не чекаєш. Можливо, цей багатій був у розквіті життя, й вважав, що має попереду ще багато років. Утім насправді йому залишалось жити менше доби: «Ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе». Про «раптову смерть» кричать заголовки газет! Ніхто не має імунітету від смерті; від неї не існує вакцини (Євр. 9:27). Один чоловік був дуже уважним до свого здоров'я. Він пильнував свій рівень холестерину. Він споживав лише правильну їжу. Він робив фізичні вправи. Він регулярно робив медичне обстеження. Але загинув він під колесами вантажівки. Ніхто з нас не має гарантію, що буде жити завтра. Тому так важливо завжди бути готовими для вічності.

Висновок

Священнику, який провадив похоронну службу цього багатія, було б неважко сказати про нього щось добре. Так само неважко розпорядникам поховання було б зробити похвальну епітафію на кшталт «Тут покоїться один із наших провідних громадян». Утім Господня епітафія для нього фактично була б «Тут покоїться нерозумна людина». Нехай Бог допоможе нам не повторювати помилки, які зробив цей успішний бізнесмен.

Учення про духовну пильність (Лк. 12:35–48)

³⁵Нехай підперезані будуть ваші стегна, а світла ручні позасвічвані! ³⁶І будьте подібними до людей, що очікують пана свого, коли вернеться він із весілля, щоб, як прийде й застукає, відчинити негайно йому. ³⁷Блаженні раби ті, що пан, коли прийде, то знайде, що пильнують вони! Поправді кажу вам: підпережеться він і їх посадить, і, підійшовши, буде їм послуговувати. ³⁸І коли прийде о другій чи прийде о третій сторожі, та знайде так само,—блаженні вони!

³⁹Знайте ж це, що коли б знав господар, о котрій то годині підкрадеться злодій, то він пильнував би, і свого б дому не дав підкопати. ⁴⁰Тому будьте готові і ви, бо прийде Син Людський тієї години, коли ви не думаете!

⁴¹Озвася ж Петро: Господи, чи до нас кажеш притчу оцю, чи до всіх? ⁴²А Господь відказав: Хто ж тоді вірний і мудрий домоправитель, що пан настановить його над своїми челядниками, щоб давати харч визначену своєчасно? ⁴³Блаженний той раб, що пан його прийде та знайде, що робить він так! ⁴⁴Поправді кажу вам, що над всім мастком своїм він поставить його. ⁴⁵А коли раб той скаже у серці своїм: Забариться пан мій прийти, і зачне бити слуг та служниць, їсти та пити та напиватися, ⁴⁶то прийде раба того пан за дня, якого він не сподівається, і о годині, якої не знає, і розігне його пополовині, і визначить долю йому з невірними! ⁴⁷А раб той, що знав волю свого господаря, але не приготував, ані не вчинив згідно волі його, буде тяжко побитий. ⁴⁸Хто ж не знав, а вчинив каригідне, буде мало він битий. Тож від кожного, кому дано багато, багато від нього і жадатимуть. А кому багато повірено, від того ще більше жадатимуть.

Після вчення про «небесні скарби» Христос закликав Своїх учнів бути готовими до небес, коли Він повернеться: **Тому будьте готові і ви, бо прийде Син Людський тієї години, коли ви не думаете** (Лк. 12:40). Ці слова вважаються другою ясною вказівкою на другий прихід Господа. Перша міститься в Мт. 16:27.

Аби підкреслити важливість бути готовими повсякчасно, Ісус навів ряд ілюстрацій. На думку деяких коментаторів, вони

складають чотири окремі притчі: притча про слуг, які очікують (Лк. 12:36–38), притча про злодія вночі (Лк. 12:39), притча про мудрого домоправителя (Лк. 12:42–46), і притча про розумних та нерозумних слуг (Лк. 12:47, 48). Зауважте, що Ісус не вживав слова **притча**, на відміну від Петра в вірші 41. Новий Заповіт інколи використовує слово «притча» у значенні ілюстрації.

Перша з цих притч наголошує на тому, що слуги мають бути повсякчас готовими до прибуття їхнього пана, незалежно від того, коли це відбудеться. Наводячи цю ілюстрацію, Ісус сказав: **Блаженні раби ті, що пан, коли прийде, то знайде, що пильнують вони! Поправді кажу вам: підперезеться він і їх посадовить, і, підійшовши, буде їм послуговувати** (Лк. 12:37). Христовим слухачам було важко уявити рабовласника, який надягає фартуха й прислужує своїм рабам—утім це є дивовижна ілюстрація тієї істини, що Бог бажає особисто винагородити тих, хто Йому вірно служать.

Петро спитав, чи це Ісусове вчення про слуг є загальним чи воно адресоване конкретно йому та іншим апостолам (Лк. 12:41). Христос відповів на це іншою ілюстрацією про слугу, до якої Він ще повернеться останнього тижня Свого земного служіння (Мт. 24:45–51). Він розповів про пана, який мав поїхати у справах і поставив домоправителя **над своїми челядниками, щоб давати харч визначену своєчасно** (Лк. 12:42). Господь сказав, що якщо цей домоправитель виконуватиме свої обов'язки вірно, він отримає винагороду, коли повернеться його пан (Лк. 12:43, 44). З іншого боку, якщо домоправитель зловживатиме своєю владою, його буде суворо покарано (Лк. 12:45, 46). Згідно з віршом 46, тоді пан **розітне** [невірного домоправителя] **пополовині**. Це буквальний переклад грецького тексту, втім не слід розуміти це як те, що тіло людини буде розрубане. (Наступна частина цього вірша повідомляє, що його буде усунуто з його високої посади, що було б нелогічно у разі фізичного розчленування). Можливо, тут мається на увазі покарання у вигляді сурового побиття (Лк. 12:47), після якого він почуватиметься, наче його спину «переполовинили». Важко читати цей уривок, не проводячи паралелі з книжниками та фарисеями, яких було поставлено керувати Божим народом, проте вони зловживали своїм положенням і нехтували своїми обов'язками.

Після того Христос промовив: **А раб той, що знав волю свого господаря, але не приготував, ані не вчинив згідно волі його, буде тяжко побитий. Хто ж не знав, а вчинив каригідне** [«щось, гідне покарання»; УБТ], **буде мало він битий** (Лк. 12:47, 48а). Ісус сказав це не для того, щоб представити нове вчення про рівні покарання в пеклі. Якщо надавати цим слова значення поза тим, що Він сказав, то можна прийти до думки, що *незнання* має свої переваги, хоча це не так (Ів. 8:32). Радше, Христос тут наголошував на тому, що *привілей є невід'ємними від відповідальності*. Він вів далі: **Тож від кожного, кому дано багато, багато від нього і жадатимуть. А кому багато повірено, від того ще більше жадатимуть** (Лк. 12:48б). Що більший привілей, то більша відповідальність.

Тож Христова відповідь на запитання Петра, чи стосується це вчення людей взагалі, чи когось конкретно (Лк. 12:41), фактично була: *«І те, і інше»*. Воно має *загальне* застосування до всіх, оскільки всі віруючі мають обов'язки, що дав їм Бог. Іншими словами, Господь відповів: *«Я звертаюся до кожного вірного та розумного раба, ... який має певні обов'язки перед своїм паном ...»* (Лк. 12:42; курсив додано). Якщо ж розглядати ці слова у контексті Петра та інших апостолів, то вони мусили усвідомити, що ці притчі мали *особливе* конкретне застосування щодо них. Господь дав їм «багато», тож від них і вимагається теж «багато». Ми також мусимо зрозуміти, що Луки 12:47, 48 адресоване й *нам*: хіба нам Бог не дав багато? Тож, хіба не багато вимагається й від нас? *«Хто має вухо, хай чує»* (Об. 2:7а).

Учення про неминучу трагедію (Лк. 12:49–59)

⁴⁹Я прийшов огонь кинути на землю,—і як Я прагну, щоб він уже запалав! ⁵⁰Я ж маю христитися хрищенням,—і як Я мучуся, поки те сповниться! ⁵¹Чи ви думаєте, що прийшов Я мир дати на землю? Ні, кажу вам, але поділ! ⁵²Віднині-бо п'ятеро в домі одному поділені будуть: троє супроти двох, і двос супроти трьох. ⁵³Стане батько на сина, а син проти батька, мати проти дочки, а дочка проти матері, свекруха навпроти невістки своєї, а невістка напроти свекрухи!...

⁵⁴Промовив же Він і до народу: Як побачите хмару, що з

заходу суне, то кажете зараз: Зближається дощ,—і так буває.
⁵⁵А коли віс вітер південний, то кажете: Буде спека,—і буває.
⁵⁶Лицеміри, лице неба й землі розпізнати ви вмієте, чому ж не розпізнаєте часу цього?

⁵⁷Чого ж і самі по собі ви не судите, що справедливе? ⁵⁸Бо коли до уряду ти йдеш зі своїм супротивником, попилънуй з ним залагодити по дорозі, щоб тебе до судді не потяг він, а суддя щоб прислужникові не віддав тебе, а прислужник щоб не посадив до в'язниці тебе. ⁵⁹Поправді кажу тобі: Не вийдеш ізвідти, поки не віддаси й останнього шеляга!

Коли Ісус говорив про Своє повернення (Лк. 12:40), Він, очевидно, згадав про багато подій, які мають передувати цьому, зокрема про Свою смерть: **Я прийшов огонь кинути на землю,—і як Я прагну, щоб він уже запалав! Я ж маю христитися хрещенням,—і як Я мучуся, поки те сповниться!** (Лк. 12:49, 50). Згадане «хрещення»—це Його хрещення в страждання (див. Мр. 10:38, 39). Слово «хрещення» означає буквально «занурення». У переносному значенні воно може означати стан повного охоплення чимось. На хресті Господь був *занурений* у страждання. Христос бажав, аби хресне випробування вже було позаду Нього. А. Т. Робертсон (A. T. Robertson) пише: «Цей емоційний вибух ... допомагає нам хоча б на мить побачити той вулкан емоцій, який було сховано в серці Спасителя».

Фраза «огонь кинути на землю» вказує на полум'яні наслідки Його служіння. Ісус вів далі: **Чи ви думаєте, що прийшов Я мир дати на землю? Ні, кажу вам, але поділ!** (Лк. 12:51; див. Мт. 10:34). Важливо правильно розуміти те, що сказав Христос. Він прагнув миру, а не розділень. Він закликав Своїх учнів «мати мир між собою» (Мр. 9:50). Кожному послідовникові Господа заповідано «пилънувати про мир зо всіма» (Євр. 12:14; див. Мт. 5:9; Рим. 12:18; 14:19; 1 Сол. 5:13; Як. 3:17; 1 Пет. 3:11). Водночас Він знав, що одні люди приймуть Його, а інші відкинуть Його—й що це спричинить поділ. Він сказав:

Віднині-бо п'ятеро в домі одному поділені будуть: трое супроти двох, і двоє супроти трьох. Стане батько на сина, а син проти батька, мати проти дочки, а дочка

проти матері, свекруха навпроти невістки своєї, а невістка напроти свекрухи!... (Лк. 12:52, 53; див. Мт. 10:35, 36).

Багато з тих, хто слухали Христа того дня, вже відкинули Його (Лк. 12:56). Він сказав, що вони були винні в упередженому суді (Лк. 12:57). Він звинуватив їх у нездатності «розпізнати ознаки»—такі, як Його чуда, Його життя та Його вчення—які доводили, що Він був Месією (Лк. 12:54–56; див. Мт. 16:2, 3). Коли людина відкидає Господа, це впливає на її мислення. Можливо, згадавши про чоловіка, який хотів, аби Він розв’язав родинну суперечку, Ісус додав, що їм потрібно навчитись розумітись один з одним (Лк. 12:58, 59; пор. Мт. 5:25, 26).

Учення про покаяння (Лк. 13:1–9)

¹Того часу прийшли були дехто, та й розповіли Йому про галілеян, що їхню кров Пилат змішав був із їхніми жертвами. ²Ісус же сказав їм у відповідь: **Чи ви думаєте, що оці галілеяни, що так постраждали, грішніші були від усіх галілеян?** ³Ні, кажу вам; та коли не покаєтесь, то загинете всі так! ⁴Або ті вісімнадцять, що башта на них завалилась була в Сілоамі й побила їх,—чи думаєте, що ті винні були більш за всіх, що в Єрусалимі живуть? ⁵Ні, кажу вам; та коли не покаєтесь, то загинете всі так!

⁶І Він розповів оцю притчу: Один чоловік у своїм винограднику мав посаджене фігове дерево. І прийшов він шукати на ньому плоду, але не знайшов. ⁷І сказав винареві: **Оце третій рік, відколи приходжу шукати плоду на цім фіговім дереві, але не знаходжу; зрубай його,—нащо й землю марнує воно!** ⁸А той йому в відповідь каже: **Позостав його, пане, і на цей рік, аж поки його обкопаю довкола, і обкладу його гноєм,—⁹чи року наступного плоду не народить воно. Коли ж ні, то зрубаєш його.**

Коли Ісус продовжував навчати, Його знову перервали—повідомленням про групу галілеян, що їхню кров Пилат змішав був із їхніми жертвами (Лк. 13:16). Можливо, поголоски про ту трагедію дійшли до місця, де перебував Ісус, лише того часу.

Багато людей більше цікавляться поточними подіями, ніж вічними істинами. Джон Картер поділився своїми міркуваннями, щодо того, *чому* Пилат наказав убити тих галілеян, коли вони приносили жертви: «Можливо, вони замислили повстання проти Риму? Можливо, вони приносили жертви цілопалення перед тим, як розпочати повстання? Якщо вони були невинні, можливо, Пилат запідозрив їх у бунтівній діяльності?» Христос обернув це втручання в нагоду сказати про необхідність покаяння:

Чи ви думаєте, що оці галілеяни, що так постраждали, грішніші були від усіх галілеян? Ні, кажу вам; та коли не покастесь, то загинете всі так! Або ті вісімнадцять, що башта на них завалилась була в Сілоамі й побила їх,—чи думаєте, що ті винні були більш за всіх, що в Єрусалимі живуть? Ні, кажу вам; та коли не покастесь, то загинете всі так! (Лк. 13:2–5).

Історія не проливає жодного світла на згадані трагедії. Хоча б хто були їхні жертви, юдеї дійшли висновку, що вони мусили бути надзвичайно поганими грішниками аби так постраждати. Раніше Ісус учив був Своїх учнів не вважати винною всяку людину, що страждає (Ів. 9:3). Тепер Він зауважив, що *всі* люди грішні (див. Рим. 3:23) і всі заслуговують на духовну смерть (див. Рим. 6:23). Він робить висновок, що «коли [*ви*] не покастесь, то загинете всі так» (Лк. 13:3, 5; курсив додано). Покаяння—це змінення свідомості, яке призводить до змінення життя. Воно складається з усвідомлення жахливості гріху та рішення змінити своє життя з допомогою Господа. Покаяння є однією з найбільших життєвих потреб кожної людини.

Після того Христос розповів притчу, наголошуючи на тому, що попри все довготерпіння Бога, Його милість має межу (Лк. 13:6–9). Він розповів просту історію про фігове дерево, яке три роки поспіль не приносило плоду. Можливо, цей термін не випадковий, оскільки зазвичай було достатньо трьох років, аби дерево досягло зрілості й здатності плодоносити. Йому дали ще один шанс. Якщо ж воно й наступного року не принесе плода, його зрубають. Неплідне фігове дерево не приносило *користі*; ба більше, воно ставало *перешкодою*, віднімаючи місце та поживні речовини від інших плодових дерев.

Його було *потрібно* зрубати.

Можна провести паралель між цим деревом та юдейським народом. Ісус був із ними майже три роки; але через своє невірство вони залишались *неплідними*. Їм буде дано ще одну можливість: Христос буде серед них ще кілька місяців. Після того, коли Він вознесеться, Він направить до Єрусалиму Святого Духа засудити грішників (Ів. 16:8) і встановити Його царство. Якщо трактувати поняття ще одного року буквально, то він охоплює останні місяці земного служіння Христа й перші місяці існування церкви в Єрусалимі. Якщо й після того вони не покаються, вони будуть «вирубані» як народ Божий. Катастрофа була вже не за горами. Кульмінацією наслідків неприйняття Ісуса юдеями став 70 р. н.е., коли римське військо зруйнувало Єрусалим. Таке враження, що саме це спустошення було перед очима Христа, коли Він промовляв ці слова (див. Лк. 13:34, 35).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ПОКАЙТЕСЬ АБО ЗАГИНЕТЕ (ЛК. 13:1–5)

Одного дня, коли Ісус навчав, прийшло повідомлення про деяких «галілеян, що їхню кров Пилат змішав був із їхніми жертвами» (Лк. 13:16). Ми не знаємо, хто були ті галілеяни, але, судячи з усього, слухачі Христа вважали їх надзвичайно поганими людьми, оскільки вони загинули такою жахливою смертю. Ісус сказав їм: «Чи ви думаєте, що оці галілеяни, що так постраждали, грішніші були від усіх галілеян? Ні, кажу вам; та коли не покаєтесь, то загинете всі так» (Лк. 13:2, 3). Аби підкреслити цю думку, Господь навів іншу схожу ілюстрацію: «Або ті вісімнадцять, що башта на них завалилась була в Сілоамі й побила їх,—чи думаєте, що ті винні були більш за всіх, що в Єрусалимі живуть? Ні, кажу вам; та коли не покаєтесь, то загинете всі так» (Лк. 13:4, 5).

У Біблії небагато віршів, які дослівно повторюють те саме, один із таких прикладів міститься в книзі Луки 13 (вірші 3 і 5). Подібне дослівне повторення може пояснюватись тим, що Святий Дух бажав переконатись, що ми правильно зрозуміємо це вчення: покайтесь або загинете!

Коли не покаєтесь

Необхідність покаяння

На необхідності покаяння наголошують і Старий, і Новий Заповіти. Коли прийшов Іван Хреститель, проповідуючи, що царство вже близько, він закликав своїх слухачів покаятись (Мт. 3:2). Те саме веліли робити й Ісус та Його апостоли (Мт. 4:17; Мр. 6:12). Коли Господь дав Велике доручення, частиною проповіді було й покаяння (Лк. 24:47). Коли Євангеліє почали проповідувати у всій його повноті, грішникам було велено покаятися (Дії 2:38; 3:19, 26; 17:30, 31).

Існує думка, що Біблія робить такий великий наголос на покаянні через те, що з усіх Божих заповідей ця є найважчою. Більшість людей після ретельного навчання та дослідження біблійних свідоцтв не вважають для себе важким увірувати. Так, у Сполучених Штатах, згідно з опитуваннями, більше 90 відсотків американських громадян вірять у Бога—й більшість із них вірять в Ісуса. Це не значить, що всі вони мають *правильну* віру щодо Бога та Ісуса—але принаймні вони вірять у те, що Бог існує й що Ісус якимось чином є Божим Сином. Крім того, коли люди щиро каються, їм не важко сприймати й інші заповіді Бога. Втім само по собі покаяння є важкою справою—дуже важкою.

Покаяння є важким щонайменше з двох причин. По-перше, необхідність покаяння б'є по нашій *гордині*—а люди наповнені гординою. По-друге, як ми це побачимо, справжнє покаяння вимагає змінення способу життя—а нам *не* подобається змінюватись. Тож, для більшості з нас покаяння є надважкою справою. Дж. МакГарві пише: «Найбільшою перешкодою для спасіння людей є впертість людської волі».

Визначення покаяння

Перш ніж продовжити, нам слід визначити, що таке покаяння. Навіть віруючі люди часто визначають «покаяння» як «вибач, я згрішив». Дійсно, неможливо покаятись, не шкодуючи про вчинені в минулому гріхи, але сум через скоєні гріхи це не те саме, що покаяння. Можна журитись і шкодувати, і при цьому не розкаюватись.

Уявіть таку сцену. Мати пече солодощі для гостей і ставить

тацю з ще гарячим печивом на стіл. «Не бери його!»—попереджає вона свого маленького сина. Утім аромат свіжої випічки виявляється занадто сильною спокусою. Через який час мати повертається до кухні: таця наполовину пуста, в одній руці хлопчика надкушене печиво, на обличчі крихти та винуватий погляд. Чи шкодує цей хлопчик? Так, він шкодує, що його спіймали на гарячому. Він шкодує, бо знає, що за непослух мати його покарає. А якщо мати наступного дня спече ще більше печива? Чи повториться ця ситуація? Ймовірно. Чому? Тому що хлопчику просто *шкода*. Але він не *покаявся*.

Зрозумійте мене правильно. Шкодувати та сумувати через скоєний гріх є важливим. Насправді, це дуже важливо для того, що я називаю «процесом покаяння». Втім це має бути *особливий сум*, який призводить до корисного результату. В цьому контексті слід згадати дотичний уривок з 2 Коринтянам 7:9, 10. У зв'язку з докорами в своєму попередньому листі Павло пише:

Я радію тепер не тому, що ви засмутились, а що ви засмутились на покаяння, бо ви засмутились для Бога, щоб ні в чому не мати втрати від нас. Бо смуток для Бога чинить каяття на спасіння, а про нього не жалуємо, а смуток світський чинить смерть.

Інколи люди кажуть, що вони шкодують, що згрішили, але сум, який вони при цьому відчувають, то є «смуток світський». Можливо, їм шкода, що їх гріх викрили, або ж що їм довелось постраждати через наслідки своїх вчинків. Проте насправді вони не покаялись. Натомість існує смуток, який «до впадоби Богові». Біблія називає його «смутком для Бога». Що ж це таке «смуток для Бога»? Джиммі Аллен (Jimmy Allen) пише:

Якщо я правильно розумію, це смуток та печаль, які наповнюють наші серця через усвідомлення того, що ми образили Бога. Незалежно від того, покарано нас за це чи ні, ми шкодуємо через це. Ми наче потоптались по великому серцю Бога. І це розбиває нам серце, адже ми розуміємо, що не вшанували й образили Його.

Павло сказав, що *правильний* смуток «чинить каяття на спасіння»—отже, смуток це не каяття, але він *чинить* каяття. Коли Петро проповідував про Ісуса в день П'ятидесятниці (Дії 2:14–36), багато його слухачів «серцем розжалобились» (Дії 2:37); вони усвідомили свою провину за гріхи. Ми можемо з упевненістю сказати, що вони *шкодували*, що розіп'яли Ісуса. І все ж таки їм було сказано, щоб вони *покаялися* (Дії 2:38). Сам по собі смуток через скоєні гріхи ще не є покаанням.

Ті з віруючих, що не визначають покаання як «вибач, я згрішив», ймовірно, запропонують таке визначення: «Це означає припинити робити те, що погано, й почати робити те, що є добрим». Змінення способу життя є наступним визначним чинником у «процесі покаання», але просто змінення життя не є покаанням. Буває, що людина змінює свій спосіб життя, але так і не кається. Така людина приходиться до усвідомлення, що її спосіб життя є руйнівним—і приймає вольове рішення змінити його—без покаання. При цьому мотивацією до змін може бути гордіня, а не смуток через свій непослух Богові.

І знову ж таки, зрозумійте мене правильно. Змінення життя важливе, навіть дуже важливе. Біблія вчить, що таке змінення є *результатом* істинного покаання. Іван Хреститель наказував своїм слухачам: «Отож, учиніть гідний плід покаання» (Лк. 3:8а). «Плід», про який він казав, це змінення їхніх життів (див. Лк. 3:10–14). Ісус сказав, що «Ніневітяни ... покаються через Йонину проповідь» (Мт. 12:41). Звідки нам відомо, що вони покаються? Бо вони «звернули зі своєї злої дороги» (Йона 3:10). Якщо хтось *каже*, що він покаявся у своїх злих шляхах, але при цьому немає жодних видимих ознак змінення способу його життя, виникають сумніви, щодо того, покаялась ця людина насправді чи ні.

Так, змінення життя дуже важливе для «процесу покаання». Істинне покаання й призводить до такого змінення. Втім само по собі переформатування свого життя ще не є покаанням.

Постає питання: «Якщо покаання це не смуток через вчинений гріх і не припинення поганих чинів, то *що ж це?*» Зробимо невеличкий мовний аналіз: дієслово «покаяться» у нашому тексті є перекладом складеного грецького слова μετανοέω (*метаноео*), яке є результатом сполучення слова із значенням «після» (μετά, *мета*) і слова із значення «мислення» (νόημα, *ноема*), і означає буквально

«після-мислення», себто нове або змінене *мислення*. Стосовно людини, покаяння на загал означає «змінення мислення щодо *гріху*»—рішення припинити грішити в цілому й/або припинити чинити якийсь конкретний гріх.

Тепер розглянемо «процес покаяння». Смуток для Бога призводить до покаяння, яке є *зміненням мислення* або ставлення. Це *змінення мислення* в своє чергу призводить до змінення життя. Зрозумійте що, як правило, *тотальне* змінення життя не відбувається в момент покаяння, втім *деякі* зміни мають бути очевидними. З істинного покаяння починається шлях зростання людини в Господі довжиною в життя.

На думку Аллена, словом, яке найкраще узагальнює зміст покаяння, є слово «відмовитись»:

Ви вмираєте для своїх егоїстичних амбіцій, прагнень та цілей. Ви берете все, чим ви є, все, чим ви володієте, і все, ким ви будете в майбутньому, і приносите все це на жертвовник Всемогутнього Бога. Ви опускаєте свої руки [свою зброю] опору. Ви здаєтесь Господеві.

... то загинете всі так

Загальні наслідки

Чи має насправді якесь значення, якщо ми припиняємо опиратись Господеві та віддаємо себе Йому? А якщо ми вирішимо *не* каятись у своїх гріхах? Подивіться на решту Ісусових слів: «Ні, кажу вам; та коли не покаєтесь, *то загинете всі так*» (Лк. 13:3; курсив додано). Зверніть увагу на слово «всі». Ісусові слухачі були впевнені, що вони не були такими запеклими грішниками, як ті галілеяни, яких убив Пилат. Проте Ісус бажав, аби вони зрозуміли, що гріх є гріх, і що всі гріхи є проявом зневаги до Всемогутнього Бога. Гріхи бувають різними за своїми земними наслідками, й також вони різняться залежно від того, що їх спричинило; втім головна істина залишається незмінною: «гріх є гріх».

«*Всі* згрішили» (Рим. 3:23; курсив додано); тож, *всі* мусять покаятись. Покаяння є істотною частиною того, аби стати християнином (Дії 2:38; 3:19) і істотною частиною того, аби залишатись вірним християнином (Дії 8:22; 2 Кор. 7:9, 10; Євр.

6:6). Павло сказав: «Бог ... усім людям наказує, щоб *скрізь* каялися» (Дії 17:30; курсив додано).

Наслідки у вічності

А якщо хтось не захоче коритись Господеві? Ісус сказав просто, нічого не приховуючи, що «коли не покаєтесь, то *загинете* всі так» (Лк. 13:3, 5; курсив додано). Я сумніваюсь, що Він казав Своїм слухачам, що на них також впаде башта або вони загинуть від меча Пилата, якщо не покаються. Зрозуміло, що Господь казав про *духовні* наслідки непослуху. В інших місцях ми читасмо, як Христос казав: «І не лякайтесь тих, хто тіло вбиває, а душі вбити не може; але бійтесь більше того, хто може й душу, і тіло вам занепастити в геєнні» (Мт. 10:28).

У минулому було поширене вчення про те, що Бог посилає в людські серця духовний імпульс, якому неможливо опиратись, і який спонукає людей до каяття. Ця вчення спиралось зокрема на два уривки, в яких йдеться про те, що Бог дає покаєння (Дії 5:30, 31; 11:18). Бог «дає» покаєння в тому сенсі, що Він дає нам *можливість* покаятись, і в тому, що Він дає нам *стимул* для покаєння. Якби Він посилав імпульс, якому не можна опиратись, тоді всі люди покаєлись би—оскільки «не дивиться Бог на обличчя» (Дії 10:34). Також Він «не хоче, щоб *хто* загинув, але щоб *усі* навернулися до каяття» (2 Пет. 3:9; курсив додано). Бог бажає, що усі люди покаєлися, але рішення за *нами*. Аби закликати нас до покаєння, Господь викладає два основних мотивуючих аргументи.

По-перше, це *радісна історія про Його доброту та любов*. Павло писав: «Або погорджуєш багатством Його доброти, лагідности та довготерпіння, не знаючи, що Божа добрість провадить тебе до покаєння?» (Рим. 2:4).

Утім Бог також залучає й *сумну істину про Його гнів* аби привести людей до покаєння. Після того, як Павло повідомив римлянам, що «Божа добрість провадить тебе до покаєння», він додав:

Та через жорстокість свою й нерозкаяність серця збираєш собі гнів на день гніву та об'явлення справедливого суду Бога, що кожному віддасть за його вчинками (Рим. 2:5, 6).

Саме цей мотивуючий аргумент навів Ісус, коли попередив

Своїх слухачів про загибель. Дехто вважає, що ми не мусимо закликати людей до покаяння, «лякаючи» їх пеклом. Утім Ісус говорив про пекло набагато більше, ніж інші натхнені автори чи проповідники. Хоч нам не подобається говорити про наслідки нашого непослуху, ми мусимо це робити.

Висновок

Небеса—це особливе місце, приготоване для приготованих людей, так само й пекло. Ісус сказав Своїм учням, що Він іде «приготувати» місце для них (Ів. 14:2). Пекло було «приготовано» для диявола та його ангелів, але люди, які йдуть за дияволом, також потраплять туди (Мт. 25:41). Ми готуємось або для одного, або для іншого. Аби бути готовими потрапити на небеса, ми мусимо покаятись у своїх гріхах.

Якось Ісус докорив мешканцям одного міста, говорячи: «... содомській землі буде легше дня судного, ніж тобі» (Мт. 11:24). Чому? Тому що ті, кого вчив Ісус, мали більше можливостей для каяття у порівнянні з тими, які були у мешканців Содому—втім вони відкинули ці можливості. Нам дано честь дізнатись про вибір, про який говорив Ісус: покайтесь або загинете. Якщо ми не покаємося, нам не буде виправдання.

Ісус і хвора жінка (суперечка щодо суботи) (Лк. 13:10–21)

¹⁰І навчав Він в одній з синагог у суботу. ¹¹І ось там була одна жінка, що вісімнадцять років мала духа немочі, і була скорчена, і не могла ніяк випростатись. ¹²А Ісус, як побачив її, то покликав до Себе. І сказав їй: Жінко, звільнена ти від недуги своєї. ¹³І Він руки на неї поклав, і вона зараз випросталась, і стала славити Бога! ¹⁴Озвався ж старший синагоги, обурений, що Ісус уздоровив в суботу, і сказав до народу: Є шість день, коли працювати належить, приходьте тоді та вздоровлюйтеся, а не дня суботнього. ¹⁵А Господь відповів і промовив до нього: Лицеміре,—хіба ж не відв'язує кожен із вас у суботу свого вола чи осла від ясел, і не веде напоїти? ¹⁶Чого ж цю дочку Авраамову, яку сатана був зв'язав вісімнадцять ось років, не належить звільнити її суботнього дня від цих пут? ¹⁷А як Він

говорив це, засоромилися всі Його супротивники. І тішився весь народ всіма славними вчинками, які Він чинив!

¹⁸Він же промовив: **До чого подібне Царство Боже, і до чого його прирівняю?** ¹⁹Подібне воно до гірчичного зерна, що взяв чоловік і посіяв його в своїм саді. І воно виростило, і деревом стало, і кублилось птаство небесне на вігтях його. ²⁰І знову сказав Він: **Із чим порівняю Я Божеє Царство?** ²¹Подібне до розчини, що її бере жінка, і кладе на три мірки муки, аж поки все вкисне.

Одного суботнього дня, коли Ісус навчав у синагозі, Він зцілив жінку, яка була скорченою через хворобу впродовж вісімнадцяти років (Лк. 13:10–13). Очевидно, вона страждала на якусь патологію хребта. Текст повідомляє, що ця жінка «мала духа немочі» (дослівний переклад грецької фрази πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας [пневма ехуса астенеїас] із Лк. 13:11), а Ісус сказав, що її зв'язав був сатана (Лк. 13:16). Це може означати, що вона була одержимою демоном; але те, як описано її хворобу і як її уздоровив Ісус, більше відповідає фізіологічній патології. Павлову «колючку в тіло» також названо «посланцем сатани» (2 Кор. 12:7), хоча апостол не був одержимим демоном.

Це чудесне уздоровлення спричинило чергову суперечку щодо суботи (Лк. 13:14). Це вже п'ята така суперечка. Попередні були такі: (1) уздоровлення каліки в Івана 5; (2) зривання та споживання зерна в Матвія 12; Марка 2 та Луки 6; (3) зцілення сухорукого в синагозі в Матвія 12; Марка 3 і Луки 6; та (4) уздоровлення сліпонародженого в Івана 9.

Раніше Христос навів був ілюстрацію, коли в суботу витягають з ями худобину, що до неї впала (Мт. 12:11, 12). Цього разу Він використав схожу ілюстрацію:

Лицеміре,—хіба ж не відв'язує кожен із вас у суботу свого вола чи осла від ясел, і не веде напоїти? Чого ж цю дочку Авраамову, яку сатана був зв'язав вісімнадцять ось років, не належить звільнити її суботнього дня від цих пут? (Лк. 13:15б, 16).

І знову Його супротивникам було нічого сказати у відповідь, і вони

засоромились (Лк. 13:17а).

Вороги Христа не зраділи через зцілення цієї жінки—проте більшість присутніх тішилася **всіма славними вчинками, які Він чинив** (Лк. 13:17б). Їхня радість вказувала на готовність сприймати і вчення. Тож Ісус повторив дві притчі про постійне зростання царства (Лк. 13:18–21; див. Мт. 13:31–33). *Можливо*, як і у випадку, коли Ісус уперше розповів ці притчі, Луки 13:18–21 також містить попередження для Його слухачів уникати впливу Його ворогів. Утім, судячи з контексту, тут йдеться про більш позитивне застосування.

СВЯТО ВІДНОВЛЕННЯ (ЛК. 13:22; ІВ. 10:22–39)

Євангеліє від Луки 13:22

²²І проходив містами та селами Він і навчав, до Єрусалиму простуючи.

Євангеліє від Івана 10:22

²²Було тоді свято Відновлення в Єрусалимі. Стояла зима.

Після того як він записав ці дві притчі Ісуса, Лука повідомив, що Христос **проходив містами та селами і навчав, до Єрусалиму простуючи** (Лк. 13:22). Можливо, це просто вказівка на той факт, що хоча б де Господь ходив, Він завжди пам'ятав про кінцеве призначення. З іншого боку, це може бути вказівкою на те, що Ісус того часу здійснив ще одну подорож до Єрусалиму. Іван повідомляє про одну таку подорож до столиці наприкінці пізнішого Юдейського служіння (Ів. 10:22–39).

Метою цієї подорожі до Єрусалиму було відвідати **свято Відновлення** (Ів. 10:22). Це свято було останнім із головних юдейських свят. Воно було започатковано між двома Заповітами у період Макавейського визвольного руху і вшанувало повторне освячення (або «очищення») храму (близько 165 р. до н.е.) після того, як його осквернив Антіох Епіфан. Сьогодні це свято відоме як Ханука: від гебрійського слова, що означає «відновлення». Починалось воно у грудні (див. Ів. 10:22б). За Ісусових часів це свято тривало вісім днів і зазвичай на ньому було багато народу.

Конфлікт з Його ворогами триває (Ів. 10:23–30)

²³А Ісус у храмі ходив, у Соломоновім ганку. ²⁴Юдеї тоді обступили Його та казали Йому: Доки будеш тримати в непевності нас? Якщо Ти Христос, то відкрито скажи нам! ²⁵Відповів їм Ісус: Я вам був сказав, та не вірите ви. Ті діла, що чиню Я у Ймення Свого Отця,—вони свідчать про Мене. ²⁶Та не вірите ви,—не з Моїх-бо овець ви. ²⁷Мого голосу слухають вівці Мої, і знаю Я їх, і за Мною вони йдуть. ²⁸І Я життя вічне даю їм, і вони не загинуть повік, і ніхто їх не вихопить із Моєї руки. ²⁹Мій Отець, що дав їх Мені, Він більший за всіх,—і вихопити ніхто їх не може Отцеві з руки. ³⁰Я й Отець—Ми одне!

Під час святкування Ісус був у храмі, у Соломоновім ганку (Ів. 10:23). Це була крита територія вздовж східної стіни Двору язичників. (Див. «Храм Ірода» в Додатку 2). Пізніше у «Соломоновім ганку» Петро виголосив свою другу проповідь Євангелія (Дії 3:11). Очевидно, він став місцем зустрічей для раних християн в Єрусалимі (див. Дії 5:12). Згідно з юдейськими переданнями, стіна Соломонового ганку залишилась від першого храму, який побудував Соломон.

Навколо Ісуса зібрались юдейські начальники, вимагаючи від Нього зізнання: **Доки будеш тримати в непевності нас? Якщо Ти Христос, то відкрито скажи нам!** (Ів. 10:24). Раніше Господь публічно заявляв, що Він є Месія, вживаючи синонімічні визначення. Так, Він часто використовував Даниїлове визначення Месії: «Син Людський» (Мт. 8:20; 9:6; 10:23; 12:8). Юдейські релігійні керманічі чудово розуміли, що цим Він називав Себе Христом/божеством/Божим Сином; саме через це вони й хотіли вбити Його (див. Ів. 5:18). Попри те їм хотілось, аби Він «відкрито» й публічно заявив, що є Христом, аби їм було простіше висунути проти Нього обвинувачення й вимагати для Нього смертної кари. У вузькому колі Ісус уже мав титул «Христос» (Мт. 16:16, 17, 20). Проте публічно Він не заявляв: «Я є Христос». Врешті решт, таке міг сказати хто завгодно. Він уважав за краще *показувати*, що Він є Месія/Христос, через те, чого Він навчав і що робив (Ів. 10:25, 37, 38). Також Він уникав прямого зіткнення зі Своїми ворогами, яке могло закінчитися лише Його смертю.

Його вороги запитали це не для того, аби увірувати в Нього. Радше, вони шукали нагоди звинуватити Його у богозневазі й вбити. Врешті решт вони таки примусили Його під клятвою визнати, що Він є Христос. Після того вони засудили Його на смерть за гріх богозневаги (Мт. 26:63–68). Утім цього разу Ісус відповів їм: **Я вам був сказав, та не вірите ви. Ті діла, що чиню Я у Ймення Свого Отця,—вони свідчать про Мене. Та не вірите ви,—не з Моїх-бо овець ви** (Ів. 10:25, 26).

Говорячи про Свої «вівці», Христос повертався до Своєї ілюстрації про Доброго Пастиря, яка міститься на початку цього розділу (Ів. 10:1–18). Він говорив про Свою турботу й турботу Свого Отця про Його вівці (Ів. 10:27–29)—себто, тих, хто увірували в Нього й пішли за Ним. Після того Він промовив: **Я й Отець—Ми одне** (Ів. 10:30).

Уривок Ів. 10:28, 29 інколи використовують як доказ на користь «неможливості відступництва». Втім головний наголос у цьому уривку зроблено на турботі Бога про Свої вівці. Це не виключає свободи волі людини. Відомо, що вівці перестрибують через огорожу, так само і Божі вівці можуть вистрибнути з Його рук, які захищають їх та піклуються про них. Цей уривок вчить не тому, що Боже дитя не може відпасти (1 Кор. 10:13), але він *вчить* тому, що поки ми свідомо залишаємось під Божим захистом, ніхто не має достатньо сили аби «вихопити» нас.

Наміри вбити Його не припиняються (Ів. 10:31–39)

³¹Знов каміння схопили юдеї, щоб укаменувати Його. ³²Відповів їм Ісус: Від Отця показав Я вам добрих учинків багато,—за котрий же з тих учинків хочете Мене каменувати? ³³Юдеї Йому відказали: Не за добрий учинок хочемо Тебе вкаменувати, а за богозневагу, бо Ти, будши людиною, за Бога Себе видаєш... ³⁴Відповів їм Ісус: Хіба не написано в вашім Законі: Я сказав: ви боги? ³⁵Коли тих Він богами назвав, що до них слово Боже було,—а Писання не може порушене бути,—³⁶то Тому, що Отець освятив і послав Його в світ, закидасте ви: Зневажив Ти Бога, через те, що сказав Я: Я—Син Божий? ³⁷Коли Я не чиню діл Свого Отця, то не вірте Мені. ³⁸А коли Я чиню, то хоч ви Мені віри й не ймете, повірте ділам, щоб пізнали

й повірили ви, що Отець у Мені, а Я—ув Отці! ³⁹Тоді знову шукали вони, щоб схопити Його, але вийшов із рук їхніх Він.

Христова сміливість розлютила Його ворогів, і вони знову схопились за каміння аби вбити Його (Ів. 10:31; див. 8:59). Вони сказали Ісусові, що роблять це через Його **богозневагу, бо Ти, будши людиною, за Бога Себе видаєш** (Ів. 10:33). На це Він відповів, що навіть їхній Закон іноді називає Божих представників **богами** (Ів. 10:34; див. Пс. 81[82]:6). Якщо то не було богозневагою, то наскільки менше є богозневагою називати так Того, хто по праву заслуговує називатись **Богом** (Ів. 10:35, 36). Ісус закликав Своїх обвинувачів дослідити Його вчинки (чуда) і побачити, чи Божий Він Син (Ів. 10:37, 38). Зауважте на слова у вірші 35: **Писання не може порушене бути**. Це означає, що богонатхнене Слово не залишається невиконаним чи зневаженим. Це варто зрозуміти невірному світу.

Не бажаючи слухати далі, Христові вороги спробували **схопити Його** (Ів. 10:39а; див. 7:44) і знову **вийшов із рук їхніх Він** (Ів. 10:39б; див. 8:59).

ПІДРОЗДІЛ III

У ПЕРЕЇ

Містить гармонію

Мт. 19:1, 2

Мр. 10:1

Лк. 13:23—17:10

Ів. 10:40—42

СЛУЖІННЯ В ПЕРЕЇ (МТ. 19:1, 2; МР. 10:1; ЛК. 13:23—17:10; ІВ. 10:40—42)

Ісусове служіння «за Йорданом»
(Мт. 19:1, 2; Мр. 10:1; Ів. 10:40—42)

Євангеліє від Матвія 19:1, 2

¹І сталося, як Ісус закінчив ці слова, то Він вирушив із Галілеї, і прибув до країни Юдейської, на той бік Йордану. ²А за Ним ішла безліч народу, і Він уздоровив їх тут.

Євангеліє від Марка 10:1

¹І, вийшовши звідти, Він приходить у землю Юдейську, на той бік Йордану. І знову зібралися юрби до Нього, і знову Він навчав їх, звичасм Своїм.

Євангеліє від Івана 10:40—42

⁴⁰І Він знову на той бік Йордану пішов, на те місце, де Іван найперше хрестив, та й там перебував. ⁴¹І багато до Нього приходили та говорили, що хоч жадного чуда Іван не вчинив, але все, що про Нього Іван говорив, правдиве було. ⁴²І багато хто ввірували в Нього там.

І знову Єрусалим зачинив свої двері перед Ісусом. Це була остання подорож Ісуса до Єрусалиму перед Його прибуттям туди на Пасху й смерть. Він та Його учні залишили Юдею та попрямували на схід, туди, де трьома роками раніше хрестив був Іван:

І Він знову на той бік Йордану пішов, на те місце, де Іван найперше христив (Ів. 10:40а). Цей регіон називався Перей (або Переї). (Див. «Палестина за часів життя Христа» в Додатку 2). Перей вважався Юдейською землею. Його мешканці мали ті самі релігійні та соціальні закони, які були в Галілеї та Юдеї. Утім юдеї, які жили на захід від Йордану, зневажали їх. Христос не поділяв їхню думку; Він знав, що Перей був повен людей, які потребували спасіння. Більшу частину з наступних 3½ місяців Він проведе саме там.

Він був успішним на новому місці: **за Ним ішла безліч народу** (Мт. 19:2). Він навчав їх (Мр. 10:1), зцілював (Мт. 19:2) та вигонив демонів (Лк. 13:32). **І багато до Нього приходили та говорили, що хоч жадного чуда Іван не вчинив, але все, що про Нього Іван говорив, правдиве було. І багато хто ввірували в Нього там** (Ів. 10:41, 42). У цьому уривку є одна деталь стосовно служіння Івана Хрестителя, якої більше ніде немає: він не чинив жодних чудес.

Ми розглянемо дві події, які стались під час Перейського служіння Ісуса: застереження *від* Ісуса й застереження *Ісусові*.

Ісус ставить запитання та застерігає (Лк. 13:23–35)

²³І озвався до Нього один: Господи, хіба буде мало спасених? **А Він відказав їм: ²⁴Силкуйтеся ввійти тісними ворітьми, бо кажу вам,—багато хто будуть намагатись ввійти, та не зможуть!** ²⁵Як устане Господар та двері замкне, ви зачнете вистоювати ізнадвору, та стукати в двері й казати: Господи, відчини нам! **А Він вам у відповідь скаже: Не знаю Я вас, звідки ви!** ²⁶Тоді станете ви говорити: Ми їли й пили перед Тобою і на вулицях наших навчав Ти... ²⁷А Він вам відкаже: **Говорю вам,—не знаю Я, звідки ви. Відійдіть від Мене всі, хто чинить неправду!** ²⁸Буде плач там і скрегіт зубів, як побачите ви Авраама, та Ісака та Якова, та пророків усіх в Царстві Божім, себе ж—вигнаних геть... ²⁹І прийдуть інші від сходу й заходу, і півночі й півдня, і при столі в Царстві Божім засядуть! ³⁰І ось, є останні, що стануть за перших, і є перші, що стануть останніми!

³¹Тієї години підійшли дехто з фарисеїв, і сказали Йому: **Вийди собі, і піди звідси,—хоче-бо Ірод убити Тебе...** ³²А Він

відказав їм: Ідьте і скажіть тому лисові: Ось демонів Я виганяю, і чиню вздоровлення, сьогодні та завтра, а третього дня закінчу.³³ Однак, Мені треба ходити сьогодні та ввечері, і часу найближчого, бо згинуті не може пророк поза Єрусалимом.³⁴ Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе! Скільки раз Я хотів позбирати дітей твоїх, як та квочка збирає під крила курчаток своїх,—та ви не захотіли!³⁵ Ось «ваш дім застається порожній для вас!» Говорю-бо Я вам: Ви Мене не побачите, аж поки не настане, що скажете: Благословенний, Хто йде в Господнє Ім'я!

Одного дня, коли Ісус навчав, хтось запитав: **Господи, хіба буде мало спасених?** (Лк. 13:23а). Можливо, це запитання було реакцією на Його попереднє вчення про те, що всі, хто не покаються, загинуть (Лк. 13:1–5). У Проповіді на горі Ісус уже говорив про те, що спасуться небагато (Мт. 7:13, 14). Його відповідь цього разу була зібранням учень про те, хто спасеться, а хто ні:

Шлях до спасіння вузький та важкий (Лк. 13:24; пор. Мт. 7:13, 14).

Ті, хто вважають, що вони вже спасенні, не спасуться (Лк. 13:25–27; пор. Мт. 7:21–23).

Дехто (язичники) спасуться попри те, що на думку юдеїв, їхнє спасіння неможливе (Лк. 13:28–30; пор. Мт. 8:11, 12).

Христос хотів, аби той, хто Його запитував, зрозумів, що головне—це знати не конкретне число спасених, а те, чи є *він* одним із них.

У цей час дехто з **фарисеїв** перервали Ісуса та сказали Йому: **Вийди собі, і піди звідси,—хоче-бо Ірод убити Тебе** (Лк. 13:31). Загроза, про яку вони повідомили, була реальною. Ірод був правителем не лише Галілеї, а й Перею. Івана Хрестителя було ув'язнено та вбито саме в провінції Перей. Ми пам'ятаємо, що Ірод вже цікавився Ісусом та шукав Його (див. Мр. 6:14; Лк. 9:9; 23:8).

Ми не знаємо, чому ці фарисеї попередили Христа. Навряд чи вони тривожились за Його життя. Якщо вони жили в Перей, можливо, вони хотіли, щоб Він залишив цю провінцію до того, як у них можуть виникнути через Нього якісь проблеми. Незалежно від того, були вони мешканцями Перею чи ні, вони хотіли, аби Він

повернувся до Юдеї, де синедріон був більш впливовий.

Відповідь Ісуса вказує на те, що Він не переймався через Ірода, втім те, як Він відповів тим фарисеям, ймовірно, стурбувало їх. Він сказав: **Ідть і скажіть тому лисові: Ось демонів Я виганяю, і чиню вздоровлення, сьогодні та завтра, а третього дня закінчу**(Лк. 13:32). Це «закінчення» справ було Його смертю та всім, що вона означала. Далі Він промовив: **Мені треба ходити сьогодні та завтра, і часу найближчого** (Лк. 13:33а). Це було завуальоване: «У Мене є справи, і Я їх обов'язково зроблю—хоча б що там казав чи робив Ірод». І потім Він додав: **Бо згинуті не може пророк поза Єрусалимом** (Лк. 13:33б). Ці слова з домішкою чорного гумору означають: «Не турбуйтеся про те, що Ірод вб'є Мене в Переї, тому що Я маю бути вбитим у Єрусалимі. Врешті решт, саме там ви вбили стількох Божих посланців!» Після того Він прорік гіркі слова про Єрусалим (Лк. 13:34, 35; див. Мт. 23:37–39).

Ісуса запрошено до дому фарисея й три дотичні уроки (Лк. 14:1–24)

¹І сталося, що Він у суботу ввійшов був до дому одного з фарисейських старшин, щоб хліба спожити, а вони називали за Ним. ²І ото перед Ним був один чоловік, слабкий на водянку. ³Ісус же озвався й сказав до законників та фарисеїв: **Чи вздоровити в суботу годиться чи ні?** ⁴Вони ж мовчали. А Він, доторкнувшись, уздоровив його та відпустив... ⁵І сказав Він до них: **Коли осел¹ або віл котрогось із вас упаде до криниці, то хіба він не витягне зараз його дня суботнього?** ⁶А вони не могли відповісти на це.

⁷А як Він спостеріг, як вони собі перші місця вибирали, то сказав до запрошених притчу: ⁸Коли хто покличе тебе на весілля, не сідай на першому місці, щоб не трапився хто поважніший за тебе з покликаних, ⁹і щоб той, хто покликав тебе та його, не прийшов і тобі не сказав: **Поступися цьому місцем! І тоді ти з соромом станеш займати місце останнє.** ¹⁰Але як ти будеш запрошений, то приходь, і сідай на останньому місці, щоб той, хто покликав тебе, підійшов і сказав тобі: **Приятелю, сідай вище! Тоді буде честь тобі перед покликаними з тобою.**

¹В УБТ замість «осел» написано «син», як і в більшості давніх манускриптів.

¹¹Хто-бо підноситься—буде впокорений, а хто впокоряється—той піднесеться.

¹²А тому, хто Його був покликав, Він сказав: Коли ти справляєш обід чи вечерю, не клич друзів своїх, ні братів своїх, ані своїх родичів, ні сусідів багатих, щоб так само й вони коли не запросили тебе,—і буде взаємна відплата тобі. ¹³Але, як справляєш гостину, клич убогих, калік, кривих та сліпих, ¹⁴і будеш блаженний, бо не мають вони чим віддати тобі,—віддасться ж тобі за воскресення праведних!

¹⁵Як почув це один з отих, що сиділи з Ним при столі, то до Нього сказав: Блаженний, хто хліб споживатиме в Божому Царстві! ¹⁶Він же промовив до нього: Один чоловік спорядив був велику вечерю, і запросив багатьох. ¹⁷І послав він свого раба часу вечері сказати запрошеним: Ідіть, бо вже все наготоване. ¹⁸І зараз усі почали відмовлятися. Перший сказав йому: Поле купив я, і маю потребу піти та оглянути його. Прошу тебе, вибач мені. ¹⁹А другий сказав: Я купив собі п'ять пар волів, і йду спробувати їх. Прошу тебе, вибач мені. ²⁰І знов інший сказав: Одружився ось я, і через те я не можу прийти. ²¹І вернувся той раб і панові своєму про все розповів. Розгнівався господар тоді, та й сказав до свого раба: Піди швидко на вулиці та на звуки міські, і приведи сюди вбогих, і калік, і сліпих, і кривих. ²²І згодом раб повідомив: Пане, сталося так, як звелів ти, та місця ще є. ²³І сказав пан рабові: Піди звідси на дороги та й на загороди, та й силюй прийти, щоб наповнився дім мій. ²⁴Кажу-бо я вам, що жаден із запрошених мужів тих не покустує моєї вечері... Бо багато закликаних, та вибраних мало!

«Деякі з найбільш визначних Ісусових притч»² прозвучали під час Його служіння саме в Переї. Думки коментаторів щодо конкретної кількості притч цього періоду різняться залежно від того, як вони визначають, що таке притча. Деякі притчі мають безпосереднє застосування. Більшість із них тим чи іншим чином стосується фарисеїв (див. Лк. 14:1; 15:2; 16:14).

Раніше Ісуса вже запрошували на гостину до фарисеїв у Галілеї (Лк. 7:36–50) і в Юдеї (Лк. 11:37–54). Цього разу Його запросили

²Г. І. Гестер (H. I. Hester).

на обід у дім фарисея у Переї (див. Лк. 14:1, 12а). Це був третій і останній раз, коли подібне запрошення робили й приймали. Згідно з віршом 1, Ісус ввійшов до дому одного з фарисейських *старшин*. «Фарисеї не були партією з організованою структурою, оскільки їхніми начальниками [або старшинами] ставали не через *посаду* а через вплив» (Дж. МакГарві та Ф. Пендлтон).

Під час попередніх відвідувань Христа осель фарисеїв про їхні можливі мотиви прямо не повідомлялось. Цього разу стосовно їхніх мотивів не було жодних сумнівів. Лука пише, що коли **Він у суботу ввійшов був до дому одного з фарисейських старшин, щоб хліба спожити, ... вони назирали за Ним** (Лк. 14:1; див. 11:53, 54). Із контексту випливає, що ці фарисеї «назирали за Ним», аби побачити, чи не порушить Він їхні передання щодо суботи.

Серед присутніх на гостині був **один чоловік слабкий на водянку** (Лк. 14:2). «Водянка» це таке захворювання, коли організм затримує виведення води. «Водянка» є перекладом грецького слова *ὕδρωπικός* (*гідропікос*), утвореного від слова, що означає «вода» (*ὕδωρ*, *гідор*, з якого походить знайомий нам префікс «гідро-»). Водянка може бути одним із симптомів серцевої недостатності. Також утримання води може бути одним із симптомів ниркової недостатності.³ Немає жодних сумнівів, що фарисеї навмисне привели цього хворого чоловіка, щоб подивитись, чи не уздоровить його Ісус у суботу.

Христос здивував Своїх ворогів, кинувши їм виклик: **Чи вздоровити в суботу годиться чи ні?** (Лк. 14:3; див. Мр. 3:4). Схожий аргумент Він уже використовував раніше (див. Мт. 12:11). Його логіка базувалася на правомірності порятунку дитини чи тварини, які впали до криниці в суботу (Лк. 14:5). Цей аргумент можна перефразувати так: «Якщо ви вважаєте правильним рятувати в суботу своїх дітей з води [криниці], то чому ж мені не годиться рятувати з води [водянки] в суботу одного з Божих дітей?» Вірш 4 повідомляє: **А Він, доторкнувшись, уздоровив його та відпустив.**

Скористався нагодою, Христос розповів три притчі, пов'язаних із темою бенкету.

³Чарльз Клеймен (Charles B. Clayman), мед. ред.

Урок про смирення (Лк. 14:7–11)

Ісус звернув увагу на те, що запрошені гості намагались зайняти почесні місця біля господаря оселі (Лк. 14:7; див. Мт. 20:21; 23:6). Він запропонував присутнім подумати над тим, чи не було б більш мудрим, якби вони посіли більш скромні місця (Лк. 14:8–10). Цей уривок названо **притчею** (Лк. 14:7), тому що Господь вкладав у нього смисл, дотичний до всіх сфер життя: **Хто-бо підноситься—буде впокорений, а хто впокоряється—той піднесеться** (Лк. 14:11; див. 18:14; Мт. 23:12).

Урок про безкорисливість (Лк. 14:12–14а)

Христос звернувся до хазяїна оселі й зауважив, що у тому, аби запросити гостей, які можуть віддячити тим самим, не було цінності (Лк. 14:12). Він сказав йому: **Але, як справляєш гостину, клич убогих, калік, кривих та сліпих, і будеш блаженний, бо не мають вони чим віддати тобі** (Лк. 14:13, 14а). Цими словами Господь засудив не лише господаря бенкету, а й усіх тих, хто «гостинні» лише до своїх друзів та тих, кого вважають «рівними» собі (див. Мт. 5:46, 47; Лк. 6:32, 33). У тому, аби запрошувати в свій дім друзів, немає нічого поганого; Ісус також із задоволенням приходив до Своїх друзів, як наприклад, до Марти та Марії (Лк. 10:38). Утім наша гостинність не мусить *обмежуватись* лише тими, хто може нам віддячити пропорційно.

Притча про великий бенкет (Лк. 14:14б–24)

Ісус сказав, що істинну гостинність буде винагороджено **за воскресіння праведних** (Лк. 14:14б). Дехто тлумачить цю фразу як те, що буде два воскресіння: спочатку воскресіння праведних, а потім, пізніше, воскресіння неправедних. Утім Біблія вчить, що буде *одне* загальне воскресіння як праведних, *так і* неправедних (Ів. 5:28, 29). В Лк. 14:14 Ісус вчить, що лише праведні будуть *благословенні* за воскресіння.

Один із гостей, вважаючи, що Ісус говорив про встановлення Месіанського царства, вигукнув: **Блаженний, хто хліб споживатиме в Божому Царстві!** (Лк. 14:15). На це Христос

відповів притчею про великий бенкет (також іноді її називають «притчею про знехтуване запрошення»). Запрошені на бенкет під різними приводами відмовились прийти на нього (Лк. 14:16–21). Розгніваний господар послав привести до його гостини тих, хто належали до найнижчих верств (Лк. 14:21–23; пор. 14:13). Слово **силуй** у вірші 23 означає застосування не фізичної сили, а сили переконання. Зрозуміло, що ті вбогі та бідні засумніваються, чи слід їм йти у дім багатого можновладця.

З цієї притчі можна вивести багато уроків, утім основною метою Господа було донести до їхнього розуміння висновок, який міститься у вірші 24. Господар сказав своєму рабові: **Кажу-бо я вам, що жаден із запрошених мужів тих не покуштує моєї вечері.** У цьому контексту це означає: «Багато з вас думають, що вони будуть споживати хліб у Божому царстві, проте це не так». Вони відмовились прийняти запрошення Бога. Зокрема вони закрили свої вуха, аби не чути, як Він запрошує їх до царства Свого Сина. Вони відкинули Ісуса, не визнавши Його Божим Сином.

**За Ісусом ходить великий натовп,
ще один важливий урок (Лк. 14:25–35)**

²⁵Ішло ж з Ним багато людей. І, звернувшись, сказав Він до них: ²⁶Коли хто приходить до Мене, і не зненавидить свого батька та матері, і дружини й дітей, і братів і сестер, а до того й своєї душі,—той не може бути учнем Моїм! ²⁷І хто свого хреста не несе, і не йде вслід за Мною,—той не може бути учнем Моїм! ²⁸Хто-бо з вас, коли башту поставити хоче, перш не сяде й видатків не вирахує,—чи має потрібне для виконання, ²⁹щоб, коли покладе він основу, але докінчити не зможе, усі, хто побачить, не стали б сміятися з нього, ³⁰говорячи: Чоловік цей почав будувати, але докінчити не міг... ³¹Або який цар, ідучи на війну супроти царя іншого, перше не сяде порадитися, чи спроможен він із десятьма тисячами стріти того, хто йде з двадцятьма тисячами проти нього? ³²Коли ж ні, то, як той ще далеко, шле посольство до нього та й просить про мир. ³³Так ото й кожен із вас, який не зречеться усього, що має, не може бути учнем Моїм.

³⁴Сіль—добра річ. Коли ж сіль несолоною стане, чим

приправити її? ³⁵Ні на землю, ні на гній не потрібна вона,— її геть викидають. Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає!

На початку Ісусового Галілейського служіння за Ним ходили великі юрби народу (Мт. 4:25). Тепер **ішло ж з Ним багато людей** в Переї (Лк. 14:25). Збудження через очікування Месії наростало. Його кульмінацією стане Славний в'їзд Ісуса в Єрусалим за кілька днів до Його смерті (Мт. 21:1–11). Господь вважав за необхідне нагадати цій радісно схвильованій але хиткій юрбі, чого варто бути Його учнем (Лк. 14:26, 27; пор. Мт. 10:37).

Христос навів дві ілюстрації того, як «рахувати вартість»: потребу вирахувати витрати перед тим, як щось будувати (Лк. 14:28–30) і потребу вирахувати витрати перед тим, як розпочинати битву (Лк. 14:31, 32). Після того Він повторно наголосив на високій вартості учнівства (Лк. 14:33; пор. 12:33), додавши ілюстрацію про сіль, яку Він вже використовував раніше. Добре, що ці люди хотіли йти за Ним, проте якщо вони не були готові на необхідні жертви, вони уподібнювалися солі, яка втратила свою солоність—себто стали гіршими за непотріб (Лк. 14:34, 35; див. Мт. 5:13; Мр. 9:50).

**За Ісусом ходять митники та грішники,
три зворушливих історії, що містять один урок
(Лк. 15:1–32)**

¹Наближались до Нього всі митники й грішники, щоб послухати Його. ²Фарисеї ж та книжники нарікали й казали: **Приймає Він грішників та з ними їсть.**

³А Він їм розповів оцю притчу, говорячи: ⁴Котрий з вас чоловік, мавши сотню овець і загубивши одну з них, не покине в пустині тих дев'ятидесяти й дев'яти, та й не піде шукати загинулої, аж поки не знайде її? ⁵А знайшовши, кладе на рамена свої та радіє. ⁶І, прийшовши додому, скликає він друзів і сусідів, та й каже до них: Радійте зо мною, бо знайшов я вівцю свою тую загублену. ⁷Говорю вам, що так само на небі радитимуть більш за одного грішника, що кається, аніж за дев'ятдесятьох і дев'ять праведників, що не потребують покаяння! ...

⁸Або яка жінка, що має десять драхм, коли загубить драхму одну, не засвічує світла, і не мете хати, і не шукає уважно, аж

поки не знайде? ⁹А знайшовши, кличе приятельок та сусідок та каже: Радійте зо мною, бо знайшла я загублену драхму! ¹⁰Так само, кажу вам, радість буває в Божих Анголів за одного грішника, який кається.

¹¹І Він оповів: У чоловіка одного було два сини. ¹²І молодший із них сказав батькові: Дай мені, батьку, належну частку мастку! І той поділив поміж ними масток. ¹³А по небагатьох днях зібрав син молодший усе, та й подався до далекого краю, і розтратив масток свій там, живучи марнотратно. ¹⁴А як він усе прожив, настав голод великий у тім краї, і він став бідувати. ¹⁵І пішов він тоді і пристав до одного з мешканців тієї землі, а той вислав його на поля свої пасти свиней. ¹⁶І бажав він наповнити шлунка свого хоч стручками, що їли ті свині, та ніхто не давав їх йому. ¹⁷Тоді він спам'ятався й сказав: Скільки в батька мого наймитів мають хліба аж надмір, а я отут з голоду гину! ¹⁸Устану, і піду я до батька свого, та й скажу йому: Прогрішився я, отче, проти неба та супроти тебе... ¹⁹Недостойний я вже зватися сином твоїм; прийми ж мене, як одного з своїх наймитів... ²⁰І, вставши, пішов він до батька свого. А коли він далеко ще був, його батько вгледів його, і переповнився жалем: і побіг він, і кинувся на шию йому, і зачав цілувати його! ²¹І озвався до нього той син: Прогрішився я, отче, проти неба та супроти тебе, і недостойний вже зватися сином твоїм... ²²А батько рабам своїм каже: Принесіть негайно одержу найкращу, і його зодягніть, і персня подайте на руку йому, а сандалі на ноги. ²³Приведіть теля відгодоване та заколіть,—будемо їсти й радіти, ²⁴бо цей син мій був мертвий—і ожив, був пропав—і знайшовся! І почали веселитись вони.

²⁵А син старший його був на полі. І коли він йшов й наближався до дому, почув музики та танці. ²⁶І покликав одного зі слуг та й спитав: Що це таке? ²⁷А той каже йому: То вернувся твій брат, і твій батько звелів заколоти теля відгодоване, бо ж здоровим його він прийняв. ²⁸І розгнівався той, і ввійти не хотів. Тоді вийшов батько його й став просити його. ²⁹А той відповів і до батька сказав: Ото, стільки років служу я тобі, і ніколи наказу твого не порушив,—ти ж ніколи мені і козеняти не дав, щоб із приятелями своїми потішився я... ³⁰Коли ж син твій вернувся оцей, що проїв твій масток із блудницями, ти

для нього звелів заколотися теля відгодоване.³¹ І сказав він йому: **Ти завжди зо мною, дитино, і все моє—то твоє!** ³²Веселитись та тішитись треба було, бо цей брат твій був мертвий—і ожив, був пропав—і знайшовся!

Спілкування Ісуса з грішниками (Лк. 15:1, 2)

Серед Ісусових слухачів були **митники й грішники** (Лк. 15:1; див. 7:34). Можливо, слово «грішник» нас здивує, оскільки всі люди грішні (Рим. 3:23), проте в цьому контексті воно означає тих, кого вважав грішниками світ, і зокрема фарисеї.

Христос не лише не дистанціювався від тих, кого не приймало суспільство, а й споживав разом із ними їжу (див. Мт. 9:10, 11). Це викликало невдоволення фарисеїв та книжників, які **нарікали й казали: Приймає Він грішників та з ними їсть** (Лк. 15:2). Дехто намагається використати Луки 15:1, 2 аби виправдати свою учать у світських заходах. Але зауважте, для чого Ісус це робив, якою була Його *мета*: Він спілкувався з ними, аби спасти їхні душі (Лк. 5:30–32). Також зауважте глибину цього *спілкування*: Він їв із ними, але Він не долучався до їхніх гріховних справ. У відповідь на зарозумілі нарікання з вірша 2 Ісус промовив декілька найбільш відомих притч: три історії про загублене.

Притча про загублену овечку (Лк. 15:3–7)

Христос розповів про пастуха, який загубив одну овечку, а потім радів, знайшовши її (Лк. 15:3–6). Раніше Він уже використовував схожу ілюстрацію, але для іншого уроку (Мт. 18:12–14). Він сказав: **Говорю вам, що так само на небі радітимуть більш за одного грішника, що кається, аніж за дев'ятдесятьох і дев'ять праведників, що не потребують покаяння** (Лк. 15:7). Позаяк ніхто не є дійсно праведним (Рим. 3:10) і всі мусять покаятись (Дії 17:30), остання частина Луки 15:7 звучить іронічно: ці фарисеї *вважали* себе праведниками, які не потребують покаяння (див. Лк. 18:9).

Притча про загублену монету (Лк. 15:8–10)

Після того Він розповів про жінку, яка загубила монету й

зраділа, коли знайшла її (Лк. 15:8, 9). Загублена монета була драхмою, що дорівнювала половині динарія, який в свою чергу дорівнював денному заробітку. **Так само,—сказав Він,—кажу вам, радість буває в Божих Анголів за одного грішника, який кається** (Лк. 15:10).

Притча про блудного сина (Лк. 15:11–32)

І, нарешті, Він розповів притчу про блудного сина. Грецьке слово, перекладене як «блудний», означає «марнотратний або той, хто безглуздо витрачає». Джон Франклін Картер писав щодо цієї улюбленої всіма історії:

Тисячі тих, кого їхнє гріховне життя привело на край відчаю, були втішені цією історією й віддали себе на милість Бога; вчинивши так, вони не лише пізнали прощення та божественне прийняття, але віднайшли силу для благочестивого життя.

Коли блудний син нарешті повернувся додому, там була велика радість (Лк. 15:24). Часто цю радість, як природну кульмінацію цієї історії, вважають її завершенням. Проте Ісус на цьому не закінчив. Насправді мета цієї притчі була у зіставленні радості батька й обурення старшого сина (Лк. 15:25–30). Старший син символізував фарисеїв—а також усіх байдужих до загублених, зокрема, коли ті наворачтаються до Господа. Саме про це батько каже своєму старшому синові: **Ми повинні веселитись та тішитись, бо дорогоцінна людська душа була мертва—і ожила, була пропала—і знайшлася** (Лк. 15:32).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: РЕШТА ІСТОРІЇ (ЛК. 15:25–32)

Радіокоментатор Пол Гарві відомий своїми розповідями «решти історії». Після того як Ісус розповів про загублену овечку, загублену монету та блудного сина, Він додав «решту історії»—про старшого брата, який залишився вдома (Лк. 15:25–32). «Решта історії» пана Гарві, зазвичай, надихаючі та оптимістичні, втім «решта історії» про блудного сина виглядає похмуро. Цю частину притчі було

адресовано фарисеям, які критикували Ісуса за дружбу з грішниками (Лк. 15:1–3).

Можна «піти», залишаючись на місці (Лк. 15:25–30)

Про старшого брата можна сказати дещо добре. Він не був бунтівником: він не залишав батьківського дому, його батькам не треба було хвилюватись, де він бував вночі. Він не був ледащим: він вірно служив своєму батькові упродовж років (Лк. 15:29), і навіть, коли його брат повернувся, він був «на полі» (Лк. 15:25; див. 1 М. 3:19). Також він не був розпусником: очевидно, що він засуджував гріхи плоті (Лк. 15:30), тож, ймовірно, він вів чисте, моральне життя. Втім він пішов до свого власного «далекого краю» гріху, навіть не залишаючи дому.

1. Він був само-праведним: «Я ніколи наказу твого не порушив» (Лк. 15:29; курсив додано). Інколи ми вважаємо себе кращими за інших, бо не чинимо очевидних гріхів, як вони. Втім гріхі серця так само швидко гублять душі, як і гріхи плоті.

2. Він був швидким на осуд: «Коли ж син твій ... оцей, що проїв твій маєток із блудницями» (Лк. 15:30). Можливо, його звинувачення було справедливим, а можливо й ні. Інколи ми вважаємо інших винними в тому, в чому були б винні самі, якби були на їхньому місці.

3. Він був не пробачливим (Лк. 15:28–30).

4. Він був егоцентричним, байдужим до інших (Лк. 15:29, 30).

Подібно до фарисеїв, його не турбувала доля загублених.

5. Він був гнівливим.

6. Він був грубим до свого батька, звинувативши його у фаворитизмі: «... ти ж ніколи *мені* й козеняти не дав, ... ти для *нього* звелів заколоти теля відгодоване» (Лк. 15:29, 30; курсив додано).

7. Він був невдячним та скаржником (Лк. 15:29, 30). Він не цінував того, що вже мав.

8. Він був недобрим. Він не захотів називати свого брата братом: («син *твій* оцей» [Лк. 15:30; курсив додано]). Можливо, коли його брат пішов з дому, він подумав: «Позбавилися сміття».

9. Він був заздрісним.

10. Він був не здатним поділяти радість інших. Він намагався зіпсувати радість свого батька (див. Пр. 17:22).

11. Він був нетактовним. Він зруйнував гармонію радісного дому.

12. Він був песимістом. Усі його думки були про погане.

Старший брат мав проблеми із *ставленням* до інших. Погане ставлення може призвести до несправедливої, викривленої думки про інших. Його реакція на повернення брата змушує нас запитати: «А чому він залишився дома? Чому він був вірним?» Очевидно, що лише задля винагороди. Він чинив правильно, проте його мотивація була неправильною.

Темна сторона старшого брата так і залишилась би прихованою, якби не повернення його молодшого брата. Іноді в нашому житті трапляються такі ситуації, які викривають наші найгірші риси й присоромлюють нас.

Неможливо «повернутись», не залишивши свою гординю (Лк. 15:31, 32)

Раніше батько із нашої притчі проявив милосердя до блудного сина, який повернувся; тепер він був милостивим до свого старшого сина. Я б на його місці повівся суворіше: «Ах ти невдячний! Припини поводитись, як мала дитина! Досить скиглити й заходь швидше до хати!» Натомість цей батько говорив до нього терпляче. Він не хотів втратити ще одного сина. Він не говорив багато, але сказав достатньо, аби й ми могли помітити в собі синдром старшого брата та вчасно позбавитись його:

1. Порахуй свої благословення (Лк. 15:31): Божа *присутність* («ти завжди зо мною») та безліч Божих *дарів* («все моє—то твоє»).

2. Пам'ятай про вашу спорідненість (Лк. 15:32; замість «син твій оцей» [вірш 30] «цей брат твій» [вірш 32]). Ми всі споріднені з іншими грішниками: ми споріднені з невірними дітьми Божими через Христа; ми споріднені з іноземними грішниками через Адама. Ну й нарешті, у нас усіх один Отець.

3. Навчись співчувати. Батько сказав: «Веселитись та тішитись *треба* було ...» (Лк. 15:32а; курсив додано).

Якби у старшого брата було правильне ставлення, він би сидів разом з іншими за столом, насолоджувався музикою та смачними стравами. Натомість він ходив похмурий в темряві. Він не мав у собі плоду Духа (Гал. 5:22, 23). Присутність такого «плоду» в наших серцях допомагає розв'язати більшість проблем у стосунках з іншими.

Висновок

Що було далі з старшим братом? Чи послухався він батька та увійшов до хати аби долучитись до святкування? Ісус про те нічого не сказав. Важко змінитись, якщо ти духовно «старший брат». Христос прагнув дорікнути фарисеям, проте більшість фарисеїв залишилися такими, як і були. Але дехто з них таки змогли змінитись (Дії 15:5; 23:6; 26:5; Фил. 3:5)—отже, завжди є надія.

Ісус розповідає Своїм учням притчу про невірного управителя та її вчення (Лк. 16:1–13)

¹Оповів же Він їм учням Своїм: Один чоловік був багатий, і мав управителя, що оскаржений був перед ним, ніби він переводить маєток його. ²І він покликав його, і до нього сказав: **Що це чую про тебе? Дай звіт про своє управительство, бо більше не зможеш рядити.** ³І управитель почав міркувати собі: **Що я маю робити, коли пан управительство відіме від мене? Копати не можу, просити соромлюсь.** ⁴Знаю, що я зроблю, щоб мене прийняли до домів своїх, коли буду я скинений із управительства. ⁵І закликав він нарізно кожного з боржників свого пана, та й питається першого: **Скільки винен ти панові моєму?** ⁶А той відказав: **Сто кадок оливи.** І сказав він йому: **Візьми ось розписку свою, швидко сідай та й пиши: п'ятдесят.** ⁷А потім питається другого: **А ти скільки винен?** І той відказав: **Сто кірців пшениці.** І сказав він йому: **Візьми ось розписку свою й напиши: вісімдесят.** ⁸І пан похвалив управителя цього невірного, що він мудро вчинив. Бо сини цього світу в своїм поколінні мудріші, аніж сини світла. ⁹І Я вам кажу: **Набувайте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли проминеться воно, прийняли вас до вічних осель.**

¹⁰Хто вірний в найменшому,—і в великому вірний; і хто несправедливий в найменшому,—і в великому несправедливий. ¹¹Отож, коли в несправедливім багатстві ви не були вірні, хто вам правдиве довірять? ¹²І коли ви в чужому не були вірні, хто ваше вам дасть? ¹³Жаден раб не може служити двом панам, бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. **Не можете Богові й мамоні служити!**

Після того Ісус звернувся до Своїх учнів (Лк. 16:1) і розповів їм притчу про невірного **управителя**. «Управителем» називали людину, яка порядкувала маєтком іншого (див. Лк. 12:41–48; 1 Кор. 4:2). Ця притча також відома під назвами «притча про невірного управителя», «притча про неправедного управителя» і «притча про нечесного управителя».

Історія, яку розповів Христос, є однією з Його найбільш незвичних притч. На перший погляд може здатись, що вона схвалює нечесність. Вказували припущення, що Ісус використав цю ілюстрацію тому, що митники та грішники, які Його слухали, могли впізнати себе в нечесному персонажеві, якого зобразив Христос.

Цей управитель безвідповідально порядкував довіреним йому маєтком (Лк. 16:1), і його мали вигнати (Лк. 16:2). Зазвичай, цю роботу виконували раби, але той факт, що цього управителя мали *звільнити*, свідчить про те, що він був вільною людиною, а не рабом. Він швидко скликав боржників свого хазяїна й зменшив розмір їхніх боргів (Лк. 16:5–7), розраховуючи на їхню прихильність, коли його звільнять (Лк. 16:4). Його пан, що от-от мав стати колишнім господарем, похвалив таку розсудливість та спритність (Лк. 16:8а). Ми читаємо в УБО, що він «мудро вчинив». Це буквальный переклад давнього тексту, але пам'ятаймо, що тут йдеться про «мудрість» *світу цього* (див. 1 Кор. 1:20; Як. 3:15). Більш доречним було б слово «кмітливість». Слова господаря слід сприймати як визнання кмітливості цього шахрая.

Тож чи схвалював Ісус нечесність та несумлінну роботу? Звичайно ж, що ні (зауважте Лк. 16:17). Головну думку ми знаходимо в останній частині вірша 8: **Бо сини цього світу в своїм поколінні мудріші, аніж сини світла**. Інакше кажучи: нечестиві люди краще розуміються на тому, як користуватись майном для неправедних цілей, ніж благочестиві люди—для праведних цілей.

Цей невірний управитель отримав собі друзів за допомогою грошей. Христос навіть сказав: **Набувайте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли проминеться воно, прийняли вас до вічних осель** (Лк. 16:9). Ми «набуваємо друзів» через майно, коли допомагаємо нужденним. Згідно з Ісусом, коли ми даємо іншим, ми складаємо собі скарби на небі, а також заручаємось прихильністю тих, кому допомогли на землі. Тож, головний урок цієї притчі, практично такий самий, як і в Луки 12:33: «Продавайте достатки

свої та милостиню подавайте. Робіть калитки собі не старіючі,— невичерпний скарб у небі».

Христос підкріпив цю притчу загальним закликом бути добрими розпорядниками майна, зокрема наших грошей (Лк. 16:10–12). Також Він застеріг проти того, щоб дозволити грошам керувати нами (Лк. 16:13; див. Мт. 6:24).

Під пильним оком фарисеїв Ісус розповідає застережну «притчу» про багатія та Лазаря (Лк. 16:14–31)

¹⁴Чули все це фарисеї, що були сріблολюбці, та й стали сміятися з Нього. ¹⁵Він же промовив до них: Ви себе видаєте за праведних перед людьми, але ваші серця знає Бог. Що-бо високе в людей, те перед Богом гідота.

¹⁶Закон і Пророки були до Івана; відтоді Царство Боже благовіститься, і кожен силкується втиснутись в нього. ¹⁷Легше небо й земля проминеться, аніж одна риса з Закону загине.

¹⁸Кожен, хто дружину свою відпускає, і бере собі іншу, той чинить перелюб. І хто побереться з тією, яку хто відпустив, той чинить перелюб.

¹⁹Один чоловік був багатий, і зодягався в порфиру й віссон, і щоденно розкішно бенкетував. ²⁰Був і вбогий один, на ім'я йому Лазар, що лежав у воріт його, струпами вкритий, ²¹і бажав годуватись кришками, що зі столу багатого падали; пси ж приходили й рани лизали йому. ²²Та ось сталося, що вбогий умер,—і на Авраамове лоно віднесли його Анголи. Умер же й багатий, і його поховали. ²³І, терплячи муки в аду, звів він очі свої, та й побачив здаля Авраама та Лазаря на лоні його. ²⁴І він закричав та сказав: Змилуйся, отче Аврааме, надо мною, і пошли мені Лазаря,—нехай умочить у воду кінця свого пальця, і мого язика прохолодить, бо я мучуся в полум'ї цім! ... ²⁵Авраам же промовив: Згадай, сину, що ти вже прийняв за життя свого добре своє, а Лазар так само—лихе; тепер він тут тішиться, а ти мучаєшся. ²⁶А крім того всього, поміж нами та вами велика безодня поставлена, так що ті, що хочуть, переходити не можуть ізвідси до вас, ані переходить ізвідти до нас. ²⁷А він відказував: Отож, отче, благаю тебе, щоб його ти послав у дім батька мого, ²⁸бо п'ятьох братів маю,—хай він їм засвідчить,

щоб і вони не прийшли на це місце страждання! ²⁹Авраам же сказав: Вони мають Мойсея й Пророків,—нехай слухають їх! ³⁰А він відказав: Ні ж бо, отче, Аврааме, але коли прийде хто з мертвих до них, то покаються. ³¹Йому ж він відказав: Як Мойсея й Пророків не слухають, то коли хто й із мертвих воскресне,—не йнятимуть віри!

Можливо, Ісус перед тим, як розповісти притчу про невірного управителя та наступне вчення, промовив: «Стережіться розчини фарисейської» (Лк. 12:1), бо «фарисеї ... були срібллюбці» (Лк. 16:14). Вони були переконані, що багатство було беззаперечним доказом Божої прихильності. Тож, коли фарисеї почули **все це**, вони почали глузувати з Нього (Лк. 16:14; пор. Лк. 23:35). В УБО написано, що вони **стали сміятись з Нього**. В УБТ—що вони «насміялися з Нього». Таким чином вони сподівались дискредитувати Ісуса в очах народу.

На це Христос відповів, дорікнувши фарисеям:

Він дорікнув їм за те, що вони виправдовують себе в очах людей (Лк. 16:15).

Він дорікнув їм за намагання пролізти в царство через створені людьми правила та закони (Лк. 16:16).

Він дорікнув їм за те, що вони переймались людськими переданнями й нехтували вічним Словом Божим (Лк. 16:17, 18).

Після цих докорів Христос розповів іншу історію. Якщо притча про невірного управителя викликала занепокоєння у срібллюбців, то ця була вдвічі сумнішою для них. Це була історія про *багатія*, який втратив свою душу.

Уривок із книги Луки 16:19–31 зазвичай називають «притчею про багатія та Лазаря». Це історія про **багатого чоловіка**, який не склав іспит на праведне порякування своїм маєтком. Він знехтував можливістю допомогти вбогому на ім'я Лазар. Коли той вбогий помер, **на Авраамове лоно віднесли його Анголи** (Лк. 16:22), проте, коли помер багатій, він опинився **в аду** (Лк. 16:23). Інколи можна почути, як цього багатія називають «Давіс», утім це не його ім'я. «Давіс» латинською означає «багатий».

Цей багатій вмовляв послати Лазаря на землю до його п'яти братів, аби застерегти їх, проте йому сказали: **Вони мають Мойсея й Пророків ... Як Мойсея й Пророків не слухають, то коли хто й із мертвих воскресне,—не йнятимуть віри** (Лк. 16:29, 31). Ці слова стосувались безпосередньо фарисеїв: вони мали писання Мойсея й Пророків, які свідчили про Ісуса (Лк. 24:44), проте відмовились їх слухати. Тож їх не переконало, коли Ісус воскрешав із мертвих (Лк. 7:11–17; 8:41–56; див. Ів. 11:1–53; 12:9–11). Насправді, коли пізніше Ісус Сам воскрес із мертвих, вони відмовились у це повірити (Мт. 28:11–15; Дії 4:1–22).

Деяким людям настільки не подобається вчення з Луки 16:19–31, що вони хапаються за слово «притча» і стверджують, що це не більше, ніж казка. До них зокрема належать і ті, хто не вірять у посмертне життя й покарання після смерті. Втім важливо зауважити, що:

1. Біблія не називає цю історію «притчею». Якщо це притча, то це єдина притча, в якій головного персонажа названо за ім'ям (Лазар). Якщо це притча, то це одна з тих небагатьох, що не ґрунтується на знайомій для Ісусових слухачів ситуації. Звичайно ж, термін «притча» використовується в Євангельських оповістях доволі вільно; інколи він вживається у значенні «ілюстрація». Тож, немає нічого поганого, якщо ми назвемо цю історію про багатія та Лазаря «притчею», за умови, що ми пам'ятатимемо, що це ми так її назвали, а не Господь.

2. Навіть якщо цю історію назвати «притчею», це не означає, що це те саме, що й «вигадка». Дж. Макґарві відзначає: «Втім слід зауважити, що в Ісусових притчах ніколи не йдеться про вигадані обставини, також вони ніколи не порушують закони природи». Немає жодних підстав сумніватись у тому, що сцени з Луки 16:19–31 точно зображують стан померлих душ: стан прокляття для загублених і стан благословення для спасених. Бувши передвічною Особистістю (Ів. 1:1, 2, 14), «Ісус був єдиним з тих, хто будь-коли жив на землі, хто міг описати, що відбувається з людьми після смерті» (Джон Франклін Картер).

Різні уроки (Лк. 17:1–10)

І сказав Він до учнів Своїх: Неможливо, щоб спокуси не

мали прийти; але горе тому, через кого приходять вони. ²Краще б такому було, коли б жорно млинове на шию йому почепити та й кинути в море, аніж щоб спокусив він одного з малих цих! ³Уважайте на себе! Коли провиниться твій брат, докори йому, й коли він покається, то вибач йому. ⁴І хоча б сім раз денно він провинивсь проти тебе, і сім раз звернувся до тебе, говорючи: Каюся,—вибач йому!

⁵І сказали апостоли Господу: Додай Ти нам віри! ⁶А Господь відказав: Коли б мали ви віру, хоч як зерно гірчичне, і сказали шовковиці цій: Вирвися з коренем і посадися до моря,—то й послухала б вас!

⁷Хто ж із вас, мавши раба, що оре чи пасе, скаже йому, як він вернеться з поля: Негайно йди та сідай до столу? ⁸Але чи ж не скаже йому: Приготуй що вечеряти, і підпережись, і мені прислуговуй, аж поки я їстиму й питиму, а потому ти сам будеш їсти та пити? ⁹Чи ж він дякує тому рабові, що наказане виконав? ¹⁰Так і ви, коли зробите все вам наказане, то кажіть: Ми—нікчемні раби, бо зробили лиш те, що повинні зробити були!

Після того Ісус промовив кілька настанов для Своїх учнів. Він почав із того, що виголосив горе тим, хто **спокушує одного з малих цих** (Лк. 17:1, 2). Іноді Ісус вживав фразу «малі ці», називаючи так апостолів, які залишалися дітьми стосовно їхнього розуміння та вразливості. В цьому контексті винуватцями спокус були фарисеї (Лк. 16:14), утім Новий Заповіт учить кожного з нас бути пильним, аби не стати спокусою для інших (див. 1 Кор. 8:13). Христос застеріг Своїх учнів: **Уважайте на себе!** (Лк. 17:3а). Іншими словами, «Пильуйте, аби вам не бути винними в цьому гріху».

Він вів далі: **Коли прогрішиться твій брат, докори йому** (Лк. 17:3б). Це не те вчення, яке користується популярністю, але це необхідне вчення. Якщо якийсь брат має гріх у своєму житті, який загрожує його душі загибеллю, ми не маємо це ігнорувати. Любов вимагає, аби ми зустрілись із ним та спробували виправити його (Як. 5:19, 20). Проте ми мусимо робити це «духом лагідності» (Гал. 6:1) і з любов'ю (Еф. 4:15).

Ми повинні не просто докорити; ми також мусимо бути готовими **вибачити** (Лк. 17:3в). На думку Дж. МакГарві, якщо праведність вимагає докоряти, то любов вимагає прощати. Господь ска-

зав Своїм учням, що навіть коли хто згрішить проти них **сім раз** за день, вони мають бути готовими простити (Лк. 17:4). Порівняйте це з вченням у книзі Матвія 18:21–35. Дехто використовує уривок Лк. 17:3, 4 для обґрунтування вчення про те, що ми не мусимо прощати, доки винуватець не «покається» (себто не попросить вибачення), втім насправді цей уривок не про це. Він про те, що *коли* той покається, нам слід вибачити його—а не про те, що ми мусимо чекати, доки той покається. Матвія 18:21–35 не дає подібних обмежень.

Почуте було важким для учнів. Тож вони благально попросили: **Додай Ти нам віри!** (Лк. 17:5). Інакше кажучи, «Дай нам віри, аби ми могли виконати ці вимоги, які Ти щойно промовив!» Ісус міг би сказати їм, як вони могли б збільшити свою віру (Рим. 10:17; див. Ів. 17:20; 20:31). Натомість Він, по суті, похвалив їх за розуміння важливості віри—й навів ілюстрацію сили віри (Лк. 17:6). Згадана **шовковиця** відзначалась глибокою вкоріненістю й тим, що її було важко вирвати. (Порівняйте Лк. 17:6 та Мт. 17:20).

Ця загальна настанова Ісуса завершується застереженням. А якщо хтось все таки *зможє* завжди мати правильне ставлення до гріху та грішників? Чи означає це, що Бог (Той, хто судить грішників) буде йому щось винний? Ні. Фарисеї вважали, що їхня «праведність» гарантувала їм місце на небесах (див. Лк. 18:9–12), але вони помилялись. Аби підсилити Свою думку, Христос розповів історію про раба, який не отримав ніякого визнання за те, що просто робив свою справу (Лк. 17:7–9). Господь зробив висновок: **Так і ви, коли зробите все вам наказане, то кажіть: Ми—нікчемні раби, бо зробили лиш те, що повинні зробити були** (Лк. 17:10).

Жоден із нас не зробив і ніколи не зробить «все вам [себто нам] наказане» (див. Рим. 3:10; Пс. 142[143]:2). Та навіть якби ми змогли, ми *все одно* залишалися б «нікчемними рабами». Лука 17:10—про те, як сильно ми потребуємо Божої милості та благодаті.

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ДЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ МЕРТВІ?

Питання «Де перебувають мертві?» є одним із тих питань, що хвилює багато людей. Є багато такого, що б ми воліли знати: куди ми потрапляємо одразу ж після смерті, чи наші померлі друзі мають свідомість, чи наші померлі кохані знають, що ми тужимо за

ними, та інше. На деякі з цих запитань ми не можемо відповісти. Такою є Божя воля, аби деякі речі стосовно наступного життя були втаємничені від нас.

Напевно, Бог обмежив наше знання щодо життя після смерті з добрих намірів. Як би ми почувались, якби знали, що наші померлі кохані знаходяться поруч із нами й спостерігають за всім, що ми кажемо чи робимо? Одразу ж зауважу: ніде не сказано, що саме *так* і відбувається—але *якби* так було, усвідомлення того, що за нами постійно спостерігають, багато хто з нас вважали б незручним.

Переважно Господь бажає, аби ми проживали свій час в кожному світі. Якби Він дозволив нам зосередитись винятково на подробицях наступного життя, ймовірно, це спричинило б наше нехтування деякими практичними речами в цьому житті. Позаяк саме Отець бажає сховати від нас деякі деталі прийдешнього світу, ми мусимо задовольнятися тим та сказати: «Нехай станеться воля Твоя» (див. Мт. 26:42).

Утім ми маємо право знати те, що Бог *уже* відкрив на цю тему. Аби знайти біблійну відповідь на запитання «Де перебувають мертві?», ми маємо дослідити історію, яку розповів Ісус в Луки 16:19–31.

Цей уривок містить багато уроків, проте ми дослідимо лише одне питання: що цей уривок навчає про стан мертвих?

Вони перебувають десь і вони свідомі

Дехто на запитання «Де перебувають мертві?» відповідає «Ніде». Такі люди вірять, що не існує іншого життя крім цього. Вони переконані, що життя—це дорога в один кінець, який являє собою тупик. Утім, якщо Лк. 16 і вчить чомусь, то тому, що існує життя після смерті.

Інші люди, які вірять у загробне життя, вчать, що людина припиняє існувати в момент смерті (залишаючись «існувати» лише в Божій пам'яті)—і що колись буде «воскресіння» (по суті, відтворення), коли всі праведні отримають безсмертя, а нечестиві будуть знищені. Багатій та Лазар не припинили існувати, коли померли. Вони обидва були живі та свідомі.

Під час розмов із представниками обох згаданих поглядів, інколи можна почути, як вони грають зі словом «смерть»: «Якщо дух живе після смерті, виходить, що смерті не було». Якщо

в їхньому розумінні «смерть» означає «зникнення», тоді це суперечить таким уривкам:

- *До римлян 7:9, 10a*. Павло сказав: «А я колись жив без Закону, але, коли прийшла заповідь, то гріх ожив, а я вмер». Чи припинив цей апостол існувати?
- *До колосян 3:3*. Він написав: «Бо ж ви вмерли, а життя ваше сховане в Бозі з Христом». Чи припинили його читачі існувати?
- *1 до Тимофія 5:6*. Він також сказав, що жінка, «котра у розкошах живе, та живою померла». Але така жінка не припинила існувати.

Слово «смерть» головним чином означає «відокремлення»—закінчення якогось стану—а не припинення існування. Ми є *мертвими* у гріху (Еф. 2:1), коли наші гріхи відокремлюють нас від Бога (Іс. 59:1, 2). Ми є фізично *мертвими*, коли дух відокремлюється від тіла (Як. 2:26). «Друга *смерть*» (Об. 20:14) відбувається, коли люди навічно відокремлюються від Бога (2 Сол. 1:9).

Зазвичай представники згаданих вище теорій не визнають існування в людині безсмертної частини, що зветься душею або духом. «Душа лише означає фізичне життя всередині нас»,—кажуть вони. Вони наполягають на тому, що «дух—це ніщо інше, як дихання, яке дав кожному з нас Бог». Грецьке слово, що перекладається як «душа» (ψυχή, *psixē*), може означати дихання, вмістилище почуттів або навіть живу істоту; але воно також іноді означає «сутність, яка відділяється від тіла й не поглинається смертю».⁴ Так само й грецьке слово, яке перекладається як «дух» (πνεῦμα, *пневма*), може означати вітер, подих, або ж елемент життя, завдяки якому тіло є живим, «який не має або має мінімум матерії, та здатний розуміти, бажати, вирішувати й діяти; ... людська душа, що залишила тіло».⁵

Багато місць у Писаннях указують на те, що людина є подвійною істотою, і що, коли тіло припиняє існувати, душа або

⁴С. Г. Вілке та Вілібальд Грімм (С. G. Wilke and Wilibald Grimm), *Греко-англійській лексикон Нового Заповіту (A Greek-English Lexicon of the New Testament)*, за ред. преп. Джозефа Г. Тайера (Joseph H. Thayer).

⁵Там само.

дух живе. Ось кілька типових уривків:

І вернеться порох у землю, як був, а дух вернеться знову до Бога, що дав був його (Екл. 12:7).

І, скрикнувши голосом гучним, промовив Ісус: Отче, у руки Твої віддаю Свого духа! І це прорікши, Він духа віддав (Лк. 23:46).

І побивали камінням Степана, що молився й казав: Господи Ісусе, прийми духа мого! (Дії 7:59).

Через те ми відваги не тратимо, бо хоч нищиться зовнішній наш чоловік, зате день-у-день відновлюється внутрішній...

Знаємо-бо, коли земний мешкальний намет наш зруйнується, то маємо будівлю від Бога на небі, дім нерукотворний та вічний. ... Отож, будши відважні постійно, та знаючи, що, мавши дім у тілі, ми не перебуваємо в домі Господньому ... і бажаємо краще покинути дім тіла й мати дім у Господа (2 Кор. 4:16—5:8).

Куди потрапляє наш дух? Біблія називає Бога «Отцем духів» (Євр. 12:9). Пророк Захарій сказав, що Господь «вформував дух людині у нутрі її» (Зах. 12:1).

Тож на запитання «Де перебувають мертві?» ми спочатку відповімо, що «Вони перебувають десь, і вони свідомі». Втім у нашому тексті є дещо більше, ніж це.

Вони не реінкарнуються в нових тілах на цій землі

Згідно з доктриною реінкарнації, душі померлих згодом повертаються на землю у нових тілах. Це основоположна доктрина багатьох східних релігій. У тих країнах, де вона є панівною, іноді вважають священними корів, мавп чи змій. Люди вірять, що ці тварини можуть бути реінкарнацією їхніх предків. Деякі юдеї поділяли ідею реінкарнації у дещо іншому вигляді (див. Мт. 16:13, 14)—і час від часу ця ідея викликає до себе інтерес у західному світі.

У Луки 16 багатій та Лазар не повернулись на землю в новому

вигляді чи нових тілах. Вони залишались собою, і текст наголошує на тому, що їхній стан був незмінним. У вірші 26 написано: «А крім того всього, поміж нами та вами велика безодня поставлена, так що ті, що хочуть, переходити не можуть ізвідси до вас, ані не переходять ізвідти до нас». По суті, Авраам казав про те, що жоден із них не може повернутися в жодному вигляді.

Проста істина полягає в тому, що Біблія *не* містить учення про реінкарнацію. Зверніть увагу на деякі основні біблійні принципи:

- *Книга Еклезіястова 3:2.* «є ... час [однина] помирати».
- *До євреїв 9:27.* «... людям призначено вмерти *один раз*, потім же суд» (курсив додано).
- *Книга Еклезіястова 12:7.* Тоді «дух вернеться знову до Бога, що дав був його» (курсив додано)—а не до іншого тіла.
- *2 до коринтян 5:10.* «Бо мусимо всі ми з'явитися перед судовим престолом Христовим, щоб кожен прийняв згідно з тим, що в тілі [однина] робив він чи добре, чи зле».

Позаяк Біблія не вчить про реінкарнацію, цьому вченню не можна вірити (див. Рим. 10:17). Книга Луки 16 ясно свідчить про те, що це вчення є неправильним.

Вони не потрапляють одразу ж до місця своєї кінцевої винагороди чи кари

Дехто вважає, що після смерті люди одразу ж прямують до небес або ж до пекла. Втім багатій та Лазар не потрапили до цих місць кінцевого призначення.

Якби люди одразу ж після смерті потрапляли до місць своєї останньої винагороди або кари, це фактично спростовувало б біблійне вчення про Судний день. Біблія ясно та однозначно вчить, що обов'язково настане день, коли всі люди, як добрі так і злі, предстануть перед судом (Мт. 25:31, 32; Ів. 16:8; Дії 17:31; Євр. 6:2; 9:27; див. Дії 24:25). Цей суд буде для тих, хто померли до повернення Господа (див. Мт. 12:41, 42). Петро писав, що «вміє Господь ... неправедних [померлих неправедних] берегти на день суду для кари» (2 Пет. 2:9). Загальний зміст біблійного вчення про останній суд це те, що він відбудеться, коли повернеться Господь, і тоді, і

живі, і мертві предстануть перед Богом. У тому, щоб привести на суд людей, які після смерті потрапили на небеса чи в пекло, тільки для того аби після Судного дня повернути їх на ті самі місця, немає жодного сенсу.

Може здатись, що два уривки в Писанні такі вчать тому, що праведні одразу ж потрапляють до місця своєї винагороди: Павло сказав коринтянам, що хотів би «покинути дім тіла й мати дім у Господа» (2 Кор. 5:8). І також він написав филип'янам, що «має бажання померти та бути з Христом» (Фил. 1:23). Проте головна думка цих уривків не в ученні про державу мертвих, а в тому, аби підкреслити, що смерть це перемога для тих, хто залишилися вірними. В певному сенсі померлі праведні будуть «з Христом», оточені Його любов'ю, але це не значить, що вони одразу ж потраплять на небеса.

Коли Павло помер, він *дійсно* пішов, щоб бути «у Господа», проте він ще не отримав свій венець на небесах. Щодо Павлового вінця праведності, він писав, що його «мені того дня дасть Господь, Суддя праведний; і не тільки мені, але й усім, хто прихід Його полюбив» (2 Тим. 4:8). Зверніть увагу на фразу «того дня» і той факт, що Павло сказав, що всі, хто полюбили явлення Христа, отримують такий самий вінок того ж самого «дня». В цьому контексті це може означати лише Судний день.

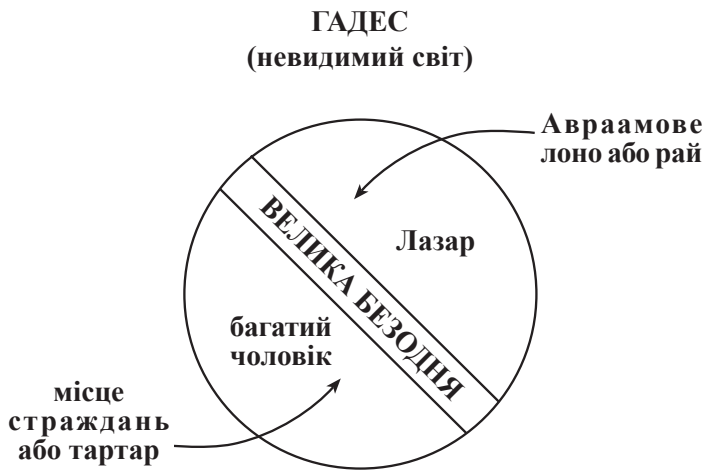
Ісус учив, що тим, хто ставляться до інших з любов'ю (Лк. 14:12, 13), «віддається» в час воскресіння (Лк. 14:14), а не в час смерті. Знову ж таки, на думку більшості дослідників, Ісус мав на увазі Свій другий прихід, коли сказав: «Я знову прийду й заберу вас до Себе, щоб де Я—були й ви» (Ів. 14:3).

До цього моменту я був на загал спрямований негативно, аналізуючи історію в Луки 16: як вона заперечує різні теорії на кшталт того, що померлі нікуди не потрапляють, або що вони повертаються на землю в іншій тілесній подобі, або що вони вже на небесах чи в пеклі. Проте головне запитання залишається: «Де ж *тоді* перебувають мертві?» Тепер поглянемо на те, що стверджується в книзі Луки 16.

Вони перебувають у проміжному стані, в очікуванні суду

Упродовж років проповідники Євангелія вдавались до різноманітних діаграм аби надати наочне уявлення про Гадес

(потойбічний світ), зображений в Луки 16. Таким діаграмам притаманний один недолік, оскільки вони залишають враження, що Гадес це якась географічна локація, що в корені неправильно. Гадес—це не стільки про місце, скільки про стан буття. Втім я не знаю більш ефективного способу зобразити різні ситуації, про які йдеться в цій історії. Тож, скористаємось ще однією діаграмою, яка допомагає уявити зображене в Луки 16.

Подивіться на різні частини цієї діаграми. По-перше, зверніть увагу на її назву: «Гадес (невидимий світ)». Багатій «звів очі свої» «в аду» (Лк. 16:23). Біблія називає державу мертвих «адом» або грецькою—«гадесом». *Гадес* (ᾍδης)—це грецьке слово, яке є грубим відповідником гебрійського *Шеол* (שְׁאוֹל) зі Старого Заповіту. Основне значення слова *гадес*—«невидимий», і воно означає «невидимий [світ]» мертвих. Тайер так визначає це слово в контексті Луки 16: «загальне вмістилище безтілесних духів».⁶ Сьогодні слово «гадес» часто вживають у якості евфемізму до «пекла», втім пекло (γέεννα, *геєнна*)—це вічний стан померлих нечестивих, тоді (як ми бачимо) як гадес є проміжним станом (або державою) всіх померлих: і добрих, і поганих.

У цій діаграмі можна побачити дві частини потойбічного світу

⁶Там само.

(або гадесу), які відрізнялись одна від одної. Багатій був в одній, а Лазар—в іншій. Також ми бачимо розмежувальну частину, яка зветься «великою безоднею». Ми докладно розглянемо кожну з цих частин, починаючи з тієї, де перебував багатій. «І, *терплячі муки* в аду, звів він очі свої ...» (Лк. 16:23а; курсив додано). Фраза, перекладена як «терплячі муки», грецькою звучить дослівно «і перебуваючи в муках», себто більш конкретно місце, в якому перебував багатій, названо «місцем мук» або «місцем страждань» (див. Лк. 16:28).

Поруч із фразою «місце страждань» ви читаєте: «або тартар». Цю термінологію запозичено з 2 Петра 2:4, де зображено подібне, якщо не те саме становище, в якому опинився багатій: «Бо як Бог Анголів, що згрішили, не помилював був, а в кайданах темряви вкинув до аду, і передав зберігати на суд». Зверніть увагу на слово «ад» в 2 Петра 2:4: це переклад з грецької не слова *гаєнна*, яке означає вічне покарання, а слова *тартарос* (*тартарос*). Греки називали словом *тартарос* «ту частину невидимого світу, в якій були ув'язнені та страждали нечестиві».⁷ Петро наголошує на тому, що бунтівних янголів було вкинуто «в кайданах темряви ... зберігати на суд». Зверніть увагу, що цей «суд» ще не відбувся, тож тут йдеться про проміжне становище до Судного дня. Ця ситуація подібна до тієї, в якій перебував багатій, якщо не така сама.

Тепер звернімось до тієї частини, в якій перебував Лазар. Її названо «Авраамовим лоном», оскільки багач «побачив здала Авраама та Лазаря на лоні його» (Лк. 16:23). Бути на «чиємусь лоні» означає бути дуже близько, насолоджуючись дружбою та спілкуванням. Очевидно, Лазар перебував у стані радості та миру. Це є той стан, в якому праведні очікують на Судний день.

Біля фрази «Авраамове лono» я написав «або рай». Цей термін узятO зі слів Ісуса про Його подорож до потойбічного світу або гадесу. Коли Він був на хресті, то сказав одному з розбійників: «... ти будеш зо Мною сьогодні в раю» (Лк. 23:43). «Рай»—переклад перського слова, яке означає «місце втіхи або сад втіхи». В Септуагінті словом, яке ми перекладаємо як «рай», названо Еденський сад (Джозеф Г. Тайер). Інколи воно вживається в Біблії в значенні

⁷Аналiтичний лексикон грецької мови (*Analytical Greek Lexicon*, London: Samuel Bagster & Sons Ltd., 1971).

небес (див. Об. 2:7)—проте не в цьому контексті, оскільки після Ісусового короткочасного перебування в раю, Він сказав, що «ще не зійшов до Отця» (Ів. 20:17). Апостол Петро у своїй проповіді в день П'ятидесятниці зазначив, що, хоча Ісусове тіло перебувало в могилі, Його дух «був залишений в аду» [гадесі] (Дії 2:31). Поєднуючи разом Луки 23:43 та Дії 2:31, ми доходимо висновку, що дух Ісуса перебував у тій частині гадесу або потойбічного світу, яку названо «раєм». Є всі підстави припустити, що цей «рай» тотожний «Авраамовому лону». Інакше кажучи, обидві ці фрази називають стан праведних померлих—стан, в якому вони очікують на Судний день, стан, наповнений миром, щастям та безпекою.

Зазначивши, що існують два стани очікування Судного дня—один, мирний та безпечний, а інший—повний страждань та мук—було б логічно почути таке запитання: «Якщо праведні вже щасливі, а нечестиві вже страждають, який сенс Судного дня?» (Це одне з тих запитань, на яке доводиться відповідати тим із нас, хто вірять в існування проміжної держави мертвих, утім воно є проблемою не так для нас, як для тих, хто навчають, що праведні після смерті потрапляють одразу ж до небес). Однією з можливих відповідей є те, що Судний день буде не стільки днем визначення вини та невинності як днем виголошення вироку—днем, коли буде продемонстровано Божу милість та справедливість.

Проте, ймовірно, остаточна відповідь полягає у розумінні, що, коли ми говоримо про «страждання» та «Авраамове лоно», йдеться не про місце, а про стан буття. *Хоч би де перебувала* несправедна душа, усвідомлення того, що Судного дня її визнають винною, вже достатньо аби вона очікувала, страждаючи. *Хоч би де перебувала* праведна душа, вона знає, що Судного дня Бог скаже їй: «Гаразд, рабе добрий і вірний» (Мт. 25:21а, 23а), тож вона очікує в радості.

Можливо, дивлячись на цю діаграму, хтось скаже: «Хіба ж це не схоже на чистилище?» Зовсім ні. Саме поняття чистилища чуже Писанням. У Біблії взагалі немає навіть цього слова. Учення про «чистилище» належить Римській католицькій церкві. Згідно з цією доктриною, прокляті потрапляють одразу ж до пекла, проте ті, хто вмирають «у стані благодаті», але ще мають якісь непрості гріхи, потрапляють до чистилища. Мета чистилища—«очистити» такі душі через страждання. Тим часом живих закликають замовляти меси, молитись та чинити милостиню за тих, хто в чистилищі—

аби таким чином скоротити час їхнього перебування в тому жахливому місці. Ця доктрина забезпечує Римській католицькій церкві постійний прибуток. Учення про чистилище містить ідею про те, що душа може перейти від стану страждань (чистилища) до стану блаженства (небеса). Інакше кажучи, ця доктрина вчить, що людина може отримати «другий шанс» після смерті. Ще раз подивіться на діаграму та зверніть увагу на «велику безодню». Авраам сказав багатію, що «поміж нами та вами велика безодня поставлена, так що ті, що хочуть, переходити не можуть ізвідси до вас, ані не переходять ізвідти до нас» (Лк. 16:26; курсив додано). Біблія вчить, що після смерті немає жодного «другого шансу»:

- *Об'явлення 2:10*. Якщо хтось «вірний до смерті», Господь дасть йому «вінця життя» (курсив додано).
- *2 до коринтян 5:10*. «Бо мусимо всі ми з'явитись перед судовим престолом Христовим, щоб кожен прийняв згідно з тим, що в тілі робив він, чи добре, чи зле» (курсив додано)—а не згідно з тим, що хтось інший зробить за нього після того, як його душа залишить тіло.
- *Євангеліє від Івана 8:21*. Якщо хтось *помирає* в своїх гріхах, він *не може* йти туди, де є Христос.

Висновок

Це й є все, що Бог вирішив відкрити нам стосовно того, «Де перебувають мертві?» й чим ми маємо задовольнитись. Тож зосередимось на тому, що ми маємо робити, аби провести вічність на небесах.

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ЧИ ПОТРАПЛЯЮТЬ ПОМЕРЛІ ПРАВЕДНІ ОДРАЗУ НА НЕБЕСА?

У своєму листі до християн у Коринфі Павло написав: «Ми ж відважні, і бажаємо краще покинути дім тіла й мати дім у Господа» (2 Кор. 5:8). У своєму посланні до філіп'ян він сказав, що його «тягне ... одне й друге, хоч я маю бажання померти та бути з Христом, бо це значно краще» (Фил. 1:23). Чи мусимо ми трактувати ці два уривки як Павлове вчення про те, що після Ісусової смерті та воскресіння померлі праведні одразу ж потрапляють

на небеса? Можливо, натомість нам радше слід розглядати їх як зручний вислів для його головної думки—схожі вислови вживаємо й ми сьогодні.

Деякі вчителі та проповідники впевнені, що метою цих двох уривків було представити нове вчення про стан або державу померлих. Проте уривки, які вони залучають як допоміжні, не мають жодного стосунку до цієї теми. Наведемо один приклад:

1. Вони стверджують, що до Ісусової смерті сатана мав владу над світом гадесу. У якості аргументу приводять текст з послання до євреїв 2:14, де написано, що сатана «має владу смерти». Втім цей вірш не каже нічого про те, що диявол має владу над гадесом. Натомість написано, що сатана мав (і має) владу вбивати людей (залучаючи інших людей). Диявол ніколи не мав владу над тим, куди йде дух людини після того, як він (сатана) вбиває тіло.

2. Коли Ісуса звинуватили в тому, що Він вигнав демона силою Вельзевула, Господь, серед іншого, відповів: «... як то хто може вдертися в дім дужого, та пограбувати добро його, якщо перше не зв'яже дужого? І аж тоді він господу його пограбує» (Мт. 12:29). Із цього роблять висновок, що коли Ісус помер, Він увійшов до гадесу («у дім дужого») та вивів звідти душі померлих праведників («майно» сатани). Подібне тлумачення свідчить про неабияку уяву, проте не має жодного відношення до контексту: цей вірш стосується вигнання демонів із живих людей (Мт. 12:24–29).

3. Інший уривок узято з послання до ефесян 4:8, де процитовано Псалом 67[68]:18: «Піднявшись на висоту, Ти полонених набрав і людям дав дари». Дехто стверджує, що згадані «полонені» то є померлі праведники, яких сатана утримував ув'язненими в гадесі, й яких було вивільнено і віднесено на небеса, коли вознісся Ісус. Проте ані в самому тексті, ані в контексті немає жодних свідчень на користь такого тлумачення. Натомість у ньому йдеться про славний в'їзд царя до свого рідного міста після великої перемоги над ворогом (пор. 2 Кор. 2:14–16). Полонені, яких вели під час подібних процесій, були ворогами, яких переміг цар. Цей вірш у піднесеній манері повідомляє про те, що на хресті Ісус переміг Своїх ворогів. Тим самим Він дав «дари» Своєму народові. В цьому контексті цими дарами були духовні дари, якими були рясно обдаровані живі християни (Еф. 4:7–13).

Як вже зазначалось, в якості головних аргументів використовують

два уривки: 2 послання до коринтян 5:8 та послання до филип'ян 1:23. Чи є якийсь спосіб узгодити Павлові слова про перебування «у Господа» і «з Христом» після смерті та поняття про проміжний стан померлих? Новий Заповіт навчає, що *навіть у цьому житті* християни перебувають «з Христом». Ісус сказав, що, де двоє чи троє збираються у Його ім'я, там перебуває й Він (Мт. 18:20). Він обіцяв: «Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку» (Мт. 28:20). Павло молився: «Господь з вами всіма» (2 Сол. 3:16б), звертаючись до живих християн. Звичайно ж, перебування Господа «з нами» не закінчиться і з нашою смертю. Насправді, ми очікуємо на те, що наші стосунки з Ним стануть більш близькими, коли ми «вмираємо в Господі» (Об. 14:13).

Більшість, якщо не всі, тих, хто вірять, що померлі праведники одразу ж потрапляють на небеса, також вірять, що Лк. 16:19–31 правильно зображує стан померлих, який був *до* хреста. Пам'ятаючи про це, звернімося ще раз до книги Еклезіястової 12:7, де Соломон сказав, що зі смертю «вернеться порошок [фізичне тіло] у землю, як був, а дух вернеться знову до Бога, що дав був його». Застосовуючи аргументацію 2 Коринтянам 5:8 та Фил. 1:23, ми дійшли б висновку, що навіть *до* Ісусової хресної смерті безтілесні духи одразу ж прямували на небеса (до Бога). Якщо ж ми вважаємо, що в книзі Еклезіястовій 12:7 просто вжито зручну для розуміння мову, чому не вважати, що таку саме зручну риторику використовував у 2 Коринтянам 5:8 та Филип'ян 1:23 і Павло?

Головний аргумент проти тверджень, що праведники по смерті потрапляють прямо на небеса, полягає в тому, що вони спростовують біблійне вчення про Судний день. Дехто спробував уникнути цієї проблеми, припустивши, що замість загального Судного дня із поверненням Христа, йдеться про те, що коли людина помирає, вона стикається із своїм власним «судним днем». Не заглиблюючись у детальне дослідження Судного дня, пропонуємо розглянути кілька дотичних уривків:

1. Біблія часто говорить про «день суду» (Мт. 10:15; 11:22, 24; 12:36; 2 Пет. 2:9; 3:7; 1 Ів. 4:17) та «суд великого дня» (Юда 6). Павло сказав, що Бог «визначив день, коли хоче судити поправді весь світ через Мужа, що Його наперед Він поставив» (Дії 17:31). Ісус називав цей особливий день «останнім днем» (Ів. 6:39, 40, 44, 54; 11:24; 12:48).

2. Судний день настане, коли Христос прийде «у славі Своїй, і всі Анголи з Ним» (Мт. 25:31а). «[Т]оді Він засяде на престоли слави Своєї» (Мт. 25:31б). Мертві воскреснуть, як праведні, так і неправедні (Ів. 5:28, 29; див. Об. 20:13а).

3. Всі предстануть перед престолом (Об. 20:11, 12; див. Мт. 25:32а), і всіх будуть судити (Об. 20:12, 13). Це стосується і праведних. Павло, звертаючись до християн, сказав: «Бо *всі* станемо перед судним престолом Божим» (Рим. 14:10; курсив додано). І знову-таки він писав: «Бо мусимо *всі* ми з'явитися перед судовим престолом Христовим, щоб кожен прийняв згідно з тим, що в тілі робив він, *чи добре, чи лихе*» (2 Кор. 5:10; курсив додано).

4. Ісус сказав, що, коли люди предстануть перед Його престолом на суд, Він ...

... відділить одного від одного їх, як відділяє вівчар овець від козлів. І поставить Він вівці праворуч Себе, а козлята—ліворуч. Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу. ... Тоді скаже й тим, хто ліворуч: Ідіть від Мене, прокляті, у вічний огонь, що дияволу та його посланцям приготований. ... І ці підуть на вічну муку, а праведники—на вічне життя (Мт. 25:32–46; див. Об. 20:15; 21:1–4).

Можливо, наші думки стосовно теперішнього стану померлих розходяться між собою, та всі ми можемо погодитись із тим, що неодмінно буде великий день Суду. За словами Девіда Ропера (David L. Roper), «Життя на цій землі невпинно мчить до цієї кульмінаційної події».

ПІДРОЗДІЛ ІV

ПО ВСІЙ ПАЛЕСТИНІ

Містить гармонію

Мт. 9:3—20:34

Мр. 10:1—52

Лк. 17:11—19:27

Ів. 11:1—54

Тепер ми побачимо Ісуса під час Його останньої подорожі Палестиною: Він пройшов від Перею до Віфанії, від Віфанії до пустелі в Самарії та Галілеї. Нарешті, Він пішов до Єрусалиму на хрест. Знаючи, що Його перебування на землі добігає кінця, Христос невпинно навчав. Більшість Його вчення була адресована Його учням, і велика його частина мала відношення до фарисеїв (див. Лк. 17:20; 18:10; Ів. 11:46). Все це вчення, так чи інакше, стосувалось важливості правильних стосунків та правильного ставлення. Послідовники Господа в першому столітті мали в цьому велику потребу—так само, як і ми сьогодні.

У ВІФАНІЇ (ІВ. 11:1–53)

Воскрешення Лазаря (Ів. 11:1–46)

¹Був же хворий один, Лазар у Віфанії, із села Марії й сестри її Марти. ²А Марія, що брат її Лазар, був хворий, була та, що помазали Господа миром, і волоссям своїм Йому ноги обтерла. ³Тоді сестри послали до Нього, говорячи: Ось нездужає, Господи, той, що кохаш його! ... ⁴Як почув же Ісус, то промовив: Не на смерть ця недуга, а на Божу славу,—щоб Син Божий прославився нею. ⁵А Ісус любив Марту, і сестру її, і Лазаря. ⁶А коли Він почув, що нездужає той, то зоставсь два дні на тім місці, де був. ⁷Після ж того говорить до учнів: Ходімо додому в Юдею. ⁸Йому учні сказали: Учителю, таж допіру юдеї хотіли каміннями побити Тебе, а Ти знов туди підеш? ⁹Ісус відповів: Хіба дня не дванадцять годин? Як хто ходить за дня, не

спіткнеться,—цього світне-бо світло він бачить. ¹⁰А хто ходить нічної пори, той спіткнеться, бо немає в нім світла. ¹¹Оце Він сказав, а по тому говорить до них: Друг наш Лазар заснув,— та піду розбудити його. ¹²А учні сказали Йому: Як заснув, то він, Господи, видужас. ¹³Та про смерть його мовив Ісус, вони ж думали, що про сонний спочинок Він каже. ¹⁴Тоді просто сказав їм Ісус: Умер Лазар. ¹⁵І Я тішусь за вас, що там Я не був, щоб повірили ви. Та ходімо до нього. ¹⁶Сказав же Хома, називаний Близнюк, до співучнів: Ходімо й ми, щоб із Ним повмирати.

¹⁷Як прибув же Ісус, то знайшов, що чотири вже дні той у гробі. ¹⁸А Віфанія поблизу Єрусалиму була, яких стадій з п'ятнадцять. ¹⁹І багато хто з юдеїв до Марти й Марії прийшли, щоб за брата розважити їх. ²⁰Тоді Марта, почувши, що надходить Ісус, побігла зустріти Його, Марія ж удома сиділа. ²¹І Марта сказала Ісусові: Коли б, Господи, був Ти отут, то не вмер би мій брат... ²²Та й тепер, знаю я, що чого тільки в Бога попросиш, то дасть Тобі Бог! ²³Промовляє до неї Ісус: Воскресне твій брат! ²⁴Відказує Марта Йому: Знаю, що в воскресення останнього дня він воскресне. ²⁵Промовив до неї Ісус: Я воскресення й життя. Хто вірує в Мене,—хоч і вмере, буде жити. ²⁶І кожен, хто живе та хто вірує в Мене, повіки не вмере. Чи ти віруєш в це? ²⁷Вона кажу Йому: Так, Господи! Я вірую, що Ти Христос, Син Божий, що має прийти на цей світ.

²⁸І промовивши це, відійшла та покликала нишком Марію, сестру свою, кажучи: Учитель тут, і Він кличе тебе! ²⁹А та, як зачула, квапливо встала й до Нього пішла.

³⁰А Ісус не ввійшов був іще до села, а знаходивсь на місці, де Марта зустріла Його. ³¹Юдеї тоді, що були з нею в домі й її розважали, як побачили, що Марія квапливо встала й побігла, подалися за нею, гадаючи, що до гробу пішла вона,— плакати там. ³²Як Марія ж прийшла туди, де був Ісус, і Його вгледіла, то припала до ніг Йому та й говорила до Нього: Коли б, Господи, був Ти отут, то не вмер би мій брат. ³³А Ісус, як побачив, що плаче вона, і плачуть юдеї, що з нею прийшли, то в душі розжалобився та й зворушився Сам, ³⁴і сказав: Де його ви поклали? Говорять Йому: Іди, Господи, та подивися! ³⁵І закапали сльози Ісусові. ³⁶А юдеї казали: Дивись, як кохав Він його! ³⁷А з них дехто сказали: Чи не міг же зробити Отой,

Хто очі сліпому відкрив, щоб і цей не помер?

³⁸Ісус же розжалобивсь знову в Собі, і до гробу прийшов. Була ж то печера, і камінь на ній налягав. ³⁹Промовляє Ісус: **Відвалить цього каменя! Сестра вмерлого Марта говорить до Нього: Уже, Господи, чути, бо чотири вже дні він у гробі.** ⁴⁰Ісус каже до неї: **Чи тобі не казав Я, що як будеш ти вірувати,— славу Божу побачиш?** ⁴¹І зняли тоді каменя. А Ісус ізвів очі до неба й промовив: **Отче, дяку приношу Тобі, що Мене Ти почув.** ⁴²Та Я знаю, що Ти завжди почувєш Мене, але ради народу, що довкола стоїть, Я сказав, щоб увірували, що послав Ти Мене. ⁴³І, промовивши це, Він скричав гучним голосом: **Лазарю, вийди сюди!** ⁴⁴І вийшов померлий, по руках і ногах обв'язаний пасами, а обличчя у нього було перев'язане хусткою... Ісус каже до них: **Розв'яжіть його та й пустіть, щоб ходив...**

⁴⁵І багато з юдеїв, що походилися до Марії, та бачили те, що Він учинив, у Нього ввірували. ⁴⁶А деякі з них пішли до фарисеїв, і їм розповіли, що Ісус учинив.

Ісусове служіння в Переї було перерване терміновим повідомленням із Віфанії (Ів. 11:1), що була розташовану поблизу Єрусалиму (Ів. 11:18). Христові друзі, Марія та Марта, послали звістку про те, що їхній брат Лазар занедужав (Ів. 11:3). На подив, Ісус зачекав два дні, перш ніж відповісти на цей заклик про допомогу (Ів. 11:6). Іван підкреслив, що ця затримка була не через байдужість; Христос любив цього чоловіка та його сестер (Ів. 11:5). Не була вона й для того аби впевнитись, що Лазар уже буде мертвий, коли Ісус прибуде до Віфанії. З огляду на те, що, коли Христос нарешті прийшов, а Лазар був мертвим уже чотири дні (Ів. 11:17, 39), ми розуміємо, що навіть якби Ісус, шойно отримавши сумну звістку, пішов туди звичайним, а не чудесним способом, Він би не встиг застати Свого друга живим. Позаяк ми не знаємо достеменно, що то були за чотири дні (Ів. 11:17): чи то були чотири повні доби чи лише дві доби (Ів. 11:6), ми не будемо тут нічого стверджувати; проте ми можемо бути впевнені, що Ісус не встиг би прийти до Віфанії до того, як помер Лазар.

Якщо то були повні дні, і якщо Ісус був на відстані одного дня подорожі від Віфанії, тоді Лазар помер одразу після того, як послали звістку. Якщо Ісус був на відстані двох днів подорожі,

Лазар помер близько того часу, коли посланці знайшли Ісуса. Якщо Ісус був на відстані трьох днів подорожі, навіть якби Він вийшов одразу ж, як тільки почув звістку, Лазар помер, коли Він був на дорозі до Віфанії. Можливо, дводенна затримка мала на меті, аби ніхто не сумнівався, що Лазар був *дійсно* мертвий (Ів. 11:39). Те, що сталося, було не реанімацією, а воскресінням.

Хоч би яка була причина дводенної затримки, Бог скористався цією трагедією аби беззаперечно показати, що Ісус це Його Син (Ів. 11:4, 15, 42). Зверніть увагу на слово **тоді** (в грецькому тексті його вжито в Ів. 11:16, 20, 32, 33, 45). Це слово не лише визначає послідовність подій, але й наголошує на тому, що для всього, що відбувалось, була своєю причиною: ми спостерігаємо здійснення Божого задуму.

Едмунд Клауні (Edmund P. Clowney, Jr.) назвав воскресення Лазаря «найвидатнішим чудом упродовж земного служіння Христа». Ми вже розглянули дві історії про те, як Ісус воскресив мертвих—сина вдовиці з Наїну (Лк. 7:11–17) та доньку Яіра (Мр. 5:22–24, 35–43)—проте ті історії були доволі лаконічними. Натомість воскресенню Лазаря присвячено цілий розділ. Це воскресення було іншим: воно відбулося не в далекій Галілеї, а практично під носом Ісусових ворогів. Це було диво, яке ніхто не міг спростувати (Ів. 11:47), диво, яке отримало великий розголос (Ів. 12:9), диво, яке примусило повірити навіть Ісусових ворогів (Ів. 11:45; 12:11). Це була саме та подія, яка остаточно визначила долю Христа (Ів. 11:47–53).

Через два дні після того, як Він отримав звістку від сестер, Ісус повідомив про Свій намір повернутись до Юдеї (Ів. 11:7). Учні нагадали Йому про небезпеку (Ів. 11:8; див. Ів. 10:31, 39). Коли вони не змогли переконати свого Вчителя, вони вирішили йти з Ним, попри те, що були впевнені, що йдуть на смерть (Ів. 11:16). Тим, хто звернувся до Ісуса від імені всіх учнів, був Хома. Він також був відомий як «Близнюк», очевидно через те, що мав брата-близнюка.

Коли Христос був на околиці Віфанії (Ів. 11:30), Він зустрів Марту (Ів. 11:20). Слова, що вона їх промовила, побачивши Його, свідчать про її віру в цілому й зокрема в Його силу цілювати (Ів. 11:21, 22). Очевидно, вона нічого не знала про намір Господа воскресити її брата (Ів. 11:24, 39). Розмова між Мартою та Ісусом

містить два незабутніх твердження.

Перше з них було сміливою заявою: Ісус сказав їй: **Я воскресення й життя. Хто вірує в Мене,—хоч і вмере, буде жити. І кожен, хто живе та хто вірує в Мене, повіки не вмере ...** (Ів. 11:25, 26). Це ще одне велике «Я [є]»—твердження Господа. Подібну заяву можна було б вважати верхом зарозумілості, якби Ісус не був тим, ким Він був насправді: божественним Сином Бога. Цими словами Христос фактично заявив, що кожен, хто в Нього вірує, воскресне й не зазнає духовної смерті, але матиме вічне життя.

Друге було підтвердженням віри: Марта сказала Йому: ... **Так, Господи! Я вірую, що Ти Христос, Син Божий, що має прийти на цей світ** (Ів. 11:27). Потрійне сповідання Марти свідчить про її дивовижне розуміння того, ким був Ісус. Це сповідання заслуговує на те, аби стати поруч із сповіданням Петра в Кесарії Филиповій (Мт. 16:16).

Коли до Марти й Ісуса долучилась Марія, вони та натовп скорботних друзів та сусідів пішли до гробниці, до якої поклали Лазаря. Побачивши їхні сльози, Христос **в душі розжалобився та й зворушився** (Ів. 11:33). Грецькі дієслова, що їх тут перекладено як «в душі розжалобився» та «зворушився», зазвичай вживаються в Новому Заповіті в негативному сенсі, описуючи гнів Ісуса. Вказували припущення, що в цьому контексті йдеться про те, що Він не схвалював надмірний показовий плач, якого вимагали звичаї. Також можливо, що Його гнів було викликано тим, що гріх прийшов у світ і приніс смерть та страждання—страждання, яке Він зараз бачив перед Собою. Втім ці дієслова могли просто вказувати на те, що Він був засмучений через журбу Своїх друзів.

Після того ми читаємо слова, знайомі всім нам: **І закапали сльози Ісусові** (Ів. 11:35). У грецькому тексті дослівно: «Ісус заплакав» (див. УБТ). Це найкоротший вірш у Біблії. Через його стислість, він є одним із тих віршів, які діти запам'ятовують першими. Ті, хто були поруч, подумали, що Він плакав через те, що втратив друга (Ів. 11:36), проте це малоімовірно, адже Він знав, що через кілька хвилин Лазарь буде з Ним. Очевидно, Він заплакав, тому що бачив, як плачуть дорогі Його серцю Марта й Марія; це були сльози співчуття. І сьогодні ми дивимось на Нього, як на Того, хто може «співчувати слабостям нашим» (Євр. 4:15). Також вказували припущення, що однією з причин печалі Ісуса було те,

що Він повертав Лазаря із стану блаженства, в якому перебувають померлі праведні (Лк. 16:23), до світу журби та гріху. Пізніше Лазарю знову доведеться відчути біль смерті.

Христос велів відвалити камінь, що закривав вхід до печери з гробом (Ів. 11:38, 39). Помолившись Богові, **Він скричав гучним голосом: Лазарю, вийди сюди!** (Ів. 11:43). Дж. МакГарві пише «Як було влучно зазначено, Він закликав Лазаря за іменем, аби інші померлі не повстали з мертвих». Уявіть подив натовпу та радість Марії й Марти, коли Лазар вийшов ... **по руках і ногах обв'язаний пасами, а обличчя у нього було перев'язане хусткою** (Ів. 11:44).

Серед свідків цієї визначної події, були й ті, кого Іван назвав **юдеями** (Ів. 11:19, 31, 33). У цій частині своєї оповісті Іван зазвичай вживав це слово у значенні юдейських релігійних провідників, таке враження, що тут також. Той факт, що люди такого штибу прийшли до Віфанії висловити своє співчуття Марії та Марті, вказує на високий статус цієї родини в громаді та повагу до неї. Це лише сприяло поширенню в тій місцевості звістки про воскресення Лазаря (Ів. 12:9–11).

Хоч би хто були ті «юдеї», деякі з них мали чесні серця та вірували, побачивши таке дивовижне чудо (Ів. 11:45). Інші ж повернулись до Єрусалиму сповістити фарисеїв про те, **що Ісус учинив** (Ів. 11:46).

Постанова синадріону (Ів. 11:47–53)

⁴⁷Тоді первосвященики та фарисеї скликали раду й казали: **Що маємо робити, бо цей Чоловік пребагато чуд чинить?** ⁴⁸Якщо так позоставимо Його, то всі в Нього ввірують,—і прийдуть римляни, та й візьмуть нам і Край, і народ! ⁴⁹А один із них, Кайяфа, що був первосвящеником року того, промовив до них: **Ви нічого не знаєте, ⁵⁰і не поміркуєте, що краще для вас, щоб один чоловік прийняв смерть за людей, аніж щоб увесь народ мав загинути!** ⁵¹А того не сказав сам від себе, але, первосвящеником будши в тім році, пророкував, що Ісус за народ мав умерти, ⁵²і не лише за народ, але й щоб сполучити в одне розпорошених Божих дітей. ⁵³Отож, від того дня вони змовилися, щоб убити Його.

У зв'язку з цим було скликано спеціальне засідання чи **раду** (Ів. 11:47). Незадовго до того Христос казав про тих, що, «коли хто й з мертвих воскресне,—не йнятимуть віри» (Лк. 16:31). Воскресшення з мертвих Лазаря спонукало їхні закам'янілі серця не увірувати, а радше запанікувати.

Примітно, що ця рада не переслідувала ціль перевірити, чи дійсно мало місце це чудо воскресення, чи дійсно Ісус був тим, ким Себе називав. Вони навіть не заперечували того, що Ісус чинив чуда (Ів. 11:47), зокрема, що Він воскрешав мертвих. Натомість вони переймалися своїми посадами та привілейованим статусом (див. Ів. 11:48). Якщо Ісуса не зупинити, згодом у всій країні пануватиме безлад. Через це римляни будуть змушені накласти ще більші обмеження на народ—і, якщо таке трапиться, вони (себто релігійні керманічі) втратять свою владу.

Вони бачили лише один спосіб запобігти цьому: Ісус мусить вмерти. Первосвященик Кайяфа сказав, звертаючись до ради: **... краще для вас, щоб один чоловік прийняв смерть за людей, аніж щоб увесь народ мав загинути** (Ів. 11:50). Говорячи це, Кайяфа мав на увазі, що Ісуса треба вбити аби привілейований клас юдеїв зберіг свою владу під римською окупацією. Втім, як зауважив Іван, позаяк Кайяфа був первосвящеником, Бог використав його цинізм для чогось абсолютно іншого. Як зазначив Роберт Томас (Robert L. Thomas): «Не відаючи того, цей первосвященик прорік, що смерть Христа буде викупом за Ізраїль та за всіх язичників ...».

У вірші 49 написано, що Кайяфа був **в тім році** первосвящеником. Це не означає «тільки в тім році», оскільки він займав цю посаду у 18–36 р. н.е., а радше «в тім *самім* році» (іншими словами, того року, коли помер Ісус).

Отож, від того дня вони змовилися, щоб убити Його (Ів. 11:53; див. 11:57). Вже деякий час ці люди прагнули Ісусової смерті (див. Ів. 5:18; 7:1), утім цього разу все було інакше. Попередні напади були безсистемними; цього разу Христові вороги не заспокоються, доки не вб'ють Його. Попередні спроби вбити Ісуса були особистими та неофіційними; тепер рада релігійних керманічів узяла цю справу під свій контроль.

Проте найбільша відмінність полягала в іншому. Раніше першість у спробах убити Христа належала фарисеям (Мр. 3:6), але в синадріоні домінували садукей. Садукей не вірили у воскрес-

сіння (Мт. 22:23), й не переймались через повідомлення про воскресення Лазаря. З цього часу саме садукей головатимуть у змові, аби вбити Ісуса. Саме вони мали політичні важелі зробити те, чого не могли зробити фарисеї.

ОСТАННЯ ПОДОРОЖ ПАЛЕСТИНОЮ (Лк. 17:11б; Ів. 11:54)

Відхід до Єфрему (Ів. 11:54)

⁵⁴І тому не ходив більш Ісус між юдеями явно, але звідти вдавсь до околиць поближче пустині, до міста, що зветься Єфрем, і тут залишався з Своїми учнями.

І знову Ісус залишив околиці Єрусалиму. Він та Його учні відійшли до **Єфрему**, поблизу Юдейської пустелі (Ів. 11:54). На думку багатьох дослідників, це місто було на північному сході Юдеї, неподалік пустинної місцевості, що вела до Йорданської долини.

Через Самарію та Галілею (Лк. 17:11б)

... Він... проходив поміж Самарією та Галілеєю.

Ми не знаємо, як довго Ісус залишався в Єфремі. В якийсь момент Він та Його апостоли попрямували далі на північ. Згідно з Лукою, **Він ... проходив поміж Самарією та Галілеєю**, коли ішов до Єрусалиму (Лк. 17:11). Конструкція цієї фрази також передбачає переклад «Він ходив Самарією та Галілеєю». Тому дослідники не впевнені, чи означає це, що Ісус дійсно подорожував Самарією та Галілеєю, чи лише проходив поблизу кордонів цих провінцій (можливо, вийшовши з Перею). Не виключено, що Він навідався до учнів у Самарії та Галілеї, аби підбадьорити їх.

ОСТАННЯ ПОДОРОЖ ДО ЄРУСАЛИМУ (МТ. 19:1—20:34; МР. 10:1—52; ЛК. 17:11—19:27)

Наближався час свята Пасхи, й до Єрусалиму вирушили тисячі прочан (Ів. 11:55). Можливо, Христос і Дванадцять долучились до

якогось каравану, що прямував на південь зі східного берега ріки Йордан (Лк. 17:11а). У будь-якому випадку, упродовж цієї подорожі Він був оточений великою кількістю людей. Ймовірно, серед них були й жінки, які служили Йому в Галілеї (див. Мт. 27:55; Мр. 15:41). Цього разу на свято «Він увійде до міста як Цар, із власною свитою, ... як раніше [Ів. 7:1–6] пропонували Його брати».¹ Про те, чого Ісус навчав та що Він чинив під час цієї останньої подорожі до Єрусалиму, повідомляється детальніше.

Уздоровлення десяти прокажених (Лк. 17:12–19)

¹²І, коли входив до одного села, перестріли Його десять мужів, слабих на проказу, що стали здалека. ¹³І голос піднесли вони та й казали: Ісусе, Наставнику, змилуйсь над нами! ¹⁴І, побачивши їх, Він промовив до них: Підійть і покажіться священикам! І сталось, коли вони йшли, то очистились... ¹⁵Один же з них, як побачив, що видужав, то вернувся, і почав гучним голосом славити Бога. ¹⁶І припав він обличчям до ніг Його, складаючи дяку Йому. А то самарянин був. ¹⁷Ісус же промовив у відповідь: Чи не десять очистилось,—а дев'ять же де? ¹⁸Чому не вернулись вони хвалу Богові віддати, крім цього чужинця? ¹⁹І сказав Він йому: Підведися й іди: твоя віра спасла тебе!

Перша записана подія під час цієї подорожі до Єрусалиму, очевидно, сталась на півночі Перею, вздовж кордону з Галілеєю та Самарією (Лк. 17:11б). В якомусь селі Ісус зустрів десять прокажених (Лк. 17:12, 13). Один із них був самарянин (Лк. 17:16); інші, ймовірно, були юдеями. Невиліковна хвороба руйнувала бар'єри расистських упреджень (Ів. 4:9).

Після того як Христос уздоровив цих десять чоловіків (Лк. 17:14), лише один самарянин повернувся аби висловити Йому свою подяку (Лк. 17:15, 16). З відповіді Господа йому можна побачити, що Він засуджував тих, хто не вдячний за свої благословення та не прославляє Бога: **Чи не десять очистилось,—а дев'ять же де?** (Лк. 17:17). Павло сказав, що ми всі мусимо «пильнувати з подякою» (Кол. 4:2).

¹Роберт Дункан Кулвер (Robert Duncan Culver).

Учення про царство (Лк. 17:20–37)

²⁰А як фарисеї спитали Його, коли Царство Божеє прийде, Він їм відповів і сказав: Царство Боже не прийде помітно, ²¹і не скажуть: Ось тут, або: Там. Бо Божеє Царство всередині вас!

²²І сказав Він до учнів: Прийдуть дні, коли побажаєте бачити один із днів Сина Людського, та не побачите... ²³І скажуть до вас: Ось тут, чи: Ось там,—не йдіть, і за ним не біжить! ²⁴Бо як блискавка, блиснувши, світить із одного краю під небом до другого краю під небом, так буде Свого дня й Син Людський. ²⁵А перше належить багато страждати Йому, і відцурається рід цей від Нього... ²⁶І, як було за днів Ноевих, то буде так само й за днів Сина Людського: ²⁷їли, пили, женились, заміж виходили, аж до того дня, коли Ной увійшов до ковчегу; прийшов же потоп,—і всіх вигубив. ²⁸Так само, як було за днів Лотових: їли, пили, купували, продавали, садили, будували; ²⁹того ж дня, як Лот вийшов із Содому,—огонь із сіркою з неба лінув, і всіх погубив. ³⁰Так буде й того дня, як Син Людський з'явиться! ³¹Хто буде того дня на домі, а речі його будуть у домі, нехай їх забирати не злазить. Хто ж на полі, так само нехай назад не вертається,—³²пам'ятайте про Лотову дружину! ³³Хто дбатиме зберегти свою душу, той погубить її, а коли хто погубить, той оживить її. ³⁴Кажу вам: удвох будуть ночі тієї на одному ліжкові: один візьметься, а другий полишиться. ³⁵Дві молотитимуть разом,—одна візьметься, а друга полишиться. ³⁶Двоє будуть на полі,—один візьметься, а другий полишиться. ³⁷І сказали вони Йому в відповідь: Де, Господи? А Він відказав їм: Де труп, там зберуться й орли...

Разом із натовпом подорожували й усюдисущі критики Ісуса: фарисеї. Вони запитали Його, коли Божеє Царство прийде (Лк. 17:20а). Можливо, це було сказано глузливо, оскільки вони не припиняли своїх спроб дискредитувати Його (Лк. 11:54). Можливо, що під впливом настроїв, що панували під час цієї подорожі, їхнє запитання було щирим—утім це малоімовірно. Неважко уявити, як вони дошкуляли Ісусові словами на кшталт цих: «Коли Ти почав Своє служіння, Ти сказав, що царство “наблизилось” [Мт. 3:2]. З того часу пройшло три роки, а жодної ознаки його так і немає. То

коли ж воно прийде?» Як і решта юдеїв, вони мали на увазі фізичне царство, яке прийде з пишністю та помпою.

Христос із надзвичайною терплячістю знову нагадав про духовну природу Свого царства. Спочатку Він сказав: **Царство Боже не прийде помітно** (Лк. 17:20б). Юдеї прагнули зовнішніх ознак, а не внутрішнього навернення. Ісусові слова актуальні й сьогодні. Наголосивши на тому, що «Царство Боже не прийде помітно», «Ісус закрити питання щодо всіх спроб передбачити час Його повернення, зв'язуючи пророцтва з сучасними подіями» (Джон Франклін Картер).

Після того Господь промовив: **Бо Божеє Царство всередині вас** (Лк. 17:21б). «Всередині вас»—це буквальный переклад грецької фрази *ἐντός ὑμῶν ἐστίν* (*ентос хумон естин*). Якщо цей варіант перекладу вірний, то Ісус казав про те, що царство (Боже правління) є внутрішнім, а не зовнішнім. Також цю фразу можна перекласти як «серед вас», що на нашу думку, є більш доречним, оскільки Він звертався до фарисеїв. Попри те, що царство/церкву буде встановлено через кілька тижнів по тому, його Цар вже був серед них.

Христос перекинув Свою увагу зі Своїх ворогів на Своїх учнів і почав говорити про Своє друге пришествя. Можливо, скептицизм фарисеїв нагадав Йому про той день, коли всіх невірних буде покарано. Можливо, через тиск із боку фарисеїв Він подумав про майбутні переслідування Своїх послідовників, що спонукало Його підбадьорити їх та завірити, що Бог помститься за їхні страждання. Хоч яка була причина змінити тему, Він почав розмову про Своє повернення в кінці світу. Поміж іншого Він сказав Своїм апостолам, що:

Його прихід буде видимим. Коли вони чекатимуть на Його повернення (Лк. 17:22), їм не слід вірити повідомленням, що Він повернувся таємно; позаяк, коли Він прийде, про це дізнаються всі (Лк. 17:27–30).

Його прихід буде неочікуваним (Лк. 17:27–30). Багато людей будуть неготовими до нього (Лк. 17:34–36).

Ця промова Христа була вступом до вчення, яке Він дав пізніше. Вона подібна до тієї, що міститься в Мт. 24. Порівняйте такі вірші:

Лк. 17:24 / Мт. 24:27

Лк. 17:26, 27 / Мт. 24:37–39

Лк. 17:31 / Мт. 24:17

Лк. 17:35 / Мт. 24:41

Лк. 17:37 / Мт. 24:28

У книзі Матвія 24 (вірші 1–3) йдеться і про Його другий прихід, і про руйнування Єрусалиму, і вчення про ці дві події переплітаються. Можливо, що риторика Луки 17:22–37 частково також стосується руйнування Єрусалиму як символічного зображення того, що відбуватиметься під час Другого пришествя—особливо вірші 31 і 37. Хоча вони дотичні до зображення Другого пришествя, схожа риторика в Матвія 24 стосується саме руйнування Єрусалиму.

Дещо з того, що міститься в Луки 17, відсутнє в Матвія 24. Так, в Луки 17 Ісус вживає ілюстрацію про загибель Содому й Гоморри, щоб застерегти Своїх слухачів, аби вони були готові до Його повернення.

Ключовою фразою цієї промови є вірш 25, коли Ісус сказав: **А перше належить багато страждати Йому, і відцурається рід цей від Нього.** Ісус хотів, аби попри всю радість майбутніх благословень, Його учні пам'ятали той важливий факт, що *перше* Він мусить померти.

Притчі про молитву (Лк. 18:1–14)

Попереду на Христа (Лк. 17:25) та Його послідовників (Лк. 18:7) чекали важкі часи, які можна було пережити, лише залишаючись близько до Бога. Ісус звернувся до теми молитви.

Притча про наполегливу вдовицю (Лк. 18:1–8)

¹І Він розповів їм і притчу про те, що треба молитися завжди, і не занепадати духом, ²говорячи: У місті якомусь суддя був один, що Бога не боявся, і людей не соромився. ³У тому ж місті вдова перебувала, що до нього ходила й казала: Оборони мене від мого супротивника. ⁴Але він довгий час не хотів. А згодом сказав сам до себе: Хоч і Бога я не боюся, і людей не соромлюся, ⁵але через те, що вдовиця ця докучає мені, то

взьму в оборону її, щоб вона без кінця не ходила, і не докучала мені. ⁶І промовив Господь: Чи чуєте, що говорить суддя цей неправедний? ⁷А чи ж Бог в оборону не візьме обраних Своїх, що голосять до Нього день і ніч, хоч і баряться Він щодо них? ⁸Кажу вам, що Він їм незабаром подасть оборону! Та Син Людський, як прийде, чи Він на землі знайде віру?

Спочатку Христос розповів притчу про те, що треба молитися завжди, і не занепадати духом (Лк. 18:1). Він розповів про одного суддю, що Бога не боявся, і людей не соромився (Лк. 18:2), проте через наполегливість удови задовольнив її прохання (Лк. 18:3–5). Цю історію інколи називають «притчею про наполегливу вдовицю». Її загальний урок у тому, що, якщо бездушний та безсоромний суддя був змушений вчинити правильно через наполегливість ображеної жінки, то наскільки більше на заклики Своїх дітей про допомогу відповідає люблячий Отець. Також Христос бажав, аби Його учні запам'ятали ще одну важливу річ. Коли вони зазнають утисків та переслідувань, замість того аби занепадати духом, їм слід довіряти Богові, бо Він вчинить справедливо (Лк. 18:7, 8а; пор. Об. 6:9–11).

Знаючи про страждання, яких доведеться зазнати Його послідовникам, Ісус зауважив у голос: **Та Син Людський, як прийде, чи Він на землі знайде віру?** (Лк. 18:8б). У цьому контексті це означає: «Чи знайде Він таку віру, яка не припиняє молитись Богові навіть у важкі часи?»

Притча про фарисея та митника (Лк. 18:9–14)

⁹А для деяких, що були себе певні, що вони ніби праведні, і за ніщо мали інших, Він притчу оцю розповів. ¹⁰Два чоловіки до храму ввійшли помолитись,—один фарисей, а другий був митник. ¹¹Фарисей, ставши, так молився про себе: Дякую, Боже, що я не такий, як інші люди: здиришки, неправедні, перелюбні, або як цей митник. ¹²Я пощу два рази на тиждень, даю десятину з усього, що тільки надбаю! ¹³А митник здалека став, та й очей навіть звести до неба не смів, але бив себе в груди й казав: Боже, будь милостивий до мене грішного! ... ¹⁴Говорю вам, що цей повернувся до дому свого більш виправданий, ніж той. Бо кожен, хто підноситься, буде понижений, хто ж

понижається,—той піднесеться.

Просто молитись недостатньо; ми мусимо мати правильний внутрішній стан, коли молимося. Тому Христос розповів іншу притчу для деяких, **що були себе певні, що вони ніби праведні, і за ніщо мали інших** (Лк. 18:9). Хоча в ній йшлося про фарисея, Господь, ймовірно, адресував її всім, хто знаходився під впливом цих само-праведних релігійних керманічів (Лк. 12:1). Сумнівно, що Ісусова наука примусила фарисеїв змінити своє ставлення, але Він сподівався, що вона примусить замислитись тих, хто захоплювався ними. Деякі коментатори припускають, що оскільки притчі містять приховане вчення, ймовірно, Ісус не використовував би ілюстрацію про фарисея, якби Його головною метою було вплинути саме на них.

У цій відомій притчі йдеться про пафосного фарисея, який обернув молитву на «монолог самозвеличення»² (Лк. 18:11, 12). Йому протиставлено митника, який просто сказав: **Боже, будь милостивий до мене грішного!** (Лк. 18:13). Ісус завершив цю історію словами: **Говорю вам, що цей повернувся до дому свого більш виправданий, ніж той. Бо кожен, хто підноситься, буде понижений, хто ж понижається,—той піднесеться** (Лк. 18:14). Коли ми молимося, ми мусимо мати в собі духа смирення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«БОЖЕ, БУДЬ МИЛОСТИВИЙ!» (ЛК. 18:9–14)

Одна вчителька біблійної школи прочитала своїм юним учням притчу з Луки 18:9–14 про фарисея та митника (також відому як «притча про митника й фарисея»). Вона пояснила, як важливо позбавлятися зарозумілості та пихи фарисея та розвивати в собі смирення митника. Закінчивши пояснення, вона повела клас у молитві: «Господи, ми вдячні Тобі, що ми не такі, як цей фарисей» Коли ми намагаємось вчиняти правильно, завжди існує небезпека зробити ту саму помилку, що й фарисей із цієї притчі.

Багато хто з нас чули цю притчу ще з дитинства. Втім ми й досі мусимо пам'ятати її істини. Можливо, ми навіть не усвідомили

²Г. І. Гестер (H. I. Hester).

всіх уроків, які вона містить.

Дві особистості

Мету деяких Ісусових притч можна зрозуміти не одразу, утім цього разу про неї повідомляється прямо: «... для деяких, що були себе певні, що вони ніби праведні, і за ніщо мали інших, Він притчу оцю розповів» (Лк. 18:9). Христос ще раз підкреслив це, підбиваючи підсумок наприкінці її: «Бо кожен, хто підноситься, буде понижений, хто ж понижається,—той піднесеться» (Лк. 18:14б). Він неодноразово наголошував на цій істині з Луки 18:14б (див. Лк. 14:11; Мт. 23:12).

Як ілюстрацію того, хто підноситься, Ісус використав образ фарисея. Аби проілюструвати смирення Він звернувся до образу митника. Можливо, ці два персонажі було обрано через те, що вони втілювали дві протилежності в юдейському суспільстві. Фарисеї були на верхньому щаблі моральних, релігійних та суспільних сходин, тоді як митники містилися на самому дні. Аби якнайповніше зрозуміти цю притчу, нам слід дізнатись дещо про цих двох чоловіків.

Перший чоловік: фарисей

Притча починається словами: «Два чоловіки до храму ввійшли помолитись» (Лк. 18:10а). Бог бажав, аби храм був «домом молитви» (Лк. 19:46). Богобоязні юдеї, які жили поблизу храму, ходили до нього молитись; ті, що мешкали далеко, молились у напрямку храму. Єврейські чоловіки та жінки збирались у храмі щонайменше тричі на день для молитви. Дехто каже, що вони збирались на молитву чотири рази на день. Крім цих молитовних зібрань, які відбувались за фіксованим розкладом, юдеї також могли прийти помолитись у інші часи, коли мали таке бажання. Двома з цих інших часів були жертвоприношення. І чоловіки, і жінки приходили до Двору жінок помолитись; утім чоловіки, якщо вони того бажали, могли піти до Двору Ізраїлю й таким чином бути ближче до жертовника цілопалення. Тому не слід дивуватись, коли ми читаємо, що «два чоловіки до храму ввійшли помолитись».

Одним із цих двох був «фарисей» (Лк. 18:10б). І знову ж таки, немає нічого дивного в тому, що фарисей увійшов до храму помолитись. Фарисеї були надзвичайно сумлінні щодо релігійних ритуалів.

Ті, хто знайомі з Євангельськими оповістями, знають, що головними негативними персонажами в них виступають фарисеї. Дехто вважає, що Святий Дух надихнув авторів Євангелій викрити нечестя фарисеїв через те, що в часи, коли були написані Євангелія (бл. 60–65 р. н.е.), фарисеї були головним джерелом проблем для церкви—як всередині її (див. Дії 15:5), так і зовні (Дії 23:6).

Утім аби оцінити цю притчу вповні, ми мусимо розуміти, що юдеї вбачали в фарисеях провідників усього доброго, гідного та почесного. Вони серйозно ставились до служіння Богові та збереженню того, що вони називали «священними традиціями» або «переданнями». У світі, де старі звичаї шанували не так сильно, як раніше, фарисеї були бастионами стабільності.

Ми не маємо жодних підстав сумніватись у тій оцінці, яку дав собі фарисей у віршах 11 і 12. Якщо вона була точна, він мав високі моральні принципи. Він не був здирником та марнотратним; він чесно вів свої ділові справи. Не був він і несправедливим; він ставився до людей справедливо. До речі, це характеризувало далеко не всіх фарисеїв (див. Мт. 23:14), але, ймовірно, було правдою щодо цього фарисея. Не був він і перелюбником; він був вірним своїм шлюбним обітницям. Крім того, він вірив у важливість дотримання Божого закону. Насправді, він намагався навіть виконувати більше, ніж вимагав Закон: за Законом треба було постити лише один день на рік—у день Очищення (3 М. 16:29, 30); утім фарисеї постили 104 рази на рік (кожного понеділка та четверга; див. Мт. 6:16). Також Закон вимагав давати десятину (10 відсотків) від зерна, вина, олії та худоби (див. 5 М. 14:22, 23); фарисеї ж давали десятину з усього, що мали, навіть із найдрібнішої городини (див. Мт. 23:23).

Можливо, цей фарисей був добрим сусідом. Він був відповідальним громадянином, чоловіком із гарною репутацією, сімейним чоловіком, і людиною з міцними релігійними переконаннями. Якби ми побачили його в храмі та запитали, чому він перебував там, він би здивовано перепитав: «А де ще я маю бути?» Сьогодні про таку людину ми б сказали, що «Він там, щойно відчинять двері». І знову-таки повторюємо, що в тому, що фарисей пішов до храму помолитись не було нічого дивного або незвичайного.

Другий чоловік: митник

З іншого боку, почути про те, що якийсь митник пішов до храму помолитись, викликало б якщо не шок, то сильний подив. Якщо й був хтось, кого б ми *не* очікували зустріти в храмі, то це митник.

«Митником» називали урядового посадовця, який збирав податки й мито. Сучасним відповідником є податкова й митна служби. В тих країнах, де урядова корупція є поширеним явищем, і де хабарі державним посадовцям вважаються невід'ємною умовою ведіння бізнесу, поняття «податківець» та «митник» мають додатковий підтекст. Водночас для мешканців Сполучених Штатів, де «Служба внутрішніх доходів» (відповідник податкової служби) шанується, поняття «податківець» не містить негативного підтексту. Тому про митників чи податківців Римських провінцій слід сказати дещо більше.

Рим мав доволі цікаву систему збирання податків. На загал, урядові чиновники визначали певну суму грошей для якогось регіону, а потім надавали митникам право збирати податки. Після того як збирач податків виплачував Риму необхідну суму, він мав право залишити решту собі. Оскільки в ті часи не були масових засобів поширення інформації, мало хто знав, яку саме суму він мав заплатити. Користуючись цим, митники наживались.³

Це була система, яка передбачала зловживання та мала для цього всі умови. Було сотні способів, як жадібні митники могли обдурити людей. «Існував податок на землю . . . Існував подушний податок і податок на особисте майно . . . Крім того, існувало мито на експорт і імпорт, мито за перебування в порту, за проїзд дорогами, мостами, через міські ворота і таке інше».⁴

В очах юдеїв той їхній співвітчизник, який ставав митником, був зрадником та злодієм. Митник із Луки 18 називав себе «грішним» (Лк. 18:13), і з цим погодився б кожний (див. Лк. 19:5–7). Митники вважались брудом суспільства, і респектабельні люди цурались їх. Як правило, з ними не хотіли навіть жити поруч. І ось один такий митник увійшов до храму помолитись.

Ми не знаємо, чому цей чоловік пішов у храм. Утім, на мою думку, ми не помилились, якщо припустимо, що це не було для

³Вільям Барклі.

⁴Ніл Р. Лайтфут (Neil R. Lightfoot).

нього звичкою. Ті, хто живуть неправедним життям, зазвичай не приходять на богослужіння: вони почуваються там дуже незручно. Проте дещо примусило цього чоловіка усвідомити свій гріховний стан і його потребу в Богові. Можливо, в його житті сталась якась трагедія: чи то він втратив здоров'я, чи то померла кохана людина і він раптом зрозумів, що життя є більшим за гроші. Можливо, він провів довгу, темну, холодну, безсонну ніч, міркуючи над своїм життям, і те, що він зрозумів, йому не сподобалось. Хоч які б були причини, цей парія прийшов до храму помолитись.

Дві молитви

Уявіть собі таку сцену:

[Першим приходить фарисей] у точно визначену для молитви годину. Він із поважним видом проходить сходами [храму], на нього спрямовані очі всіх присутніх. Він заходить до Двору Ізраїлю й підходить ближче до жертовника цілопалення. Він стоїть прямо, розправивши свої широкі філактерії, оглядається на інших та [готується] промовити завчені знайомі слова.⁵

Потім приходить митник, намагаючись бути непомітним. Коли він проходить крізь натовп, люди сахаються його. Очі присутніх спалахують гнівом, їхні кулаки мимоволі стискаються.⁶ Люди шепочуть: «А що *цей* тут робить?» Чоловік знаходить місце подалі від інших та схиляє голову у молитві.

Перша молитва: фарисей

Пам'ятаючи все це, звернімось до того, як Ісус описав першого чоловіка: «Фарисей, ставши, так молився про себе» (Лк. 18:11а). У тому, що цей фарисей стояв, не було нічого особливого; це було звичайне положення для молитви (1 Цар. 8:22; Мр. 11:25). Ймовірно, він стояв у місці, де його було добре видно (див. Мт. 6:5). Утім, фраза «про себе» може мати значення. Можливо, вона вказує на те, що він молився тихо, хоча це було нетиповим для фари-

⁵Там само.

⁶Це речення запозичено у Кловіса Г. Чеппелла (Clovis G. Chappell).

сеїв. Вони полюбляли «бути вислуханими за своє велемовство» (Мт. 6:7). Хоча в Матвія 6:7 йдеться про язичників, на думку багатьох коментаторів, фарисеї були подібні їм у цьому відношенні (див. Лк. 20:47). Також фраза «про себе» може вказувати на те, що попри те, що формально молитва була до Бога, по суті вона була спрямована на нього самого.

Ця молитва починалась так: «Дякую, Боже Тобі» (Лк. 18:11б). Вона визнавала Бога й виражала подяку (Мт. 6:9; Фил. 4:6). Якби фарисей на цьому зупинився, можливо, він пішов би «додому виправданий» (Лк. 18:14)—але його молитва тривала.

«Дякую, Боже Тобі, що я не такий, як інші люди» (Лк. 18:11б, в). Це було правдою; його життя було набагато кращим за пересічне—і він бажав, аби світ про це знав. Він назвав типи людей, яких мав на увазі: «здиришки, неправедні, перелюбні» (Лк. 18:11г). Він озирнувся навколо і побачив митника. Ми не знаємо, як він зрозумів, що то був митник. Навряд чи митники носили якусь уніформу або табличку із написом: «Я—митник». Можливо, фарисей впізнав у ньому того чоловіка, якому нещодавно був змушений заплатити захмарний податок. Ймовірно, в ту мить погляд фарисея спохмурнів, і він додав: «Або як цей митник» (Лк. 18:11г).

Він не вказав подумки на інших фарисеїв, які стояли поруч, або на інших відвідувачів храму, але саме на митника, що «здалека стояв». Коли люди бажать здаватись кращими, вони зазвичай порівнюють себе з найгіршими, а не з тими, хто краще за них.

Перерахувавши те, чого він *не* робив, фарисей сказав, що він *робив*: «Я пощу два рази на тиждень, даю десятину з усього, що тільки надбаю» (Лк. 18:12). Можливо, він додав до цього списку ще якісь добродієння. Граматичний час дієслова «молився» у Лк. 18:11 вказує на те, що він знову і знову повторював свою молитву у тому ж руслі. Фарисеї полюбляли «молитися довго напоказ» (Лк. 20:47).

Ісусові слухачі не бачили нічого поганого в молитві цього фарисея. По-перше, ймовірно, все, що він сказав, було правдою. Коли один мій приятель розповідає про свої досягнення, він каже: «Ніякого вихвалання, просто констатую факти». По-друге, існував прецедент юдейських ритуальних молитов дякувати Богові за відмінність від інших. «Кожного дня чоловік-юдей дякував Богові за те, що його не було створено язичником, рабом або

жінкою».⁷

То що ж *було* не так із фарисеєвою молитвою? Ми могли б назвати багато недоліків, починаючи з того, про що цей чоловік *не* молився. Він не благав Бога простити йому його гріхи. Він не просив у Бога сили та проводу. Він не просив Бога допомогти нещасному грішникові, що стояв здаля. Натомість Ісус зробив акцент на двох особливих моментах: Його метою було викрити тих, хто (1) «були певні, що вони ніби праведні» [пор. «надіються на себе, ніби вони праведні»; УБТ] й (2) «за ніщо мали інших» (Лк. 18:9).

По-перше, цей фарисей «надіявся на себе» щодо своєї праведності. Хоча він і визнавав Бога у перших словах своєї молитви, він не покладався на Господа—лише на себе. Фактично він підносив себе (Лк. 18:14).

У тому, аби прагнути сумлінно чинити Божу волю, немає нічого поганого (Лк. 6:46). Також не було нічого поганого в тому, що цей фарисей намагався духовно «пройти другу милю» через піст та десятину з найдрібнішої городини (Мт. 23:23). Проте погано, коли людина вважає, що за її добрі вчинки Бог їй винен. Згадайте цей вірш: «Так і ви, коли зробите все вам наказане, то кажіть: Ми—нікчемні раби, бо зробили лише те, що повинні зробити були» (Лк. 17:10). Якщо ми прагнемо спасіння, ми не можемо покладатись на себе; наша надія повинна бути на Господа (Пр. 3:5).

Другою серйозною вадою молитви цього фарисея було те, що він «за ніщо мав інших» (Лк. 18:9). Він сказав: «Дякую, Боже Тобі, що я не такий, як інші люди» (Лк. 18:11). Грецькою його слова звучать буквально як «дякую Тобі, що я не такий, як решта людей». Інакше кажучи, «Є я і мої брати-фарисеї—і є решта».

Ми мусимо визнати той факт, що цей фарисей мав вищі моральні стандарти, ніж інші люди. Немає жодних сумнівів, що він більш сумлінно за інших намагався виконувати вимоги Закону. Втім у порівнянні з Господом, до якого він молився, він був ніщо. «Нема праведного, ані одного» (Рим. 3:10).

Мені згадується одна ілюстрація: одним із найпоширеніших видів мурах є червоні мурахи. Деякі з червоних мурах досягають в довжину шість-сім міліметрів. І є так звані «цукрові мурахи»,

⁷Рут Б. Едвардс (Ruth B. Edwards).

надокучливі крихітні чорні мурашки, три-чотири міліметри завдовжки, які інколи вдираються в будинки у пошуках їжі. Уявіть собі, як червоний і чорний мурахи зустрілись на дорозі. Червоний піднімає свої вусики й каже: «Господи, дякую Тобі, що я не такий, як інші мурахи—як, наприклад, оцей чорний недомірок. Я більший і сильніший, і набагато привабливіший на вигляд». Червоний мураха ще не встиг договорити до кінця, як хлопчик, який прямував тією дорогою, наступив на обох мурах: і чорного, і червоного, й роздавив їх геть. Смысл цієї ілюстрації простий: хоча червоний мураха й більший за чорного, але у порівнянні з людиною, він крихітний і незначний. Так само якась людина може бути вищою морально та релігійно за іншу, але всі ми у порівнянні з Богом всесвіту є «ніщо» (Дан. 4:32). Тож нерозумно для будь-кого з нас «за ніщо мати інших».

Друга молитва: митник

Ісус протиставив зарозумілість фарисея й смирення митника. Відчуваючи свою нікчемність, митник «здалека стояв» (Лк. 18:13а). Можливо, він уже давно не молився й ще давніше не приходив до храму. Він «очей звести до неба не смів» (Лк. 18:13б). Інколи люди дивляться вгору, коли моляться (Пс. 122[123]:1, 2), утім цей митник стояв, похиливши голову під тягарем гріхів. Він також бив себе в груди (Лк. 18:13в), що за східним звичаєм було зовнішнім вираженням глибокої журби (Наум 2:7; Лк. 23:48). Це був символічний жест, а не справжні тілесні нічев'я. Можливо, він навіть сумнівався, що його молитву буде почуто.

Як і фарисей, він почав із звернення до Бога і, як і фарисеєва, його молитва була спрямована на самого себе—проте ці дві молитви дуже відрізнялись між собою. Благання митника було болісно коротким, лише шість слів українською (п'ять грецькою): «Боже, будь милостивий до мене грішного!» (Лк. 18:13г).

На відміну від фарисея цей митник не називав своїх чеснот, хоча, напевно, він мав деякі. Лише небагато людей є повністю поганими. Він визнавав свою гріховність; він сповідався, що грішний, не шукаючи виправдань. Насправді, він зробив дещо більше, ніж просто визнав себе грішним. В українському перекладі ми читаємо: «Боже, будь милостивий до мене грішного»; втім в грецькому тексті перед словом «грішний» стоїть означений артикль

(τῷ ἀμαρτωλῷ, *то амартоло*). Що означає: «Боже, будь милостивий до мене, *грішника з грішників!*» (курсив додано). Цей митник назвав себе втіленням гріху, найбільшим із грішників. Можливо, він відчував те ж, що й Павло, коли той назвав себе «першим грішником» (1 Тим. 1:15).

Його не втішав той факт, що й інші люди грішні (Рим. 3:23). Він не намагався знайти когось гіршого за себе, з ким міг би себе порівняти. Він навіть не молився (на відміну від деяких з нас): «Дякую Тобі, що я не такий, як цей само-праведний фарисей». Стоячи в присутності святого Бога, він почувався безпорадним, безпомічним і недосконалим. Коли пророк Ісая «[по]бачив Господа, що сидів на високому та піднесеному престолі», він скрикнув: «Горе мені, бо я занапащений! Бо я чоловік нечистоустий, і сиджу посеред народу нечистоустого» (Іс. 6:1, 5).

Цей митник не просив багатства, слави, успіху, доброго здоров'я чи чогось іншого потрібного для життя. Радше, він благав про милість: «Боже, будь милостивий». Фраза, перекладена як «бути милостивим», не містить звичайного грецького слова із значенням «милість». Натомість митник промовив інше слово, якого перекладачі Біблії уникають, оскільки вважають його «біблійним терміном, не знайомим сучасній людині». Він ужив слово, яке часто перекладають як «умилостивити».

У повсякденному значенні слово «умилостивити» означає «догодити», «залагодити гнів». В біблійному контексті це слово містить ідею викупу, очищення. Бог по Своїй природі не може толерувати гріх (Рим. 1:18); гріх мусить бути покарано (Рим. 6:23а; Гал. 6:7). Людина не може нічого зробити від себе, аби залагодити Божий гнів (Рим. 1:18; 3:9, 10; Іс. 64:6). Бог запровадив принесення жертв для очищення (або викупу) від гріху. У Старому Заповіті в жертву приносили тварин (3 М. 1; 3—5; див. Євр. 9:22). У Новому Заповіті за наші гріхи було принесено єдину досконалу й останню жертву Ісуса на хресті (1 Кор. 15:3).

Висловлювали припущення, що митник ужив ці слова через те, що перебував у храмі в той час, коли там приносили жертву цілопалення за гріхи народу. Хоч би там як, те, що він ужив слово «очищення», свідчить про те, що він визнавав «надмірну гріховність» гріху (див. Рим. 7:13; УБТ) та свою відчайдушну потребу в прощенні. Під тягарем провини (див. Пс. 39[40]:12)

він благав про полегшення: «Боже, будь милостивий до мене грішного!» (Лк. 18:13).

Кожен із нас згрішив та був «позбавлений Божої слави» (Рим. 3:23). «А як кажемо, що ми не згрішили, то чинимо з Нього неправдомовця, і слова Його нема в нас» (1 Ів. 1:10). Ми всі заслуговуємо на смерть—вічне відчуження від Бога (Рим. 6:23а; Об. 20:14). Викриті в світлі Божої святості, все, що ми можемо зробити, це благувати про милість: «Боже, будь милостивий до нас грішних».

Дві можливості

Наприкінці Ісус владно промовив: «Говорю вам» (Лк. 18:14а). Себто: «Я говорю вам це як Той, хто бачить, що в серці людини. Я говорю вам це як Той, хто знає серце Бога».

Перша можливість: фарисей

Спочатку Христос змалював фарисея як одного з найдостойніших людей з точки зору суспільства, проте завершив Свій урок, говорячи про другого персонажа: «Говорю вам, що цей [митник] повернувся до дому свого більш виправданим, аніж той» (Лк. 18:14а, б). Фарисея, який ставився до інших людей зверхньо й зневажливо, названо просто «тим». Із вірша 14 ясно випливає, що цей фарисей «повернувся до дому» *невиправданим*.

Ймовірно, цей фарисей пішов з храму таким ж самовдоволенним, яким прийшов, несвідомий того, що помолився «немолитовною молитвою». За словами Майкла Вілкок (Michael Wilcock), його молитва була «настільки обважнілою від самозвеличання», що «не могла відірватись від землі, не кажучи вже про те, аби потрапити до вух Бога». Річард Тренч писав, що замість того, аби вознестись нагору, як пахоші, фарисеева молитва «дмухнула йому в очі димом».

Цей чоловік був настільки переповнений собою, що в ньому не залишалось місця для Бога. Як зазначив Р. С. Ленскі (R. C. H. Lenski), Господь не може «нічого налити в повний посуд». Коли він останній раз стане перед своїм Творцем, він буде шокований через те, що «кожен, хто підноситься, понижений буде» (Лк. 18:14в).

Друга можливість: митник

А як що до митника, який молився: «Боже, будь милостивий до мене грішного»? Він «повернувся до дому свого більш

виправданим» (Лк. 18:14). З нього було знято його провини; з нього було змито його нечестя; його було очищено від його гріхів (Пс. 50[51]:1, 2). «Як далекий від заходу схід, так Він віддалив від нас наші провини» (Пс. 102[103]:12). За словами Глена Пейс (Glen Pace), «Фарисей пішов додому у доброму настрої, повний гордості. Митник пішов додому, почувуючись краще, повний миру».

Г. Кемпбелл Морган (G. Campbell Morgan) писав: «Я вважаю, що наступного дня цей чоловік повернувся до храму, проте він увійшов до нього іншим». Перший раз він увійшов до храму обтяжений гріхом. Другий раз він увійшов до храму з глибоким відчуттям прощення та вдячності. Той, хто понизив себе, піднісся (Лк. 18:14).

Висновок

Кловіс Чеппелл розповів історію про лікаря Вілема МакКлура. Упродовж сорока років цей лікар присвятив себе служінню хворим. Нарешті, постарілий та змарнілий він дійшов до кінця своєї земної подорожі. Він послав за давнім другом і попросив прочитати йому із Біблії, що колись належала його матері. Друг хотів прочитати уривок із розділу Івана 14 Євангелія від Івана, який давав утіху багатьом людям, утім лікар зупинив його. «Це не для таких, як я»,—сказав він.—«Він занадто гарний для мене. Потримай книгу, й вона відкриється на тому уривку, який я читав кожного вечора впродовж останнього місяця». Коли друг зробив, як йому сказали, Біблія відкрилась на Луки 18:13: «А митник здалека став, та й очей навіть звести до неба не смів, але бив себе в груди й казав: Боже, будь милостивий до мене грішного!» Лікар сказав: «Мабуть, це було написано для мене або якогось іншого старого грішника, який наприкінці свого життя не може сказати про себе жодного доброго слова». Луки 18:13 було написано не лише для лікаря МакКлура; його було написано також і для нас.

Коли Ісус прямував до Єрусалиму, Він постійно навчав (Мр. 10:1). Також Він постійно відповідав на запитання Своїх ворогів (Мт. 19:3, 7), Своїх учнів (Мт. 19:25, 27; Мр. 10:10), та інших людей (Мт. 19:16, 20). Хоча думки Христа були зосереджені на хресті (Лк. 12:50; Мт. 20:17–19), Він не ігнорував запитання. Він не залишив без відповіді жодного запитання. Ніхто з тих, хто запитували Його, не пішов і не сказав: «Вчитель проігнорував мене; Йому байдуже».

**Запитання стосовно розлучення та учення про шлюб
(Мт. 19:1–12; Мр. 10:1–12)**

Євангеліє від Матвія 19:1–12

¹І сталося, як Ісус закінчив ці слова, то Він вирушив із Галілеї, і прибув до країни Юдейської, на той бік Йордану. ²А за Ним ішла безліч народу, і Він уздоровив їх тут.

³І підійшли фарисеї до Нього, і, випробовуючи, запитали Його: Чи дозволено дружину свою відпускати з причини всякої? ⁴А Він відповів і сказав: Чи ви не читали, що Той, Хто створив споконвіку людей, створив їх чоловіком та жінкою? ⁵І сказав: Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї,—і стануть обоє вони одним тілом, ⁶тому-то немає вже двох, але одне тіло. Тож, що Бог спарував, людина нехай не розлучує! ⁷Вони кажуть Йому: А чому ж Мойсей заповів дати листа роздового, та й відпускати? ⁸Він говорить до них: То за ваше жорстокосердя дозволив Мойсей відпускати дружин ваших, спочатку ж так не було. ⁹А Я вам кажу: Хто дружину відпустить свою не з причини перелюбу, і одружиться з іншою, той чинить перелюб. І хто одружиться з розведеною, той чинить перелюб.

¹⁰Учні говорять Йому: Коли справа така чоловіка із дружиною, то не добре одружуватись. ¹¹А Він їм відказав: Це слово вміщають не всі, але ті, кому дано. ¹²Бо бувають скопці, що з утроби матерньої народилися так; є й скопці, що їх люди оскопили, і є скопці, що самі оскопили себе ради Царства Небесного. Хто може вмістити,—нехай вмістить.

Євангеліє від Марка 10:1–12

¹І, відійшовши звідти, Він приходить у землю Юдейську, на той бік Йордану. І знову зібрались юрби до Нього, і знов Він навчав їх, звичасм Своїм.

²І підійшли фарисеї й спитали, Його випробовуючи: Чи дозволено чоловікові дружину свою відпустити? ³А Він відповів і сказав їм: Що Мойсей заповів вам? ⁴Вони ж відказали: Мойсей заповів написати листа роздового, та й відпустити. ⁵Ісус же промовив до них: То за ваше жорстокосердя він вам написав оцю заповідь. ⁶Бог же з початку творіння створив чоловіком

і жінкою їх. ⁷Покине тому чоловік свого батька та матір, ⁸і стануть обоє вони одним тілом,—тим-то немає вже двох, але одне тіло. ⁹Тож, що Бог спарував, людина нехай не розлучує!

¹⁰А вдома про це учні знов запитали Його. ¹¹А Він їм відказав: **Хто дружину відпустить свою, та й одружиться з іншою, той чинить перелюб із нею.** ¹²І коли дружина покине свого чоловіка, і вийде заміж за іншого, то чинить перелюб вона.

За Христом повсюди ходили Його постійні вороги: фарисеї. Нещодавно вони запитували Його про те, «коли Царство Боже прийде» (Лк. 17:20). Тепер вони перервали Його іншим запитанням. **І підійшли фарисеї до Нього, і, випробовуючи, запитали Його: Чи дозволено дружину свою відпускати з причини всякої?** (Мт. 19:3). Більшість запитань ставили люди, які щиро шукали на них відповіді, але інколи траплялось запитання, що його ставили з прихованих низьких мотивів. Таке запитання мало на меті пастку—пастку, що могла захопнутись різними способами.

Мойсей писав, що, якщо якийсь чоловік знайде в своїй дружині «яку ганебну річ», то він може написати **листа роздогового** (Мр. 10:4) та відпустити її з свого дому (5 М. 24:1). Знавці Закону мали різні думки щодо того, як трактувати згадану «ганебну річ». Існували дві головні релігійні школи: школа Гіллелія та школа Шаммая. Школа Гіллелія тлумачила слова Мойсея як дозвіл розлучатись із дружиною через будь-яку банальну провину. Згідно з вченням школи Шаммая, розлучення можна було дозволити лише через сексуальну аморальність. На думку фарисеїв, Христос буде змушений пристати до якоїсь із цих двох шкіл і тим самим налаштує проти Себе представників протилежного вчення.

Раніше Ісус уже навчав проти розлучень (Мт. 5:31, 32). Якщо фарисеям вдасться публічно продемонструвати, що Він заперечує вчення Мойсея, вони зможуть дискредитувати Його в очах народу. Вони були впевнені, що хоч би якою була відповідь Христа, Він буде винним. Це була доволі небезпечна ситуація.

Запитання стосовно розлучення ніколи не бувають легкими. Втім Ісус не став ухилятися від відповіді. Він уникнув приготованої пастки, позаяк не підтримав жодну з двох шкіл. Натомість Він звернувся до Божого задуму шлюбу, як про нього сказано в книзі Буття 1 і 2:

А Він відповів і сказав: Чи ви не читали, що Той, Хто створив споконвіку людей, створив їх чоловіком та жінкою? І сказав: Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї,—і стануть обоє вони одним тілом, тому-то немає вже двох, але одне тіло. Тож, що Бог спарував, людина нехай не розлучує! (Мт. 19:4–6; див. 1 М. 1:27; 2:24).

У своєму запитанні фарисеї виходили з того, що Мойсей написав у книзі Повторення закону 24. Христос же нагадав їм про те, що Мойсей писав на цю тему раніше. Таким чином Він показав їм, що між Ним і цим великим провідником не було жодного конфлікту.

Розчаровані, фарисеї спитали: **А чому ж Мойсей заповів дати листа розводного, та й відпускати?** (Мт. 19:7). Інакше кажучи, «Якщо Бог задумав шлюб як постійний союз, чому ж тоді Мойсей написав Повторення закону 24:1–4?» Пам'ятаймо, що зазначений уривок не закликає розлучатись, але лише регулює розлучення. Також пам'ятаймо, що цей уривок міститься в Старому Заповіті й є частиною угоди, яка перестала бути чинною після Христової смерті на хресті.

Ісус відповів: То за ваше жорстокосердя дозволив Мойсей відпускати дружин ваших, спочатку ж так не було (Мт. 19:8). Зверніть увагу на те, що фарисеї сказали, що Мойсей *заповів* розлучатися (Мт. 19:7), тоді як Христос сказав, що Мойсей *дозволив* розлучатись (Мт. 19:8)—що є великою різницею.

«Спочатку» Біблії Бог дав ясно зрозуміти, що шлюб має бути назавжди (Мт. 19:8; 1 М. 2:24). Наприкінці Старого Заповіту Бог сказав: «Ненавиджу розвід» (Мал. 2:16). Як же в такому випадку взагалі дозволялось розлучатись? Ісус сказав, що це було дозволено через їхнє «жорстокосердя». Дітям інколи дозволяється те, що не дозволено дорослим. У ранніх стосунках із ізраїльтянами Бог дозволяв їм робити те, чого Він насправді не схвалював. Згадаємо Дії 17:30: «Отже, Бог, не зважаючи на часи незнання, тепер наказує всім людям скрізь каятися» (УБТ). Матвія 19:8 звертається до юдеїв, тоді як Дії 17:30—до язичників; утім принцип той самий.

Коментатори висловлювали кілька припущень щодо того, чому жорстокосердя ізраїльтян спонукало Бога дозволити їм розлучатись.

Одне з таких припущень пов'язано з реакцією Ісусових учнів на це вчення: **Коли справа така чоловіка із дружиною, то не добре одружуватись** (Мт. 19:10). Можливо, Бог знав, що, якщо не дозволити розлучення, духовно незрілі ізраїльтяни радше будуть жити в перелюбі, аніж укласти угоду про шлюб на все життя.

Якщо фарисеї вважали, що вони примусять Христа відкоригувати Його попереднє вчення про шлюб та розлучення (Мт. 5:31, 32), то вони помилялись. Він повторив те, що говорив був раніше, додавши один виняток: **А Я вам кажу: Хто дружину відпустить свою не з причини перелюбу, і одружиться з іншою, той чинить перелюб. І хто одружиться з розведеною, той чинить перелюб** (Мт. 19:9).

І знову фарисеям не вдалось упіймати Ісуса в пастку. Ймовірно, вони відійшли, червоніючи через посоромлення чи лють.

Пізніше, коли Христос був наодинці зі Своїми учнями, вони повернулись до цієї теми. Марка 10:10 повідомляє, що вони перебували **вдома**. Очевидно, іноді під час їхніх подорожей їх запрошували заночувати в домі. Ісус повторив те, що Він говорив раніше про чоловіка, який розлучається зі своєю дружиною (Мр. 10:11). Потім Він додав дещо стосовно жінки, яка розлучається зі своїм чоловіком: **І коли дружина покине свого чоловіка, і вийде заміж за іншого, то чинить перелюб вона** (Мр. 10:12). Серед юдеїв розлучення було прерогативою чоловіків, але, за деяких обставин, жінка також могла звернутись до суду аби примусити її чоловіка дати їй листа про розлучення.⁸ Серед язичників розлучення з ініціативи жінок були більш поширеними (див. 1 Кор. 7:13). Можливо, Марк додав учення про жінок, які розлучаються зі своїми чоловіками, оскільки його книгу було написано передусім для язичників (римлян).

Сьогодні люди не бажають бачити однозначність Христова вчення про постійність шлюбу, проте учні це одразу збагнули. Вони сказали: «Коли справа така чоловіка із дружиною, то не добре одружуватись» (Мт. 19:10). Інакше кажучи, «Краще взагалі не одружуватись, аніж ризикувати потрапити в пастку через нещасливий шлюб». Люди, які не знають біблійне вчення, а також невіруючі, й досі вважають, що краще чоловіку й жінці жити разом

⁸Вільям Барклі.

у перелюбі, аніж укласти пожиттєво угоду про шлюб.

Ісус відповів: **Це слово вміщають не всі, але ті, кому дано** (Мт. 19:11). Фраза «це слово» означає сказане учнями про те, що «не добре одружуватись». Коли Христос сказав, що «не всі» можуть прийняти ці слова, Він визнав, що не кожна людина може жити в целібаті (без шлюбу). Спочатку Він згадав про тих, хто був змушений в силу природних причин жити в целібаті (себто люди, які народились нездатними до статевих стосунків; Мт. 19:12а), потім про тих, кого інші люди примусили до такого життя (себто через кастрацію; Мт. 19:12б). На жаль, подібна практика була поширеною в язичницькому світі в ті часи.

Нарешті Він сказав про тих, **що самі оскопили себе ради Царства Небесного** (Мт. 19:12в). Тут не йдеться про те, що люди самі собі нанесли тілесні нічев'я; тіло слід шанувати, позаяк це «храм» Божий (див. 1 Кор. 6:19; Рим. 12:1). Радше, тут йдеться про тих, хто свідомо обрав життя в целібаті, аби присвятити весь свій час служінню Богові та людям (див. 1 Кор. 7:32–34). Це не означає, що целібат є більш святим станом, аніж шлюб. У посланні до євреїв 13:4 написано, що «нехай буде в усіх чесний шлюб». До того ж, згідно з Павлом, однією з ознак віровідступництва є те, коли «одружуватись забороняють» (1 Тим. 4:3).

Повертаючись до тих, хто свідомо обирає життя в целібаті, Ісус сказав: **Хто може вмістити,—нехай вмістить** (Мт. 19:12г). Якщо бути чесними, то багатьом із нас «не дано» жити, не маючи шлюбних стосунків, і при цьому втриматись від спокус (див. 1 Кор. 7:2, 7).

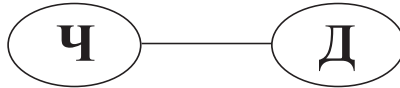
Тож відповідь Христа Його учням можна перефразувати так: *«Добре, коли людина одружується. Але нехай ті, хто одружуються, розуміють, що шлюб то є угода на все життя!»*

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ВЧЕННЯ ПРО ШЛЮБ ТА РОЗЛУЧЕННЯ

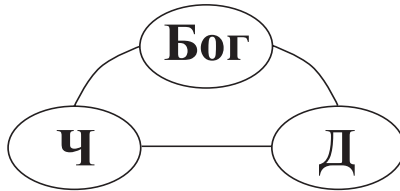
У той час, коли кількість розлучень переважає кількість укладених шлюбів, проповідей та уроків на цю тему стає не більше, а менше. Можливо, проповідники та вчителі бояться причинити біль. Коли хтось проповідує або вчить про шлюб та розлучення, він може почати такими словами: «Можливо, дехто з вас проходить або вже пройшов через біль розлучення. Так це чи ні, але я певен,

що ви хотіли б, аби наші молоді люди розуміли, що шлюб має бути на все життя». Такий підхід зазвичай отримує позитивну реакцію. Хтось навіть може наочно нагадати ключові моменти Матвія 19:3–9 і Марка 10:2–12, наприклад, так:

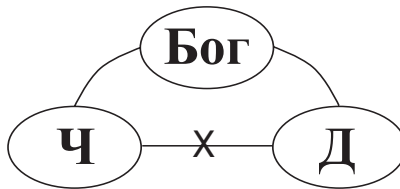
Ісус говорив про чоловіка (Ч), що пристане до своєї дружини (Д) в шлюбі (Мт. 19:4, 5).

Ці двоє поєднані не лише законом,⁹ але їх також «спарував» Бог (Мт. 19:6).

Навіть, якщо люди «розлучують» їх (Мт. 19:6)—себто, через розлучення (X)—вони все ще спаровані Богом.

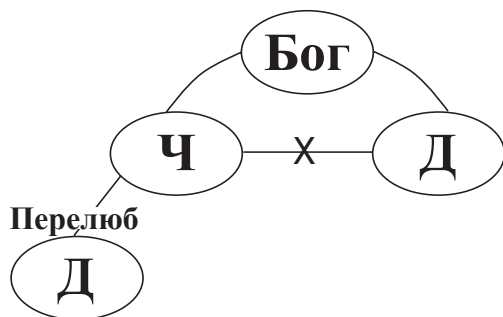

Інакше кажучи, вони залишаються одруженими.

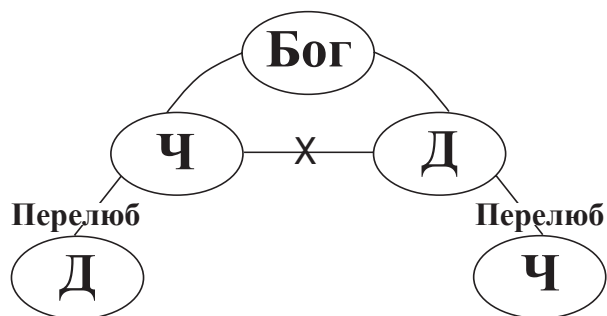
Отже, якщо якийсь чоловік розлучається зі своєю дружиною не через її розпусту й одружується з іншою, він повинен в *перелюбі* (Мт. 19:9).¹⁰ Це тому так, що в очах Бога він все ще одружений на своїй першій дружині.

⁹Біблія вчить, що ми мусимо коритись законам держави (Рим. 13:1). Це стосується й цивільних шлюбних законів.

¹⁰Грецьке слово, перекладене як «перелюб» (μοιχαλο, *мойхао*) може вживатись у загальному сенсі будь-якого сексуального гріху, як, наприклад в книзі Виходу 20:14. Воно також може вживатись у вузькому сенсі, називаючи сексуальний гріх людини, яка перебуває в шлюбі. Саме в такому сенсі його ужито в цьому уривку.

Це істинно й по відношенню до жінки, яка розлучається зі своїм чоловіком та виходить заміж за іншого (Мр. 10:12).

Єдиним винятком є обставина, коли хтось із подружжя зрадив свою шлюбну обітницю.¹¹ В такому випадку невинна зраджена сторона вільна розлучитись і укласти новий шлюб,¹² не викликавши невдоволення Бога.¹³

¹¹В УБТ написано «за винятком випадку, спричиненого розпустою» (Мт. 19:9). «Розпустою» називають будь-який сексуальний гріх або ж конкретний сексуальний гріх між неодруженими людьми. У цьому уривку це слово, очевидно, ужито в широкому сенсі сексуального гріху, скоєного одруженою людиною.

¹²Вказана обставина «за винятком випадку, спричиненого розпустою» стосується не лише розлучення, а й одруження з іншою людиною—таким чином, дозволяючи новий шлюб. Дехто вважає, що цей уривок дозволяє розлучення, але не новий шлюб.

¹³Важливо розуміти, що те, що сказав Ісус, *дозволяє* «невинній стороні» розлучитись, але не *наказує* це робити. До розлучення слід ставитись серйозно, навіть, якщо для нього є «законна підстава». Треба зважати на всі наслідки, особливо, як воно позначиться на дітях. Такої речі, як «легке розлучення», не існує.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ТОЖ ВИ ДУМАЄТЕ ПРО ТЕ, ЩОБ ОДРУЖИТИСЬ? (МТ. 19:3–9)

Одна молода пара підійшла до проповідника перед богослужінням і повідомила, що вони хотіли поговорити з ним про те, що збираються одружитись. Проповідник погодився поговорити з ними після закінчення богослужіння. Після заключної молитви проповідник, не згадавши їхні імена, оголосив: «Бажаючі одружитись, зайдіть до мого офісу». За словами Ніла Прайора¹⁴, до нього завітали один чоловік та дванадцять жінок. Утім істина полягає в тому, що більшість неодружених—як чоловіки, так і жінки—думають про те, щоб одружитись. Тож подумати про це серйозно треба до того, як прийняти остаточне рішення та укласти угоду на все життя.

Шлюб від Бога (Мт. 19:4–6)

Шлюб запровадив Господь (Мт. 19:4, 5). Коли Бог створив світ, першим, що Він назвав «не добрим», була самотність (1 М. 2:18). Господь створив жінку, аби вона була чоловікові «поміччю, подібною до нього» (1 М. 2:18). Історія про створення жінки міститься в книзі Буття 2:21, 22. Хтось сказав, що жінку було створено не з голови чоловіка, аби вона не керувала ним, і не з його ноги, аби він не зневажав її, але з його боку, щоб бути завжди близькою і рідною до нього, та під його захистом.

Позаяк шлюб є Божим задумом, він є під Божою владою. Справжній щасливий шлюб, шлюб, який до вподоби Богові, має бути побудований на принципах, що містяться в Божому Слові.

Шлюб вимагає підготовки (Мт. 19:4–6)

Добрий шлюб не стається просто так. У нашому тексті йдеться про кілька Божих вимог до шлюбу.

Шлюб потребує чіткого розрізнення: Бог «створив їх чоловіком та жінкою» (Мт. 19:4). Він не створив їх чоловіком і чоловіком, або жінкою і жінкою. Так звані одностатеві «шлюби» є огидою

¹⁴У вересні 1985 року Ніл Прайор (Neale Pryor) прочитав для молодих християн проповідь, яка лягла в основу цього уроку, на тему «Тож ви хочете одружитись?».

для Господа (Рим. 1:26, 27).

Шлюб вимагає відокремлення: «Покине тому чоловік батька й матір» (Мт. 19:5). Шлюб—це утворення нових стосунків.

- За можливості, мусить бути фізичне відокремлення. Молодому чоловікові та молодій жінці слід мати свій власний дім. Однією з трьох найпоширеніших причин сварок між молодятами є їхні батьки.
- Також мусить бути фінансове відокремлення. Допоки молодий чоловік не готовий взяти на себе фінансову відповідальність за родину, йому не слід одружуватись. Іншою з трьох найпоширеніших причин сварок між молодятами є гроші. Чоловік мусить бути «головою» для своєї дружини (Еф. 5:23). Це головування не стільки про привілей, скільки про відповідальність піклуватись про свою дружину (Еф. 5:28, 29), частиною якої є фінансова відповідальність. Обидва мають працювати, втім забезпечення фізичних потреб родини залишається відповідальністю чоловіка.
- Нарешті, має бути емоційне відокремлення. Той молодий чоловік, який каже своїй дружині: «Моя мама готує не так», або молода жінка, яка каже своєму чоловікові: «Мій тато з цим упорався б», насправді так і не «покинули батька та матері». Коли молоді люди одружуються, вони не перестають любити своїх батьків, але їхні стосунки мають змінитись. З цього моменту, найважливішою людиною в їхньому житті, має стати чоловік або дружина.

Шлюб вимагає «пристати»: «Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї» (Мт. 19:5). «Гебрейське слово ... перекладене як *пристати* [у книзі Буття 2:24], також має значення *приклеїтись*».¹⁵ Коли дві дошки склеюють між собою за всіма правилами, цей клей виявляється міцнішим за деревину. Утворену конструкцію вже неможливо розділити на дві первинні частини; всяка спроба відокремити дошки одну від одною призводить до їхнього пошкодження.

¹⁵Дон і Джейн МакВортер (Don and Jane McWhorter).

Шлюб вимагає єднання: «І стануть обоє вони одним тілом. ... тому-то немає вже двох, але одне тіло» (Мт. 19:5б, 6а).

- Мусить бути *законне* єднання. Біблія вчить, що ми повинні коритись законам країни (Рим. 13:1), зокрема законам про шлюб.
- Мусить бути *фізичне* єднання. Фраза «одне тіло» має особливе значення сексуальних стосунків (див. 1 Кор. 6:16). Ці стосунки прекрасні в шлюбі, але огидні поза шлюбом. Період романтичних залицянь не час для сексуальних експериментів. Для справжнього фізичного єднання необхідний час, терпіння та щира турбота про іншу людину.
- Мусить бути *емоційне* єднання (див. Еф. 5:28, 29). Для цього необхідно навчитись спілкуватись та діяти разом.
- І понад усе, в шлюбі мусить бути *духовне* єднання: таке єднання, яке існує між Христом та церквою (Еф. 5:31–33).

Шлюб це угода на все життя (Мт. 19:6–9)

Шлюб це назавжди: «Тож, що Бог спарував, людина нехай не розлучує» (Мт. 19:6б). Бог ненавидить розлучення (Мал. 2:16). Якщо людина йде до шлюбу, міркуючи: «Це на все життя, *якщо* спрацює», то такий шлюб приречено. Тож слід ясно зрозуміти, що, коли в вашому шлюбному житті виникають (а вони завжди будуть виникати) проблеми, розлучення не є опцією. Якщо чоловік і жінка бажають вірно чинити волю Господа, з Його допомогою вони подолають усякі проблеми (Фил. 4:13).

Висновок

Нехай Бог допоможе кожному, хто думає про шлюб, знайти свою особливу людину, й підтримувати її або його в Господі.

Непорозуміння щодо дітей і вчення про подібність до дітей (Мт. 19:13–15; Мр. 10:13–16; Лк. 18:15–17)

Євангеліє від Матвія 19:13–15

¹³Тоді привели Йому діток, щоб поклав на них руки, і за них помолився, учні ж їм докоряли. ¹⁴Ісус же сказав: Пустіть діток, і не бороніть їм приходити до Мене, бо Царство Небесне

належить таким. ¹⁵І Він руки на них поклав, та й пішов звідти.

Євангеліє від Марка 10:13–16

¹³Тоді поприносили діток до Нього, щоб Він доторкнувся до них, учні ж їм докоряли. ¹⁴А коли спостеріг це Ісус, то обурився та й промовив до них: Пустіть діток до Мене приходити, і не бороніть їм,—бо таких Царство Боже! ¹⁵Поправді кажу вам: хто Божого Царства не прийме, немов те дитя, той у нього не ввійде. ¹⁶І Він їх пригорнув, і поблагословив, на них руки поклавши.

Євангеліє від Луки 18:15–17

¹⁵До Нього ж приносили й немовлят, щоб до них доторкнувся, а учні, побачивши, їм докоряли. ¹⁶А Ісус їх покликав та й каже: Пустіть дітей, щоб до Мене приходили, і не забороняйте їм, бо таких Царство Боже. ¹⁷Поправді кажу вам: Хто Божого Царства не прийме, як дитя, той у нього не ввійде!

На шляху до Єрусалиму під час відпочинку, матері приводили та приносили своїх дітей до Ісуса, аби Він їх благословив. У тому, аби приносити дітей до релігійного вчителя помолитись за них, не було нічого незвичайного.

Христові учні докорили жінкам. Можливо, вони вважали цих матусь надокучливими. Можливо, вони хотіли захистити Ісуса, у якого (на їхню думку) були «більш важливі справи», ніж витратити час на дітей. Проте Ісус дорікнув дорікальникам: **Пустіть діток до Мене приходити, і не бороніть їм,—бо таких Царство Боже** (Мт. 19:14).

Наступна сцена, коли Христос помолився за дітей, зворушує серце кожного батька: **І Він їх пригорнув, і поблагословив, на них руки поклавши** (Мр. 10:16). Г. І. Гестер писав: «... пам'ятайте, що в ті часи дітям не приділяли тієї уваги й того значення, яке надаємо їм ми. Насправді, та велика увага та любов, яку приділяють дитинству сьогодні, є прямим наслідком вчення Ісуса Христа». Тієї ж думки тримається і Роберт Дункан Кулвер: «Діти ніколи не посідали свого законного місця в серцях та увазі чоловіків, допоки їх не навчив цьому Ісус».

Христос скористався цим випадком, щоб навчити учнів необхідності бути, як діти (неупередженими, довірливими,

готовими навчатись). **Поправді кажу вам: хто Божого Царства не прийме, немов те дитя, той у нього не ввійде** (Мр. 10:15).

Можливо, нам також слід зазначити, що зворушлива історія про те, як Ісус благословив дітей, не виправдовує так зване «хрещення» немовлят. Натомість Христові слова, які Він промовив з тієї нагоди, свідчать про те, що діти народжуються чистими та святими. Вони не потребують жодних вигаданих людьми ритуалів, аби підготувати їх до небес.

Запитання про вічне життя й учення про багатство (історія про багатого молодого начальника) (Мт. 19:16–26; Мр. 10:17–27; Лк. 18:18–27)

Євангеліє від Матвія 19:16–26

¹⁶І підійшов ось один, і до Нього сказав: Учителю Добрий, що маю зробити я доброго, щоб мати життя вічне? ¹⁷Він же йому відказав: Чого звеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрим, крім Бога Самого. Коли ж хочеш ввійти до життя, то виконай заповіді. ¹⁸Той питає Його: Які саме? А Ісус відказав: Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй неправдиво. ¹⁹Шануй батька та матір, і: Люби свого ближнього, як самого себе. ²⁰Говорить до нього юнак: Це я виконав все. Чого ще бракує мені? ²¹Ісус каже йому: Коли хочеш бути досконалим,—піді, продай добра свої та й убогим роздай,—і матимеш скарб ти на небі. Потому приходь та й іди вслід за Мною. ²²Почувши ж юнак таке слово, відійшов, зажурившись, бо великі мастки він мав.

²³Ісус же сказав Своїм учням: Поправді кажу вас, що багатому трудно ввійти в Царство Небесне. ²⁴Іще вам кажу: Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти! ²⁵Як учні ж Його це зачули, здивувалися дуже й сказали: Хто ж тоді може спастися? ²⁶А Ісус позирнув і сказав їм: Неможливе це людям, та можливо все Богові!

Євангеліє від Марка 10:17–27

¹⁷І коли вирушав Він у путь, то швидко наблизивсь один, упав перед Ним на коліна, і спитався Його: Учителю Добрий, що робити мені, щоб вічне життя впадкувати? ¹⁸Ісус же йому відказав: Чого звеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрий, крім

Бога Самого. ¹⁹Знаєш заповіді: Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй неправдиво, не кривди, шануй батька свого та матір. ²⁰А він відказав: Учителю, це все виконав я ще змалку. ²¹Ісус же поглянув на нього з любов'ю, і промовив йому: Одного бракує тобі: іди, розпродай, що маєш, та вбогим роздай,—і матимеш скарб ти на небі! Потому приходи та й іди вслід за Мною, узявши хреста. ²²А він засмутився тим словом, і пішов, зажурившись, бо великі маєтки мав.

²³І поглянув довкола Ісус, та й сказав Своїм учням: Як тяжко отим, хто має багатство, увійти в Царство Боже! ²⁴І учні жажнулись від слів Його. А Ісус знов у відповідь каже до них: Мої діти, як тяжко отим, хто надію кладе на багатство, увійти в Царство Боже! ²⁵Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Божеє Царство ввійти! ²⁶А вони здивувались дуже, і казали один до одного: Хто ж тоді може спастися? ²⁷Ісус же поглянув на них і промовив: Неможливе це людям, а не Богові. Бо для Бога можливе все!

Євангеліє від Луки 18:18–27

¹⁸І запитався Його один із начальників, говорячи: Учителю Добрий, що робити мені, щоб впадкувати життя вічне? ¹⁹Ісус же йому відказав: Чого звеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрий, тільки Сам Бог! ²⁰Знаєш заповіді: Не чини перелюбу, не вбивай, не кради, не свідкуй неправдиво, шануй свого батька та матір. ²¹А він відказав: Усе це я виконав від юнацтва свого! ²²Як почув це Ісус, то промовив до нього: Одного тобі ще бракує: Розпродай усе, що ти маєш, і вбогим роздай,—і матимеш скарб свій на небі. Вертайся тоді, та й іди вслід за Мною! ²³А він, коли почув це, то засумував, бо був вельми багатий. ²⁴Як побачив Ісус, що той засумував, то промовив: Як тяжко багатим увійти в Царство Боже! ²⁵Бо верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Божеє Царство ввійти... ²⁶Ті ж, що чули, спитали: Хто ж тоді може спастися? ²⁷А Він відповів: Неможливе є людям можливе для Бога!

Після того як Ісус помолився за дітей, Він поновив Свою подорож до Єрусалиму. І знову Його зупинили—цього разу якийсь молодий чоловік, якого дуже турбувало одне питання (Мр. 10:17).

Цього чоловіка традиційно називають «багатим молодим начальником». У жодному з уривків такої назви немає; але Луки 18:18 повідомляє, що він був **начальником**, Матвія 19:20, 22—що він був **юнаком**, і всі три синоптичних Євангелія—що він був **багатим** (Лк. 18:23; див. Мт. 19:22; Мр. 10:22). Чи був він «начальником» в якійсь синагозі (Мр. 5:36), чи членом синедріону—ми того не знаємо.

Цей багатий молодий начальник побіг до Ісуса й **упав перед Ним на коліна, і спитався Його: Учителю Добрий, що робити мені, щоб вічне життя впадкувати?** (Мр. 10:17). В оповісті Матвія цей юнак запитав про **добре**, яке він мав би зробити (Мт. 19:16). Він двічі вжив слово «добрий»: звертаючись до Господа та питаючи про те, що йому слід зробити. Христос спочатку відреагував на слово «добрий»: **Чого звеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрий, крім Бога Самого** (Мр. 10:18). Ісус не заперечував того, що Він був Бог, як заявляють дехто. Радше, Він хотів, аби цей молодий чоловік усвідомив значення слова «добрий» в усій його повноті. Якби він зрозумів, що Христос був дійсно «добрий», тоді він би знав, що Той був Богом у плоті (Ів. 1:1, 14; Мт. 1:23). Інакше кажучи, Ісус намагався зміцнити віру цього чоловіка—аби той мав таку віру, яка витримає всі випробування.

Після того Христос відповів на запитання стосовно того, як упадкувати вічне життя. Він звернув увагу юнака на закон Мойсея, який був чинним у той час. Сьогодні на це запитання відповідь була б іншою, позаяк ми живемо після Ісусової смерті. Втім базовий принцип залишається той самий: відповідь міститься у Божому Слові. Конкретно ж Христос нагадав п'ять з Десяти заповідей: **Знаєш заповіді: Не чини перелюбу, не вбивай, не кради, не свідкуй неправдиво, шануй свого батька та матір** (Лк. 18:20; див. 2 М. 20:12–26; 5 М. 5:16–20). Марк додає до цього **не кривди** (Мр. 10:19), а Матвій—**люби свого ближнього, як самого себе**, із книги Левит 19:186. Це останнє твердження можна розглядати як узагальнення останніх шести з Десяти заповідей. Інакше кажучи: «Якщо ти бажаєш упадкувати вічне життя, чини те, що велить Бог». На те багатий начальник відповів: **Учителю, це все виконав я ще змалку. Чого ще бракує мені?** (Мр. 10:20; Мт. 19:20б).

Христос, який міг бачити всередину серця людини, побачив великий потенціал для добра та бажання чинити праведно. Марк

зауважив, що **Ісус поглянув на нього з любов'ю** (Мр. 10:21а). Цей молодий чоловік був несхожим на інших. Тож Господь сказав йому: **Одного бракує тобі: іди, розпродай, що маєш, та вбогим роздай,—і матимеш скарб ти на небі** [див. Мт. 6:19–21]! **Потому приходь та й іди вслід за Мною** (Мр. 10:21б). В оповісті Матвія написано: **Коли хочеш бути досконалим ...** (Мт. 19:21). У контексті людини грецьке слово, яке перекладають як «повний» або «досконалий», означає духовну повноту або зрілість.

Коментатори згодні щодо того, що заповідь «продай усе що маєш, та й роздай вбогим» не є загальною вимогою для учнівства. Після заснування церкви християни інколи продавали своє майно, щоб допомогти іншим християнам (Дії 2:44, 45; 4:32–37); проте це було добровільною, а не обов'язковою справою (Дії 5:3, 4). Чого ж тоді Ісус велів молодому начальникові це зробити? Існує щонайменше два можливих пояснення.

По-перше, коли Христос заглянув у серце цього юнака, Він побачив, що його головною проблемою була жадібність. Ісус процитував *н'ять* із останніх *шести* заповідей Десятислів'я—тих шести, які утворюють одну частину (про те, як ставитись до інших людей). Яку ж із цих шести заповідей Ісус не назвав? Заповідь номер десять: «Не жадай» (2 М. 20:17; 5 М. 5:21). Заповідь Старого Заповіту щодо жадібності стосувалась хворобливого бажання мати те, що належить іншому. Втім Ісус розширив це поняття, додавши до нього хворобливу любов до свого власного майна. Таке враження, що десятю заповідь не було згадано навмисно; очевидно, що від вічного життя цього багатого юнака утримувала жадібність. Раніше Христос уже підкреслював, що кожному учневі слід позбавитись усього, що заважає йому бути тим, ким він мусить бути (див. Мт. 5:29, 30; 18:8, 9).

По-друге, Ісус поставився до цього юнака з любов'ю й бачив у ньому потенціал. Настанови Господа молодому начальнику продати все, що той мав, і йти за Ним, можливо, були закликком до повного учнівства—яке вимагало залишити все. (Див. продовження цієї історії в Мт. 19:27).

Як же відповів на заклик Христа цей молодий чоловік? Лука пише, що, **коли [він] почув це, то засумував** (Лк. 18:23а). В УБТ написано, що «він же, засмутившись від сказаного, відійшов пригнічений, бо мав велике багатство» (Мр. 10:22). Він прагнув

вічного життя, але не такою ціною.

Ймовірно, коли Ісус дивився, як цей юнак ішов геть (Лк. 18:24), Йому було важко на серці. Він сказав до Своїх учнів: **Як тяжко отим, хто має багатство, увійти в Царство Боже!** (Мр. 10:23). Аби підсилити Свою думку, Він додав: **Верблюдові легше пройти через голчине вушко, ніж багатому в Божеє Царство увійти!** (Мр. 10:25). Одразу ж відкиньте тлумачення про «ворота голчине вушко», яке поширювали автори релігійних творів. «Лорд Джордж Нагента (1845–6) запропонував пояснення, згідно з яким Ісус¹⁶ говорив про два проходи у міській стіні: той, що більший—для тварин із вантажем, а менший—для пішоходів». Це «пояснення» (яке насправді не має жодного підґрунтя) підхопили автори релігійних творів, особливо ті, хто бажали пом'якшити біблійне вчення. Втім Христос говорив про те, що є **неможливе людям** (Лк. 18:27): примусити буквальну тварину з поклажею пройти через буквальне крихітне вушко голки для шитва.

Ісусові учні **здивувалися дуже й сказали: Хто ж тоді може спастися?** (Мт. 19:25). Юдеї вважали багатство ознакою Божої прихильності та схвалення. На їхню думку, якщо багата людина не може спастися, тоді ніхто не може. Христос відповів: **Неможливе це людям, та можливо все Богові** (Мт. 19:26; див. Йов 42:2). Бог має силу протиснути верблюда крізь вушко голки. Він також має силу змінити серце всякого багатія—якщо той багатій впокорить себе й буде коритись Його Слову (див. 1 Тим. 6:9, 10, 17–19).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«ЧОГО ЩЕ БРАКУЄ МЕНІ?»

(МР. 10:17–27; МТ. 19:16–26; ЛК. 18:18–27)

Сучасна медицина має різноманітні засоби дослідження того, що відбувається всередині людського тіла: рентген, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія, тощо. Можливо, вам колись спадало на думку питання: «А чи можливо проникнути всередину мислення людини й побачити, що вона думає?» Ісус міг це робити. Він міг зазирнути під поверхню, в саме серце, й побачити, якою насправді є та чи інша людина. Один із прикладів цього міститься в книзі Марка 10:17–27.

¹⁶МакГарві й Пендлтон.

До деяких людей ми відчуваємо симпатію одразу; інші подобаються нам із плином часу. Юнак, який підійшов до Ісуса в Марка 10, є одним із тих, хто подобається одразу ж. Він зробив декілька речей, які викликають наше схвалення.

1. Він підійшов правильним чином: він фактично побіг назустріч Ісусові. Зазвичай нам подобаються люди, які знають, чого вони хочуть та не марнують часу для досягнення своїх цілей. До того ж, він упав перед Христом на коліна. Він не був молодим бунтівником, що не поважає авторитети.

2. Він прийшов із правильною метою: у тому віці, коли більшість переймається лише цим життям, він турбувався про те, що є насправді важливим—вічним життям.

3. Він прийшов туди, куди треба: йому було байдуже, що скажуть люди його кола, що подумає натовп, або що вчать релігійні авторитети. Він прийшов за відповіддю до *Христа*.

4. Він обрав правильний час, щоб прийти: коли він був ще молодим. Мудрець сказав: «І пам'ятай в днях юнацтва свого про свого Творця, аж поки не прийдуть злі дні, й не наступлять літа, про які говорити ти будеш: Для мене вони неприємні» (Екл. 12:1).

Попри всі ці добрі речі він розумів, що в його житті чогось бракувало. Він сказав: «Учителю Добрий, що робити мені, щоб вічне життя впадкувати?» (Мр. 10:17).

Більшості з нас знайома ситуація, коли на якесь запитання ми отримуємо відповідь, яка здається не дотичною. На перший погляд, саме такою була й відповідь Ісуса: «Чого звеш Мене Добрим? Ніхто не є Добрий, крім Бога Самого» (Мр. 10:18).

Дехто з тих, хто відмовляються визнавати божественну природу Христа, намагаються використовувати цей вірш на доказ того, що Сам Ісус заперечував, що Він є Богом. Утім в інших місцях Писання Христос стверджував Свою божественність. То чому Він мав би заперечувати це в нашому уривку? Насправді, коли ми уважніше придивимось до Ісусових слів, ми побачимо, що вони не лише не заперечували Його божественну природу, а й стверджували її. Цей юнак назвав Христа «добрим учителем», що свідчить про те, що він не сприймав Ісуса як Месію. Ісус підхопив слово «добрий», зауваживши, що, якщо цей юнак вважав Його *добрим*, тоді Він мусить бути *Богом*—оскільки лише Бог є добрим.

Ці слова Господа є мечем із двома лезами. Вони засуджують

тих, хто кажуть, що Ісус був добрим, але не був Богом: якщо Він був добрим, то Він був Богом; а якщо Він не був Богом, Він не був добрим. Також вони засуджують тих, хто вважають себе достатньо добрими аби отримати спасіння через свої власні заслуги. «Ніхто не є Добрий, тільки Сам Бог» (Лк. 18:18б).

Після цих слів про поняття Своєї божественності, Христос відповів на запитання молодого чоловіка: «Знаєш заповіді: Не вбивай, не чини перелюбу, не кради, не свідкуй неправдиво, не кривди, шануй свого батька та матір» (див. Мт. 19:18, 19; Мр. 10:19; Лк. 18:20). Цей юний шукач істини припустився типової помилки; він вважав, що для виконання первинних Божих заповідей він потребував досвідченого мудрого вчителя. Чимало людей вважають християнство Нового Заповіту занадто простим як на їхній смак; їм хочеться чогось більшого. Позаяк вони прагнуть більшого, вони й отримують більше (2 Тим. 4:3, 4). Утім Ісус нагадав цьому чоловікові лише Божі заповіді. Згідно з Матвієм, Він сказав: «Коли ж хочеш ввійти до життя, то виконай заповіді» (Мт. 19:17б).

Людам хочеться такої релігії, щоб «нічого не робити», проте Ісус навчав, що виконання Божих заповідей є головною умовою аби отримати вічне життя. До Христової смерті цими заповідями був старий закон. Тому Ісус процитував із Десяти заповідей. Сьогодні ми живемо під новим заповітом Христа, але Господні заповіді залишаються обов'язковими. Ісус сказав: «Якщо ви Мене любите,—Мої заповіді зберігайте» (Ів. 14:15). Іван писав: «Бо то любов Бога, щоб ми додержували Його заповіді» (1 Ів. 5:3а).

Які Ісусові заповіді ми маємо сьогодні? Христос сказав тим, хто хотіли стати Його учнями: «Коли не віруєте, що то Я, то помрете в своїх гріхах»; «Коли не покається, то загинете всі так»; «Кожного, хто Мене визнає перед людьми, того перед Небесним Отцем Моїм визнаю Я»; «Хто увірує й охреститься,—буде спасений» (Ів. 8:24; Лк. 13:3; Мт. 10:32; Мр. 16:16). Тим, хто вже були Його учнями, Ісус сказав: «... хто витерпить аж до кінця, той буде спасений» (Мт. 10:22).

Не дивіться на людей, аби дізнатись, як отримати вічне життя; дивіться в Біблію. Христос навчав, що ми мусимо робити дещо, аби отримати Божу благодать та милість.

Коли Ісус сказав юнакові виконувати заповіді, того це не влаштувало. Він промовив: «Учителю, це все виконав я ще змалку»

(Мр. 10:20). Більшість із нас не може сказати того ж. По-перше, ми не завжди робимо те, що є правильним. По-друге, можливо, ми не намагались вчиняти правильно, коли були в юному віці.

У цей момент, як повідомляє Матвій, юнак спитав: «Чого ще бракує мені?» (Мт. 19:20). Він зробив усе, що він знав, що треба робити, тому запитав: «Чого ще мені бракує?» Тоді «Ісус поглянув на нього з любов'ю» (Мр. 10:21а). Коли Христос зазирнув у серце цього юнака, Йому сподобалось те, що Він побачив. Звісно, не все з побаченого Йому сподобалось, але Йому було до вподоби щире прагнення та великий потенціал молодого чоловіка. Ісус знав, у чому полягала головна проблема цього юнака—й оскільки Він ставився до нього з любов'ю, Він сказав: «Одного бракує тобі: іди, розпродай, що маєш, та вбогим роздай,—і матимеш скарб ти на небі! Потому приходь та й іди вслід за Мною» (Мр. 10:21б).

Аби правильно зрозуміти ці слова Господа, треба пам'ятати дві речі. По-перше, очевидно, Ісус мав на думці особливу місію для цього юнака. Подібні настанови були лише для тих, хто ставали Його учнями з так би мовити повною занятістю: «Залиште все й ідіть за Мною» (див. Мт. 4:18–22; Лк. 5:11, 27, 28).

По-друге, передумовою для *всякого* учня є повна відданість Господеві. Бог є «Бог ревнивий» (2 М. 20:5; УБТ), і Він не потерпить часткової уваги. У випадку цього юнака, він занадто сильно переймався своїм майном аби стати Христовим учнем. Між ним і повною відданістю стояли гроші, тому Ісус попросив його відмовитись від них. Він вимагає, аби всі ми відмовились від усього, що заважає нам віддати себе Йому повністю. Це можуть бути гроші. Це може бути особисте задоволення, якась особиста вада чи неправильний вибір друзів. Хоч би що це могло бути, Господь вимагає, щоб на першому місці в наших думках та прагненнях був Він.

Ісус випробовував пріоритети цього юнака—і той не пройшов випробування. «А він засмутився тим словом, і пішов, зажурившись, бо великі маєтки він мав» (Мр. 10:22).

Віддаймо йому належне: він засмутився. Він не відкинув безжурно Христове запрошення, як робить дехто сьогодні. Він був засмучений, оскільки він любив Господа, але також він любив і гроші—і мав обрати між цими двома. Він не бажав відмовлятися ані від одного, ані від другого, тож він зажурився, коли відкинув

Ісуса. Він любив Христа; просто гроші він любив більше.

«І пішов, зажурившись»—але він пішов, тож кінцевий результат був такий самий, якби він поведився образливо та не вшанував Його. Він зробив невірний вибір, позбавивши себе вічного життя, якого так прагнув.

Чи може Ісус любити людину, а та залишатиметься загубленою? Христос любив того юнака, але той був загубленим. Однієї любові Господа недостатньо. Ви повинні бажати відповісти на цю любов—віддавши себе Його волі (Ів. 14:15).

Висновок

Якби цей багатий юнак прийняв умови Христа, він би нічого не втратив. Менше ніж за сорок років римляни спустошать усю країну, зруйнують аби віднімуть майно юдеїв, а їх самих перетворять на рабів. Врешті решт цей юнак втратив не лише «скарб на небі», а й те, що він намагавсь утримати на землі. Коли ми віддаємо себе Господу, ми не втрачаємо нічого насправді цінного (Фил. 3:7, 8). Ми отримуємо радісне та наповнене життя тут на землі, а за межами цього життя на нас чекають Божі скарби (Мт. 19:29).

Запитання щодо винагороди та вчення про Божі благословення; притча про робітників у винограднику (Мт. 19:27—20:16; Мр. 10:28–31; Лк. 18:28–30)

Євангеліє від Матвія 19:27—20:16

²⁷Тоді відізвався Петро та до Нього сказав: От усе ми покинули, та й пішли за Тобою слідом; що ж нам буде за це? ²⁸А Ісус відказав їм: Поправді кажу вам, що коли, при відновленні світу, Син Людський засяде на престолі слави Своєї, тоді сядете й ви, що за Мною пішли, на дванадцять престолів, щоб судити дванадцять племен Ізраїлевих. ²⁹І кожен, хто за Ймення Мос кине дім, чи братів, чи сестер, або батька, чи матір, чи діти, чи землі,—той багатократно одержить і успадкує вічне життя. ³⁰І багато-хто з перших останніми стануть, а останні—першими.

¹Бо Царство Небесне подібне одному господареві, що вдосвіта вийшов згодити робітників у свій виноградник. ²Згодившись ж він із робітниками по динарію за день, послав їх

до свого виноградника. ³А вийшовши коло години десь третьої, побачив він інших, що стояли без праці на ринку, ⁴та й каже до них: Ідїть і ви до мого виноградника, і що буде належати вам, дам вам. ⁵Вони ж відійшли. І вийшов він знову о години десь шостій й дев'ятій, і те саме зробив. ⁶А вийшовши коло години одинадцятої, знайшов інших, що стояли без праці, та і каже до них: Чого тут стоїте цілий день без роботи? ⁷Вони кажуть до нього: Бо ніхто не найняв нас. Відказує їм: Ідїть і ви в виноградник.

⁸Коли ж вечір настав, то говорить тоді до свого управителя пан виноградника: Поклич робітників, і дай їм заплату, почавши з останніх до перших. ⁹І прийшли ті, що з години одинадцятої, і взяли по динарію. ¹⁰Коли ж прийшли перші, то думали, що вони візьмуть більше. Та й вони по динарію взяли. ¹¹А взявши, вони почали нарікати на господаря, ¹²кажучи: Ці останні годину одну працювали, а ти прирівняв їх до нас, що витерпіли тягар дня та спекоту... ¹³А він відповів і сказав до одного з них: Не кривджу я, друже, тебе,—хіба не за динарія згодився зо мною? ¹⁴Візьми ти своє та й іди. Але я хочу дати й цьому ось останньому, як і тобі. ¹⁵Чи ж не вільно мені зі своїм, що я хочу, зробити? Хіба око твоє заздре від того, що я добрий? ¹⁶Отак, будуть останні першими, а перші—останніми.

Євангеліє від Марка 10:28–31

²⁸А Петро став казати Йому: От усе ми покинули, та й пішли за Тобою слідом. ²⁹Ісус відказав: Поправді кажу вам: Немає такого, щоб дїм полишив, чи братів, чи сестер, або матір, чи батька, або діти, чи полі ради Мене та ради Євангелії, ³⁰і не одержав би в сто раз більше тепер, цього часу, серед переслідувань,—домів, і братів, і сестер, і матерів, і дітей, і піль, а в віці наступному—вічне життя. ³¹І багато хто з перших стануть останніми, а останні—першими.

Євангеліє від Луки 18:28–30

²⁸І промовив Петро: От усе ми покинули, та й пішли за Тобою слідом. ²⁹А Ісус відказав їм: Поправді кажу вам: Немає такого, щоб покинув свій дїм, або дружину, чи братів, чи батьків, чи дітей ради Божого Царства, ³⁰і не одержав би значно

більш цього часу, а в віці наступнім—життя вічне.

Ісус закликав багатого юнака відмовитись від свого багатства та піти за Ним, але той відкинув це запрошення. Натомість Христові учні відповіли на цей виклик згодою (див. Мт. 4:18–22; Лк. 5:11, 27, 28). Тому Петро сказав Господеві: **От усе ми покинули, та й пішли за Тобою слідом; що ж нам буде за це?** (Мт. 19:27).

Дехто засуджує поняття духовної винагороди як «недостойний мотив скоритись Богу». Отримання винагороди не повинно бути головною причиною нашого послуху Господеві (див. 1 Кор. 13:1–3), утім Біблія багато чого каже про винагороду (Мт. 5:12; 6:4, 5; 10:41, 42; 1 Кор. 3:8; 2 Ів. 8). Тепер Христос уперше каже про особливу винагороду для апостолів: **Поправді кажу вам, що коли, при відновленні світу, Син Людський засяде на престолі слави Своєї, тоді сядете й ви, що за Мною пішли, на дванадцять престолів, щоб судити дванадцять племен Ізраїлевих** (Мт. 19:28).

Словом «відновлення» юдеї називали царювання Месії. Професор Р. Турконяк перекладає його як «нове буття». Це слово ужито в посланні до Тита 3:5 у контексті прийняття християнства, коли відбувається оновлення всього (2 Кор. 5:17). У нашому уривку це слово називає не якесь уявне майбутнє тисячолітнє царювання Христа на землі. Радше, воно стосується встановлення царства Месії, церкви, у перший після Христової смерті, погребіння та воскресіння день П'ятидесятниці (Дії 2). Зверніть увагу на те, що це «відновлення» відбудеться, «коли» Син Людський посяде на Своїм престолі. Ісуса було короновано Царем, коли Він повернувся до Свого Отця на небеса (Дії 2:33–35). Він царює зараз (1 Кор. 15:24–28) у Своему царстві (Кол. 1:13), церкві (Мт. 16:18, 19).

Христос пообіцяв Своїм апостолам, що вони «сядуть ... на дванадцять престолів, щоб судити дванадцять племен Ізраїлевих». Коли вони ще були живі, вони «судили» Ізраїль через свою проповідь. Себто, апостоли показали, що ізраїльтяни (юдеї) не виконували Божі постанови для Ізраїлю (див. Рим. 9:6, 7). Пізніше вони «судитимуть» Ізраїль (і всіх інших) через записане по натхненню від Святого Духа Ісусове вчення (див. Ів. 12:48).

Після того Ісус назвав загальні винагороди для всякого, хто йде за Ним: **І кожен, хто за Ймення Моє кине дім, чи братів,**

чи сестер, або батька, чи матір, чи діти, чи землі,—той багатократно одержить і успадкує вічне життя (Мт. 19:29). Зауважимо декілька моментів цієї обітниці.

Перше, Христос говорив про жертви, що їх принесли заради успіху Його справи. Матвій пише: «за Ймення Мое» (Мт. 19:29). Марк пише: **ради Мене та ради Євангелії** (Мр. 10:29), а Лука: **ради Божого Царства** (Лк. 18:29).

Друге, ті, хто принесли такі жертви, отримають винагороду вже в цьому житті. Згідно з оповістю Марка, така людина **одерж[ить] в сто раз більше тепер, цього часу** (Мр. 10:30). Фразу «в сто раз» слід розуміти як образну, а не буквальну, подібну до того, коли мати каже, звертаючись до своєї дитини: «Я тобі сто разів казала не робити цього!» Тим не менш ті люди, які через служіння Євангелію були відрізані від своїх фізичних родин, можуть засвідчити правдивість цих слів. У Божій родині (церкві; 1 Тим. 3:15) вони мають сотні братів та сестер—і навіть «матерів», які піклуються про них. Цей уривок також згадує про «сотні» домів та полів, які вони отримають. Хоча ці слова не слід сприймати буквально, втім християнин дійсно отримує «доми і землі», де йому раді, коли він знаходить інших членів Христова тіла.

Третє, Ісус не хотів, аби хтось ішов за Ним із хибних причин. Тож ми читаємо й суворі слова, вплетені в цю обітницю: **серед переслідувань** (Мр. 10:30; див. Мт. 5:10–12; Дії 14:22; 2 Тим. 3:12). У цьому житті поруч із солодким завжди буде й гірке.

Четверте, найбільша винагорода буде на небесах: **... а в віці наступнім—життя вічне** (Лк. 18:30).

На цьому Христове вчення про винагороду не закінчилось. Його учні мали зрозуміти ще один принцип. Позаяк апостоли принесли такі жертви та мали особливі стосунки з Господом, вони могли припустити, що вони автоматично будуть **першими**, коли прийде час винагороди. Тож Ісус ще раз нагадав їм принцип, який Він уже озвучував раніше (див. Лк. 13:30): **Багато-хто з перших останніми стануть, а останні—першими** (Мт. 19:30). Після того Він розказав, за словами Ніла Лайтфута, «найзагадковішу з усіх притч», аби підкреслити цю думку (див. Мт. 20:16).

Ісус розповів історію про **одного господаря, що вдосвіта** [можливо, о 6:00] **вийшов згодити робітників у свій виноградник** (Мт. 20:1). Зазвичай виноград збирали наприкінці серпня—початку

вересня. Спілий виноград треба було збирати одразу ж. Імовірно, цей господар пішов на ринкову площу (див. Мт. 20:3), на те місце, де збирались чоловіки, які шукали роботу. Він найняв тих, кого знайшов, і домовився з ними **по динарію за день** (Мт. 20:2). «Динарій» був римською дрібною срібною монетою. З цього уривку ми дізнаємось, що він зазвичай дорівнював денному заробітку найманого робітника.

Але йому все ще були потрібні робітники, тож він прийшов на ринкову площу і **коло години десь третьої** (близько 9:00) (Мт. 20:3), а потім **знов о годині десь шостій й дев'ятій** (опівдня та близько 15:00) (Мт. 20:5). Кожного разу він наймав більше робітників, обіцяючи їм: **Що буде належати, дам вам** (Мт. 20:4). Останній раз він прийшов **коло години одинадцятої** (близько 17:00) і побачив чоловіків, **що стояли без праці** (Мт. 20:6). На його запитання **Чого?**, вони відповіли: **Бо ніхто не найняв нас**. Можливо, кожного разу він приходив на іншу ринкову площу. Він велів їм **йти в виноградник** (Мт. 20:7).

Коли ж вечір настав (близько 18:00), господар велів своєму управителеві заплатити робітникам (Мт. 20:8). За законом Мойсея, найманим робітникам слід було платити наприкінці кожного робочого дня (3 М. 19:13; 5 М. 24:15).

Тим чоловікам, які працювали цілий день, було не до вподоби, що тим, хто працювали менше, зокрема лише одну годину, заплатили стільки ж, скільки й їм (Мт. 20:9, 10). Коли вони почали нарікати на це (Мт. 20:11, 12), господар нагадав їм, що вони отримали рівно стільки, за скільки вони домовлялись—і що він мав право заплатити іншим стільки, скільки вважав за потрібне (Мт. 20:13–15). У вірші 15 ми читаємо про око, що є **заздре**. В оригінальному тексті написано «зле око» (пор. «око лукаве»; УБТ), що було поширеним гебрійським висловом у значенні заздрощів, жадібності та себелюбства (Пр. 28:22).

Господь розповів цю притчу *не* для того, аби закликати людей чекати до «одинадцятої години», щоб стати християнами. Робітники одинадцятої години почали працювати одразу ж, як їх покликали. Не правильно уподібнювати їх тим людям, які з року в рік відкидають Євангеліє, заспокоюючи себе тим, що у царство можна ввійти й в старому віці. Чекати завжди небезпечно. Ті, хто свідомо чекають своєї одинадцятої години, можуть і не дожити

до неї. До того ж з роками їхні серця стають ще твердішими та не здатними прийняти Євангеліє (див. Євр. 3:13; 6:6). Тож щойно людина чує Євангеліє (2 Сол. 2:14), їй слід відповідати на нього одразу ж.

З іншого боку, Ісус розповів цю притчу, *аби* нагадати апостолам і іншим робітникам першої години, що винагорода не визначається за принципом «що більше працюєш, то більше отримуєш». Винагорода всемогутнього Бога є виявленням Його благодаті та милості, а не нашою заслугою.

Ті, хто вважались **першими** в царстві людей, були **останніми** в очах Бога, особливо, якщо вони самі вважали, що заслуговують на більше—подібно до робітників першої години з цієї притчі. І навпаки, ті, хто в людському царстві вважались неважливими («останніми»), можуть стати «першими» для Бога (Мт. 20:16).

Ісус знову попереджає учнів про Свою неминучу скору смерть (Мт. 20:17–19; Мр. 10:32–34; Лк. 18:31–34)

Євангеліє від Матвія 20:17–19

¹⁷Побажавши ж піти до Єрусалиму, Ісус взяв осібно Дванадцятьох, і на дорозі їм сповістив: ¹⁸Оце в Єрусалим ми йдемо, і первосвященникам і книжникам виданий буде Син Людський,—і засудять на смерть Його... ¹⁹І поганам Його вони видадуть на наругу та на катування, і на розп'яття,—але третього дня Він воскресне!

Євангеліє від Марка 10:32–34

³²Були ж у дорозі вони, простуючи в Єрусалим. А Ісус ішов попереду них, аж дуже вони дивувались, а ті, що йшли вслід за Ним, боялись. І, взявши знов Дванадцятьох, почав їм розповідати, що з Ним статися має: ³³Оце в Єрусалим ми йдемо, і первосвященникам і книжникам виданий буде Син Людський, і засудять на смерть Його, і поганам Його видадуть, ³⁴і насміхатися будуть із Нього, і будуть плювати на Нього, і будуть Його бичувати, і вб'ють, але третього дня Він воскресне!

Євангеліє від Луки 18:31–34

³¹І, взявши Дванадцятьох, промовив до них: Оце в

Єрусалим ми йдемо, і все здійсниться, що писали Пророки про Людського Сина. ³²Бо Він виданий буде поганам, і буде осміяний, і покривджений, і опльований, ³³і, збичувавши, уб'ють Його, але третього дня Він воскресне! ³⁴Та з цього нічого вони не збагнули, і ця річ перед ними закрита була, і сказаного вони не розуміли.

Христос і натовп, який йшов із Ним, дістались якогось місця поблизу Єрихона (див. Мр. 10:46). Можливо, це було десь на схід від Єрихону, по інший бік Йордану, вище броду, через який прочани переходили річку, щоб увійти до Юдеї. (Див. «Палестина за часів життя Христа» в Додатку 2). Марк пише: **Були ж у дорозі вони, простуючи в Єрусалим. А Ісус ішов попереду них, аж дуже вони дивувались, а ті, що йшли вслід за Ним, боялись** (Мр. 10:32а). Ми не знаємо достеменно, чи були згадані в Марка 10:32а «вони» й «ті, що йшли вслід», тими самим групами людей. Якщо це були дві різні групи, тоді, можливо, «вони»—то були Дванадцять, а «ті, що йшли вслід»—іншими учнями, які подорожували з Ним.

Хоча в столиці на Нього чекали смерть, Ісус йшов уперед упевнено, тоді як Його учні, судячи з тексту,—тримались позаду. Можливо, вони дивувались тому, що Він йде до Єрусалиму, знаючи про те, що релігійні керманічі змовились убити Його (Ів. 11:7, 8, 16, 47–54). Можливо, вони боялись не лише за Його життя, а й за свої теж (див. Ів. 11:16).

Ісус відвів Дванадцятьох убік та знову пояснив їм, що на Нього очікувало. Можливо, Він сподівався, що—коли учні побачать, що виповнюється кожна деталь Його пророцтв—вони не будуть дивитись на Його смерть як на трагедію, натомість як на перемогу Божого задуму. (Пізніше вони прийдуть саме до такого бачення хреста [див. Ів. 12:16]). Він сказав їм:

Оце в Єрусалим ми йдемо, і первосвященникам і книжникам виданий буде Син Людський,—і засудять на смерть Його... І поганам Його вони видадуть на наругу та на катування, і на розп'яття,—але третього дня Він воскресне! (Мт. 20:18, 19).

Раніше Христос уже говорив про Свою смерть (див. Мр. 8:31–33; 9:30–32), утім цього разу Він додав деякі деталі, про які не згадував до того.¹⁷ Те, що Він **виданий буде** первосвященикам і книжникам—вказує на той факт, що Його зрадять. Після того як первосвященики і книжники засудять Його на смерть, вони видадуть Його язичникам (або «поганам», себто римлянам). Над Ним глузуватимуть та бичуватимуть, а потім Він помре, розіп'ятий на хресті.

Як і завжди, Він підкреслив, що смерть це ще не кінець, що третього дня Він **воскресне**. І, як завжди, апостоли не зрозуміли, про що Він говорив: **Та з цього нічого вони не збагнули** (Лк. 18:34; див. Мр. 9:10, 32).

У книзі Луки 18:34 ми читаємо, що **ця річ перед ними закрита була**. Можливо, це вказує лише на те, що їхні упередження заважали їм зрозуміти сказане, але також можливо, що тут йдеться про божественне втручання, аби сказане не приголомшило їх. Схожу риторичку Лука використовує в Луки 9:45.

Ісус говорить учням про служіння (Мт. 20:20–28; Мр. 10:35–45)

Євангеліє від Матвія 20:20–28

²⁰Тоді приступила до Нього мати синів Зеведеєвих, і вклонилася, і просила від Нього чогось. ²¹А Він їй сказав: **Чого хочеш? Вона каже Йому: Скажи, щоб обидва сини мої ці сіли в Царстві Твоїм—праворуч один, і ліворуч від Тебе один.** ²²А Ісус відповів і сказав: **Не знаєте, чого просите. Чи ж можете ви пити чашу, що Я її питиму або христитися хрищенням, що Я ним хрищуся? Вони кажуть Йому: Можемо.** ²³Він говорить до них: **Ви питимете Мою чашу і будете христитися хрищенням, що Я ним хрищуся. А сидіти праворуч Мене та ліворуч—не Моє це давати, а кому від Мого Отця це вготовано.**

²⁴Як почули це десятеро, стали гніватися на обох тих братів.
²⁵А Ісус їх покликав і промовив: **Ви знаєте, що князі народів**

¹⁷Коффман нарахував «не менше 14 важливих подробиць майбутніх страждань», на які «вказував Христос» (Джеймс Бертон Коффман/James Burton Koffman).

панують над ними, а вельможі їх тиснуть. ²⁶Не так буде між вами, але хто великим із вас хоче бути,—хай буде слугою він вам. ²⁷А хто з вас бути першим бажає,—нехай буде він вам за раба. ²⁸Так само й Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох!

Євангеліє від Марка 10:35–45

³⁵І підходять до Нього Яків та Іван, сини Зеведесві, та й кажуть Йому: Учителю, ми хочемо, щоб Ти зробив нам, про що будемо просити Тебе. ³⁶А Він їх поспитав: Чого ж хочете, щоб Я вам зробив? ³⁷Вони ж відказали Йому: Дай нам, щоб у славі Твоїй ми сиділи праворуч від Тебе один, і ліворуч один! ³⁸А Ісус відказав їм: Не знаєте, чого просите. Чи ж можете ви пити чашу, що Я її п'ю, і хреститися хрищенням, що Я ним хрищусь? ³⁹Вони відказали Йому: Можемо. А Ісус їм сказав: Чашу, що Я її п'ю, ви питимете, і хрищення, що Я ним хрищусь, ви охреститесь. ⁴⁰А сидіти праворуч Мене та ліворуч—не Моє це давати, а кому уготовано.

⁴¹Як почули ж це Десятеро, то обурились на Якова та на Івана. ⁴²А Ісус їх покликав, і промовив до них: Ви знаєте, що ті, що вважають себе за князів у народів, панують над ними, а їхні вельможі їх тиснуть. ⁴³Не так буде між вами, але хто з вас великим бути хоче,—нехай буде він вам за слугу. ⁴⁴А хто з вас бути першим бажає,—нехай буде всім за раба. ⁴⁵Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох.

Раніше, коли Ісус казав про Свою смерть, учні продемонстрували повне нерозуміння, розпочавши суперечку, хто з них буде найбільшим у царстві (Мр. 9:31–34). Схожа ситуація відбулася і цього разу.

Яків та Іван підійшли до Христа з проханням дати їм найважливіші престולי в царстві (див. Мт. 19:28)—праворуч та ліворуч від Нього. Із схожим проханням до Нього також звернулася і їхня мати. Господь м'яко виговорив їм і зазначив, що право виконувати таку честь належить Його Отцеві.

Коли інші апостоли дізнались про те, що зробили Яків та Іван,

вони стали гніватися на обох тих братів (Мт. 20:24). Можливо, до їхнього гніву додалось те, що вони не подумали зробити це першими. Їхні постійні суперечки за першість свідчать про їхнє незрозуміння природи царства Месії. Ще одна така подібна суперечка відбудеться в верхній кімнаті в Єрусалимі (Лк. 22:24).

Ісус скористався цією ситуацією, щоб повторити та розширити Своє вчення про те, що істинна велич у царстві визначається не тим, аби тобі служили, а тим, як ти служиш іншим. У якості ілюстрації Він сказав про Себе: **Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох** (Мр. 10:45).

Саме розуміння того, Ким Він був і для чого Він прийшов, уможливило рішучість та сміливість Христа на шляху до Його смерті. Він прагнув, аби таке саме розуміння сенсу своєї місії було і в Його учнів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «КИМ ВИ БУДЕТЕ, КОЛИ СТАНЕТЕ ДОРОСЛИМИ?» (МТ. 20:17–28; МР. 10:32–45; ЛК. 18:31–34)

Більшу частину свого дорослого життя мій батько, Дейв Ропер, працював у сфері освіти. Він викладав основи сільського господарства, природознавчі науки, працював директором школи. Також він був власником книжкової крамниці, фермером, місіонером та проповідником. Сьогодні, у віці 90 років, він веде гумористичну/ностальгічну рубрику в ряді газет. Члени родини жартома кажуть, що історію про його життя слід назвати «Ким я буду, коли стану дорослим?»

Ким будете ви, коли станете дорослим? Ні, я не кажу про те, коли ви подорослішаєте в фізичному сенсі. Ймовірно, ви вже визначились із майбутньою професією. Радше, йдеться про ваші плани щодо духовного дорослішання. Новий Заповіт наголошує на необхідності духовного зростання (Еф. 4:15; 1 Пет. 2:2; 3:18). Стан духовної «дорослості» називається «зрілістю» (див. 1 Кор. 14:20; Еф. 4:13). Які ваші духовні прагнення? Ким ви бажаєте бути в царстві?

Одного дня в Ісуса була серйозна розмова з Його учнями на цю тему. Нам також слід замислитись над тим, що Він тоді сказав.

Два учні (Мт. 20:17–23; Мр. 10:32–40; Лк. 18:31–34)

Господь був на шляху до Своєї смерті. Він зібрав біля Себе Своїх учнів та повідомив їм про те, що Йому доведеться постраждати й загинути (Лк. 18:31–33). Згідно з книгою Луки 18:34а, учні не зрозуміли сказаного, позаяк вважали, що Христос йде до Єрусалиму аби встановити фізичне царство (див. Лк. 19:11). У цій схемі розп'яттю просто не було місця.

Егоїзм

Глибина їхнього нерозуміння стане очевидною вже незабаром. «І підходять до Нього Яків та Іван, сини Зеведеєві, та й кажуть Йому: Учителю, ми хочемо, щоб Ти зробив нам, про що будемо просити Тебе» (Мр. 10:35). Яків та Іван хотіли б, щоб Христос сказав їм: «Я дам вам усе, хоч би що ви попросили», не примушуючи їх конкретизувати їхнє прохання.

Ісус запитав цих двох чоловіків: «Чого ж хочете, щоб Я вам зробив?» (Мр. 10:36). Він знав, чого вони хотіли, проте прагнув, аби вони самі озвучили та усвідомили свій егоїзм (пор. Ів. 6:6) Вони відповіли: «Дай нам, щоб у славі Твоїй [себто, “у Твоєму царстві”]; (Мт. 20:21) ми сиділи праворуч від Тебе один, і ліворуч один» (Мр. 10:37).

Незадовго до цього Христос пообіцяв апостолам, що вони посядуть на дванадцяти престолах в Його царстві (Мт. 19:28). Тепер Яків та Іван попросили найпочесніші з-поміж цих престолів. На їхню думку, це були престоли праворуч та ліворуч від Ісуса. Сьогодні, як дотепно зауважив Бертон Коффман, ми б сказали, що один із них хотів бути Держсекретарем, а інший—Міністром фінансів.

Ми не знаємо достеменно, чому вони звернулись із таким проханням або чому вони вважали, що Ісус погодиться на це. Можливо, на їхню думку, вони якнайкраще відповідали цим посадам. Їхня родина була заможною (Мр. 1:20), вони мали зв'язки з первосвящеником (Ів. 18:15). Можливо, вони виходили з того, що належали до «внутрішнього кола» Господа, яке складалось із трьох чоловіків (Мт. 17:1). Також можливо, що вони були двоюрідними братами Ісуса, тож розраховували на Його прихильність. Хоч які були їхні міркування, вони обертались навколо вінця, тоді як думки Христа обертались навколо хреста.

Серед подорожуючих із Ісусом була й матір Якова та Івана, Саломія (Мт. 20:20; див. Мт. 27:55, 56; Мр. 15:40, 41). Вона підійшла до Ісуса разом зі своїми синами й попросила вже від себе: «Скажи, щоб обидва сини мої ці сіли в Царстві Твоїм—праворуч один, і ліворуч від Тебе один» (Мт. 20:21). Насправді ми не знаємо точну послідовність подій—чи то спочатку просили сини, чи то їхня матір. Можливо, що Яків та Іван просили через свою матір, а не безпосередньо самі.

Христос не став дорікати Саломії. Вона пишалася своїми синами й бажала для них найкращого. Вона також не розуміла, що це царство є духовним, а не фізичним. Вона та інші жінки ходили разом із Христом в Галілеї, прислугуюючи Йому та апостолам (Мр. 15:40, 41), проте не постійно, а час від часу. На відміну від її синів, вона не мала можливості слухати Ісуса постійно; також вона не навчалась від Нього окремо від інших, як це було з апостолами.

Проте її синів важко виправдати. Вони мали змогу слухати Ісуса та навчатись від Нього день і ніч упродовж трьох років. Вони мали б зрозуміти природу царства. Тому Господь докорив саме Якову та Іванові (див. Мт. 20:22; Мр. 10:38).

Само-зречення

Спочатку Христос сказав їм: «Не знаєте, чого просите» (Мр. 10:38а). Можливо, ці слова здивували їх. Вони точно знали, чого просили. Вони прагнули сили та влади. Вони прагнули престижу та високого статусу. Вони прагнули почетею та пошани.

Якщо ці Ісусові слова здивували їх, то те, про що Він запитав далі, здивувало їх вдвічі більше: «Чи ж можете ви пити чашу, що Я її п'ю, і хреститися хрищенням, що Я ним хрищуся?» (Мр. 10:38б). У Старому Заповіті «чаша» символізувала як велику радість (Пс. 22[23]:5), так і великі страждання (Іс. 51:17); у цьому уривку йдеться саме про Христові страждання. Слово «хрещення» означає «занурення» й вживається як образ повного охоплення чимось. Раніше Ісус уже використовував цей образ в Луки 12:50.

Промовляючи ці слова, Ісус говорив про страшні муки, які на Нього чекали, й зокрема про розп'яття. Христос ужив теперішній час дієслова, говорячи про чашу страждань та хрещення в них: «Я її п'ю Я ним хрищуся». Маючи достеменне знання про те, що відбудеться в майбутньому, Він уже був переповнений болем

(див. Лк. 12:50).

Можливо, Яків та Іван вирішили, що Господь говорив про майбутні важкі битви проти римського війська—а боягузами вони точно не були. Недаремно вони називались «синами громовими» (Мр. 3:17). Самовпевнені в своєму незнанні вони заявили: «Можемо» (Мр. 10:39а).

Ймовірно, в голосі Ісуса був гіркий смуток, коли Він відповів їм: «Чашу, що Я її п'ю, ви питимете, і хрищення, що Я ним хрищусь, ви охреститесь» (Мр. 10:39б). Христос знав, що чекало на цих двох чоловіків: Яків загине від меча Ірода Агріппи в 44 р. н.е. (Дії 12:2), а Івана буде вислано на острів Патмос (Об. 1:9).

Після того Ісус відповів на їхнє конкретне прохання: «А сидіти праворуч Мене та ліворуч—не Моє це давати, а кому від Мого Отця це вготовано» (Мт. 20:23). Можливо, Христос мав на увазі, що право дарувати таку честь було однією з тих божественних прерогатив, від яких Він відмовився, коли прийшов на землю як людина (див. Фил. 2:6, 7). З іншого боку, контекст наголошує не стільки на тому факті, що Бог вирішує, хто посяде почесні місця, скільки на тому, що Бог приготував ці почесні місця для певного типу людей—а саме для тих, хто служить іншим (Мт. 20:26, 27).

Дванадцять учнів (Мт. 20:24–28; Мр. 10:41–45)

Егоїзм

Ймовірно, Яків та Іван сподівались, що ця розмова залишиться між ними та Господом, проте те, що кажуть пошепки, має схильність ставати відомим усім. Коли інші апостоли дізнались про те, що зробили Яків та Іван, вони «стали гніватися на обох тих братів» (Мт. 20:24). Дванадцять постійно сперечались між собою стосовно того, хто з них буде найбільшим в царстві (див. Мр. 9:34; Мт. 18:1; Лк. 22:24).

Само-зречення

Ісус покликав апостолів до Себе й сказав: «Ви знаєте, що князі народів панують над ними, а вельможі їх тиснуть» (Мт. 20:25). Таким є світ. Світові організації мають структури влади з ієрархією—починаючи з верхівки з її головою, й далі вниз до підпорядкованих їм. Очевидно, що влада належить важливим

людям. За часів Ісуса імператор мав армію, римський губернатор мав свій суд, а східні можновладці мали рабів. Сьогодні світ оцінює важливість окремих індивідів залежно від того, скільки людей на них працює або скільки підпорядковані їм. Христос сказав Своїм учням: «Не так буде між вами» (Мт. 20:26а).

Коли Ісус сказав: «Не так буде між вами», Він говорив не про те, що царство/церква не потребують структури чи духовного проводу. Жодна організація не зможе ефективно функціонувати без лідерів. Кожна церква потребує кваліфікованих старійшин (Тит. 1:5). Радше, Христос говорив про те, що організація царства/церкви не мусить наслідувати ті, що існують в світі. Деномінації мають структуру влади, запозичену в світу: земний начальник, якому підпорядковані кілька шарів менших начальників. Така організація є чужою Писанням. Також Христос говорив про те, що мотивація аби стати духовним провідником у царстві повністю не схожа на мотивацію фізичних лідерів. «Але хто великим із вас хоче бути,—хай буде *слугою* він вам» (Мт. 20:26б; курсив додано).

Можливо, ми вже настільки звикли до Ісусової науки, що слово «слуга» не ріже нам вухо. Ми навіть відполірували це слово до блиску і промовляємо з гордістю: «Він [або вона] є великим слугою Господа». На відміну від нас люди, які жили за часів Нового Заповіту, вкладали в слово «слуга» інший зміст: слуга виконував брудну роботу, ту роботу, від якої всі відмовлялись. Служі не дякували за його роботу. Його не цінували, не поважали, а його важку працю вважали його обов'язком (Лк. 17:10). Утім Христос сказав, що «хто з вас бути першим бажає,—нехай буде він вам за раба».

Ісусове вчення було дійсно революційним. Світ прагнув, аби йому служили, тоді як Господь звеличував служіння іншим. За словами Барклі (Barclay), перед нами «повна протилежність ... стандартам світу»; Христос приніс «в життя ... абсолютно нові цінності». Він закликав нас вважати інших «більшими» від себе (Фил. 2:3).

У разі, якщо Його учні не зрозуміли основну думку, Ісус додав: «А хто з вас бути першим бажає,—нехай буде він вам за раба» (Мт. 20:27). У вірші 26 Христос ужив слово «слуга» (δῆκονος, *діаконос*); тепер Він ужив слово «раб» (δούλος, *дулос*). Бути слугою вже було погано, але бути рабом було значно гіршим. Раб був майном. Раб

не мав жодних прав. Ми ще якось можемо змиритись із тим, аби бути рабом Богові, але думка про те, щоб бути рабом іншим людям, не викликає захоплення.

Практичне значення того, що Ісус сказав апостолам, було таке: «Якщо ви бажаєте бути “першими”, припиніть сперечатись про першість. Припиніть просити посади при владі. Натомість почніть служити один одному—і іншим». Сьогодні Його слова звучать для нас так: «Припиніть думати весь час про себе й про свої бажання. Відкрийте очі й побачте, в чому мають потребу інші люди, й почніть допомагати їм».

Коли одна дівчина-підліток почула урок про безкорисливу відданість іншим, вона написала на картці: «Але відмовляйтесь від себе це не по-людськи!»¹⁸ Вона була права. Само-зречення це не людська риса; на це здатен Бог. Ісус не просив від Своїх учнів—і від нас—нічого такого, чого б не робив Сам. Він продовжив: «Так само й Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити» (Мт. 20:28а; див. Лк. 22:27). Коментатори зазвичай погоджуються в тому, що в цьому вірші Ісус поєднав два великі месіанські поняття зі Старого Заповіту: фразу «Син Людський» із книги пророка Даниїла 7 і ідею Слуги, який страждає за гріхи людей, із книги пророка Ісаї 52; 53. Господь за Своєю божественною природою мав право, аби Йому служили, але Він прийняв Своєю божественною владою рішення послужити.¹⁹ Пізніше Петро коротко охарактеризував земне життя Христа такими словами: «І ходив Він, добро чинячи» (Дії 10:38). Він ніколи не був байдужим до потреб людей і завжди був готовий допомогти. Він ніколи не був для цього занадто втомленим або занадто зайнятим. Він був завжди готовий служити.

Після цього Ісус сказав про Свій найвищий вчинок служіння, принесення Свого життя в жертву за інших: «І душу Свою дати на викуп за багатьох» (Мт. 20:28б). Раніше Христос уже казав про те, для чого Він прийшов на землю: «Не прийшов Я, щоб праведників закликати до покаяння, а грішних» (Лк. 5:32; див. Мт. 9:13); «Син-бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло» (Лк. 19:10). Говорячи про Своє призначення в Матвія 20:28, Хри-

¹⁸Еллісон Мартін (Allison Martin).

¹⁹Це речення запозичено у Д. Стюарта Бріско (D. Stuart Briscoe) й адаптовано.

стос сказав, *як саме* Він виповнить його: Він прийшов «служити, і душу Свою дати на викуп за багатьох». (Курсив додано).

Слово «викуп» частіше за все можна почути в контексті викрадення людини. «Викуп»—це та ціна, яку вимагають викрадачі за те, щоб відпустити їхню жертву. Ця ідея також міститься в грецькому слові *λύτρον* (*літрон*), яке тут перекладено як «викуп», проте його значення цим не обмежується. У Септуагінті, грецькому перекладі Старого Заповіту, це слово вживалось у значенні ціни, яку слід було заплатити за свободу раба, ціни за визволення заручника або військовополоненого, тощо. Ми не помилились, якщо визначимо головне значення слова *літрон* як «плата за звільнення».²⁰

У Новому Заповіті це слово вживається винятково у значенні ціни звільнення від провини за гріх. Безпосередньо слово *літрон* міститься лише в Матвія 20:28 і Марка 10:45, проте похідні слова з цим коренем вживаються і в інших уривках, де йдеться про наше спасіння (див. Рим. 3:24; Еф. 1:7; Євр. 9:12), зокрема великий уривок із 1 Тимофія 2:5, 6: «Один-бо ... Посередник між Богом та людьми, людина Ісус Христос, що дав Самого Себе на викуп за всіх». Матвія 20:28 і 1 Тимофія 2:6 містять подібності: в Матвія 20:28 ужито два слова *λύτρον ἀντί* (*літрон анти*) («викуп за»), а в 1 Тимофія 2:6—одне складене слово *ἀντιλύτρον* (*антилітрон*).

Люди намагались ускладнити Матвія 20:28, зауважуючи, що в цьому вірші написано про «викуп за багатьох», тоді як в 1 Тимофія 2:6 написано «викуп за всіх»—проте слово «багатьох» у Матвія 20:28 «є гебраїзмом у значенні “всі”»²¹ (курсив додано). Знову ж таки люди сперечаються щодо того, чи було цей викуп заплачено Богові чи сатані. Подібні спекуляції виходять за межі цього тексту. Коли ми кажемо, що «ціною свободи є постійна пильність»,²² ми не питаємо, кому платять цю ціну.

У книзі Матвія 20:28 просто проголошено ту велику істину, що повернення людей до Бога коштувало Ісусові життя (Барклі). Апо-

²⁰ Див. *Теологічний словник Нового Заповіту* (*Theological Dictionary of the New Testament*, ed. Gerhard Kittel and Gerhard Friedrich, trans. and abr. Geoffrey W. Bromiley).

²¹ Джек Льюїс (Jack P. Lewis).

²² Цей відомий вислів узято із промови Джона Філпота Керена 10 липня 1790 р. у Дубліні.

стол Петро сказав про це так: «... не тлінним сріблом або золотом відкуплені [грецьке слово, перекладене як “відкуплені”, містить той самий корінь, що й *літрон*] ви були ..., але дорогоцінною кров'ю Христа, як непорочного й чистого Ягняти» (1 Пет. 1:18, 19). Апостол Павло писав: «Бо дорого куплені ви. Отож прославляйте Бога в тілі своєму» (1 Кор. 6:20).

Отже, Ісус сказав, що, аби бути першим, треба бути слугою. Він Сам є першим з-поміж усіх, тому що Він послужив найвищим служінням. Христос помер за наші гріхи (1 Кор. 15:3).

Всі учні

Егоїзм

Плотські амбіції Христових учнів не зникли з установами царства/церкви. На жаль, «більшість із нас упродовж нашого земного шляху настільки довго дихає плотським повітрям цього тлінного світу, що нам ... важко уникнути його руйнівного впливу».²³ Суспільство, як і раніше, закликає: «Прагни стати першим». Егоїзм та егоцентризм проникли й до церкви. Час від часу громади страждають від синдрому «успіху й масштабу» й забувають, що в серці християнства є служіння. Егоїзм вражає й окремих християн. Нерідко проповідники змагаються між собою за право проповідувати в найбільших громадах. Інші прагнуть посади старійшин, оскільки вважають, що вона дасть їм владу. Більшість із нас почуває себе ображеними, коли ми не отримуємо визнання або подяки за наші добрі справи. Ми оспівуємо слово «слуга», проте насправді не бажаємо бути слугами—й тим більше *не* бажаємо бути «рабами».

Само-зречення

Утім Христос і далі повторює для нас ту істину, що «хто великим із вас хоче бути,—хай буде слугою він вам. А хто з вас бути першим бажає,—нехай буде він вам за раба» (Мт. 20:26, 27). Бути рабами є повною протилежністю того, чого прагнули Яків та Іван, коли просили для себе престолів. Матвія 20:26, 27 навчає, що такі почесні місця приготовані для тих, хто самовіддано, безкорисливо та жертвовно служать іншим. Ймовірно, що на престолах праворуч

²³Юст де Бланк (Joost De Blank).

та ліворуч Христа посядуть не великі біблійні персонажі, такі як Яків та Іван, а скромні святі, життя яких пройшло в анонімному служінні іншим, за яке їм не дякували й не шанували.

Висновок

Ким ви будете, коли подорослішаєте? Перш за все слід запитати: «А чи ви намагаєтесь “подорослішати” *духовно*?» Таке враження, що багато людей задоволені тим, аби залишатись духовними немовлятами (Євр. 5:12–14). Друге, що слід запитати: «Чи прагнете ви стати *служогою*?» Це виклик усім нам—стати таким служогою, яким був Ісус: мати Його думки (Фил. 2:5), «йти слідами Його» (1 Пет. 2:21), і «бути подібними до [Його] образу» (Рим. 8:29).

Уздоровлення Вартимея та його супутника від сліпоти (Мт. 20:29–34; Мр. 10:46–52; Лк. 18:35–43)

Євангеліє від Матвія 20:29–34

²⁹Як же вони з Єрихону виходили, за Ним ішов натовп великий. ³⁰І ось двоє сліпих, що сиділи при дорозі, почувши, що переходить Ісус, стали кричати, благаючи: Змилуйсь над нами, Господи, Сину Давидів! ³¹Народ же сварився на них, щоб мовчали, вони ж іще більше кричали, благаючи: Змилуйсь над нами, Господи, Сину Давидів! ³²Ісус же спинився, покликав їх та й сказав: Що хочете, щоб Я вам зробив? ³³Вони Йому кажуть: Господи, нехай нам розкриються очі! ³⁴І змилосердивсь Ісус, доторкнувся до їхніх очей, і зараз прозріли їм очі, і вони подалися за Ним.

Євангеліє від Марка 10:46–52

⁴⁶І приходять вони в Єрихон. А коли з Єрихону виходив Він разом із Своїми учнями й з безліччю люду, сидів і просив при дорозі сліпий Вартимей, син Тимеїв. ⁴⁷І, прочувши, що то Ісус Назарянин, почав кликати та говорити: Сину Давидів, Ісусе, змилуйся надо мною! ⁴⁸І сварились на нього багато хто, щоб мовчав, а він іще більше кричав: Сину Давидів, змилуйся надо мною! ⁴⁹І спинився Ісус та й сказав: Покличте його! І кличуть сліпого та й кажуть йому: Будь бадьорий, устань,—Він кличе тебе. ⁵⁰А той скинув плаща свого, і скочив із місця, і побіг до

Ісуса. ⁵¹А Ісус відповів і сказав йому: **Що ти хочеш, щоб зробив Я тобі? Сліпий же Йому відказав: Учителю, нехай я прозрю!** ⁵²Ісус же до нього промовив: **Иди,—твоя віра спасла тебе! І той зараз прозрів, і пішов за Ісусом дорогою.**

Євангеліє від Луки 18:35–43

³⁵І сталось, як Він наближався був до Єрихону, один невидющий сидів при дорозі й просив. ³⁶А коли він прочув, що проходить народ, то спитався: **Що це таке?** ³⁷А йому відказали, що проходить Ісус Назарянин. ³⁸І став він кричати й казати: **Ісусе, Сину Давидів, змилуйся надо мною!** ³⁹А ті, що попереду йшли, сварились на нього, щоб він замовк, а він іще більше кричав: **Сину Давидів, змилуйся надо мною!** ⁴⁰І спинився Ісус, і привести його до Себе звелів. А коли той наблизивсь до Нього, то Він запитався його: ⁴¹**Що ти хочеш, щоб зробив Я тобі? А той відповів: Господи, нехай стану видющим!** ⁴²Ісус же до нього сказав: **Стань видющий! Твоя віра спасла тебе!** ⁴³І зараз видющим той став, і пішов вслід за Ним, прославляючи Бога. А всі люди, бачивши це, віддали хвалу Богові.

Ісус і натовп народу увійшли до Йорданської долини та перейшли через річку до Юдеї. Потім вони пройшли близько десяти кілометрів угору до стародавнього міста Єрихон. Там Господь на ділі показав, що значить бути слугою, коли Він виокремив час аби зцілити двох сліпих та спасти відомого грішника. Лише Лука повідомляє про обидва випадки: uzдоровлення та історію Закхея, саме в такому порядку (Лк. 18:35; 19:1, 2).

Щодо цього uzдоровлення, про нього повідомляють усі три Синоптичні Євангелія, проте вони різняться в деталях. Так, Матвій пише про двох сліпих (Мт. 20:30), тоді як Марк і Лука згадують лише про одного (Мр. 10:46; Лк. 18:35). Схожа ситуація спостерігалась і в історії про uzдоровлення двох біснуватих у Гадаринській землі. Можливо, в той час, коли були написані Євангелія, один із них був більш відомим. Марк повідомляє, що одного з тих сліпих (можливо, більш відомого) звали **Вартимеєм**, що буквально означає **син Тимеїв** (Мр. 10:46). («Вар» або «бар» перекладається з арамейської як «син»). Марк, який, імовірно, писав для римської аудиторії, часто пояснював слова, незнайомі не-юдеям.

Також можна помітити відмінності щодо місця, де відбулося це uzдоровлення. Лука пише, що Ісус **наближався був до Єрихону** (Лк. 18:35), тоді як Матвій та Марк пишуть, що **Він з Єрихону виходив** (Мт. 20:29; Мр. 10:46). У минулому цю розбіжність пояснювали тим, що, можливо, ці сліпі сиділи при вході до Єрихону, коли туди прибув Ісус,—проте, коли вони дізнались, хто Він такий, Він уже увійшов у місто. Тож вони пройшли через усе місто, користуючись тим, що Ісус затримався там, зокрема в домі Закхея, і звернулись до Нього, коли Він уже залишав місто. Більшість сучасних коментаторів зазвичай зауважують на тому, що було дві частини міста «Єрихон»: історична —«старий» Єрихон і «новий» Єрихон, що його побудував Ірод. На їхню думку, Ісус міг зустріти цих сліпих, коли виходив зі старого Єрихону й наближався до нового. У будь-якому разі не можна сказати, що ці три оповісті суперечать одна одній.

Згадані сліпі сиділи біля дороги, де вони зазвичай просили милостиню (див. Лк. 18:35). Коли вони почули, хто проходив мимо, вони закричали: **Змилуйсь над нами, Господи, Сину Давидів!** (Мт. 20:30). Фразою «Син Давидів» у народі називали Месію. Таким чином ці сліпі від самого початку показали свою віру. Натовп намагався примусити їх замовкнути, **вони ж іще більше кричали, благаючи: Змилуйсь над нами, Господи, Сину Давидів!** (Мт. 20:31). Ісус покликав цих сліпих до Себе (Мр. 10:49) і запитав їх: **Що хочете, щоб Я вам зробив?** (Мт. 20:32). Вони відповіли: **Господи, нехай нам розкриються очі** (Мт. 20:33). Христос промовив до Вартимея: **Иди,—твоя віра спасла тебе** (Мр. 10:52; Лк. 18:42). Віра того, кого уздоровили, не завжди була необхідною умовою зцілення. Немає жодних ознак того, що паралізований із книги Марка 2 мав віру. Також ті, кого Ісус воскресив із мертвих, не могли мати можливості якось проявити свою віру. Втім у цьому випадку йдеться про віру. Ця історія показує активну природу істинної віри, що спонукає до дій:

Віра сповідала («Сину Давидів»).

Віра була наполегливою (вона не дозволила натовпу загасити її).

Віра відповіла (на заклик Ісуса).

Віра благала.

Ми могли б додати до цього те, що після зцілення, віра висловила подяку й віра пішла слідом за Ісусом.

І змилосердивсь Ісус, доторкнувся до їхніх очей, і зараз прозріли їм очі (Мт. 20:34). Вони долучились до натовпу, прославляючи Бога. **А всі люди, бачивши це, віддали хвалу Богові (Лк. 18:43).** Як і завжди, Христос вчинив так, аби був прославлений Його Отець (див. Ів. 17:4).

Ісус рятує Закхея від жадібності (Лк. 19:1–10)

¹І, ввійшовши Ісус, переходив через Єрихон. ²І ось чоловік, що звався Закхей,—він був старший над митниками, і був багатий,—³бажав бачити Ісуса, хто Він, але з-за народу не міг, бо малий був на зріст. ⁴І, забігши вперед, він виліз на фігове дерево, щоб бачити Його, бо Він мав побіч Нього проходити. ⁵А коли на це місце Ісус підійшов, то поглянув угору до нього й промовив: Закхею, зійди зараз додолу, бо сьогодні потрібно мені бути в домі твоїм! ⁶І той зараз додолу ізліз, і прийняв Його з радістю. ⁷А всі, як побачили це, почали нарікати і казали: Він до грішного мужа в гостину зайшов! ⁸Став же Закхей та промовив до Господа: Господи, половину маєтку свого я віддам ось убогим, а коли кого скривдив був чим,—верну вчетверо. ⁹Ісус же промовив до нього: Сьогодні на дім цей спасіння прийшло, бо й він син Авраамів. ¹⁰Син-бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло!

Коли на нас насувається трагедія, наші думки постійно повертаються до нас самих, але в Ісуса все було по-іншому. Попри те, що Його багато що турбувало, Він не припиняв думати про інших. Ми бачимо це, коли Він уздоровив сліпих. Також це можна побачити і в іншій події, що сталась тоді в Єрихоні: спасінні митника на ім'я Закхей.

Навіть маленькі діти знають історію про «низенького чоловіка», який заліз на дерево, аби побачити Господа. Христос не знехтував ним, а виокремив час, щоб прийти до нього додому, і це назавжди змінило життя цього чоловіка. Ісус сказав Закхею: **Сьогодні на дім цей спасіння прийшло ... Син-бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло (Лк. 19:9, 10).** Вірш 10 є ще одним

твердженням про велике призначення Ісуса, наряду з Марка 10:45.

Ісус виправляє хибні погляди учнів та розповідає притчу про десять мін срібла (Лк. 19:11–27)

¹¹Коли ж вони слухали це, розповів Він іще одну притчу, бо Він був недалеко від Єрусалиму, вони ж думали, що об'явиться Боже Царство тепер. ¹²Отож Він сказав: Один чоловік, роду славного, відправлявся в далеку країну, щоб царство прийняти й вернутися. ¹³І покликав він десятьох своїх рабів, дав їм десять мін, і сказав їм: Торгуйте, аж поки вернуся. ¹⁴Та його громадяни його ненавиділи, і послали посланців услід за ним, кажучи: Не хочемо, щоб він був над нами царем. ¹⁵І сталось, коли він повернувся, як царство прийняв, то звелів покликати рабів, яким срібло роздав, щоб довідатись, хто що набув. ¹⁶І перший прийшов і сказав: Пане, міна твоя принесла десять мін. ¹⁷І відказав він йому: Гарзд, рабе добрий! Ти в малому був вірний,—володій десятьма містами. ¹⁸І другий прийшов і сказав: Пане, твоя міна п'ять мін принесла. ¹⁹Він же сказав йому: Будь і ти над п'ятьма містами. ²⁰І ще інший прийшов і сказав: Пане, ось міна твоя, що я мав її сховану в хустці. ²¹Я-бо боявся тебе,—ти ж бо людина жорстока: береш, чого не поклав, і жнеш, чого не посіяв. ²²І відказав той йому: Устами твоїми, злий рабе, суджу я тебе! Ти знав, що я—жорстока людина, беру, чого не поклав, і жну, чого не посіяв. ²³Чому ж не віддав ти міняльникам срібла мого, і я, повернувшись, узяв би своє із прибутком? ²⁴І сказав він присутнім: Візьміть міну від нього, та дайте тому, хто десять мін має. ²⁵І відказали йому: Пане, він десять мін має. ²⁶Говорю-бо я вам: Кожному, хто має, то дасться йому, хто ж не має,—забереться від нього і те, що він має. ²⁷А тих ворогів моїх, які не хотіли, щоб царював я над ними, приведіте сюди, і на очах моїх їх повбивайте.

До самого кінця ми спостерігатимемо, як Ісус навчав—намагаючись донести істину та виправити хибні ідеї. Коли Христос перебував з учнями в домі Закхея, Він розповів їм притчу про міни, аби виправити їхні помилкові уявлення про царство. Ця притча відома як «притча про десять мін срібла».

У цій притчі йдеться про те, як один шляхтич дав своїм десяти рабам по одній міні кожному (Лк. 19:13, 16, 18, 20) і велів їм **торгувати** на ці гроші, поки він буде в далекому краї. **Міна** була грецькою срібною монетою, яка дорівнювала ста динаріям. Як уже зазначалось раніше, один динарій складав денний заробіток звичайного робітника (див. Мт. 20:2). Таким чином за чотири місяці можна було заробити одну міну. В Луки 19:17 одну міну названо **малим**, утім вона була «малою» у порівняльному сенсі—себто, у порівнянні з десятьма містами, над якими було поставлено вірного раба. Після того цей шляхтич **відправився в далеку країну, щоб царство прийняти** (Лк. 19:12). Пізніше він повернувся і винагородив вірних і покарав непокірних. Ця притча схожа на притчу про таланти, яку Господь розповість кільком днями пізніше (Мт. 25:14–30), проте в ній зроблено інший акцент.

Про основну мету цієї притчі повідомляє вірш 11: **Коли ж вони слухали це, розповів Він їще одну притчу, бо Він був недалеко від Єрусалиму, вони ж думали, що об'явиться Боже Царство тепер**. Христос тільки-но пояснив апостолам, що Він іде в Єрусалим, щоб померти, але вони відмовлялись це сприймати. Під впливом ейфорії, що панувала в натовпі, вони вважали, що Ісус іде в Єрусалим, аби встановити Своє царство. Ключовою думкою в цій притчі є те, що цей шляхтич мусив «відправитись в далеку країну», щоб прийняти там царство. Очевидно, що цим шляхтичем був Ісус, а «далекою країною» були небеса. Ісус мусив померти, воскреснути й вознестися до Свого Отця до того, як Його буде короновано Царем (Дії 2:32, 33; див. Об. 3:21). Через десять днів після Ісусового вознесіння, в день П'ятидесятниці, Святий Дух зійде об'явити про коронацію Христа та встановити царство/церкву.

Зазвичай одна притча навчає одній істині. Втім у цьому випадку ця притча містить додаткові уроки: (1) Вона містить особливий виклик Христовим учням. Після того, як Він піде від них, вони мають працювати. Він наділить їх великими повноваженнями й одного дня спитає їх, як вони ними скористались (див. 2 Кор. 4:17). (2) Вона містить особливе застереження для Ісусових ворогів. Тих, що відкинули Його, буде суворо покарано.

У цьому підрозділі ми зосередились на тому, чим було наповнене життя та думки Ісуса, коли Він наближався до хреста. Його приклад показує, як слід жити нам у *всі* часи.

Розділ VII

ОСТАННІЙ ТИЖДЕНЬ ІСУСОВОГО СЛУЖІННЯ

Містить гармонію

Мт. 21:1—27:66

Мр. 11:1—15:46

Лк. 19:29—23:56

Ів. 11:55—19:42

ПІДРОЗДІЛ І

ОСТАННІ ЗВЕРНЕННЯ

Містить гармонію

Мт. 21:1—25:46; 26:6–13

Мр. 11:1—12:37; 14:3–9

Лк. 19:29—20:44; 21:37, 38

Ів. 11:55—12:19

У попередніх розділах Євангельських оповістей міститься багато істин християнського вчення. Втім їхня головна мета— підготувати нас до останніх днів особистого земного служіння Ісуса, кульмінацією якого стала Його смерть і воскресіння. Річард Роджерс (Richard Rogers) назвав цей особливий період «вісім днів, що змінили світ». Майже одну третину Євангельських оповістей присвячено цим восьми дням. Г. І. Гестер так сказав про це: «З усіх розділів, у яких йдеться про фактичне служіння Ісуса, майже 40 відсотків присвячено тому, що відбувалось із Ним упродовж цих останніх днів». Особливу увагу останнім дням Христового життя приділив Іван. Майже половина Євангелія від Івана, яке складається з двадцяти одного розділу, присвячена подіям, що відбувались після прибуття Ісуса до Віфанії.

Ми могли б назвати останні дні Господа на землі «Христове служіння в Єрусалимі». Ніколи раніше (наскільки нам відомо) Він не витрачав стільки часу та енергії у цьому місті, як цього разу. Це була Його остання спроба повернути це місто та його провідників—а через них і весь народ—до Божого задуму щодо Ізраїлю.

П'ЯТНИЦЯ ПОПОЛУДНІ: ПРИБУТТЯ У ВІФАНІЮ (ІВ. 11:55—12:1)

⁵⁵Наближалася ж Пасха юдейська, і багато хто з Краю вдалились перед Пасхою в Єрусалим, щоб очистити себе. ⁵⁶І шукали Ісуса вони, а в храмі стоявши, гомоніли один до одного: А як вам здається? Хіба Він не прийде на свято? ⁵⁷А

первосвященики та фарисеї наказа дали: як дізнається хто, де Він перебуватиме, нехай донесе,—щоб схопити Його.

Ісус же за шість день до Пасхи прибув до Віфанії, де жив Лазар, що його воскресив Ісус із мертвих.

Іван зробив передмову до «восьми днів, що змінили світ». Спочатку він зауважив, що **наближалась Пасха юдейська** (Ів. 11:55а). Свято Пасхи знаменувало те, як Бог «проминув» у Єгипті оселі ізраїльтян, які покропили свої одвірки кров'ю ягняти (2 М. 12:1–28). Під час святкування Пасхи заколювали Пасхальне ягня (Пасху), подібно до того, як це зробили ізраїльтяни перед виходом із Єгипту. Навряд чи був інший, більш принагідний час, для принесення в жертву «непорочного і чистого» «Божого Ягняти» (1 Пет. 1:19; Ів. 1:29).

Після того Іван зауважив, що **багато хто з Краю вдалились перед Пасхою в Єрусалим, щоб очистити себе** (Ів. 11:55б). Ритуальне очищення було обов'язковою процедурою перед релігійними подіями (див. 2 М. 19:10, 11), зокрема перед святом Пасхи (див. 2 Хр. 30:13–20, особливо вірш 17). Ритуально неочищеним заборонялось споживати Пасху (див. Ів. 18:28). Позаяк на свято до Єрусалиму прибувало дуже багато народу, ритуальні очищення тривали днями. Ті прочани, які могли собі це дозволити, приходили в місто раніше, щоб встигнути приготуватись до участі в святкуванні. Люди, про яких повідомляє Іван, і були прочанами, які прибули до столиці за тиждень чи більше того до святкування.

Згідно з Іваном, **шукали Ісуса вони, а в храмі стоявши, гомоніли один до одного: А як вам здається? Хіба Він не прийде на свято?** (Ів. 11:56). Воскрешення Лазаря, яке сталось за кілька тижнів до того, прискорило офіційне рішення вбити Христа (Ів. 11:1–53) і підняло градус очікування в народі (див. Ів. 12:9, 17–19). **А первосвященики та фарисеї наказа дали: як дізнається хто, де Він перебуватиме, нехай донесе,—щоб схопити Його** (Ів. 11:57). Імовірно, по всьому Єрусалиму та його околицях були розміщені публічні оголошення. Люди хотіли бачити Ісуса; втім в світлі небезпечної ситуації, що склалась навколо Нього, вони сумнівались, що Він прийде на свято. Таким чином Іван коротко характеризував вибухову ситуацію, яка очікувала на Ісуса, коли

Він вирушив із Єрихону.

ВЕЧІР СУБОТИ: БЕНКЕТ У ВІФАНІЇ (МТ. 26:6–13; МР. 14:3–9; ІВ. 12:2–11)

Євангеліє від Матвія 26:6–13

⁶Коли ж Ісус був у Віфанії, у домі Симона прокаженого, ⁷підійшла одна жінка до Нього, маючи алябастрову пляшечку дорогоцінного мира, і вилила на голову Його, як сидів при столі Він. ⁸Як побачили ж учні це, то обурилися та й сказали: Нашо таке марнотратство? ⁹Бо дорого можна було б це продати, і віддати убогим. ¹⁰Зрозумівши Ісус, промовив до них: Чого прикрість ви робите жінці? Вона ж добрий учинок зробила Мені. ¹¹Бо вбогих ви маєте завжди з собою, а Мене не постійно ви маєте. ¹²Бо, виливши миро оце на тіло Моє, вона те вчинила на похорон Мій. ¹³Поправді кажу вам: де тільки оця Євангелія проповідувана буде в цілому світі,—на пам'ятку їй буде сказане й те, що зробила вона!

Євангеліє від Марка 14:3–9

³Коли ж Ісус був у Віфанії, у домі Симона, на проказу слабого, і сидів при столі, підійшла одна жінка, алябастрову пляшечку маючи щирого нардового дуже цінного мира. І розбила вона алябастрову пляшечку, і вилила миро на голову Йому! ⁴А дехто обурювались між собою й казали: Нашо таке марнотратство на миро? ⁵Бо можна було б це миро продати більше, як за три сотні динаріїв і вбогим роздати. І нарікали на неї. ⁶Ісус же сказав: Залишіть її! Чого прикрість їй робите? Вона добрий учинок зробила Мені. ⁷Бо вбогих ви маєте завжди з собою, і коли схочете, можете їм робити добро,—Мене ж не постійно ви маєте. ⁸Що могла, те зробила вона: задалегідь намастила Моє тіло на похорон. ⁹Поправді кажу вам: де тільки ця Євангелія проповідувана буде в цілому світі, на пам'ятку їй буде сказане й те, що зробила вона!

Євангеліє від Івана 12:2–11

²І для Нього вечерю там справили, а Марта прислужувала. Був же і Лазар одним із тих, що до столу з Ним сіли. ³А Марія

взяла літру мира, з найдорожчого наряду пахучого, і помастила Ісусові ноги, і волоссям своїм Йому ноги обтерла... І пахощі мира наповнили дім! ⁴І говорить один з Його учнів, Юда Іскаріотський, що мав Його видати: ⁵Чому мира оцього за триста динаріїв не продано, та й не роздано вбогим? ⁶А це він сказав не тому, що про вбогих журився, а тому, що був злодій: він мав скриньку на гроші, і крав те, що вкидали. ⁷І промовив Ісус: Позостав її ти,—це вона на день похорону заховала Мені... ⁸Бо вбогих завжди маєте з собою, а Мене не постійно ви маєте!

⁹А натовп великий юдеїв довідався, що Він там, та й поприходили не з-за Ісуса Самого, але щоб побачити й Лазаря, що його воскресив Він із мертвих. ¹⁰А первосвященики змовилися, щоб і Лазареві смерть заподіяти, ¹¹бо багато з юдеїв з-за нього відходили, та в Ісуса ввірували.

Матвій, Марк і Лука переходять у своїх оповістях після виходу з Єрихону одразу ж до славного в'їзду до Єрусалиму (Мт. 20:29; 21:1; Мр. 10:46; 11:1; Лк. 19:28, 29). Матвій і Марк повідомляють про вечерю в Віфанії пізніше (Мт. 26:6–13; Мр. 14:3–9). Єдиним автором, хто дає підказку стосовно хронології тієї вечері, є Іван. Він пише, що Ісус прибув до Віфанії за шість днів до Пасхи (Ів. 12:1) і потім повідомляє, що Славний в'їзд відбувся «другого дня» після бенкету в Віфанії (Ів. 12:12). Ми дотримуватимемось Іванової хронології подій у Віфанії.

Віфанія, що була «стадій п'ятнадцять» (близько трьох кілометрів) від Єрусалиму (Ів. 11:18), була тим самим селищем, де мешкали Марія, Марта та Лазар (Ів. 11:1). Саме там незадовго перед тим Христос воскресив Лазаря (Ів. 11:2–46; 12:1). Ймовірно, Він прибув до Віфанії у п'ятницю, перед заходом сонця. Пасхальну вечерю споживали ввечері чотирнадцятого дня першого місяця за юдейським священним календарем. Того року цей день, очевидно, припав на п'ятницю, себто день перед суботою (див. Ів. 19:31). З огляду на те, що Ісус не подорожував у суботу, очевидно, що Він прибув як раз до початку суботи, за тиждень до свята Пасхи.

Імовірно, Ісус провів цю суботу тихо, серед Своїх друзів, і, можливо, відвідавши служіння в місцевій синагозі. Після того, ввечері, коли закінчилась субота й почався перший день юдейського тижня, для Нього вечерю там справили (Ів. 12:2а).

Із тексту не зрозуміло, хто були ті «вони», що справили ту вечерю. Позаяк вона відбувалась у домі Симона прокаженого, а не в домі Марти, ймовірно, йшлося не лише про Марту та Марію. Можливо, мешканці селища об'єднали свої зусилля, аби зробити для Господа особливу вечерю. З огляду на те, що Марта **прислужувала** (Ів. 12:2), можна не сумніватись, що вона була головною постачальницею їжі. Цей бенкет відбувався **в домі Симона прокаженого** (Мт. 26:6; Мр. 14:3), скоріше за все, колишнього прокаженого, якого уздоровив був Господь. На думку різних коментаторів, цей Симон міг бути батьком Марти, Марії та Лазаря. Це був бенкет на честь Христа та Лазаря (Ів. 12:2б, 9).

Під час вечері Марія взяла посуд із миром, **розбила пляшечку** (Мр. 14:3) і почала мастити Господа (Мт. 26:7; Мр. 14:3; Ів. 12:3). Її вияв щедрості нікого б не здивував, якби вона вийняла корку та вилила кілька крапель на Ісусову голову (див. Лк. 7:46), утім вона розбила всю ємність. Вільям Барклі припускає, що коли використовували пляшечку з пахощами для мащення тіла покійника, уламки пляшечки поміщали на місці поховання аби показати, що для вшанування померлого не зважали на витрати. Ніщо не могло обмежити її вираження любові та вдячності. **Миро** було дорогими пахощами рожевого кольору, які привозили з далекої Індії, сумішшю олій та рідких пахощів, видобутих із рідкісної рослини. Зазвичай його використовували для підготовки тіла до погребіння. Марія тримала ці пахощі в алебастровій пляшечці, яка являла собою виріб із дорогоцінного білого мармуру, виготовлений на заході Єгипту.

Згідно з Марка 14:3, Марія помастила голову Христа, тоді як Івана 12:3а повідомляє, що вона помастила Його ноги. Сьогодні ми б сказали, що вона помастила Його «з голови до ніг». Після того вона **і волоссям своїм Йому ноги обтерла... І пахощі мира наповнили дім** (Ів. 12:3б). (Слід не плутати це помазання з тим, про яке повідомляється в Луки 7:36–50. Хоча деякі деталі цих двох подій збігаються, вони відбувались у різних місцях, у різний час, за різних обставин, із різними учасниками та мали різні результати).

Хтось із присутніх почав критикувати Марію за цей учинок: **Нащо таке марнотратство на миро? Бо можна було б це миро продати більше, як за три сотні динарів і вбогим роздати** (Мр.

14:4, 5). Один динарій дорівнював денному заробітку звичайного робітника (Мт. 20:2). «Триста динаріїв» складала майже річний заробіток. Це означає, що ці пахощі коштували тисячі доларів. Для критиків це здавалось нечуваним марнотратством.

Судячи з усього, ініціатором цієї критики був Юда (Ів. 12:4, 5), якого докір Господа неабияк образив. В оповістях Матвія та Марка після історії про вечерю в Віфанії одразу ж повідомляється про Юдину зраду. Можливо, вони помістили історію про вечерю саме таким чином, аби пояснити Юдину зраду.

Ісус високо оцінив дар Марії:

Залишіть її! Чого прикрість їй робите? Вона добрий учинок зробила Мені. Бо вбогих ви маєте завжди з собою, і коли схочете, можете їм робити добро,—Мене ж не постійно ви маєте. Що могла, те зробила вона: задалегідь намастила Моє тіло на похорон. Поправді кажу вам: де тільки ця Євангелія проповідувана буде в цілому світі, на пам'ятку їй буде сказане й те, що зробила вона! (Мр. 14:6–9; див. Мт. 26:10–13).

Христос знав дещо, чого не знали інші гості: Він знав, що Його час добігав кінця (Ів. 12:23; 13:1; 17:1). Він знав, що через кілька днів Він висітиме розп'ятий на хресті. Можливо, Марія сама не розуміла символічності свого вчинку. З її боку це був спонтанний вияв любові та вдячності. Втім Ісус убачав у цьому особливий смисл: вона приготувала Його тіло до погребіння.

Господь сказав: **Поправді кажу вам: де тільки ця Євангелія проповідувана буде в цілому світі, на пам'ятку їй буде сказане й те, що зробила вона!** (Мр. 14:9). Всюди, де тільки проповідують Євангеліє, чоловіки й жінки дізнаються про Маріїн дар любові. Аромат пахощів із розбитої алебастрової пляшечки наповнив не лише оселю в Віфанії, а й увесь світ.

Тим часом пішли чутки, що Ісус і Лазар були на тому бенкеті, й з Єрусалиму поприходило багато люду подивитись на них обох (Ів. 12:9). Це була нагода побачити живого свідка Христової сили. Як результат, **багато з юдеїв ... в Ісуса ввірували** (Ів. 12:11).

Це не могло залишити юдейських релігійних керманічів байдужими. Те, що розпалює полум'я популярності, також

розпалює і полум'я ненависті.¹ Про несамовиту ненависть та задрощі синедріону свідчить їхнє наступне офіційне рішення: **первосвященики змовилися, щоб і Лазареві смерть заподіяти ...** (Ів. 12:10, 11). Єдиним злочином Лазаря було те, що замість того, аби лежати мертвим у гробниці, він був живим, але вони вбачали в цьому загрозу—тож він мусив теж померти. Наскільки нам відомо, цей їхній задум не було здійснено. Очевидно, що розіп'явши Ісуса, вони задовольнили свою кровожерливість.

**НЕДІЛЯ ПОПОЛУДНІ:
СЛАВНИЙ В'ЇЗД В ЄРУСАЛИМ
(МТ. 21:1–11; МР. 11:1–11;
ЛК. 19:29–44; ІВ. 12:12–19)**

Євангеліє від Матвія 21:1–11

¹А коли вони наблизились до Єрусалиму, і прийшли до Вітфагії, до гори до Оливної, тоді Ісус вислав двох учнів, ²до них, кажучи: Ідьте у село, яке перед вами, і знайдете зараз ослицю, прив'язану та з нею ося; відв'яжіть, і Мені приведіть їх. ³А як хто вам що скаже, відкажіть, що їх потребує Господь,—і він зараз пошле їх. ⁴А це сталося, щоб справдилось те, що сказав був пророк, промовляючи:

⁵Скажіте Сионській доньці:

Ось до тебе йде Цар твій!

Він покірливий, і всів на осла,—
на ося, під'яремної сина.

⁶А учні пішли та й зробили, як звелів їм Ісус. ⁷Вони привели до Ісуса ослицю й ося, і одержу покладали на них, і Він сів на них.

⁸І багато народу стелили одержу свою по дорозі, інші ж різали віття з дерев і стелили дорогою. ⁹А народ, що йшов перед Ним і позаду, викрикував, кажучи:

Осанна Сину Давидовому!

Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я!

Осанна на висоті!

¹⁰А коли увійшов Він до Єрусалиму, то здвигнулося ціле місто, питаючи: Хто це такий? ¹¹А народ говорив: Це Пророк,—Ісус

¹Це речення запозичене у Б. С. Діна (B. S. Dean).

із Назарету Галілейського!

Євангеліє від Марка 11:1–11

¹І коли вони наблизились до Єрусалиму, до Вітфагії й Віфанії, на Оливній горі, тоді Він посилав двоє учнів Своїх, ²і каже до них: Ідїть у село, яке перед вами, і, входячи в нього, ви знайдете зараз прив'язане осля, що на нього ніхто ще з людей не сїдав. Відв'яжіть його, і приведіть. ³Коли ж скаже хто вам: Що це ви робите? відкажіть: Господь потребує його,—і відішле його сюди зараз. ⁴І вони відійшли, і знайшли те осля, що прив'язане коло воріт ізнадвору було при дорозі, і відв'язали його. ⁵А деякі з тих, що стояли там, сказали до них: Що ви робите? Пощо осля ви відв'яжете? ⁶Вони ж їм відказали, як звелів їм Ісус, і відпущено їх. ⁷І вони привели до Ісуса осля, і поклали на нього плащі свої, а Він сїв на нього. ⁸Багато ж народу стелили одержу свою на дорозі, а інші стелили дорогою зелень, натяту в полях. ⁹А ті, що йшли перед Ним і позаду, викрикували:

Осанна!

Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я!

¹⁰Благословенне Царство, що надходить, Отця нашого Давида!

Осанна на висоті!

¹¹Потому увійшов Він до Єрусалиму, і в храм. А оглянувши все, як година вже пізня була, Він пішов у Віфанію з Дванадцятьма.

Євангеліє від Луки 19:29–44

²⁹І ото, як наблизився до Вітфагії й Віфанії, на горі, що Оливною зветься, Він двох учнів послав, ³⁰наказуючи: Ідїть у село, яке перед вами; увійшовши до нього, знайдете прив'язане осля, що на нього ніколи ніхто із людей не сїдав. Відв'яжіть його, і приведіть. ³¹Коли ж вас хто спитає: Нащо відв'яжете?, відкажіть тому так: Господь потребує його. ³²Посланці ж відійшли,—і знайшли, як Він їм був сказав. ³³А коли осла стали відв'язувати, хазяї його їх запитали: Нащо осля ви відв'яжете? ³⁴Вони ж відказали: Господь потребує його. ³⁵І вони привели до Ісуса його, і, поклавши одержу свою на осля, посадили Ісуса. ³⁶Коли ж Він їхав, вони простилали одержу свою по дорозі. ³⁷А як

Він наближався вже до сходу з гори Оливної, то весь натовп учнів, радіючи, почав гучним голосом Бога хвалити за всі чуда, що бачили, ³⁸кажучи:

Благословенний Цар, що йде у Господнє Ім'я!

Мир на небесах, і слава на висоті!

³⁹А деякі фарисеї з народу сказали до Нього: Учителю, заборони Своїм учням! ⁴⁰А Він їм промовив у відповідь: Кажу вам, що коли ці замовкнуть, то каміння кричатиме!

⁴¹І коли Він наблизився, і місто побачив, то заплакав за ним, ⁴²і сказав: О, якби й ти хоч цього дня пізнало, щоб потрібно для миру тобі! Та тепер від очей твоїх сховане це. ⁴³Бо придуть на тебе ті дні, і твої вороги тебе валом оточать, і обляжуть тебе, і стиснуть тебе звідусюди. ⁴⁴І зрівняють з землею тебе, і поб'ють твої діти в тобі, і не позоставлять у тобі каменя на камені, бо не зрозуміло ти часу відвідин твоїх...

Євангеліє від Івана 12:12–19

¹²А другого дня, коли безліч народу, що зібрався на свято, прочули, що до Єрусалиму надходить Ісус, ¹³то взяли вони пальмове віття, і вийшли назустріч Йому та й кричали: **Осанна! Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я! Цар Ізраїлів!** ¹⁴Ісус же, знайшовши осла, сів на нього, як написано: ¹⁵**Не бійся, дочко Сіонська! Ото Цар твій їде, сидячи на ослі молодому!** ¹⁶А учні Його спочатку того не розуміли були, але, як прославивсь Ісус, то згадали тоді, що про Нього було так написано, і що цес вчинили Йому. ¹⁷Тоді свідчив народ, який був із Ним, що Він викликав Лазаря з гробу, і воскресив його з мертвих. ¹⁸Через це й зустрів натовп Його, бо почув, що Він учинив таке чудо. ¹⁹Фарисеї тоді між собою казали: **Ви бачите, що нічого не вдісте: Ось пішов увесь світ услід за Ним!**

А другого дня (Ів. 12:12а), можливо, ближче до вечора (див. Мр. 11:11), Ісус пройшов три кілометри від Віфанії до Єрусалиму. Його ефектний в'їзд до столиці зазвичай називають «Славним в'їздом». Про цю подію повідомляють усі чотири Євангелія, що лише акцентує її важливість.

Того дня очікувальне хвилювання народу досягло своєї кульмінації. Можливо, коли Ісус виходив із Віфанії, Його уже

оточував збуджений натовп (див. Мт. 21:9; Мр. 11:9). Одразу за Віфанією, на схилі Оливної гори, було маленьке селище **Вітфагія** (Мт. 21:1; див. Мр. 11:1; Лк. 19:29). Дослідники не можуть сказати з упевненістю, де саме була розташована Вітфагія; втім, згідно з Євангельськими оповістями, вона була поруч із Віфанією на схилах Оливної гори. Христос послав у селище двох учнів, наказавши їм знайти **ослицю** та її **осля** (Мт. 21:1–3). Нам не повідомляється, чи була якась попередня домовленість із хазяїном цих тварин, чи Ісус просто знав, що той (можливо, теж учень Господа) охоче дасть їх, почувши, що їх потребує Господь. Матвій повідомляє про двох тварин, тоді як інші автори згадують лише одну: ту, на якій їхав Ісус. Учні привели двох тварин до Господа й поклали на них свої плащі замість сідел (Мт. 21:6, 7).

Ісус обрав для Себе осля, можливо, через те, що на нього ще ніхто не сівав (Мр. 11:2). На думку багатьох коментаторів, робоча тварина не годилась для священного використання (див. 4 М. 19:2; 5 М. 21:3; 1 Сам. 6:7). Можливо, матір цього осляти взяли для того, аби заспокоїти його.

Коли я був дитиною, багато хто їздив верхи конем, проте їхати на ослі вважалось чимось принизливим. Євреї ставились до цих тварин по-іншому; навіть князі могли їхати верхи на ослі за особливих обставин. Так, під час своєї коронації Соломон їхав верхи на мулиці царя Давида (1 Цар. 1:33). Мул є гібридною твариною, результатом схрещування коня та осла. На відміну від коня, який вважався символом війни (див. Йов 39:19–25), осел був символом миру. Князь Миру, що їхав верхи на ослі, був виповненням пророцтва (Мт. 21:4, 5; Ів. 12:14, 15). Ця подія була в першу чергу виповненням пророцтва з книги Захарія 9:9, проте риторика цього уривку також перегукується з пророцтвом із книги Ісаї 62:11. У цьому пророцтві **Сіон** є поетичною назвою Єрусалиму.

Коли Ісус сів верхи на осля, народ почав вкривати дорогу своїм одягом та віттям дерев (Мр. 11:8). Їхні вигуки лунали далеко:

Осанна [що означає «Спаси!»²] **Сину Давидовому!**
Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я! Осанна на висоті! (Мт. 21:9).

²Орвілл Деніел (Orville E. Daniel).

**Благословенне Царство, що надходить, Отця нашого
Давида!**

Осанна на висоті! (Мр. 11:10).

Благословенний Цар, що йде у Господнє Ім'я!

Мир на небесах, і слава на висоті! (Лк. 19:38).

Більшість тексту цього прославлення взята із Псалму 117, одного з псалмів Гілея [що означає «хвала»], яких співали прочани на шляху до Єрусалиму. Їхні слова були пересипані Месіанською термінологією: «Син Давидів», «царство ... Давида», «Царство, що йде у Господнє Ім'я». Це вже другий раз, коли люди були готові коронувати Ісуса царем (див. Ів. 6:15).

Чутки про наближення Христа дійшли до Єрусалиму. Назустріч Йому вийшов натовп із міста (Ів. 12:12, 13, 17, 18), розмахуючи пальмовими гілками та долучаючись до прославлення: **Осанна! Благословенний, хто йде у Господнє Ім'я! Цар Ізраїлів!** (Ів. 12:12, 13). Для юдеїв пальмове віття символізувало перемогу та радість.

Раніше Ісус уже відкинув думку про те, аби Його коронувати царем (Ів. 6:15). Чому ж тоді цього разу Він дозволив такий прояв публічного захоплення? Текст повідомляє лише те, що Він зробив це для виповнення пророцтва (Мт. 21:4). Можливо, ще однією причиною було те, що це була Його остання спроба переконати Єрусалим (зокрема його начальників) визнати Його Месією.

Юдейські релігійні керманічі знехтували і цією можливістю. Не бажаючи навіть розглянути саму можливість того, що Ісус міг бути Христом, вони відреагували подвійно. Спочатку вони поскаржились: **Учителю, заборони Своїм учням** (Лк. 19:39). Можливо, вони хотіли, аби Він наказав натовпу мовчати, через страх, що їхні вигуки можуть викликати невдоволення римлян. Під час свят кількість римських солдат в Єрусалимі збільшувалась у рази, щоб не допустити заворушень. Той факт, що, судячи з усього, римляни не звернули увагу на Славний в'їзд, вказує на те, що ця подія носила мирний характер і не мала політичного забарвлення. Радше, вона викликала роздратування у юдейських провідників, коли вони чули, як Ісуса називали Месією. Ісус відповів їм: **Кажу вам, що коли ці замовкнуть, то каміння кричатиме!** (Лк. 19:40).

По-друге, вони були занепокоєні. Вони спробували все, аби дискредитувати Ісуса, але марно. Тож юдейські начальники дійшли висновку, що вони **нічого не вді[ють]** (Ів. 12:19а). **Ось**,—у розпачі стогнали вони,—**пішов увесь світ услід за Ним** (Ів. 12:19б). Утім у них не було причин непокоїтись. Настрої натовпу такі мінливі. Ця юрба дуже скоро відвернеться від Господа.

Хо́да наблизилась до південного схилу Оливної гори (Лк. 19:37), аби спуститись до долини Кедрону (див. Ів. 18:1). Дивлячись на розгорнуту перед Ним панораму, Ісус переповнився сумом (Лк. 19:41). Він вигукнув у сльозах, звертаючись до міста: **О, якби й ти хоч цього дня пізнало, щоб потрібно для миру тобі! Та тепер від очей твоїх сховане це** (Лк. 19:42). Якби Єрусалим прийняв Його як Месію, він би зазнав миру; натомість очі людей були засліплені упередженнями (Мт. 13:15). Тож замість миру Єрусалим зазнає руйнування:

Бо прийдуть на тебе ті дні, і твої вороги тебе валом оточать, і обляжуть тебе, і стиснуть тебе звідусюди. І зрівняють з землею тебе, і поб'ють твої діти [себто, мешканців Єрусалиму] в тобі, і не позоставлять у тобі каменя на камені, бо не зрозуміло ти часу відвідин твоїх... (Лк. 19:43, 44).

Це трагічне пророцтво виповнилось менш ніж за сорок років по тому, коли римське військо під командуванням Тита оточило місто у 70 р. н.е. Після 143 днів облоги місто впало. Шістсот тисяч євреїв були вбиті, ще більше тисяч опинились у полоні. Бог дав Єрусалиму особливий «час відвідин»: Він прийшов у це місто в особі Свого Сина (Ів. 14:19), втім воно відмовилось визнавати Його. Врешті решт місто мусило заплатити страшну ціну за цю знехтувану можливість.

Вороги Ісуса непокоїлись, Він плакав, а натовп перебував у святковому настрої. Хо́да рушила далі вниз долини, перетнула потік Кедрон, і піднялась до міських брам. Коли вони проходили вузькими вулицями, місцеві мешканці питали: **Хто це такий?** (Мт. 21:10), на що їм відповідали: **Це Пророк,—Ісус із Назарету Галілейського** (Мт. 21:11).

Імовірно, народ і далі перебував у піднесеному стані, коли

увійшов на територію храму. На їхню думку, саме зараз був слухний час, аби Христос установив Своє царство. Натомість Господь оглянув все, і, як година вже пізня була, Він пішов у Віфанію з Дванадцятьма (Мр. 11:11). Можливо, натовп був децю збентежений та розчарований тим. Можливо, люди казали: «Завтра! Це відбудеться завтра!»

ПОНЕДІЛОК: ПРОКЛЯТТЯ ФІГОВОГО ДЕРЕВА, ОЧИЩЕННЯ ХРАМУ ТА УЗДОРОВЛЕННЯ СЛІПИХ І КРИВИХ (МТ. 21:12–19; МР. 11:12–19; ЛК. 19:45–48; 21:37, 38)

Євангеліє від Матвія 21:12–19

¹²Потому Ісус увійшов у храм Божий, і вигнав усіх продавців і покупців у храмі, і поперевертав грошомінам столи, та ослони—продавцям голубів. ¹³І сказав їм: Написано: Дім Мій буде домом молитви, а ви робите з нього печеру розбійників.

¹⁴І приступили у храмі до Нього сліпі та криві,—і Він їх уздоровив. ¹⁵А первосвященики й книжники, бачивши чуда, що Він учинив, і дітей, що в храмі викрикували: Осанна Сину Давидовому, обурилися, ¹⁶та й сказали Йому: Чи Ти чуєш, що кажуть вони? А Ісус відказав їм: Так. Чи ж ви не читали ніколи: Із уст немовлят, і тих, що ссуть, учинив Ти хвалу? ¹⁷І покинувши їх, Він вийшов за місто в Віфанію, і там ніч перебув.

¹⁸А вранці, до міста вертаючись, Він зголоднів. ¹⁹І побачив Він при дорозі одне фігове дерево, і до нього прийшов, та нічого, крім листя самого, на нім не знайшов. І до нього Він каже: Нехай плоду із тебе не буде ніколи повіки! І фігове дерево зараз усохло.

Євангеліє від Марка 11:12–19

¹²А наавтра, коли вони вийшли з Віфанії, Він зголоднів був. ¹³І, побачивши здалека фігове дерево, вкрите листями, Він підійшов, чи не знайде на ньому чого. І, прийшовши до нього, не знайшов нічого, крім листя самого,—не пора-бо на фіги була. ¹⁴І озвався Ісус і промовив до нього: Щоб більше ніхто твого плоду не з'їв аж повіки! А учні Його все те чули.

¹⁵І прийшли вони в Єрусалим. А як Він у храм увійшов,

то став виганяти продавців і покупців у храмі, і поперевертав столи грошомінам та ослони—продавцям голубів. ¹⁶І Він не дозволяв, щоб хто річ яку носив через храм. ¹⁷І Він їх навчав і казав їм: **Хіба не написано: Дім Мій—буде домом молитви в народів усіх, ви ж із нього зробили «печеру розбійників»!** ¹⁸І почули це первосвященики й книжники, і шукали, як Його погубити, бо боялись Його,—увесь-бо народ дивувався науці Його.

¹⁹А як пізно ставало, вони поза місто виходили.

Євангеліє від Луки 19:45–48; 21:37, 38

⁴⁵А коли Він у храм увійшов, то почав виганяти продавців, ⁴⁶до них кажучи: **Написано: Дім Мій—дім молитви, а ви з нього зробили печеру розбійників.**

⁴⁷І Він кожного дня у храмі навчав. А первосвященики й книжники й найважливіші з народу шукали, щоб Його погубити, ⁴⁸але не знаходили, що вчинити Йому, бо весь народ горнувся до Нього та слухав Його.

³⁷За дня ж Він у храмі навчав, а на ніч виходив та перебував на горі, що зветься Оливна. ³⁸А зранку всі люди до Нього приходили в храм, щоб послухати Його.

Наступного ранку Ісус знову вирушив із Віфанії до Єрусалиму (Мр. 11:12а), цього разу тихо. Він ішов до храму. На початку Свого публічного служіння Він уже очищав храм (Ів. 2:13–17); цього разу Він знову збирався його очистити. В корені усіх проблем народу була втрата правильних стосунків із Богом—що знайшло своє відбиття і в корумпованому поклонінні.

Потому Ісус увійшов у храм Божий, і вигнав усіх продавців і покупців у храмі, і поперевертав грошомінам столи, та ослони—продавцям голубів. І сказав їм: Написано: Дім Мій буде домом молитви, а ви робите з нього печеру розбійників (Мт. 21:12, 13).

Одним із виявів загального браку пошани був той факт, що відкритий для публіки двір храму використовували як короткий

шлях із однієї частини місця в іншу. Христос заборонив це: **Він не дозволяв, щоб хто річ яку носив через храм** (Мр. 11:16). Грецьке слово, перекладене тут як «річ», є загальним терміном для домашніх речей на кшталт посуду, предметів меблів, тощо.

Очистивши храм, Ісус почав **навчати** (Мр. 11:17; див. Лк. 21:37), й **увесь-бо народ дивувався науці Його** (Мр. 11:18). Тоді **приступили у храмі до Нього сліпі та криві,—і Він їх уздоровив** (Мт. 21:14). Це єдине письмове свідчення про уздоровлення в храмі.

Хоча деякі люди й були розчаровані тим, що Христос досі не встановив Свого царства, на загал радісне хвилювання народу не вщухало. Діти, що прийшли до храму із своїми батьками, почали повторювати слова, які лунали в Єрусалимі напередодні: **діт[и] ... в храмі викрикували: Осанна Сину Давидовому** (Мт. 21:15б). Цих дітей привели до храму батьки, подібно до того, як Марія та Йосип привели до храму дванадцятирічного Ісуса (Лк. 2:41–51).

А первосвященики й книжники, бачи[ли] чуда, що Він учинив (Мт. 21:15)—проте їхні закам'янілі серця залишилися незворушними. Натомість вони **обурилися** й сказали Господеві: **Чи Ти чуєш, що кажуть вони?** (Мт. 21:15в, 16а). Ісус відповів: **Так. Чи ж ви не читали ніколи: Із уст немовлят, і тих, що ссуть, учинив Ти хвалу?** (Мт. 21:16б; це цитата з Пс. 8:2 в Септуагінті).

«Чуда, що Він учинив», не лише не розтопили кригу в серцях юдейських начальників, а й ще більше зміцнили їхнє бажання вбити Ісуса (Мр. 11:18; Лк. 19:47). Утім Його популярність їх непокоїла (Мр. 11:18). Вони боялись схопити Його вдень, коли **ввесь народ горнувся до Нього та слухав Його** (Лк. 19:48); також вони не могли арештувати Його вночі, позаяк не знали, де Він ночував. Невдовзі Юда розв'яже для них цю проблему.

Ісус продовжував навчати протягом дня. Коли ж настав вечір, Він залишив храм і повернувся до Віфанії (Мт. 21:17; див. Мр. 11:19). Очевидно, упродовж цього тижня Ісус постійно міняв місце ночівлі (див. Лк. 21:37). Про Його діяльність протягом останнього тижня Його земного служіння написано так: **За дня ж Він у храмі навчав, а на ніч виходив та перебував на горі, що зветься Оливна. А зранку всі люди до Нього приходили в храм, щоб послухати Його** (Лк. 21:37, 38).

У цей час трапився один загадковий інцидент. Те, що відбулось, на перший погляд може здатись абсолютно несумісним як із подіями

того тижня, так і з характером Ісуса. Більшість коментаторів тлумачать цю подію, як наочний урок стосовно юдейського народу.

Уранці понеділка, коли Ісус прямував до Єрусалиму, **Він зголоднів** (Мт. 21:18; Мр. 11:12). Ймовірно, Ісус та Його учні вийшли з Віфанії до сніданку.

І, побачивши здалека фігове дерево, вкрите листями, Він підійшов, чи не знайде на ньому чого (Мр. 11:13а). Той факт, що Ісус не знав, що на тому дереві не було плодів, є ще одним прикладом відмови Христа від деяких божественних прерогатив під час Його перебування на землі (Фил. 2:6, 7)—у цьому випадку повного всезнання (див. Мт. 24:36).

Марк пояснив відсутність плодів тим, що **не пора-бо на фігі була** (Мр. 11:13в); Пасха припадала на кінець березня або початок квітня, тоді як сезон плодів фіг починався не раніше кінця травня чи початку червня. Втім Ісус припускав, що на дереві можуть бути плоди, оскільки воно було рясно вкрите листям. Як правило, зав'язі плодів з'являлись раніше за листя. Тож вкрите листям дерево фактично означало, що принаймні на ньому були хай і невеликі, але їстівні зеленкуваті плоди.

Проте, коли Христос підійшов до дерева, Він **не знайшов нічого, крім листя самого** (Мр. 11:13б). Він прокляв дерево, промовивши: **Щоб більше ніхто твого плоду не з'їв аж повіки!**, а Його учні те чули (Мр. 11:14; див. Мт. 21:19; Мр. 11:21).

Матвій поєднав у своїй оповісті події ранку понеділка та ранку вівторка, тож він написав, що **фігове дерево зараз усохло** (Мт. 21:19). Це дерево одразу ж *почало* всихати, хоча учні побачили це лише наступного дня.

ВІВТОРОК: «ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ ЗАПИТАНЬ» **(МТ. 21:20—25:46; МР. 11:20—13:37;** **ЛК. 20:1—21:36; ІВ. 12:20—50)**

Вступ: засохле фігове дерево (Мт. 21:20–22; Мр. 11:20–26)

Євангеліє від Матвія 21:20–22

²⁰А учні, побачивши це, дивувалися та говорили: **Як швидко усохло це фігове дерево!...** ²¹Ісус же промовив у відповідь їм: **Поправді кажу вам: Коли б мали ви віру, і не мали сумніву, то**

вчинили б не тільки як із фіговим деревом, а якби й горі ви сказали: **Порушся та кинься до моря,—то й станеться те!** ²²І все, чого ви в молитві попросите з вірою, то одержите.

Євангеліє від Марка 11:20–26

²⁰А проходячи вранці, побачили фігове дерево, усохле від кореня. ²¹І, згадавши Петро, говорить Йому: Учителю, глянь—фігове дерево, що прокляв Ти, усохло! ²²А Ісус їм у відповідь каже: **Майте віру Божу!** ²³Поправді кажу вам: **Як хто скаже горі цій: Порушся та й кинься до моря, і не матиме сумніву в серці своїм, але матиме віру, що станеться так, як говорить,—то буде йому!** ²⁴Через це говорю вам: Усе, чого ви в молитві попросите, вірте, що одержите, і сповниться вам. ²⁵І коли стоїте на молитві, то прощайте, як маєте що проти кого, щоб і Отець ваш Небесний пробачив вам прогріхи ваші. ²⁶Коли ж не прощасте ви, то й Отець ваш Небесний не простить вам прогріхів ваших.

Наступного ранку Ісус та Дванадцять вирушили тією ж дорогою. Коли вони підійшли до фігового дерева, то побачили, що воно стало **усохле від кореня** (Мр. 11:20). Зазвичай дерево повністю всихає за кілька тижнів або місяців. Спочатку декілька листів стають коричневими, дедалі їх стає все більше, й через деякий час стає зрозумілим, що все дерево загинуло. Втім це фігове дерево всохло за одну ніч.

Не було жодних сумнівів, що сталось чудо—дивне чудо, якщо бути щирим, утім все одно чудо. Учні були вражені. Петро сказав: **Учителю, глянь—фігове дерево, що прокляв Ти, усохло!** (Мр. 11:21). Якщо коментатори шукають відповідь на запитання, *чому* Ісус зробив те чудо, то учні дивувались тому, *як* Він це вчинив. Тож вони сказали: **Як швидко всохло це фігове дерево!** (Мт. 21:20).

У відповідь Ісус повторив дещо з учення, яке Він дав раніше, про силу віри (Мр. 11:22–24; Мт. 21:21, 22; див. Мт. 17:20). Після того Він нагадав про необхідність прощати інших (Мр. 11:25, 26). Можливо, Він не хотів, аби Його учні зробили із того, що Він прокляв дерево, висновок, що їм можна проклинати людей.

Ми могли б замовчати цей випадок, але факт залишається фактом: це чудо було несхоже на жодне інше з чудес Христа.

Інші чуда були чудами милосердя, тоді як це чудо було чудом засудження. З огляду на це, можливо, його слід розглядати як «притчу в дії» (Картер). Важко не побачити моторошної паралелі між цим фіговим деревом та народом, до сердець якого Ісус прагнув достукатись в Єрусалимі. Дж. МакГарві пише: «Навряд чи читач не помітить, наскільки точно це фігове дерево, в своїй відокремленості від інших дерев, своїй пафосній претензійності, своїй безплідності та своєму проклятті, символізує юдейський народ». Навколо Христа вирувала метушня підготовки до свята Пасхи. Те, що мало б бути виявом глибокої духовності, насправді було (говорячи словами з тексту) «нічим, крім листя» (Мр. 11:13). При цьому МакГарві застережливо зазначає: «Утім ми не повинні наполягати на такому тлумаченні цієї живої притчі, оскільки сам Ісус не дав нам жодних натяків, що саме так ми мусимо її розуміти».

Запитання про владу

(Мт. 21:23—22:14; Мр. 11:27—12:12; Лк. 20:1—19)

Запитання та відповідь Ісуса

(Мт. 21:23—27; Мр. 11:27—33; Лк. 20:1—8)

Євангеліє від Матвія 21:23—27

²³А коли Він прийшов у храм і навчав, поприходили первосвященики й старші народу до Нього й сказали: **Якою Ти владою чиниш оце? І хто Тобі владу цю дав?** ²⁴Ісус же промовив у відповідь їм: **Запитаю й Я одне слово. Як про нього дасте Мені відповідь, то й Я вам скажу, якою владою Я це чиню.** ²⁵Іванове хрищення звідки було: з неба чи від людей? Вони ж міркували в собі й говорили: **Коли скажемо: Із неба, відкаже нам: Чого ж ви йому не повірили?** ²⁶А як скажемо: **Від людей,—** боїмося народу, бо Івана вважають усі за пророка. ²⁷І сказали вони Ісусові в відповідь: **Ми не знаємо. Відказав їм і Він: То й Я вам не скажу, якою владою Я це чиню.**

Євангеліє від Марка 11:27—33

²⁷І знову прийшли вони в Єрусалим. Коли ж Він у храмі ходив, поприходили первосвященики й книжники, і старшини до Нього, ²⁸і сказали Йому: **Якою Ти владою все оце чиниш? І**

хто Тобі владу цю дав, щоб Ти це робив? ²⁹А Ісус відказав їм: Запитаю й Я вас одне слово, і відповідайте Мені, то й Я відкажу вам, якою Я владою це все чиню. ³⁰Іванове хрищення з неба було, чи від людей? Відповідайте Мені! ³¹Вони ж міркували собі й говорили: Коли скажемо: Із неба, відкаже: Чого ж ви йому не повірили? ³²А як скажемо: Від людей,—то боялись народу, бо всі вважали, що Іван був поправді пророк. ³³І сказали вони Ісусові в відповідь: Не знаємо... А Ісус їм відказав: То й Я не скажу вам, якою Я владою це все чиню.

Євангеліє від Луки 20:1–8

¹І сталось одного з тих днів, як навчав Він у храмі людей, та Добру Новину звіщав, прийшли первосвященики й книжники з старшими, ²та й до Нього промовили, кажучи: Скажи нам, якою владою Ти чиниш Оце? Або хто Тобі владу цю дав? ³І промовив до них Він у відповідь: Запитаю й Я вас одну річ і відповідайте Мені: ⁴Іванове хрищення з неба було, чи від людей? ⁵Вони ж міркували собі й говорили: Коли скажемо: З неба, відкаже: Чого ж ви йому не повірили? ⁶А як скажемо: Від людей, то всі люди камінням поб'ють нас, бо були переконані, що Іван—то пророк. ⁷І вони відповіли, що не знають, ізвідки. ⁸А Ісус відказав їм: То й Я не скажу вам, якою владою Я це чиню.

Ми розпочинаємо огляд одного з найбільш напружених, найбільш важких і найбільш значущих днів Ісусового життя: вівторка останнього тижня Його земного служіння. Це був день, коли Він навчав, день, коли Він відповідав на запитання, день, коли Він протистояв ворогам, й день, коли Його не приймали. Наприкінці того дня Ісус міг би сказати з певною ноткою задоволення: «Оце так день!» З іншого боку, Його розчаровані вороги могли б лише роздратовано простогнати: «Що за день!»

На початку нашого огляду ми бачимо Ісуса в храмі—останнього разу—коли Він навчав натовп людей, що прийшли на святкування Пасхи. І коли навчав Він у храмі людей, та Добру Новину звіщав, прийшли первосвященики й книжники з старшими (Лк. 20:1). Згадані «первосвященики», «книжники» і «старші» були представниками синадрию. Це була делегація від тієї самої ради юдейських начальників, що раніше виголосила рішення про

Ісусову смерть (Ів. 11:47–53, 57).

Вони запитали Його: **Якою Ти владою чиниш оце? І хто Тобі владу цю дав?** (Мт. 21:23; див. Мр. 11:27, 28; Лк. 20:2). Очевидно, «оце» включало в себе той факт, що Він навчав у храмі, не будучи офіційно визнаним рабином. Також, можливо, вони мали на увазі й очищення храму, яке Він здійснив напередодні, й галасливу ходу двома днями раніше (з їхньої точки зору, Славний в'їзд був «галасливою ходою»).

Ці начальники мали повне право ставити такі запитання; адже вони були відповідальними за все, що відбувалось у храмі. Крім того, це було законне запитання; коли йдеться про релігійні дискусії, перш за все необхідно визначатись з авторитетами. На жаль, їхні запитання були спрямовані не на те, аби дізнатись істину. Радше, вони прагнули дискредитувати Ісуса перед народом як «самозванця, який втручається в справи, що належать до сфери їхньої компетенції та відповідальності» (МакГарві).

Влада Христа була не від людей, а від Бога (Мт. 17:5; 28:18; Євр. 1:1, 2), утім Його опоненти не бажали цього знати. Впродовж трьох років Ісус надавав Свої вірчі грамоти Месії через величезну кількість беззаперечних чуд, проте вони вперто ігнорували ці свідчення. Якби Він надав і якісь додаткові свідчення, це все одно не переконало б їх. Господь знав про все це, тож Він вирішив відповісти на їхнє запитання запитанням—чесна відповідь на яке стала б відповіддю на їхнє перше запитання.

Він сказав: **Запитаю й Я одне слово. Як про нього дасте Мені відповідь, то й Я вам скажу, якою владою Я це чиню. Іванове хрещення звідки було: з неба чи від людей?** (Мт. 21:24, 25a). Якщо вони визнають, що Іванове хрещення було з небес, із цього впливатиме, що Іван був посланий Богом і говорив від Нього—а отже, його вчення було істинним. А це вчення містило свідчення про Ісуса: «Оце Агнець Божий, що на Себе гріх світу бере!»; «... Він—Божий Син!» (Ів. 1:29, 34; див. 1:6, 7, 15, 36; 3:26–36; 10:40–42). Таким чином, якщо б вони визнали владу Івана, вони мусили б визнати й владу Ісуса.

Запитання Христа захопило цих начальників зненацька. Вони почали спішно радитись між собою, кажучи: **Коли скажемо: З неба, відкаже: Чого ж ви йому не повірили? А як скажемо: Від людей, то всі люди камінням поб'ють нас, бо були переконані,**

що Іван—то пророк (Лк. 20:5, 6). Вони опинились перед дилемою: або визнати, що Іван був правий щодо Ісуса, або налаштувати проти себе натовп, який вони прагнули перетягнути на свій бік. Зверніть увагу, що вони не обговорювали «Яка відповідь буде *правильною?*» Їх турбувало «Яка відповідь буде *доречною?*»

Не знайшовши її, вони повернулись до Ісуса й сказали: **Ми не знаємо** (Мт. 21:27а). Більш точною була б відповідь: «Ми не хочемо відповідати», проте чесність не була їхньою чеснотою. Тоді Ісус відповів їм: **То й Я вам не скажу, якою владою Я це чиню** (Мт. 21:27б). Хтось сказав, що неможливо чинити з безчесними людьми так, як з чесними.

Частина Його відповіді: три притчі (Мт. 21:28—22:14)

Змусивши Своїх критиків негайно замовкнути, Ісус «почав ... у притчах до них [і до начальників, і до народу] промовляти» (Мр. 12:1а). Він розповів одну за одною три історії, які викривали серця юдейської релігійної еліти. Вони поставили під сумнів *Його* владу. Тепер Він показав, як вони, будучи представниками та керманічами народу Божого заповіту, зловживали *своєю* владою.

У книзі Марка ці історії названо «притчами», хоча вони не вписуються в стандартний формат притч. Так, зазвичай, притча містить якусь одну істину, а ці історії більш алегоричні за своєю природою. Кожна з них містить велику кількість паралелей і декілька практичних уроків. Утім ми не мусимо намагатись довести, що *кожна* деталь у кожній із цих історій «щось означає».

(1) Притча про двох синів (Мт. 21:28–32)

²⁸**А як вам здається? Один чоловік мав двох синів. Прийшовши до першого, він сказав: Піді-но, дитино, сьогодні, працюй у винограднику!** ²⁹**А той відповів і сказав: Готовий, панотче,—і не пішов.** ³⁰**І прийшовши до другого, так само сказав. А той відповів і сказав: Я не хочу. А потім покаюся і пішов.** ³¹**Котрий же з двох учинив волю батькову? Вони кажуть: Останній.** Ісус промовляє до них: **Поправді кажу вам, що митники та блудодійки випереджують вас у Боже Царство.** ³²**Бо прийшов був до вас дорогою праведності Іван, та йому не**

повірили ви, а митники та блудодійки йняли йому віри. А ви бачили, та проте не покаюлися й опісля, щоб повірити йому.

Христос почав із слів: **А як вам здається?** (Мт. 21:28а). Тим самим Він дав зрозуміти, що невдовзі запитає їх про дещо важливе, тож їм слід слухати уважно. Історія, яку Він розповів, була простою:

Один чоловік мав двох синів. Прийшовши до першого, він сказав: Піді-но, дитино, сьогодні, працєю у винограднику! А той відповів і сказав: Готовий, панотче,—і не пішов. І прийшовши до другого, так само сказав. А той відповів і сказав: Я не хочу. А потім показався і пішов (Мт. 21:28б–30).³

Ісус повернувся до Своїх ворогів і запитав: **Котрий же з двох учинив волю батькову?** (Мт. 21:31а). Позаяк Ісус звинуватив відповідачів у тому, що вони не повірили Івану Хрестителю (Мт. 21:32), ймовірно, це запитання було адресовано в першу чергу релігійним начальникам, які відкинули Іванову проповідь (Мт. 21:25), а не народу, який ставився до цього вчителя з пошаною (Мт. 21:26). Звісно, що серед присутніх були й інші, хто не визнавали вповні його вчення про Ісуса, тож, можливо, що ця притчка має ширше застосування.

Мабуть цього разу слухачі зітхнули з полегшенням; на це запитання вони *могли* відповісти. Тож вони сказали: **Останній** (Мт. 21:31б)—не усвідомлюючи, що тим самим визнали себе винними.

У цій притчці другий син—той, що сказав: «Я не хочу», але потім таки виконав волю свого отця—уособлював звичайних людей, зокрема тих, кого фарисеї називали «митниками й грішниками» (Мт. 9:11). У минулому ці «грішники» відмовлялись ходити Божими шляхами, але, коли вони почули проповідь Івана та Ісуса, вони покаюлися. З іншого боку, перший син—той, що сказав: «Готовий», але відмовився коритись Отцю—уособлював релігійних начальників, які порушили свою угоду з Богом.

Ісус зробив висновок:

³В УБТ у цій історії спочатку написано про сина, який відмовився, але потім покаювся, а після того—про сина, який погодився на словах, але не став виконувати батьків наказ.

Поправді кажу вам, що митники та блудодійки випереджують вас у Боже Царство. Бо прийшов був до вас дорогою праведності Іван, та йому не повірили ви, а митники та блудодійки йняли йому віри. А ви бачили, та проте не покаєлися й опісля, щоб повірити йому (Мт. 21:31в, 32).

На додачу до первинної мети цієї Ісусової притчі—викрити Його ворогів—вона містить багато практичних уроків. Так, вона є класичною ілюстрацією значення слова «покаяння». У віршах 30 і 32 ужито грецьке дієслово μεταμέλομαι (*метамеломай*), перекладене як «покаєлись». Його також можна перекласти як «передумати» або «змінити свою думку». Тож вірш 30 можна також перекласти так: «Він [другий син] відповів: “Я не хочу”, а потім пізніше *передумав* і пішов». Коли люди каються, вони змінюють свою думку щодо гріху. Вони припиняють казати Богові «Ні» та починають виконувати Його волю. Притча про двох синів є простою, втім глибокою ілюстрацією цієї істини.

Можливо, найважливішим уроком цієї притчі є визначення істинного синівства: недостатньо шанувати Отця на словах (говорячи: «Так, Господи»); ми повинні *робити* те, що велить нам робити Отець (див. Мт. 7:21; Лк. 6:46).

(2) Притча про злочинних винарів
(Мт. 21:33–46; Мр. 12:1–12; Лк. 20:9–19)

Євангеліє від Матвія 21:33–46

³³Послухайте іншої притчі. Був господар один. Насадив виноградника він, обгородив його муром, видовбав у ньому чавило, башту поставив, і віддав його винарям, та й пішов. ³⁴Коли ж надійшов час плодів, він до винарів послав рабів своїх, щоб прийняти плоди свої. ³⁵Винарі ж рабів його похапали, і одного побили, а другого замордували, а того вкаменували. ³⁶Знову послав він інших рабів, більш як перших, та й їм учинили те саме. ³⁷Нарешті послав до них сина свого і сказав: Посоромляться сина мого. ³⁸Але винарі, як побачили сина, міркувати собі стали: Це спадкоємець; ходім, замордуймо його,—і заберемо його спадщину! ³⁹І, схопивши його, вони

вивели за виноградник його, та й убили. ⁴⁰Отож, як прибуде той пан виноградника, що зробить він тим винарям? ⁴¹Вони кажуть Йому: Злочинців погубить жорстоко, виноградника ж віддасть іншим винарям, що будуть плоди віддавати йому свосчасно.

⁴²Ісус промовляє до них: Чи ви не читали ніколи в Писанні: Камінь, що його будівничі відкинули,— той наріжним став каменем; від Господа сталося це, і дивне воно в очах наших!

⁴³Тому кажу вам, що від вас Царство Боже відніметься, і дасться народові, що плоди його буде приносити. ⁴⁴І хто впаде на цей камінь—розіб'ється, а на кого він сам упаде—то розчавить його.

⁴⁵А як первосвященики та фарисеї почули ці притчі Його, то вони зрозуміли, що про них Він говорить. ⁴⁶І намагались схопити Його, але побоялись людей, бо вважали Його за Пророка.

Євангеліє від Марка 12:1–12

¹І почав Він у притчах до них промовляти: Насадив був один чоловік виноградника, муром обгородив, видовбав у ньому чавило, башту поставив,—і віддав його винарям, та й пішов. ²А певного часу послав він раба до своїх винарів, щоб прийняти частину плоду з виноградника в тих винарів. ³Та вони схопили його та й побили, і відіслали ні з чим. ⁴І знову послав він до них раба іншого,—та й того вони зранили в голову та зневажили. ⁵Тоді вислав він іншого,—і того вони вбили. І багатьох іще інших,—набили одних, а одних повбивали. ⁶І він мав іще одного—сина улюбленого. Наостанок послав і того він до них і сказав: Посоромляться сина мого! ⁷А винарі міркували собі: Це спадкоємець; ходім, замордуймо його,—і нашою спадщина буде! ⁸І вони схопили його та й убили, і викинули його за виноградник. ⁹Отож, що пан виноградника зробить? Він прибуде та й вигубить тих винарів, і віддасть виноградника іншим. ¹⁰Чи ви не читали в Писанні:

Камінь, що його будівничі відкинули,— той наріжним став каменем!

¹¹Від Господа сталося це,

і дивне воно в очах наших.

¹²І шукали Його, щоб схопити, але побоялись народу. Бо вони зрозуміли, що про них Він цю притчу сказав. І, лишивши Його, відійшли.

Євангеліє від Луки 20:9–19

⁹І Він розповідати почав людям притчу оцю. Один чоловік насадив виноградника, і віддав його винарям, та й відбув на час довший. ¹⁰А певного часу послав він раба до своїх винарів, щоб дали йому частку з плодів виноградника. Та побили його винарі, і відіслали ні з чим. ¹¹І знову послав він до них раба іншого, а вони й того збили й зневажили, та й відіслали ні з чим. ¹²І послав він ще третього, а вони і того зранили й вигнали. ¹³Сказав тоді пан виноградника: Що маю робити? Пошлю свого сина улюбленого,—може його посоромляться... ¹⁴Винарі ж, як його вгледіли, міркували собі та казали: Це спадкоємець; ходім, замордуймо його, щоб спадщина наша була. ¹⁵І вони його вивели за виноградника, та й убили... Що ж зробить їм пан виноградника? ¹⁶Він прийде та вигубить цих винарів, виноградника ж іншим віддасть. Слухачі ж повіли: Нехай цього не станеться! ¹⁷А Він глянув на них, та й сказав: Що ж оце, що написане:

Камінь, що його будівничі відкинули,
той наріжним став каменем!

¹⁸Кожен, хто впаде на цей камінь, розіб'ється, а на кого він упаде,—то розчавить його.

¹⁹А книжники й первосвященики руки на Нього хотіли накласти тієї години, але побоялись народу. Бо вони розуміли, що про них Він цю притчу сказав.

Після того Ісус розповів притчу, яка показувала, як релігійні керманічі використовували свою владу для самозбагачення та самозвеличення. Ця притча також викривала їхні сатанинські наміри вбити Його.

Він розповідати почав людям притчу оцю (Лк. 20:9а): Був господар один. Насадив виноградника він, обгородив його муром, видовбав у ньому чавило, башту поставив (Мт. 21:33а). Притча зображує звичайні речі тих часів. Мур (або огорожа)

кругом виноградника виконував захисну функцію. «Чавило» являло собою дві діжко-образних ємності, прорубаних у камені на різній висоті. У верхню ємність поміщали виноград, який чавили. Сік стікав у нижню ємність, звідки його вже розливали по спеціальних посудинах. Башта була платформою, з якої сторожа охороняла виноградник від крадіїв. Ці деталі не мають жодного «більш глибокого прихованого значення»; вони є «суто сюжетним реквізитом» (МакГарві).

Після того господар виноградника **віддав його** [в оренду] **винарям, та й пішов** (Мт. 21:33б). Це була звичайна практика: коли господар мастку надовго виїжджав за межі країни, він залишав його в руках селян, які обробляли його землю. Власник виноградника з нашої притчі уклав угоду зі своїми орендарями, за якою вони мали віддавати йому певну частину врожаю (Мр. 12:2). Ці винарі-орендарі були образом релігійних провідників народу. Вони відповідали за те, наскільки добре (чи погано) вони порядкували Божої спадщиною. Згідно з книгою Луки, господар виноградника **відбув на час довший** (Лк. 20:9; курсив додано). Згадані релігійні керманічі були відповідальними за Божий виноградник, Ізраїль (див. Мт. 21:33; Іс. 5:1, 2), упродовж багатьох століть.

Коли ж надійшов час плодів (Мт. 21:34а), власник виноградника

... послав ... раба до своїх винарів, щоб прийняти частину плоду з виноградника в тих винарів. Та вони схопили його та й побили, і відіслали ні з чим. І знову послав він до них раба іншого,—та й того вони зринули в голову та зневажили. Тоді вислав він іншого,—і того вони вбили. І багатьох іще інших,—набили одних, а одних повбивали (Мр. 12:2–5).

Це жорстоке поводження з рабами господаря виноградника є проєкцією жорстокого поводження з Божими пророками. Вони зазнавали утисків та переслідувань як з боку єврейського народу в цілому, так і з боку релігійної верхівки (Неем. 9:26; Єр. 7:25, 26; Мт. 23:34; Дії 7:52; Євр. 11:36–38).

Приголомшений господар сказав: **Що маю робити?** (Лк. 20:13а). Ісус продовжив: **І він мав іще одного—сина улюбленого** (Мр. 12:6а). *Напевно*, вони поставляться з повагою до його сина

(Мр. 12:6б); важко було навіть уявити, що вони того не зроблять. Тож, **послав і того він до них** (Мр. 12:6в). Фраза «син улюблений» дозволяє нам одразу ж зрозуміти смисл цієї історії; цим сином був Сам Ісус (Мт. 17:5; Лк. 3:22).

Те, що трапилось далі, було жахливим: **Але винарі, як побачили сина, міркувати собі стали: Це спадкоємець; ходім, замордуймо його,—і заберемо його спадщину!** (Мт. 21:38). Нам хід їхніх думок може здатись дивним, але згідно з деякими дослідниками, «за юдейським законом, за відсутності спадкоємця, масток оголошувався як такий, що “без власника”, й на нього міг претендувати будь-хто».⁴ Ці винарі настільки довго порядкували цим мастком, що почали вважати його своїм. Так само й юдейська еліта перестала вважати себе Божими слугами, які повинні виконувати Його волю. Натомість вони дивились на ізраїльській народ, як на свою власність.

Ці винарі здійснили свій злочинний намір: **І, схопивши його [сина], вони вивели за виноградник його, та й убили** (Мт. 21:39). Через кілька днів Христа виведуть за стіни Єрусалиму й розіпнуть (див. Євр. 13:12).

Тоді Ісус поставив Своїм слухачам нове запитання: **Отож, як прибуде той пан виноградника, що зробить він тим винарям?** (Мт. 21:40).

Це запитання також було не з важких. Тож вони відповіли: **Злочинців погубить жорстоко, виноградника ж віддасть іншим винарям, що будуть плоди віддавати йому своєчасно** (Мт. 21:41).

Після того Христос відкрив страшну істину, що стояла за їхньою відповіддю: **Тому кажу вам, що від вас Царство Боже відніметься, і дасться народові, що плоди його буде приносити** (Мт. 21:43). «Інші винарі» з вірша 41 та інший «народ» із вірша 43 це язичники. Коли юдеї відкинули Євангеліє, Божі посланці звернулись до язичників (див. Дії 13:46; 18:6). Хоча Ісусові слухачі не вповні зрозуміли Його слова, вони зрозуміли достатньо аби усвідомити, що їм було провіщено трагічне майбутнє.

Вони закричали: **Нехай цього не станеться!** (Лк. 20:16). Це точний переклад грецької фрази Μη γένοιτο (*ме генойто*), втім він недостатньо передає вкладений в неї запал. Найближчим відповід-

⁴Волтер Вессел та Вільям Лейн (Walter W. Wessel and William L. Lane).

ником за емоційним забарвленням є розмовне «Не приведи, Боже!»

На жаль, саме так і *станеться*—бо Божі «орендарі» (юдейські релігійні провідники) хотіли вбити Його Сина. На доказ того, що це неминуче станеться, Христос процитував із Псалма 117, відомого Месіанського псалма: **Чи ви не читали ніколи в Писанні: Камінь, що його будівничі відкинули,—той наріжним став каменем** (Мт. 21:42а). Юдейські релігійні вчителі й начальники мали викривлене уявлення про Месію як про царя-полководця. Коли прийшов Ісус, Він не вписувався в їхнє поняття «правильного Месії», тож вони відкинули Його. В ілюстрації, що Він навів її, нерозумні будівничі відкинули саме той камінь, на якому мала бути побудована вся конструкція (царство). Пізніше це пророцтво стане улюбленим в ранній церкві (Дії 4:11; Рим. 9:33; 1 Пет. 2:7).

Що ж буде з тими, хто відкинули «наріжний камінь»? Христос сказав: **І хто впаде на цей камінь—розіб'ється, а на кого він сам упаде—то розчавить його** (Мт. 21:44). «Подібно до того, як розбивається глиняний горщик, що падає на камінь, або на який падає камінь, ті, хто відкинули Месію Ісуса [були] приречені» (Льюїс Фостер/Lewis Foster).

Ісусові друзі не завжди розуміли Його притчі (Лк. 8:9); утім цього разу навіть Його вороги зрозуміли, про кого й про що в ній йдеться: **А як первосвященики та фарисеї почули ці притчі Його, то вони зрозуміли, що про них Він говорить** (Мт. 21:45). Ймовірно, вони не зрозуміли всі її деталі, але принаймні вони розуміли, що ця історія була спрямована проти них і засуджувала їх. Переповнені ненавистю, вони **руки на Нього хотіли накласти тієї години** (Лк. 20:19а). І знову вони мусили утриматись, побоюючись людей, які **вважали Його за Пророка** (Мт. 21:46).

(3) Притча про весілля царського сина (Мт. 22:1–14)

¹А Ісус, відповідаючи, знов почав говорити їм притчами, кажучи: ²Царство Небесне подібне одному цареві, що весілля справляв був для сина свого. ³І послав він своїх рабів покликати тих, хто був на весілля запрошений, та ті не хотіли прийти. ⁴Знову послав він інших рабів, наказуючи: Скажіть запрошеним: Ось я приготував обід свій, закололи бики й відгодоване,—і все готове. Ідіть на весілля! ⁵Та вони злегковажили

та порозходились,—той на поле своє, а той на свій торг. ⁶А останні, похапавши рабів його, знущалися, та й повбивали їх. ⁷І розгнівався цар, і послав своє військо, і вигубив тих убійників, а їхнє місто спалив. ⁸Тоді каже рабам своїм: Весілля готове, але недостойні були ті покликані. ⁹Тож підіть на роздоріжжя, і кого тільки спіткасте, кличте їх на весілля. ¹⁰І вийшовши раби ті на роздоріжжя, зібрали всіх, кого тільки спіткали,—злих і добрих, і весільна кімната гістьми переповнилась.

¹¹Як прийшов же той цар на гостей подивитись, побачив там чоловіка, в одержу весільну не вбраного, ¹²та й каже йому: **Як ти, друже, ввійшов сюди, не мавши одержі весільної? Той же мовчав.** ¹³Тоді цар сказав своїм слугам: **Зв'яжіть йому ноги та руки, та й киньте до зовнішньої темряви,—буде плач там і скрегіт зубів...** ¹⁴Бо багато покликаних, та вибраних мало.

Після того Ісус розповів третю притчу: притчу про весілля царського сина. Вона схожа на притчу про багату вечерю, яку Христос розповів кількома тижнями раніше (Лк. 14:16–24), проте між ними є деякі відмінності. У попередній притчі йшлося про те, що нерозумно відкидати Боже запрошення стати частиною Його царства. Основною метою цієї ж притчі було викрити злочинність юдейської релігійної еліти й вказати на жахливі наслідки їхніх дій. Також ця притча є нетиповою через свою подвійну спрямованість: перша її частина спрямована проти Ісусових ворогів, а друга містить урок для Ісусових послідовників.

У першій частині притчі повідомляється про те, як один цар **весілля справляв був для сина свого** (Мт. 22:2). Цей цар уособлював Бога, син—Ісуса, а весільний бенкет—рясні благословення царства Месії.

Коли все було готове для бенкету, цар послав своїх слуг повідомити запрошених гостей, аби ті приходили (Мт. 22:3, 4). Ці запрошені гості уособлювали «віруючих» юдеїв у цілому й юдейських релігійних начальників зокрема. Дехто з цих гостей проігнорував повідомлення, а інші зневажили аби вбили царських слуг (Мт. 22:3, 5, 6). Як і в притчі про злочинних винарів, це проєкція на ставлення юдеїв до Божих посланців, пророків.

[У відповідь на це] **розгнівався цар, і послав своє військо, і вигубив тих убійників, а їхнє місто спалив** (Мт. 22:7). На

думку більшості коментаторів, цими словами Ісус провістив руйнування Єрусалиму в 70 р. н.е. Якщо це так, то цікаво, що в притчі сказано, що цар послав *своє* військо, тоді як Єрусалим було зруйновано *римським* військом. Старий Заповіт учить, що інколи Бог використовує силу *нечестивих* (як-то Ассирія чи Вавилон) у *Своїх* цілях.

Припустімо, що ці коментатори мають рацію; зверніть увагу, що Христос називає Єрусалим «їхнім містом», а не «Моїм містом» або «нашим містом». Коли юдеї як народ відкинули Ісуса (Ів. 1:11), вони припинили бути Божим обраним народом, а Єрусалим припинив бути «містом Бога».

Тоді цар наказав своїм слугам піти по всіх околицях і запросити всіх на бенкет (Мт. 22:8, 9). Його посланці **зібрали всіх, кого тільки спіткали,—злих і добрих, і весільна кімната гістьми переповнилась** (Мт. 22:10). Серед цих «злих і добрих» були й «митники та грішники» (Мт. 9:11), які «залюбки Його слухали» (Мр. 12:37), і, можливо, язичники (Мт. 21:43). І знову Ісус наголосив на тому, що високоповажних юдейських начальників буде відкинуто, оскільки вони відкинули Його, тоді як «звичайних» людей, що прийняли Його, буде прийнято.

У другій частині притчі, коли цар прийшов на бенкет, він побачив чоловіка, недоречно вбраного (Мт. 22:11). Він докорив йому й велів вигнати його (Мт. 22:12, 13). Цей фрагмент притчі у багатьох викликає незадоволене здивування. Дехто каже, що несправедливо докоряти людині «лише за те, що вона не має гарного одягу». Ф. Ф. Брюс (F. F. Bruce) включив уривок Матвія 22:11–14 у свою книгу «Важкі висловлювання Ісуса». Брюс пояснює, що нам не відомі всі обставини, проте «із тексту випливає, що чоловік, який був недоречно вдягнений, насправді *міг бути* недостатньо вдягненим аби виглядати пристойно. Коли йому [за це] дорікнули, йому не було що сказати в своє виправдання; він мовчав».

Урок цієї притчі для всіх Ісусових учнів—тоді й тепер—полягає в тому, що Божі благословення можна отримати лише на Його умовах, а не на наших. Христос завершив Свою розповідь: **Бо багато покликаних, та вибраних мало** (Мт. 22:14). Є велика відмінність між тим, аби бути запрошеним на бенкет, і тим, аби бути на ньому. Ми повинні готуватись до нього, виконуючи Божу

волю (див. Євр. 5:9; 2 Тим. 2:21).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ЗАПРОШЕННЯ ВІД ЦАРЯ! (МТ. 22:1–14)

Уявіть, що до вас постукали в двері. Відчинивши їх, ви бачите перед собою елегантно вбраного чоловіка, який вам каже: «Я щойно прибув зі столиці аби вручити вам ось це». Він дає вам конверт. Всередині конверту знаходиться запрошення від Президента вашої країни на офіційний державний захід. Чоловік, який його приніс, каже: «Мій транспорт чекає. Тож зберіться якнайшвидше, і я доведу вас до аеропорту. Там на вас очікує президентський літак». Це була б хвилююча подія. Втім у Матвія 22:1–14 йдеться про набагато більш хвилююче й більше важливе запрошення: запрошення від Царя, Правителя всесвіту.

Час подій—останній тиждень особистого служіння Ісуса, більше конкретно: вівторок, «великий день запитань». Коли Христос навчав у храмі, проти Нього виступили представники синедріону. Вони запитали Його: «Якою Ти владою чиниш оце?» (Мт. 21:23). На це, серед іншого, Господь відповів трьома притчами, в яких Він викрив гріховність Своїх ворогів. Перші дві були притча про двох синів та притча про злочинних винарів. Третя була притчею про весілля царського сина. Вона схожа на одну притчу, яку Ісус розповів кількома тижнями раніше (Лк. 14:7–15), проте відрізняється від неї багатьма деталями. Ця притча є унікальною через свою подвійність, оскільки фактично складається з двох притч, друга з яких—притча про весільне вбрання.

Ми назвали урок за цією притчею «Запрошення від Царя!» Розглянемо три істини, що впливають із цього запрошення.

Це запрошення радіти (Мт. 22:1–3)

Притча

Нашу ривок починається такими словами: «А Ісус, відповідаючи, знов почав говорити їм притчами, кажучи: Царство Небесне подібне одному цареві, що весілля справляв був для сина свого» (Мт. 22:1, 2). Цар із цієї притчі уособлював Бога. Як повідомляється далі, цар «послав своїх рабів покликати тих, хто був на весілля запрошений» (Мт. 22:3а).

Смисл

По-перше, зверніть увагу на природу цього запрошення. Це запрошення на весільний бенкет, святкову подію. У Старому Заповіті образи весілля й бенкету вживались для провіщення Месіанської ери—себто, християнства. Новий Заповіт також використовує ці образи. Ми бачимо весільний символізм у Матвія 9:15 та Івана 3:29, символізм бенкету—у Матвія 8:11, 12 і Луки 22:30. Церкву названо Христовою нареченою (Еф. 5:23–27, 31, 32; див. 2 Кор. 11:2). У певному сенсі цей «весільний бенкет» уже розпочався і триватиме вічно. В книзі Об'явлення йдеться про святкування перемоги Божого народу: «Блаженні покликані на весільну вечерю Агнця!» (Об. 19:9а).

Цей образ містить ідею благословенного й радісного християнського життя. Дійсно, в житті християн є й сумні речі. Також у притчах царство порівнюється з виноградником або полем, де треба сумлінно працювати, але це ще не все, з чого складається християнство. В його основі радість.

На жаль, християни не завжди це усвідомлюють. Одне послання, написане не раніше четвертого століття, містить спробу фізичного зображення Христа. Серед усього іншого, в ньому написано, що Господа «ніколи не бачили, щоби Він сміявся, проте часто бачили у сльозах».⁵ Насправді це описання не має під собою жодного підґрунтя. Тим не менш, «позаяк це було перше словесне зображення Ісуса, воно мало довготривалий вплив на живопис та скульптуру наступних століть, тож навіть сьогодні Ісуса часто зображують як чоловіка, який ніколи не сміявся» (Ніл Лайтфут).

Упродовж століть послідовники Ісуса часто демонстрували своє переконання, що в християнстві немає місця радості. Пуритани засуджували іграшки для дітей як «діла плоті». Коли Джон Веслі започаткував школу-інтернат для дітей, він вимагав, щоб вони вставали о четвертій ранку і влітку, і взимку. В його школі не було ні канікул, ні святкових днів, і були заборонені будь-які ігри.

На відміну від цього нескінченного мороку, апостол Павло писав: «Радійте в Господі завжди, і знову кажу: радійте!» (Фил. 4:4). Я знову наголошую, що запрошення на весільний бенкет було

⁵Це послання, написане латинською мовою, приписували Публію Лентулу, який начебто був сучасником Пилата.

запрошенням до радості.

З огляду на це, розглянемо дві істини. (1) Якщо ми відкидаємо запрошення від Царя, ми відкидаємо радість. Тих, хто відмовився прийняти це запрошення, спіткала подвійна трагедія: їх не лише було вигнано, але вони знехтували радістю свята. (2) Якщо ми приймаємо це запрошення, ми мусимо прагнути бути радісними. Бог не бажає бачити на Своєму весільному святі сумних, безрадісних гостей.

Це запрошення, яке вимагає відповідної реакції (Мт. 22:3–10, 14)

Притча

Повернімось до нашої історії. Цар «послав своїх рабів покликати тих, хто був на весілля запрошений» (Мт. 22:3а). Із тексту випливає, що то було подвійне запрошення: спочатку певні люди отримали запрошення на свято; потім, коли все було готове для бенкету, цар послав до цих запрошених своїх рабів повідомити їм, що настав час їм прийти.

Ці запрошені на свято уособлювали собою ізраїльтян. Їх «запрошували» пророки, які навчали їх про Месію й радість Його царства. Той факт, що в притчі згадується про друге запрошення, означає, що юдеї прийняли перше; себто, вони прийняли поняття царства Месії, що має прийти.

Коли ж цим запрошеним повідомили, що свято готове, «вони не хотіли прийти» (Мт. 22:3б). Тим самим вони проявили свою впертість та непокірний дух. Проте цар хотів дати їм ще один шанс. Можливо, він подумав: «Мабуть, вони неправильно зрозуміли перших посланців. Тож треба усунути всі сумніви». Отже, ...

... послав він інших рабів, наказуючи: Скажіть запрошеним: Ось я приготував обід свій, закололи бики й відгодоване [тих тварин не забивали до самого дня свята],—і все готове [м'ясо приготовано і його можна подавати]. Ідіть на весілля! (Мт. 22:4).

У притчі з книги Луки 14 у цей момент гості почали шукати виправдання, аби не йти на бенкет. У цій притчі запрошені

проігнорували повідомлення: «Та вони злегковажили» (Мт. 22:5а). В оригінальному тексті наголошується на браку поваги з їхнього боку. В посланні до євреїв 2:3 ужито те саме грецьке слово ἀμελέω (*амелео*), перекладене як «не дбали». Ці запрошені не захотіли визнати цінність відкритої для них можливості. У перекладі професора Р. Турконяка написано: «А вони, знехтувавши, відійшли».

Для царя це була подвійна образа. Дехто образив його, повністю занурившись у інші справи, які вони вважали більш важливими: «вони ... порозходились,—той на поле своє, а той на свій торг» (Мт. 22:5б). У цих справах не було нічого поганого чи злочинного; втім вони не були настільки ж важливими, як запрошення від царя. Вільям Барклі пише:

Людина настільки легко занурюється у поточні справи, що забуває про речі, які стосуються вічності; настільки сильно переймається видимими речами, що забуває про невидимі; настільки сильно звекає чути заклики світу, що не чує ніжний голос Христового запрошення. Трагедія життя полягає в тому, що другорядне настільки часто перекрикує те, що краще, що самі по собі непогані речі стають на заваді найвищим речам.

Інші образили царя відвертою та грубою непокорюю: «А останні, похапавши рабів його, знущалися, та й повбивали їх» (вірш 6). Це проєкція на те, як у минулому юдеї переслідували та вбивали пророків, а також на майбутні переслідування апостолів. Хтось проігнорував запрошення, хтось відверто опирався йому, втім кінцева доля тих і інших була однаковою.

По суті, те, як поставились до царських посланців, означало ставлення до самого царя. Тож, коли цар почув про те, що сталось, він «розгнівався» (Мт. 22:7а). Важливо розуміти, що попри всю любов і лагідність, Бог може бути і гнівним. Коли ж Бог гнівається, бережіться!

Цар «послав своє військо, і вигубив тих убійників, а їхнє місто спалив» (Мт. 22:7б). Ймовірно, тут йдеться про руйнування Єрусалиму римлянами у 70 р. н.е.

Утім святкова вечера вже була готова. Цар сказав своїм рабам: «Весілля готове, але недостойні були ті покликані» (Мт. 22:8).

«Недостойні» означає не брак достоїнства на загал, а те, що своєю відмовою на запрошення вони проявили себе як недостойні його (див. Дії 13:44–46). В УБТ написано, що ці запрошені «виявилися недостойними».

Рабам було наказано: «Тож підіть на роздоріжжя, і кого тільки спіткаєте, кличте їх на весілля» (Мт. 22:9). Грецька фраза, перекладена як «роздоріжжя» (*ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, *epi tas dieksodus ton hodon**), означає місце, де зазвичай збираються люди. Можливо, і там, де ви мешкаєте, є якийсь місце або місце, де можна завжди знайти зібрання людей. Цар сказав, що «кого тільки спіткаєте, кличте їх на весілля». Хіба це не звучить як Велике Доручення? «Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!» (Мр. 16:15).

Царські посланці зробили так, як велів їм їх пан: вони «вийшовши, ... на роздоріжжя, зібрали всіх, кого тільки спіткали,— злих і добрих» (Мт. 22:10а). Фраза «злі і добрі» не означає, що у Божому царстві є місце злу, втім вона вказує, що Бог звертається до всіх людей—як добрих, так і злих. Євангеліє запрошує всіх. У попередньому розділі Господь зауважив, що ті, кого в ті часи вважали «злими», себто грішними, виявились більш чутливими до проповіді істини, ніж «релігійні» люди (Мт. 21:28–32).

Це ілюстрація вчення про спасіння по благодаті. Ті, що були «на роздоріжжі», не зробили нічого, аби заслужити запрошення. Вони не заслужили право прийти на весільне свято. Це було суто проявом благодаті (див. Еф. 2:8, 9).

Коли раби завершили свої пошуки по околицях міста, «весільна кімната гістьми переповнилась» (Мт. 22:10б). Цар не став відмінити весільний бенкет через те, що дехто відкинув його запрошення та образив його. Він все одно відбувся, а приміщення наповнилось гістьми. Люди не можуть відмінити Божий задум та цілі.

Смисл

Хоча перша частина притчі містить ще дещо такого, чого можна навчитись, запам'ятаймо це: нас всіх запрошено, але кожен має право або прийняти це запрошення або відкинути його. Втім слід зрозуміти, що, відкидаючи запрошення, ми засмучуємо та ображаємо Царя.

Погляньмо на вірш 14: «Бо багато покликаних, та вибраних

мало». У цьому контексті «багато» означає «всі»: Євангеліє закликає всіх (2 Сол. 2:14). На жаль, «вибраних мало». В нашому контексті «вибрані» це ті, кому дозволено радіти на весільній вечері. Чи було рішення царя, кому дозволяти залишитись на бенкеті, а кого прогнати, зумовлене його примхою? Ні. Кожен із запрошених сам вирішував, чи стати йому одним із «вибраних»— залежно від того, прийме він запрошення від царя, чи відкине його.

Це запрошення передбачає відповідальність (Мт. 22:11–14)

Притча

Після того, як весільна кімната наповнилась людьми, «прийшов же той цар на гостей подивитись» (Мт. 22:11а). Якщо перекладати дослівно, то він подивився на «тих, що лежали» [навколо столу]. Себто, люди вже зайняли свої місця навколо бенкетного столу й були готові починати святкувати.

Оглядаючи гостей, цар «побачив там чоловіка, в одезу весільну не вбраного» (Мт. 22:11б). Коли запрошені на подію такого штибу приходили вдягнені невідповідно, це було образою для хазяїна. Елдред Ехолс (Eldred Echols) наводить доречну ілюстрацію:

Наприкінці Другої світової війни очільник російської держави влаштував вишуканий бенкет на честь візиту прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчіля. Росіяни прибули на бенкет, вдягнені в свої найкращі офіційні костюми чи військову форму, тоді як їхній почесний гість ні. На Черчілі був його відомий костюм на блискавці, який він носив під час повітряних рейдів німецьких бомбардувальників на Лондон. На його думку, це мало викликати ностальгічне співчуття з боку росіян. Проте він помилився. Вони почувались приниженими та ображеними через те, що їхній шанований почесний гість не вважав їхній бенкет вартим свого найкращого одягу.

Питання, чи мусив цей чоловік із притчі вдягнути весільне вбрання, викликало чимало гарячих суперечок. Дехто обурювався: «Але ж цар велів забирати людей прямо з вулиць. Як же він міг

сподіватись, що вони будуть добре вдягнені?» У якості відповіді слід зауважити, що в деяких культурах Близького Сходу кожному гостю дають каптан чи біле вбрання, коли вони приходять на урочисті заходи (Ехолс). На мою думку, тим самим бідні гості мають змогу зберігати свою гідність. Незалежно від соціального чи фінансового статусу, всі одягнені однаково. Якщо в ті часи в Палестині існував подібний звичай, то людина, яка відмовлялась надягнути вбрання, яке пропонував їй хазяїн, тим самим ображала його. Деякі коментатори припускають, що цар дав запрошеним час аби піти додому й помитись та охайно вбратись. У такому випадку цей чоловік мусив одягнути своє найкраще вбрання.

Насправді нам не обов'язково знати всі ці деталі. Головний смисл у тому, що так чи інакше цей чоловік *мав би* приготуватись до весільного бенкету, але *не зробив* того. Із наступного вірша випливає, що він *знав*, що не мав виправдання.

Зверніть увагу, що саме *цар* зробив висновок щодо недоречного вбрання того чоловіка—так само і Бог робить висновок щодо нас з вами. Ми не уповноважені приймати такі рішення. Можливо, ми думаємо, що дехто є «духовно» правильно вбраним, тоді як насправді це не так. Або навпаки ми вважаємо когось «духовно» недоречно вбраним, тоді як насправді помиляємось саме ми (див. 1 Сам. 16:7). Лише Бог знає серця людей (Дії 15:8). Кожен із нас мусить запитати себе *особисто*: «Що бачить Бог, коли дивиться в моє серце?»

Звісно ж, коли ми говоримо про доречне або правильне «вбрання», ми говоримо про внутрішнє, а не зовнішнє. Біблія часто вживає образи вбрання в «духовному» сенсі. У Старому Заповіті це можна побачити в таких уривках, як книги Йова 29:14; Ісаї 61:10; Єзекїїля 16:10. Пізніше ми наведемо кілька відповідних уривків із Нового Заповіту. До цього також можна додати тексти про «зодягнення» в Божі обладунки (Рим. 13:12; Еф. 6:11–17; 1 Сол. 5:8).

Коли цар побачив чоловіка, непоштиво вдягненого, він сказав йому: «Як ти, друже, ввійшов сюди, не мавши одежі весільної?» (Мт. 22:12а). Правитель чекав на пояснення. З цього можна зробити висновок, що якби той чоловік мав поважну причину, йому б пробачили. Натомість «Той же мовчав» (Мт. 22:12б). «Мовчав» є перекладом грецького слова із значенням «закрити рота» (φισίω,

фімоо). Йому було нічого сказати у своє виправдання.

Тоді цар звернувся до своїх «слуг» (Мт. 22:13а). Це не були ті раби, які запрошували на весілля, це були наймані слуги для порядкування в маєтку царя. Ричард Тренч назвав їх «помічниками, що порядкують». Вони уособлюють ангелів Господа, які «позбирають із Царства Його всі спокуси, і тих, хто чинить беззаконня» (Мт. 13:41; див. 13:49; Лк. 19:24).

Цар велів цим слугам: «Зв'яжіть йому [тому чоловікові] ноги та руки [аби він не зміг знову прийти на бенкет; див. Лк. 16:26], та й киньте до зовнішньої темряви,—буде плач там і скрегіт зубів» (Мт. 22:13б). Зберігаючи образи притчі, ми могли б так перефразувати ці слова: «Киньте його до зовнішньої темряви ночі, подалі від світла та веселощів бенкету, й нехай він скрегоче зубами, що втратив таку чудову нагоду». Я певен, що більшість із вас упізнали в цих словах риторику вічного покарання в пекельному полум'ї (Мт. 8:12; 25:30).

Смисл

Висновок, який має зробити з цієї притчі-в-притчі кожен із нас, полягає в тому, що недостатньо просто прийняти запрошення від Господа. Аби бути присутнім на Божому бенкеті, ми мусимо постійно шанувати нашого Пана належним чином.

Зокрема, ми мусимо бути вдягненими в духовне вбрання. Символіка правильного внутрішнього вбрання присутня в риториці апостола Павла, коли він писав у посланні до ефесян 4:22–24, закликаючи їх «відкинути старого чоловіка ... і зодягнутись в нового чоловіка» (див. Кол. 3:10, 12, 14). Християнам у Галатії він писав: «Бо ви всі сини Божі через віру в Христа Ісуса! Бо ви всі, що в Христа охристилися, у Христа *зодягнулися!*» (Гал. 3:26, 27; курсив додано; див. Рим. 13:14). У книзі Об'явлення Божий народ святкує перемогу, вбраний у «білу одежу», одежу, яку «випрала ... і вибілили її в крові Агнця» (Об. 7:9, 14; див. 3:4, 5, 18; 6:11; 22:14). Щойно ми стали християнами й зодягнулись у ці «білі одежі», ми мусимо *тримати* їх чистими (див. Як. 1:27)—через вірне християнське життя (Об. 2:10) й через покаяння перед Господом, коли ми грішимо (1 Ів. 1:7, 9).

Раніше ми вже наголошували на тому, що ми спасаємось через благодать, але це не є «благодать задешево». За часів Павла деякі

вчителі стверджували, що доктрина спасіння через благодать дозволяла людині жити, як їй забажається. Апостол відповів на це:

Що ж скажемо? Позостанемося в гріху, щоб благодать примножилась? Зовсім ні! Ми, що вмерли для гріха, як ще будемо жити в нім? Чи ви не знаєте, що ми всі, хто христинився у Христа Ісуса, у смерть Його христинилися? Отож, ми поховані з Ним хрищенням у смерть, щоб, як воскрес Христос із мертвих славою Отця, так щоб і ми стали ходити в обновленні життя (Рим. 6:1–4).

Як уже зазначалось, Ісус завершив цю притчу словами: «Бо багато покликаних, та вибраних мало» (Мт. 22:14). У юдеїв було прислів'я, що багато було покликаних із Єгипту, та мало тих, кого було обрано увійти до Обіцяної землі. Смысл цієї притчі в тому, що запрошено було всіх, проте лише небагатьом було дозволено залишитись на святковій вечері та насолодитися нею.

Висновок

Один відомий гімн містить такі слова:

«Все готове», приходьте на свято!
Приходьте, столи вже накрито;
Приходьте, голодні та втомлені,
Й від щедрого столу насититесь.⁶

Ісус мусив померти, аби ми могли долучитись до Божого духовного бенкету. Ми не повинні ображати Царя легковажним ставленням до Його запрошення.

⁶Шарлотта Гомер «Приходьте на свято», *збірка християнських пісень* (Charlotte G. Homer, "Come to the Feast", *Songs of the Church*, comp. and ed. Alton H. Howard).

Серія запитань

(Мт. 22:15–46; Мр. 12:13–37; Лк. 20:20–44)

Фарисеї та іродіяни запитують про сплату податків

(Мт. 22:15–22; Мр. 12:13–17; Лк. 20:20–26)

Євангеліє від Матвія 22:15–22

¹⁵Тоді фарисеї пішли й умовлялись, як зловити на слові Його. ¹⁶І посилають до Нього своїх учнів із іродіянами, і кажуть: Учителю, знаємо ми, що Ти справедливий, і наставляєш на Божу дорогу правдиво, і не зважаєш ні на кого, бо на людське обличчя не дивишся Ти. ¹⁷Скажи ж нам, як здається Тобі: чи годиться давати податок для кесаря, чи ні? ¹⁸А Ісус, знаючи їхнє лукавство, сказав: Чого ви, лицеміри, Мене випробовуєте? ¹⁹Покажіть Мені гріш податковий. І принесли динарія Йому. ²⁰А Він каже до них: Чий це образ і напис? ²¹Ті відказують: Кесарів. Тоді каже Він їм: Тож віддайте кесареве—кесареві, й Богові—Боже. ²²А почувши таке, вони диву далися. І, лишивши Його, відійшли.

Євангеліє від Марка 12:13–17

¹³І вони вислали деяких із фарисеїв та іродіян до Нього, щоб зловити на слові Його. ¹⁴Ті ж прийшли та й говорять Йому: Учителю, знаємо ми, що Ти справедливий, і не зважаєш зовсім ні на кого, бо на людське обличчя не дивишся, а наставляєш на Божу дорогу правдиво. Чи годиться давати податок для кесаря, чи ні? Давати нам, чи не давати? ¹⁵А Ісус, знаючи їх лицемірство, сказав їм: Чого ви Мене випробовуєте? Принесіть Мені гріш податковий, щоб бачити. ¹⁶І принесли вони. А Він каже до них: Чий це образ і напис? Йому відказали: Кесарів. ¹⁷Ісус тоді каже в відповідь їм: Віддайте кесареве—кесареві, а Богові—Боже! І дивувалися з Нього вони ...

Євангеліє від Луки 20:20–26

²⁰І вони слідували за Ним, і підіслали підглядачів, які праведних із себе вдавали, щоб зловити на слові Його, і Його видати урядові й владі намісника. ²¹І вони запитали Його та сказали: Учителю, знаємо ми, що Ти добре говориш і навчаєш,

і не дивишся на обличчя, але наставляєш на Божу дорогу правдиво. ²²Чи годиться давати податок для кесаря, чи ні? ²³Знаючи ж їхню хитрість, сказав Він до них: Чого ви Мене випробовуєте? ²⁴Покажіть динарія Мені. Чий образ і напис він має? Вони відказали: Кесарів. ²⁵А Він їм відказав: Тож віддайте кесареве—кесареві, а Богові—Боже! ²⁶І не могли вони перед людьми зловити на слові Його. І дивувались вони з Його відповіді, та й замовкли.

Три Ісусові притчі викривали релігійних начальників, що лише зміцнило їхнє прагнення вбити Його. Ми переходимо до наступної стадії протистояння того дня, а саме серії запитань від Його ворогів—запитань, спрямованих на те, аби заманити Його в словесну пастку.

Перше запитання ініціювали фарисеї. В книзі Матвія написано, що **фарисеї ... умовлялись, як зловити на слові Його** (Мт. 22:15; Мр. 12:13). Лука пише, що вони **слідкували за Ним, і підіслали підглядачів, які праведних із себе вдавали, щоб зловити на слові Його, і Його видати урядові й владі намісника** (Лк. 20:20).

Згідно з їхнім планом фарисеї **пос[лали] до Нього своїх учнів** (Мт. 22:16а). Ймовірно, цими «учнями» була група їхніх найрозумніших студентів, молодих чоловіків, яких вони ретельно підготували заздалегідь.

Одна деталь цього уривку звучить доволі дивно: **із іродіянами** (Мт. 22:16б). Фарисеї ненавиділи іродіян, які підтримували правління Іродів—а також і римлян, які й посадили цю династію на трон. Утім Ісуса фарисеї ненавиділи більше. Тож вони не гребували діяти разом з *будь-ким*, якщо це допомогло б позбавитись Христа. Причину цього союзу між фарисеями та іродіянами озвучено в тексті пізніше.

Коли група цих молодиків підійшла до Ісуса, вони почали з лестоців, сподіваючись тим самим приспати Його пильність: **Учителю, знаємо ми, що Ти справедливий, і наставляєш на Божу дорогу правдиво, і не зважаєш ні на кого, бо на людське обличчя не дивишся Ти** (Мт. 22:16в). Потім вони додали: **Скажи ж нам, як здається Тобі?** (Мт. 22:17а), фактично повторюючи фразу, яку раніше вживав Христос (Мт. 21:28а). Усе в їхньому зверненні було розраховане на те, аби примусити Його відповісти.

Приготувавши пастку, вони відкрили її, запитавши: **Чи годиться давати податок для кесаря, чи ні?** (Мт. 22:17б). Кожного року юдеї мусили платити Риму велику суму грошей на знак свого підлеглого становища. Євреї ненавиділи всі іноземні податки, які їх примушували платити, але особливе обурення у них викликав подушний податок. Слово «подушний» утворено від кореня «душа», себто жива людина. Це був податок, який мусила заплатити кожна людина віком від 14 до 65 років, і який складав один динарій.

Раніше Ісус поставив перед делегацією синедріону запитання, через яке вони опинились перед дилемою. Тепер цей метод вирішили взяти на озброєння фарисеї. На їхнє переконання, незалежно від того, як Христос відповість на запитання про подушний податок, ситуація обернеться проти Нього. Якщо Він скаже: «Так, слід платити податок», фарисеї звинуватять Його перед народом як прихильника римських окупантів. Якщо ж Він відповість: «Ні», тоді іродіяни, які прийшли разом із фарисеями, донесуть на Нього римлянам, як на небезпечного бунтівника, що підбурює народ проти них. Перша відповідь налаштує проти Нього народ, друга—виставить Його злочинцем перед окупаційною владою.

Ісуса було важко залякати. Він, **знавши їхнє лукавство, сказав: Чого ви, лицеміри, Мене випробовуєте?** (Мт. 22:18). Після того Він дав їм наочний урок. Він велів одному з молодиків: **Покажіть Мені гріш податковий** (Мт. 22:19а). Ймовірно, Його прохання у відповідь на їхнє запитання, здивувало їх, утім вони знайшли динарій—римську монету, яку використовували для сплати подушного податку—й принесли Йому (Мт. 22:19б).

Христос чи то взяв, чи то вказав на монету й запитав: **Чий це образ і напис?** (Мт. 22:20). Динарій був найпоширенішою римською монетою. На ньому було вибито «образ»: портрет імператора Тиберія. Також на ньому був і «напис»:

TICAESARDIVIAVGFAVGSTVS

Це скорочена форма *Ti(berius) Caesar, Divi Aug(usti) f(ilius) Augustus*, що означає «Тиберій Цезар Август, син божественного Августа». Також цей напис можна читати як «Тиберій Цезар,

августійший син божественного Августа». Тож вони відповіли: **Кесарів** (Мт. 22:21а).

Після того прозвучали слова Ісуса, що стали класикою: **Тож віддайте кесареве—кесареві, й Богові—Боже** (Мт. 22:21б). Цю монету було відчеканено за наказом кесаря; вона належала йому. По суті, Христос сказав: «Немає нічого поганого аби повернути імператору те, що йому належить». З іншого боку, деякі речі були (й є) власністю винятково Бога—наприклад, право, аби Йому поклонялись. Такі речі слід учиняти лише для Бога. Також Ісусові слова з Матвія 22:21б містять прихований протест проти ідолопоклонського підтексту напису на монеті («божественний Август»). Ця монета мала образ кесаря, тож її можна повернути йому, втім ми створені на образ *Божий* (1 М. 1:26, 27), тож мусимо вклонятись лише *Йому*. Крім того, Ісус показав, що виконання головних громадянських обов'язків не суперечить повній відданості Богові. Він зазначив, що Його запитувачі можуть і повинні виконувати обидва види обов'язків.

Ці учні **не могли ... перед людьми зловити на слові Його** (Лк. 20:26а). Ба більше, **дивувались вони з Його відповіді** (Лк. 20:26б; див. Мт. 22:22а). Очевидно, фарисеї запевнили своїх учнів, що Ісус був неосвічений та недолугий, тож вони були щиро здивовані Його проникливістю та мудрістю. Присоромлені та мовчазні (Лк. 20:26в), **вони ... відійшли** (Мт. 22:22б).

Садукеї запитують про воскресіння
(Мт. 22:23–33; Мр. 12:18–27; Лк. 20:27–39)

Євангеліє від Матвія 22:23–33

²³Того дня приступили до Нього садукеї, що твердять, ніби нема воскресення, і запитали Його, ²⁴та й сказали: Учителю, Мойсей наказав: Коли хто помре, не мавши дітей, то нехай його брат візьме вдову його,—і відновить насіння для брата свого. ²⁵Було ж у нас сім братів. І перший, одружившись, умер, і, не мавши насіння, залишив дружину свою братові своєму. ²⁶Так само і другий, і третій, аж до сьомого. ²⁷А по всіх вмерла й жінка. ²⁸Отож, у воскресенні котрому з сімох вона дружиною буде? Бо всі мали її.

²⁹Ісус же промовив у відповідь їм: Помиляєтесь ви, не

знавши писання, ні Божої сили. ³⁰Бо в воскресенні ні женяться, ані заміж виходять, але як Анголи ті на небі. ³¹А про воскресення померлих хіба не читали прореченого вам від Бога, що каже: ³²Я Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів; Бог не є Богом мертвих, а живих. ³³А народ, чувши це, дивувався науці Його.

Євангеліє від Марка 12:18–27

¹⁸І прийшли до Нього ті саддукеї, що твердять, ніби нема воскресення, і запитали Його та сказали: ¹⁹Учителю, Мойсей написав нам: Як помре кому брат, і полишить дружину, а дитини не лишить, то нехай його брат візьме дружину його, та й відновить насіння для брата свого. ²⁰Було сім братів. І перший взяв дружину й умер, не лишивши дітей. ²¹Другий теж її взяв, та й помер, і він не лишив дітей. Так само і третій. ²²І всі семеро не полишили дітей. А по всіх вмерла й жінка. ²³А в воскресенні, як воскреснуть вони, то котрому із них вона дружиною буде? Бо семеро мали за дружину її. ²⁴Ісус їм відповів: Чи ви не тому помиляєтесь, що не знаєте ані Писання, ані Божої сили? ²⁵Бо як із мертвих воскреснуть, то не будуть женитись, ані заміж виходити, але будуть, немов Анголи ті на небі. ²⁶Що ж до мертвих, що воскреснуть, чи ж ви не читали в Мойсеевій книзі, як, при куші сказав йому Бог, промовляючи: Я Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів. ²⁷Бо Він є Бог не мертвих, а живих! Тим-то ви помиляєтесь дуже.

Євангеліє від Луки 20:27–39

²⁷І підійшли дехто із саддукеїв, що твердять ніби немає воскресіння, і запитали Його, ²⁸та сказали: Учителю, Мойсей написав нам: Як умре кому брат, який має дружину, а помре бездітний,—то нехай його брат візьме дружину, і відновить насіння для брата свого. ²⁹Було ж сім братів. І перший, узявши дружину, бездітний умер. ³⁰А другий узяв був ту дружину, та й той помер бездітний. ³¹І третій узяв був її, так само й усі семеро, і вони дітей не позоставили, та й повмирали. ³²А по всіх умерла й жінка. ³³А в воскресінні котрому із них вона дружиною буде? Бо семеро мали за дружину її.

³⁴Ісус же промовив у відповідь їм: Женяться й заміж виходять сини цього віку. ³⁵А ті, що будуть достойні того віку

й воскресіння з мертвих, не будуть ні женитись, ні заміж виходити, ³⁶ні вмерти вже не можуть, бо рівні вони Анголам, і вони сини Божі, синами воскресіння бувши. ³⁷А що мертві встають, то й Мойсей показав при кущі, коли він назвав Господа Богом Авраамовим, і Богом Ісаковим, і Богом Якововим. ³⁸Бог же не є Богом мертвих, а живих, бо всі в Нього живуть. ³⁹Дехто ж із книжників відповіли та й сказали: Учителю, Ти добре сказав!

Уявіть, що вас з усіх боків оточили головорізи. Один із них кидається вперед, його рот скривлений у злобній посмішці. Ви б'єтесь за своє життя. Вам вдається подолати цього чоловіка, але ви не встигаєте перевести дух, як на його місце постає інший. І все повторюється знову й знову. Важко дихаючи, ви питаєте себе: «Чи буде колись кінець тим, хто хоче мене вбити?» Ми можемо провести паралель між цією уявною сценою й подіями вівторка останнього тижня Ісусового служіння. Оточений Своїми ворогами, Христос перебував під постійним нападом. Щойно Він відбив одну групу нападників, як на їхнє місце поставала інша. Вони атакували Ісуса словами, а не кулаками чи мечами, проте їхні нападки несли однаково смертельну загрозу.

Після того як Христос відповів фарисеям та іродіянам (Мт. 22:15–22), **прийшли до Нього ... садукееї** (Мр. 12:18а). Про них написано, що то були **ті садукееї, що твердять, ніби нема воскресення** (Мр. 12:18а). Садукееї на загал заперечували все, що стосується духовного світу, зокрема ангелів та воскресіння (див. Дії 23:8). Ці скептики підійшли до Ісуса та **запитали Його** (Мр. 12:18б).

Ймовірно садукееїв неабияк потішило, як Христос дав відсіч їхнім ворогам фарисеям. Вони були впевнені, що на *їхнє* запитання Він точно не зможе відповісти—бо ніхто не міг дати на нього відповідь. Очевидно, це запитання було їхнім улюбленим аргументом у релігійних дискусіях із фарисеями про воскресіння. Тож один із садукееїв зобразив гіпотетичну ситуацію, яка вимагала відповіді:

Учителю, Мойсей написав нам: Як помре кому брат, і полишить дружину, а дитини не лишить, то нехай його брат візьме дружину його, та й відновить насіння для

брата свого. Було сім братів. І перший взяв дружину й умер, не лишивши дітей. Другий теж її взяв, та й помер, і він не лишив дітей. Так само і третій. І всі семеро не полишили дітей. А по всіх вмерла й жінка. А в воскресенні, як воскреснуть вони, то котрому із них вона дружиною буде? Бо семеро мали за дружину її (Мр. 12:19–23).

Аби зрозуміти і цю ілюстрацію, і запитання, необхідно дещо знати про закон, на якому вона ґрунтується. Хоча «закон левірату» записано у книзі Повторення закону 25:5–10, уперше ця практика згадується в книзі Буття 38:8. Коли одружений чоловік помирав, не залишивши спадкоємця, його брат (або найближчий родич) мусив одружитись на його удові й народити спадкоємця. Народжена такою вдовою дитина вважалась законним спадкоємцем маєтку покійного брата. Метою цього закону було зберегти родину та маєток у власності роду.

Нам не відомо, чи дотримувались цього закону в часи Христа (Джон Франклін Картер називає його «рідковживаним законом»), але він все ще був частиною закону Мойсея. Черета подій, змальованих садукєями, була неймовірною, проте не неможливою. Можливо, коли вони запитували: «То котрому із них вона дружиною буде?», то уїдливо посміхались. На їхнє переконання, якщо воскресіння існує, то зображений ними шлюбний вузол розв'язати неможливо.

Якщо фарисеїв ця садукєйська загадка ставила в безвихідь, то Ісуса вона не збентежила. Він відповів: **Помиляєтесь ви, не знавши писання, ні Божої сили** (Мт. 22:29). Було лише дві речі, в яких садукєї вважали себе беззаперечними авторитетами: Бог і Його Слово. Тож, по суті, Христос сказав їм: «Ви не знаєте ні перше, ні друге!»

Їхнє невігластво було очевидним з їхнього хибного уявлення про те, що якщо існує загробне життя, то воно подібне земному. Ісус нагадав їм, що це не так:

Женяться й заміж виходять сини цього віку. А ті, що будуть достойні того віку й воскресіння з мертвих, не будуть ні женитись, ні заміж виходити, ні вмерти вже

не можуть, бо рівні вони Анголам, і вони сини Божі, синами воскресіння будши (Лк. 20:34–36).

Смерть усуває шлюбні зв'язки (Рим. 7:2). До того ж, ми воскреснемо у духовних тілах, а не фізичних (1 Кор. 15:42–44), залишивши позаду тілесні бажання. Це не означає, що ми не відчуватимемо особливої ніжності до членів нашої родини, яких ми любили за життя. Але це означає, що наші стосунки будуть іншими; ми матимемо духовний зв'язок, а не тілесний.

Невігластво садукеїв проявлялось і в іншому хибному припущенні: що люди не мають безсмертного духа. Вони вірили, що «мертва людина припиняє існувати».⁷ Аби викрити їхнє помилкове розуміння, Ісус сказав:

Що ж до мертвих, що воскреснуть, чи ж ви не читали в Мойсеєвій книзі, як, при куці сказав йому Бог, промовляючи: Я Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів. Бо Він є Бог не мертвих, а живих! (Мр. 12:26, 27а).

Це цитата із книги Виходу 3:6. (Книга Виходу була однією з п'яти перших книг Старого Заповіту, які садукеї визнавали). У тому уривку Єгова сказав: «Я є Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів». На той час, коли Бог промовляв ці слова із книги Виходу 3:6, Авраам, Ісак і Яків були вже мертвими упродовж кількох століть. Згідно з садукеями, «мертва людина ... зникає, перетворюючись на ніщо».⁸ Якщо їхнє розуміння вірне, тоді Бог фактично сказав: «Я є Богом *нічого*».

Головна думка Ісус полягала в тому, що Бог не сказав: «Я Бог тих, хто не існують». Його аргументацію можна представити у вигляді силогізму:

Більший засновок: Бог є Богом *живих* людей, а не мертвих.

Менший засновок: Бог сказав: «Я є [теперішній час] Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів»—задовго після їхньої

⁷МакГарві й Пендлтон.

⁸Там само.

смерті.

Висновок: Таким чином, Авраам, Ісак та Яків мусять бути досі *живими*, попри те, що вони померли.

Отже, Христос підійшов до питання про воскресіння радше опосередковано, ніж безпосередньо. Він дійшов до кореня заперечення садукееями воскресіння. Вони не вірили в воскресіння, тому що не вірили, що померлі є досі живими. Ісус довів, що їхній засновок був хибним. Імовірно, Він заперечливо хитнув головою, коли промовив: **Тим-то ви помиляєтесь дуже** (Мр. 12:27б; курсив додано).

А народ, чувши це, дивувався науці Його (Мт. 22:33). Вони ніколи не чули, щоб хтось колись відповів на це таке непросте запитання садукееїв. Навіть присутні при цьому книжники були вражені. Дехто з них сказали: **Учителю, Ти добре сказав!** (Лк. 20:39; див. Мр. 12:32). Імовірно, фарисеї занотували цю відповідь. Віднині садукееї вже не будуть випробовувати їх цим дошкульним запитанням!

Законник запитує про найбільшу заповідь (Мт. 22:34–40; Мр. 12:28–34; Лк. 20:40)

Євангеліє від Матвія 22:34–40

³⁴Фарисеї ж, почувши, що Він уста замкнув садукееям, зібралися разом. ³⁵І спитався один із них, учитель закону, Його випробовуючи й кажучи: ³⁶Учителю, котра заповідь найбільша в законі? ³⁷Він же промовив йому: Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією своєю думкою. ³⁸Це найбільша й найперша заповідь. ³⁹А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе. ⁴⁰На двох цих заповідях увесь Закон і Пророки стоять.

Євангеліє від Марка 12:28–34

²⁸А один із тих книжників, що чув, як вони сперечались, та бачив, як добре Він відповідав їм, приступив та й спитався Його: Котра заповідь перша з усіх? ²⁹Ісус відповів: Перша: Слухай, Ізраїлю: наш Господь Бог—Бог єдиний. ³⁰І: Люби Господа Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і

всім розумом своїм, і з цілої сили своєї! Це заповідь перша! ³¹А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе! Нема іншої більшої заповіді над оці! ³²І сказав Йому книжник: Добре, Учителю! Ти поправді сказав, що Один Він, і нема іншого, крім Нього, ³³і що «Любити Його всім серцем, і всім розумом, і всією душею, і з цілої сили», і що «Любити свого ближнього, як самого себе»,—це важливіше за всі цілопалення й жертви! ³⁴Ісус же, побачивши, що розумно той відповідь дав, промовив до нього: Ти недалеко від Божого Царства! І ніхто не наслідювався вже питати Його.

Євангеліє від Луки 20:40

⁴⁰І вже не наслідювалися питати Його ні про що.

Після суперечки садукєї відійшли, проте фарисеї не бажали визнавати своєї поразки. Коли вони **почу[ли], що Він уста замкнув садукєям, зібралися разом** (Мт. 22:34). Квапливо порадившись, вони послали до Нього найкращого з-поміж них, законника (Мт. 22:35), який добре знався на Писаннях. Раніше вони посилали молодих новобранців; цього разу послали загартованого ветерана. Марк назвав його книжником (Мр. 12:28). Цей чоловік був експертом не з цивільного закону, а з релігійного.

Коли фарисеї оточили Христа, цей законник **спитався, ... Його випробовуючи й кажучи: Учителю, котра заповідь найбільша в законі?** (Мт. 22:35, 36). Серед юдейських вчителів «не було іншого питання, яке б так завзято обговорювали» (Гестер). Рабини нарахували 365 заборонних заповіді й 248 наказових заповіді в Мойсеевім законі. Визнаючи, що виконати всі 613 заповідей було б важко, якщо не неможливо, вони розбили їх за категоріями: «важкі» (більш важливі) та «легкі» (менш важливі). Їхні найгарячіші дискусії точились навколо питання про «найважчу» (найважливішу) заповідь з-поміж усіх.

Позаяк раніше Ісус уже відповідав на це запитання, хтось може здивуватись, чому його знову поставили. Можливо тому, що воно було дуже суперечливе, і фарисеї сподівались, що відповідь Христа, хоча б якою вона була, налаштує проти Нього частину народу. Втім імовірніше за все, запитувачі просто не знали про попередній випадок, оскільки він стався за межами Єрусалиму.

Раніше, коли інший законник питав про це Христа, Він погодився, що весь закон можна узагальнити уривками із книги Повторення закону 6:5 і книги Левит 19:18: Люби Бога й люби ближнього (Лк. 10:25–28). І цього разу Ісус процитував ці уривки:

**Перша: Слухай, Ізраїлю: наш Господь Бог—Бог єдиний.
І: Люби Господа Бога свого, усім серцем своїм, і всією душою своєю, і всім розумом своїм, і з цілої сили своєї!
Це заповідь перша! А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе! Нема іншої більшої заповіді над оці! (Мр. 12:29–31).**

На думку багатьох юдейських вчителів, Повторення закону 6:5 узагальнювало перші чотири із Десяти заповідей, а Левит 19:18—останні шість.

Автори Нового Заповіту користувались схожою логікою стосовно «другої заповіді» (див. Рим. 13:8–10; Гал. 5:14; Як. 2:8). Юдейські начальники вважали, що той, хто виконує Повторення закону 6:5 і Левит 19:18, виконує всі Десять заповідей—а той, хто виконує всі Десять Заповідей, виконує весь Закон.

Очевидно, фарисеї не знали, що їхній представник був вражений попередніми відповідями Христа (Мр. 12:28). Матвій пише, що цей законник діяв від імені фарисеїв (Мт. 22:34, 35), а за Марком складається враження, що його запитання було спонтанним та щирим. Ці два автори не суперечать, а доповнюють один одного: коли фарисеї не знали, що робити далі, можливо один із них (цей законник) визвався сам піти до Ісуса та запитати Його: запитати про те, що його щиро турбувало.

Ось, як цей законник висловив свою згоду з тим, що відповів Господь:

Добре, Учителю! Ти поправді сказав, що Один Він, і нема іншого, крім Нього, і що «Любити Його всім серцем, і всім розумом, і всією душою, і з цілої сили», і що «Любити свого ближнього, як самого себе»,—це важливіше за всі цілопалення й жертви! (Мр. 12:32, 33).

Ісус побачив у цьому книжникові відвертість та чесність,

невластиві більшості фарисеїв. Він сказав йому: **Ти недалеко від Божого Царства!** (Мр. 12:34а). Чи зберіг той законник свій розум відкритим, коли Христос продовжив навчати? Чи зробив він у день П'ятидесятниці крок уперед від «недалеко» й увійшов до царства/церкви (Дії 2:38, 41, 47)? Ми не знаємо, але він мав для цього можливість.

Запитання про найбільшу заповідь було останнім, на яке Ісус відповів публічно. Марк пише: **І ніхто не насмілювався вже питати Його** (12:34б; див. Мт. 22:46). Лука додає: **І вже не насмілювалися питати Його ні про що** (Лк. 20:40). З одного боку, його вороги втомилась бути приниженими. З іншого, битва запитань та відповідей призвела до зворотного ефекту, а не до того, на який вони сподівались: замість того аби осоромитись на очах народу, Ісус вразив їх Своїми відповідями (Мт. 22:33; див. Мр. 12:37).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ЛЮБИ БОГА ВСІМ (МР. 12:29, 30)

Цей урок присвячено «найбільшій заповіді».⁹ Якось до Ісуса підійшов один законник і запитав Його: «Котра заповідь найбільша?» Ось, що відповів йому Христос:

Перша: Слухай, Ізраїлю: наш Господь Бог—Бог єдиний.
І: Люби Господа Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім розумом своїм, і з цілої сили своєї! Це заповідь перша! А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе! Нема іншої більшої заповіді над оці! (Мр. 12:29–31).

Ось вона: найбільша з усіх Божих заповідей. І це думка не якоїсь людини, але беззаперечне твердження Божого Сина.

На одну хвилину порівняйте вимоги цього уривку з релігійною практикою більшості людей нашого часу. Для когось релігія є переважно тим, що заспокоює душу й надає певний статус. У деяких місцях кількість людей, які ходять до церкви, залишається

⁹В основу цього уроку покладено працю Батселла Барретта Бакстера (Batsell Barrett Baxter).

завжди великою, так само як і кількість кримінальних злочинів та правопорушень серед підлітків. Кількість вірян там зростає, тоді як моральні та етичні норми постійно знижуються. У занадто багатьох людей віра та життя йдуть різними дорогами. Дехто не бажає, аби його права рука бізнесу знала, що робить ліва рука віри. Такі речі є дуже далекими від Христового учення в книзі Марка 12:29, 30.

У відповіді Ісуса тому законнику сконцентровано справжнє християнство: любити Бога *всім*:

- «*Всім* серцем своїм»—осередком наших емоцій.
- «*Всією* душею своєю»—осередком життя.
- «*Всім* розумом своїм»—осередком інтелекту.
- «*Всією* силою своєю»—осередком енергії.

Перед нами тотальний розворот усієї вашої особистості до особистості Бога, служіння в людській цілісності. Бог бажає або *все*, з чого складається людина, або нічого.

Можливо, хтось запитає: «А чи має Бог право вимагати від нас такої відданості?» Бог не вимагає від нас нічого, чого б Сам не волів дати нам. Бог полюбив *нас* «усім»:

«Так-то Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (Ів. 3:16).

А Бог доводить Свою любов до нас тим, що Христос умер за нас, коли ми були ще грішниками (Рим. 5:8).

Любов Божа до нас з'явилася тим, що Бог Сина Свого Однородженого послав у світ, щоб ми через Нього жили. Не в тому любов, що ми полюбили Бога, а що Він полюбив нас, і послав Свого Сина вблаганням за наші гріхи (1 Ів. 4:9, 10).

Любити Бога всім нашим розумом

Аби допомогти кожному з нас «любити Бога всім», розглянемо різні аспекти цієї найбільшої заповіді. Почнемо з розуму: «Люби Господа Бога свого ... всім розумом своїм». Згаданий «розум»

це інтелект, та частина людини, що відповідає за її мислення. Так, людина використовує свій розум, коли робить розрахунки. Розумові людина завдячує, коли робить важливі відкриття. Коли ми посилаємо дітей до школи, то в першу чергу за тим, аби розвинути їхній розум. Бог бажає, аби ця частина чоловіків і жінок була присвячена Йому.

Ми можемо любити Бога всім своїм розумом кількома способами. Один із них—через ретельне вивчення Його Слова. Коли Лука писав про місіонерську роботу Павла в Македонії, він зокрема зауважив, що «Ці [верійці] були шляхетніші за солунян, і слова прийняли з повним запалом, і Писання досліджували день-у-день, чи так воно є» (Дії 17:11). Коли Павло писав до Тита про вимоги до старійшин, він сказав, що старійшиною мусить бути чоловік, «що тримається вірного слова згідно з наукою, щоб мав силу й навчати в здоровій науці, і переконувати противних» (Тит. 1:9). Той, хто любить Бога всім своїм розумом, кожного дня виокремить час для Біблії. Також така людина відвідуватиме богослужіння та заняття в церкві Господа, щоб дізнаватись Божу волю.

Крім того—і це дуже важливо—така людина виокремить час аби разом із всією своєю родиною читати, досліджувати та молитись у себе вдома. Наскільки б зміцнився наш світ духовно, якби кожна родина знаходила час для навчання та роздумів!

Ми також любимо всім своїм розумом, коли розумно плануємо та приймаємо рішення. Пропоную вам два дотичні уривки: «Отож, уважайте, щоб поводитися обережно, не як немудрі, але як мудрі, використовуючи час, дні-бо лукаві» (Еф. 5:15, 16). «Шукайте ж найперш Царства Божого й правди його» (Мт. 6:33а). Той, хто любить Бога, завжди *виокремить* час для того, що є насправді важливим, як-то особисте дослідження та роздуми, допомога іншим, робота для Господа. Його розум стане вправним інструментом для рішень на користь не того, «що є кращим для мене», а радше—«що є кращим для задуму та цілей Бога».

У контексті нашої любові до Бога всім нашим розумом, слід дещо зауважити: це лише одна четверта заповіді. Акцент лише на інтелекті може призвести до холодної, раціоналізованої релігії. Є такі люди, які отримують насолоду від інтелектуальної гімнастики, просиджуючи ночі в запальних дискусіях щодо того, скільки

ангелів можуть поміститись на кінчику голки. Також занадто часто любителі міркувати на релігійні теми обмежуються лише ретельним мисленнєвим заглибленням у проблему, проте нічого не роблять на практиці. Тож, якнайкраще слугуючи Богові своїм розумом, не забуваймо, що ця частина заповіді є лише частиною. Ісус вписав її в цілісну картину повної відданості людини Богові.

Любити Бога всім нашим серцем

Тепер розглянемо іншу частину цієї заповіді: «Люби Господа Бога свого, усім серцем своїм ...». Поняття «серце» використовується в Біблії по-різному. Воно може означати інтелект людини, або ж її волю. Втім у цьому контексті воно означає осередок *емоцій*, центр почуттів.

Інколи ми недооцінюємо важливість емоцій в релігії. Можливо, це є реакцією на переважаючий емоційний компонент у багатьох сучасних релігіях. Хоча ми не бажаємо переоцінювати місце емоцій, ми мусимо зрозуміти, що ніхто від них не вільний, що вони є частиною *рушійної сили* кожної людини. Розглянемо подібність між такими поняттями: емоція, мотив і двигун. Двигун автомобіля змушує його рухатись. Те саме робить життєва мотивація, а за нею стоїть емоція.

Слово «ентузіазм», що означає запальне піднесення чи порив, походить від двох грецьких слів, які буквально означають «у Бозі» або «Бог в [нас]». Якщо ми в Бозі й Бог в нас (1 Ів. 4:16), ми мусимо відчувати ентузіазм; ми мусимо бути сповненими піднесених почуттів. Ті, хто добре знали Девіда Ліпскомба, кажуть, що лише один раз бачили, як він плакав. Це сталося, коли він проводив Господню вечерю. Він робив коротку промову щодо важливості Господньої вечері, й раптом, посеред промови, заплакав, не завершивши її. Ті сльози брата Ліпскомба були не з його розуму, а з його серця.

Що означає любити Бога всім своїм серцем? Ми любимо Бога всім своїм серцем, ...

- Коли ми коримось Йому не тому, що мусимо, а тому, що хочемо цього.
- Коли у порівнянні з любов'ю до Нього та стосунками з Ним, все інше то ніщо.

- Коли ми любимо Його більше за все інше.

Також, ми любимо Бога всім нашим серцем, коли ми бажаємо й готові, якщо треба, *відмовитись від усього*, аби служити Йому. Ми мусимо бути ...

- Готовими відмовитись від тих, кого любимо, як це зробив Авраам.
- Готовими відмовитись від свого майна, як це зробив Йов.
- Готовими відмовитись від задоволень і радості, як це зробив Мойсей.

Знову ж таки, ми любимо Бога всім нашим серцем, коли ми бажаємо й готові зробити все, що завгодно, для Бога:

- Готові покаятись, як це зробив Давид.
- Готові хреститись, як це зробили юдеї в день П'ятидесятниці.
- Готові постраждати тілесно, як Павло.
- Готові послужити, як Тавіта.
- Готові давати, як Закхей.

Церква потребує більше почуттів й більше служіння серця. Втім, як і в випадку з розумом, слід зауважити на необхідності бути обережними. Деякі люди дозволяють своїм почуттям та емоціям витіснити все інше в релігії. Ті, хто керуються виключно почуттями, подібні до неглибокого ґрунту, на який впало зерно. Через брак глибини ґрунту рослини швидко проростають і так само швидко висихають (Мт. 13:6). Сьогодні багато людей вірять, що допоки щось їх глибоко зворушує, допоки вони мають сильні почуття, Бог їх приймає. Але це не так. Сектантський світ часто є бурхливим на емоції, але легковажним на виконання Божих заповідей (див. Рим. 10:2).

У цій, найбільшій з усіх заповідей, Ісус дав зрозуміти, що необхідно мати сплав серця й розуму, емоцій та інтелекту. Ми уподібноли емоції двигуну автомобіля, але інтелект можна порівняти з кермом. Для того аби автомобіль доставив нас у місце призначення, необхідно й те, й інше. Автомобіль із добрим двигуном, але без керма, може проїхати дуже далеко, але хто знає,

де він зупиниться? З іншого боку, автомобіль із кермом, але без двигуна, й зовсім не зрушить з місця. Автомобілю потрібні обидва. Так само необхідні й розум і серце, аби мати віру, якої бажає Бог. Розум дізнається про Божу волю та утримує нас у межах, які Він встановив. Потім серце зігріває та підсилює почуття, з якими ми поклоняємось та служимо Всемогутньому у визначених Ним межах. Тож, любитимемо Бога *всім* нашим розумом і *всім* нашим серцем.

Любити Бога всією своєю силою

Ісус також сказав: «Люби Господа Бога свого, ... з цілої сили своєї». Сила людини складається з її талантів та енергії. До цього ми говорили про те, аби любити Бога розумом (осередком інтелекту) і серцем (осередком емоцій), проте ці два аспекти любові є внутрішніми. Якщо ми любимо Бога по-справжньому, наша любов мусить мати *зовнішній вияв*: виявлятися в діях, виявлятися у послуху.

Християнство є *дієвою* релігією. Христос сказав: «Не кожен, хто каже до Мене: Господи, Господи! увійде в Царство Небесне, але той, хто *виконує* волю Мого Отця, що на небі» (Мт. 7:21; курсив додано). Яків писав: «Будьте ж *виконавцями* слова, а не слухачами самими, що себе самих обманюють» (Як. 1:22; курсив додано). Павло сказав про це так: «бо мусимо всі ми з'явитися перед судовим престолом Христовим, щоб кожен прийняв згідно з тим, що в тілі *робив* він, чи добре, чи лихе» (2 Кор. 5:10; курсив додано). Людина, яка не бажає використовувати свою силу на служіння Богові, не годиться для небесного царства.

Як любити Бога всією нашою силою? По-перше, ми любимо Бога всією нашою силою, коли використовуємо *те, що маємо*, для Нього. Здібності плюс можливості дорівнюють відповідальності. Визначте для себе, як ви можете найкраще використовувати свої таланти та енергію в служінні Господеві. Існує думка, що кожен із нас має в десять разів більше здібностей за ті, які ми використовуємо. Намагайтесь розвивати свої таланти для Христа.

Як вже зазначалось, ми любимо Бога всією своєю силою, коли любов, яка є в нашому серці, виявляється в конкретних діях. Говорячи простими словами, ми мусимо *працювати* для свого Пана (1 Кор. 15:58). Один видатний євангеліст минулого якимось

сказав, що він не хоче постарітись, але хоче виробитись на служінні Христові. Хоча всі ми час від часу потребуємо відпочинку, краще виробитись, аніж затрухлявити.

До того ж, ми любимо Бога всією своєю силою, коли віддаємо Йому найкраще, що в нас є. Дуже часто ми ставимось до Господа так, як в моїй родині ставились до старого собаки: ми даємо Йому залишки. Бог не бажає часу, грошей, талантів та енергії, які залишилися в нас після роботи та іншої діяльності. Він бажає кращого, що є в нас (Мт. 6:33). Ми даватимемо Йому наше найкраще, якщо любитимемо Його всією нашою силою.

Любов до Бога всією нашою силою мусить бути частиною нашого цілісного ставлення до Нього у всій нашій повноті. Самсон любив Бога всією своєю силою, але не зумів любити Його своїм розумом та серцем. Любов, виявлена в наших діях, мусить бути керована інтелектом та мотивована емоціями. Втім пам'ятайте, що робота для Христа свідчить про щирість нашої любові.

Любити Бога всією своєю душею

І, нарешті, зазначимо, що Ісус сказав: «Люби Господа Бога свого ... всією душею своєю». Христос назвав душу другою, але я помістив її наостанок, позаяк вона узагальнює наше ставлення до Отця.

Грецьке слово, яке перекладається як «душа», це ψυχή (*психе*), з якого походить відоме нам «психологія». Інколи це слово вживається в Новому Заповіті як еквівалент «розуму» або «серцю»—тій частині людини, яка відповідає за мислення або почуття. Для багатьох із нас слово «душа» є синонімом духа, вічної складової людини. Проте в книзі Марка 12:29, 30 це слово протиставляється інтелекту й почуттям, і вживається паралельно до них. Тож наведені вище визначення тут не годяться. Можливо, підказкою нам послужить той факт, що *психе* часто перекладають як «життя». Зверніть увагу на наступні уривки, в кожному з яких слово «життя» або «душа» в значенні «життя» є перекладом *психе*:

«Через те вам кажу: Не журіться про *життя* своє— що будете їсти та що будете пити, ні про тіло своє,—у що зодягнетесь. Чи ж не більше від їжі життя, а від одягу тіло?» (Мт. 6:25; курсив додано).

«Ніхто більшої любові не має за ту, як хто свою *душу* поклав би за друзів своїх» (Ів. 15:13; курсив додано).

«... хто з вас бути першим бажає,—нехай буде він всім за раба. Так само й Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, а щоб послужити й *душу* Своєю дати на викуп за багатьох» (Мт. 20:27, 28; курсив додано).

У цих уривках слово *психе* означає життя всередині людини. Як на мене, любити Бога «всією своєю душею» є любити Його всією своєю сутністю—любити Його всім, з чого складається людина і з чого вона може складатись.

За допомогою наведених уривків ми бачимо, що любити Бога всім своїм життям означає, зокрема, ставити Бога над матеріальними речами цього земного життя. Це поширюється й на нашу готовність пожертвувати своїм життям для Нього, якщо це буде потрібно—й готовність використати наші життя для служіння Йому й людям. Любити Бога всією своєю душею означає віддавати Йому себе повністю—серце, тіло й душу. За словами видатного проповідника Т. Б. Ларімора (Т. В. Larimore), «Розум, м'язи й гроші; час, язик і талант; голова, руки й серце; тіло, душа й дух»,—все це слід присвятити нашому Господеві.

Висновок

Ось віра цілісної людини: «Люби Господа Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім розумом своїм, і з цілої сили своєї» (Мр. 12:30). Робітник працює руками. Ремісник працює руками й головою. Митець працює руками, головою й серцем. Християнин працює *для* Бога своїми руками, головою, серцем і своїм життям. Вірш 12:30 із книги Марка зображує людину, що повністю віддана Господеві.

Ісус запитує про «Христа»
(Мт. 22:41–46; Мр. 12:35–37; Лк. 20:41–44)

Євангеліє від Матвія 22:41–46

⁴¹Коли ж фарисеї зібрались, Ісус їх запитав, ⁴²і сказав: **Що ви думаєте про Христа? Чий Він син? Вони Йому кажуть:**

Давидів. ⁴³Він до них промовляє: Як же то силою Духа Давид Його Господом зве, коли каже:

⁴⁴Промовив Господь Господеві моєму:
сядь праворуч Мене,

доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм.

⁴⁵Тож, коли Давид зве Його Господом, як же Він йому син? ⁴⁶І ніхто не спромігся відповісти Йому ані слова... І ніхто з того дня не наважувався більше питати Його.

Євангеліє від Марка 12:35–37

³⁵Потому Ісус відповів і промовив, у храмі навчаючи: Як то книжники кажуть, що ніби Христос—син Давидів? ³⁶Адже той Давид Святим Духом сказав:

Промовив Господь Господеві моєму:
сядь праворуч Мене,

доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм!

³⁷Сам Давид Його Господом зве,—як же Він йому син? І багато людей залюбки Його слухали.

Євангеліє від Луки 20:41–44

⁴¹І сказав Він до них: Як то кажуть, що Христос син Давидів? ⁴²Таж Давид сам говорить у книзі Псалмів:

Промовив Господь Господеві моєму:
сядь праворуч Мене,

⁴³поки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм?

⁴⁴Отже, Давид Його Господом зве,—як же Він йому син?

Вороги Христа вичерпали свої запитання, проте Він ні. Він повернувся до фарисеїв, які все ще купчилися поруч (Мт. 22:41), та й запитав їх: **Що ви думаєте про Христа? Чий Він син?** (Мт. 22:42а). Згідно з Матвієм, Ісус спитав про це фарисеїв, тоді як Марка 12:35 створює враження, що Ісус звернувся з цим запитанням до всіх слухачів. Луки 20:40, 41 зазначає, що Він поставив це запитання тим, хто допитували Його. Всі ці повідомлення вірні: Він спрямував Своє запитання всім, хто міг Його чути, зокрема фарисеям (які допитували Його), вимагаючи їхньої відповіді.

Коли фарисеї почули слово «Христос», вони на відміну від нас подумали не про Ісуса, а про Месію, якого Бог пообіцяв за кілька

столить до того. На перший погляд, Ісусове запитання здавалось легким. Юдейські релігійні вчені були спільної думки про те, що Месія (Христос) має бути нащадком царя Давида (2 Сам. 7:12, 13; Пс. 88[89]:4, 5; 131[132]:11; Іс. 9:7; 11:1, 2; Єр. 23:5). Тож вони відповіли: **Давидів** (Мт. 22:42б). Їхня відповідь не була неправильною, вона була неповною. Писання дійсно каже, що Месія має бути нащадком Давида, але воно каже більше. Фарисеї мусили розширити своє розуміння Месії.

Після першого запитання Ісус поставив друге: **Як же то силою Духа Давид Його Господом зве, коли каже: Промовив Господь Господеві моєму: сядь праворуч Мене, доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм** (Мт. 22:43, 44). Це цитата з Псалма 109[110]:1, «який юдеї на загал розглядали як обітницю Месії» (Картер). Ісус підтвердив, що Давид написав Псалом 109[110] і що він зробив це по натхненню від Духа. Перший згаданий «Господь» був Богом, Отцем. На думку юдеїв, другим «Господом» був Месія.

Ісус завершив: **Тож, коли Давид зве Його Господом, як же Він йому син?** (Мт. 22:45). Христос *був* «Сином Давидовим», але Він був *більшим* за це. Як Господь Давида Він існував раніше Давида й був Творцем Давида. Пізніше Ісус висловив це багатогранне поняття, коли свідчив Іванові: «Я корінь і рід Давидів» (Об. 22:16; курсив додано). Фарисеї розуміли, що Месія був сином *Давида* (царем); але їм також треба було зрозуміти, що Він був і Сином *Бога* (богом).

І ніхто не спромігся відповісти ... ані слова на Ісусове запитання (Мт. 22:46). Аби відповісти, вони мусили б визнати, що їхнє вчення про Месію було неповним. Марк пише, що **багато людей залюбки [Ісуса] слухали** (Мр. 12:37б). Можливо, людям подобалось, як Ісус давав відсіч тим, хто вважали себе неперевіреними знавцями Писань.

ПІДРОЗДІЛ II

ОСТАННЯ ПУБЛІЧНА ПРОМОВА

Містить гармонію

Мт. 23:1—25:46

Мр. 12:38—13:37

Лк. 20:45—21:36

Ів. 12:20—50

ВІВТОРОК: «ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ ЗАПИТАНЬ» (ПРОДОВЖЕННЯ)

Христос викриває книжників та фарисеїв
(Мт. 23:1–39; Мр. 12:38–40; Лк. 20:45–47)

Євангеліє від Матвія 23:1–39

¹Тоді промовив Ісус до народу й до учнів Своїх, ²і сказав: На сидінні Мойсеєвим усілися книжники та фарисеї. ³Тож усе, що вони скажуть вам,—робіть і виконуйте; та за вчинками їхніми не робіть, бо говорять вони та не роблять того. ⁴Вони ж в'яжуть тяжкі тягарі, і кладуть їх на людські рамена, самі ж навіть пальцем своїм не хочуть їх порушити... ⁵Усі ж учинки свої вони роблять, щоб їх бачили люди, і богомілья свої розширяють, і здовжують китиці. ⁶І люблять вони передніші місця на бенкетах, і передніші лавки в синагогах, ⁷і привіти на ринках, і щоб звали їх люди: Учителю! ⁸А ви вчителями не звіться, бо один вам Учитель, а ви всі брати. ⁹І не називайте нікого отцем на землі, бо один вам Отець, що на небі. ¹⁰І не звіться наставниками, бо один вам наставник,—Христос. ¹¹Хто між вами найбільший, хай слугою вам буде! ¹²Хто-бо підноситься, буде понижений, хто ж понижується, той піднесеться.

¹³Горе ж вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що перед людьми зачиняєте Царство Небесне,—бо й самі ви не входите, ані тих, хто хоче ввійти, увійти не пускаєте! ¹⁴Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що вдовині хати поїдаєте, і напоказ молитесь довго,—через те осуд тяжкий ви приймете!

¹⁵Горе ж вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що обходите море та землю, щоб придбати нововірця одного; а коли те стається, то робите його сином геєнни, вдвоє гіршим від вас!

¹⁶Горе вам, проводирі ви сліпі, що говорите: Коли хто поклянеться храмом, то нічого; а хто поклянеться золотом храму, то той винуватий. ¹⁷Нерозумні й сліпі, що-бо більше: чи золото, чи той храм, що освячує золото? ¹⁸І: Коли хто поклянеться жертівником, то нічого, а хто поклянеться жертвою, що на нім, то він винуватий. ¹⁹Нерозумні й сліпі, що-бо більше: чи жертва, чи той жертівник, що освячує жертву? ²⁰Отож, хто клянеться жертівником,—клянеться ним та всім, що на ньому. ²¹І хто храмом клянеться,—клянеться ним та Тим, хто живе в нім. ²²І хто небом клянеться,—клянеться Божим престолом і Тим, Хто на ньому сидить.

²³Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що даєте десятину із м'яти, і ганусу й кмину, але найважливіше в Законі покинули: суд, милосердя та віру; це треба робити, і того не кидати. ²⁴Проводирі ви сліпі, що відціджуєте комаря, а верблюда ковтаєте!

²⁵Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що чистите зовнішність кухля та миски, а всередині повні вони здирства й кривди! ²⁶Фарисею сліпий, очисти перше середину кухля, щоб чистий він був і назовні!

²⁷Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що подібні до гробів побілених, які гарними зверху здаються, а всередині повні трупних кісток та всякої нечистоти! ²⁸Так і ви,—назовні здаєтеся людям за праведних, а всередині повні лицемірства та беззаконня!

²⁹Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що пророкам надгробники ставите, і праведникам прикрашаєте пам'ятники, ³⁰та говорите: Якби ми жили за днів наших батьків, то ми не були б співниками їхніми в крові пророків. ³¹Тим самим на себе свідкуєте, що сини ви убивців пророків. ³²Доповніть і ви міру провини ваших батьків! ³³О змії, о роде гадючий, як ви втечете від засуду до геєнни?

³⁴Ось тому посилаю до вас Я пророків, і мудрих, і книжників; частину їх ви повбиваєте та розіпнете, а частину їх ви бичуватимете в синагогах своїх, і будете гнати з міста

до міста. ³⁵Щоб спала на вас уся праведна кров, що пролита була на землі, від крові Авеля праведного, аж до крові Захарія, Варахіїного сина, що ви замордували його між храмом і жертівником! ³⁶Поправді кажу вам: Оце все спаде на рід цей!

³⁷Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе! Скільки разів Я хотів зібрати діти твої, як та квочка збирає під крила курчаток своїх,—та ви не захотіли! ³⁸Ось ваш дім залишається порожній для вас! ³⁹Говорю-бо Я вам: Відтепер ви Мене не побачите, аж поки не скажете: Благословенний, Хто йде у Господнє Ім'я!

Євангеліє від Марка 12:38–40

³⁸Він же сказав у науці Своїй: Стережіться тих книжників, що люблять у довгих одежах проходжуватись, і привіти на ринках, ³⁹і перші лавки в синагогах, і перші місця на прийняттях, ⁴⁰що вдовині хати поїдають, і моляться довго напоказ,—вони тяжче осудження приймуть!

Євангеліє від Луки 20:45–47

⁴⁵І, як увесь народ слухав, Він промовив до учнів Своїх: ⁴⁶Стережіться книжників, що хочуть у довгих одежах ходити, і люблять привіти на ринках, і перші лавки в синагогах, і перші місця на бенкетах, ⁴⁷що вдовині хати поїдають, і моляться довго напоказ,—вони тяжче осудження приймуть!

Під час словесного двобію між Ісусом та Його ворогами, зібрався великий натовп (див. Мр. 12:37б). Перш, ніж закінчити цей поєдинок, Христос мав зробити ще дещо. Це завдання було не з приємних, але необхідним. Він промовив суворий вирок фарисеям. Ця секта переслідувала Його упродовж кількох років, але не слід думати, що Господь хотів лише вилити на них Свій гнів та гіркоту. До вашої уваги декілька можливих причин цієї такої суворі та різкої промови Ісуса:

1. Злі чини треба викривати. Псалмоспівець писав: «Хто Господа любить, ненавидьте зло!» (Пс. 96[97]:10а; див. Ам. 5:15). Перед цим Христос очистив храм із багатом в руках; тепер Він зробив те саме словами.

2. Ті люди, що були під впливом фарисеїв, мушили побачити

їх такими, якими ті були насправді. Тож Він звертався як на загал до народу (Мт. 23:1), так і зокрема до учнів (Мт. 23:1; Лк. 20:45).

3. Фарисеї мусили покаятись. Тому Він звернувся й до них самих (Мт. 23:13), можливо, сподіваючись, що усвідомлення своєї гріховності приголомшить хоча б одного чи більше з них. Святе Письмо навчає нас: «Докоряй мудрому,—і він тебе буде любити» (Пр. 9:8б; УБТ). Раніше Ісус спілкувався з фарисеєм, який був «недалеко від Божого Царства» (Мр. 12:34). Можливо, серед присутніх були й інші чесні серця.

Більшість авторів зображують Христа під час виголошення «горя» в книзі Матвія 23 як такого, чий очі палають від гніву, а палець осудливо вказує на винуватців. Але хіба ви не відчуваєте біль наприкінці Його промови? На думку одного коментатора, розділ 23 Євангелія від Матвія ...

... то є страждальний крик співчуття; ми не зрозуміємо дух і мету цієї промови, якщо не вловимо ноту жалю, що бринить в її найсуворіших реченнях. Насправді, це останній заклик Спасителя до Його затятих ворогів, в якому Він викриває їхні провини та попереджає про неминуче покарання, сподіваючись, що, можливо, вони все ж таки покаються.¹

Нам слід утриматись від висновку, що суворість Христових слів вказує лише на Його прагнення викрити та засудити Його ворогів. Завершальна частина Ісусової промови (Мт. 23:37–39) свідчить про «сильне бажання явити милосердя» (Картер).

Головний акцент у розділі 23 книги Матвія зроблено на *лицемірстві* фарисеїв (див. вірші 13–15, 23, 25, 27–29). В очах Господа гріх лицемірства був одним із найогидніших. **Лицемір** є перекладом грецького слова *ὕποκριτής* (*гіпокрітес*), яким греки називали драматичного актора. *Гіпокрітес* є складеним словом, утвореним через поєднання *κρίτής* (*крітес*), що означає «суддя», та прийменника *ὑπό* (*гіно*), який може означати «під» або «збоку». Утворене таким чином слово стало означати того, хто видає себе за когось, ким він не є насправді. Зверніть увагу на поняття «видавати себе за когось». Ми всі час від часу «говоримо [якісь речі],

¹Девід Сміт (David Smith).

та не робимо того»,—втім непослідовність ще не є лицемірством. Лицемір—це не той, кому не вдається жити за відомими йому стандартами добра; це властиво всім нам (Рим. 3:23). Радше, лицемір—це той, хто свідомо та цілеспрямовано намагається ввести в оману інших людей щодо свого духовного статусу. Сповнене лицемірства серце призводить до лицемірного способу життя.

З огляду на все це, чи можемо ми з впевненістю визначити, чи є якась людина лицемірною чи вона просто піддалась слабкостям? Не можемо. Але це міг зробити Ісус, бо Він знав, що в серці людей (Ів. 2:25). Ані ви, ані я не можемо заглянути в серця інших людей. Тому нам слід бути дуже обережними та стриманими, перш ніж називати когось «лицеміром». Єдине серце, яке я можу знати, це моє. Єдине серце, яке ви можете знати, це ваше (1 Кор. 2:11). Тож, коли ми розглядатимемо лицемірство фарисеїв, нам не слід використовувати цей уривок як мірило інших людей. Радше, заглянемо у свої власні серця й подивимось, чи не є в них ознак лицемірства.

Коли Христос дорікав фарисеям за їхнє лицемірство, Він сказав, що вони **осуд тяжчий ... приймуть** (Мт. 23:14; Мр. 12:40) і назвав їх **синами геєнни** (Мт. 23:15). Ближче до кінця Своєї промови Він сказав: **О змії, о роде гадючий, як ви втечете від засуду до геєнни?** (Мт. 23:33; пор. Мт. 3:7; 12:34; Лк. 3:7). Якщо учні ще почувались ніяково, побоюючись образити фарисеїв (Мт. 15:12), то виголошене Ісусом «горе», очевидно, напало на їх.

Можливо, це була остання публічна промова Христа; принаймні, однією з останніх. «Вона була актуальною; втім Ісус, очевидно, усвідомлював, що вона була смертельно небезпечною. Після неї Він не міг сподіватись на милосердя» (Б. С. Дін). Його вороги залишили поле битви «закривавленими» та побитими, але ще рішучіше налаштованими вбити Його.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «СТЕРЕЖІТЬСЯ ФАРИСЕЙСЬКОЇ РОЗЧИНИ» (МТ. 23:1–39; МР. 12:38–40; ЛК. 20:45–47)

Якось Ісус сказав Своїм апостолам: «Стережіться уважливо фарисейської розчини» (Мт. 16:6). Спочатку це Його застереження

збентежило учнів, але пізніше «зрозуміли вони, що Він не казав стерегтися їм розчини хлібної, але фарисейської науки» (Мт. 16:12; курсив додано). Іншого разу Ісус сказав: «Стережіться розчини фарисейської, що є лицемірство» (Лк. 12:1; курсив додано).

Жодні з Христових ворогів не були такими наполегливими та прискіпливими, як фарисеї, й жоден інший уривок не викриває їх так, як розділ 23 в книзі Матвія разом з паралельними уривками в Євангеліях від Марка та Луки. Чому Ісус застерігав Своїх учнів проти фарисейської розчини (впливу)? Чому Він сказав, що фарисейська розчина то є лицемірство? Аби вповні відповісти на ці запитання, нам слід уважно дослідити розділ 23 книги Матвія.

Ніколи Господь не промовляв більш суворих слів осуду, як Він зробив це в цьому розділі. Розглянемо одну з цілей цієї промови: її було збережено, *бо ми потребуємо її*. Ісусові слова мають загальне застосування. Всім людям більшою чи меншою мірою притаманні ці фарисейські гріхи. Крім того, як і фарисеї, більшість із нас не усвідомлює своїх вад. Тому «шокова терапія» Господа може бути корисною й для нас.

Нам легко помічати лицемірство в інших людях, або принаймні легко помічати те, що ми *вважаємо* лицемірством, в інших, але важко бачити його в собі. Тож, досліджуючи розділ 23 Євангелія від Матвія, намагаємось застосовувати його до *себе*.

Пояснення²

(Мт. 23:1–12; Мр. 12:38, 39; Лк. 20:45, 46)

Спочатку Христос звернувся до народу й назвав передумови «горя», яке Він виголосив після того: «На сидінні Мойсеєвим усілися книжники та фарисеї» (Мт. 23:2). Книжники та фарисеї призначили самі себе авторитетами закону Мойсея, хоча в цілому всі з цим погодились. Книжників названо разом із фарисеями, тому що більшість із них належала саме до цієї секти. «Тож усе, що вони скажуть вам,—робіть і виконуйте» (Мт. 23:3а). Інакше кажучи, «Усе з того, що вони вам кажуть згідно з *Мойсеєвим вченням*, робіть і виконуйте». «Та за вчинками їхніми не робіть, бо говорять вони та не роблять того» (Мт. 23:3б). У центрі Ісусового осуду фарисеїв

²Заголовок та три пункти цього розділу запозичені у Воррена Вірсбі (Warren W. Wiersbe) та адаптовані.

лежать слова: «говорять вони та не роблять того». Інакше кажучи, «вони не виконують того, що самі проповідують іншим». Як уже зазначалось, фарисеї були винні в лицемірстві (Мт. 23:13–15, 23, 25, 27, 29; див. Лк. 12:1).

Христос навів приклад із життя фарисеїв, які «говорили-та-не-робили»: «Вони ж в'яжуть тяжкі тягарі, і кладуть їх на людські рамена, самі ж навіть пальцем своїм не хочуть їх порушити» (Мт. 23:4). Закон уже сам по собі був важким (Дії 15:10), утім вони додали до нього величезний тягар своїх традицій (Мр. 7:3). Вони наполягали на тому, аби інші люди виконували і Закон, і традиції, проте для себе вигадували різні способи обійти Закон. Раніше ми вже бачили це на прикладі «корвану», який допомагав їм ухилитись від заповіді піклуватись про своїх старих батьків (Мр. 7:11–13). У цьому уривку ми маємо інший приклад щодо такого формулювання клятви, аби вона ні до чого не зобов'язувала (Мт. 23:16–22).

Попри все це фарисеї хотіли, щоб всі *вважали* їх надзвичайно побожними: «Усі ж учинки свої вони роблять, щоб їх бачили люди, і богомільля свої розширяють» (Мт. 23:5а). Слово, перекладене як «богомільля» (пор. «філактерії»; УБТ), означає «оберіг, охорону».³ Цим словом юдеї називали маленькі шкіряні коробочки, куди вони клали певні уривки з Писань. Вони прив'язували ці коробочки до рук та лоба, а також прибивали над дверима. Ця людська традиція виникла в результаті буквального тлумачення фрагменту з книги Повторення закону 6:8, 9 (див. 5 М. 11:18–20). У книзі Повторення закону 6:8, 9 йдеться про те, аби написати Божий закон на своєму серці, розумі та на одвірках дому (див. 2 М. 13:9). Утім набагато легше носити коробочку, ніж виконувати те, що заповідав Закон. Фарисеї «розширяли свої філактерії», роблячи їх більшими за розміром, ніж філактерії інших людей.

Продовжуючи цю тему, Ісус сказав: «[Вони] здовжують китиці» (Мт. 23:5б). Мойсей велів ізраїльтянам зробити китиці «на краях» їхнього одягу як нагадування про Закон (4 М. 15:38, 39; 5 М. 22:12). Фарисеї робили свої нагадувальні китиці довшими, ніж у інших.

В оповістях Марка та Луки Ісус додав ще один приклад показної поведінки фарисеїв: вони «люблять у довгих одежах проходжуватись» (Мр. 12:38; див. Лк. 20:46). Довгі одежі, що

³Аналітичний лексикон грецької мови (*The Analytical Greek Lexicon*).

тяглися по землі, були одягом багатіїв та вчених.

Але чому ці релігійні провідники влаштовували таке шоу? Для того, аби отримати визнання та шану від людей: «люблять вони передніші місця на бенкетах» (Мт. 23:6а). Такі місця поруч із хазяїном вважались почесними (див. Лк. 14:7–11). «Люблять вони ... і передніші лавки в синагогах» (Мт. 23:6б). Ці «передніші лавки» являли собою «півколо сидінь спиною до ... кафедри, за якою відбувалось читання, й обличчям до громади» (МакГарві). Любили вони «і привіти на ринках, і щоб звали їх люди: Учителю!» (Мт. 23:7). Їм подобалось, коли люди вклонялись їм, вітаючи їх такими титулами як «Учителю, великий!»

Згадавши про поняття «Учитель», Господь коротко прокоментував використання релігійних титулів:

А ви вчителями не звіться, бо один вам Учитель, а ви всі брати. І не називайте нікого отцем на землі, бо один вам Отець, що на небі. І не звіться наставниками, бо один вам наставник,—Христос (Мт. 23:8–10).

Коли Ісус велів не називати людей «учителем», «отцем» або «наставником», це не було осудом вживання цих слів на загал. Новий Заповіт повідомляє про тих, хто виконує роботу «вчителя» (Еф. 4:11) або «наставника» (Євр. 13:17, 24), і також немає нічого поганого аби називати свого батька «отцем» (Еф. 6:2). Павло називав себе духовним «отцем» тих, кого він навчав (1 Кор. 4:15)— проте вони не звертались до нього «Отець Павло». Радше, Христос засуджував використання релігійних титулів: використання спеціальних назв для «обраних», що звеличували їх над рештою людей. Ісус наголошував: «Ви всі брати». Великий апостол був лише «братом Павлом» (2 Пет. 3:15), а жінка, що працювала разом із ним, була «сестрою Фівою» (Рим. 16:1). Цієї родинної термінології має бути достатньо для християн.

Осудження (Мт. 23:13–36; Мр. 12:40; Лк. 20:47)

Настав час Ісусу звернутись до фарисеїв. Він повернувся до них та виголосив вісім «горе вам». Сім із них містяться в книзі Матвія, а слова Господа, записані Марком та Лукою, вважаються восьмим. Ці Христові слова належать до «найжахливішого з будь-

коли сказаного» (Сміт). У цій промові Ісус назвав головні гріхи фарисеїв.

Традиція проти істини (Мт. 23:13)

Їхні упереджені ідеї стосовно Месії не дозволяли їм визнати Ісуса Царем. Також ці ідеї не дозволяли прийняти Його тим людям, яких вони навчали.

Гроші проти милосердя (Мт. 23:14; Мр. 12:40; Лк. 20:47)

Коли вдовиці довіряли фарисеям піклуватись про їхні інтереси, ці релігійні провідники користались цим, вигадуючи різні способи привласнити їхнє майно. Нам не відомо достеменно, як саме фарисеї «вдовині хати поїдали», але подібну аморальну поведінку можна й досі побачити серед деяких безчесних юристів. У Божих очах, красти у вдовиць завжди було огидних гріхом (2 М. 22:22–24; 5 М. 27:19).

Завойовувати проти навертати (Мт. 23:15)

Юдеї були войовничими проповідниками, намагаючись навернути язичників у юдаїзм (Кой Ропер). На жаль, фарисеїв більше цікавило зробити з новонавернених фарисеїв, ніж щирих послідовників істинного Бога. В результаті їхньої «війни» з неправильними віруваннями новонавернених, новий учень ставав ще більш ревним до «передань старших» (Мр. 7:3), ніж вони самі—й таким чином, «вдвічі сином геєнни» від них.

Зручність проти вірності (Мт. 23:16–22)

Старий Заповіт навчав відповідальному ставленню до клятв; їх треба було виконувати (4 М. 30:2). Утім фарисеї навчали, що можна було так сформулювати свою клятву, аби вона ні до чого не зобов'язувала того, хто клядеться. Ісус викрив хибність цієї практики та її обґрунтування. Пам'ятаймо, що раніше Він уже казав Своїм послідовникам: «А Я вам кажу не клястися зовсім: ані небом, бо воно престол Божий; ні землею, бо підніжок для ніг Його це» (Мт. 5:34, 35а).

Другорядне проти головного (Мт. 23:23, 24)

Фарисеї ревно ставились до релігійних ритуалів та приписів,

як-от десятина, аж до того, що давали десяту частину з найдрібнішої городини. Водночас вони нехтували духовним станом своїх сердець: вони «покинули ... суд, милосердя та віру» (Мт. 23:23а; див. Мих. 6:8).

Господь назвав їх «проводирями сліпими, що відціджують комаря, а верблюда ковтають» (Мт. 23:24). Ця пів-гумористична метафора зображує зусилля фарисеїв аби відцідити зі своєї питної води нечистого комаху (3 М. 11:20, 23) у той час, коли вони, не вагаючись, ковтають не менш нечистого верблюда (3 М. 11:4).

Чи говорив при цьому Ісус про те, що неправильно дотримуватись усіх Божих заповідей, навіть так званих «найменших»? Зовсім ні. Він сказав: «Це [“те, що легше”] *треба робити*, і того [“те, що важче”] не кидати» (Мт. 23:23б; курсив додано).

Зовнішнє проти духу (Мт. 23:25, 26)

Христос ужив ілюстрацію посудини, чистої ззовні, але брудної всередині (див. Лк. 11:39). Він сказав фарисеям, що якщо вони будуть чистити внутрішню частину кухля, то зовнішня стане чистою автоматично. Втім не робіть так, коли будете мити посуд наступного разу. Це правило працює не з буквальними посудинами, а з нашими серцями та життями!

Видиме проти справжнього (Мт. 23:27, 28)

Ісус ужив ще одну метафору про внутрішнє-зовнішнє: фарисеї були подібні до «гробів побілених, які гарними зверху здаються, а всередині повні трупних кісток, та всякої нечистоти» (Мт. 23:27). Зовні фарисеї виглядали дуже набожними та благочестивими, але всередині вони були «повні лицемірства та беззаконня» (Мт. 23:28).

Пишиномовність проти реальності (Мт. 23:29–36)

Фарисеї робили шоу з ушанування пророків минулого та наполягали на тому, що вони були не такі, як їхні батьки, що тих пророків вбивали (див. Мт. 23:37). Ісус сказав, що вони були такі самі, як і їхні батьки. Насправді, зовсім скоро вони почнуть переслідувати та вбивати Божих посланців. Якщо вони потребували доказів цього конкретного обвинувачення, то навіть у той самий момент, коли Христос промовляв ці слова, вони змовились убити *Його*, Самого Божого Сина. Ісус сказав їм що, через таке їхне

ставлення до Божих посланців, «уся кров праведників ... пролита на землі, ... спаде на рід цей» (Мт. 23:35, 36).

Плач (Мт. 23:37–39)

Хоча Ісус промовив ці слова майже дві тисячі років тому, вони й досі печуть нам. Утім суворість тих слів не означає, що у Христа не було іншої цілі, як лише осудити Своїх ворогів. Він завжди *підлювався* про Своїх слухачів, чи то друзів, чи то ворогів. Біблія каже, що «кого Господь любить, картає того» (Пр. 3:12а; див. Євр. 12:6). Любов, що картає, забарвлює завершальні слова цього розділу.

Раніше Ісус уже оплакував Єрусалим (Лк. 19:41–44). Тепер Він сказав: «Єрусалиме, Єрусалиме, що вбиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе!» (Мт. 23:37а). У минулому Єрусалим відкидав Божих пророків. Тепер він відкидав Самого Месію. «Скільки разів Я хотів зібрати діти твої [зокрема й фарисеїв та інших релігійних провідників], як та квочка збирає під крила курчаток своїх,—та ти не захотів!» (Мт. 23:37б). «Місто Бога» (див. Пс. 47[48]:1, 9) відкинуло Божого Сина—й це розбивало Йому серце.

Через жорстоке серце цього міста, на нього попереду чекали страшні часи: «Ось ваш дім залишається порожній для вас!» (Мт. 23:38). Словом «дім» зазвичай називали храм (пор. вірш 38 і Єр. 12:7). Менш, ніж через сорок років римляни зруйнують храм, а також і все місто. Ця жахлива подія була настільки неминучою, що Христос говорив про неї, як про таку, що вже відбулась.

І все ж Ісус досі любив це місто та його людей і бажав, щоб вони прийняли Його та були помилувані. Про це Його бажання свідчать Його заключні слова: «Говорю-бо Я вам: відтепер ви Мене не побачите, аж поки не скажете: Благословенний, Хто йде у Господне Ім'я!» (Мт. 23:39). Остання частина вірша 39 є цитатою з вірша 26 Месіанського псалму, Псалму 117[118], і стосується радості через прибуття Месії (див. Дії 4:11). Кількома днями раніше місто вітало цими самими словами Славний в'їзд Христа до Єрусалиму. На жаль, мешканці міста не зрозуміли, що означали ці слова. Якщо вони колись захотять «побачити» Ісуса знову (як їхнього Спасителя та Господа), вони промовлятимуть ці слова *із своїх сердець*. То була єдина надія для Єрусалиму.

Висновок

Згадаймо три ключові істини з цих уривків:

1. Бог ненавидить лицемірство. Кожен із нас мусить дослідити своє серце.

2. Бог вимагає віри. Кожен із нас мусить сказати: «Благословенний, Хто йде у Господне Ім'я», й сказати *щиро*.

3. Бог вимагає послуху. Нехай кожен із нас відгукнеться на Його заклик одразу, щоб Господь не сказав про нас: «Скільки разів Я хотів зібрати [вас], як та квочка збирає під крила курчаток своїх,—та [ви] не захотіли!»

Дар удовиці (Мр. 12:41–44; Лк. 21:1–4)

Євангеліє від Марка 12:41–44

⁴¹І сів Він навпроти скарбниці, і дививсь, як народ мідяки до скарбниці вкидає. І багато заможних укидали багато. ⁴²І підійшла одна вбога вдовиця, і поклала дві лепти, цебто гріш. ⁴³І покликав Він учнів Своїх та й промовив до них: Поправді кажу вам, що ця вбога вдовиця поклала найбільше за всіх, хто клав у скарбницю. ⁴⁴Бо всі клали від лишка свого, а вона поклала з убозтва свого все, що мала,—свій прожиток увесь...

Євангеліє від Луки 21:1–4

¹І поглянув Він угору, і побачив заможних, що кидали дари свої до скарбниці. ²Побачив і вбогу вдовицю одну, що дві лепти туди вона вкинула. ³І сказав Він: Поправді кажу вам, що ця вбога вдовиця вкинула більше за всіх! ⁴Бо всі клали від лишка свого в дар Богові, а вона поклала з убозтва свого весь прожиток, що мала...

Нарешті вівторок добігав кінця. Словесні сутички між Ісусом та Його ворогами були вже позаду. Христос уже був готовий назавжди піти з храму. Він перейшов до Двору жінок. (Див. «Храм Ірода» в Додатку 2). Там Він спостерігав за людьми, що кидали гроші до скарбниці. Його серце стиснулось, коли Він побачив удовицю, яка поклала дві дрібні мідні монети, **свій прожиток увесь**, і Він похвалив її перед Своїми учнями (Мр. 12:42–44; Лк. 21:2–4).

Навіщо було записано цю зворушливу історію? Можливо, вона

мала на меті показати відмінність між смиреними віруючими та тими, хто змовились убити Ісуса. Ця жінка прийшла до храму через свою любов до Бога, тоді як садукей та фарисей були там передусім через ненависть до Ісуса. На думку Б. Діна, «Цей прекрасний випадок, що стався одразу ж після Великого Осудження [у Мт. 23], подібний до весняної фіалки, що пробилась на світ через товщу криги».

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: КОЛИ ІСУС ДИВИТЬСЯ, ЯК МИ ДАЄМО (МР. 12:41–44; ЛК. 21:1–4)

Хтось сказав, що шоста частина всіх віршів у Біблії тією чи іншою мірою стосується теми давати. Це не означає, що в усіх цих віршах присутні слова «давати» або «дарувати», але так чи інакше у багатьох віршах йдеться про те, що Бог щось нам дає або ми даємо Богові чи іншим людям. Так це чи ні, але Писання дійсно багато чого кажуть про це: «... Господь Ісус ... Сам проказав: Блаженніше давати, ніж брати» (Дії 20:35); «... Бог любить того, хто з радістю дає» (2 Кор. 9:7); «... Христос полюбив вас, і видав за нас Самого Себе» (Еф. 5:2а). Вінстон Черчилль якось сказав: «Ми живемо з того, що отримуємо, але отримуємо життя з того, що віддаємо».

Бог, не вагаючись, говорив про те, аби давати, але проповідники інколи побоюються порушувати цю тему. Проповіді на тему пожертв не належать до наших улюблених. Якщо вони викликають у вас дискомфорт, приготуйтеся до неприємних моментів, коли ми розглядатимемо уривок про вдовицю, яка віддала все, що мала.

Ісус спостерігав за пожертвами в храмі

Останній вівторок Ісусового життя, яке обірвалось у п'ятницю, видався дуже напруженим. Упродовж усього дня відбувався словесний двобій Господа із ворогами, які невпинно намагались заманити Його в пастку.

На початку нашої історії Христос повернувся до Двору жінок, де була розташована храмова скарбниця (Мр. 12:41). Раніше Він навчав у цій частині храмового комплексу (Ів. 8:20). Згідно з Альфредом Едершаймом (Alfred Edersheim), ця «скарбниця» складалась із тринадцяти контейнерів у вигляді сурм, які були розташовані в одній частині двору. Наскільки я розумію, ширша

частина кожного контейнера була внизу, стаючи дедалі вужчою вгору. У отвір нагорі кидали монети. Кожен контейнер було марковано однією з літер юдейської абетки, і гроші в кожному з них призначались для різних потреб храму (цілопалення, утримання, тощо). Це були добровільні пожертви. У деяких випадках, як-от великі свята, багато людей робили щедрі добровільні пожертви.

Ісус «сів навпроти скарбниці» (Мр. 12:41а). Якийсь час Він перебував на самоті. Позаяк потім Він покликав до Себе учнів (Мр. 12:43), імовірно, вони були десь в іншому місці неподалеку. Вочевидь, Він був радий перепочити. Якийсь час Він сидів, дивлячись униз (або навіть із заплющеними очима), але потім «поглянув Він угору» (Лк. 21:1а) та «дививсь, як народ мідяки до скарбниці кидав» (Мр. 12:41б).

Дієслово «кидав» є перекладом грецького слова βάλλω (*балло*). Раніше Христос казав про людей, які влаштовують публічне шоу із своїх пожертв (див. Мт. 6:2). Можливо, ті люди кидали гроші таким чином, аби вони довго дзвеніли в сурмо-образному контейнері. (З іншого боку, можливо, дієслово «кидати» не несе якогось додаткового змісту. Схоже грецьке слово ужито і в контексті пожертви вдовиці [Мр. 12:42]).

Господь бачив, що «багато заможних укидали багато» (Мр. 12:41в). У тому не було нічого поганого. Павло сказав, що той, хто сіє скупю, скупю й жатиме, а той, хто сіє щедро, той щедро й жатиме (2 Кор. 9:6).

Після того Ісус побачив цю зворушливу картину: «І підійшла одна вбога вдовиця, і поклала дві лепти, цебто гріш» (Мр. 12:42). Удовиці вважались найбільш незахищеною та безпомічною верствою суспільства. Бог запровадив спеціальні закони для захисту та піклування про вдовиць (див. 2 М. 22:22; 5 М. 24:19–21; 26:12, 13; 27:19). Таке ж ставлення до них було і в Новому Заповіті (див. Дії 6:1–6; Як. 1:27). Більшість вдів були бідними. Те, що Марк і Лука називають цю вдовицю «вбогою», ймовірно, вказує на те, що вона була біднішою з-поміж бідних.

Коли Христос дивився, ця вдовиця поклала до скарбниці дві дрібні мідні монети. В УБО та УБТ написано, що вона поклала «дві лепти». Для тисяч людей ця історія відома як історія про «Вдовину лепту».

Лепта є транслітерацією грецького слова λεπτά (*лента*), фор-

мою множини від *λεπτόν* (*лептон*; утвореного в свою чергу від слова *λεπτός*, що означає «тонкий, дрібний, маленький»). Цей *лептон* є єдиною юдейською монетою, про яку згадується в Новому Заповіті. У тексті зазначено, що дві лепти мали ту саму вартість, що й «гріш». Грецьке слово, перекладене тут як «гріш», це «кодрант» (див. УБТ; *κοδράντης*, *кодрантес*), дрібна римська монета. Один кодрант дорівнював приблизно одній четвертій динарія (чотири *кодранти* = один *ассарій*; шістнадцять *ассарійв* = один *динарій*). Один динарій складав заробіток наймита за один день (див. Мт. 20:2). Аби вирахувати вартість двох дрібних монеток цієї удовиці, треба розділити середній денний заробіток звичайного наймита на тридцять два. У першому столітті некваліфікований наймит ледь виживав на свій заробіток. З цієї причини Закон велів платити йому наприкінці кожного робочого дня. Ця удовиця мала крихітну частину від того заробітку.

Коли Христос спостерігав за тією жінкою, ймовірно, Він подумав: «Моїм послідовникам необхідно це побачити». В Євангелії від Марка згадується лише про кілька випадків, коли Ісус спеціально спрямовував увагу Своїх учнів на якусь річ (див. Мр. 3:13; 6:7; 8:1, 34; 10:42). Він покликав Своїх учнів до Себе (Мр. 12:43а) і сказав до них: «Поправді кажу вам [ці слова вказують на те, щоб Він збирався сказати щось важливе], що ця вбога вдовиця поклала найбільше за всіх, хто клав у скарбницю» (Мр. 12:43б). Грецька конструкція речення вказує на те, що вона дала більше за всіх інших *узятих разом*. З точки зору людей, її пожертва була мізерною; але з точки зору Бога, вона була безцінною. В очах Господа, її дрібні монетки були більш дорогоцінними за діаманти.

Попри те, що ця вдовиця пожертвувала крихітну суму, її «звитязна щедрість» уже майже дві тисячі років спонукає людей жертвувати. Хтось якось «підрахував, що якби дар цієї вдовиці покласти на депозит в “Перший Національний Банк Єрусалиму” під щорічні чотири відсотки, сьогодні він дорівнював би 4 800 000 000 000 000 000 000 доларів [сорок вісім з двадцятьма нулями]!»⁴ Приклад цієї вдовиці надихнув на мільйони, можливо, навіть мільярди доларів пожертв. Бертон Кофман розповів про одну подію, що сталась у минулому:

⁴Пол Лі Тан (Paul Lee Tan).

Бідні іммігранти Нью-Йорку долучились до кампанії збору грошей для побудови п'єдесталу та опорної вежі, на яких мали встановити Статую Свободи Бартольдї. Кампанія протікала доволі в'яло, допоки одна жінка продала своє ліжко за 13 доларів і віддала виручені гроші. Натхнені цим прикладом, люди швидко відгукнулись і зібрали більше, ніж було необхідно. Схожим чином і ця бідна вдовиця з нашого тексту побудувала чимало церковних приміщень та фінансувала чимало проєктів по всьому світові.

Ісус продовжував: «Бо всі клали від лишка свого, а вона поклала з убогства свого все, що мала,—свій прожиток увесь...» (Мр. 12:44). Люди бачать те, що дають. Бог бачить те, що залишається після пожертв. Пожертви заможних нічого їм не коштували. Пожертва цієї вдовиці коштувала їй всього. Можливо, іноді ми чуємо, як хтось каже: «Все, що я можу дати, це вдовину лепту». Не треба казати, що ви даєте «вдовину лепту», якщо ви не віддаєте *все*, що маєте. Якщо після вашого дару у вас ще залишилось дещо, ваш дар не можна порівнювати з даром цієї вбогої жінки.

Люди досі сперечаються щодо того, наскільки мудрим було рішення цієї жінки. Можливо, слід було її зупинити: «Ти даєш занадто багато! Бог не бажає, щоби ти голодувала через пожертви для храму! Йому достатньо твого бажання давати, але залиш частину цього собі!» Втім Господь схвалив її дар любові. В одному ми можемо не сумніватись: ця бідна вдовиця поклалась на Бога, що Він потурбується про її потреби наступного дня (Мт. 6:33).

Ця зворушлива історія містить багато уроків:

- *Всі* мають жертвувати, чи то бідні, чи то багаті, чи ті, що між ними.
- Бог дивиться на пожертви інакше, ніж ми.
- Наші дари мають бути жертвними.
- Наші дари мають свідчити про те, що ми покладаємось на Бога, а не на гроші.

Утім головне, на чому хотілося б зробити акцент у цій історії, це те, що Ісус дивиться на *нас*, так само, як Він дивився на ту вдовицю.

Ісус досі дивиться на нас, коли ми жертвуємо

У Біблії є чимало уривків, в яких йдеться про те, що Бог все бачить, позаяк Він є всюдиприсутнім та всевідучим:

... очі Господні дивляться по всій землі (2 Хр. 16:9а).

... перед очима Господніми всі дороги людини, і стежки її всі Він рівняє (Пр. 5:21).

Очі Господні на кожному місці, позирають на злих та на добрих (Пр. 15:3).

І немає створіння, щоб сховалось перед Ним, але все наге та відкрите перед очима Його, Йому дамо звіт (Євр. 4:13).

З-поміж того, що бачить Бог, і наші пожертви. Він знає, чи вони такі, якими мають бути, чи ні. Він бачив лицемірний дар Ананія та Сапфіри, й це Йому не сподобалось (Дії 5:1–11). Він бачив жертовні дари македонців, і це було Йому до вподоби (2 Кор. 8:1–5). Павло писав:

А до цього кажу: Хто скупю сіє, той скупю й жатиме, а хто сіє щедру, той щедру й жатиме! Нехай кожен дає, як серце йому призволяє, не в смутку й не з примусу, бо Бог *любить* того, хто з радістю дає (2 Кор. 9:6, 7; курсив додано).

Висновок

Дві тисячі років тому Господь дивився, як жертвували для храму, й сьогодні Він також «сидить навпроти скарбниці на небесах, спостерігаючи за нами» (Пол Фрайлінг/Paul P. Fryhling). Що *бачить* Христос, коли Він дивиться на наші пожертви? Історія, яку ми щойно розглянули, показує, що Бога цікавить не тільки порція, а й пропорція. Він дивиться не лише на дар, а й на того, хто дає. Він зважує не стільки на те, що ми даємо, скільки на те, що в нас залишається.

Утім віддавати все Господу починається з того, аби віддати Йому себе. Коли ми віддаємо себе Богу в любові, вірі та послуху, це готує наші серця для жертовних дарів. Нехай ця бідна вдовиця, яка так любила Бога, що не вважала жодну жертву занадто великою,

надихає й нас.

Розмова з натовпом (Ів. 12:20–50)

Ми не впевнені щодо того, коли саме сталась подія чи події з Євангелія від Івана 12:20–50. Іван поміщає їх десь між Славним в'їздом у неділю та Останньою вечерею в п'ятницю. Тож ми не знаємо достеменно, коли саме відбулись ці події відносно діяльності Христа в храмі. Чимало гармоній відносять їх до понеділка. На мою думку, вони більше вписуються туди, куди помістив їх я. (1) Якщо Ісус був у Дворі жінок (як у випадку з попередньою історією про «вдовину лепту»), язичники не могли туди потрапити, тож вони мали можливість запитати Його лише тоді, коли Він вийшов до них. (2) Уривок з Євангелія від Івана 12:37–50 підбиває підсумок того, як юдеї прийняли Ісуса—або, якщо більш конкретно, того, як юдейські начальники *не* прийняли Його. На тлі цього підсумку Христос залишає храм, аби більше ніколи туди не повернутись.

Ісуса шукають язичники (Ів. 12:20–22)

²⁰А між тими, що в свято прийшли поклонитись, були й геллени. ²¹І вони підійшли до Пилипа, що з Віфсаїди Галілейської просили його та казали: Ми хочемо, пане, побачити Ісуса. ²²Іде Пилип та Андрієві каже; іде Андрій та Пилип та Ісусові розповідають.

За кілька днів до того фарисеї сказали про Ісуса: «... ось пішов увесь світ услід за Ним» (Ів. 12:19). Наступна подія є ілюстрацією того, що Христова справа була для всього світу. Коли Господь перебував у храмі, прийшли кілька греків, що шукали Його. Можливо, то були юдейські прозеліти, але ймовірніше за все, то були «богобоязні» язичники на кшталт Корнилія (Дії 10:1, 2).⁵

⁵Термін «прозеліт» походить від грецького слова *πρόβρυχομαι* (*просерхомай*), що складається з прийменника *πρός* (*прос*, «який вказує напрямом») та дієслова *βρυχομαι* (*ерхомай*, «прийти»). У Новому Заповіті він означає язичників, які «прийшли» до Бога та прийняли юдаїзм. Аби стати прозелітом, треба було виконати потрібний ритуал: (1) зробити обрізання, якщо йшлося про чоловіка; (2) здійснити само-хрещення (занурення) у присутності свідків; та (3) принести жертву (допоки стоїть храм). Через вимогу обрізання серед ново навернених було більше жінок, ніж чоловіків.

У Новому Заповіті багато людей названо «богобоязними»—як юдеїв, так і язичників—проте це слово мало особливий смисл, коли йшлося про віруючих язичників, які ще не стали юдеями. Такі люди були язичниками, які вірували в істинного Бога, але ще не пройшли через обряди прозелітства, щоб стати юдеями. Такі язичники шукали Ісуса, щоб поспілкуватись із Ним, у той час, коли вороги Ісуса шукали Його, аби вбити.

Ісус помре як за юдеїв, так і за язичників (Ів. 12:23–36)

²³Ісус же їм відповідає, говорячи: Надійшла година, щоб Син Людський прославивсь. ²⁴Поправді, поправді кажу вам: коли зерно пшеничне, як у землю впаде, не помре, то одне зостається; як умре ж, плід рясний принесе. ²⁵Хто кохає душу свою, той погубить її; хто ж ненавидить душу свою на цім світі,—збереже її в вічне життя. ²⁶Як хто служить Мені, хай іде той за Мною, і де Я, там буде й слуга Мій. Як хто служить Мені, того пошанує Отець.

²⁷Затривожена зараз душа Моя. І що Я повім? Заступи Мене, Отче, від тієї години! Та на те Я й прийшов на годину оцю... ²⁸Прослав, Отче, Ім'я Своє! Залунав тоді голос із неба: І прославив, і знову прославлю! ²⁹А народ, що стояв і почув, говорив: Загреміло! Інші казали: Це Ангел Йому говорив! ³⁰Ісус відповів і сказав: Не для Мене цей голос лунав, а для вас. ³¹Тепер суд цьому світові. Князь світу цього буде вигнаний звідси тепер. ³²І, як буду піднесений з землі, то до Себе Я всіх притягну. ³³А Він це говорив, щоб зазначити, якою то смертю Він має померти. ³⁴А народ відповів Йому: Ми чули з Закону, що Христос перебуває повік, то чого ж Ти говориш, що Людському Сину потрібно піднесеному бути? Хто такий Цей Син Людський? ³⁵І сказав їм Ісус: Короткий ще час світло з вами. Ходіть, поки маєте світло, щоб вас темрява не обгорнула. А хто в темряві ходить, не знає, куди він іде... ³⁶Аж доки ви маєте світло, то віруйте в світло, щоб синами світла ви стали.

Промовивши це, Ісус відійшов, і сховався від них.

Ми не маємо записів про те, що Христос зустрічався з язичниками віч-на-віч; проте, знаючи про Його любов до всіх людей, ми можемо припустити, що такі зустрічі були. Втім

натхнений автор не мав на меті задовольнити нашу цікавість. Те, що *записав* Іван, було проповіддю, спричинену проханням. Ключовою фразою в цій промові є вірш 32: **І, як буду піднесений з землі [на хресті], то до Себе Я всіх притягну.** «Всі»—то як юдеї, так і язичники.

Завершуючи цю проповідь, Іван сказав, що Ісус **відійшов** (Ів. 12:36б). Це дієслово означає більше, ніж просто піти в інше місце. Публічне навчання від Господа добігало кінця.

Неприйняття Ісуса юдеями (Ів. 12:37–50)

³⁷І хоч Він стільки чуд перед ними вчинив був, та в Нього вони не ввірували, ³⁸щоб справдилось слово пророка Ісаї, який провіщав: Хто повірив тому, що ми, Господи, чули, а Господнє рамено кому об'явилося? ³⁹Тому не могли вони вірити, що знову Ісая прорік: ⁴⁰Засліпив їхні очі, і скам'янив їхнє серце, щоб очима не бачили, ані серцем щоб не зрозуміли, і не навернулись, щоб Я їх уздоровив! ⁴¹Це Ісая сказав, коли бачив славу Його, і про Нього звіщав. ⁴²Проте багато хто навіть із старших у Нього увірували, та не признавались через фарисеїв,—щоб не вигнано їх із синагоги. ⁴³Бо любили вони славу людську більше, аніж славу Богу.

⁴⁴А Ісус підняв голос, та й промовляв: Хто вірує в Мене, не в Мене він вірує, але в Того, Хто послав Мене. ⁴⁵А Хто бачить Мене, той бачить Того, Хто послав Мене. ⁴⁶Я, Світло, на світ прийшов, щоб кожен, хто вірує в Мене, у темряві не зостався. ⁴⁷Коли б же хто слів Моїх слухав та не вірував, Я того не суджу, бо Я не прийшов світ судити, але щоб спасти світ. ⁴⁸Хто цурається Мене, і Моїх слів не приймає, той має для себе суддю: те слово, що Я говорив,—останнього дня воно буде судити його! ⁴⁹Бо від Себе Я не говорив, а Отець, що послав Мене, то Він Мені заповідь дав, що Я маю казати та що говорити. ⁵⁰І відаю Я, що Його ота заповідь—то вічне життя. Тож що Я говорю, то так говорю, як Отець Мені розповідав.

Після зауваження, що Христос відійшов, Іван помістив підсумок служіння Господа серед юдейського народу: попри всі Його численні чуда, вони не повірили (Ів. 12:37). Іван наголосив

на тому, що їхнє неприйняття Христа було виповненням пророцтв Ісаї 6:10 та 53:1. Потім апостол додав загадкову ремарку:

Проте багато хто навіть із старших у Нього увірували, та не признавались через фарисеїв,—щоб не вигнано їх із синагоги. Бо любили вони славу людську більше, аніж славу Божу (Ів. 12:42, 43).

Юдейські начальники усвідомлювали, що Ісус чинив чуда (Ів. 11:47), проте це усвідомлення аж ніяк на них не вплинуло, принаймні, на їхні вчинки. Тепер Іван пояснив, чому це так було. Насправді чуда *таки* вразили їх, проте вони приховували свою віру. Вони не хотіли, аби було «вигнано їх із синагоги»—що автоматично відрізало б їх від релігійного, соціального та політичного життя нації.

Івана 12:42 наголошує на важливості сповідання. Віра, яка є в наших серцях, мусить бути також і на наших устах (Рим. 10:9, 10). Якщо ми відмовимось сповідати Його, Він не визнає нас (Мт. 10:32, 33).

На жаль, ці начальники більше переймались тим, що думали про них люди, аніж тим, що думав про них Бог: «Любили вони славу людську більше, аніж славу Божу». Ми всі відчуваємо на собі відмінність між тим, чого від нас хочуть люди, й тим, чого від нас хоче Бог. Питання пріоритетів залишається нагальним. Павло писав: «... чи я в людей шукаю признання чи в Бога? Чи людям дбаю я догоджати? Бо коли б догоджав я ще людям, я не був би рабом Христовим» (Гал. 1:10).

Після Іванової ремарки про те, що юдеї не прийняли Ісуса, Він процитував слова Господа про важливість віри в Нього та наслідки невірства (Ів. 12:44–50). Ми не знаємо, коли Христос промовив ті слова. Позаяк Іван щойно написав, що Ісус відійшов геть від людей та сховався від них (Ів. 12:36б), ми припускаємо, що Він не промовляв їх одразу ж після проповіді в Ів. 12:23–36а. Очевидно, Він промовив їх якогось дня останнього тижня Свого служіння. В цих словах Ісус порушив кілька тем із попередніх розділів Євангелія від Івана: (1) у віршах 44, 45, 49 і 50 Він зробив акцент на близьких стосунках між Ним та Його Отцем, так само як в Івана 5. Він наголосив, що ті, хто відкинули Його, були також винні в тому, що відкинули Самого Бога. (2) У вірші 46 Він повернувся до

теми «Світло світу», яку вперше порушив у Івана 8:12, доповнив у Івана 9 та згадав в Івана 12:35, 36.

У віршах 47 та 48 міститься потужна істина про те, що ми не можемо прийняти (увірувати в) Христа, не прийнявши Його вчення:

Коли б же хто слів Моїх слухав та не вірував, Я того не суджу, бо Я не прийшов світ судити, але щоб спасти світ. Хто цурається Мене, і Моїх слів не приймає, той має для себе суддю: те слово, що Я говорив,—останнього дня воно буде судити його!

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«НАДІЙШЛА ГОДИНА» (ІВ. 12:20–36, 46–48)

В розділі 12 книги Івана міститься проповідь Ісуса, яка, очевидно, була Його останньою публічною промовою, останніми словами, які чув від Нього народ, крім Його семи фраз на хресті. Якби Ісуса попросили зробити промову за темою «Якби Я мав виголосити ще одну проповідь», про що б Він говорив? Можливо, на це запитання відповідає Івана 12:20–36.

Це був вівторок останнього тижня Христового служіння. Коли Ісус навчав у храмі, декілька язичників захотіли зустрітись із Ним. Ця історія починається з того, що «Між тими, що в свято прийшли поклонитись, були й геллени» (Ів. 12:20).

Текст повідомляє, що ці греки підійшли до Пилипа (Ів. 12:21а). Ми не знаємо, чому вони зробили саме так, але, можливо, що через грецьке ім'я Пилипа. («Пилип» є скороченою формою складеного грецького слова, яке означає «той, хто любить коней»). Також можливо, що вони теж були із Віфсаїди, рідного селища Пилипа. Можливо, Пилип просто був першим із Ісусових учнів, якого вони зустріли.

Ці греки «просили його та казали: Ми хочемо, пане, побачити Ісуса» (Ів. 12:21б). Як вони дізнались про Ісуса? Можливо, вони були в місті кількома днями раніше, коли Він очистив храм. Можливо, вони чули, як Він навчав у Дворі язичників. Хоч би що вони дізнались про Нього, вони хотіли знати Його краще. У тексті написано буквально, що вони «почали благати ...» (курсив додано). Оригінальна синтаксична конструкція означає, що вони були наполегливими в своєму проханні.

Пилип не знав, що йому робити. Христос ще не велів Дванадцяти йти до язичників, а лише до «овечок загинулих дому Ізраїлевого» (Мт. 10:5, 6). Пилип звернувся за допомогою до друга: «Іде Пилип та Андрієві каже» (Ів. 12:22а). Після того «іде Андрій і Пилип та Ісусові розповідають» (Ів. 12:22б).

Нам так і не відомо, чи задовольнив Христос прохання тих греків. Іван написав про цю подію не для того, щоб повідомити про її деталі, а щоб зобразити тло, на якому Ісус промовив Свої останні слова із розділу 12 Євангелія від Івана. Хоч як би там було, ті греки—а також всі інші язичники, зокрема й ми—очевидно, були на думці Господа, коли Він відповів учням (див. Ів. 12:32).

Коли Андрій та Пилип сказали Ісусові, чого хотіли ті греки, Він відповів: «Надійшла година» (Ів. 12:23). Цією фразою Господь порушив тему Його останньої публічної промови. До того часу Він казав, що «ще *не* настала година Його» (Ів. 7:30; курсив додано; див. 2:4; 7:6; 8:20); тепер вона *настала* (див. Ів. 13:1).

Коли Ісус сказав: «Надійшла година», Він у першу чергу мав на увазі Свою смерть (Ів. 12:24); утім у тексті порушено й кілька споріднених тем. З цієї причини наш урок, що називається «Надійшла година», охоплює кілька тем, центральною з яких є тема хреста.

Година для хреста та відданості (Ів. 12:23–26)

Хрест (Ів. 12:23, 24)

Христос почав Свою проповідь словами: «Надійшла година, щоб Син Людський прославивсь» (Ів. 12:23). Фраза «Син Людський» означає Месію (Дан. 7:13). «Настав час», сказав Ісус, «щоб Христос прославивсь». Він думав про Свою смерть (Ів. 12:24), але Він міг бачити далі гробниці, аж до воскресіння та вознесіння. «Слава» є головною темою решти Іванової оповісті про життя Христа.

Імовірно, Ісусові слова схвилювали натовп. У їхньому розумінні слово «прославитись» означало встановлення політичного царства Месії. Вони сподівались, що Христос прославиться під час Його Славного в'їзду до Єрусалиму кількома днями раніше, але з якоїсь причини Він не справдив їхніх сподівань. Нарешті тепер Він заговорив про славу. Ймовірно, вони затамували подих, очікуючи, що Ісус оголосить початок Своєї кампанії проти римлян

та встановлення Свого престолу. Вони сподівались, що нарешті зазвучить довгоочікуваний заклик сурми, на землю зійде небесне військо й розпочне свій переможний марш на ворогів! Як же вони були розчаровані, коли замість того, щоб повідомити їм про військову стратегію, Христос почав говорити про Свою смерть!

Господь навів просту, але дуже потужну ілюстрацію: «Поправді, поправді кажу вам: коли зерно пшеничне, як у землю впаде, не помре, то одне зостається; як умре ж, плід рясний принесе» (Ів. 12:24). Покладіть зерно на полицю, й воно не розмножиться; воно «одне зостанеться». Покладіть зерно в землю та полийте його, й воно «помре» (себто, воно почне розкладатись та втрачати свою ідентичність)—проте ця «смерть» уможливить «плід рясний». Воно принесе зерна у сто чи шістдесят, чи тридцять разів більше (Мт. 13:8). У цій ілюстрації зерном є Сам Ісус. Якщо Він не помре, Він збереже Своє власне життя, але не зможе благословити інших. Єдиний спосіб, у який Він зможе зробити нове життя можливим, це померти.

Відданість (Ів. 12:25, 26)

Христос продовжував: «Хто кохає душу свою, той погубить її; хто ж ненавидить душу свою на цім світі,—збереже її в вічне життя» (Ів. 12:25). Дієслово «ненавидіти» в цьому контексті означає «любити менше». Наша любов до життя повинна бути меншою за нашу любов до Божої волі. Ця проповідь містить чимало парадоксів: «Якщо ви любите своє життя, ви втратите його»; «Якщо ви ненавидите своє життя, ви збережете його»; «Єдиний шлях до життя—це смерть».

Спочатку Ісус застосував ці слова до Себе. Він мусив померти, якщо Він прагнув досягнути Своєї мети, якщо Він прагнув мати цінність у Божому задумі. Він також хотів, аби ми застосовували ці слова до себе. Ми також мусимо «померти», якщо хочемо бути цінними для Бога. Багато раннях християн мусили померти фізично, аби залишитись вірними Богові (Об. 2:10). Навіть якщо від нас не вимагають такої жертви, ми все одно мусимо «вмерти для себе». Павло писав: «Я розп'ятий із Христом. І живу вже не я, а Христос проживає в мені» (Гал. 2:19б, 20а).

Продовжуючи Свою промову, Ісус дав Своїм послідовникам потужну мотивацію для готовності «померти»: служіння Йому

та майбутня винагорода. Він почав зі слів: «Як хто служить Мені ...» (Ів. 12:26а). Ми показуємо, що «ненавидимо» наше життя, коли віддано служимо Господеві. Ісус сказав, що той, хто прагне такої відданості, «хай іде той за Мною» (Ів. 12:26б). Його наступні слова—про винагороду за відданість. Він сказав: «І де Я, там буде й слуга Мій» (Ів. 12:26в). Він буде на небесах (див. 2 Кор. 5:8; Фил. 1:23; Об. 21:3). Потім Ісус додав: «Як хто служить Мені, того пошанує Отець» (Ів. 12:26г). Уявіть шану від Самого Бога! Павло сказав, що «теперішнє легке горе наше достачає для нас у безмірнім багатстві славу вічної ваги» (2 Кор. 4:17).

Година для конфлікту та підтвердження (Ів. 12:27–30)

Конфлікт (Ів. 12:27)

Ісус не боявся говорити про смерть, але це не означає, що ця тема Йому подобалась. Зіткнутись зі смертю не є легким для нас, так само це не було легким для Господа. Він не був запрограмованим роботом. Він мав плоть і кров. Він відчував біль, так само як відчуваємо його ми.

Іван не описував сцену в Гетсиманському саду, коли Христос молився: «... коли можна, нехай обмине ця чаша Мене» (Мт. 26:39). Утім він дозволив нам зазирнути в Ісусову душу напередодні Гетсиманії. Господь сказав: «Затривожена зараз душа Моя» (Ів. 12:27а). Інакше кажучи, Його душа була сильно збентежена. Попереду були жахливі події: на додачу до агонії фізичної смерті й ще більшої агонії духовної смерті (відчуження від Бога), була ганьба хреста та духовна битва з сатаною (Ів. 12:31), а також невимовний біль через те, що після півтори тисячі років піклування про Божий народ той відкинув Його.

У світлі всього цього Ісус запитав: «... що Я повім?» (Ів. 12:27б). Іншими словами: «Про що Мені молитись?» Чи слід було молитись: «Заступи Мене, Отче, від цієї години?» (Ів. 12:27в). Ні. Натомість Він сказав: «Та на те Я й прийшов на годину оцю ...» (Ів. 12:27г). Слово «та» у вірші 27 є перекладом грецького протиставного сполучника *ἀλλά* (*алла*). Можливо, більш дотичним був би виразніший сполучник «але» (див. УБТ). Він прийшов «щоб знайти та спасти, що загинуло» (Лк. 19:10). Він прийшов на землю, щоб померти (Фил. 2:7, 8).

Підтвердження (Ів. 12:28–30)

Ісус промовив ці смиренні слова: «Прослав, Отче, ім'я Твоє» (Ів. 12:28а). Упродовж усього Свого життя Він славив Бога, будучи слухняним Йому (див. Ів. 17:4), а тепер Він прославить Його Своєю смертю.

У той момент сталось дещо неочікуване: «Залунав тоді голос із неба» (Ів. 12:28б). Протягом земного служіння Ісуса Бог тричі говорив із неба: під час Його хрещення (Мт. 3:17), при Преображенні (Мт. 17:5), і цього разу. Цей голос сказав: «І прославив [Моє ім'я], і знову прославлю» (Ів. 12:28в). Боже ім'я було прославлене через Ісусове життя, тепер воно буде прославлене через хрест.

Натовп був настільки приголомшений цим небесним свідченням, що думки людей, щодо того, що щойно сталось, розділились. «А народ, що стояв і почув, говорив: Загреміло! Інші казали: Це Ангол Йому говорив!» (Ів. 12:29). Доведено, що ми чуємо лише те, що готові почути. Так, у повітрі повно звуків, яких наше вухо не здатне почути. Втім ми можемо налаштувати наше радіо на хвилю якоїсь станції та почути слова чи музику. Багато з тих, хто стояли біля Ісуса, не були готові почути голос Бога; для них це був «грім»—просто щось дуже гучне. Так само, як і сьогодні багато людей не готові «почути» Божий голос в природі (Рим. 1:20) чи в Біблії (Євр. 1:1, 2).

Звісно ж, дехто почули цей Голос і зрозуміли його, як, наприклад, євангеліст Іван. Ісус повернувся до тих, що були поруч (зокрема Його апостоли) і сказав: «Не для Мене цей голос лунав, а для вас» (Ів. 12:30). Імовірно, ці слова означають: «Не лише для Мене, а й також для вас». Це підтвердження від Отця, беззаперечно, зміцнило Сина перед випробуваннями, що наближались, але воно також мало на меті переконати учнів, що шлях Ісуса повністю відповідав Божому задуму.

Година для битви та навернення (Ів. 12:31–33)

Битва (Ів. 12:31)

Коли Христос помер на хресті, відбулось багато важливих речей. Так, це був час перемоги, перемоги над силами зла. Він міг *виглядати*, як час поразки, але насправді це був час тріумфу.

Ісус сказав: «Тепер суд цьому світові. Князь світу цього буде

вигнаний звідси тепер» (Ів. 12:31). Грецьке слово, перекладене як «світ», це κόσμος (*космос*), первинне значення якого «порядок». У цьому вірші воно означає не всесвіт, а землю. Зокрема, воно означає «світовий порядок», а не матеріальні складові, на кшталт каміння та дерев. «Князем світу» названо сатану (див. Ів. 14:30; 16:11).

Хрест стане кульмінаційною битвою з сатаною. Сьогодні багато людей говорять про вигадану міфічну битву між силами добра і зла (її часто називають «Армагеддонською битвою»); утім Біблія вчить, що вирішальна битва відбулась на хресті. Автор послання до євреїв сказав, що Христос став плоттю та кров'ю «щоб смертю знищити того, хто має владу смерті, цебто диявола, та визволити тих усіх, хто все життя страхом смерті тримався в неволі» (Євр. 2:14, 15; курсив додано). Сатана все ще діє сьогодні (1 Пет. 5:8), але його хватка вже не має сили; він— повержений ворог (Як. 4:7).

Навернення (Ів. 12:32, 33)

Звісно ж, найважливішою перемогою на хресті стане перемога над гріхом (2 Кор. 5:21; Еф. 1:7). У цій Своїй проповіді Ісус пам'ятав про тих греків, які хотіли Його бачити. Тепер Він сказав, що Його смерть буде не лише за юдеїв, а й за всіх людей: «І, як буду піднесений з землі, то до Себе Я всіх притягну» (Ів. 12:32).

Слово «як» в Івана 12:32 означає «коли»: «Коли Я буду піднесений ...» Немає жодних сумнівів, що Він говорив про Свою неминучу смерть через розп'яття. В інших місцях Нового Заповіту слово «піднесений» вживається в сенсі звеличення (1 Тим. 3:6; Як. 4:10), утім Іван завжди вживає його, говорячи про смерть Господа (Ів. 3:14; 8:28). Наступний вірш пояснює, що «Він це говорив, щоб зазначити, якою то смертю Він має померти» (Ів. 12:33). Він загине не через побиття камінням або якусь іншу юдейську страту; радше, Він буде «піднесений» вгору на римському хресті.

Коли це станеться, Він «притягне всіх» до Себе: і юдеїв, і язичників. Він об'єднає їх в одне тіло. Пізніше Павло писав:

Він-бо наш мир, що вчинив із двох [юдеїв і язичників] одне й зруйнував серединну перегороду, ворожнечу, Своїм тілом, Він Своєю рукою знищив Закона заповідей, щоб з обох [юдеїв і язичників] збудувати Собою одного нового чоловіка, мир чинивши, і *хрестом* примирити із Богом

обох [юдеїв і язичників] в однім тілі, ворожнечу на ньому забивши (Еф. 2:14–16; курсив додано).

Цим «одним тілом» є церква (Еф. 1:22, 23; Кол. 1:18).

Зауважте, що Ісус не буде гнати людей, чи якимсь чином силувати їх до Себе, натомість Він буде *притягувати* їх. Силою Божого тяжіння є хрест і любов, яку він представляє (Ів. 3:16; Рим. 5:8). Як сонячне світло ніжно притягує до себе рослину з землі, так і Христова любов ніжно притягує до Нього людей.

Година сум'яття та викликів (Ів. 12:34–36, 46–48)

Сум'яття (Ів. 12:34)

Людям було важко зрозуміти Ісусові слова. Їхнє незрозуміння не повинно нас дивувати; втім трагічним було те, що вони й не намагались зрозуміти. У відповідь на Його слова вони сказали: «Ми чули з Закону, що Христос перебуває повік» (Ів. 12:34а). У Старому Заповіті немає жодного уривку з цією цитатою, проте Старий Заповіт дійсно навчає, що Месія буде царювати *повік* у *вічному* царстві (див. Іс. 9:7; Єз. 37:25; Дан. 7:14). Із цього юдеї дійшли висновку, що єдиним способом, яким Месія/Христос може це зробити, це «перебувати повік» Самому.

Вони запитали: «... то чого ж Ти говориш, що Людському Сину потрібно піднесеному бути?» (Ів. 12:34б). Очевидно, вони зрозуміли, що фраза «піднесеному бути» означає розп'яття, але це не відповідало їхнім уявленням про Месію. Як Він міг померти й при тому царювати? Тож вони вирішили, що Ісус використовував титул «Син Людський» в якомусь іншому сенсі. Вони запитали: «Хто такий Цей Син Людський?» (Ів. 12:34в). Іншими словами: «Чи Ти говориш про Месію, чи про когось іншого?»

Виклики (Ів. 12:35, 36, 46–48)

На їхнє запитання Ісус відповів радше непрямо, ніж прямо: фактично Він відповів, що «Син Людський», про якого Він говорив, це «Світло» світу (Ів. 12:35; див. 8:12; 9:5). Утім таке враження, що Він у першу чергу прагнув не того, аби Його слухачі замислились над описовими титулами Месії, а радше, аби вони *приїняли* Його як Месію.

Головний акцент у цих Христових словах зроблено на тому, що

настав нагальний момент. Можливо, це була Його остання нагода особисто закликати тих людей повірити. Він сказав: «Короткий ще час світло з вами» (Ів. 12:35а). Раніше Він уже називав Себе «Світлом світу» (Ів. 9:5). Він перебуватиме серед цих людей лише ще кілька днів перед тим, як загинути. Тому Він закликав їх скористатись можливістю, яку вони ще не втратили: «Ходіть, поки маєте світло, щоб вас темрява не обгорнула. А хто в темряві ходить, не знає, куди він іде ...» (Ів. 12:35б). Він хотів, щоб вони прийняли Його як Христа: «Аж доки ви маєте світло, то *віруйте* в світло» (Ів. 12:36а; курсив додано). Якщо вони ввірують в Нього, вони «синами світла стануть» (Ів. 12:36б). Вони стануть відбитками Його світла.

А якщо вони не приймуть Його? В кінці цього розділу ми читаємо про трагедію тих, що відкинули Світло. Ісус сказав:

Я, Світло, на світ прийшов, щоб кожен, хто вірує в Мене, у темряві не зостався. Коли б же хто слів Моїх слухав та не вірував, Я того не суджу, бо Я не прийшов світ судити, але щоб спасти світ. Хто цурається Мене, і Моїх слів не приймає, той має для себе суддю: те слово, що Я говорив,— останнього дня воно буде судити його (Ів. 12:46–48).

Висновок

Іван завершує розповідати про цю проповідь такими словами: «Промовивши це, Ісус відійшов, і сховався від них» (Ів. 12:36в). Їхній день можливостей проминув.

Ісус говорить апостолам про спустошення Єрусалиму та Другий прихід (Мт. 24:1—25:46; Мр. 13:1—37; Лк. 21:5—36)⁶

Вступний коментар та запитання
(Мт. 24:1–3; Мр. 13:1–4; Лк. 21:5–7)

Євангеліє від Матвія 24:1–3

¹І вийшов Ісус і від храму пішов. І підійшли Його учні, щоб Йому показати будинки храмові. ²Він же промовив у відповідь їм: Чи бачите ви всі оце? Поправді кажу вам: Не залишиться

⁶В основу цього розгляду Матвія 24 покладено лекцію Стаффорда Норта (Stafford North), яку він прочитав у Іст-Сайдській церкві Христа, у Мідвест-сіті, штату Оклахома, 30 вересня 1997 р., а також інші джерела.

тут навіть камінь на камені, який не зруйнується!...

³Коли ж Він сидів на Оливній горі, підійшли Його учні до Нього самотньо й спитали: Скажи нам, коли станеться це? І яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?

Євангеліє від Марка 13:1–4

¹І коли Він виходив із храму, говорить Йому один із учнів Його: Подивися, Учителю, яке то каміння та що за будівлі!
²Ісус же до нього сказав: Чи ти бачиш великі будинки оці? Не залишиться тут навіть камінь на камені, який не зруйнується!

³Коли ж Він сидів на Оливній горі, проти храму, питали Його насамоті Петро, і Яків, і Іван, і Андрій: ⁴Скажи нам, коли станеться це? І яка буде ознака, коли все те виконатись має?

Євангеліє від Луки 21:5–7

⁵Коли ж дехто казав про храм, що прикрашений дорогоцінним камінням та дарами, тоді Він прорік: ⁶Надійдуть ті дні, коли з того, що бачите, не зостанеться й каменя на камені, який не зруйнується...

⁷І запитали Його та сказали: Учителю, коли ж оце станеться? І, яка буде ознака, коли має початися це?

Після Ісусової промови про Його «піднесення» (Ів. 12:36), Він виходив із храму (Мр. 13:1а; див. Мт. 24:1а). Відхід Христа з храму був значущою подією. Від храму відійшла Божя слава (Ісус; див. Ів. 2:11; 8:54), аби більше ніколи до нього не повернутись (див. 1 Сам. 4:21, 22). Хоча до знищення храму залишалось ще кілька десятиліть, його долю було визначено (Мт. 23:37, 38).

Коли Христос виходив із храмового комплексу, Його учні—які не були місцевими мешканцями—зупинились помилуватись красою та пишністю довколишніх будівель. (Див. «Види Палестини» в Додатку 2). Один із учнів сказав Йому: **Подивися, Учителю, яке то каміння та що за будівлі!** (Мр. 13:1). Інші показували, як рясно він був **прикрашений дорогоцінним камінням та дарами** (Лк. 21:5). В оригінальному тексті перед словом «дарами» стоїть прикметник із коренем «клятва». Себто ті дари були принесені у вповнення обітниць. То були «дари, присвячені Богові».

Храмовий комплекс *дійсно* був величною спорудою, якою

неймовірно пишались юдеї. За своїми розмірами він був удвічі більший за Акрополь у Атенах. Він був із вапняку та мармуру; тож із відстані нагадував білосніжну гору. Ірод Великий розпочав перебудову храму в 20 р. до н.е., і роботи все ще тривали. Можливо, кожного разу, коли прочани приходили до Єрусалиму, вони бачили якісь нові та прекрасні змінення. Йосип Флавій писав про клятвені дари, які прикрашали безпосередньо сам храм. Там були золоті корони, щити, кубки та ланцюги, які подарував Агріппа. Золота виноградна лоза з рясними гронами плодів була даром від Ірода. Нам не слід дивуватись, що учні були вражені тим, що побачили.

Проте Ісусова відповідь затьмарила їхнє захоплення: **Надійдуть ті дні, коли з того, що бачите, не зостанеться й каменя на камені, який не зруйнується** (Лк. 21:6). Раніше Христос уже говорив про руйнування Єрусалиму та храму (Мт. 22:7; 23:38; Лк. 13:35), але ті Його слова часто звучали завуальовано. Цього разу Його слова не залишали жодних сумнівів.

Господь промовив: **Не залишиться тут навіть камінь на камені** (Мр. 13:26). Те саме Ісус говорив, коли оплакував Єрусалим (Лк. 19:44). Йосип Флавій писав, що деякі кам'яні блоки були одинадцять з половиною метрів у довжину, три з половиною метри у висоту, та п'ять з половиною метрів у ширину.⁷ Очевидно, дивлячись на ті моноліти, апостоли дивувались: «Нічого від цих каменів не залишиться? Як таке може бути?» Храм посідав центральне місце в юдейському розумінні релігії та слави Ізраїлю. Навіть думка про його знищення була немислимою.

Ісус та Його учні залишили храм, перейшли через потік Кедрону, та піднялись на східний схил храмової гори, який звався Оливною горою—можливо, на те місце, де вони іноді ночували (Лк. 21:37). Сидячи на схилі (див. Мт. 24:3а), вони бачили «прямо перед собою, розмірежену тіннями від сонця, яке заходило»,⁸ панораму храму та міста. Дивлячись згори на храмовий комплекс (Мр. 13:3а), вони більше не могли стримувати запитання, які бентежили їхні серця. Матвій та Лука пишуть, що ці запитання були від усіх учнів на загал (Мт. 24:3а; Лк. 21:7а), тоді як Марк називає конкретно

⁷Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 15.11.3. У *Юдейських війнах* 5.5.6 інші параметри.

⁸Роберт Дункан Кулвер (Robert Duncan Culver).

Петра, Якова, Івана та Андрія (Мр. 13:36). Вони запитали Ісуса: **Скажи нам, коли станеться це? І яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?** (Мт. 24:36; див. Мр. 13:4; Лк. 21:76).

Імовірно, учні думали, що вони запитують про одну подію—руйнування храму—проте насправді вони запитували про декілька подій. Зокрема, вони запитали про Христов «прихід» та «кінець віку». Грецьке слово, перекладене як «прихід», це *παρουσία* (*парусія*). В Євангельських оповістях це слово міститься лише в книзі Матвія 24 (вірші 3, 27, 37, 39). *Парусія* це «технічний грецький термін, що означає прибуття царя».⁹ Коли це слово вживали учні, вони, ймовірно, мали на увазі встановлення Ісусового царства, яке вони помилково вважали фізичним царством. Раніше Ісус уже говорив про Свій другий прихід (див. Мт. 16:27; Лк. 12:40; 17:22–37). Утім, якщо учні не зрозуміли, що Він мусив померти й воскреснути, дуже сумнівно, що вони могли зрозуміти, що мав на увазі Господь, говорячи про Своє друге пришестя. В такому випадку «кінець віку» означав (у їхньому розумінні) кінець сучасного їм політичного режиму (себто, кінець ненависного панування римлян). Імовірно, апостоли пов'язували ці запитання в одне, позаяк не уявляли собі більш драматичної події, що призводила до руйнування храму, ніж інавгурацію Месії та прихід Його царства (себто, такого царства, як вони його розуміли). Коли ми аналізуватимемо відповідь Ісуса, ми мусимо розуміти, що Його відповідь охоплювала більше, ніж руйнування храму.

Повна відповідь Христа на це запитання учнів (Мт. 24:4—25:46; див. Мр. 13:5–37; Лк. 21:8–36) є однією з Його найдовших промов—і, ймовірно, найбільш дискусійною. Однією з причин, чому цей уривок є таким важким, є те, що Ісус використовував «типові юдейські апокаліптичні образи».¹⁰ Апокаліптична література вживала яскраву (часом дивну) символіку для вираження своїх провідних ідей. Юдеї були знайомі з апокаліптичною мовою. Окрім вживання апокаліптичної символіки в натхнених писаннях, як-от книга пророка Даниїла, століття між кінцем Старого Заповіту та народженням Ісуса рясніли ненахненими апокаліптичними творами. Юдеї були знайомі з цією системою символічних

⁹Віл Ед Воррен (Will Ed Warren).

¹⁰А. Т. Робертсон (A. T. Robertson).

образів, утім як більшість із нас—ні. Саме тому нам так важко розшифрувати їхнє значення.

Іншою причиною цих труднощів є той факт, що, як вже зазначалось, Господь відповідав не на одне запитання, а на декілька: запитання про руйнування Єрусалиму та запитання про Його другий прихід. Таке враження, що Його слова про те, що відбудеться в 70 р. н.е., і те, що відбудеться наприкінці віку, переплітаються та зливаються. Часто важко провести між ними чітку межу. У зв'язку з цим мені спадає на думку одна часто-вживана аналогія про дві гори—менша, що є поруч, і більша, що на відстані—вид яких зливається в залежності від того, під яким кутом на них дивитись. Більшість дослідників Біблії погоджуються з тим, що між руйнуванням Єрусалиму та Другим пришествям є тісний зв'язок попри те, що ці дві події відокремлені одна від одної тисячоліттями. Перша подія (руйнування Єрусалиму) є прообразом другої (Друге пришестя).

Хоча здається, що ці поняття зливаються, багато коментаторів вважають, що в першій частині розділу 24 книги Матвія зроблено *акцент* на руйнуванні Єрусалиму, а в другій частині цього розділу—*акцент* на Другому приході.

Зверніть увагу на вірші 19 і 20 у першій частині цього розділу: «Горе ж вагітним і тим, хто годує грудьми, за днів тих! Моліться ж, щоб ваша втеча не сталася зимою, ані в суботу». Чи має якесь відношення до Другого пришестя пора року чи день тижня? Ні. Втім ці чинники мали значення у контексті руйнування Єрусалиму.

У другій частині зауважте на слова про те, що когось візьмуть, а когось залишать, у віршах 40 і 41. Очевидно, що ці вірші не мають ніякого відношення до руйнування Єрусалиму, проте стосуються Другого пришестя.

Учення про спустошення Єрусалиму
(Мт. 24:4–35; Мр. 13:5–31; Лк. 21:8–36)

(1) Події, що не стосуються спустошення Єрусалиму
(Мт. 24:4–14; Мр. 13:5–13; Лк. 21:8–19)

Євангеліє від Матвія 24:4–14

⁴Ісус же промовив у відповідь їм: Стережіться, щоб вас хто

не звів! ⁵Бо багато хто прийде в Ім'я Моє, кажучи: Я Христос. І зведуть багатьох. ⁶Ви ж про війни почуєте, і про воєнні чутки,— глядіть, не лякайтесь, бо статись належить тому. Але це не кінець ще. ⁷Бо повстане народ на народ, і царство на царство, і голод, мор та землетруси настануть місцями. ⁸А все це— початок терпінь породільних.

⁹На муки тоді видаватимуть вас, і вбиватимуть вас, і вас будуть ненавидіти всі народи за Ймення Моє. ¹⁰І багато хто в той час спокусяться, і видавати один одного будуть, і один одного будуть ненавидіти. ¹¹Повстане багато фальшивих пророків, і зведуть багатьох. ¹²І через розріст беззаконства любов багатьох охолоне. ¹³А хто витерпить аж до кінця, той буде спасений! ¹⁴І проповідана буде ця Євангелія Царства по цілому світові, на свідоцтво народам усім. І тоді прийде кінець!

Євангеліє від Марка 13:5–13

⁵Ісус же почав промовляти до них: Стережіться, щоб вас хто не звів. ⁶Бо багато хто прийдуть в Ім'я Моє, кажучи: Це Я. І зведуть багатьох. ⁷І як про війни почуєте ви, і про воєнні чутки,— не лякайтесь, бо статись належить тому. Та це ще не кінець. ⁸Бо поставне народ на народ, і царство на царство, будуть землетруси місцями, буде голод. Це початок терпінь породільних.

⁹Пильнуйте ж самі, бо вас на суди видаватимуть, і бичуватимуть вас у синагогах, і поведуть до правителів та до царів ради Мене, на свідчення їм. ¹⁰Але перше Євангелія мусить бути народам усім проповідувана. ¹¹Коли ж видадуть вас і поведуть, не турбуйтеся задалегідь, що вам говорити, а що дане вам буде тієї години, то те говоріть: бо не ви промовлятимете, але Дух Святий. ¹²І видасть на смерть брата брат, а батько—дитину. І діти повстануть навпроти батьків, і їм смерть заповідують. ¹³І за Ім'я Моє будуть усі вас ненавидіти. А хто витерпить аж до кінця, той буде спасений!

Євангеліє від Луки 21:8–19

⁸Він же промовив: Стережіться, щоб вас хто не звів. Бо багато-хто прийдуть в Ім'я Моє, кажучи: Це Я, і: Час наблизився. Та за ними не йдіть! ⁹І, як про війни та розрухи

почуєте ви,—не лякайтесь, бо перш статись належить тому. Але це не кінець ще.

¹⁰Тоді промовляв Він до них: Повстане народ на народ, і царство на царство. ¹¹І будуть землетруси великі та голод, та помір місцями, і страшні та великі ознаки на небі.

¹²Але перед усім тим накладуть на вас руки свої, і переслідувати будуть, і видаватимуть вас у синагоги й в'язниці, і поведуть вас до царів та правителів через Ім'я Мосе. ¹³Але це стане вам на свідоцтво. ¹⁴Отож, покладіть у серця свої наперед не гадати, що будете відповідати, ¹⁵бо дам Я вам мову та мудрість, що не зможуть противитись чи суперечити їй всі противники ваші. ¹⁶І будуть вас видавати і батьки, і брати, і рідня, і друзі, а декому з вас заподіють і смерть. ¹⁷І за Ім'я Мосе будуть усі вас ненавидіти. ¹⁸Але й волосина вам із голови не загине! ¹⁹Терпелівістю вашою душі свої ви здобудете.

Христос почав Свою промову з кількох «не-ознак». Руйнування Єрусалиму стане настільки травматичною подією для юдеїв, що шукачі ознак виповнення Ісусового пророцтва можуть сприйняти за ознаку будь-що. Розглянемо таку ілюстрацію: якби хтось провістив, що мій будинок буде зруйновано—і я йому повірив—кожна буря примусила б мене нервувати. Христос не хотів, аби Його послідовники помилялись (Мт. 24:4; Мр. 13:5; Лк. 21:8а), тож Він спочатку попередив їх про *можливі хибні ознаки*.

Лжехристи: Він сказав, що приходитимуть фальшиві Месії (Мт. 24:5; Мр. 13:6; Лк. 21:8б; також далі Мт. 24:24; Мр. 13:22). Він застеріг: **Та за ними не йдіть!** (Лк. 21:8в). У ті часи нерідко траплялось, що якийсь чоловік набував собі послідовників, виголошуючи якісь неймовірні, фантастичні речі (див. Дії 5:34–39; 21:38). Йосип Флавій згадує кілька таких лідерів думок сучасності, навколо яких утворювались групи послідовників.¹¹

Війни та воєнні чутки: чутки про війни та інші заворушення не повинні бентежити учнів (Мт. 24:6а; Мр. 13:7а; Лк. 21:9а). Господь пояснив, що ... **статись належить тому. Але це не кінець ще** [Єрусалиму та храму] (Мт. 24:6б; див. Мр. 13:7б; Лк. 21:9б). Це

¹¹Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 20.5.1–2; 20.8.6; *Юдейські війни*, 2.12.4–5.

було сказано, коли в Римській імперії панував мир; але згідно з істориками, це був короткий період, після якого знову розпочались війни.

Природні катаклізми: Христос також зауважив, що будуть (як і завжди) природні катастрофи, як-от голод, мор або чума, та землетруси (Мт. 24:7б; Мр. 13:8б; Лк. 21:11). У книзі Луки ще додано **страшні та великі ознаки на небі**. Ці слова можуть означати будь-які природні стихії—як-от бурі, град, повені. Все це Ісус назвав лише **початком терпіння породільних** (Мт. 24:8; див. Мр. 13:8в). Слово «початок» звучить контрастом слову «кінець» із віршів 6 і 14. Інакше кажучи, всі ці природні катаклізми *не* будуть «ознаками кінця».

Кризи в церквах: Ісус попередив Своїх учнів, що на них очікують переслідування (Мт. 24:9; Мр. 13:9а, 13а; Лк. 21:12а, 16б, 17). Утім Господь пообіцяв, що не залишить їх (Лк. 21:18). Позаяк раніше Він уже говорив, що декого з них уб'ють (Лк. 21:16), обітниця про те, що **й волосина вам із голови не загине** (Лк. 21:18), має означати, що навіть, якщо їх уб'ють, вони не загинуть. Господь обіцяв їм кінцеву перемогу в воскресінні. Він також сказав їм убачати в переслідуваннях нагоду свідчити про свою віру (Мр. 13:9б, 11; Лк. 21:12б–15). Ми знаємо, що Павло стояв перед правителями та царями (див. Дії 26); можливо, інші апостоли також. Обітниця, що Дух надихне їх говорити, захищаючись перед ворогами, була обітницею для апостолів, а не для нас. Перш, ніж навчати інших, ми мусимо самі вивчити Боже Слово.

Іншою проблемою стануть лже-пророки (лже-вчителі), які зведуть обманом багатьох (Мт. 24:11; див. 24:24; Мр. 13:22; виповнення цього пророцтва див. в 2 Пет. 2:1; 1 Ів. 4:1). Через переслідування та обман деякі християни відпадуть. Деякі навіть зрадять інших християн, зокрема членів своїх родин (Мт. 24:10, 12; Мр. 13:12; Лк. 21:16а). **А хто витерпить аж до кінця,—зауважив Христос—той буде спасений** (Мт. 24:13; Мр. 13:13б; див. Лк. 21:19). Він бажав, аби вони—і ми—залишались вірними.

Проповідь Євангелія: Ісус завершив список «не-ознак» такими словами: **І проповідана буде ця Євангелія Царства по цілому світові, на свідоцтво народам усім. І тоді прийде кінець** [Єрусалиму та храму] (Мт. 24:14; див. Мр. 13:10). Кілька тижнів по тому, перед самим Своїм вознесінням, Господь дасть апостолам Велике

Доручення «йти по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідувати» (Мр. 16:15; Мт. 28:19). Книга Дій розповідає про те, як Христові учні отримали завдання нести Євангеліє «аж до останнього краю землі» (Дії 1:8). Утім все це потребувало часу. Таким чином, Господь наголосив на тому, що «кінець» храму відбудеться через роки, в майбутньому. Близько 63 р. н.е. (за сім років до падіння Єрусалиму) апостол Павло вже міг засвідчити, що Євангеліє було «проповідано всьому створінню під небом» (Кол. 1:23). Фраза «все створіння» в цьому уривку стосується переважно народів Римської імперії. Очевидно, люди в кожній частині імперії отримали можливість почути Євангеліє (див. Рим. 1:5, 8; Кол. 1:5, 6; 1 Сол. 1:8).

(2) Подія, яка стосується спустошення Єрусалиму (Мт. 24:15–35; Мр. 13:14–31; Лк. 21:20–36)

Євангеліє від Матвія 24:15–35

¹⁵Тож, коли ви побачите ту гидоту спустошення, що про неї звіщав був пророк Даниїл, на місці святому,—хто читає, нехай розуміє,—¹⁶тоді ті, хто в Юдеї, нехай в гори тікають. ¹⁷Хто на покрівлі, нехай той не сходить узяти речі з дому свого. ¹⁸І хто на полі, хай назад не вертається взяти одержу свою. ¹⁹Горе ж вагітним і тим, хто годує грудьми, за днів тих! ²⁰Моліться ж, щоб ваша втеча не сталась зимою, ані в суботу. ²¹Бо скорбота велика настане тоді, якої не було з первопочину світу аж досі й не буде. ²²І коли б не вкоротились ті дні, не спаслася б ніяка людина; але через вибраних дні ті вкоротяться. ²³Тоді, як хто скаже до вас: Ото, Христос тут, чи: Отам,—не йміть віри. ²⁴Бо постануть христии неправдиві, і неправдиві пророки, і будуть чинити великі ознаки та чуда, що звели б, коли б можна, і вибраних. ²⁵Оце Я наперед вам сказав. ²⁶А коли скажуть вам: Ось Він в пустині—не виходьте. Ось Він у криївках—не вірте! ²⁷Бо як блискавка та вибігає зі сходу, і з'являється аж до заходу, так буде і прихід Сина Людського. ²⁸Бо де труп, там зберуться орли.

²⁹І зараз, по скорботі тих днів, сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла, і зорі попадають з неба, і сили небесні порушаться. ³⁰І того часу на небі з'явиться знак Сина

Людського, що йтиме на хмарах небесних із великою потугою і славою. ³¹І пошле Анголів Своїх Він з голосним сурмовим звуком, і зберуть Його вибраних від вітрів чотирьох, від кінців неба аж до кінців його.

³²Від дерева ж фігового навчиться прикладу: коли віття його вже розпукується, і кинеться листя, то ви знаєте, що близько вже літо. ³³Так і ви: коли все це побачите, знайте, що близько,—під дверима! ³⁴Поправді кажу вам: не перейде цей рід, аж усе це станеться ³⁵Небо й земля проминеться, але не минуть слова Мої!

Євангеліє від Марка 13:14–31

¹⁴Коли ж ви побачите ту гидоту спустошення, що про неї звіщав пророк Даниїл, що вона залягла де не слід,—хто читає, нехай розуміє,—тоді ті, хто в Юдеї, нехай в гори втікають. ¹⁵А хто на покрівлі, нехай той не сходить, і нехай не входить, узяти щось із дому свого. ¹⁶І хто на полі, хай назад не вертається взяти одягу свого. ¹⁷Горе ж вагітним і тим, хто годує грудьми, у ті дні! ¹⁸Моліться ж, щоб не трапилось це зимою! ¹⁹Будуть-бо ті дні такою «скорботою, що її не було з первопочину світу», що його Бог створив, «аж досі», і не буде. ²⁰І коли б Господь не вкоротив був тих днів,—не спаслася б ніяка людина, але ради вибраних, кого вибрав, укоротив Він ті дні. ²¹Тоді ж, як хто скаже до вас: Ото, Христос тут. Ото там,—не йміть віри. ²²Бо повстануть христи неправдиві, і неправдиві пророки, і будуть чинити ознаки та чуда, щоб спокусити, як можна, і вибраних. ²³Але ви стережіться! Я сказав вам усе наперед.

²⁴Але за тих днів, по скорботі оцій, «сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла, ²⁵і зорі спадатимуть з неба, і сили небесні порушаться»... ²⁶І побачать тоді «Сина Людського, що на хмарах» із великою потугою й славою. ²⁷І тоді Він пошле Анголів і зберуть Його вибраних «від вітрів чотирьох, від краю землі до край неба».

²⁸Від дерева ж фігового навчиться прикладу: коли віття його вже розпукується, і кинеться листя, то знаєте, що близько літо. ²⁹Так і ви: коли тільки побачите, що діється це, то знайте, що близько, під дверима. ³⁰Поправді кажу вам: не перейде цей рід, аж усе оце станеться! ³¹Небо й земля проминуться, але не

минуться слова Мої!

Євангеліє від Луки 21:20–36

²⁰А коли ви побачите Єрусалим, військом оточений, тоді знайте, що до нього наблизилось спустошення. ²¹Тоді ті, хто в Юдеї, нехай у гори втікають; хто ж у середині міста, нехай вийдуть; хто ж в околицях, хай не вертаються в нього! ²²Бо то будуть дні помсти, щоб виконалося все написане. ²³Горе ж вагітним та тим, хто годує грудьми, у ті дні, бо буде велика нужда на землі та гнів над цим людом! ²⁴І поляжуть під гострим мечем, і заберуть до неволі поміж усі народи, і погани топтатимуть Єрусалим, аж поки не скінчиться час тих поган...

²⁵І будуть ознаки на сонці, і місяці, і зорях, і тривога людей на землі, і збентеження від шуму моря та хвиль, ²⁶коли люди будуть мертвіти від страху й чекання того, що йде на увесь світ, бо сили небесні порушаться. ²⁷І побачать тоді Сина Людського, що йтиме на хмарах із силою і великою славою! ²⁸Коли ж стане збуватися це, то випростуйтесь, і підійміть свої голови, бо зближається ваше визволення!

²⁹І розповів Він їм притчу: Погляньте на фігове дерево, і на всіякі дерева: ³⁰як вони вже розпукуються, то, бачивши це, самі знаєте, що близько вже літо. ³¹Так і ви, як побачите, що діється це, то знайте, що Боже Царство вже близько! ³²Поправді кажу вам: Не перейде цей рід, аж усе оце станеться. ³³Небо й земля проминуться, але не минуться слова Мої!

³⁴Уважайте ж на себе, щоб ваші серця не обтяжувалися ненажерством та п'янством, і життєвими клопотами, і щоб день той на вас не прийшов несподівано, ³⁵немов сітка; бо він прийде на всіх, що живуть на поверхні всієї землі. ³⁶Тож пильнуйте, і кожного часу моліться, щоб змогли ви уникнути всього того, що має відбутись, та стати перед Сином Людським!

Справжня ознака. Після того, як Ісус перелічив події, які не мали прямого відношення до руйнування Єрусалиму, Він назвав ознаку, якою *мають* керуватись Його послідовники. Він сказав: Тож, коли ви побачите ту гидоту спустошення, що про неї звичав був пророк Даниїл, на місці святому,—хто читає, нехай розуміє,—тоді ті, хто в Юдеї, нехай в гори тікають (Мт. 24:15, 16).

У книзі Марка написано що ця **гидота спустошення ... залягла де не слід** (Мр. 13:14а).

Любителям сенсацій подобається спекулювати словами «гидота спустошення, що залягла де не слід», проте Євангельські оповісті містять натхнене пояснення. У відповідному уривку в книзі Луки Ісус сказав: **А коли ви побачите Єрусалим, військом оточений, тоді знайте, що до нього наблизилось спустошення** (Лк. 21:20; курсив додано). Наприкінці 60-х р. н.е. мешканці Єрусалиму побачили своє місто, оточене римським військом.

Христос нагадав Своїм слухачам, що про «гидоту спустошення» провіщав пророк Даниїл. Слова «гидота» та «спустошення» у різних комбінаціях можна побачити на сторінках книги Даниїла кілька разів (Дан. 9:26, 27; 11:31; 12:11). В уривках Дан. 11:31 і 12:11, імовірно, йдеться про Антиоха Єпіфана, царя з династії Селевкідів, чії намагання запровадити язичницькі релігійні обряди призвели до Макавейського повстання (167 р. до н.е.), тоді як 9:26, 27 більш прямо вказують на руйнування Єрусалиму римлянами. У цих віршах із Даниїла 9 йдеться про те, що місто й храм будуть зруйновані через те, що люди відкинули Месію. Ось декілька очевидних вказівок: «І ... буде погублений Месія [себто, Його відкинуть і вб'ють] ... а це місто й святиню знищить народ володаря, що прийде» (Дан. 9:26). Вейн Джексон (Wayne Jackson) пише:

Цією «гидотою спустошення» було римське військо під командуванням Тита («володаря»; Дан. 9:26б), яке знищило Єрусалим у 70 р. н.е.

У книзі Даниїла цю подію названо «гидотою спустошення», позаяк місто Давида було *спустошене* римським військом—*огидною* силою через його язичницькі знамена Навіть юдеї визнавали, що знищення єврейської держави та народу було виповненням відомого пророцтва Даниїла. Історик Йосип Флавій писав, що «Даниїл також повідомляв про римське правління, і що воно призведе до спустошення нашої країни».¹²

У Старому Заповіті слово «гидота» традиційно вживалось у контексті поклоніння ідолам. Римські солдати поклонялись

¹²Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 10.11.7.

зображенням на їхніх штандартах. Йосип Флавій писав про численні конфлікти між юдеями та римськими військовими через цю «гидоту».¹³

Що робити, коли з'явиться справжня ознака. Коли Ісусові учні побачать «Єрусалим, військом оточений», вони мусять бігти в безпечні місця (Мт. 24:16; див. Мр. 13:14б; Лк. 21:21а). Христос сказав: **Хто на покрівлі, нехай той не сходить узяти речі з дому свого. І хто на полі, хай назад не вертається взяти одержу свою** (Мт. 24:17, 18; див. Мр. 13:15, 16; Лк. 21:21б). Інакше кажучи, «Якщо ви будете в місті, не зупиняйтесь, щоб забрати свої речі. Якщо ви будете за містом, не повертайтеся додому. Тікайте з Єрусалиму одразу ж!»

Ісус додав: **Горе ж вагітним і тим, хто годує грудьми, за днів тих!** (Мт. 24:19; див. Мр. 13:17; Лк. 21:23а). Вагітним жінкам та матерям із немовлятами буде важко тікати. Він також сказав: **Моліться ж, щоб ваша втеча не сталась зимою, ані в суботу** (Мт. 24:20; див. Мр. 13:18). Подорожувати взимку набагато важче, а в суботу ворота міста зачинені. Очевидно, молитви християн були почуті, бо римське військо прийшло навесні.

Чи має якесь значення місце знаходження людини, чи вагітність, чи годування грудьми немовляти для Другого пришествя? Аж ніякого. Втім це були важливі й значущі чинники, коли йшлося про втечу з Єрусалиму.

І Матвій, і Марк додали по натхненню пояснювальний коментар: «Хто читає, нехай розуміє» (Мт. 24:15; Мр. 13:14). Наступна історія показує, що ранні християни *таки* зрозуміли Ісусові слова й зуміли втекти з Єрусалиму до його знищення. Можливо, хтось залишив місто, коли тільки почув про наближення римського війська, або коли його вже можна було побачити. Інші змогли це зробити після зняття облоги.

Євсевій, історик церкви, що жив близько 300 р. н.е. розповів цікаву історію. Був такий період часу, коли облогу Єрусалиму тимчасово зняли. Тоді помер імператор Вітелій, а осадою Єрусалима керував римський полководець Веспасіан. Римський сенат послав Веспасіану звістку,

¹³Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 18.3.1; 18.5.3; *Юдейські війни*, 6.6.1.

що його було обрано імператором замінити Вітелія. Коли Веспасіан поїхав, командування перейшло до його сина Тита. Поки йшла передача командування, на якийсь час облогу міста було перервано. Покладаючись на слова Ісуса, християни скористались цією нагодою та покинули Єрусалим, перейшли через ріку Йордан та сховались у місті Пелла. Таким чином вони unikнули страшної долі. Згідно з Євсевієм, під час облоги жодного християнина не було поранено чи вбито.¹⁴

Як відбуватиметься ця подія. Наступна частина розділу 24 книги Матвія описує руйнування Єрусалиму. Ісус передбачав, що це буде жахливим:

Бо скорбота велика настане тоді, якої не було з первопочину світу аж досі й не буде. І коли б не вкоротились ті дні, не спаслася б ніяка людина; але через вибраних дні ті вкоротяться (Мт. 24:21, 22; див. Мр. 13:19, 20).

Він також сказав:

... то будуть дні помсти, щоб виконалося все написане. ... бо буде велика нужда на землі та гнів над цим людом! І поляжуть під гострим мечем, і заберуть до неволі поміж усі народи, і погани топтатимуть Єрусалим, аж поки не скінчиться час тих поган... (Лк. 21:22–24).

Можливо, ці слова звучать занадто жорстоко, але, як свідчить історія, це пророцтво повністю відповідало дійсності.

Облога Єрусалиму тривала три роки. Вона почалась, коли місто було переповнене прочанами, які прийшли до нього на свято Пасхи; додайте до них людей, які втекли до міста, рятуючись від римського війська. Під час облоги люди, які опинились замкнені в місті, вдавались до відчайдушних заходів, аби вижити. (Див. 2 Цар. 6:24–30 як приклад тих жахливих речей, які чинили люди під час

¹⁴Ніл Прайор (Neale Pryor). Див. Євсевій, *Історія церкви*, 3.5; Йосип Флавій, *Юдейські війни*, 4.9.1–2; 4.10.1–2; 4.11.4–5.

менш тривалої облоги в минулому).

Нарешті, в 70 р. н.е. Тит пробив оборону Єрусалиму та захопив його. Коли римляни увірвались у місто, вони вбили десятки тисяч юдеїв. Йосип Флавій пише про 1 100 000 загиблих та 97 000 полонених.¹⁵ (Більшість сучасних дослідників вважають, що ці дані перебільшені). Згідно з Йосипом Флавієм, багато людей були закатовані й вбиті, розп'яття тривали допоки «не стало вистачати місця для хрестів, і не стало вистачало хрестів для тіл».¹⁶ Тисячі людей потрапили в полон, «так що в місті та околицях не лишилось жодного живого юдея» (Дж. Норвал Гелденхус/*J. Norval Geldenhuys*).

Римляни зруйнували місто, зокрема храм, та підпалили його (див. Мт. 22:7). Від вогню розплавилось золото в храмі, й солдати буквально «не залишили камінь на камені», намагаючись дістатись до золота. Ісус сказав, що «не залишиться тут навіть камінь на камені, який не зруйнується» (Мт. 24:2). «Примітно, що археологи ідентифікували лише один камінь та уламки ще одного, як такі, що належали храму» (Джексон). Руйнування Єрусалиму було таким масштабним, що ті, хто пізніше приходили на те місце, не вірили, що колись там жили люди. Від Єрусалиму Христових часів зберіглося лише кілька фрагментів стін, зокрема відома «стіна плачу». На колишній території юдейського храму зараз стоїть мечеть, відома як «Купол скелі».

Ісус провістив, що серед цієї трагедії повстануть фальшиві христи, які будуть давати хибні надії (Мт. 24:23–25; Мр. 13:21–23). Слід зауважити Мт. 24:24: Ісус сказав, що фальшиві христи **будуть чинити великі ознаки та чуда, що звели б, коли б можна, і вибраних** [себто християн]. Здатність нібито «чинити чуда» ніколи не була сама по собі ознакою, що ця людина до вподоби Богові.

Люди поширюватимуть чутки: «Він тут» або «Він там». Христос велів: **Не йміть [їм] віри** (Мт. 24:26). Коли повернеться Ісус, ніхто того не проголошуватиме—тому що всі про це дізнаються! **Бо як блискавка та вибігає зі сходу, і з'являється аж до заходу, так буде і прихід Сина Людського** (Мт. 24:27; див. Об. 1:7). Вірш 27 можна розуміти як провіщення того, що Христос

¹⁵Йосип Флавій, *Юдейські війни*, 6.9.3.

¹⁶Там само, 5.11.1.

судитиме Єрусалим; утім з огляду на контекст, тут радше йдеться про Його особистий прихід—себто про Друге пришествя. Здається, що Ісус протиставляє туманні «ось» чи «отам» і той факт, що Другий прихід буде очевидним для усіх.

Будь-яка надія, яку даватимуть фальшиві христи, буде хибною надією, тому що долю Єрусалиму вже визначено. Юдейський народ ще матиме змогу повернутись до Бога, позаяк Євангеліє спочатку слід проповідувати юдеям (Рим. 1:16); проте вони відкинуть всі прояви Божої благодаті. Руйнування Єрусалиму стане доказом того, що стосунки цього народу з Богом завершилися. Дивлячись у майбутнє, Великий Лікар проголосив, що пацієнт помер: **Бо де труп, там зберуться орли** (Мт. 24:28).

Події, які відбудуться одразу по тому. Перед нами один із найскладніших уривків цього нелегкого розділу.

І зараз, по скорботі тих днів, сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла, і зорі попадають з неба, і сили небесні порушуються. І того часу на небі з'явиться знак Сина Людського, що йтиме на хмарах небесних із великою потугою і славою. І пошле Анголів Своїх Він з голосним сурмовим звуком, і зберуть Його вибраних від вітрів чотирьох, від кінців неба аж до кінців його (Мт. 24:29–31; див. Мр. 13:24–27; Лк. 21:25–28).

Риторика цих віршів *звучить*, як Другий прихід. Якщо, як вважає більшість коментаторів, Ісус у цій промові переходив із теми до теми, можливо, Він *дійсно* говорив саме про цю подію. Втім, якщо фраза «все це» із Матвія 24:34 стосується віршів 29–31 (що було б природним припущенням), тоді Христос, очевидно, мав на думці якусь іншу подію.

Розглядаючи інші можливі варіанти, нам слід пам'ятати, що Ісусові слухачі-юдеї були знайомі з апокаліптичними фігурами мовлення. Всі образи, вжиті в Матвія 24:29–31 (та паралельних уривках) використовувались і в інших місцях Біблії при описанні різноманітних катастрофічних подій.

Наприклад, символіка сонця, місяця та зірок вживалась у контексті загибелі царів та царств: (1) Подібна термінологія описувала падіння Вавилону (Іс. 13:1, 9–11). (2) Її було вжито для

провіщення падіння Едому (Іс. 34:4, 5). (3) З її допомогою було сказано про поразку фараона (себто, Єгипту) (Єз. 32:2, 7, 8). (4) Її ми читаємо в книзі Йоїла 2:28–32; цей уривок процитовано в Дії 2:16–21, у зв'язку з початком Нового Заповіту.

Знову ж таки, «прихід Господа» (або схожі вислови) може бути загальною фразою, що означає завершення Господом Його задуму щодо людей: (1) Бог «приходив», щоб знищити силу Єгипту (Іс. 19:1). (2) Ісус обіцяв, що Він «прийде», щоб встановити Своє царство/церкву—що сталося у перше свято П'ятидесятниці після Його смерті, погребіння та воскресіння (Дії 2). (Порівняйте Мт. 16:28 і Мр. 9:1).

Інтерпретуючи Матвія 24:29–31, нам слід пам'ятати принаймні три факти: (1) Ісус сказав, що подія або події з цих віршів відбудуться «зараз, по скорботі тих днів», руйнування Єрусалиму. (2) Вірш 34 вказує на те, що ця подія чи події відбудуться за життя їхнього покоління. (3) Риторика віршів 29–31 *може* стосуватись інших, ніж Другий прихід, подій. Тримаючи все це в пам'яті, спробуємо тепер знайти обґрунтоване пояснення значення Матвія 24:29–31:

Вірш 29: «І зараз, по скорботі тих днів, сонце затьмиться, і місяць не дасть свого світла, і зорі попадають з неба, і сили небесні порушаться». Коли Єрусалим і храм було зруйновано, це просигналіло про загибель єврейського народу.

Вірш 30а: «І того часу на небі з'явиться знак Сина Людського». Цим «знаком Сина Людського» було руйнуванням храму. Про нього було сказано, як про знак «на небі», позаяк це був знак від Бога, який побачать усі. Руйнування Єрусалиму було одним із найбільш разючих провіщень Господа—виповнення якого Його слухачі побачать на власні очі. Повне й остаточне руйнування храму показало, що Ісусове пророцтво виповнилось, і що Йому можна вірити. Це було ще одним «знаком» того, що Він є Месією, й що Йому слід вірити та коритись.

Вірш 30б: «І тоді заголосять всі земні племена». Коли знищать Єрусалим, всі племена землі будуть в жалобі.

Вірш 30в: «І побачать вони Сина Людського, що йтиме на хмарах небесних із великою потугою й славою». У той час все буде готове для «приходу» Сина Людського—себто, для продовження здійснення Його задуму щодо спасіння світу. Тож Ісус сказав, що

«коли стане збуватися це ... зближається ваше визволення» (Лк. 21:28).

Вірш 31: «І пошле Анголів Своїх Він із голосним сурмовим гуком, і зберуть Його вибраних від вітрів чотирьох, від кінців неба аж до кінців його». Якщо наша інтерпретація до цього моменту була правильна, тоді вірш 31 є символічним провіщенням виконання Великого Доручення: проповіді Євангелія по всіх теренах землі. Грецьке слово, перекладене як «ангел» (ἄγγελος, *ангелос*), означає «вісник», «посланець», незалежно від того, йдеться про людей чи небесних істот. Божі вісники (євангелісти) підуть по всьому світові, збираючи до себе «Його вибраних» (тих, хто приймуть Євангеліє).

Коли ви вперше розглядаєте таку трактовку, ви можете з нею погодитись або не погодитись, проте, перш ніж її відкинути, поміркуйте над двома моментами: (1) це трактування уникає деяких пасток «вибіркових» тлумачень, та (2) це трактування узгоджується як з апокаліптичною символікою в інших місцях Святого письма, так і з ясним та простим вченням Нового Заповіту на цю тему.

«Не перейде цей рід, аж ...» На завершення Свого вчення про руйнування Єрусалиму Ісус **розповів їм притчу** (Лк. 21:29а), **від фігового дерева навчит[ись] прикладу** (Мт. 24:32, 33; Мр. 13:28, 29; Лк. 21:29–31). Слова «все це» із Матвія 24:33 та Марка 13:30 означають все, що Ісус щойно сказав, зокрема про «гидоту спустошення» (Мт. 24:15; Мр. 13:14)—себто, «Єрусалим, військом оточений» (Лк. 21:20). Подібно до того, як вони розуміють, що літо вже скоро, лише поглянувши на листя фігового дерева, так само вони дізнаються про наближення руйнування Єрусалиму, побачивши римське військо.

В оповістях Матвія та Марка написано **знайте, що [прихід Сина Людського; див. Мт. 24:30] близько, під дверима** (Мт. 24:33; Мр. 13:29)—себто, коли здійснюватиметься вирок Єрусалиму, знайте, що це «іде» Господь. У книзі Луки написано «знайте, що *Боже Царство* вже близько» (Лк. 21:31; курсив додано). У Новому Заповіті двома найбільш поширеними значеннями слова «царства» є церква та небеса. Коли було зруйновано Єрусалим, церква існувала вже майже сорок років, тож навряд чи в цьому вірші йдеться про церкву. З іншого боку, якщо тлумачити це слово як «небеса» (себто, кінець світу), тоді виникає проблема з трактуванням наступного вірша, який стверджує, що **не перейде**

цей рід, аж усе оце станеться (Лк. 21:32). Чимало коментаторів намагаються «розв'язати» цю дилему, припускаючи, що слово «рід» означає тут щось інше, ніж зазвичай. Можливо, краще припустити, що слово «царство» ужито тут в його головному значенні: «царювання Бога в людських серцях». У такому випадку в цьому вірші йдеться про поширення Євангелія й те, як через нього люди стають громадянами Божого царства (Кол. 1:13).

Це підводить нас до ключового уривку: **Поправді кажу вам: не перейде цей рід, аж усе оце станеться** (Мт. 24:34; див. Мр. 13:30; Лк. 21:32). «Оце все» означає те саме, що й в попередньому вірші (Мт. 24:33): усе, що до цього сказав був Ісус, зокрема про римське військо, яке оточить Єрусалим і потім зруйнує його.

Логічно вважати, що вірш 34 означає, що все, про що пророкував Христос у віршах 4–33, виповниться за життя багатьох із тих, хто Його слухали. Руйнування Єрусалиму сталося менш ніж сорок років по тому—коли ще були живі дехто з тих, хто чули ці Ісусові слова. Грецьке слово, перекладене як «рід» (*γενεά*, *генеа*) зазвичай означає тих, хто живе в певний відрізок часу. Незадовго до того, як Ісус промовив слова із вірша 34, Він ужив це саме слово, провіщаючи про жакливі речі, які очікують на Його слухачів (Мт. 23:36; порівняйте з 24:34).¹⁷

Ті, хто намагаються тлумачити весь розділ або уривок Матвія 24:24–33 в контексті Другого пришествя, стикаються з реальною проблемою у вигляді вірша 34. Багато хто з таких коментаторів вважають, що слово «рід» у цьому уривку означає «раса», себто юдейська раса. Р. Т. Франс (R. T. France) пише: «Навряд чи взагалі пропонували б таке неймовірне тлумачення цього слова», якби цей уривок не був таким важким для трактування. Джек Льюїс пише:

Значення [слова] «рід» (*генеа*) є ключовим для інтерпретації всього розділу. Хоча Скофілд, слідом за Єронімом, погоджується з тим, що воно означає юдейську расу, є лише один можливий випадок у Новому Заповіті (Лк. 16:8), де це

¹⁷Слово «рід» вживається в книзі Матвія тринадцять разів (1:17; 11:16; 12:39, 41, 42, 45; 16:4; 17:17; 23:36; 24:34); кожного разу в значенні життя, що його проживає людина. Коли Матвій ужив іменник «рід» разом із прийменником «цей», він говорив про людей, які були сучасниками того, хто до них звертався (див. 11:16; 12:41, 42).

слово припускає, що *генеа* означає раса. Існує відмінність між *генос* (раса) і *генеа* (рід, покоління). Інші наполягають на тому, що *генеа* означає останнє покоління; себто, коли почнуть з'являтися всі ці ознаки, все це відбуватиметься за життя одного покоління (пор. 23:36). Утім у всіх інших випадках у книзі Матвія *генеа* означає людей, що живуть в одну добу і зазвичай в добу Ісуса (1:17; 11:16; 12:39, 41, 45; 23:36; Мр. 8:38; Лк. 11:50—...; 17:25), й немає жодних сумнівів, що тут воно означає те саме.

Мабуть, краще за все тлумачити вірш 34 як те, що події з попередніх віршів мають відбутись із тим поколінням людей, яке жило в той час, коли Христос промовляв ці слова. (Можливе виключення з цього—вірш 27, в якому Ісус радше за все говорить про Свій другий прихід). Єрусалим було зруйновано в 70 р. н.е., менш ніж через сорок років після того, як Ісус промовив ці слова; це *дійсно* відбулось за життя тих, до кого промовляв Христос.

Наскільки достовірним було пророцтво Ісуса щодо долі Єрусалиму? Він сказав: **Небо й земля проминеться, але не минуться слова Мої** (Мт. 24:35; див. Мр. 13:31; Лк. 21:33). Як ми побачили, Христові слова виповнилися саме так, як Він пророкував.

Учення про Другий прихід (Мт. 24:36—25:46; Мр. 13:32—37)

Починаючи з Матвія 24:36, Ісус порушує *іншу* тему. Є декілька ознак, що це саме так: (1) Він порушив нову тему, вживаючи протиставний сполучник «а»: «А про день той і годину ...» (Мт. 24:36; курсив додано; Мк. 13:32). (2) Множину «тих днів» (Мт. 24:22, 29; див. Мр. 13:20, 24) протиставлено однині «дня *того*» (Мт. 24:36; курсив додано; див. Мр. 13:32). (3) Між частинами промови до та після Матвія 24:36 є чимало й інших протиставлень. Так, у попередній частині цього розділу Він дав учням «ознаку», за якою вони зрозуміють, що Єрусалим от-от зруйнують. (Цією «ознакою» було римське військо, яке оточить місто [Лк. 21:20]). Проте пізніше Він почав говорити про подію, яка станеться без попередження. Цією подією був Другий прихід. В Матвія 24:36 Господь нарешті був готовий відповісти на другу частину запитань із Матвія 24:3: «... яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?»

(1) Загальне вчення: Другий прихід відбудеться без попередження (Мт. 24:36–41; Мр. 13:32)

Євангеліє від Матвія 24:36–41

³⁶А про день той й годину не знає ніхто: ані Анголи небесні, ані Син,—лише Сам Отець. ³⁷Як було за днів Ноевих, так буде і прихід Сина Людського. ³⁸Бо так само, як за днів до потопу всі їли й пили, женилися й заміж виходили, аж до дня, коли Ной увійшов до ковчегу, ³⁹і не знали, аж поки потоп не прийшов та й усіх не забрав, так буде і прихід Сина Людського. ⁴⁰Будуть двос на полі,—один візьметься, а другий полишиться. ⁴¹Дві будуть молоти на жорнах,—одна візьметься, а друга полишиться.

Євангеліє від Марка 13:32

³²Про день же той чи про годину не знає ніхто: ні Анголи на небі, ні Син,—тільки Отець.

Учні запитали про «ознаку» Його повернення та кінця світу, проте Ісус сказав, що жодних ознак Його другого приходу не буде: **А про день той й годину не знає ніхто: ані Анголи небесні, ані Син,—лише Сам Отець** (Мт. 24:36; див. Мр. 13:32).

... Христос ... виразно каже, що Він не знає, коли Він прийде. Як Він міг би дати ознаку, якщо Він того не знав? Перефразуючи Його слова, Він сказав Своїм учням: «Так, існують деякі ознаки наближення часу руйнування Єрусалиму та храму.... Щодо ознак Мого другого приходу, все, що Мені відомо, це те, що Я прийду на хмарах небесних із силою та великою славою.... Я не можу дати вам жодної конкретної ознаки, бо не знаю про них» (Кірлі/Kearley).

Позаяк не було жодних попереджальних ознак другого приходу Ісуса, Його повернення захопить більшість людей неготовими, так само як люди виявились не готовими до потопу за часів Ноя: **... як за днів до потопу всі їли й пили, женилися й заміж виходили, аж до дня, коли Ной увійшов до ковчегу** (Мт. 24:38; див. 24:37–39). Ной казав людям, що буде потоп, але йому не вірили. Тож вони продовжували жити, як завжди. У наш час, хоча Біблія вчить, що

Господь обов'язково повернеться, більшість людей ігнорує попередження Слова. Тож вони дійсно будуть не готові.

Коли Господь згадав про те, що люди їстимуть, питимуть та женитимуться, чи говорив Він про те, що ці звичайні життєві речі є поганими? Ні, в цих речах немає нічого поганого, *якщо ми готові в серці і в житті до Його повернення*. Ісус навів ілюстрацію про двох людей, що працюватимуть в полі, коли Він повернеться. Він сказав: **... один візьметься, а другий полишиться** (Мт. 24:40). «Візьметься» означає, що його «буде взято, аби бути з Богом на небесах» (пор. Дії 1:2, 11), тоді як «полишиться» означає довічне відчуження від Бога в пеклі (2 Сол. 1:7–9). Ці двоє чоловіків із ілюстрації обидва займались типовими чоловічими справами; втім один із них був готовий до повернення Господа, а другий—ні. Потім Христос навів схожу ілюстрацію про двох жінок, які займались типовими жіночими справами (Мт. 24:41).

(2) Загальне вчення: Необхідно бути напоготові (Мт. 24:42–51; Мр. 13:33–37)

Євангеліє від Матвія 24:42–51

⁴²Тож пильнуйте, бо не знаєте, котрого дня прийде Господь ваш. ⁴³Знайте ж це, що коли б знав господар, о котрій сторожі прийде злодій, то він пильнував би, і підкопати свого дому не дав би. ⁴⁴Тому будьте готові й ви, бо прийде Син Людський тієї години, коли ви й не думаете!

⁴⁵Хто ж вірний і мудрий раб, якого пан поставив над своїми челядниками давати своєчасно поживу для них? ⁴⁶Блаженний той раб, що пан його прийде та знайде, що робить він так! ⁴⁷Поправді кажу вам, що над цілим мастком своїм він поставить його. ⁴⁸А як той злий раб скаже у серці своїм: Забариться пан мій прийти, ⁴⁹і зачне бити товаришів своїх, а їсти та пити з п'яницями, ⁵⁰то пан того раба прийде дня, якого він не сподівається, і о годині, якої не знає. ⁵¹І він пополовині розітне його, і визначить долю йому з лицемірами,—буде плач там і скрегіт зубів!

Євангеліє від Марка 13:33–37

³³Уважайте, чувайте й молитесь, бо не знаєте, коли час той

настане! ³⁴Як той чоловік, що від'їхав, і залишив свій дім, і дав рабам своїм владу й кожному працю свою, а воротареві звелів пильнувати. ³⁵Тож пильнуйте,—не знаєте-бо, коли прийде пан дому: увечері, чи опівночі, чи як півні співатимуть, чи ранком. ³⁶Щоб вас не застав, що спите, коли вернеться він несподівано. ³⁷А що вам Я кажу, те всім Я кажу: Пильнуйте!

У Матвія 24:42–51 ми нарешті підійшли до головної причини, через яку Бог зберіг цю промову для нас: Ми *потребуємо* цього вчення. Позаяк ми не знаємо, коли повернеться Ісус, ми мусимо бути завжди *готовими*: **Тож пильнуйте, бо не знаєте, котрого дня прийде Господь ваш** (Мт. 24:42; див. Мр. 13:33). Його прихід буде подібний до того, як вночі приходять злодій, на якого ніхто не очікує (Мт. 24:43, 44; див. 1 Сол. 5:2; 2 Пет. 3:10). Ті, хто намагаються встановити час повернення Господа, мусять вивчити Матвія 24:44 напам'ять. Вони *думають*, що можуть провістити, що Його прихід вже близько, споглядаючи за «ознаками часу», втім Ісус сказав, що Він прийде «тієї години, коли ви не *думаете*!» (Курсив додано). Коли Стаффорд Норт проповідує про Друге пришествя, він підкреслює, що воно буде, «як злодій уночі». Він примушує свою аудиторію повторювати ці слова вголос кілька разів.

Також повернення Христа буде подібним до несподіваного повернення господаря, який виявить, що деякі з його слуг були невірними (Мт. 24:45–51; див. Мр. 13:34). На загал ця ілюстрація відома як «притча про вірного та про злого рабів». Ось, що каже Ісус до кожного Божого слуги:

Тож пильнуйте,—не знаєте-бо, коли прийде пан дому: увечері, чи опівночі, чи як півні співатимуть, чи ранком. Щоб вас не застав, що спите, коли вернеться він несподівано. А що вам Я кажу, те всім Я кажу: Пильнуйте! (Мр. 13:35–37).

(3) Притчі та дотичне вчення: Про десять дів (Мт. 25:1–13)

Акцент на необхідності залишатись готовими звучить упродовж усього розділу 25.

¹Тоді Царство Небесне буде подібне до десяти дів, що побрали каганці свої, та й пішли зустрічати молодого. ²П'ять же з них нерозумні були, а п'ять мудрі. ³Нерозумні ж, узявши каганці, не взяли із собою оливи. ⁴А мудрі набрали оливи в посудинки разом із своїми каганцями. ⁵А коли забаривсь молодий, то всі задрімали й поснули. ⁶А опівночі крик залунав: Ось молодий, виходьте назустріч! ⁷Схопились тоді всі ті діви, і каганці свої наготували. ⁸Нерозумні сказали ж до мудрих: Дайте нам із своєї оливи, бо наші каганці ось гаснуть. ⁹Мудрі ж відповіли та сказали: Щоб, бува, нам і вам не забракло, краще вдайтесь до продавців, і купіть собі. ¹⁰І як вони купувати пішли, то прибув молодий; і готові ввійшли на весілля з ним,—і замкнені двері були. ¹¹А потім прийшла й решта дів і казали: Пане, пане, відчини нам! ¹²Він же в відповідь їм проказав: Поправді кажу вам, не знаю я вас! ¹³Тож пильнуйте, бо не знаєте ні дня, ні години, коли прийде Син Людський!

Розділ 25 книги Матвія починається притчею про десять дів. Слово **діви** в цій притчі, ймовірно, означає молодих незаміжніх служниць. У ті часи поняття молодої незаміжньої юдейки було тотожне поняттю незайманої діви. Ці молоді служниці чекали прибуття жениха (Мт. 25:1). Можливо, вони чекали на нього в домі молодої, але ймовірніше за все, вони чекали на нього біля його дому, оскільки молодий мав прийти із молодою. Коли він прибув, відбулось свято, весільний бенкет. Вітаючи їх, група юних служниць мала освітлювати дорогу піднятими вгору світильниками. Можливо, то були невеличкі глиняні світильники з каганцем, які були в ужитку в ті часи (див. Мт. 5:15).

Молодий із притчі не прийшов, коли на нього очікували. Тому в світильниках почала закінчуватись олія, яка живила каганець. П'ять дів, яких названо **мудрими**, мали з собою запас олії (Мт. 25:4). Інших п'ять названо **нерозумними**, позаяк вони не мали запасу, й були змушені піти купити додатково олії (Мт. 25:3, 10). Коли вони перебували в пошуках олії, прибув молодий, і всі присутні ввійшли до дому на святковий бенкет. Повернувшись, нерозумні діви побачили, що двері були замкнені. Оскільки вони були неготові, вони не змогли потрапити на свято. Слово **знаю** в Матвія 25:12 означає (як і в більшості уривків у Біблії на загал) «визнавати за своїх».

Звісно ж господар знав, *хто* були ті діви, але він не визнав за ними права бути частиною святкування (пор. Мт. 7:23).

Можливо, нас здивує, чому п'ять «мудрих» дів не поділились своєю олією з іншими. Відповідь на це запитання—у практичному висновку притчі: коли Христос, жених (див. Мт. 9:15; Ів. 3:29), повернеться, не буде кругової готовності. Я не можу підготуватись за вас, а ви не можете підготуватись за мене. «Тож кожен із нас сам за себе дасть відповідь Богові» (Рим. 14:12).

Ісус завершив цю притчу закликком: **Тож пильнуйте, бо не знаєте ні дня, ні години, коли прийде Син Людський!** (Мт. 25:13).

(4) Притчі та дотичне вчення: Про таланти
(Мт. 25:14–30)

¹⁴Так само ж один чоловік, як відходив, покликав своїх рабів і передав їм добро своє. ¹⁵І одному він дав п'ять талантів, а другому два, а тому один,—кожному за спроможністю його. І відійшов. ¹⁶А той, що взяв п'ять талантів, негайно пішов і орудував ними, і набув він п'ять інших талантів. ¹⁷Так само ж і той, що взяв два—і він ще два інших набув. ¹⁸А той, що одного взяв, пішов та й закопав його в землю,—і сховав срібло пана свого.

¹⁹По довгому ж часі вернувся пан тих рабів, та й від них зажадав обрахунку. ²⁰І прийшов той, що взяв п'ять талантів, приніс ще п'ять талантів і сказав: Пане мій, п'ять талантів мені передав ти,—ось я здобув інші п'ять талантів. ²¹Сказав же йому його пан: Гарзд, рабе добрий і вірний! Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе,—увійди до радощів пана свого!

²²Підійшов же й той, що взяв два таланти, і сказав: Два таланти мені передав ти,—ось іще два таланти здобув я. ²³Казав йому пан його: Гарзд, рабе добрий і вірний! Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе,—увійди до радощів пана свого!

²⁴Підійшов же й той, що одного таланта взяв, і сказав: Я знав тебе, пане, що тверда ти людина,—ти жнеш, де не сів, і збираєш, де не розсипав. ²⁵І я побоявся,—пішов і таланта твого сховав у землю. Ото маєш своє...

²⁶І відповів його пан і сказав йому: Рабе лукавий і лінивий! Ти знав, що я жну, де не сів, і збираю, де не розсипав? ²⁷Тож тобі було треба віддати гроші мої грошомінам, і, вернувшись, я взяв би з прибутком своє. ²⁸Візьміть же від нього таланта, і віддайте тому, що десять талантів він має.

²⁹Бо кожному, хто має, дасть йому та й додасться, хто ж не має,—забереться від нього й те, що він має. ³⁰А раба непотрібного вкиньте до зовнішньої темряви,—буде плач там і скрегіт зубів!

Після притчі про десять дів одразу ж йде притча про таланти. Якщо в притчі про дів йдеться про людей, які *очікують* на повернення Христа, то в притчі про таланти ясно йдеться про те, що ми мусимо *працювати* під час цього очікування.

Ця притча про таланти схожа на притчу про міни, яку Ісус розповів наприкінці подорожі до Єрусалиму (Лк. 19:11–27), але в ній інший акцент. Притча про міни мала на меті нагадати Ісусовим слухачам, що царство не з'явиться миттєво, а притча про таланти наголошує на необхідності залишатись вірним слугою Господа.

У притчі про таланти, господар довірив своє майно трьом рабам. Одному рабу він дав п'ять талантів, другому—два, а останньому—один. Ми з вами вживаємо слово «талант» в сенсі «здібність» чи «обдарованість»; проте в ті часи це була монетарна одиниця—певна кількість дорогоцінного металу, вартість якого визначалась кількістю монет, які з нього можна було відчеканити, або кількістю злитків, які можна було з нього відлити. Ми не знаємо достеменно вартість талантів, що їх отримали раби. «Вага греко-римського таланту ... варіювалась від 26,4 кг до 37,8 кг у різні періоди» (Е. М. Кук/Е. М. Cook). Також вартість залежала від того, чи йшлося про талант золота чи срібла. Вважається, що в Матвія 25 йдеться про найпоширеніший талант, який дорівнював шести тисячам динаріїв (Д. А. Карсон/D. A. Carson). Припустимо, що ця оцінка вартості є точною—та пам'ятаємо, що один динарій складав денний заробіток звичайного робітника (Мт. 20:2)—тоді маємо, що один талант дорівнював заробітку звичайного некваліфікованого робітника за двадцять років. Перший та другий раби, які отримали п'ять та два таланти відповідно, використали гроші свого пана, аби заробити ще більше. Той же, що отримав один талант, через страх

втратити те, що йому довірили, заховав свій талант в землі. Коли пан повернувся, перші два раби отримали винагороду, а третього було покарано.

І знову ж таки, головна думка—це необхідність бути готовими—але до неї додано ще дещо: єдиний спосіб бути готовим до повернення Христа—це робити Його справу. Ми повинні використовувати дари, які Він нам дав, аби прославити Його.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: РИЗИКУЮЧИ ВСІМ ЗАРАДИ ГОСПОДА¹⁸ (МТ. 25:14–30)

Більшість із того, чого навчав Христос, лякало або навіть шокувало тих, хто чув Його вперше. Не стала виключенням і притча про таланти.

Ісус розповів цю притчу, аби донести до Своїх учнів думку про те, що вони мусять працювати, поки очікуватимуть на Його повернення. Святий Дух надихнув записати цю притчу, оскільки не лише апостоли, а й усі послідовники Господа мусять пам'ятати про це. Матвій писав своє Євангеліє приблизно через тридцять років після заснування церкви. У той час все ще відбувались хвилюючі речі. Павло, після звільнення з темниці, вирушив у свою останню місіонерську подорож; інші християни також поширювали Євангеліє. Пройшло достатньо часу й з'явилось нове покоління християн. Можливо, деякі громади втратили свій первинний запал і вели зручне існування тиждень-від-тижня (див. Об. 3:15). Притча про таланти мала на меті пробудити християн першого століття. Подібного пробудження потребуємо й ми, християни двадцять першого століття.

Як ми ставимось до того, щоб ризикувати? Ймовірно, більшість із нас за те, аби вилучити ризики з нашого повсякденного життя. Нам до вподоби життя, позбавлене будь-яких ризиків, наскільки це можливо. З огляду на це, думка про те, аби ризикувати заради Господа, не є вельми привабливою. Втім ця притча вчить, що ми повинні робити це, аби догодити нашому Панові.

¹⁸На ідею цього уроку надихнула проповідь Расті Петермана (Rusty Peterman), яку він промовив у Церкві Христовій Браун Трейл, Форт Ворт, Техас, 4 січня 1987 р.

Обов'язки та ризики (Мт. 25:14, 15)

Притча починається з того, що один пан дав своїм слугам обов'язки, які містили великі ризики. Ісус сказав, що царство небесне подібне до «одн[ого] чоловік[а], [який] як відходив, покликав своїх рабів ...» (Мт. 25:14а). Перед нами множина від грецького слова із значенням «раб» (δοῦλος, дулос). То були «його власні раби»: він володів ними; вони належали йому.

Аби якнайкраще зрозуміти вчення цієї притчі, нам слід убачати в собі Божих рабів, тих, хто належать Йому. Павло писав: «Хіба ви не знаєте, що ваше тіло—то храм Духа Святого, що живе Він у вас, якого від Бога ви маєте, і ви не свої? Бо дорого куплені ви. Отож прославляйте Бога в тілі ... своєму» (1 Кор. 6:19, 20). За нас було заплачено Його кров'ю (Дії 20:28), нас було звільнено («викуплено») цією кров'ю (1 Пет. 1:18, 19). «Коли людина піднімається з могили хрещення, вона входить до спільноти, позначеної написом: “Ви не свої. Куплені ви дорогою ціною”».¹⁹

Обов'язки

Цей пан, залишаючи на деякий час свою країну, покликав своїх рабів «і передав їм добро своє» (Мт. 25:14б). У тому не було нічого незвичайного. В Римській імперії більшість робіт виконували раби. Раби часто мали відповідальні посади.

«І одному [з тих рабів] він [пан] дав п'ять талантів, а другому два, а тому один» (Мт. 25:15а). «Талант»—це транслітерація грецького слова із Матвія 25:15: *τάλαντα* (*таланта*).

Перший раб отримав стільки, скільки звичайний робітник міг заробити за *сто років*. Другий отримав стільки, скільки можна було заробити за *сорок років*. Третій отримав стільки, скільки складав заробіток за *двадцять років*. Навіть не вдаючись до спроб визначити вартість тих талантів, достатньо сказати, що вони отримали більше грошей, ніж більшість із нас будь-коли бачили за раз.

Пан дав «кожному за спроможністю його» (Мт. 25:15б). Жоден із них не отримав більше, ніж він міг опрацювати, і жоден із них не отримав менше, ніж він міг опрацювати. «Дати всім однакову кількість було б величезною несправедливістю. П'ять талантів були б важким тягарем для людини, здатної опрацювати лише

¹⁹Ейвон Мелоун (Avon Malone).

один талант; а дати один талант тому, хто міг опрацювати п'ять, було б марнуванням його здібностей» (Джеймс Бертон Коффман).

Тож, кожен отримав *дещо*. Насправді, кожен отримав дуже багато. Навіть один талант був дуже й дуже цінним. Тому сьогоднішня людина «одного таланту» повинна розуміти, що її єдиний «талант» є важливим. Можливо, такий талант є лише в неї. Якщо вона його не використовує, якась дуже важлива справа залишиться невиконаною, або її буде змушений робити той, хто до неї не здатний. Ніл Лайтфут зазначив, що «ніхто не пішов із оселі пана з пустими руками». Кожен має здібності, час, можливості, якість майна. Бог благословив нас усіх—і благословив ясно. У посланнях до ефесян 4:8 і до римлян 12:6–8 ми читаємо про духовні дари, які дає Бог.

Маючи Божі дари, ми повинні усвідомлювати, що ці дари невід'ємні від ризиків. Фактично Бог каже нам: «Позаяк ви належите Мені, ви повинні використати це у служінні *Мені*. Я довіряю вам їх на деякий час. Ви повинні скористатись ними на благо *Моєї* справи». Коли Пан дає якийсь дар, той дар передбачає відповідальність.

Ризики

Утім, коли пан із притчі довірив своє майно рабам, це майно репрезентувало не лише велику відповідальність. Воно також репрезентувало серйозний *ризик*. Згідно з вченням рабинів, якщо пан довіряв майно рабові й від'їжджав, певного часу той раб мусив звітувати перед паном про те, як він використав те майно. Коли пан повертався, і раб мав менше, він мусив компенсувати різницю. Якщо він не міг цього зробити, його кидали до в'язниці. Якщо ж виявлялось, що раб зловживав довіреною владою, його навіть могли вбити.

Користування тим, що дає Бог—здібностями, часом, майном та можливостями—передбачає ризик. Існує ризик помилитись, ризик отримати критику, навіть ризик невдачі.

Послух та непокора (Мт. 25:15–19)

Послух

Після того, як пан «відійшов» (Мт. 25:15в), «той, що взяв п'ять

талантів, негайно пішов і орудував ними, і набув він п'ять інших талантів» (Мт. 25:16). Він не став гаяти часу; щойно його пан поїхав, він почав опрацювати те, що отримав від нього. Ми не знаємо достеменно, як саме він використав ті таланти. Можливо, придбав якийсь бізнес. Можливо, купував та продавав на ринку. Хоч би чим він займався, він заробив ще п'ять талантів. Тож цей чоловік п'яти талантів виконав свій обов'язок. «Так само ж і той, що взяв два—і він ще два інших набув» (Мт. 25:17).

Непогора

Тепер час поглянути на чоловіка з одним талантом: «А той, що одного взяв, пішов та й закопав його в землю,—і сховав срібло пана свого» (Мт. 25:18). Щойно його пан поїхав, той чоловік негайно побіг до свого саду, викопав глибоку яму, кинув туди гроші й засипав яму. В цьому не було чогось незвичайного (Льюїс). У ті часи не існувало банків, подібних до наших, і люди часто ховали свої гроші таким чином, аби зберегти їх.

Хтось сказав би, що цей чоловік одного таланту був мудрим та передбачливим. У рабинів також були свої притчі, ось одна з них:

Багатий чоловік збирався у далеку подорож. Він покликав двох своїх слуг та сказав: «Я залишаю моє майно в ваших руках». Він поділив майно між двома слугами та й поїхав. За час його відсутності один слуга вклав гроші в справу й втратив усе. Інший слуга взяв те, що отримав від свого пана, та й заховав до його повернення. Таким чином він зміг повернути своєму панові все, що той йому довірив. Пан похвалив його та поставив управителем над всім своїм маєтком. А слугу, що втратив гроші свого пана, було засуджено до смерті.²⁰

Для деяких слухачів Ісуса Його вчення було настільки несподіваним, що аж лякало. Його притча була повною протилежністю того, чого навчали рабини. Фактично Господь зняв ярлик із написом «герой» з раба, що заховав гроші, і замінив його на ярлик із написом «злочинець».

²⁰Петерман.

Пан був відсутній «довгий час» (Мт. 25:19). Що робив увесь цей час чоловік одного таланту? Звісно ж, що він не торгував на гроші, які йому довірили. Ці гроші були заховані глибоко в землі. Тим самим цей раб *не* служив своєму панові.

Прояснімо, що не так із чоловіком з одним талантом. Він не розтратив ці гроші на свої забаганки, як невірний управитель (Лк. 16:1). Він не змарнував їх на розпусне життя, як блудний син (Лк. 15:13). Він не опинився в боргу, будши винним десять тисяч талантів, як несправедливий управитель (Мт. 18:24). Усе, що він зробив, було *небажанням використовувати* те, що він мав.

Винагорода та «розсудливість» (Мт. 25:19–25)

Винагорода

«По довгому ж часі» пан повернувся додому розрахуватись із своїми рабами (Мт. 25:19). Ми—Божі розпорядники, і одного дня наш Пан повернеться (Дії 1:11; 17:31; 1 Сол. 4:16). Тоді ми також дамо звіт про те, як порядкували тим, що було нам дано (Рим. 14:12; 2 Кор. 5:10; див. 1 Кор. 4:2).

Першим провели аудит чоловіка з п'ятьма талантами. Ймовірно, він був радий звітувати. Задоволено посміхаючись, він сказав: «Пане мій, п'ять талантів мені передав ти,—ось я здобув інші п'ять талантів» (Мт. 25:20). Імовірно, пан також посміхнувся і відповів на те: «Гаразд, рабе добрий і вірний!» (Мт. 25:21а).

Зауважте, як пан назвав того раба. Він не сказав: «Гаразд, винахідливий та успішний рабе», але радше похвалив його як «доброго та вірного раба». Не всі можуть бути винахідливими. Мало хто з нас буде успішним (за стандартами світу); втім всі ми можемо бути «добрими» та «вірними». Ми можемо взяти те, що дає нам Господь, і використати те якнайкраще. Це все, чого Він просить.

Також зауважте, що це *пан* говорить *рабові*. Раб був його власністю; він нічим не був зобов'язаний цьому рабові, навіть сказати йому «дякую». Раніше Ісус якось вже казав, що коли раб виконує накази свого пана, він мусить казати: «Я—нікчемний раб; я роблю лише те, що повинен робити» (див. Лк. 17:10). Великодушна відповідь пана з цієї притчі повідомляє нам дещо про його характер. Він був справедливим та уважним до інших; очевидно, що він був

радий нагоді похвалити та винагородити.

Він сказав чоловіку з п'ятьма талантами: «Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе» (Мт. 26:21б). Потім він додав: «Увійди до радощів пана свого» (Мт. 25:21в). Можливо, це означає запрошення взяти участь у святкуванні з нагоди повернення пана. Можливо, це запрошення обідати за одним столом із ним. Подібна честь могла навіть означати, що того раба буде відпущено на волю (Лайтфут, Тренч).

Далі була черга чоловіка з двома талантами. Він також був радий звітувати: «Два таланти мені передав ти,—ось іще два таланти здобув я» (Мт. 25:22). З нашого боку було б природно очікувати, що цей раб отримає іншу винагороду, ніж попередній, який заробив більше. Втім він отримав таку саму похвалу і таку саму нагороду. Біблія містить небагато віршів, які звучать однаково, проте вірші 21 і 23 саме такі. Як і чоловік п'ятьох талантів, цей зробив усе, на що був здатен—а це саме те, чого бажав його пан. Тож пан йому також відповів: «Гаразд, рабе добрий і вірний! Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе,—увійди до радощів пана свого» (Мт. 25:23).

Кожний, хто бажає ризикнути заради Господа, вже є переможцем. І відносно неважливо, чи ми досягнемо успіху, чи зазнаємо невдачі. Важливо, аби ми докладали всіх наших зусиль. Тоді Бог скаже й нам також: «Гаразд, рабе добрий і вірний».

«Розсудливість»

Останнім звітував чоловік із одним талантом. Імовірно, він із жахом чекав на цей момент. Отже, «підійшов же і той, що одного таланта взяв, і сказав: “Я знав тебе, пане, що тверда ти людина,—ти жнеш, де не сіяв, і збираєш, де не розсипав”» (Мт. 25:24). Це звинувачення характеру пана ґрунтувалось на практиці сіяння та жнива тих часів. Між полями не було огорожі; поля примикали одне до одного. Зерно сіяли (розсипали) руками. На переконання того раба, пан був «скупкою» людиною, яка міркувала: «Деяке з мого зерна могло впасти на поле сусіда, тож я жатиму на кілька метрів углиб його поля, щоб отримати все те, що належить мені».

Цей раб звинуватив свого пана в жадібності, нерозважливості й навіть безчесності. Чи було це справедливою оцінкою? Слова цього раба суперечили тому, що ми раніше побачили в особистості

пана: готовність, навіть бажання похвалити та винагородити вірність. Небезпека небажання ризикувати заради Господа полягає у тому, що, виправдовуючи себе, ми починаємо сумніватись у справедливості Бога. Ми починаємо думати про Нього як про нерозсудливого законотворця, вибагливого начальника, ненаситного тирана—замість того, аби вбачати в Ньому люблячого, співчутливого Отця.

Чоловік одного таланту додав: «І я побоявся» (Мт. 25:25а). Ми співчуваємо тим, хто бояться. Всі ми чогось боїмось. Утім нам завжди слід запитувати себе: «Чи боюся я тому, що не довіряю Господу?» Коли Бог називав засуджених на загибель в Об'явлення 21:8, Він почав із «лякливих».

«Я побоявся,—сказав той раб,—пішов і таланта твого сховав у землю» (Мт. 25:25). Можливо, він боявся невдачі. Можливо, він боявся, що не впорається так добре, як ті раби, що отримали два і п'ять талантів. Іноді люди міркують: «Якщо я не зможу впоратись так само добре, як ця [чи та] людина, краще я нічого не робитиму». Він ясно сказав, що боявся, що не догодить своєму панові. Фактично він сказав: «Я був у програшній ситуації ... тож я не став нічого робити».

Цей чоловік винуватив усіх, крім себе. Ми дуже рано й швидко вчимося звинувачувати інших. Хтось звинувачує в своїх проблемах батьків. Хтось звинувачує суспільство. Хтось звинувачує Бога. Якщо ми хочемо знайти винного в наших помилках, краще всього шукати його в дзеркалі.

Після того чоловік з одним талантом простягнув те, що було йому довірено—дорогоцінний метал, тільки тепер брудний, побляклий, та з запахом плісняви. Він сказав: «Ось маєш своє» (Мт. 25:25в), так, наче його пан не мав права очікувати на більше.

Реакція та наслідки (Мт. 25:26–30)

Реакція

Ми наблизились до сумного закінчення цієї історії. Пан відповів тому чоловікові: «Рабе лукавий і лінивий!» (Мт. 25:26а). Біблія засуджує лінощі та неробство (див. Пр. 6:6; 31:27; Екл. 10:18; 1 Тим. 5:13). Раніше він назвав двох інших рабів «добрими і вірними». Цього раба він назвав «лукавим» і «лінивим».

Він вів далі: «Ти знав, що я жну, де не сів, і збираю, де не розсипав» (Мт. 25:26). Це не означає, що він погоджувався з оцінкою свого характеру, яку дав той раб. Радше, він говорив: «Твої слова засуджують тебе. Позаяк, якщо ти вважаєш мене таким, як ти щойно сказав, вже одне це є достатньою причиною робити *щось*».

Пан сказав: «Тож тобі було треба віддати гроші мої грошомінам, і, вернувшись, я взяв би з прибутком своє» (Мт. 25:27). Інакше кажучи: «Щонайменше, ти міг би інвестувати мої гроші». Ця деталь притчі бентежить деяких коментаторів, оскільки Старий Заповіт забороняв брати відсотки з своїх єдиновірців, юдеїв (2 М. 22:25; 3 М. 25:35–37; 5 М. 23:19, 20; див. Пс. 15[16]:5). Утім Закон не забороняв позичати під відсоток язичникам (5 М. 23:20). Мабуть, краще взагалі не зважати на цю деталь. Коли Ісус розповідав притчі, це не означає, що Він обов'язково рекомендував всі її деталі (див. Лк. 16:8; 18:2).

Грецьке слово, перекладене як «грошоміни» (*τραπεζίτης, trapezites*) означає буквально «ті, що за столом» (Мт. 25:27). (Це слово також ужито в значенні столів мініальників грошей в Матвія 21:12, Марка 11:15 та Івана 2:15). Хоча в ті часи не було банків у нашому розумінні, на більшості ринкових площ був мініальник грошей, який сидів за столом із стосами монет. За встановлену ціну він здійснював обмін монет або давав у позику. Також він приймав гроші на зберігання, на кшталт депозиту, під певний відсоток. Довірити свої гроші людині, яка могла в будь який момент зникнути разом зі своїм столом, було ризикованою справою; втім пан фактично сказав, що «навіть *це* було б краще, ніж не робити нічого».

Наслідки

Пан повернувся до слуг, що стояли поруч, і сказав: «Візьміть же від нього таланта, і віддайте тому, що десять талантів він має» (Мт. 25:28). Ісус додав: «Бо кожному, хто має, дасть йому та й додасться, хто ж не має,—забереться від нього й те, що він має» (Мт. 25:29).

Можливо, хтось скаже: «Зачекайте! Адже це несправедливо! Можливо, за деяких обставин правильніше забрати від того, хто має більше, і віддати тому, хто має менше. У цього бідного чоловіка був лише один талант. Навіщо віддавати його тому, хто вже має десять? Адже це несправедливо!» Справедливо це чи ні, але це

принцип, вбудований в тканину всесвіту—принцип, який Ісус вставив у цю притчу. Його названо «законом атрофії». Говорячи простими словами: «Використовуй або втратиш». Якщо людина не використовує свої природні здібності, вона їх втрачає. Якщо вона не використовує набутого знання, вона забуває його. Цей принцип працює в усіх сферах життя.

Який же остаточний наслідок нехтування своїми духовними дарами? Навряд чи є сумніші слова за ті, що в вірші 30: «А раба непотрібного вкиньте до зовнішньої темряви,—буде плач там і скрегіт зубів». Раніше чоловіка одного таланту назвали «лукавим» та «лінивим»; тепер його названо «непотрібним». Мабуть, більшість із нас погодиться на те, аби його назвали «лукавим» або «лінивим», лише тільки не «непотрібним». Утім саме такою стає людина, яка дозволяє своїм страхам панувати над собою та не використовує свої здібності та можливості для Господа.

Висновок

Поміркуймо над тим, чим ще ми ризикуємо заради Господа. Ісус дав ясно зрозуміти, що йти за Ним є ризикованою справою (Лк. 9:57–62). Для когось ризиком є прийняття християнства. Через це ми можемо втратити друзів або родину (Мт. 10:36). У деяких країнах християни навіть можуть втратити життя (Об. 2:10). Ризик може бути навіть в тому, аби «полишити все» і повноцінно служити Господу всім своїм часом. Для когось ризиком є проповідь Євангелія своїм друзям, сусідам чи членам родини. Коли ми намагаємось проповідувати Слово, ми ризикуємо дружбою та стосунками. Міркуючи на цими ризиками, пам'ятаймо, що Бог *очікує*, що ми ризикуватимемо. Він очікує, щоб ми були всім, ким можемо бути.

Коли Господь повернеться, чи скаже Він: «Гаразд, рабе добрий і вірний! Ти в малому був вірний, над великим поставлю тебе,—увійди до радощів пана свого» (Мт. 25:21)? Чи Він скаже: «Рабе лукавий і лінивий . . .»; «Раба непотрібного вкиньте до зовнішньої темряви,—буде плач там і скрегіт зубів» (Мт. 25:26, 30)? Те, що Він скаже *тоді*, може великою мірою залежати від того, що ми робимо *зараз*.

(5) Притчі та дотичне вчення:
Про вівці та козли (Мт. 25:31–46)

³¹Коли ж прийде Син Людський у славі Своєї, і всі Анголи з Ним, тоді Він засяде на престолі слави Своєї. ³²І перед Ним усі народи зберуться, і Він відділить одного від одного їх, як відділяє вівчар овець від козлів. ³³І поставить Він вівці праворуч Себе, а козлята—ліворуч.

³⁴Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу. ³⁵Бо Я голодував був—і ви нагодували Мене, прагнув—і ви напоїли Мене, мандрівником Я був—і Мене прийняли ви. ³⁶Був нагий—і Мене зодягли ви, слабував—і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був—і прийшли ви до Мене. ³⁷Тоді відповідять Йому праведні й скажуть: Господи, коли то Тебе ми голодного бачили—і нагодували, або спраглою—і напоїли? ³⁸Коли то Тебе мандрівником ми бачили і прийняли, чи нагим—і зодягли? ³⁹Коли то Тебе ми недужого бачили, чи в в'язниці—і до Тебе прийшли? ⁴⁰Цар відповість і промовить до них: Поправді кажу вам: що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих,—те Мені ви вчинили.

⁴¹Тоді скаже й тим, хто ліворуч: Ідіть ви від Мене, прокляті, у вічний вогонь, що дияволу та його посланцям приготований. ⁴²Бо Я голодував був—і не нагодували Мене, прагнув—і ви не напоїли Мене, ⁴³мандрівником Я був—і не прийняли ви Мене, був нагий—і не зодягли ви Мене, слабкий і в в'язниці—і Мене не відвідали ви. ⁴⁴Тоді відповідять і вони, промовляючи: Господи, коли то Тебе ми голодного бачили, або спраженого, або мандрівником, чи нагого, чи недужого, чи в в'язниці—і не послужили Тобі? ⁴⁵Тоді Він відповість їм і скаже: Поправді кажу вам: чого тільки одному з найменших цих ви не вчинили,—Мені не вчинили! ⁴⁶І ці підуть на вічну муку, а праведники—на вічне життя.

На завершення Своєї промови Ісус навів графічну ілюстрацію Свого повернення. Дехто вчить, що Христос повернеться аби встановити фізичне, політичне царство й царюватиме на землі впродовж тисячі років. Утім Ісус зазначив, що за Його поверненням

одразу ж буде Суд (Мт. 25:31, 32). Інші вчать, що буде кілька судів і називають суд, зображений в Матвія 25:31–46, «судом над народами» на відміну від інших судів, утім Біблія містить вчення лише про один Судний день (див. Євр. 9:27).

Судного дня Господь відділить людей, як за Ісусових часів пастухи відділяли вівці від козлів. Зазвичай вівці та козли були на пасовиську разом упродовж дня, а наприкінці дня їх відділяли. Через цю метафору дехто називає цю історію «притчею про вівці та козли». Втім слід розуміти, що це не «просто історія». Суд є реальним і невідворотним (Євр. 9:27; Дії 17:31).

Притча про таланти навчає необхідності служити Панові. В цьому уривку йдеться про один із способів нашого служіння—допомогу нужденним: голодним, безпритульним, нагим, хворим, ув'язненим. Слово **нагий** в цьому уривку, як і в більшості інших місць Писань, означає недостатньо вдягнений. Хоча акцент зроблено на допомозі іншим учням (Мт. 25:40), це стосується й інших людей (див. Гал. 6:10). Згадані ув'язнені, очевидно, ті, кого схопили через їхню віру. Головна думка цього уривку в тому, що, коли ви допомагаєте або нехтуєте братом, ви допомагаєте або нехтуєте Ісусом (Мт. 25:40, 45; див. Дії 9:4).

Дехто із задоволенням зазначає, що підґрунтям судового вироку в Матвія 25 є не те, наскільки правильно ми навчаємо, а чи діємо ми з любов'ю. Втім слід бути обережним і не ізолювати цей уривок від решти Святого Письма, де йдеться про важливість правильного вчення та праведного життя (наприклад, Тит. 2:1; Як. 1:27б). За згаданою вище логікою можна дійти висновку, що підґрунтям судового вироку є не віра в Ісуса, а добрі вчинки—адже в Матвія 25:31–46 нічого не сказано про віру в Христа.

Водночас ці вірші *дійсно* акцентують, що недостатньо бути морально чистим та мати правильну доктрину. Наша віра проявляється в тому, що ми допомагаємо іншим (Як. 1:27а). «Бо хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити, Якого не бачить?» (1 Ів. 4:20б); «Отож, хто знає, як чинити добро, та не чинить, той має гріх» (Як. 4:17).

Наскільки важливо бути готовим до повернення Христа? Ті, хто не підготувались, **підуть на вічну муку**, тоді як ті, хто підготувались—**на вічне життя** (Мт. 25:46). Дехто стверджує, що, оскільки праведні підуть до вічного блаженства, неправедні просто

припинять існувати. Проте Матвія 25:46 навчає, що пекло «триватиме» стільки ж, скільки й небеса. Те саме грецьке слово із значенням «вічний» (αἰώνιος, *айоніос*) ужито в вірші 46 і по відношенню до «муки», і по відношенню до «життя». Якщо покарання не є вічним, тоді не є вічним і життя. І навпаки, якщо життя є вічним, тоді вічним є і покарання. Нам слід бути готовими до повернення Господа.

ПІДРОЗДІЛ ІІІ

ПІДГОТОВКА ДО ЙОГО СМЕРТІ

Містить гармонію

Мт. 26:1–5, 14–46

Мр. 14:1, 2, 10–42

Лк. 22:1–46

Ів. 13:1—18:1

СЕРЕДА: ЗАТИШШЯ ПЕРЕД БУРЕЮ
(МТ. 26:1–16; МР. 14:1, 2, 10, 11;
ЛК. 22:1–6; ІВ. 13:1)

Ісус: підготовка (Мт. 26:1, 2; Ів. 13:1)

Євангеліє від Матвія 26:1, 2

¹І сталося, коли закінчив Ісус усі ці слова, Він сказав Своїм учням: ²Ви знаєте, що через два дні буде Пасха, і Людський Син буде виданий на розп'яття.

Євангеліє від Івана 13:1

¹Перед святом же Пасхи Ісус, знаючи, що настала година Йому перейти до Отця з цього світу, полюбивши Своїх, що на світі були, до кінця полюбив їх.

Христова проповідь щодо руйнування Єрусалиму та Другого пришествя (Мт. 24 і 25) прозвучала після того, як наприкінці дня Він разом зі Своїми апостолами залишили місто та перебували на схилі Оливної гори (Мт. 24:3). Ймовірно, вона почалась, коли вівторок добігав кінця, й тривала після заходу сонця—що за юдейським календарем вважалось наступним днем. Згідно з таким розрахунком часу, слова, які Ісус промовив одразу після цієї проповіді, було сказано за два дні до Пасхи (Мт. 26:2), себто у середу. Ці слова були ще одним нагадуванням про те, що невдовзі Він помре (Мт. 26:1, 2; пор. 20:17–19).

Це коротке зауваження Христа є єдиним записом стосовно

останньої середи чи першої частини четверга. Це було затишшя перед бурею. Євангеліє від Івана 13:1 дає нам можливість зазирнути в думки Господа напередодні п'ятниці: **Перед святом же Пасхи Ісус, знавши, що настала година Йому перейти до Отця з цього світу, полюбивши Своїх, що на світі були, до кінця полюбив їх.** Упродовж середи та четверга Ісус і надалі навчав Своїх учнів, яких Він любив. Також Він молився до Свого Отця та, можливо, спробував відпочити перед останнім випробуванням. Він готувався до Голгофи.

Синедріон: заколот (Мт. 26:3–5; Мр. 14:1, 2; Лк. 22:1, 2)

Євангеліє від Матвія 26:3–5

³Тоді первосвященики, і книжники, і старші народу зібрались в домі первосвященика, званого Кайяфою, ⁴і радилися, щоб підступом взяти Ісуса й забити. ⁵І вони говорили: Та не в свято, щоб була колотнеча в народі не сталась.

Євангеліє від Марка 14:1, 2

¹За два ж дні була Пасха й Опрісноки. А первосвященики й книжники стали шукати, як би підступом взяти Його та забити. ²Вони говорили: Та не в свято, щоб була колотнеча в народі не сталась.

Євангеліє від Луки 22:1, 2

¹Наближалось ж свято Опрісноків, що Пасхою зветься. ²А первосвященики й книжники стали шукати, як би вбити Його, та боялись народу.

Ми не знаємо достеменно, чи відпочивав Христос, але Його вороги точно ні. У середу (Мр. 14:1) синедріон зібрався на таємну нараду у дворі палацу Кайяфи, первосвященика (Мт. 26:3). Можливо, на цю зустріч не покликали тих членів синедріону, які симпатизували Ісусові (як-от Никодим та Йосип з Ариматеї). Кайяфа головував і на попередній нараді, коли було ухвалено рішення вбити Ісуса (Ів. 11:47–53; зверніть увагу на вірш 49). Зазнавши поразки у своїх намаганнях дискредитувати Ісуса в «словесній битві» у вівторок, ця рада була, як ніколи, рішуче

налаштована покінчити з Ним. Проблема полягала в тому, що вони боялись схопити Його відкрито вдень (див. Лк. 22:26), а схопити таємно вночі не могли, позаяк не знали, де Він перебував. Тож вони вирішили зачекати, доки закінчиться свято.

Юда: зрада (Мт. 26:14–16; Мр. 14:10, 11; Лк. 22:3–6)

Євангеліє від Матвія 26:14–16

¹⁴Тоді один із Дванадцятьох, званий Юдою Іскаріотським, подався до первосвящеників, ¹⁵і сказав: **Що хочете дати мені, і я вам Його видам? І вони йому виплатили тридцять срібняків.** ¹⁶І він відтоді шукав слушного часу, щоб видати Його.

Євангеліє від Марка 14:10, 11

¹⁰Юда ж Іскаріотський, один із Дванадцятьох, подався до первосвящеників, щоб Його їм видати. ¹¹А вони, як почули, зраділи, і обіцяли йому срібняки за те дати. І він став вишукувати, як би слушного часу їм видати Його.

Євангеліє від Луки 22:3–6

³Сатана ж увійшов у Юду, званого Ікаріот, одного з Дванадцятьох. ⁴І він пішов, і почав умовлятися з первосвящениками та начальниками, як він видасть Його. ⁵Ті ж зраділи, і погодилися дати йому срібняків. ⁶І він обіцяв, і шукав відповідного часу, щоб їм видати Його без народу...

Дилему синедріону було розв'язано так, як вони навіть не очікували: до них прийшов один із Ісусових апостолів. **Юда ж Іскаріотський, один із Дванадцятьох, подався до первосвящеників, щоб Його їм видати (Мр. 14:10).** Очевидно, Юда вигадав якусь причину й залишив решту апостолів. Він довідався, де зібралась рада, і прийшовши туди, запитав: **Що хочете дати мені, і я вам Його видам? (Мт. 26:15a).**

Він почав умовлятися з первосвящениками та начальниками, **як він видасть Його (Лк. 22:4; курсив додано).** Позаяк Юда знав розклад Ісуса (див. Ів. 18:2), він міг привести їх до Нього вночі. Тоді Ісуса можна було б схопити «без народу» (Лк. 22:6). Синедріон зрадів такому повороту подій (Мт. 14:11a;

Лк. 22:5). Вони радо **йому виплатили тридцять срібняків** (Мт. 26:15б).

Злочинний вчинок Юди став виповненням пророцтва, провіщеного за кілька століть до того (Зах. 11:12). На думку багатьох коментаторів, цими срібняками були сиклі (або статирі [στανίρ, *stater*], які були еквівалентом сиклів).¹ Один сикль (чи статир) дорівнював приблизно чотирьом динаріям. Якщо ці розрахунки правильні, тоді «тридцять срібняків» склали заробіток звичайного робітника за чотири місяці. Ця сума складала «приблизну вартість раба» (Ф. Лаґард Сміт/Ф. LaGard Smith).

Можливо, що ті тридцять срібняків були лише передплатою того, що Юда мав би отримати після ув'язнення Господа. Згідно з Марка 14:11, первосвященики **обіцяли йому срібняки** (курсив додано). Згідно з книгою Луки, вони **погодилися дати йому срібняків. І він обіцяв** (Лк. 22:5, 6). Якщо ті тридцять срібняків були лише завдатком, це пояснює, чому цей апостол так ревно **шукав слушного часу, щоб видати Його** (Мт. 26:16). Утім слід зауважити, що, навіть якщо ті тридцять срібняків були лише завдатком, вони склали все, що він отримав (див. Мт. 27:3, 5).

Зраду Юди названо «однією з найбільш загадкових в історії» (Дін). Від того темного дня й донині люди намагаються зрозуміти *чому*. Первинна причина, про яку згадує Писання, є Юдина жадібність (Мт. 26:14, 15; див. Ів. 12:6), проте свою роль у цій зраді могли відіграти й інші чинники. Можливо, цей апостол все ще був ображений на докір, який зробив йому Ісус кількома днями раніше (Ів. 12:4–8). Можливо, він був розчарований тим, що Ісус не став монетизувати Свою популярність. Г. І. Гестер пише:

У нього вже були побоювання щодо Ісусового царювання в Єрусалимі. Безумовно, він відчував, що, якщо воно зазнає краху, це буде означати й крах його матеріальних амбіцій. Він розумів, що залишаючись із Ісусом, він не отримає нічого Позаяк вся справа була на грані краху, він, вочевидь, вирішив скористатись нагодою отримати хоча б щось.

Хтось намагається пояснити вчинок Юди добрими мотивами.

¹Д. Вітон (D. H. Wheaton).

Так, дехто казав, що Юда просто хотів підштовхнути Ісуса, щоб той діяв рішучіше й встановив Своє (фізичне, політичне) царство. Це правда, що Юда не міг передбачити всіх наслідків своїх дій (Мт. 27:3–5), утім Біблія ніде не пояснює його зраду шляхетними мотивами. Також висловлювали думку, що Юда вважав доповіді начальника про місце перебування Ісуса своїм громадянським обов'язком (див. Ів. 11:57). Можливо, що саме так Юда намагався заспокоїти свої докори сумління, проте його запитання «Скільки?» не вписується в громадянську позицію.

Якщо б Юдіні мотиви були чистими, сатана не отримав б влади над його життям. Натомість ми читаємо, що **сатана ж увійшов у Юду** (Лк. 22:3; див. Ів. 13:27). Сатана не оволодів Юдою якимось непереборним чином (див. Як. 4:7). Радше, «диявол ... укинув у серце синові Симона—Юді Іскаріотському, щоб він видав Його» (Ів. 13:2). Сатана вклав цю думку в Юдіне серце, як він вкладає думки в наші: маніпулюючи подіями навколо нас. Чому диявол зміг вплинути на Юду? Тому що цей апостол сам відкрився перед лукавим і дозволив йому контролювати себе.

Коли все було узгоджено, Юда повернувся до Ісуса та решти апостолів. Зовні він був таким самим, як і раніше, проте всередині нього панувала лише одна думка: «Як виконати мою угоду з радою?» «І він відтоді шукав слушного часу, щоб видати Його» (Мт. 26:16).

ЧЕТВЕР: ПІДГОТОВКА ДО СВЯТКУВАННЯ ПАСХИ (МТ. 26:17–19; МР. 14:12–16; ЛК. 22:7–13)

Євангеліє від Матвія 26:17–19

¹⁷А першого дня Опрісноків учні підійшли до Ісуса й сказали Йому: Де хочеш, щоб ми приготували пасху спожити Тобі? ¹⁸А Він відказав: Ідіть до такого-то в місто, і перекажіть йому: каже Вчитель: час Мій близький,—справлю Пасху з Своїми учнями в тебе. ¹⁹І учні зробили, як звелів їм Ісус, і зачали пасху готувати.

Євангеліє від Марка 14:12–16

¹²А першого дня Опрісноків, коли пасху приношено в жертву, сказали Йому Його учні: Куди хочеш, щоб пішли й

приготували ми Тобі пасху спожити? ¹³І посилає Він двох із Своїх учнів, і каже до них: Підіть до міста, і стріне вас чоловік, що нестиме в глекові воду,—то йдіть за ним. ¹⁴І там, куди він увійде, скажіть до господаря дому: Учитель питає: Де кімната Моя, в якій Я споживу зі Своїми учнями пасху? ¹⁵І він вам покаже велику горницю, вистелену та готову: там приготуйте для нас. ¹⁶І учні пішли, і до міста прийшли, і знайшли, як Він їм сказав, і зачали вони пасху готувати.

Євангеліє від Луки 22:7–13

⁷І настав день Опрісноків, коли пасху приносити в жертву належало. ⁸І послав Він Петра та Івана, говорячи: Підіть, і приготуйте нам пасху, щоб її спожили ми. ⁹А вони запитали Його: Де Ти хочеш, щоб ми приготували? ¹⁰А Він їм відказав: Ось, як будете входити в місто, стріне вас чоловік, воду несучи у глекові,—ідіть за ним аж до дому, куди він увійде. ¹¹І скажіть до господаря дому: Учитель питає тебе: Де кімната, в якій споживу зі Своїми учнями пасху? ¹²І він вам покаже велику горницю вистелену: там приготуйте. ¹³І вони відійшли, і знайшли, як Він їм говорив,—і зачали там готувати пасху.

В середу вночі Ісус «останнього разу спав на землі. Вранці четверга Він прокинувся аби вже більше ніколи не спати» (Дін). Четвер, день перед Пасхою, відомий як **перший день Опресноків** (Мт. 26:17; Мр. 14:12; Лк. 22:7), тому що це був день підготовки до особливої вечері (МакҐарві та Пендлтон). Того дня **пасху** [пасхального ягня] **приносити в жертву належало** (Лк. 22:7; Мр. 14:12), яку споживали після заходу сонця (себто, в п'ятницю, за єврейським розрахунком часу).

Учні підійшли до Христа та запитали: **Де хочеш, щоб ми приготували пасху спожити Тобі?** (Мт. 26:17). Ісус послав Петра та Івана приготувати її (Лк. 22:8; див. Мр. 14:13) та дав їм ці дивні вказівки: **Підіть до міста, і стріне вас чоловік, що нестиме в глекові воду** (Мр. 14:13а). Позаяк зазвичай воду носили жінки, а не чоловіки, цього чоловіка було б легко помітити. Христос велів учням йти за тим чоловіком, і там, куди він увійде, скажіть до господаря дому: **Учитель питає: Де кімната Моя, в якій Я споживу зі Своїми учнями пасху?** (Мр. 14:14; див. Мт. 26:18).

Можливо, Христос вдався до таких застережень, аби Юда не зміг видати синедріону Його місце перебування того вечора. Інакше багато ключових подій—запровадження Господньої вечері, «Велика прощальна розмова» (Ів. 14—16), молитва Господа (Ів. 17) та події в Гетсиманському саду—не відбулися б. Чи підготував Ісус ці застережні заходи заздалегідь (разом із чоловіком, що ніс воду), чи використав Своє божественне передбачення? Нам не повідомляється.

Ісус сказав Петрові та Іванові, що хазяїн будинку покаже їм **великую горницю** (Мр. 14:15а). (Див. «Місто Єрусалим» в Додатку 2). Згідно з неназваним переданням, це була та сама «горниця», в якій апостоли перебували напередодні дня П'ятидесятниці (Дії 1:12, 13). Існує думка, що цей будинок належав матері Івана Марка (Дії 12:12). Ми можемо бути впевнені, що він належав комусь із учнів Господа (див. Мт. 26:18); крім цього, текст не повідомляє якоїсь додаткової інформації.

Кімната, куди проведуть цих двох апостолів, буде **вистеленою та готовою** (Мр. 14:15б). Інакше кажучи, вона буде прибраною, в ній буде стіл та подушки на підлозі, буде підготовлено все необхідне для омовіння ніг учасників вечері (див. Ів. 13:3–5). Можливо, також було заздалегідь підготовлено все потрібне для ритуального пошуку розчини (див. 2 М. 12:15). Можна навіть припустити, що власник будинку заздалегідь купив все необхідне для пасхальної вечері.

Петро та Іван **знайшли, як Він їм сказав**, та почали готуватись до свята (Мр. 14:16). Треба було багато чого зробити. Якщо вони заздалегідь не подбали про ягня, його треба було купити—ягня без вад (2 М. 12:5). (Можливо, що це ягня вже придбали трьома днями раніше, згідно з *Мишною*²). Це ягня треба було відвести до храму для ритуального забиття. Там учні мали його забити, а священник—окропити його кров'ю вівтар. Певну частину ягняти спалювали на вівтарі (див. 3 М. 3:3–5), а тулуб повертали його власникам. Після того ягня слід було засмажити (2 М. 12:8). Треба було бути обережним аби під час приготування чи під час вечері не зламати жодної його кістки (2 М. 12:46; 4 М. 9:12). Ця деталь промовляє про той факт, що жодна Ісусова кістка не була зламана на хресті

²*Вавилонський Талмуд*, Песахім 9:5.

(Ів. 19:31–36). Серед інших обов'язкових страв пасхальної вечері, зокрема були:

Прісний хліб (2 М. 12:8, 18–20; 13:6, 7; 34:18, 25; 3 М. 23:6; 4 М. 9:11; 28:17), «хліб бідування» (5 М. 16:3, 8).

Вино (див. Мт. 26:27, 29). За часів Ісуса ритуал вимагав чотири чаші вина (Альфред Едершайм), що традиційно символізували чотири обітниці з книги Виходу 6:6, 7.

Гіркі трави (2 М. 12:8; 4 М. 9:11), що символізували гіркоту єгипетського рабства.

Густа паста чи соус, виготовлений із розтовчених фруктів та горіхів, із додаванням оцту або вина, що символізував глину, з якої ізраїльтяни робили цеглу в Єгипті.

П'ЯТНИЦЯ: ДЕНЬ ІСУСОВОЇ СМЕРТІ **(МТ. 26:20—27:61; МР. 14:17—15:47;** **ЛК. 22:14—23:56а; ІВ. 13:2—19:37)**

Остання вечеря

(Мт. 26:20–35; Мр. 14:17–31; Лк. 22:14–38; Ів. 13:2—17:26)

Святкування Пасхи (Мт. 26:20; Мр. 14:17, 18; Лк. 22:14–18)

Євангеліє від Матвія 26:20

²⁰А коли настав вечір, Він із дванадцятьма учнями сів за стіл.

Євангеліє від Марка 14:17, 18

¹⁷А коли настав вечір, Він приходить із Дванадцятьма. ¹⁸І як сиділи вони при столі, промовив Ісус: Поправді кажу вам, що один з-поміж вас, який споживає зо Мною, видасть Мене.

Євангеліє від Луки 22:14–18

¹⁴А коли настав час, сів до столу, і апостоли з Ним. ¹⁵І промовив до них: Я дуже бажав спожити цю пасху із вами, перш ніж муки прийму. ¹⁶Бо кажу вам, що вже споживати не буду її, поки сповниться в Божому Царстві вона. ¹⁷Узявши ж чашу, і вчинивши подяку, Він промовив: Візьміть її, і поділіть

між собою. ¹⁸Кажу ж вам, що віднині не питиму Я від оцього плоду виноградного, доки Божес Царство не прийде.

Перед заходом сонця Ісус прийшов із Дванадцятьма (Мр. 14:17) у підготовлене місце. То була незабутня ніч. Вона почалась з того, що Ісус та Його учні споживали пасху в горниці. Вона тривала під час молитви в Гетсиманському саду. Вона закінчилась фарсовим судовим процесом над Ісусом у дворі первосвященника. Ми не можемо бути впевненими в достеменному порядку подій тієї пам'ятної ночі. Викладена нижче послідовність подій є однією зі спроб їхнього упорядкування.

Отже, вечір почався з пасхальної вечері. Згідно з вченням рабинів, кожне ягня мали споживати не менше ніж десять і не більше ніж двадцять людей (Марвін Вілсон/Marvin R. Wilson). В горниці зібралось тринадцять осіб спожити одне засмажене ягня, яке розділили на невеличкі шматки так, щоб їх було зручно брати руками. Під час цієї вечері не використовували столових приладів (на кшталт ножів, виделок чи ложок).

Ісус ліг біля столу із пасхальними стравами (Мт. 26:20; Мр. 14:18а; Лк. 22:14). З правого боку від Нього був Іван (Ів. 13:23), з лівого—можливо, Юда; решта апостолів навколо столу. Очі Ісуса випромінювали любов (див. Ів. 13:1, 34). Він сказав: **Я дуже бажав спожити цю пасху із вами, перш ніж муки прийму. Бо кажу вам, що вже споживати не буду її, поки сповниться в Божому Царстві вона** (Лк. 22:15, 16).

Попри те, що ясно написано, що Ісус споживав з учнями пасху (див. Мт. 26:18; Мр. 14:14; Лк. 22:11), деякі коментатори стверджують, що то була не пасхальна, а звичайна вечеря напередодні. В якості аргументу вони наводять Івана 13:1, де, на їхню думку, йдеться про час цієї вечері. Втім, якщо розглядати всі дотичні уривки, Івана 13:1 радше повідомляє про час напередодні Пасхи, тоді як розповідь про події під час безпосередньо пасхальної вечері починається з вірша 2.

Що мав на увазі Христос, коли сказав, що Пасха має «сповнитись в Божому Царстві»? Зазвичай ми розглядаємо Пасху як прообраз жертви Ісуса, чим вона власне й була (1 Кор. 5:7; див. Ів. 1:29, 36; 1 Пет. 1:18, 19; Євр. 9:14; Об. 5:6, 12). Утім Господь сказав, що Пасха має «сповнитись в Божому Царстві». Юдеї вбачали в Пасці

не лише спомин про минуле визволення, а й запоруку майбутнього визволення. На основі цього розуміння Христос зазначив, що це визволення станеться в царстві Месії.

Цим царством є церква (Мт. 16:18, 19), тіло з людей, спасених через Христову кров (Еф. 1:22, 23; 2:16; 5:23, 25). Подібно до того, як юдейська Пасха знаменувала визволення Ізраїлю з Єгипту, так через жертвоприношення нашого пасхального Агнця Бог «визволив нас із влади темряви й переставив нас до Царства Свого улюбленого Сина» (Кол. 1:13). Ця Пасха знайшла «своє остаточне виповнення ... в Божому Царстві, церкві» (Ричард Роджерс).

Ісус сказав, що споживатиме її знову після того, як вона виповниться в царстві. «Споживати» в цьому контексті означає «брати участь». В юдейському світогляді прихід Месії та Його царства ознаменуються бенкетом (Іс. 25:6–8; див. Лк. 13:29; 22:30). Позаяк це царство не є фізичним (Ів. 18:36), не є фізичним і цей бенкет. Остаточне виповнення сподівань на бенкет Месії станеться на небесах (Об. 19:7–9); проте навіть за цього життя ті з нас, хто належать до цього царства/церкві, вже насолоджуються духовним бенкетом. На цьому нашому бенкеті духовних благословень незримо присутній Христос (Еф. 1:3; Об. 3:20; Мт. 18:20).

Перед початком святкової вечері Ісус узяв чашу вина, вчинив подяку й сказав Дванадцяти: **Візьміть її, і поділіть між собою** (Лк. 22:17). Це не було впровадженням Господньої вечері або причастя; то станеться наприкінці святкової вечері (див. Лк. 22:20). То була перша з кількох ритуальних пасхальних чаш. Він знову промовив ті слова, що сказав перед тим: **Віднині не питиму Я від оцього плоду виноградного, доки Божеє Царство не прийде** (Лк. 22:18). Це царство /церква настало першого дня П'ятидесятниці після смерті, погребіння та воскресіння Христа. Як уже зазначалось, ці слова Господа мають загальне застосування щодо Його участі в нашому духовному бенкеті. Втім, як ми побачимо, слова Ісуса мають і конкретне застосування щодо нашої участі в Господній вечері.

Засудження суперництва та чвар (Лк. 22:24–30)

²⁴І сталось між ними й змагання, котрий з них уважатися має за більшого. ²⁵Він же промовив до них: Царі народів

панують над ними, а ті, що ними володіють, добродіями зуться.²⁶ Але не так ви: хто найбільший між вами, нехай буде, як менший, а начальник—як службовець.²⁷ Бо хто більший: чи той, хто сидить при столі, чи хто прислуговує? Чи не той, хто сидить при столі? А Я серед вас, як службовець.

²⁸Ви ж оті, що перетривали зо Мною в спокусах Моїх,²⁹ і Я вам заповітую Царство, як Отець Мій Мені заповідав,³⁰ щоб ви в Царстві Моїм споживали й пили за столом Моїм, і щоб ви на престолах засіли судити дванадцять племен Ізраїлевих.

Святкування почалося в атмосфері мира та любові, проте невдовзі її мало не зруйнувала давня суперечка про те, хто з учнів був найбільш важливим (Лк. 22:24; див. Мр. 9:34; Лк. 9:46). Можливо, цьому сприяла згадка про царство. Можливо, іскри почали спалахувати, коли вони обирали місця навколо столу. Хоч якою б була причина, інфантилізм, егоїзм та недоречність цієї сварки розбивали Ісусові серце. І знову, терпляче і лагідно, Він нагадав Своїм послідовникам, що велич в Його царстві визначатиметься служінням, а не посадами (Лк. 22:25–27; див. Мт. 18:1–5; 20:25–28; 23:10–12).

Він запевнив їх, що їхня відданість Йому не залишиться забутою. Вони отримають нагороду за те, що були поруч із Ним під час Його випробувань (Лк. 22:28). Вони стануть важливою частиною Його царства/церкви (Лк. 22:29; див. 1 Кор. 12:28) та й надалі матимуть близькі, особисті стосунки з Ним (Лк. 22:30а). Вони будуть повіки царювати з Ним (Лк. 22:30б). Раніше Ісус обіцяв їм, що вони посядуть на дванадцяти престолах судити Ізраїль (Мт. 19:28).

Наочний урок смирення (Ів. 13:2–20)

²Під час же вечері, як диявол уже був укинув у серце синові Симона—Юді Іскаріотському, щоб він видав Його,³то Ісус, знаючи те, що Отець віддав все Йому в руки, і що від Бога прийшов Він, і до Бога відходить,⁴устане від вечері, і здіймає одягу, бере рушника й підперезується.⁵Потому налив Він води до вмивальниці, та й зачав обмивати ноги учням, і витирати рушником, що ним був підперезаний.⁶І підходить до Симона

Петра, а той каже Йому: Ти, Господи, митимеш ноги мені? ⁷Ісус відказав і промовив йому: **Що Я роблю, ти не знаєш тепер, але опісля зрозумієш.** ⁸Говорить до Нього Петро: Ти повік мені ніг не обмиєш! Ісус відповів йому: Коли Я не вмю тебе, ти не матимеш частки зо Мною. ⁹До Нього проказує Симон Петро: Господи,—не самі мої ноги, а й руки та голову! ¹⁰Ісус каже йому: Хто обмитий, тільки ноги обмити потребує, бо він чистий увесь. І ви чисті, та не всі. ¹¹Бо Він знав Свого зрадника, тому-то сказав: Ви чисті не всі.

¹²Коли ж пообмивав їхні ноги, і одержу Свою Він надів, засів знову за стіл і промовив до них: **Чи знаєте ви, що Я зробив вам?** ¹³Ви Мене називаєте: Учитель і Господь,—і добре ви кажете, бо Я є. ¹⁴А коли обмив ноги вам Я, Господь і Вчитель, то повинні й ви один одному ноги вмивати. ¹⁵Бо то Я вам приклад дав, щоб і ви те чинили, як Я вам учинив. ¹⁶Поправді, поправді кажу вам: раб не більший за пана свого, посланець же не більший від того, хто вислав його. ¹⁷Коли знаєте це, то блаженні ви, якщо таке чините! ¹⁸Не про всіх вас кажу. Знаю Я, кого вибрав, але щоб збулося Писання: Хто хліб споживає зо Мною, підняв той на Мене п'яту свою! ¹⁹Уже тепер вам кажу, перше ніж те настане, щоб як станеться, ви ввірували, що то Я. ²⁰Поправді, поправді кажу вам: Хто приймає Мого посланця, той приймає Мене; хто ж приймає Мене, той приймає Того, Хто послав Мене.

Апостоли деякий час ще сперечались, хто з них був більшим (Лк. 22:24). Їхня суперечка спричинила абсолютно унікальну подію, що сталась під час тієї вечері:

Ісус ... устає від вечері, і здіймає одержу, бере рушника й підперезується. Потому налив Він води до вмивальниці, та й зачав обмивати ноги учням, і витирати рушником, що ним був підперезаний (Ів. 13:3–5).

В ті часи одним із проявів гостинності було обмити гостеві ноги, коли той заходив до дому. Цей учинок гостинності давав полегшення втомленим ногам гостя, але також мав і практичну користь. Люди носили сандалі, й ходили пішки запиленими брудними дорогами. Коли вони лягали навколо столу, ноги одного гостя

опинялись прямо перед обличчям другого.

Імовірно, напередодні приготування святкової вечері апостоли омилися (див. Ів. 13:10); проте, коли вони увійшли до горниці, їхні ноги вже забруднились дорожнім пилом. У приміщенні було все необхідне для того, щоб обмити ноги (Ів. 13:4, 5), проте занепокоєні лише тим, хто з них був більш поважним, ці чоловіки не мали бажання помити один одному ноги. Зазвичай, це було обов'язком слуг.

Перед цим Ісус уже зазначив, що велич у Його царстві визначається не посадою, а служінням. Він сказав: «А Я серед вас, як службовець» (Лк. 22:27). Тепер Він на власному прикладі показав, що означає служити—зробивши те, що зазвичай робили слуги. Він обмив їхні ноги.

Той факт, що серед тих, кому Він обмив ноги, був Юда, заслуговує на нашу увагу (Ів. 13:2, 10, 11, 18, 19). Таким чином Господь показав, що означає «любити своїх ворогів» та чинити їм добро (Мт. 5:44, 45; див. Рим. 12:20).

Після того як Христос закінчив мити ноги Своїх учнів, Він закликав їх робити, як Він (Ів. 13:14–17). Чи слід це розуміти, як те, що Він запроваджував ритуал омовіння ніг як частину поклоніння? Ні. Стосовно омовіння ніг Макґарві писав:

Ісус не *запроваджував* обряду омовіння ніг; це вже був поширений та *знайомий* всім в тій країні звичай, і Він використав його як зручний спосіб продемонструвати істинний дух смиренного служіння Омовіння ніг як прояв люб'язності чи гостинності ніколи не був звичаєм людей західних культур, тож запровадження його означало б повне нерозуміння та вихолощення змісту Христових слів.

Джон Франклін Картер зауважив, що «немає жодних свідчень того, що якась із церков Нового Заповіту хоч будь-коли практикувала цей ритуал [омовіння ніг] як заповідь». Він повідомляє: «Найбільш рання згадка про подібну практику в історії церкви міститься в наказах ради єпископів у Ельвірі, Іспанія, близько 306 р. н.е., в яких вона засуджується». Г. І. Гестер пише: «Ісус не впроваджував тут заповідь на кшталт Господньої вечері, але надав наочний урок

духа істинного смирення».

Христос не переймався брудом на ногах апостолів; проте Його бентежили егоїстичні амбіції їхніх сердець. Існує думка, що ця подія була останньою спробою Ісуса достукатись до серця Юди. Господь міг омити Юдіні ноги, але, на жаль, серце того залишилось нечистим (Ів. 13:27).

Провіщення про зраду/зречення (Мт. 26:21–25, 31–35;
Мр. 14:18–21, 27–31; Лк. 22:21–23, 31–38; Ів. 13:21–38)

Євангеліє від Матвія 26:21–25, 31–35

²¹І, як вони споживали, Він сказав: **Поправді кажу вам, що один із вас видасть Мене...** ²²А вони засмутились тяжко, і кожен із них став питати Його: **Чи не я то, о Господи?** ²³А Він відповів і промовив: **Хто руку свою вмочить у миску зо Мною, той видасть Мене.** ²⁴Людський Син справді йде, як про Нього написано; але горе тому чоловікові, що видасть Сина Людського! Було б краще йому, коли б той чоловік не родився! ²⁵Юда ж, зрадник Його, відповів і сказав: **Чи не я то, Учителю?** Відказав Він йому: **Ти сказав...**

³¹Промовляє тоді їм Ісус: **Усі ви через Мене спокуситесь ночі цієї. Бо написано: Уражу пастиря, і розпорозяться вівці отари.** ³²По воскресенні ж Своім Я вас випереджу в Галілеї. ³³А Петро відповів і сказав Йому: **Якби й усі спокусились про Тебе,—я не спокушуся ніколи.** ³⁴Промовив до нього Ісус: **Поправді кажу тобі, що ночі цієї, перше ніж заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене...** ³⁵Говорить до Нього Петро: **Коли б мені навіть умерти з Тобою,—я не відречуся від Тебе!** Так сказали й усі учні.

Євангеліє від Марка 14:18–21, 27–31

¹⁸І як сиділи вони при столі й споживали, промовив Ісус: **Поправді кажу вам, що один з-поміж вас, який споживає зо Мною, видасть Мене...** ¹⁹Вони почали сумувати, і один по одному питати Його: **Чи не я?** ²⁰А Він їм сказав: **Один із Дванадцятьох, що в миску мачає зо мною...** ²¹Людський Син справді йде, як про Нього написано; та горе тому чоловікові,

що видасть він Людського Сина! Було б краще тому чоловікові, коли б він не родився! ...

²⁷Промовляє тоді їм Ісус: Усі ви спокуситесь ночі цієї, як написано: Уражу пастиря, і розпорошаться вівці! ²⁸По воскресенні ж Своім Я вас випереджу в Галілеї. ²⁹І відізвався до Нього Петро: Хоч спокусяться й усі,—та не я! ³⁰Ісус же йому відказав: Поправді кажу тобі, що сьогодні, цієї ось ночі, перше ніж заспіває півень двічі, відречешся ти тричі від Мене! ³¹А він ще сильніше запевняв: Коли б мені й умерти з Тобою,—я не відречуся Тебе! Так само сказали й усі...

Євангеліє від Луки 22:21–23, 31–38

²¹Та однак,—за столом ось зо Мною рука Мого зрадника. ²²Бо Син Людський іде, як призначено; але горе тому чоловікові, хто Його видає! ²³А вони почали між собою питати, котрий з них мав би це вчинити?

³¹І промовив Господь: Симоне, Симоне,—ось сатана жадав вас, щоб вас пересіяти, мов ту пшеницю. ³²Я ж молився за тебе, щоб не зменшилась віра твоя; ти ж колись, як навернешся, зміцни браттю свою! ³³А той відказав Йому: Господи, я з Тобою готовий іти до в'язниці й на смерть! ³⁴Він же прорік: Говорю тобі, Петре,—півень не заспіває сьогодні, як ти тричі зречешся, що не знаєш Мене...

³⁵І Він їм сказав: Як Я вас посилав без калитки, і без торби, і без сандалів, чи вам бракували чого? Вони ж відказали: Нічого. ³⁶А тепер—каже їм—хто має калитку, нехай візьме, теж і торбу; хто ж не має, нехай продасть одіж свою та й купить меча. ³⁷Говорю-бо Я вам, що виконатися на Мені має й це ось написане: До злочинців Його зараховано. Бо те, що про Мене, виконується. ³⁸І сказали вони: Господи, ось тут два мечі. А Він їм відказав: Досить!

Євангеліє від Івана 13:21–38

²¹Промовивши це, затривожився духом Ісус, і освідчив, говорячи: Поправді, поправді кажу вам, що один із вас видасть Мене! ... ²²І озиралися учні один на одного, непевними буди,

про кого Він каже. ²³При столі, при Ісусовім лоні, був один з Його учнів, якого любив Ісус. ²⁴От цього кивнув Симон Петро та й шепнув: Запитай,—хто б то був, що про нього Він каже? ²⁵І, пригорнувшись до лоня Ісусового, той говорить до Нього: Хто це, Господи? ²⁶Ісус же відказує: Це той, кому, умочивши, подам Я куска. І, вмочивши куска, подав синові Симона,—Юді Іскаріотському! ... ²⁷За тим же куском тоді в нього увійшов сатана. А Ісус йому каже: Що ти робиш—роби швидше... ²⁸Але жаден із тих, хто був при столі, того не зрозумів, до чого сказав Він йому. ²⁹А тому, що тримав Юда скриньку на гроші, то деякі думали, ніби каже до нього Ісус: Купи, що потрібно на свято для нас, або щоб убогим подав що. ³⁰А той, узявши кусок хліба, зараз вийшов. Була ніч.

³¹Тоді, як він вийшов, промовляє Ісус: Тепер ось прославився Син Людський, і в Ньому прославився Бог. ³²Коли в Ньому прославився Бог, то і Його Бог прославить у Собі, і зараз прославить Його! ³³Мої дітоньки, не довго вже бути Мені з вами! Ви шукати Мене будете, але—як казав Я юдеям: Куди Я йду, туди ви прибути не можете,—те й вам говорю Я тепер. ³⁴Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви! ³⁵По тому пізнають усі, що ви учні Мої, як будете мати любов між собою.

³⁶А Симон Петро Йому каже: Куди, Господи, ідеш Ти? Ісус відповів: Куди Я йду, туди ти тепер іти за Мною не можеш, але потім ти підеш за Мною. ³⁷Говорить до Нього Петро: Чому, Господи, іти за Тобою тепер я не можу? За Тебе я душу свою покладу! ³⁸Ісус відповідає: За Мене покладеш ти душу свою? Поправді, поправді кажу Я тобі: Півень не заспіває, як ти тричі зречешся Мене...

Після того, як Ісус омив учням ноги, Він зробив шоковую заяву, що Його зрадять—і зрадить хтось із тих, хто поруч. Від додав, що тим самим має виповнитись Писання: «Хто хліб споживає зо Мною, підняв той на Мене п'яту свою» (Ів. 13:18; див. Пс. 40[41]:10). «У східних країнах, коли двоє людей споживали разом їжу, це автоматично означало укладення угоди вірності або клятву в дружбі. Втім Юда спокійно споживав священну вечерю, навіть після того, як домовився з ворогами Ісуса видати Його їм за гроші» (Картер).

Христос сказав, що Він повідомляє апостолам про цю зраду «перше ніж те настане, щоб як станеться, ви ввірували, що то я» (Ів. 13:19). Той факт, що Він сказав їм це заздалегідь, ще раз підтвердить Його божественність. Це також захистить їхню віру, позаяк вони пересвідчатися, що ця зрада не була для Нього неочікуваною й не зруйнувала Його плани.

Промовляючи це, **затривожився духом Ісус** (Ів. 13:21а). Учні не знали, які жахливі події були попереду, але Христос все добре знав. Також Його бентежив брак духовної зрілості апостолів. І, звісно, Його серце боліло через Юдіну зраду.

Ісус відверто сказав Дванадцяти: ... **один із вас видасть Мене** (Ів. 13:21б; курсив додано; див. Мт. 26:21). Вони були приголомшені (Ів. 13:22) й почали **між собою питати, котрий з них мав би це вчинити?** (Лк. 22:23). **А вони засмутились тяжко, і кожен із них став питати Його: Чи не я то, о Господи?** (Мт. 26:22). В оригінальному тексті остання фраза звучить буквально як «Це ж не я, Господи?»; грецька конструкція цього запитання передбачає негативну відповідь: «Ні, не ти». Імовірно, вони «думали, що Він мав на увазі, що один із них вчинить щось необачне, що призведе до Його арешту» (Картер). Тому кожен із них перепитував: «Це ж не я?».

Іван, який сидів справа від Ісуса, запитав: **Хто це, Господи?** (Ів. 13:23–25). **Ісус же відказує: Це той, кому, умочивши, подам Я куска. І, вмочивши куска, подав синові Симона,—Юді Іскаріотському** (Ів. 13:26; див. Мт. 26:23).

Може здатись, що після такої явної підказки, особа зрадника стала очевидною для всіх. Утім, як бачимо, це було не так (Ів. 13:28, 29). Імовірно, Юда користувався повагою. Бувши єдиним апостолом із Юдеї, можливо, він був освіченіший за інших. Його вшанували, обравши їхнім скарбничим (Ів. 13:29; див. 12:6). Також він був відповідальним за милостиню бідним від імені всієї їхньої групи (Ів. 13:29). Очевидно, більшість учнів вважали, що якщо хтось із них і зрадить Господа, то точно не Юда.

Більшість апостолів не зрозуміли значення Ісусових слів та дій, проте Юда зрозумів. Лицемірно, він запитав слідом за іншими: **Чи не я то, Учителю?** (Мт. 26:25а), на що Христос відповів: **Ти сказав ...** (Мт. 26:25б). Викриття його злочинного задуму мало б вразити Юду до самого серця; втім, якщо це й збентежило

його, він не подав вигляду. Подібно до того, як глина стає твердою на відкритому повітрі, так і Юдіне серце після викриття його злочинного задуму Ісусом стало ще твердішим (Ів. 13:27а).

Раніше ми вже читали, що «сатана увійшов у Юду», та спонукав його піти на нараду ворогів (Лк. 22:3, 4). Тепер ми читаємо, що сатана знову **ввійшов в** нього (Ів. 13:27). Можливо, на якусь мить слова та вчинки Ісуса збентежили Юду, але потім він знову віддав себе у владу дияволу.

Христос сказав Юді: **Що ти робиш—роби швидше** (Ів. 13:27б). Ісус не хотів, щоб зрадник пішов раніше, оскільки тієї ночі Він мав ще багато чого зробити. Тепер же Він міг відпустити його, знаючи, що в Нього залишається ще достатньо часу. **А той [Юда] ... зараз вийшов** (Ів. 13:30а). Хтось із учнів припустив, що він пішов купити що потрібно на **свято** (Ів. 13:29). Після свята Пасхи, яке тривало один день, було тижневе свято Опрісноків. Можливо, вони подумали, що Юда пішов готуватись до подальшого святкування.

Книга Івана 13:30 завершується зловісними словами: **Була ж ніч**. Генрі Елфорд (Henry Alford) сказав: «Я відчуваю, як і [Фредерік] Мейер, щось зловісне та жахливе в цьому уточненні—була ж ніч».

Попри спроби деяких коментаторів виправдати зрадницький вчинок Юди, Христос ясно сказав: **... горе тому чоловікові, що видасть Сина Людського! Було б краще йому, коли б той чоловік не родився** (Мт. 26:24; див. Мр. 14:21). МакГарві писав: «Ісусові слова закривають рота апологетам Юди. Коли суддя виносить такий вирок, хто насмілиться його оскаржити?»

У книзі Луки написано, що вирок Юді прозвучав після встановлення Господньої вечері (Лк. 22:19–23), тоді як Матвій та Марк поміщають його до встановлення цього меморіалу (Мт. 26:25, 26; Мр. 14:21, 22). В цьому дослідженні ми дотримуємось хронології Матвія та Марка, тож припускаємо, що Юда пішов одразу ж після того, як Ісус викрив його.

Після того як Юда пішов (Ів. 13:31а), Ісус повернувся до решти апостолів. Він сказав про прославлення (Ів. 13:31б, 32) і додав: **Мої дітоськи, не довго вже бути Мені з вами** (Ів. 13:33а). Він мав ще так багато чого зробити, й так мало часу для того.

Можливо, тоді Ісус і провістив, що Петро зречеться Його. Лука та Іван поміщають це провіщення (Лк. 22:34; Ів. 13:38) до того, як

Ісус і решта учнів залишили горницю (Лк. 22:39; Ів. 14:31в). Згідно з Матвієм та Марком, це відбулось після того, як вони залишили горницю (Мт. 26:30–34; Мр. 14:26–30). Можливо, Ісус зробив це провіщення двічі, акцентуючи його: до і після того, як вони пішли з горниці. Хоч як би там було, схожість цих провіщень дозволяє нам розглядати їх як одне.

Христос повторив слова, які Він сказав був раніше (Ів. 13:33б; див. 7:33, 34; 8:21), а потім промовив: **Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви** (Ів. 13:34). Це не було «новою заповіддю» в тому сенсі, що вперше було заповідано любити інших; така настанова нараховувала сотні років (див. 3 М. 19:18). Радше, вона була новою в тому сенсі, що Ісус сказав *про таку любов*, яку Він мав до Своїх учнів: «Як Я вас полюбив» (курсив додано). Він додав: **По тому пізнають усі, що ви учні Мої, як будете мати любов між собою** (Ів. 13:35). Хтось колись сказав, що людям байдуже, скільки ви знаєте, якщо вони знають, наскільки вам не байдуже.

Петро схопився за слова «не довго вже бути Мені з вами» (Ів. 13:33а) і запитав: **Куди, Господи, ідеш?** (Ів. 13:36а). Христос відповів: **Куди Я йду, туди ти тепер іти за Мною не можеш, але потім ти підеш за Мною** (Ів. 13:36б). Петро не розумів, що Ісус говорив про смерть. Тож апостол запитав: **Чому, Господи, іти за Тобою тепер я не можу? За Тебе я душу свою покладу** (Ів. 13:37).

Можливо, Ісус відповів із ніжністю в голосі: **Симоне, Симоне,—ось сатана жадав вас, щоб вас пересіяти, мов ту пшеницю** (Лк. 22:31). Жінки просіювали борошно, щоб позбавитись брудних часточок; диявол «просіював» апостолів, щоб викрити їхні вади й скористатись ними. Раніше він уже знайшов одну (Ів. 13:2, 27) і жадав більше.

Сатана мав особливі наміри щодо Петра, який був лідером та головним промовцем цієї групи учнів. Знаючи про це, Ісус сказав Петрові: **Я ж молився за тебе, щоб не зменшилась віра твоя; ти ж колись, як навернешся, зміцни браттю свою** (Лк. 22:32). Апостол почав заперечувати: **Господи, я з Тобою готовий іти до в'язниці й на смерть** (Лк. 22:33). Можливо, Христос похитав головою, коли запитав: **За Мене покладеш ти душу свою?** (Ів. 13:38а; курсив додано). Він промовив із сумом: **Говорю тобі, Петре,—півень не заспіває сьогодні, як ти тричі зречешся, що**

не знаєш Мене (Лк. 22:34).

Матвій, Лука та Іван згадують лише про одне кукурікання півня (Мт. 26:34; Лк. 22:34; Ів. 13:38), тоді як Марк пише про два (Мр. 14:30). Як і в випадку з іншими уривками, коли один автор згадує про дві події чи особи, а другий—лише про одну (наприклад, Мт. 20:30 і Лк. 18:35), ця відмінність не є суттєвою. Тут не має протиріччя. Де є два чогось, там також є і одне. Просто Марк згадав про додаткову деталь, про яку інші автори не написали.

Господь повернувся до решти десяти учнів: **Усі ви через Мене спокуситесь ночі цієї. Бо написано: Уражу пастиря, і розпорошаться вівці отари** (Мт. 26:31; курсив додано; див. Зах. 13:7). Ісус додав: **По воскресенні ж Своїм Я вас випереджу в Галілеї** (Мт. 26:32). Запам'ятайте цю Галілейську обітницю (див. Мт. 28:7, 10, 16; Ів. 21:1). Після Свого воскресіння Він збере Своїх учнів в Галілеї, як пастух збирає свою отару.

Петро відмовився приймати Ісусові слова. Він заявив: **Якби й усі спокусились про Тебе,—я не спокушуся ніколи** (Мт. 26:33; курсив додано). Господь знову сказав йому: **Поправді кажу тобі, що ночі цієї, перше ніж заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене** (Мт. 26:34). **А він [Петро] ще сильніше запевняв: Коли б мені й умерти з Тобою,—я не відречуся Тебе!** (Мр. 14:31а). **Так сказали й усі учні** (Мт. 26:35б).

Очевидно, що апостоли не були готові до тяжких часів, що чекали на них попереду. Ісус знову підтвердив, що Він помре, процитувавши із книги Ісаї 53:12 (Лк. 22:37). Він попередив Своїх учнів, що в майбутньому їх не будуть так радо приймати, як тоді, коли Він вислав їх на проповідь (Лк. 22:35, 36; див. Мт. 10; Лк. 10:1–16).

Коли Він радив їм підготуватись до майбутніх випробувань, Він згадав про купівлю меча (Лк. 22:36). На думку учнів, Він говорив про буквальні мечі, тож вони відповіли, що вже мали два при собі; Ісус сказав, що того достатньо (Лк. 22:38). Позаяк два мечі були недостатньою зброєю для захисту дванадцяти чоловіків, вони б мали зрозуміти, що Христос не говорив буквально. Проте вони не зрозуміли Його слів (див. Лк. 22:49–51)—так само, як вони не зрозуміли те, що Він сказав стосовно Своєї близької смерті.

Запровадження Господньої вечері (Мт. 26:26–29;
Мр. 14:22–25; Лк. 22:19, 20; див. 1 Кор. 11:23–26)

Євангеліє від Матвія 26:26–29

²⁶Як вони ж споживали, Ісус узяв хліб, і поблагословив, поламав, і давав учням, і сказав: **Прийміть, споживайте, це—тіло Моє.** ²⁷А взявши чашу, і подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: **Пийте з неї всі,** ²⁸бо це—кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів! ²⁹Кажу ж вам, що віднині не питиму Я від оцього плоду виноградного аж до дня, коли з вами його новим питиму в Царстві Мого Отця.

Євангеліє від Марка 14:22–25

²²Як вони ж споживали, Ісус узяв хліб, і поблагословив, поламав, і дав їм, і сказав: **Прийміть, споживайте,—це тіло Моє!** ²³І взяв Він чашу, і, вчинивши подяку, подав їм, і пили з неї всі. ²⁴І промовив до них: **Це кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається.** ²⁵Поправді кажу вам, що віднині не питиму Я від плоду виноградного до того дня, як новим буду пити його в Царстві Божім!

Євангеліє від Луки 22:19, 20

¹⁹Узявши ж хліб і вчинивши подяку, поламав і дав їм, проказуючи: **Це тіло Моє, що за вас віддається. Це чинить на спомин про мене!** ²⁰По вечері так само ж і чашу, говорячи: **Оця чаша—Новий Заповіт у Моїй крові, що за вас проливається.**

Наприкінці пасхальної вечері Ісус встановив меморіал, який пережив усі пам'ятні ритуали всіх часів: Господню вечерю або причастя. Точний час, коли саме Ісус запровадив цю меморіальну вечерю, не відомий. Якщо Матвій та Марк пишуть «як же вони споживали» (Мт. 26:26; Мр. 14:22), то Павло писав, що це сталося «після вечері» (1 Кор. 11:25). Очевидно, це відбувалось ближче до кінця або наприкінці пасхальної вечері.

Як вони ж споживали, Ісус узяв хліб (Мт. 26:26а; див. Мр. 14:22; Лк. 22:19), прісний хліб, який вживали на Пасху. «Подяку віддав, і переломив, і сказав: **Прийміть, споживайте, це тіло Моє, що за вас ламається. Це робить на спомин про Мене**» (1 Кор. 11:24).

Коли Ісус сказав: **Це—тіло Моє**, Він ужив стилістичну

фігуру мовлення, ту саму фігуру мовлення, яку вживаємо ми, коли показуємо комусь фотографію та говорим: «Це—мої онуки». Христос говорив проте, що хліб репрезентував Його тіло, яке скоро розіпнуть на римському хресті.

«Так само і чашу взяв Він» (1 Кор. 11:25а). Це була чаша, наповнена **плодом виноградним** (Мт. 26:29). Дехто каже, що то була третя чаша пасхальної вечері, яка за традицією нагадувала ізраїльтянам про третю обітницю з книги Вихід 6:6, 7: «І звільню вас». Хоча риторика цієї обітниці Старого Заповіту дотична до Господньої вечері, важко узгодити думку про третю з чотирьох чаш зі словами Павла про те, що Ісус взяв чашу «після вечері» (1 Кор. 11:25). **А ... подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: Пийте з неї всі, бо це—кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів** (Мт. 26:27, 28; див. Мр. 14:24; Лк. 22:20). Цими словами Ісус відкрив головну мету Своєї смерті: уможливити прощення гріхів для тих, хто виконуватиме Його волю (див. 1 Кор. 15:3; Еф. 1:7).

Він наставляв Одинадцять: «Це робіть на спомин про Мене» (1 Кор. 11:25б). Після того Він додав: **Віднині не питиму Я від оцього плоду виноградного аж до дня, коли з вами його новим питиму в Царстві Мого Отця** (Мт. 26:29). Як уже зазначалось раніше, земним проявом царства є церква. Кожного разу, коли церква збирається разом для Господньої вечері, до неї долучається Христос. Павло писав: «Чаша благословення, яку благословляємо, чи не спільнота то крові Христової? Хліб, який ломимо, чи не спільнота він тіла Христового?» (1 Кор. 10:16, 17).

Христос велів приймати Господню вечерю як вічний спомин про Його жертву, аж до Його повернення (1 Кор. 11:26). Рання церква робила це кожного першого дня тижня, й ця практика триває й донині.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «ЦЕ ЧИНІТЬ НА СПОМИН ПРО МЕНЕ»³ (МТ. 26:26; МР. 14:22; ЛК. 22:19)

Багато років тому була одна популярна телепрограма «Ви там».

³Одним із джерел цього уроку стала збірка проповідей Джорджа В. ДеГоффа (George W. DeHoff).

Кожного тижня на екрані відтворювали якусь історичну подію, повертаючи глядача в часі до тієї події в якості її учасника. Дещо схоже відбувається кожної неділі, коли ми збираємось разом на Господню вечерю. С. А. Браун (С. А. Brown) спробував описати, як це відбувається:

Нещодавно я перенісся на крилах віри через століття та побував у «Святій землі». Я пронісся через всю землю обіцяну—землю, що «тече молоком й медом». Від Дану до Беер-Шеви ходив я землею, де колись жили Авраам, Ісак та Яків. Я чув радісний спів янголів, коли народився Христос, і дивувався з новонародженого Царя.

Я ходив разом із Ісусом, коли Він чинив добро та зцілював усіх поневолених дияволом. Я чув Його життєдайні слова й бачив, як Він, повний жалю та співчуття, воскресив мертвих. Я ходив за Ним узбережжям Галілеї та бачив, як Він утихомирював бурю та заспокоював хвилі. Разом із Ним я заходив до осель вбогих та нужденних і чув, як Він звіщав їм Добру новину про царство.

З обуренням і сумом я споглядав, як Юда зраджував Свого Господа за кілька срібних монет. Мені було боляче дивитись, коли нашого Господа повели до палацу Пилата, коли неправдиві свідки свідчили проти Того, хто єдиний був без гріху. Я бачив солдат, що наділи терновий вінець на шляхетне чоло та плювали в святе обличчя. Я чув крики юрби, яка вимагала Ісусової крові, й ішов за нею, коли вона поспішала на місце, де Його мали розіп'яти. Я чув глухий стукіт молотків, коли солдати забивали цвяхи в дерево через живу плоть, але я не почув жодного обурення від Того, хто лежав прибитий до хреста.

Я бачив безпорадність, жах і скорботу на обличчі Марії, коли «меч прошивав їй душу», і я чув, як Божий Син промовив: «Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони». Я бачив, як темрява покрила сонце, й сама природа наче повстала проти того, що відбувалось того дня за міською брамою. Я бачив, як турботливі руки обережно зняли мертве тіло з дерев'яного стовпа та поклали його до нової гробниці.

Вранці третього дня я з жахом зазирнув углиб гробниці та почув радісні слова: «Нема Його тут, бо воскрес, як сказав. Підійдіть, подивіться на місце, де знаходивсь Він». Разом із учнями я піднявся на Оливну гору й бачив, як Ісус вознісся до Свого Отця. Я чув, як янголи сказали: «Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як ішов Він на небо».

Так, я був там. Я пережив ті дивовижні події, що так виразно зображені в Новому Заповіті. Я був там—бо останнього Господнього дня я зустрів Господа за Його столом, коли Він заповів: «Це чиніть на СПОМИН про Мене».

Господня Вечеря має особливе значення для нашого християнського життя. Її запровадив Ісус майже дві тисячі років тому. Це сталося під час святкування Пасхи, коли Христос та Його апостоли споживали святкову вечерю за кілька годин до Його смерті. Біблія розповідає про це в книгах Матвія 26, Марка 14, Луки 22 і 1 коринтян 11.

Люди так швидко забувають! З цієї причини ми встановлюємо меморіали, на кшталт монументів та ритуалів, аби пам'ятати про важливі події чи особистості. Біблія розповідає нам про багато меморіалів, зокрема про веселку, яка нагадує нам про Божу доброту та ласку (1 М. 9:8–17), про камені Якова, які мали допомогти йому пам'ятати, що Бог був із ним (1 М. 28:10–22), про свято Пасхи, яке мало увічнити в пам'яті ізраїльтян їхнє визволення з Єгипту (2 М. 12:14). Сьогодні ми ставимо надгробки на могилах тих, кого ми любили, на знак того, що завжди пам'ятатимемо про них. Розуміючи, що люди швидко про все забувають, Ісус запровадив найвеличніший з-поміж усіх меморіал: Господню вечерю.

Він міг би обрати для цього меморіалу будь-який матеріал. Мармур, дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння—все це можна було б застосувати, бо Він гідний найдорожчих з-поміж усіх існуючих меморіалів. Утім Він обрав дві найбуденніші речі на землі.

1. *Хліб*. «Як вони ж споживали, Ісус узяв хліб, і поблагословив, поламав, і давав Своїм учням, і сказав: Прийміть, споживайте, це—тіло Моє» (Мт. 26:26). Хліб є, можливо, найбільш універсальною їжею, що лише існує; майже кожна людина на землі їсть хліб.

Пшениця, основний інгредієнт більшості хлібів, є одним із найпоширеніших злаків на землі.

Який хліб вживав Христос? Дехто, святкуючи Господню вечерю, вживають солоні крекери, французький багет чи інші види квасного хліба. Втім пам'ятаймо, що Ісус запровадив Вечерю під час свята Пасхи (Мт. 26:19). Упродовж того свята з осель прибирали всяку закваску (2 М. 12:15); єдиний хліб, який споживали під час того свята, був прісний хліб (2 М. 12:8). Саме *цей* хліб було використано при запровадженні Господньої вечері. Прісний, себто не квасний, без дріжджів, хліб є особливо доречним для репрезентації Ісусового тіла: в Новому Заповіті закваска слугувала образом руйнівного впливу гріху, що проникає всюди (див. 1 Кор. 5:8). Прісний хліб є доречним символом Христового безгрішного тіла (Євр. 4:15).

2. Плід виноградний.

А взявши чашу, і подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: Пийте з неї всі, бо це—кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів! Кажу ж вам, що віднині не питиму Я від цього плоду виноградного аж до дня, коли з вами його новим питиму в Царстві Мого Отця (Мт. 26:27–29).

У ті часи й у тій місцевості «плодом виноградним» називали плід виноградини. Слід зазначити, що в уривках про запровадження Господньої вечері немає грецького слова із значенням «вино» (οἶνος, *ойнос*), натомість ужито фразу «плід виноградний» (τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου, *ту генематос тес ампелу*), що має більш загальне значення, зокрема виноградний сік. Виноград також є поширеним продуктом. Хоча він не настільки універсальний як хліб, його можна придбати в більшості місць. Знову ж таки, «плід виноградний» є доречним для цієї частини причастя. Випадково чи ні, червоний колір більшості видів виноградного соку⁴ вражає нас як дуже доречний аби репрезентувати Ісусову кров.

Ісус започаткував цей простий меморіал, використовуючи два прості інгредієнти: прісний хліб та плід виноградини. На жаль,

⁴Це не про те, що можна використовувати лише сік червоного винограду. Згодиться виноградний сік будь-якого кольору.

для деяких людей це *занадто* просто, й вони вигадують містичні ритуали причастя. Так виникла складна церемонія під назвою «Меса», під час якої (нібито) хліб перетворюється на буквальну кров Ісуса. Це перетворення називають «переосутненням». (Визнаючи, що ці речі й далі *виглядають* та *смакують*, як хліб та вино, вони наполягають на тому, що то є буквальна плоть та кров Господа). В якості аргументу вони наводять Ісусові слова: «Це [ε] тіло Моє» та «Це [ε] кров Моя» (Мт. 26:26, 28; курсив додано).

Біблію слід тлумачити, не відмовляючись від здорового глузду. Позаяк Ісус стояв перед Своїми учнями—Його тіло було цілим і неушкодженим, а по Його венам текла кров—Він не міг казати про те, що той хліб і те вино були Його буквальним тілом та буквальною кров'ю. Коли Він сказав: «Я [ε] виноградина» та «Я [ε] двері» (Ів. 15:5; 10:9; курсив додано), Він уживав метафори—образні фігури мовлення. Він не говорив про те, що Він був буквальною виноградною лозою чи буквальними дверима. Радше, Він говорив про те, що між Ним і виноградиною, а також між Ним і дверима були схожі характеристики. Ту саму фігуру мовлення Він уживав, коли сказав: «Це [ε] тіло Моє» та «Це [ε] кров Моя» (курсив додано).

Люди по-різному називають Господню вечерю: «Свхаристія», «Меса», «Таїнство», тощо, а потім запитують: «А як же *слід* називати цю церемонію?» У Святому Письмі цей меморіал відомий під чотирма назвами: «Господня Вечеря» (1 Кор. 11:20), «ламання хліба» (Дії 2:42; див. 20:7), «спільнота»⁵ [тіла Христового]] (1 Кор. 10:16) та «Господній стіл» (1 Кор. 10:21). Нам краще дотримуватись біблійної термінології (1 Пет. 4:11).

Можливо, найчастіше у зв'язку з Господньою вечерею можна почути запитання «*Коли* нам слід приймати її?» Коли Ісус запроваджував цей меморіал, Він сказав: «Бо *кожного разу*, як будете їсти цей хліб та чашу цю пити, смерть Господню звіщаєте ...» (1 Кор. 11:26; курсив додано), не конкретизуючи, як часто чи коли. З цього дехто заключив, що можна приймати її, коли тільки заманеться. На біг-борді однієї церкви в сусідньому містечку написано: «Неділя—Святе Причастя [час]; Середа—Святе

⁵Слово «спільнота» в цьому контексті означає «бути частиною» або «причастя». Тому в сучасній українській мові вживається саме цей синонім: «причастя». (Пор. «ми причащаємося одним хлібом» 1 Кор. 10:17 УБТ та «ми спільники хліба одного» 1 Кор. 10:17 УБО).

Причастя [час]; Четвер та свята—Святе Причастя [час]».

Біблійною відповіддю щодо того, як часто слід приймати Господню вечерю, є практика ранньої церкви: перші християни збирались для Господньої вечері «першого дня тижня» (Дії 20:7), особливий день публічних зібрань ранньої церкви (1 Кор. 16:1, 2). Немає жодного біблійного прецеденту причастя якогось іншого дня, ніж перший день тижня. Перший день тижня (ми називаємо цей день неділею) має особливе пам'ятне значення для християн: першого дня тижня воскрес Христос та явився Своїм учням (Мт. 28:1–6; Ів. 20:26). У перший день тижня була заснована церква (Дії 2:1–4; 3 М. 23:15, 16).

Біблійні дані також вказують на те, що християни ранньої церкви мали Господню вечерю кожного першого дня тижня. Вони збирались «*на ламання хліба*» (Дії 20:7; курсив додано) «першого дня в тижні» (1 Кор. 16:2). Хоча ми читаємо просто «першого дня тижня», але позаяк кожен тиждень має свій перший день, з цього випливає *кожного* першого дня. (Див. паралельне значення в Старому Заповіті, книга Виходу 20:8. «Пам'ятай день суботній» означало, що *кожний* сьомий день кожного тижня був святим днем). Оскільки ядром поклоніння кожного Господнього дня є Господня вечеря, це означає, що її треба приймати кожного тижня. Цей висновок підтверджують твори християнських авторів перших століть існування церкви.⁶ Історик Джон Лоуренс Мошейм (John Laurence Mosheim) писав: «Християнське богослужіння складалось із духовних співів, молитов, читання Святого Письма, проповіді та святкування Господньої вечері».

Інше запитання, яке часто ставлять, це: «Для кого призначено цей меморіал?» Христос сказав, що виноградний плід репрезентував Його «кров», що «за багатьох проливається на відпущення гріхів» (Мт. 26:28). Отже, вона має особливе важливе значення для тих, кого було викуплено цією кров'ю, для тих, чий гріхи були прощені завдяки їй (Дії 2:38; 20:28; Об. 1:5, 6). Далі Ісус зазначив, що Вечеря є установою царства (Мт. 26:29). Позаяк царство є церква (Мт. 16:18, 19), цей меморіал є для членів Господньої церкви. З огляду на це в деяких частинах світу для участі в цьому меморіальному служінні запрошують лише християн. У більшості громад вважається,

⁶Серед них Юстин Мученик, *Апологія*, 1.67.

що 1 Коринтянам 11:28 стосується саме цієї ситуації: «Нехай же людина випробує себе». Тому вони дозволяють кожному з присутніх самим вирішувати, брати їм участь в Господній вечері чи ні.

І, нарешті, головне запитання: «Яка *мета* Господньої вечері?» Знову ж таки, дехто незадоволений «простотою» (2 Кор. 11:3) Божої настанови й приписує їй містичні благословення. Дехто навіть навчає, що метою причастя є отримати прощення гріхів.

Згідно з Новим Заповітом, Господня вечеря є *меморіальним* служінням. Більшість із нас має деякі пам'ятні речі на згадку про особливих людей чи особливі події. Так само ми збираємось навколо Господнього столу аби згадати Його та Його жертву. Існує думка, що приймаючи причастя, нам слід дивитись у п'яти напрямках:

1. Нам слід озирнутись *назад* у минуле, на хрест, і згадати, що для нас зробив Ісус.
2. Нам слід подивитись *вгору* на Ісуса, який зараз на небесах. Приймаючи Господню вечерю, ми стверджуємо, що Він воскрес із мертвих та вознісся до Свого Отця.
3. Нам слід дивитись *уперед* в майбутнє, очікуючи на другий прихід Христа. Павло писав, що ми звіщаємо смерть Господа «аж доки Він прийде» (1 Кор. 11:26). В деякому сенсі служіння причастя є запорукою Його повернення. Приймаючи його, ми передчуваємо «велику весільну вечерю» на небесах, коли ми посядемо за столом разом із Ним (Об. 19:7, 9).
4. Нам слід дивитись *навколо* себе на інших християн. Ми долучаємось до спільноти не лише з Христом, а й один з одним, коли приймаємо «чашу благословень» і «хліб» (1 Кор. 10:16). «Тому що один хліб, тіло одне—нас багато, бо ми всі спільники хліба одного» (1 Кор. 10:17).
5. Нам слід зазирнути *всередину* себе да дослідити себе. «Нехай же людина випробує себе, і так нехай хліб їсть і з чаші хай п'є» (1 Кор. 11:28).

Як ми повинні *готуватись* до цього дивовижного меморіалу? Має бути як загальна, так й конкретна підготовка. Ми повинні

готувати свої серця та життя для Господньої вечері так само, як ми повинні готуватись до поклоніння Всемогутньому Богові. Павло писав коринтянам: «Бо не можете пити чаші Господньої та чаші демонської; не можете бути спільниками Господнього столу й столу демонського» (1 Кор. 10:21). «Чаша демонська» та «стіл демонський»—то їжа, яку жертвували ідолам. Споживання м'яса, що його принесли в жертву ідолу в суботу, та спільнота Господньої вечері в неділю суперечать одне одному. Так само ми повинні докладати всіх зусиль, аби жити згідно з Христовими принципами.

Також ми мусимо зробити конкретні приготування для участі в причасті—підготувати наші серця. Пам'ятаймо, що писав Павло у 1 Коринтянам 11:

Тому-то, хто їстиме хліб цей чи питиме чашу Господню негідно, буде винний супроти тіла та крові Господньої! Нехай же людина випробує себе, і так нехай хліб їсть і з чаші хай п'є. Бо хто їсть і п'є негідно, не розважаючи про тіло, той суд собі їсть і п'є! (вірші 27–29).

В УБТ написано, що «хто їстиме цей хліб і питиме Господню чашу *недостойно*, буде винний супроти тіла й крові Господньої» (курсив додано). Іноді можна почути, що ми маємо бути «гідними» або «достойними», аби приймати Вечерю—проте текст містить прислівник «негідно» чи «недостойно», а не прикметник «гідний» чи «достойний». Себто йдеться не про наш характер, а про те, *як ми приймаємо* хліб та виноградний плід. Жоден із нас не є гідним чи достойним приймати причастя, але всі ми можемо робити це гідним чином, зосереджуючись на тому, що уособлює Господня вечеря.

Більшість християн мають свої власні способи концентрації своїх думок на Ісусовій жертві під час служіння причастя. Вище було запропоновано п'яти-векторний погляд. Ось ще кілька ідей. Дехто уявляє перед собою хрест і Христові страждання. Інші концентруються на значенні хреста—що він означає для них і тих, кого вони люблять. Хтось читає уривки із Біблії про Христову смерть, погребіння та воскресіння. Хтось промовляє слова великих гімнів про те, що зробив для нас Господь. Немає двох однакових людей; у кожного свій спосіб. Хоч би які способи ми використовували аби

зосередити наші думки під час служіння причастя, в центрі їх має бути жертва нашого Господа.

На завершення додам, що наша участь у Господній вечері кожного Господнього дня є дуже важливою. Коли ми свідомо пропускаємо вечерю причастя, ...

- Ми нехтуємо Христовою заповіддю. Він сказав: «Якщо ви Мене любите,—Мої заповіді зберігайте» (Ів. 14:15; див. 15:14).
- Ми втрачаємо можливість ушанувати пам'ять нашого Господа. Він сказав: «Це робіть на спомин про Мене» (1 Кор. 11:24).
- Ми нехтуємо можливістю звіщати Його смерть. Господь сказав, що кожного разу, коли ми споживаємо цей хліб та п'ємо цю чашу, ми звіщаємо Його смерть (1 Кор. 11:26).
- Ми показуємо, що Ісусова кров мало що для нас важить. Тоді ми не відрізняємось від тих, хто «кров заповіту, що нею освячений, за звичайну вважав» (Євр. 10:29).
- Ми подаємо поганий приклад іншим, особливо новонаверненим. Христос сказав, що тому, хто спокушає віруючого оступитись, краще повісити жорно на шию та кинутись у море (Мт. 18:6).
- Ми показуємо іншим, що наша віра керується не переконаннями, а зручністю. Ми показуємо, що наші пріоритети є хибними, й що ми не навчилися ставити на перше місце те, що є насправді головним (Мт. 6:33).

Тож поклонятимемось разом із святими регулярно й долучатимемось до спільноти Господньої вечері.

Підбадьорення та застереження апостолів (Ів. 14:1—16:33)

Євангеліє від Івана 14:1–31

¹Нехай серце вам не тривожиться! Віруйте в Бога, і в Мене віруйте! ²Багато осель у домі Мого Отця, а коли б то не так, то сказав би Я вам, що йду приготувати місце для вас. ³А коли відійду і приготую вам місце, Я знову прийду й заберу вас до Себе, щоб де Я—були й ви. ⁴А куди Я йду—дорогу ви знаєте.

⁵Говорить до Нього Хома: Ми не знаємо, Господи, куди йдеш; як же можемо знати дорогу? ⁶Промовляє до нього Ісус: Я—дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене. ⁷Коли б то були ви пізнали Мене, ви пізнали були б і Мого Отця. Відтепер Його знаєте ви, і Його бачили.

⁸Говорить до Нього Пилип: Господи, покажи нам Отця,—і вистачить нам! ⁹Промовляє до нього Ісус: Стільки часу Я з вами, ти ж не знаєш, Пилипе, Мене? Хто бачив Мене, той бачив Отця, то як же ти кажеш: Покажи нам Отця? ¹⁰Чи не віруєш ти, що Я—в Отці, а Отець—у Мені? Слова, що Я вам говорю, говорю не від Себе, а Отець, що в Мені перебуває, Той чинить діла ті. ¹¹Повірте Мені, що Я—в Отці, а Отець—у Мені! Коли ж ні, то повірте за вчинки самі. ¹²Поправді, поправді кажу вам: Хто вірує в Мене, той учинить діла, які чиню Я, і ще більше від них він учинить, бо Я йду до Отця. ¹³І коли що просити ви будете в Імення Моє, те вчиню, щоб у Сині прославивсь Отець. ¹⁴Коли будете в Мене просити чого в Моє Імення, то вчиню.

¹⁵Якщо ви Мене любите,—Мої заповіді зберігайте! ¹⁶І вблагаю Отця Я, і Втішителя іншого дасть вам, щоб із вами повік перебував. ¹⁷Духа правди, що Його світ прийняти не може, бо не бачить Його та не знає Його. Його знаєте ви, бо при вас перебуває, і в вас буде Він.

¹⁸Я не кину вас сиротами, Я прибуду до вас! ¹⁹Ще недовго, і вже світ Мене не побачить, але ви Мене бачити будете, бо живу Я—і ви жити будете! ²⁰Того дня пізнаєте ви, що в Своїм Я Отці, а ви в Мені, і Я в вас. ²¹Хто заповіді Мої має та їх зберігає, той любить Мене. А хто любить Мене, то полюбить його Мій Отець, і Я полюблю Його, і об'явлюся йому Сам. ²²Запитає Юда, не Іскаріотський, Його: Що то, Господи, що Ти нам об'явитися маєш, а не світові? ²³Ісус відповів і до нього сказав: Як хто любить Мене, той слово Моє берегтиме, і Отець Мій полюбить його, і Ми прийдемо до нього, і оселю закладемо в нього. ²⁴Хто не любить Мене, той не береже Моїх слів. А слово, що чуєте ви, не Моє, а Отця, що послав Мене.

²⁵Говорив це Я вам, будши з вами. ²⁶Утішитель же, дух Святий, що Його Отець пошле в Ім'я Моє, Той навчить вас усього, і пригадає вам усе, що Я вам говорив. ²⁷Зоставляю вам мир, мир Свій вам даю! Я даю вам не так, як дає світ. Серце

ваше нехай не тривожиться, ані не лякається! ²⁸Чули ви, що Я вам говорив: Я відходжу, і вернуся до вас. Якби ви любили Мене, то ви б тішилися, що Я йду до Отця, бо більший за Мене Отець. ²⁹І тепер Я сказав вам, передніше, ніж сталося, щоб ви вірували, коли станеться. ³⁰Небагато вже Я говоритиму з вами, бо надходить князь світу цього, а в Мені він нічого не має, ³¹та щоб світ зрозумів, що люблю Я Отця, і як Отець наказав Мені, так роблю. Уставайте,—ходім звідсіля!

Євангеліє від Івана 15:1–27

¹Я правдива Виноградина, а Отець Мій—Виноградар. ²Усяку галузку в Мене, що плоду не приносить, Він відтинає, але всяку, що плід родить, обчищає її, щоб рясніше родила. ³Через Слово, що Я вам говорив, ви вже чисті. ⁴Перебувайте в Мені, а Я в вас! Як та вітка не може вродити плоду сама з себе, коли не позостанеться на виноградині, так і ви, як в Мені перебувати не будете. ⁵Я—Виноградина, ви—галуззя! Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви. ⁶Коли хто перебувати не буде в Мені, той буде відкинений геть, як галузка, і всохне. І громадять їх, і кладуть на огонь,—і згорять. ⁷Коли ж у Мені перебувати ви будете, а слова Мої позостануться в вас, то просіть, чого хочете,—і станеться вам! ⁸Отець Мій прославиться в тому, якщо рясно зародите й будете учні Мої. ⁹Як Отець полюбив Мене, так і Я полюбив вас. Перебувайте в любові Моїй! ¹⁰Якщо будете ви зберігати Мої заповіді, то в любові Моїй перебуватимете, як і Я зберіг заповіді Свого Отця, і перебуваю в любові Його. ¹¹Це Я вам говорив, щоб радість Моя була в вас, і щоб повна була ваша радість!

¹²Оце Моя заповідь,—щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив! ¹³Ніхто більшої любови не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх. ¹⁴Ви друзі Мої, якщо чините все, що Я вам заповідую. ¹⁵Я вже більше не буду рабами вас звати, бо не відає раб, що пан його чинить. А вас назвав друзями Я, бо Я вам об'явив усе те, що почув від Мого Отця. ¹⁶Не ви Мене вибрали, але Я вибрав вас, і вас настановив, щоб ішли ви і приносили плід, і щоб плід ваш зостався, щоб дав вам Отець, чого тільки попросите в Імення Моє. ¹⁷Це Я вам заповідую,—

щоб любили один одного ви!

¹⁸Коли вас світ ненавидить, знайте, що Мене він зненавидів перше, як вас. ¹⁹Коли б ви зі світу були, то своє світ любив би. А що ви не зі світу, але Я вас зі світу обрав, тому світ вас ненавидить. ²⁰Пригадайте те слово, яке Я вам сказав: Раб не більший за пана свого. Як Мене переслідували, то й вас переслідувати будуть; як слово Моє зберігали,—берегтимуть і ваше. ²¹Але все це робитимуть вам за Ім'я Моє, бо не знають Того, хто послав Мене. ²²Коли б Я не прийшов і до них не казав, то не мали б гріха, а тепер вимовки не мають вони за свій гріх. ²³Хто Мене ненавидить,—і Мого Отця той ненавидить. ²⁴Коли б Я серед них не вчинив був тих діл, яких не чинив ніхто інший, то не мали б гріха. Та тепер вони бачили, і зненавиділи Мене, і Мого Отця. ²⁵Та щоб справдилось слово, що в їхнім Законі написано: Мене безпідставно зненавиділи!

²⁶А коли Втішитель прибуде, що Його від Отця Я пошлю вам,—той Дух правди, що походить від Отця, Він засвідчить про Мене. ²⁷Та засвідчте і ви, бо ви від початку зо Мною.

Євангеліє від Івана 16:1–33

¹Оце Я сказав вам, щоб ви не спокусились. ²Вас виженуть із синагог. Прийде навіть година, коли кожен, хто смерть вам заподіє, то думатиме, ніби службу приносить він Богові! ³А це вам учинять, бо вони не пізнали Отця, ні Мене. ⁴Але Я це сказав вам, щоб згадали про те, про що говорив був Я вам, як настане година. Цього Я не казав вам спочатку, бо з вами Я був.

⁵Тепер же до Того Я йду, Хто послав Мене, і ніхто з вас Мене не питає: Куди йдеш? ⁶Та від того, що це Я сказав вам, серце ваше наповнилось смутком. ⁷Та Я правду кажу вам: Краще для вас, щоб пішов Я, бо як Я не піду, Утішитель не прийде до вас. А коли Я піду, то пошлю вам Його. ⁸А як прийде, Він світові виявить про гріх, і про правду, і про суд: ⁹тож про гріх,—що не вірують в Мене; ¹⁰а про правду,—що Я до Отця Свого йду, і Мене не побачите вже; ¹¹а про суд,—що засуджений князь цього світу.

¹²Я ще маю багато сказати вам, та тепер ви не можете знести.

¹³А коли прийде Він, Той Дух правди, Він вас попроведить до цілої правди, бо не буде казати Сам від Себе, а що тільки почує,

казатиме, і що має настати, звістить вам. ¹⁴Він прославить Мене, бо Він візьме з Мого та й вам сповістить. ¹⁵Усе, що має Отець, то Моє; через те Я й сказав, що Він візьме з Мого та й вам сповістить.

¹⁶Незабаром,—і Мене вже не будете бачити, і знов незабаром—і Мене ви побачите, бо Я йду до Отця. ¹⁷А деякі з учнів Його говорили один до одного: Що таке, що сказав Він до нас: Незабаром,—і Мене вже не будете бачити, і знов незабаром—і Мене ви побачите, та: Я йду до Отця?... ¹⁸Гомоніли також: Що таке, що говорять: Незабаром? Про що каже, не знаємо... ¹⁹Ісус же пізнав, що хочуть поспитати Його, і сказав їм: Чи про це між собою міркуєте ви, що сказав Я: Незабаром,—і вже Мене бачити не будете ви, і знов незабаром—і Мене ви побачите? ²⁰Поправді, поправді кажу вам, що ви будете плакати та голосити, а світ буде радіти. Сумувати ви будете, але сум ваш обернеться в радість! ²¹Журиться жінка, що родить, бо настала година її. Як дитинку ж породить вона, то вже не пам'ятає терпіння з-за радощів, що людина зродилась на світ... ²²Так сумуєте й ви ось тепер, та побачу вас знову,—і серце ваше радітиме, і ніхто радості вашої вам не відійме! ²³Ні про що ж того дня ви Мене не спитаєте. Поправді, поправді кажу вам: Чого тільки попросите ви від Отця в Моє Ім'ення, Він дасть вам. ²⁴Не просили ви досі нічого в Ім'я Моє. Просіть—і отримаєте, щоб повна була ваша радість.

²⁵Оце все Я в притчач до вас говорив. Настає година, коли притчами Я вже не буду до вас промовляти, але явно звіщу про Отця вам. ²⁶Того дня ви проситимете в Моє Ім'ення, і Я вам не кажу, що вблагаю Отця Я за вас, ²⁷бо Отець любить Сам вас за те, що ви полюбили Мене та й увірували, що Я вийшов від Бога. ²⁸Від Отця вийшов Я, і на світ Я прийшов. І знов покидаю Я світ та й іду до Отця.

²⁹Його учні відказують: Ось тепер Ти говориш відкрито, і жадної притчі не кажеш. ³⁰Тепер відаємо ми, що Ти знаєш усе, і потреби не маєш, щоб Тебе хто питав. Тому віруємо, що Ти вийшов від Бога! ³¹Ісус відповів: Тепер віруєте? ³²Ото настає година, і вже настала, що ви розпорошитесь кожен у власне своє, а Мене ви Самого покинете... Та не Сам Я, бо зо Мною Отець! ³³Це Я вам розповів, щоб мали ви мир у Мені. Страждання

знаєте в світі, але будьте відважні: Я світ переміг!

Смерть Ісуса була все близько. Він кілька разів наголосив, звертаючись до Своїх учнів, що настав час Йому піти (Ів. 14:2, 3, 12, 19, 28, 30; 16:7, 16, 28; 17:1, 13; див. 13:33). Можна сказати, що Євангеліє від Івана 14—17 показує нам Ісуса, коли Він робив «останні розпорядження». Цей об'ємний уривок починається з «Великої прощальної розмови» з апостолами (розділи 14—16) і завершується заступницькою молитвою Господа (розділ 17). Г. І. Гестер назвав ці розділи «однією з найбагатших скарбниць християнської віри». Джон Франклін Картер сказав: «У цих дорогоцінних уривках ..., улюблений учень дозволив нам зазирнути в світ душевних переживань Господа Ісуса так, як не дозволяє жодне інше Євангеліє». Ф. Лаґард Сміт писав: «Кожне слово, що його промовив Ісус, свідчить про тягар, який Він відчував, залишаючи тих чоловіків завершити розпочату Ним справу».

Формат нашого дослідження не дозволяє детального розгляду цих великих розділів вірш за віршом. Тож ми спочатку зробимо загальний огляд, акцентуючи деякі з порушених тем. Потім прокоментуємо окремі вірші. Коли ми розглядатимемо Ів. 14—17, пам'ятаймо, що Ісус звертався в першу чергу до Своїх апостолів. Хоча чимало віршів мають загальне застосування, ми мусимо бути обережними, аби не поширювати на себе ті обітниці, які було дано виключно тим чоловікам (наприклад, Ів. 14:26).

Коли Ісус говорив про те, що має піти, учнів охопив смуток (Ів. 16:6). Тож «Велика прощальна розмова» почалася словами підбадьорення: **Нехай серце вам не тривожиться** (Ів. 14:1а). Пізніше Ісус сказав: **Зоставляю вам мир, мир Свій вам даю! Я даю вам не так, як дає світ. Серце ваше нехай не тривожиться, ані не лякається** (Ів. 14:27; див. 16:33). «Мир», який дає цей світ, залежить від сприятливих обставин, і тому є нетривалим. Мир, який дає Ісус, не залежить від сприятливих обставин—він приходить із середини—і тому він може тривати довго.

Ця промова рясніє словами втіхи та підтримки. Господь запевнив апостолів у Своїй любові (Ів. 15:9, 12) та назвав їх **друзями** (Ів. 15:15). Він пообіцяв їм, що, хоча в той час вони відчували сум, потім їхня журба обернеться на радість (Ів. 16:20—22; див. 15:11). Ісус гостро усвідомлював, що Йому залишалось

жити лише кілька годин (див. Ів. 14:30; 16:20, 32; 17:1). Попри те Він турбувався за Своїх апостолів. Безкорисливість та турбота Господа про інших надихає та надає сил.

Христос пояснив Своїм учням, чому Він мав піти. По-перше, таким був Божий задум від початку, що після того, як Він прийде на землю та виконає Свою місію, Він повернеться до Свого Отця (Ів. 14:28; 16:5, 28). Тоді Він відновить Свою колишню славу (Ів. 17:5). Ісус сказав учням: **Якби ви любили Мене, то ви б тішилися, що Я йду до Отця** (Ів. 14:28).

Утім Христос переважно наголошував на тому, що Його відхід буде корисним для апостолів. Він сказав їм: **Я ... йду приготувати місце для вас** (Ів. 14:26). Потім Він повідомив учням, що, сидячи по праву руку від Бога, Він зможе зробити для них більше, ніж робив на землі. Для цього вони мають молитися в Його ім'я. Раніше не було молитов в ім'я Ісуса (Ів. 16:24); але після Його повернення до Отця, Він стане їхнім посередником (1 Тим. 2:5); Він заступатиметься перед Богом за Своїх послідовників (Рим. 8:34; Євр. 7:25; 9:24; 1 Ів. 2:1). Він пообіцяв, що в майбутньому вони матимуть все, чого лише попросять в Його ім'я (Ів. 14:13, 14; 15:16; 16:23, 24). Ця обітниця діє за умови життя за Божими заповідями (1 Ів. 3:22) та молитовних прохань «згідно волі Його» (1 Ів. 5:14).

Наголос на молитві «в ім'я Ісуса» триває упродовж решти усього Нового Заповіту (див. Еф. 5:20; Кол. 3:17). Ми маємо розуміти, що за цим стоїть більше, ніж просто вимовити слова «в ім'я Ісуса» наприкінці молитви. Радше, молитва в Ісусове ім'я включає в себе визнання того, хто такий Христос, де Він є, та що Він може зробити. Молитва є вираженням того, що ми віримо та покладаємось на Того, хто діє як наш Заступник.

Коли Ісус пояснював, чому Він має піти, Він зосередився на головному: Він піде, аби зміг прийти Святий Дух. Він сказав: **Та Я правду кажу вам: Краще для вас, щоб пішов Я, бо як Я не піду, Утішитель не прийде до вас. А коли Я піду, то пошлю вам Його** (Ів. 16:7). Кількома віршами пізніше Христос назве цього «Утішителя» **Духом** (Ів. 16:13). За три роки до того Іван Хреститель сказав, що він хрестив водою, але Месія хреститиме Святим Духом (Мр. 1:8). До цього хрещення Святим Духом залишалось менше двох місяців (Дії 1:5, 8; 2:1–4, 33). Тож Ісус вважав за необхідне пояснити апостолам наперед ті нові стосунки, які вони матимуть

із Духом. У розділах 14—17 книги Івана про Святого Духа сказано більше, ніж у решті Євангелій узятих разом.

Ісус не став пояснювати, *чому*, перш ніж прийде Святий Дух, має піти Він. Раніше апостол Іван написав у своєму Євангелії, що «не було-бо ще Духа на них, не був-бо Ісус ще прославлений» (Ів. 7:39). З якоїсь причини Ісус мав померти, воскреснути та вознестись до Отця, перш ніж можна буде дати Духа. Можливо, це означає те, що Дух не міг прийти аби відкрити повне Євангеліє до смерті, погребіння та воскресіння Христа (що є центральними фактами Доброї Звістки; 1 Кор. 15:1–4).

Перш ніж докладніше розглянути тему, чому Ісус пошле Духа, ще раз звернімось до Івана 16:7: «Краще для вас, щоб пішов Я». Можливо, ці слова пов'язані з обітницею Христа, про яку ми читаємо в Івана 14:12: **Хто вірує в Мене, той учинить діла, які чиню Я, і ще більше від них він учинить, бо Я йду до Отця** (курсив додано). *Якісно* апостоли не зробили більших справ (чудес), ніж Ісус, адже врешті-решт «раб не більший за пана свого» (Ів. 13:16), але *кількісно* вони вчинили набагато більше (див. Дії 5:12). На думку багатьох коментаторів, згадані «більші діла» то є проповідь Євангелія та навернення тисяч людей. У нашому контексті логічним значенням «більших діл» є «чуда», але, можливо, Ісус вдався тут до гри слів: «Я чинив великі діла [чуда], але, коли ви навертатимете душі до Бога, це буде більшим [і важливішим] ділом за всі чуда, що Я їх був учинив». Хоч би про які «діла» тут йшлося, апостоли чинитимуть їх силою Духа (див. Дії 1:8; Рим. 15:19). Христос підкреслив, що це стане можливим завдяки Його відходу.

Ісус запевнив Своїх учнів, що не залишить їх **сиротами** (Ів. 14:18), позаяк дасть їм натомість Святого Духа. Він сказав: **І вблагаю Отця Я, і Утішителя іншого дасть вам, щоб із вами повік перебував** (Ів. 14:16). Раніше Ісус був їхнім Утішителем; тепер Він пошле їм Духа як іншого Утішителя. Христос був із ними лише три роки, втім новий Утішитель буде з ними «повік». Святий Дух буде з апостолами решту їхнього життя, й Він буде з християнами до кінця світу.

Святий Дух є частиною «Божества» (Дії 17:29; Рим. 1:20; Кол. 2:9). Грецьке слово, перекладене як «Божество», означає властивості Бога або буття Богом.

Іноді Божество називають «Трійцею» (Мт. 28:19), що означає

«Три-в-одному». Це слово є зручним, коли йдеться про єдність Отця, Сина та Святого Духа. В Івана 14:16 кожен із цих Трьох є окремою Особистістю: «І вблагаю Отця Я [Син], і Втішителя іншого [Святого Духа] дасть вам [Отець], щоб із вами повік перебував». Для багатьох Святий Дух є найбільш таємничою Особою Божества. Втім Сам Отець є Духом (Ів. 4:24), і Він є святим (1 Пет. 1:15). Тож, все, що стосується Отця, можна сказати й про Святого Духа.

Хоча за Своєю природою та могутністю ці три іпостасі Божества є рівними, очевидно, існує якийсь розподіл між їхніми ділами та обов'язками. Так, Святий Дух через натхнення керував написанням Святого Письма (2 Пет. 1:21; див. Мр. 12:36; Дії 1:16; 4:25). Івана 14—17 дає нам розуміння того, як діяв Святий Дух в ранній церкві. Розглянемо по порядку деякі уривки з цих розділів, де йдеться про цю діяльність.

Євангеліє від Івана 14:16, 17а: Як уже зазначалось, Ісус сказав апостолам, що пошле їм «Утішителя іншого». «Утішитель» є перекладом грецького слова *παράκλητος* (*параклетос*), яке складається із іменникової форми від слова із значенням «кликати» (*καλέω*, *калео*) та прийменника зі значенням «поруч» (*παρά*, *пара*). Іван є єдиним із авторів Нового Заповіту, хто вживає це слово. В Івана 14—16 він вживає його, говорячи про Святого Духа (Ів. 14:16, 26; 15:26; 16:7), а в Першому посланні Івана він тим словом називає Ісуса (1 Ів. 2:1). Дослівно це слово означає «той, кого покликали бути поруч» для допомоги. Жодна інша європейська мова, зокрема українська, не має повного відповідника цього грецького слова, тому його перекладають як «Помічник» (NASB; NKJV), «Утішитель» (УБО, УБТ; KJV), «Радник» (NIV; RSV) та «Заступник» або «Захисник» (NRSV). Христос назвав цього Помічника/Утішителя/Радника/Заступника/Захисника «Духом істини», позаяк Він відкрив усю істину та говорить лише істину (Ів. 14:26; див. 17:17).

Євангеліє від Івана 14:17б: Світ (себто, світова система, що відмовилась визнати та прийняти Христа) не може бачити, знати чи отримати Духа. З іншого боку, апостоли могли, позаяк мали віру та були вірними. В минулому Святий Дух був із ними. Вони перебували в присутності Ісуса, що був «повний Духа Святого» (Лк. 4:1), і Він ділився з ними Своєю силою від Духа (Мт. 10:8). Невдовзі Святий Дух буде в них. Святий Дух є в кожному християнинові (Дії

2:38; 2 Тим. 1:14), але не так, як Він був в апостолах, які отримали чудесне наповнення Духом (Дії 2:4; див. 5:12). Ця обітниця виповнилась майже через п'ятдесят днів, на свято П'ятидесятниці (Дії 2:1–4, 33).

Євангеліє від Івана 14:26: Ісус був навчав Своїх учнів багатьом речам, але Він розумів, що вони не пам'ятали більшість із того, що Він їм говорив. Вони також потребували і додаткової інформації, на яку в Нього або вже просто не залишалось часу (Ів. 14:30), або яку вони ще не були готові прийняти (Ів. 16:12). Коли прийде Святий Дух, Він відкриє апостолам усе, що Бог хотів, аби вони знали. Серед іншого буде й нагадування про те, чого раніше їх навчав був Христос.

Євангеліє від Івана 15:26: Головною справою Святого Духа буде свідчити про Ісуса (див. Ів. 16:14). Подібно до того, як сонце освітлює землю, так і основною метою об'явлення Духа було (й є) звеличувати Христа та Євангеліє (див. 1 Кор. 2:2; 15:1–4). Однією з причин того, що Святий Дух є для декого «невідомою величиною», полягає в тому, що метою Його приходу не було явити Себе. В Новому Заповіті є чимало згадок про Духа, втім не в тій повноті, яку ми маємо щодо вчення про Отця та Сина. Хоч би як корисно було досліджувати те, що повідомляє про Духа Новий Заповіт, ми мусимо бути обережними аби розставляти акценти там і так, як це робив Сам Дух, і не ставити Його та Його справи над Отцем і Сином, та їхніми справами.

Євангеліє від Івана 16:7–14: Коли прийде Святий Дух, Він зробить дещо для невіруючого світу й для апостолів. (1) Він **світові виявить про гріх, і про правду, і про суд** (Ів. 16:8). Святий Дух не буде «обвинувачувати світ» (УБТ), підстерігаючи людей химерним чином по всіх усяодах землі (Ворен Вірсбі). Радше, Він буде звинувачувати грішників через натхнене Ним Слово (Ів. 17:20). (2) Щодо апостолів, Він поведе їх **до цілої правди** (Ів. 16:13), говорячи їм лише те, що дав Йому Отець. (В УБО написано, що Він **не буде казати Сам від Себе**. Зверніть увагу, що Дух буде говорити не про Себе, і не те, що Сам вважає за потрібне.) Згадану «цілу правду», яку було відкрито апостолам, було записано, й тепер ми маємо цю правду на сторінках Нового Заповіту. Слово «Писання» або «Святе Письмо» означає *записане* Слово Бога (див. 2 Пет. 3:15, 16). Боже об'явлення для людей є повним і завершеним;

потреби в інших одкровеннях немає (див. Юд 3; 2 Пет. 1:3; Гал. 1:6–9).

На додачу до обітниць послати на допомогу апостолам Духа Ісус пообіцяв їм бути з ними знову (див., наприклад, Ів. 14:3; 16:22). В Івана 14—16 Христос говорив про Своє повернення до апостолів щонайменше у трьох сенсах: (1) Після Свого воскресіння Він буде з ними впродовж сорока днів перш ніж вознестись. Таке враження, що Івана 16:16–22 саме про це. Хоча Ісус свідомо говорить у цьому уривку дещо загадково (див. Ів. 16:25), на користь припущення про те, що тут йдеться про Його появу після воскресіння, промовляє слово **незабаром** (Ів. 16:16–19). (2) Після Свого вознесіння Він перебуватиме зі Своїми учнями духовно (Мт. 18:20; 28:20). Ісус пов'язував цю істину з приходом Духа (Ів. 14:18, 23). Святий Дух також називається «Христовим Духом» (Рим. 8:9; Фил. 1:19; 1 Пет. 1:11). (3) Одного дня Він повернеться, щоб забрати Своїх (Друге пришествя). Ця обітниця була панівною в Ісусових словах в Івана 14:3.

У Ісуса було ще *багато*, що Він хотів би сказати апостолам останньої ночі перед смертю. Більшість із того, що Він їм сказав, можна угрупувати за двома категоріями. По суті, Він сказав,

1. *«Вам необхідно зберігати правильні стосунки зі Мною».* Розділ 15 книги Івана починається з алегорії про виноградну лозу та гілки. Христос сказав Своїм учням: **Я—Виноградина, ви—галуззя! Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує, бо без Мене нічого чинити не можете ви** (Ів. 15:5). Подібно до того, як життєдайні соки течуть по лозі до гілок, Господь насичує духовне життя людини. Тому необхідно бути максимально близько до Нього. Христос знав, як легко можуть розпорошитись Його послідовники (Ів. 16:32; див. Мт. 26:31). Він благав їх перебувати в Ньому та Його любові (Ів. 15:4–7, 9, 10). У нашому тексті Він дав їм дві практичні поради, як їм зберегти правильні стосунки з Ним.

Він зазначив, що ми повинні *зміцнювати нашу віру*. Розділ 14 книги Івана починається з наголосу на необхідності віри: **Віруйте в Бога, і в Мене віруйте** (Ів. 14:16; в УБТ написано: «вірте в Бога і в Мене вірте»). Дещо пізніше Ісус сказав: **Я—дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене** (Ів. 14:6). Потім Він додав: **Хто бачив Мене, той бачив Отця** (Ів. 14:9б). Чи віримо ми цим двом великим істинам? Якщо ми хочемо

мати й зберігати правильні стосунки з Господом, ніщо не замінить сильну віру. (Інші уривки про віру в Ів. 14—17 див. 16:30, 31; 17:8, 20, 21).

Він також сказав, що Його послідовники мають *цінувати та берегти Його Слово*. Віра в Христа невід’ємна від Його Слова. Віра приходить від цього Слова (Ів. 17:20; див. Рим. 10:17). Ісус підкреслив, що важливо знати та виконувати Його Слово. Він сказав Своїм учням: **Коли ... слова Мої позостануться в вас, то просіть, чого хочете,—і станеться вам** (Ів. 15:7). Знову таки Він сказав: **Як хто любить Мене, той слово Моє берегтиме** (Ів. 14:23; див. 14:15, 24; 15:10, 14).

Христос навів конкретні приклади того, що слід робити Його учням. Так, наше життя має бути плідним (Ів. 15:8, 16), і ми мусимо ділитись нашою вірою з іншими. Ісус посилав Своїх апостолів у світ, так само, як Його було послано в світ (Ів. 17:3, 8, 18, 21, 23)—щоб вони свідчили про Нього (Ів. 15:27). Ця місія, з якою їх було послано в світ, поширюється також і на нас.

2. *«Вам необхідно мати правильні стосунки один з одним»*. Аби мати правильні стосунки з Господом, ми мусимо мати правильні стосунки між собою (див. 1 Ів. 4:20). Між апостолами не було єдності (Лк. 22:24); їхньою єдиною надією вистояти проти зла було об’єднатись (Ів. 17:11; див. 17:20—23).

Ключем до єдності є любов. Ісус мав багато чого сказати про любов у Своїй прощальній промові: Бог любив Його (Ів. 15:9), Він любив Бога (Ів. 14:31), Ісус любив Своїх учнів (Ів. 15:9, 12), а вони мали любити Його (Ів. 14:15, 21, 23, 28). Також вони мали любити один одного. Раніше Він уже закликав їх любити один одного так, як Він полюбив їх (Ів. 13:34). Тепер Він повторив: **Оце Моя заповідь,—щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив** (Ів. 15:12; див. 15:17). Аби виключити будь-яке хибне розуміння любові, про яку Він казав, Він додав: **Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх** (Ів. 15:13). Незабаром Він віддасть за них Своє життя—на хресті. Звісно ж, Ісусова любов була вищою за цей критерій—бо Він віддав Своє життя навіть за ворогів (Рим. 5:8—10).

Готуючи учнів до Свого відходу, Ісус зробив ще дещо важливе: дав їм низку застережень та попереджень. Він звернув особливу увагу на переслідування, які очікували на Його послідовників.

До того часу вся ненависть світу була спрямована на Нього (Ів. 15:18, 24); але після Його відходу ця ненависть перейде на них (Ів. 15:20; див. 17:14–18). Він застеріг апостолів: **Вас виженуть із синагог. Прийде навіть година, коли кожен, хто смерть вам заподіє, то думатиме, ніби службу приносить він Богові** (Ів. 16:2). Прикладом цього є Савл/Павло. Коли він переслідував християн (Дії 8:1, 3; 9:1, 2), то вважав, що виконує Божу волю (Дії 26:9; Гал. 1:13, 14). Все це Ісус сказав апостолам, аби вони **не спокусились**, коли настануть ті випробування (Ів. 16:1; див. 16:4). Він додав, підбадьорюючи їх: **Страждання зазнасте в світі, але будьте відважні: Я світ переміг!** (Ів. 16:33).

Молитва до Отця (Ів. 17:1–26)

¹По мові оцій Ісус очі Свої звів до неба й промовив: Прийшла, Отче, година,—прослав Сина Свого, щоб і Син Твій прославив Тебе, ²бо Ти дав Йому владу над тілом усяким, щоб Він дав життя вічне всім їм, яких дав Ти Йому. ³Життя ж вічне—це те, щоб пізнали Тебе, єдиного Бога правдивого, та Ісуса Христа, що послав Ти Його. ⁴Я прославив Тебе на землі,—завершив Я те діло, що Ти дав Мені виконати. ⁵І тепер прослав, Отче, Мене Сам у Себе тією славою, яку в Тебе Я мав, поки світ не постав.

⁶Я Ім'я Твоє виявив людям, що Мені Ти із світу їх дав. Твоїми були вони, і Ти дав їх Мені, і вони зберегли Твоє слово. ⁷Тепер пізнали вони, що все те, що Ти Мені дав, від Тебе походить, ⁸бо слова, що дав Ти Мені, Я їм передав,—і вони прийняли й зрозуміли правдиво, що Я вийшов від Тебе, і ввірували, що послав Ти Мене. ⁹Я благаю за них. Не за світ Я благаю, а за тих, кого дав Ти Мені,—Твої-бо вони! ¹⁰Усе-бо Моє—то Твоє, а Твоє—то Моє, і прославивсь Я в них. ¹¹І не на світі вже Я, а вони ще на світі, а Я йду до Тебе. Святий Отче, заховай в Ім'я Своє їх, яких Ти дав Мені, щоб як Ми, єдине були! ¹²Коли з ними на світі Я був, Я беріг їх у Ймення Твоє, тих, що дав Ти Мені, і зберіг, і ніхто з них не згинув, крім призначеного на загибель, щоб збулось Писання. ¹³Тепер же до Тебе Я йду, але це говорю Я на світі, щоб мали вони в собі радість Мою досконалу. ¹⁴Я їм дав Твоє слово, але світ їх зненавидів, бо вони не від світу,

як і Я не від світу. ¹⁵Не благаю щоб Ти їх зі світу забрав, але щоб зберіг їх від злого. ¹⁶Не від світу вони, як і Я не від світу. ¹⁷Освяти Ти їх правдою! Твоє слово—то правда. ¹⁸Як на світ Ти послав Мене, так і Я на світ послав їх. ¹⁹А за них Я посвячую в жертву Самого Себе, щоб освячені правдою стали й вони.

²⁰Та не тільки за них Я благаю, а й за тих, що ради їхнього слова ввірують в Мене, ²¹щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я—у Тобі, щоб одно були в Нас і вони,—щоб увірував світ, що Мене Ти послав. ²²А ту славу, що дав Ти Мені, Я їм передав, щоб єдине були, як єдине і Ми. ²³Я—у них, а Ти—у Мені, щоб були досконалі в одно, і щоб пізнав світ, що послав Мене Ти, і що їх полюбив Ти, як Мене полюбив. ²⁴Бажаю Я, Отче, щоб і ті, кого дав Ти Мені, там зо Мною були, де знаходжуся Я, щоб бачили славу Мою, яку дав Ти Мені,—бо Ти полюбив Мене перше закладин світу.

²⁵Отче Праведний! Хоча не пізнав Тебе світ, та пізнав Тебе Я. І пізнали вони, що послав Ти Мене. ²⁶Я ж Ім'я Твоє їм об'явив й об'являтиму, щоб любов, що Ти нею Мене полюбив, була в них, а Я в них! ...

Ісус завершив Свою промову до учнів зворушливою молитвою, записану в Івана 17. Роберт Дункан Кулвер назвав цю молитву «найінтимнішим єднанням землі і небес в історії людства». Ворен Вірсбі писав: «Розділ 17 книги Івана ... це “свята святих” євангельських оповістей Нам дано честь почути, як Бог Син говорить із Своїм Отцем перед тим, як Він мав віддати Своє життя у викуп за грішників!»

Молитва з Івана 17 має три частини. Спочатку Ісус молився про Свої стосунки зі Своїм Отцем (вірші 1–5). Єдине, про що Він просив для Себе,—це прославитись (вірші 1, 5; див. вірш 24; 12:23, 24, 27, 28). По-друге, Христос молився за Своїх апостолів (вірші 6–19; див. вірші 24–26). Він благав Бога захистити їх (вірші 11, 15), освятити їх (вірш 19) та любити їх (вірш 26). Нарешті, Ісус молився за тих, хто повірять у Нього через апостольське слово (вірші 20–23). Інакше кажучи, Він молився за нас. Він молився, щоби віряни були «єдине», аби світ прийняв Його (вірші 21, 23). Ніщо так не загрожує євангелізації світу як відокремленість тих, хто називає себе послідовниками Христа, один від одного.

Деякі моменти з Євангелія від Івана 14—17

14:1a: Віруйте в Бога, і в Мене віруйте. Форма грецького дієслова, перекладеного тут як «віруйте» (πιστεύω, *пiстево*), може бути як дійсного, так і наказового способу. Себто цей вірш можна перекласти «Ви віруєте в Бога; також ви віруєте в Мене» (дійсний спосіб) або «Віруйте в Бога; віруйте також і в Мене» (наказовий спосіб).

14:2a: Багато осель у домі Мого Отця; а коли б не так, то сказав би Я вам. Грецьке слово *μονή* (*моне*), перекладене тут як «оселя», означає місце мешкання. Також його вжито в 14:23 в значенні «перебування». Це слово містить ідею незмінності та вічності небес. Небеса то не шатро, не тимчасовий прихисток, а постійне перебування. Той факт, що там «багато осель», вказує на Господню опіку. (Курсив додано).

14:8: Говорить до Нього Пилип: Господи, покажи нам Отця,—і вистачить нам. Можливо, Пилип мав на увазі слова Бога з книги Виходу 33:20: «Ти не можеш побачити лиця Мого, бо людина не може побачити Мене і жити».

14:9: Промовляє до нього Ісус: Стільки часу Я з вами, ти ж не знаєш, Пилипе, Мене? Хто бачив Мене, той бачив Отця, то як же ти кажеш: Покажи нам Отця? Хтось сказав, що Ісус «явив лице Бога». Що більше ми дізнаємось про Христа, то більше ми дізнаємось про характер Бога.

14:22: Запитує Юда, не Іскаріотський, Його: Що то, Господи, що Ти нам об'явитися маєш, а не світові? «Юда, не Іскаріотський» також відомий як «Юда, брат Яковів» і як «Тадей». Цей Юда був збентежений, позаяк згідно з хибним розумінням царства Месії, Той мав царювати у політичному царстві на фізичній землі. Як же тоді Ісус не збирався явити Себе світу?

14:26; 16:13: Утішитель же, Дух Святий, що Його Отець пошле в Ім'я Моє, Той навчить вас усього, і пригадає вам усе, що Я вам говорив; А коли прийде Він, Той Дух правди, Він вас попровадить до цілої правди, бо не буде казати Сам від Себе, а що тільки почус, казатиме, і що має настати, звістить вам. У цих віршах йдеться про натхненність усього Нового Заповіту: Святий Дух нагадає апостолам все, чого був навчав їх Ісус (Євангелія), Дух навчить апостолів усьому (книга Дій та апостольські послання), і Він відкриє їм, що має статись в майбутньому (книга Об'явлення).

14:28б, в: **Якби ви любили Мене, то ви б тішилися, що Я йду до Отця, бо більший за Мене Отець.** Коли Христос сказав: «Більший за Мене Отець», Він не заперечував Свою власну божественність чи Свою рівність із Отцем (див. Ів. 10:30). Радше, Він говорив про Свій земний стан. Він відмовився від певних божественних прерогатив, коли став людиною (Фил. 2:6–8). Коли Він вознісся до Отця, Він звільнився від обмежень цього світу й відновив Свою колишню славу (Ів. 17:5; Фил. 2:9–11).

14:30; 16:11: **Небагато вже Я говоритиму з вами, бо надходить князь світу цього, а в Мені він нічого не має; ... а про суд,—що засуджений князь цього світу.** «Князь світу цього»—це сатана. Вирішальна битва Христа з сатаною відбулась на хресті (див. Ів. 12:31, 32; Євр. 2:14). Сатана може вигравати битви проти нас, тому що він може звинуватити нас у гріхах, проте Ісус не мав гріху (Євр. 4:15). Тому Христос міг чесно і впевнено сказати: «В Мені він [сатана] нічого не має». (Інакше кажучи, «Він не тримає Мене»). Правитель цього світу «не знайде в Хресті нічого, щоб дало йому право чи підґрунтя оволодіти Ним» (Макґарві та Пендлтон).

15:1: **Я правдива Виноградина, а Отець Мій—Виноградар.** Ісус був «справжньою Виноградною Лозою» (УБТ), «оригіналом, чією копією є всі інші виноградні лози».⁷ У Старому Заповіті виноградна лоза слугувала символом Ізраїлю (Пс. 79[80]:9; Іс. 5:1–7; Єр. 2:20, 21; Єз. 15:1–8; 19:10–14; Ос. 10:1).

15:2: **Усяку галузку в Мене, що плоду не приносить, відти-нає, але всяку, що плід родить, обчищає її, щоб рясніше родила.** Те, як Бог «очищає» виноградні галузки—ще один спосіб розказати про Його виховний процес Своїх дітей.

15:15: **Я вже більше не буду рабами вас звати, бо не відає раб, що пан його чинить. А вас назвав друзями Я, бо Я вам об'явив усе те, що почув від Мого Отця.** Зазвичай, коли рабам веліли щось робити, то не пояснювали навіщо. Натомість коли просили щось зробити друзів, їм говорили що й до чого. Ісус міг назвати апостолів Своїми друзями, позаяк поділився з ними Божим одкровенням.

15:20а: **Пригадайте те слово, яке Я вам сказав: Раб не більший за пана свого.** Це посилення на Івана 13:16.

⁷Невідомий автор, якого цитує Вірсбі.

15:22, 24: Коли б Я не прийшов і до них не казав, то не мали б гріха, а тепер вимовки не мають вони за свій гріх; Коли б Я серед них не вчинив був тих діл, яких не чинив ніхто інший, то не мали б гріха. Та тепер вони бачили, і зненавиділи Мене, і Мого Отця. Ісус не говорив, що, якби Він не прийшов до юдеїв, вони були б безгрішними. Ми всі грішимо (Рим. 3:23), і незнання не виправдовує гріх (Дії 17:30). Христос говорить тут про те, що вони не були б винні у конкретному гріху неприйняття Його, якби Він не проповідував їм особисто і не чинив серед них численних та дивовижних чуд. Позаяк Він все це робив, їм немає виправдання.

15:25: Та щоб справдилось слово, що в їхнім Законі написано: Мене безпідставно зненавиділи. Це цитати з Псалмів 34[35]:19 та 68[69]:5.

15:26, 27: А коли Втішитель прибуде, що Його від Отця Я пошлю вам,—той Дух правди, що походить від Отця, Він засвідчить про Мене. Та засвідчте і ви, бо ви від початку зо Мною. Свідчення апостолів буде подвійним: вони свідчатимуть про те, що бачили особисто (вірш 27; див. Дії 1:22), і вони сповістять про свідчення Святого Духа (вірш 26).

16:5, 6: Тепер же до Того Я йду, Хто послав Мене, і ніхто з вас Мене не питає: Куди йдеш? Та від того, що це Я сказав вам, серце ваше наповнилось смутком. Петро запитував: «Куди, Господи, ідеш Ти?» (Ів. 13:36), Хома запитував про Його шлях (Ів. 14:5). Тож, коли Ісус сказав: «Ніхто з вас Мене не питає: Куди йдеш?», Він говорив про дещо інше, ніж просто запитання. Можливо, Він мав на увазі, що, промовляючи ті слова, вони насправді турбувались не про «куди», а про сам факт Його відходу. Коли Він повідомив їм, що має залишити їх, їхні серця переповнились смутком.

16:20: Поправді, поправді кажу вам, що ви будете плакати та голосити, а світ буде радіти. Сумувати ви будете, але сум ваш обернеться в радість. Світ радітиме смерті Ісуса (див. Лк. 22:5), а ті, хто Його любили, плакатимуть (Ів. 20:11).

16:21, 22: Журиться жінка, що родить, бо настала година її. Як дитинку ж породить вона, то вже не пам'ятає терпіння з-за радощів, що людина зродилась на світ... Так сумуєте й ви ось тепер, та побачу вас знову,—і серце ваше радітиме, і ніхто радості вашої вам не відійме. Народження дитини

супроводжується болем, але після того, як дитина вже народилась, приходить радість. Так само й Христова смерть спочатку приведе Його учнів у розпач, але потім Його смерть дасть світові надію й радість.

16:23: Ні про що ж того дня ви Мене не спитаєте. Поправді, поправді кажу вам: Чого тільки попросите ви від Отця в Моє Імення, Він дасть вам. На той час у апостолів було багато запитань (Ів. 13:36; 14:5, 8); але після Ісусового вознесіння до Бога їм не треба буде запитувати Його. Бог (через Святого Духа) відкриє їм все, що їм потрібно знати.

16:26, 27: Того дня ви проситимете в Моє Імення, і Я вам не кажу, що вблагаю Отця Я за вас, бо Отець любить Сам вас за те, що ви полюбили Мене та й увірували, що Я вийшов від Бога. Ісус не говорив, що Він *не* проситиме Отця за них. Радше, Він підкреслив, що в тому не буде потреби, аби Він переконував Отця допомогти їм—позаяк Отець і Сам любив їх. Хибне поняття нелюблячого Бога призвело до вигадування людьми численних «посередників» (наприклад, Марія та деякі «святі»), які (на думку таких людей) повинні переконати Бога допомогти Його дітям.

16:32: Ото настає година, і вже настала, що ви розпорозитесь кожен у власне своє, а Мене ви Самого покинете... Та не Сам Я, бо зо Мною Отець. Самотність—жахлива річ; проте християнин насправді ніколи не буває самотнім, позаяк Його небесний Отець завжди поруч із ним (пор. 2 Тим. 4:16–18).

17:2: Ти дав Йому владу над тілом усяким, щоб Він дав життя вічне всім їм, яких дав Ти Йому. Бог дав Ісусові всю владу на небесах і на землі (Мт. 28:18).

17:3: Життя ж вічне—це те, щоб пізнали Тебе, єдиного Бога правдивого, та Ісуса Христа, що послав Ти Його. Вічне життя можна визначити як перебування з Богом і Ісусом у вічності; тоді як вічну смерть—як довічне відчуження від Бога та Ісуса (див. 2 Сол. 1:9). У деякому сенсі ми можемо мати вічне життя вже зараз, оскільки ми «знаємо» (себто, маємо близькі стосунки) Бога та Ісуса. Втім ми не застраховані від втрати цих стосунків, і відповідно від майбутніх благословень, якщо в своєму земному житті залишимо Бога (див. Ів. 15:6).

17:11, 14, 16: І не на світі вже Я, а вони ще на світі, а Я йду до Тебе. Святий Отче, захочай в Ім'я Своє їх, яких Ти дав

Мені, щоб як Ми, єдине були; Я їм дав Твоє слово, але світ їх зненавидів, бо вони не від світу, як і Я не від світу; Не від світу вони, як і Я не від світу. Як і апостоли, ми є «на світі» (Ів. 17:11), втім ми повинні бути не «від світу» (Ів. 17:14, 16).

17:12: Коли з ними на світі Я був, Я беріг їх у Ймення Твоє, тих, що дав Ти Мені, і зберіг, і ніхто з них не згинув, крім призначеного на загибель, щоб збулось Писання. Слова про те, що «ніхто з них не згинув, крім призначеного на загибель», були провіщенням того, що більшість апостолів не загинуть, коли загине Він (див. Ів. 18:8, 9). «Призначений на загибель» або дослівно «син загибелі» (УБТ) це Юда. Слово, перекладене як «загибель» (*ἀπώλεια, аполейя*), є складеним грецьким іменником, що містить ідею «руйнування». Юда був приречений на довічне руйнування (себто, пекло), через нездатність покаятись у гріху зради Христа.

17:17а, 19: Освяти Ти їх правдою; А за них Я посвячую в жертву Самого Себе, щоб освячені правдою стали й вони. «Освятити» означає «відокремити». Ми «відокремлюємось» на служіння Богу через Слово, коли приймаємо це Слово, коримось йому та стаємо християнами (див. 1 Кор. 6:11).

17:18: Як на світ Ти послав Мене, так і Я на світ послав їх. Бог послав Свого Сина в світ (див. Ів. 17:3, 8, 21, 23, 25), а Христос послав у світ Своїх апостолів. Грецьке слово *ἀπόστολος* (*апостолос*) означає «посланець».

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ПРИНОСИТИ ПЛІД ДЛЯ ГОСПОДА (ІВ. 15:1–12)

Горниця, Пасхальна вечеря, хрест, що ставав усе ближче, необхідність підготувати учнів—все це створює тло унікальної прощальної промови Ісуса в Івана 14—16. Під час цієї промови Господь дав учення про виноградну лозу та галузки, яке одночасно надихає й застерігає нас.

Коментатори висувують різні припущення щодо того, що надихнуло Христа вжити саме цей образ. Можливо, це був плід виноградний, який Він використав, коли запровадив Господню вечерю. Можливо, через вікно горниці можна було побачити віття винограду, що ріс біля будинку. Якщо вони залишили горницю до кінця Ісусової промови (див. Ів. 14:31), то, можливо, ця невеличка група чоловіків проходила повз якогось виноградника. Також,

проходячи повз храму, вони могли бачити золоту виноградну лозу із гронами плодів. Не виключено, що Христос просто хотів ужити знайомий усім образ із Старого Заповіту (Пс. 79[80]; Іс. 5; Єр. 2). Хоч би як там було, Він ужив образ виноградної лози, який всі добре розуміли.

Утім набагато важливіше не те, чому Ісус ужив цей образ, а що Він хотів досягти цією ілюстрацією. Незабаром Він залишить землю. Його учні мусять продовжити Його справу. Вони мали зрозуміти, як їм це зробити. Саме на цьому тлі слід розглядати слова Господа з книги Івана 15:1–12, 16. Від початку ці слова було адресовано апостолам, й вони мали особливе значення для них (див. Ів. 15:16). Проте суть вчення з віршів 1–12 може стосуватись і всіх християн.

Цей уривок порушує три великих теми: (1) виконання Божих заповідей, (2) принесення Богові плоду та (3) перебування в Божій любові. Як три опори триноги, ці теми підтримують одна одну. У цьому уроку ми зосередимось на другій темі—принесити плід—й на одному конкретному аспекті цього плодоносіння.

Реальність плодоносіння

Наскрізною ідеєю цього уривку є те, що галузки виноградної лози мають конкретне призначення, а саме приносити плід (Ів. 15:2, 4, 5, 8). Виноградар не може виправдати існування галузки, що не виконує свого призначення. Позаяк неплодні галузки відбирають життєдайні соки у плідних галузок, їх відсікають від лози (Ів. 15:2, 6). Так само й християни мають своє призначення: приносити плід. Ісус сказав: «Отець Мій прославиться в тому, якщо рясно зародите й будете учні Мої» (Ів. 15:8). Принесення плоду це не опція. Принесення плоду це не додаток до інших християнських справ. Принесення плоду це наше призначення; це й є те, щоби йти за Христом. Якщо ми не приносимо плоду, ми втрачаємо сенс нашого існування.

Що ж це за плід, який ми маємо приносити? Слово «плід» вживається в Новому Заповіті в різних значеннях. Воно може означати те, що можна побачити в житті іншої людини (Мт. 3:10; 7:16–20); результат вірного, продуктивного християнського життя (Еф. 5:9; Фил. 1:11; Кол. 1:10; Євр. 12:11; Як. 3:17, 18); або результат чи винагороду за витрачені зусилля (Ів. 4:36; 12:24).

Дехто вважає, що «плід» із книги Івана 15 то «плід духа». Павло писав, що «плід духа: любов, радість, мир, довготерпіння, добрість, милосердя, віра, лагідність, здержливість» (Гал. 5:22, 23а). Дехто впевнений, що ми виконуємо заповідь «приносити плід», коли набуваємо в своєму житті ці християнські якості. На думку інших, слово «плід» стосується *всіх* позитивних результатів життя та праці для Господа. Павло сказав: «Бо для мене життя—то Христос ... А коли життя в тілі—то для мене плід діла» (Фил. 1:21, 22а). В УБТ написано: «це для мене плід діл».

Зазвичай слово «плід» уживається в Біблії в контексті репродукції або відтворювання та результатів цього відтворювання (1 М. 1:11; Лк. 1:42). Хтось зазначив, що плодом яблуні є яблуко, плодом апельсинового дерева є апельсин, тож «плодом» одного християнина має бути інший християнин. У фізичному світі людству було наказано «плодитись, множитись, і наповнювати землю» (1 М. 1:28; див. 9:1, 7). Схожий заклик існує і в духовному світі. Павло писав:

Так, мої браття, і ви вмерли для Закону через тіло Христове, щоб належати вам [себто, одружитись з] іншому, Воскреслому з мертвих [себто, Христу], щоб приносити плід Богові (Рим. 7:4).

Можливо, в Римлян 7:4 слово «плід» має загальне значення, але образ шлюбу, який використовує в цьому уривку автор, передбачає «плід» у вигляді дітей—духовних дітей, себто, нових християн. Можливо, Павло говорив саме про такі свої духовні плоди, коли писав до церкви в Римі. Він сказав братам, що хотів би прийти до них, «щоб мати який плід і в вас, як і в інших народів» (Рим. 1:13).

Чи потрібно обирати між згаданими варіантами значення слова «плід» при тлумаченні Ів. 15? Чи можемо ми набути християнських якостей без зростання плоду духа, що веде до бажаних результатів? Чи можливо для нас бути християнами й наповнюватись духом, якщо ми не докладатимемо зусиль для спасіння тих, хто гине? Ісус сказав, що Він прийшов, «щоб знайти та спасти, що загинуло» (Лк. 19:10), і що ми маємо «піти слідами Його» (1 Пет. 2:21). Ми повинні визнати важливість ділитись нашою вірою, аби інші душі також могли спастись.

Виноградна лоза не приносить плід; це функція галузок. Лоза дає галузкам змогу виконувати свою роботу, але самі по собі вони не можуть приносити плід. Якщо галузки не приносять плід, плоду й не буде. Якщо ми не бажатимемо благовістити загинулим, ніхто не спасеться.

У Новому Заповіті ділитись своєю вірою це не стільки заповідь, як природний результат християнського буття. Більшість із нас знайомі з формулюванням Великого Доручення у книзі Матвія: «Тож ідіть, і навчіть всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» (Мт. 28:19). Буквальний переклад цього речення звучить як «Тож ідіть і робіть учнями всі народи» (Альфред Маршалл/Alfred Marshall). Іншими словами: «Коли ходитимете (або, коли ходите), навчайте кожного, кого лише зустрінете». Саме це відбувалось, коли Єрусалимська церква розפורшилась через переслідування:

... І утиск великий постав того дня проти єрусалимської Церкви, і всі, крім апостолів, розפורшилися по краях юдейських та самарійських....

Ходили тоді розпорошенці, та Боже Слово благовістили (Дії 8:1–4).

Якщо ми розуміємо, чим ми ділимось, тоді ділитись своєю вірою стає для нас природним. Ми ділимось своєю вірою в Ісуса; ми ділимось Євангелієм, Доброю Новиною. Молоду жінку, яка щойно заручилась, не треба благи показати свою каблучку на честь заручин. Для неї цілком природно показувати свою каблучку всім. Так само не треба просити молодого батька розказати про його новонароджену дитину—й звісно не треба просити бабусю показати вам фото її новонародженого онука. Для всіх цих людей природно поділитись доброю новиною. У світі, наповненому трагедіями, так мало добрих новин. Ми ж з вами маємо добру новину про Ісуса! Поділитись цією новиною має бути природним для нас!

Хтось може запитати: «Але як? Як я можу поділитись своєю вірою? Як я можу принести плід у тому сенсі, щоб привести інших до Ісуса?» У нашому уривку не йдеться про те, як це робити; у ньому лише наголошено на важливості цієї справи. Існує багато різних способів, як ділитись своєю вірою. Ми всі різні. Що пра-

цює для одного, може не спрацювати для іншого. Хоч який спосіб ми виберемо, він мусить поєднувати і *життя*, і *навчання*. Про поєднання цих двох чинників йдеться у листі Павла до филип'ян 2:15, 16:

... щоб були ви бездоганні та щирі, невинні діти Божі серед лукавого та розпусного роду, що в ньому ви сяєте, як світла в світі, додержуючи слово життя на похвалу мені в день Христа....

Життя. Ми повинні жити вірним християнським життям і в позитивному, і в негативному сенсі. В позитивному це означає благочестиве життя любові та допомоги іншим. У негативному це означає не чинити зла та цуратись всякої нечистоти. Але якщо наше життя не відповідає тому, чого ми навчаємо, ніхто нас не слухатиме.

Навчання. Хоч би яким благочестивим не було наше життя, ми все одно мусимо навчати Євангелію. Дехто вважає, що якщо вони живуть за істиною, немає потреби навчати істині. Погляньте на Ісуса; Він не зміг би принести плід лише самим Своїм життям. Він жив за істиною, але Він також і навчав істині. Навчання може відбуватись через листування, читання спеціальної літератури, через відео або віч-на-віч. Важливо не те, *як* ми навчаємо інших, але те, що ми їх *навчаємо*.

Згідно з Івана 15, приносити плід і є суть буття християнином. Якщо ми віримо, що наша роль як гілузок є важливою, ми знайдемо спосіб приносити плід.

Стосунки плодоносіння

Головною думкою Христова вчення про плодоносіння є те, що ми не можемо приносити плід без Ісуса. Вірш 4 починається словами «перебудуйте в Мені».

Можна було б викласти тут наукову статтю про спорідненість між лозою та гілками. Можна було б пояснити процес осмосу—коли коренева система лози несе до гілок вологу та поживні речовини з ґрунту. Проте у нас урок не про садівництво, а про стосунки. Розуміємо ми чи не розуміємо процес осмосу, але ми розуміємо ось що: гілка жива доти, допоки вона на лозі. Хоч би якою гілка виросла в минулому, хоч би якою довгою чи товстою,

чи гарною вона не була, якщо цю гілку відокремити від лози, вона стає *мертвою*.

Це саме є істиною й в наших стосунках зі Христом: Він є істотним для нашого духовного життя та зростання. Ми хрестимося в Нього (Рим. 6:3–6; Гал. 3:26, 27). В Ньому ми є новим творінням (2 Кор. 5:17). В Ньому всі наші духовні благословення (Еф. 1:3). В Ньому наше спасіння (Кол. 1:13, 14).

Чому не всі з нас приводить до Нього нові душі, як ми це маємо робити? Чому ми не ділимося своєю вірою? Можна також запитати, чому ми не зростаємо духовно? Чому ми не живемо благочестивим християнським життям? Чому ми не вірні в своєму поклонінні? Відповідь на усі ці запитання та сама: *ми не маємо правильних стосунків зі Христом*. Ісус сказав: «Хто в Мені перебуває, а Я в ньому, той рясно зароджує ...» (Ів. 15:56). Якщо ці стосунки правильні, ми *обов'язково* принесемо плід.

Тож запитання для нас: «Якими мають бути наші стосунки з Христом?» Себто, чи хрестились ми в Христа? Якщо так, чи живемо ми для Нього? В своєму першому посланні Іван висвітлив перебування в Ньому через призму особистості. Він сказав, що той, хто перебуває в Ньому, поводитиметься так, як Він поведився (1 Ів. 2:6), любитиме свого брата (1 Ів. 2:9, 10), і не грішитиме (1 Ів. 3:6). Якщо ми маємо правильні стосунки з Ісусом, ми знайдемо спосіб приносити плід.

Книга Івана 15:1–12 повідомляє про деякі дуже серйозні наслідки неспроможності або небажання приносити плід. У вірш 2 Ісус каже: «Усяку галузку в Мене, що плоду не приносить, Він відтинає». У вірші 6 йдеться про те, що такі галузки «кладуть на огонь». Утім цей уривок не про те, що ми потрапимо в пекло через те, що не приводили до Бога загублені душі, або не змогли якось по-іншому принести плід. Радше, він про те, що ми загинемо, якщо не матимемо правильних стосунків із Ісусом. Погляньмо ще раз на вірш 6: «*Коли хто пробувати не буде в Мені, той буде відкинений геть, як галузка, і всохне. І громадять їх, і кладуть на огонь,—і горять*» (курсив додано).

Дехто з тих, що не діляться своєю вірою, шукають виправдань: вони кажуть «Я сором'язливий»; «Людям не цікаво»; «З мене поганий учитель»; «Я недостатньо знаю»; або «У мене немає часу». Вони шукають виправдань, тоді як насправді мають шукати

правильні стосунки. Павло писав: «Я все можу в Тім, Хто мене підкріплює, в Ісусі Христі» (Фил. 4:13).

Вимоги до плодоносіння

Тепер, коли ми визначили сутність плодоносіння, звернімося до нашого тексту, чи містить він якісь практичні вимоги до плодоносіння. Дехто вважає, що євангельське плодоносіння—себто, нести Добру Новину іншим—вимагає вміння добре говорити, переконувати чи неабиякої мудрості. Проте в цьому уривку про це не йдеться. Натомість наголошено на чотирьох обов'язкових передумовах.

1. *Покірний дух.* Бог є виноградарем (Ів. 15:1)—Йому належить виноградник. Він очищає та підрізає навіть плідні галузки (Ів. 15:2). Христос сказав: «Якщо будете ви зберігати Мої заповіді, то в любові Моїй перебуватимете, як і Я зберіг заповіді Свого Отця, і перебуваю в любові Його» (Ів. 15:10).

2. *Розум, спраглий до навчання.* Ісус сказав Своїм учням: «Через Слово, що Я вам говорив, ви вже чисті» (Ів. 15:3). Грецький прикметник «чистий» (*καθαρός, катарос*) містить той самий корінь, що й дієслово «обчищає» в Івана 15:2. Одним із головних «очищувальних інструментів» Бога є Його Слово. Христос сказав Одинадцяти: «Коли ж ... слова Мої позостануться в вас, то просіть, чого хочете,—і станеться вам» (Ів. 15:7; курсив додано).

Знати Боже Слово є істотним для плодоносіння—особливо для плоду в сенсі навчання Євангелію. Вивчення Біблії та завоювання душ для Бога йдуть поруч. Якщо людина знає Слово, вона ділитиметься ним, а також відчуватиме потребу вивчати його більше. Ісус сказав: «Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони нагодовані будуть» (Мт. 5:6). Ніщо так не поліпшує смак страви, як важка праця; і ніщо так не поліпшує «смак» Божого Слова, як робота для Господа—особливо в поширенні істини.

3. *Вірне серце.* Ми мусимо бути вірними Ісусу й не залишати Його. Наскрізною темою Його вчення в Івана 15 є—«Перебувайте в Мені» (Ів. 15:4). У вірш 7 Він сказав: «Коли ж у Мені перебувати ви будете» (курсив додано), ви отримаєте певні благословення. Ми вже зазначили, що наші стосунки з Господом мають багато спільного зі стосунками між лозою та галузками. Втім це порівняння не працює в одному відношенні: галузки не мають вибору, залишатись їм на

лозі чи ні—але ми такий вибір маємо.

Біблія навчас, що віруючий перебуває під захистом, але вона не виключає можливості відступництва. Розділ 15 Євангелія від Івана показує, що навіть після того як людина прищеплена до лози, вона може стати відтятою та «кинутою в огонь». Якщо людина прагне спасіння, вона повинна *перебувати* в Господі. Судного дня ніхто не зможе витягти свого свідоцтва про хрещення й сказати: «Господи, я хрестився такого-то й такого-то дня. Ти *мусиш* впустити мене». Хрещення є важливим для спасіння, але не менш важливим є й перебування в Господі після того (Об. 2:10). Важливо не лише охреститись «у Христа» (Рим. 6:3, 4; Гал. 3:26, 27), а й залишатись «у Христі» (Рим. 3:24; 6:11, 23; 8:1, 39; 2 Кор. 2:14; Фил. 4:7, 19; 1 Сол. 4:16).

4. *Рішучість та наполегливість*. Природа гілок така, що вони мають рости. Щойно вони припиняють рости, вони відмирають. Хтось сказав: «Якщо на верхівці дерева немає нових пагінців, значить його коріння вмирає». Ми *зостаємо* як християни з Божою допомогою. Зокрема ми мусимо зростати в тому, аби проносити плід. В розділі 15 книги Івана йдеться не лише про «плід» (вірш 2), а й про «*рясний*» плід (вірші 5, 8; курсив додано) та «*рясніший*» (вірш 2; курсив додано).

Результати плодоносіння

Назвемо деякі з добрих наслідків принесення плоду.

Ми зостаємо духовно. Ми очищаємось; ми приносимо «*рясний*» (Ів. 15:5, 8) і «*рясніший*» плід (Ів. 15:2).

Ми отримуємо відповідь на наші молитви (Ів. 15:7). Якщо наше молитовне життя не таке, яким має бути, ми мусимо дослідити наші стосунки з Ісусом та зрозуміти, чи приносимо ми плід.

Ми прославляємо Бога (Ів. 15:8). Виноградник належить Йому, а Він—виноградар. Коли галузки приносять плоди, Він прославлений.

Ми поводимось як істинні учні Ісуса (Ів. 15:8).

Ми маємо радість (Ів. 15:11). Павло називав тих, кого він навернув до Бога своєю «радістю та вінцем» (Фил. 4:1). Іван сказав, що для нього немає «більшої радості» ніж почути, що його «діти» по вірі «живуть у правді» (3 Ів. 4).

Душі отримують спасення—наші та інших людей!

Висновок

Це велике щастя бути з християнами, які повні радості та працюють в активній громаді. Втім іноді за великою кількістю «проектів» ми забуваємо про те, ким ми маємо бути в Господній церкві. Наше призначення—приносити плід для Бога. Його нічим не можна замінити.

У Гетсиманському саду

(Мт. 26:30, 36–46; Мр. 14:26, 32–42; Лк. 22:39–46; Ів. 18:1)

Євангеліє від Матвія 26:30, 36–46

³⁰А коли відспівали вони, то на гору Оливну пішли.

³⁶Тоді з ними приходить Ісус до місцевости, званої Гефсиманія, і промовляє до учнів: Посидьте ви тут, аж поки піду й помолюся отам. ³⁷І, взявши Петра й двох синів Зеведеєвих, зачав сумувати й тужити. ³⁸Тоді промовляє до них: Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут, і попильнуйте зо Мною...

³⁹І, трохи далі пройшовши, упав Він долілиць, та молився й благав: Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене... Та проте, не як Я хочу, а як Ти. ⁴⁰І, вернувшись до учнів, знайшов їх, що спали, і промовив Петрові: Отак, не змогли ви й однієї години попильнувати зо Мною... ⁴¹Пильнуйте й моліться, щоб не впасти на спробу,—батьорий-бо дух, але немічне тіло.

⁴²Відійшовши ще вдруге, Він молився й благав: Отче Мій, як ця чаша не може минути Мене, щоб не пити її, нехай станеться воля Твоя! ⁴³І, прийшовши, і знову знайшов їх, що спали, бо зважніли їм очі були. ⁴⁴І, залишивши їх, знов пішов, і помолився втретє, те саме слово промовивши. ⁴⁵Потому приходить до учнів і їм промовляє: Ви ще далі спите й спочиваєте? Ось година наблизилась, і до рук грішникам виданий буде Син Людський... ⁴⁶Уставайте, ходім,—ось наблизився Мій зрадник!

Євангеліє від Марка 14:26, 32–42

²⁶А коли відспівали вони, на гору Оливну пішли.

³²І приходять вони до місцевости, на ім'я Гефсиманія, і

каже Він учням Своїм: Посидьте ви тут, поки Я помолюся. ³³І, взявши з Собою Петра, і Якова та Івана, Він зачав сумувати й тужити... ³⁴І сказав Він до них: Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут і пильнуйте! ³⁵І Він відійшов трохи далі, припав до землі, та й благав, щоб, як можна, минула Його ця година. ³⁶І благав Він: Авва-Отче, Тобі все можливе: пронеси мимо Мене цю чашу! ... А проте, не чого хочу Я, але чого Ти... ³⁷І вернувся, і знайшов їх, що спали, та й каже Петрові: Симоне, спиш ти? Однієї години не зміг попилувати! ³⁸Пильнуйте й моліться, щоб не впасти в спокусу,—бадьорий-бо дух, але немічне тіло! ³⁹І знову пішов і молився, те саме промовивши слово. ⁴⁰А вернувшись, ізнову знайшов їх, що спали, бо зважніли їм очі були. І не знали вони, що Йому відказати... ⁴¹І вернувся Він утретє, та й каже до них: Ви ще далі спите й спочиваєте? Скінчено, надійшла та година: у руки грішникам ось видається Син Людський!... ⁴²Уставайте, ходім,—ось наблизивсь Мій зрадник...

Євангеліє від Луки 22:39–46

³⁹І Він вийшов, і пішов за звичаєм на гору Оливну. А за Ним пішли учні Його. ⁴⁰А прийшовши на місце, сказав їм: Моліться, щоб не впасти в спокусу. ⁴¹А Він Сам, відійшовши від них, як докинути каменем, на коліна припав та й молився, ⁴²благаючи: Отче, як волієш,—пронеси мимо Мене цю чашу! Та проте—не Моя, а Твоя нехай станеться воля! ... ⁴³І Ангол з неба з'явився до Нього, і додавав Йому сили. ⁴⁴А як був у смертельній тривозі, ще пильніш Він молився. І піт Його став, немов каплі крові, що спливали на землю... ⁴⁵І, підвівшись з молитви, Він до учнів прийшов, і знайшов їх, що спали з журби... ⁴⁶І промовив до них: Чого ви спите? Уставайте й моліться, щоб не впасти в спокусу!

Євангеліє від Івана 18:1

¹Промовивши це, Ісус вийшов із учнями Своїми на той бік потоку Кедрону, де був сад, до якого ввійшов Він та учні Його.

Для Ісуса то була безсонна ніч. Можливо, Його учні передрімали годину чи близько того (Мт. 26:40), але не Він. Упродовж першої половини ночі думки, що тривожили Ісуса, не сприяли сну;

упродовж другої половини ночі Його вороги не дозволили Йому спати.

Ми не знаємо достеменно, де саме перебував Господь, коли промовляв кожне учення з розділів 11—17 книги Івана. Наприкінці розділу 14 Ісус сказав: «Уставайте,—ходімо звідсіля» (вірш 31б). Можливо, в той момент Він та Його учні залишили горницю, й учення з розділів 15, 16 та 17 прозвучало по дорозі до Гетсиманії. З іншого боку, після того як Ісус сказав: «Ходімо», вони могли затриматись у горниці ще деякий час. Утім певного часу Христос і Одинадцять залишили горницю та попрямували до Гетсиманського саду (Мт. 26:30, 36). (Див. «Види Палестини» в Додатку 2). Згідно з книгою Марка 14:26–32, Ісус промовив декілька слів у проміжок часу, коли вони залишили горницю та прийшли до Гетсиманії, проте ми не знаємо, чи говорив Він ще щось під час цієї короткої подорожі.

Довгі промови Ісуса завершилися. З цього моменту автори Євангельських оповістей переводять свою увагу з учення на історичні події. Втім останні години перед розп'яттям Ісуса містять чимало повчальних речей.

Зібрання в горниці завершилось пісенним служінням: **А коли відспівали вони, то ... пішли** (Мт. 26:30; див. Мр. 14:26). Ісус та апостоли піднесли свої голоси до Бога у пісні прославлення. За традицією, пасхальна вечеря «завершувалась співом псалмів Галель (Пс. 114—117 [115—118])» (Джек Льюїс). («Галель» є транслітерацією гебрійського слова із значенням «хвала»). Позаяк Христос був частиною Божества, який надихнув на створення Псалмів Галель (2 Пет. 1:21), Автор пісень співав Свої власні твори. Ймовірно, вони заспівали останній псалом Галель, що починається словами: «Дякуйте Господу, добрий-бо Він, бо навіки Його милосердя» (Пс. 117[118]:1). «Тінь хреста не загасила в Христі духа прославлення» (МакГарві та Пендлтон).

Господь разом із своїми апостолами пройшли вузькими вуличками, вийшли через міську браму, перетнули струмок Кедрону та піднялись на схил Оливної гори (Ів. 18:1; Лк. 22:39). Вони прийшли до місцевости, званої **Гетсиманія** (Мт. 26:36; див. Мр. 14:32), **в сад**, де «Ісус часто збирався ... зі Своїми учнями» (Ів. 18:1, 2; див. Лк. 21:37). «Гетсиманія» або за сучасною нормою «Гетсиманія» (Γεθσημανί, *Гетсемані*) є транслітерацією грецького

слова (адаптованого з гебрейської чи арамейської), що означає «оливкова давильня». Вочевидь, в тій місцевості були давильні, в яких віджимали плоди оливи, що дало їй назву Оливна гора.

Ділянка, що зберіглась до наших часів, і яку традиційно називають Гетсиманією, розташована трохи більше за півкілометра прямо на схід від Золотої Брами,—є садом, що займає огорожений стіною квадрат землі довжиною близько шістдесят п'яти метрів, де ростуть сімдесят п'ять чи близько того покручених оливкових дерев.⁸ Сучасні гіді стверджують, що саме під тими оливами молився Ісус, проте, згідно з давніми істориками, всі дерева в тому саду були знищені римлянами, коли ті оточили, а потім зруйнували Єрусалим. Утім це правда, що ті дерева дуже й дуже старі. За даними радіо-вуглецевого аналізу, їм майже дев'ять століть.

Христос залишив вісім із Своїх учнів (див. Мт. 26:36), закликавши їх: **Моліться, щоб не впасти в спокусу** (Лк. 22:40). Потім, узявши Петра, Якова та Івана (Мт. 26:37а; Мр. 14:33а), Він пішов далі в глибину саду. Приголомшений майбутньою фізичною та духовною агонією, Він **зачав сумувати й тужити** (Мр. 14:33б). Він сказав Своїм трьом друзям: **Обгорнена сумом смертельним душа Моя! Залишіться тут, і попилнуйте зо Мною...** (Мт. 26:38).

Пройшовши углиб саду, **упав Він долілиць, та молився й благав: Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене...** (Мт. 26:39а; див. Мр. 14:35, 36; Лк. 22:42). Фраза «ця чаша» означає Його смерть та все, пов'язане з нею. Після того Він додав: **Та проте, не як Я хочу, а як Ти** (Мт. 26:39б).

Ісус повернувся до Петра, Якова та Івана та знайшов їх сплячими (Мт. 26:40). Імовірно, в Його голосі було гірке розчарування, коли Він запитав: **Однієї години не змогли попилнувати?** (Мр. 14:37б).

Христос знову пішов углиб саду та продовжив молитись: **Отче Мій, як ця чаша не може минути Мене, щоб не пити її, нехай станеться воля Твоя** (Мт. 26:42). Потім Він піднявся та повернувся до трьох учнів—і знову побачив, що вони спали (Мт. 26:43). Коли Він запитав їх, чому вони не могли попилнувати, **не знали вони, що Йому відказати** (Мр. 14:40б). Їм було ніяково

⁸Це речення запозичене у Гестера.

через свою неспроможність залишатись пильними й вони не знали, як перепросити за те. Марк зазначив, що **зважніли їм очі були** (Мр. 14:40а), а Лука пояснив, що вони **спали з журби** (Лк. 22:45). Вони мали б пильнувати, але вони почувались виснаженими фізично та емоційно.

Втретє залишив їх Ісус та схилився до землі в молитві: **А як був у смертельній тривозі, ще пильніш Він молився. І піт Його став, немов каплі крові, що спливали на землю** (Лк. 22:44). Автор послання до євреїв сказав, що «Він ... з голосінням великим та слізьми приніс був благання й молитви» (Євр. 5:7а). У відповідь на Його молитви, **Ангол з неба з'явився до Нього, і додавав Йому сили** (Лк. 22:43). Янголів часто асоціювали з Ісусовим життям та служінням (Мт. 4:11; 28:2, 5, 6; Лк. 2:13, 14).

Коли Христос повернувся до Своїх учнів утретє, Він був повністю заспокоєний. Він промовив до учнів: **Ви ще далі спите й спочиваєте? Ось година наблизилась, і до рук грішникам виданий буде Син Людський ... [О]сь наблизивсь Мій зрадник** (Мт. 26:45, 46). «Година»—це час Його смерті. Ісус підходив усе ближче й ближче до цієї «години» (див. Ів. 2:4; 7:30; 8:20; 12:23, 27; 13:1; 17:1).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: У САДУ **(МТ. 26:30, 36–46; МР. 14:26, 32–42;** **ЛК. 22:39–46; ІВ. 18:1, 4, 11)**

В історії спасіння сади виглядають вражаюче: Еден, сад гріху (1 М. 2:8, 17; 3); Гетсиманія, сад агонії (Ів. 18:1; Мт. 26:36); безіменний сад, де було поховано Ісуса, і де Він воскрес, сад надії (Ів. 19:41, 42; 20); і рай, сад винагороди (див. Об. 2:7). Цей урок присвячено другому саду: Гетсиманському.

Коли ми дивимось на Ісуса в Гетсиманії, виникає враження, що нам слід зняти своє взуття, бо земля, на якій ми стоїмо, є святою (див. 2 М. 3:5). Д. В. Клеверлі Форд (D. W. Cleverley Ford) так пише про ці почуття:

Сумніваюсь, що я саме та людина [що гідна промовити цю проповідь]. Сумніваюсь, що я маю відповідні словесні навички, духовну чутливість чи богословське розуміння, аби зобразити цю найзворушливішу ... сцену в усіх Єван-

гельських оповістях ... Але що я можу зробити? Саме тут, і ніде інше, перед нами близько постає людина Ісус. Якщо я омину Гетсиманію, я не зможу показати Ісуса таким, яким Він був.

Коли ми дивимось на Ісуса в Гетсиманському саду, перед нами постає та Його частина, яку нам дуже зрідка відкриває Євангеліє: вразливість Його людської природи. На думку спадають кілька інших випадків, на кшталт тих, коли Ісус відчував фізичний голод (Мт. 4:2; 21:18) та спрагу (Ів. 4:7; 19:28); але жодний інший випадок не показує Його людську природу так рельєфно, як цей. Він був повністю Богом, але Він також був повністю людиною. Ми багато чого не розуміємо в Утіленні; але безсумнівно, що час від часу між Христовою божественністю та Його людськістю виникала напруженість. Найбільш очевидною ця напруженість проявилась в саду. Коли Господь сказав Своїм учням, що «бадьорий-бо дух, але немічне тіло» (Мт. 26:41; курсив додано), Він говорив не лише про них. Він також говорив про Себе.

Павло писав, що залишивши небеса, Христос «умалив Себе, ... подобою ставши, як людина» (Фил. 2:7; курсив додано). Автор послання до євреїв сказав, що Ісус «мусив бути в усьому подібний братам, щоб стати милостивим та вірним Первосвященником» (Євр. 2:17; курсив додано). Автор убачав щільний зв'язок між тим, що Христос став «подібний братам», та Його стражданнями. Він «був Сам *постраждав*, випробуваний»; Він був «випробуваний в усьому, *подібно до нас*, окрім гріха» (Євр. 2:18; 4:15; курсив додано). Ісусові фізичні страждання стосувались не лише Його хресної смерті (1 Пет. 3:18), а й Його страждань в Гетсиманському саду. «Він *за днів тіла Свого* з голосінням великим та слізьми приніс був благання й молитви до Того, Хто від смерти Його міг спасти» (Євр. 5:7; курсив додано).

Можливо, найбільша битва Ісуса на землі відбувалась у тому саду. В пустелі Христос боровся з дияволом (Мт. 4:1–11); в саду Він боровся з Самим Собою—зі Своєї людською природою. Дж. МакГарві був правий, коли сказав, що «з того часу, як Ісус увійшов до саду й до Його останнього подиху на хресті, людина в Ньому переважала; й “подобою ставши, як людина”, Він переніс ті страждання як абсолютна людина».

Арена конфлікту

Сад був ареною, на якій відбувалась боротьба. Там Господь мав одну зі Своїх найважчих битв, якщо не *найважчу*.

Місце страждань

Для Ісуса Гетсиманія була в першу чергу місцем страждань. Ми читаємо в Матвія 26:36: «Тоді з ними приходять Ісус до місцевости, званої Гетсиманія». Назва «Гетсиманія» означає «оливкова давильня». Ця назва якнайкраще відповідає тому, що там відбувалось: Ісус перебував у тому місці, коли на Нього *дав*ли невідворотні страшні події, коли тінь хреста загрожувала *розчавити* Його.

Автори Євангельських оповістей графічно описують агонію Господа: Матвій та Марк написали, що Він «зачав сумувати й тужити» (Мт. 26:37; Мр. 14:33). Ісус сказав Своїм учням: «Обгорнена сумом смертельним душа Моя» (Мт. 26:38). В УБТ написано: «Смертельним смутком охоплена душа Моя». Означення «смертельний» стосується не лише агонії на Голгофі, а й страждань у Гетсиманії.

Після того як Христос залишив Своїх учнів, Він кинувся на землю та почав благати: «Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене» (Мт. 26:39). Наскільки нам відомо, цей випадок у саду був єдиним, коли Ісус промовив саме ці слова, втім ця думка приходила до Нього і раніше (див. Ів. 12:27, 28). Згадана «чаша» то були всі фізичні, емоційні та духовні страждання, що очікували на Нього. Автор послання до євреїв сказав, що Він «з голосінням великим та слізьми приніс був благання й молитви» (Євр. 5:7).

Лука так описує ту сцену: «А як був у смертельній тривозі, ще пильніш Він молився. І піт Його став, немов каплі крові, що спливали на землю» (Лк. 22:44). Позаяк Пасха припадає на початок весни, нічне повітря було прохолодним, якщо не холодним (див. Ів. 18:18). Це не була та пора року, коли потіти було природним. Піт, яким спливало обличчя Господа, був не через зовнішню температуру, а через внутрішні муки.

У коментарів іноді виникають запитання щодо фрази «немов краплі крові». Відомий рідкісний медичний розлад, коли через надмірне напруження кров із капілярів чола потрапляє в потові залози й через шкіру проступає кривава рідина. Цей розлад отримав

назву гематидроз.⁹ Можливо, що Лука, який був лікарем, згадав про цей стан, щоби підкреслити інтенсивність внутрішньої боротьби Господа. Також не виключено, що ключовим тут є слово «немов»: *подібно до того*, як з глибокої рани ллється кров, так з Ісусового обличчя лився піт.

Деяким коментаторам важко узгодити Христові страждання в саду та Його попередній спокій щодо Своєї близької смерті. «Він часто говорив про смерть без будь-якого зовнішнього хвилювання»,—кажуть вони. Втім навряд чи треба вбачати в цьому якусь проблему. По-перше, нам не повідомляється, як Ісус виглядав чи як звучав Його голос, коли Він про те говорив; можливо, Його голос та вираз обличчя були більш емоційними, ніж те, що було записано. По-друге, позаяк Ісус наближався до Своєї смерті «в тілі», немає нічого неприродного в тому, що Його емоційне напруження зростало, що ближче була та подія.

Як уже зазначалось, «чаша» з Ісусової молитви означала Його фізичні, душевні та духовні страждання. Зупинимось на хвилину на кожному типі цих страждань, що очікували на Нього. По-перше, фізичні страждання: навряд чи для чоловіка тридцяти з лишком років, молодого чоловіка в розквіті сил, смерть була чимось привабливим. У тому віці, коли більшість лише починає свою кар'єру, Його добігала кінця. Себто, Він закінчував земну частину Своєї «кар'єри» (служіння).

Набагато важливіше, *що* то була за смерть, якою Він мав померти: хрест вважається одним із найжорстокіших знарядь тортур, що їх вигадало людство. Джон Д. Гіпсон (John D. Gipson) писав:

Його бичуватимуть, по обличчю тектиме кров із розідраних терновими колючками чола та скронь, Його плоть розриватимуть, коли солдати забиватимуть цвяхи через Його руки та ноги, а потім агонія розп'яття—повільна та мученицька смерть....

Христос також потерпатиме від душевних мук. Гіпсон продовжує:

⁹Вільям Д. Едвардс, Веслі Дж. Гейбл та Флойд Е. Госмер (William D. Edwards, Wesley J. Gabel, Floyd E. Hosmer).

Над Ним глузуватимуть та збиткуватимуть Його вороги, друзі залишать Його, а люди, заради яких Він працював і кому чинив добро, виявляться невдячними. Він зіткнеться з ворожою ненавистю юдейських начальників, зрадою Юди, бездумною легковажністю натовпу, та фарсом релігійного та цивільного судочинства.

На додачу до душевних страждань Ісуса була й ганьба хреста. Розп'яття було «особливою карою ... для рабів, іноземців, бунтівників та найгірших із злочинців» (Едвардс та ін). Ще одним джерелом ганьби та сорому, пов'язаних із розп'яттям, було те, що з жертв знімали весь одяг; в Писаннях нагота часто асоціювалась із ганьбою (Іс. 20:4; Об. 16:15; пор. 1 М. 2:25 та 3:8, 10). В посланні до євреїв 12:2 написано, що Христос «перетерпів хреста, не звертавши уваги на сором». Павло сказав, що Ісус став «прокляттям за нас, написано: Проклятий усякий, хто висить на дереві» (Гал. 3:13).

Утім найбільші страждання Ісуса були не фізичними чи душевними, а духовними. Тут ми мусимо бути дуже обережними, позаяк, за словами Дональда Г. Міллера (Donald G. Miller), «ми заходимо на територію незбагнених глибин таїнства жертви за наші гріхи». Ми можемо говорити про Христову духовну агонію на хресті, але ми ніколи не збагнемо її. Тому нам залишається лише наголошувати на тому, чого навчає Святе Письмо: коли Ісус був на хресті, Він узяв на Себе провину, а отже й покарання, за наші гріхи (Іс. 53:6; 2 Кор. 5:21; 1 Пет. 2:24). Гріх відокремлює нас від Бога (Іс. 59:1, 2), а кінцевою карою за гріх є довічне вигнання «від Господньої присутності та від слави Його могутності» (2 Сол. 1:9; див. вірші 7–9; УБТ). Коли Ісус узяв на Себе наші провини, Отець не мав іншого вибору, як відвернутись від Нього (див. Мт. 27:46).

Ми ніколи не збагнемо, чого коштували безгрішному Божому Сину ці фізичні, душевні та духовні страждання. Для того, аби світ отримав життя, Він мусив померти. Для того, аби світ отримав світло, Він мусив зануритись у темряву.

Деякі коментатори вважають, що Ісус мав би продемонструвати більше мужності в саду. «Інші зустрічали смерть набагато спокійніше»,—кажуть вони. Тут слід зауважити принаймні два моменти: (1) Справжня мужність полягає не в відсутності страху, а в тому, щоби вчиняти правильно попри страх. (2) Хоча багато людей

знанали болю та смерті, жоден із них не проходив через ту агонію, через яку пройшов Господь. Якби в *Книзі рекордів Гіннеса* була категорія «Найбільші страждання в історії», поруч із відповідною статтею було б зображення хреста.

Ви коли-небудь опинялись у місці страждань? Ісус був там—і Він розуміє, як це.

Місце розчарувань

Гетсиманія була не лише місцем страждань для Ісуса. Вона також була місцем розчарувань.

Зазвичай Христос подовгу молився на самоті (див. Мр. 1:35; Мт. 14:23). Проте цього разу Він потребував присутності друзів. Коли Христос увійшов до саду, Він «взяв з Собою Петра, і Якова та Івана» (Мр. 14:33). Він просив їх: «Залишіться тут, і попильнуйте зо Мною» (Мт. 26:38б). Що ж зробили вони? Вони заснули. Так, я знаю, що вони були виснажені, і фізично, і емоційно—але (говорячи словами Ісуса з Мр. 14:37) хіба вони не могли попильнувати з Ним хоча б одну годину?

Розчарування нагромаджувались одне на одне, поки Христос перебував у саду: Він провів кілька років із Дванадцятьма, проте один із них зрадив Його. Він витратив кілька років, навчаючи їх про духовну природу царства, втім Петро все ще міркував в категоріях політичного царства, яке слід здобувати та обороняти мечем. Ви коли-небудь опинялись у місці розчарувань? Ісус був там—і Він розуміє, як це.

Місце самотності

Сад був також місцем вимушеної самотності. Коли Христос потребував підтримки Своїх друзів, вони спали. Врешті-решт «усі учні залишили Його й повтікали» (Мт. 26:56). Ви коли-небудь опинялись у ситуації, коли вас покинули? Ісус був там—і Він розуміє, як це.

Всі ми проходимо через свої Гетсиманії. Важливо зрозуміти, що Ісус знає, через що саме ви проходитье. Він розуміє й співчуває. «Бо знає Він створення наше, пам'ятає, що ми порох» (Пс. 102[103]:14). Він може «співчувати слабкостям нашим»; Він Сам був «випробуваний в усьому, подібно нам, окрім гріха» (Євр. 4:15).

Арена переможної битви

Утім на цьому ця історія не завершується. Гетсиманія була не лише ареною боротьби, вона також була ареною переможної битви. Тут Господь отримав одну зі Своїх найбільших перемог.

Місце молитви

Ми розглянули темний бік Гетсиманії, тепер поглянемо на світлий. По-перше, зауважимо, що цей сад був місцем молитовних прохань. Ісус пішов до того саду з однієї причини: помолитись. Він сказав Своїм учням: «Посидьте ви тут, аж поки піду й помолюся отам» (Мт. 26:36). Христос мав звичку молитись до і під час важливих подій в Його житті; не робив Він винятку й тепер.

Нам дано підказку, аби зрозуміти, чому Ісус молився, у вигляді одного особливого слова—слова, якого немає більше ніде в Євангельських оповістях. «І благав Він: Авва-Отче» (Мр. 14:36). «Авва»—арамейське слово, що означає «Отець», але це слово, яке зазвичай вживають діти, одне з перших слів, що засвоює немовля. Воно подібне до українського «тато», коли малюк вимовляє «та-та». Слово «Авва» передбачає близькість, довіру, й зв'язок; воно вказує на особливі стосунки з Отцем. В юдейській літературі до Ісуса не зафіксовано, щоб хтось звертався до Бога «Авва». Слово «Авва» також ужито в посланнях до римлян 8:15 та до галатів 4:6.

Ісус не лише Сам молився в саду, а й закликав учнів до молитви: «А прийшовши на місце, сказав їм: Моліться, щоб не впасти в спокусу» (Лк. 22:40). Хоча Він мав невдовзі померти, Він не просив їх помолитись за Нього, але за них самих. Він закликав їх: «Пильнуйте й моліться, щоб не впасти на спробу,—батьорий-бо дух, але немічне тіло» (Мт. 26:41). Він знав, що попереду на них чекали випробування; вони потребували молитви, аби перемогти.

Коли ви опиняєтесь у вашій Гетсиманії відчаю, розчарувань або самотності, зробіть її місцем молитви. Немає такої проблеми, якої б не розв'язало наближення до Бога.

Місце покори

Окрім місця молитви, Гетсиманія була також місцем упокорення. Ісус був говорив: «Бо Я з неба зійшов не на те, щоб волю чинити Свою, але волю Того, Хто послав Мене» (Ів. 6:38; див. Євр. 10:7, 9). Він навчав був Своїх учнів молитись: «Нехай буде

воля Твоя» (Мт. 6:10). Тепер, коли обов'язок боровся з бажанням жити, Він зробив те, чого навчав інших Сам. Після молитовного благання: «Коли можна, нехай обмине ця чаша Мене», Він зміг додати: «Та проте, не як Я хочу, а як Ти» (Мт. 26:39).

Кожного разу, коли Христос молився, Його воля все більше уподібнювалась волі Його Отця. Його друга молитва була: «Як ця чаша не може минути Мене, щоб не пити її, нехай станеться воля Твоя» (Мт. 26:42). І нарешті, після третьої молитви Він зміг сказати: «Чи ж не мав би Я пити ту чашу, що Отець дав Мені?» (Ів. 18:11). Коли натовп схопив Ісуса, Його тримали не мотузки, а воля Отця.

Місце зміцнення

І нарешті, Гетсиманський сад був місцем зміцнення. Автор послання до євреїв сказав, що Ісус «приніс був благання й молитви, ... і був вислуханий» (Євр. 5:7; курсив додано). У відповідь на Його молитви, «Ангол з неба з'явився до Нього, і додавав Йому сили» (Лк. 22:43).

Бог не усунув чашу страждань, але дав Ісусові сили пити з неї. Часто, коли ми молимося до Бога, Він не усуває наші проблеми; натомість Він дає нам силу пережити їх. Таким чином, Він навчає нас допомагати іншим, коли вони стикаються зі схожими проблемами (2 Кор. 1:4).

Коли Ісус промовив останні слова молитви, Його внутрішня боротьба закінчилась; Він був готовий до випробувань. «Він простягнув руку, аби взяти чашу, від якої раніше сахався» (Гіпсон; див. Ів. 18:11).

З тієї миті «Він був єдиною людиною [в натовпі], хто випромінював спокій... Він пройшов через усі сцени зі стриманістю, спокоєм та гідністю, які дивують людей упродовж століть» (Гестер). Замість того, аби бути жертвою, «Він був переможцем» (Гестер). На цій арені боротьби перемога була за Христом.

Коли ви опиняєтесь у вашій Гетсиманії, погляньте на Господа, аби зміцнитись. Немає такого випробування, якого б ви не пройшли з Божою допомогою (1 Кор. 10:13; Євр. 13:5).

Висновок

Гетсиманія ... Немає жодного способу вповні описати, тим паче пояснити, що там відбувалось. Ми знаємо, що то було місце відчаю,

місце розчарувань та місце самотності. З цього ми дізнаємось, що Ісусу відомо й зрозуміло, через що нам доводиться проходити. Але той сад був також місцем молитви, місцем упокорення та місцем зміцнення. Ці істини навчають нас, що шлях до перемоги—це покора, послух Божій волі. Одним із наших найважчих завдань є підкорити нашу волю волі Бога, аби вони перебували в гармонії; адже саме так Ісус отримав Свою перемогу, і саме так зможемо перемогти ми.

ПІДРОЗДІЛ ІV

ЗРАДА, АРЕШТ, ТА СУД

Містить гармонію

Мт. 26:47–75; 27:1–31a

Мр. 14:43—15:20a

Лк. 22:47—23:25

Ів. 18:2—19:16

П'ЯТНИЦЯ: ДЕНЬ ІСУСОВОЇ СМЕРТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Зрада та арешт

(Мт. 26:47–56; Мр. 14:43–52; Лк. 22:47–53; Ів. 18:2–12)

Євангеліє від Матвія 26:47–56

⁴⁷І коли Він іще говорив, аж ось прийшов Юда, один із Дванадцятьох, а з ним люду багато від первосвящеників і старших народу з мечами та киями. ⁴⁸А зрадник Його дав був знака їм, кажучи: Кого поцілую, то Він,—беріть Його. ⁴⁹І зараз Він підійшов до Ісуса й сказав: Радій, Учителю! І поцілував Його. ⁵⁰Ісус же йому відказав: Чого, друже, прийшов ти? Тоді приступили та руки наклали на Ісуса, і схопили Його.

⁵¹А ось один із тих, що з Ісусом були, витягнув руку, і меча свого вихопив та й рубонув раба первосвященика, і відтяв йому вухо. ⁵²Тоді промовляє до нього Ісус: Сховай свого меча в його місце, бо всі, хто візьме меча, від меча і загинуть. ⁵³Чи ти думаєш, що не можу тепер упросити Свого Отця, і Він дасть Мені зараз більше дванадцяти легіонів Анголів? ⁵⁴Але як має збутись Писання, що так статися мусить?

⁵⁵Тієї години промовив Ісус до народу: Немов на розбійника вийшли з мечами та киями, щоб узяти Мене! Я щоденно у храмі сидів і навчав, і Мене не взяли ви. ⁵⁶Це ж сталось усе, щоб збулися писання пророків. Усі учні тоді залишили Його й повтікали...

Євангеліє від Марка 14:43–52

⁴³І зараз, як Він ще говорив, прийшов Юда, один із Дванадцятьох, а з ним люди з мечами та киями від первосвящеників, і книжників, і старших. ⁴⁴А зрадник Його дав був знака їм, кажучи: Кого я поцілую, то Він,—беріть Його, і обережно ведіть. ⁴⁵І, прийшовши, підійшов він негайно та й каже: Учителю! І поцілував Його... ⁴⁶Вони ж руки свої наклали на Нього, і схопили Його. ⁴⁷А один із тих, що стояли навколо, меча вихопив та й рубонув раба первосвященика, і відтяв йому вухо. ⁴⁸А Ісус їм промовив у відповідь: Немов на розбійника вийшли з мечами та киями, щоб узяти Мене. ⁴⁹Я щодня був із вами у храмі, навчаючи, і Мене не взяли ви. Але щоб збулися Писання. ⁵⁰Тоді всі полишили Його й повтікали...

⁵¹Один же юнак, по нагому загорнений у покривало, ішов услід за Ним. І хапають його. ⁵²Але він, покривало покинувши, утік нагий.

Євангеліє від Луки 22:47–53

⁴⁷І, коли Він іще говорив, ось народ з'явився, і один із Дванадцятьох, що Юдою зветься, ішов перед ними. І він підійшов до Ісуса, щоб поцілувати Його. Бо він знака їм дав був: кого я поцілую, то Він! ⁴⁸Ісус же промовив до нього: Чи оце поцілунком ти, Юдо, видаєш Сина Людського? ⁴⁹А ті, що були з Ним, як побачили, що має статись, сказали Йому: Господи, чи мечем нам не вдарити? ⁵⁰І, один із них рубонув раба первосвященикового, та й відтяв праве вухо йому. ⁵¹Та Ісус відізвався й сказав: Лишіть,—уже досить! І, доторкнувшись до вуха його, уздоровив його. ⁵²А до первосвящеників і влади сторожі храму та старших, що прийшли проти Нього, промовив Ісус: Немов на розбійника вийшли з мечами та киями... ⁵³Як щоденно Я з вами у храмі бував, не піднесли на Мене ви рук. Та це ваша година тепер, і влада темряви...

Євангеліє від Івана 18:2–12

²Але й Юда, що видав Його, знав те місце, бо там часто збирались Ісус й Його учні. ³Отож Юда, узявши відділ війська та службу від первосвящеників і фарисеїв, приходить туди із смолоскипами, та з ліхтарями, та зі зброєю. ⁴А Ісус, усе відавши,

що з Ним статися має, виходить та й каже до них: Кого ви шукаєте? ⁵Йому відповідають: Ісуса Назарянина. Він говорить до них: Це Я... А стояв із ними й Юда, що видав Його. ⁶І як тільки сказав їм: Це Я, вони подалися назад, та й на землю попадали. ⁷І Він знову запитав їх: Кого ви шукаєте? Вони ж відказали: Ісуса Назарянина. ⁸Ісус відповів: Я сказав вам, що це Я... Отож, як Мене ви шукаєте, то дайте оцим відійти,—⁹щоб збулося те слово, що Він був сказав: Я не втратив нікого з тих, кого дав Ти Мені. ¹⁰Тоді Симон Петро, мечавши, його вихопив, і рубонув раба первосвященника, і відтяв праве вухо йому. А рабу на ім'я було Малх. ¹¹Та промовив Ісус до Петра: Всунь у піхви меча! Чи ж не мав би Я пити ту чашу, що Отець дав Мені?

¹²Відділ же війська та тисяцький і служба юдейська схопили Ісуса, і зв'язали Його.

Коли Христос ще розмовляв із Своїми учнями в Гетсиманському саду, прибув натовп—можливо, декілька сотень народу (див. Мт. 26:47а; Мр. 14:43а; Лк. 22:47а). Очолював цю юрбу, що була готова вбивати, Юда.

Якщо інші учні спали, поки Ісус молився, то Юда не спав. Аби виконати свою угоду з синедріоном, він мав відвести їх до Господа (див. Дії 1:16б). Можливо, спочатку він зайшов перевірити горницю. Врешті-решт він повів Христових ворогів на Оливну гору, на те місце, де Ісус часто збирався з ним та іншими апостолами (Ів. 18:2).

З Юдою прийшло люду багато від первосвящеників і старших народу з мечами та киями (Мт. 26:47; Мр. 14:43)—себто, від синедріону. Іван додає, що там були люди й від фарисеїв (Ів. 18:3); в синедріоні була й партія фарисеїв (Дії 23:1, б). Серед тих, що прийшли, були представники влади **сторожі храму**, також від **первосвящеників** (Лк. 22:52; Ів. 18:3). То були начальники юдейської служби охорони храму, які підпорядковувались синедріону.

Можливо, найбільше неочікуваною була присутність серед них великої кількості римських солдат. Згідно з Іваном, серед тих, хто прийшли схопити Ісуса, був **відділ** [когорта] **війська та тисяцький** (Ів. 18:12; див. 18:3). Очевидно, синедріон звернувся до римлян

із проханням допомогти з арештом. Можливо, первосвященик розповів командирі римської когорти («тисяцькому») вигадану історію про те, яким небезпечним був Ісус, аби переконати того задіяти своїх солдатів. Під час великих свят кількість римських військових у столиці значно збільшували—аби запобігти будь-якому заворушенню або вчасно придушити його. Вони розміщувались у фортеці Антонія, розташованій у північно-західному куту храмового комплексу. (Див. «Храм Ірода» в Додатку 2).

Зазвичай «римська когорта» нараховувала шістсот солдатів. Десять когорт утворювали легіон або шість тисяч вояків. Малоімовірно, щоб схопити Ісуса прийшли шістсот солдатів; утім з огляду на Матвієве зауваження, що до саду увійшло «люду багато» (Мт. 26:47; курсив додано), очевидно, пару сотень легіонерів там було. Вони, а також решта натовпу, були зі **зброяю: мечами та киями** (Ів. 18:3; Мт. 26:47, 55; Мр. 14:43, 48; Лк. 22:52).

Також вони мали при собі **смолоскипи та ліхтарі** (Ів. 18:3), попри те, що Пасха відбувалась за часу повного місяця. Можливо, вони подумали, що Ісус спробує втекти, й їм доведеться шукати Його в тіні садових дерев.

Чому арештувати одного чоловіка прийшло так багато людей? Можливо, їм сказали, що Він був «Чоловіком, якого не могли схопити» (див. Ів. 7:30, 44; 10:39). Можливо, солдати чули про Його репутацію чудотворця; можливо, хтось сказав їм, що від одного лише Його слова одразу ж всохло фігове дерево (див. Мт. 21:19). Хоча б яка була причина, це було дивне видовище: сотні озброєних людей прийшли схопити Того, хто ніколи не завдав шкоди іншим, Того, хто навчав Своїх послідовників підставляти другу щоку (Мт. 5:39).

Юда домовився щодо знаку, за яким натовп впізнає Ісуса: він привітає Господа так, як зазвичай вітає вчителя учень, поцілунком у щоку (Мт. 26:48; Мр. 14:44). Христос випередив це лицемірство. Він спитав: **Кого ви шукаєте?** (Ів. 18:4). Коли вони відповіли: **Ісуса Назарянина**, Він сміливо промовив: **Це Я** (Ів. 18:5).

Коли Він це сказав, ті, що прийшли Його схопити, **подалися назад та й на землю попадали** (Ів. 18:6). Можливо, їхнє сум'яття було проявом божественної сили Господа. Більш імовірно, що то була реакція переляку на Його божественну присутність. Саме

присутність цієї божественної сили спричинила те, що Ісус без будь-якого опору вигнав із храму міняльників грошей (Мр. 11:15; Ів. 2:15). Г. Голл Тодд (G. Hall Todd) писав: «Вони почувались приголомшеними, присоромленими, та непевними перед Ним. Біле світло Його чистоти принесло в їхні душі почуття провини... Вони збирались схопити Його зненацька, а натомість Він захопив їх зненацька».

Христу довелось нагадати збентеженій юрбі, навіщо вона там була. Він знову запитав: **Кого ви шукаєте?** Вони повторили: **Ісуса Назарянина** (Ів. 18:7). Ісус сказав: **Я сказав вам, що це Я** (Ів. 18:8а; курсив додано). Тоді, показавши рукою на Одинадцять, Він додав: **... як Мене шукаєте, то дайте цим відійти** (Ів. 18:8). Можливо, Він не турбувався про Свою власну безпеку, але Він *турбувався* про життя Своїх учнів.

Позаяк Господь двічі Сам назвав Себе, в умовному знаку Юди більше не було потреби—втім колишній учень був налаштований відпрацювати свої гроші по повній. Тож, він **підійшов до Ісуса й сказав: Радій, Учителю! І поцілував Його** (Мт. 26:49). Христос сумно запитав: **Чи оце поцілунком ти, Юдо, видаєш Сина Людського?** (Лк. 22:48). І потім додав: **Чого, друже, прийшов ти?** (Мт. 26:50а). Слово «друже» вжито тут з іронією. Раніше Ісус прагнув, аби Юда став Йому другом, але Юда відкинув Його дружбу.

Очевидно, натовп спостерігав за спілкуванням Юди з Ісусом, очікуючи, що ж учинить цей Чудотворець? Коли ж з Юдою не сталось нічого жахливого, до них повернулась їхня впевненість. **Тоді приступили та руки наклали на Ісуса, і схопили Його** (Мт. 26:50б; Ів. 18:12). З того моменту й до Його смерті, руки Ісуса вже не будуть вільними: вони будуть або зв'язані, або ж пробиті цвяхами (Мр. 15:1; Ів. 18:12; 20:25). Під час арешту Ісуса римські солдати діяли разом із храмовою службою (Ів. 18:12), але невідомо, як довго вони залишались там. В якийсь момент їхню місію було завершено, й вони віддали Ісуса юдейським начальникам (пор. Дії 22:30).

Раніше Ісусові учні говорили, що були ладні померти разом із Ним (Мр. 14:31). Тепер вони були готові довести це (Лк. 22:49). Петро вихопив свого меча **і рубонув раба первосвященника, і відтяв праве вухо йому** (Ів. 18:10). Ймовірно, апостол хотів

відрубати йому голову, але той чоловік ухилився.

Іван, який був знайомий із домашніми первосвященика (Ів. 18:15, 16), зазначив, що того раба звали Малх. Деякі коментатори навіть припускали, що Іванові читачі мали знати, хто такий Малх, із чого можна зробити висновок, що той згодом став християнином. Також Іван єдиний автор, хто називає по імені учня з мечем—можливо, тому що, на той час, коли він писав своє Євангеліє, Петро вже помер і римляни вже нічого не могли йому за те заподіяти.

Ісус мусив діяти швидко, аби запобігти збройному конфлікту. Інакше Петро та інші учні всі загинули б у тому саду. Господь вигукнув до Петра: **Лишіть,—уже досить!; Сховай свого меча в його місце, бо всі, хто візьме меча, від меча і загинуть** (Лк. 22:51а; Мт. 26:52). Духовні битви не виграють фізичною зброєю (2 Кор. 10:3, 4; див. Ів. 18:36). Петро мав добрі наміри, але він «використав хибну зброю, в хибний час, із хибною метою, та хибними мотивами» (Ворен Вірсбі).

Якби була потреба в обороні, то Ісус мав більш потужні ресурси, ніж меч. Він сказав Петрові: **Чи ти думаєш, що не можу тепер упросити Свого Отця, і Він дасть Мені зараз більше дванадцяти легіонів Анголів?** (Мт. 26:53). Позаяк легіон нараховував шістсот вояків, дванадцяти легіонів або сімдесяти двох тисяч янголів було б більше, ніж достатньо, аби розігнати кілька сотень тих, що прийшли схопити Ісуса.

Хтось припустив, що Христос згадав число «дванадцять» через те, що разом із апостолами їх було дванадцять: один легіон для захисту кожного з них. Імовірно, це число просто мало на меті передати ідею великої сили. Цим Господь дав зрозуміти те, про що Він говорив був раніше: жодна людина, чи група людей не має влади або змоги позбавити Його життя; радше, це Він Сам дозволяє їм це зробити (Ів. 10:17, 18; див. Гал. 2:20). Ісус постійно наголошував на тому, що Його смерть була виповненням Писань (Мт. 26:54, 56).

Дорікнувши Петру, Господь простягнув уперед Свої зв'язані руки, торкнувся вуха пораненого раба та **уздоровив його** (Лк. 22:51б). Цей Його вчинок розрядив потенціальну вибухову ситуацію. Це було Господнє останнє чудо зцілення перед Його смертю.

Христос повернувся до тих, що прийшли Його схопити, та

сказав: **Немов на розбійника вийшли з мечами та киями... Як щоденно Я з вами у храмі бував, не піднесли на Мене ви рук. Та це ваша година тепер, і влада темряви** (Лк. 22:52, 53). Останні слова означають: «Це є час вашого тріумфу, час, коли *здається*, що сила темряви перемогла». В УБТ написано: «Але це ваш час, і влада темряви».

Ісусовим учням стало зрозуміло, що не буде жодної фізичної битви. Розгублені, розчаровані, приголомшені, вони залишили Христа та розбіглись, як Він і провіщав (Мт. 26:56; див. 26:31). Дещо згодом Петро та Іван пішли за натовпом із арештованим «здалека» (Мт. 26:58; Мр. 14:54; Лк. 22:54; див. Ів. 18:15); але, попри всю практичну доцільність, Христос був один. (Звісно, що Він не був насправді самотнім, бо з Ним був Його Отець [Ів. 16:32]).

В Євангелії від Марка згадано про дивний інцидент з **одним юнаком**, одягненим лише в покривало чи нічну сорочку, який втікає нагим, коли **хапають його** (Мр. 14:51, 52). На думку більшості коментаторів, цим юнаком був сам Марк. Ми вже зазначали, що Іван іноді писав про себе в третій особі в своєму Євангелії; можливо, те саме зробив і Марк. Матір Марка мешкала в Єрусалимі (Дії 12:12, 15); раніше ми писали, що, можливо, Таємна Вечеря відбувалась в її домі. Невідомо, чи той юнак пішов потайки за Ісусом та Його апостолами, коли вони залишили горницю, чи він прийшов до саду пізніше. Якщо Юда спочатку повів натовп до будинку з горницею, можливо, Марк пішов за ними до того місця, де був Христос. Імовірно, цей юнак якимось чином видав себе як Ісусового учня, бо юрба схопила його. Ми не знаємо, з якою метою Марк додав до своєї оповісті цю деталь. Можливо, таким чином, він засвідчив її правдивість; можливо, так він дав зрозуміти: «Я був там і я *знаю*». Можливо, він хотів тим сказати: «Не засуджуйте учнів занадто суворо. Якби ви були там, ви б також втекли. Я знаю це, бо я втік».

Юдейський «суд» (сцена перша та друга)

**(Мт. 26:57, 59–68; Мр. 14:53, 55–65;
Лк. 22:54а, 63–65; Ів. 18:12–14, 19–24)**

Сцена перша: допит у Анни (Ів. 18:12–14, 19–23)

¹²Відділ же війська та тисяцький і служба юдейська схопили

Ісуса, і зв'язали Його, ¹³і повели Його перше до Анни, бо тестем доводивсь Кайяфі, що первосвящеником був того року. ¹⁴Це ж був той Кайяфа, що порадив юдеям, що ліпше померти людині одній за народ.

¹⁹А первосвященик спитався Ісуса про учнів Його, і про науку Його. ²⁰Ісус йому відповідь дав: Я світові явно казав. Я постійно навчав у синагозі й у храмі, куди всі юдеї збираються, а таємно Я нічого не говорив. ²¹Чого ти питаєш Мене? Поспитайся тих, що чули, що Я їм говорив. Отже, знають вони, про що Я говорив. ²²А як Він це сказав, то один із присутньої там служби вдарив Ісуса в щоку, говорячи: То так відповідаєш первосвященикові? ²³Ісус йому відповідь дав: Якщо зле Я сказав,—покажи, що то зле; коли ж добре,—за що Мене б'єш?

Коли Ісуса арештували в саду, була, можливо, північ, або за північ. Зв'язаного, Його повели темними вузькими вуличками Єрусалиму. Вони **повели Його перше до Анни** (Ів. 18:13а). (Див. «Місто Єрусалим» в Додатку 2).

Ісуса спочатку судили юдеї, а потім римляни. У кожному з цих «судів» можна виокремити три сцени. Слово «суди» взято в лапки, позаяк то було фарсове судочинство. У випадку з юдейським «судом» не було жодних спроб визначити провину чи невинність. Юдейські лідери засудили Ісуса до смерті набагато раніше (Ів. 11:47–53; див. Мт. 26:4; Мр. 14:1); вони влаштували «суд» над Ісусом лише з метою юридично обґрунтувати своє попереднє рішення-вирок (Мт. 26:59; див. Мр. 14:55).

Перша сцена юдейського «суду» зображує допит у Анни. Цей Анна **тестем доводивсь Кайяфі, що первосвящеником був того року** (Ів. 18:13б). Анна сам «був первосвящеником у 6–15 рр. н.е., коли його було усунуто за наказом римського прокуратора Валерія Грата» (Ф. Лаґард Сміт). Позаяк за Законом посада первосвященика була пожиттєвою, багато хто і тоді вважав, що саме Анна був законним первосвящеником. В уривку, який ми досліджуємо, і Анну, і Кайяфу названо «первосвящениками» (Ів. 18:13, 19, 22, 24; див. Дії 4:6). Лука написав «за первосвящеників Анни й Кайяфи» (Лк. 3:2; курсив додано).

Ми не знаємо, чому Христа спочатку повели до Анни.

Можливо, це зробили з поваги до колишнього первосвященика. Можливо, тому було цікаво подивитись на Ісуса (як Іроду; Лк. 23:8). Можливо, Ісусові вороги вважали, що цей досвідчений політик допоможе їм краще сформулювати звинувачення проти Нього. Можливо, на їхню думку, це було доцільним використанням часу, поки збирались члени синедріону.

Анна почав свій допит із загальних запитань про Ісусових учнів ... і про науку Його (Ів. 18:19). Христос відповів: **Я світові явно казав ... у синагозі й у храмі** (Ів. 18:20). Можливо, Він показав рукою на декого з присутніх, коли промовив: **Чого ти питаєш Мене? Поспитайся тих, що чули, що Я їм говорив. Отже, знають вони, про що Я говорив** (Ів. 18:21).

Ісусові слова про те, що Він «таємно нічого не говорив», не означають, що Він не навчав Своїх учнів наодинці. Так, Він навчав їх приватно (Мр. 4:34; Лк. 10:23), але Його приватна наука не суперечила вченню, яке Він провадив публічно. Крім того, метою Його приватного навчання ніколи не було приховування (див. Мт. 10:27).

У цей момент, один із присутньої там служби вдарив Ісуса в щоку, говорячи: **То так відповідаєш первосвященикові?** (Ів. 18:22). Це був лише початок фізичних знущань над Христом того дня. Ісус відповів: **Якщо зле Я сказав,—покажи, що то зле; коли ж добре,—за що Мене б'єш?** (Ів. 18:23). Мартін Лютер зазначав, що, можливо, Господь забороняє оборонятись руками, але не забороняє захищатись словами. Лютер мав на увазі Ісусове вчення про другу щоку (Мт. 5:39).

Сцена друга: Кайяфа та Синедріон визнають Ісуса винним (Мт. 26:57, 59–68; Мр. 14:53, 55–65; Лк. 22:54а, 63–65; Ів. 18:24)

Євангеліє від Матвія 26:57, 59–68

⁵⁷А вони схопили Ісуса, і повели до первосвященика Кайяфи, де зібралися книжники й старші.

⁵⁹А первосвященики та весь синедріон шукали на Ісуса неправдивого свідчення, щоб смерть заподіяти Йому, ⁶⁰і не знаходили, хоч кривосвідків багато підходило. Аж ось накінець з'явилися двоє, ⁶¹і сказали: Він говорив: Я можу зруйнувати

храм Божий, і за три дні збудувати його. ⁶²Тоді первосвященик устав і до Нього сказав: Ти нічого не відповідаєш на те, що свідчать супроти Тебе? ⁶³Ісус же мовчав. І первосвященик сказав Йому: Заприсягаю Тебе Живим Богом, щоб нам Ти сказав,—чи Христос Ти, Син Божий? ⁶⁴Промовляє до нього Ісус: Ти сказав... А навіть повім вам: відтепер ви побачите Людського Сина, що сидітиме праворуч сили Божої, і на хмарах небесних приходитиме!

⁶⁵Тоді первосвященик роздер одягу свою та й сказав: Він богозневажив! Нащо нам іще свідки потрібні? Ось ви чули тепер Його богозневагу! ⁶⁶Як вам здається? Вони ж відповіли та сказали: Повинен умерти!

⁶⁷Тоді стали плювати на обличчя Йому, та бити по щоках Його, інші ж киями били, ⁶⁸і казали: Пророкуй нам, Христе, хто то вдарив Тебе?...

Євангеліє від Марка 14:53, 55–65

⁵³А Ісуса вони повели до первосвященика. І зійшлися всі первосвященики й старші та книжники.

⁵⁵А первосвященики та весь синедріон шукали посвідчення на Ісуса, щоб Йому заподіяти смерть,—і не знаходили. ⁵⁶Бо багато хто свідчив фальшиво на Нього, але не було згідних свідчень. ⁵⁷Тоді деякі встали, і кривосвідчили супроти Нього й казали: ⁵⁸Ми чули, як Він говорив: Я зруйную цей храм рукотворний, і за три дні збудую інший, нерукотворний. ⁵⁹Але й так не було їхнє свідчення згідне. ⁶⁰Тоді встав насередині первосвященик, та й Ісуса спитав і сказав: Ти нічого не відповідаєш, що свідчать вони проти Тебе? ⁶¹Він же мовчав, і нічого не відповідав. Первосвященик ізнову спитав Його, до Нього говорячи: Чи Христос Ти, Син Благословенного? ⁶²А Ісус відповів: Я! І побачите ви Сина Людського, що сидітиме по правиці сили Божої, і на хмарах небесних приходитиме! ⁶³Роздер тоді первосвященик одягу свою та й сказав: На що нам ще свідки потрібні? ⁶⁴Ви чули цю богозневагу. Як вам здається? Вони ж усі присудили, що Він умерти повинен... ⁶⁵Тоді деякі стали плювати на Нього, і закривати обличчя Йому, і бити Його та казати Йому: Пророкуй! Служба теж Його була по щоках...

Євангеліє від Луки 22:54а, 63–65

^{54а}А схопивши Його, повели й привели у дім первосвященика.

⁶³А люди, які ув'язнили Ісуса, знущались з Нього та били. ⁶⁴І, закривши Його, вони били Його по обличчі, і питали Його, приговорюючи: Пророкуй, хто то вдарив Тебе? ⁶⁵І багато інших богозневаг говорили на Нього вони...

Євангеліє від Івана 18:24

²⁴І відіслав Його Анна зв'язаним первосвященикові Кайяфі.

Після того відіслав Його Анна зв'язаним первосвященикові **Кайяфі** (Ів. 18:24) для другого етапу юдейського «суду». Ймовірно, будинки Кайяфи та Анни були поруч. Дехто вважає, що вони мали спільний двір. Проте недавні розкопки вказують на те, що ці оселі були розташовані на деякій відстані одна від одної. (Див. «Місто Єрусалим» в Додатку 2). Іван називає Кайяфу тим, «що порадив юдеям, що ліпше померти людині одній за народ» (Ів. 18:14; див. 11:49–52).

І зійшлися всі первосвященики й старші та книжники—себто—весь синедріон (Мр. 14:53, 55) в помешканні наверху (див. Мр. 14:66) резиденції Кайяфи (Лк. 22:54). «На нічну нараду зібрався щонайменше кворум синедріону»¹, аби знайти якийсь підґрунтя для смертного вироку Ісусові.

Христові вороги «упродовж 3½ років Його життя під мікроскопом своїх власних упереджень намагались знайти хоча б одну Його хибу», але «не знайшли абсолютно нічого неправедного в Ньому» (Ричард Роджерс). Цього разу вони **шукали на Ісуса неправдивого свідчення, щоб смерть заподіяти Йому, і не знаходили, хоч кривосвідків багато підходило** (Мт. 26:59, 60а; див. 2 М. 20:16). Проблема полягала у тому, що вони мали знайти щонайменше двох свідків, чії свідчення узгоджувалися б між собою (5 М. 17:6; 19:15), але й при цьому не було **згідних свідчень** (Мр. 14:56).

Нарешті, якісь два чоловіки з'явилися ... і сказали: **Він говорив: Я можу зруйнувати храм Божий, і за три дні збудувати**

¹Роберт Томас та Стенлі Гандрі (Robert L. Thomas and Stanley N. Gundry).

його (Мт. 26:60б, 61). Кількома роками раніше на запит юдеїв про знамення Христос відповів: «Зруйнують цей храм, і за три дні Я поставлю його», говорячи «про храм тіла Свого» (Ів. 2:19, 21). Проте Він *не* казав, що *Він* зруйнує храм. Ті два чоловіки брехали, але навіть їхні неправдиві свідчення не узгоджувались між собою (Мр. 14:59).

Можливо, тоді хтось із членів ради зрозумів, що Ісус говорив про Своє тіло, а не про храм Ірода (див. Мт. 27:63). Хоч яка б була на те причина, вони не стали наполягати на цьому звинуваченні під час суду над Ісусом. Утім пізніше синедріон підняв те саме питання, коли Степана притягнули до ради (див. Дії 6:13, 14).

Імовірно, Кайяфа ставав все більш незадоволеним та нетерплячим. Він повернувся до Ісуса й спитав: **Ти нічого не відповідасш на те, що свідчать супроти Тебе?** (Мт. 26:62). Христос не відповідав, продовжуючи мовчати з незрозумілою їм гідністю (Мт. 26:63а; див. Іс. 53:7; Дії 8:32, 35; 1 Пет. 2:23).

У відчай первосвященик промовив до Нього: **Заприсягаю Тебе Живим Богом, щоб нам Ти сказав,—чи Христос Ти, Син Божий?** (Мт. 26:63б). Фраза «Заприсягаю тебе Живим Богом» була стандартною юдейською формулою примусити людину свідчити під клятвою. Цей випадок дозволяє нам зрозуміти, що Ісусове вчення проти клятв (Мт. 5:34) не поширюється на цивільні клятви та присяги. В УБТ написано: «Заклинаю Тебе Богом Живим».

Імовірно, Кайяфа не сподівався, що Ісус відповість йому на те. Як і сьогодні, в той час у тому суспільстві не можна було примусити людину свідчити проти себе. Раніше Христос не відповідав цьому юдейському начальникові; й якщо колись і був слухний час, щоб мовчати, то саме тієї миті. Якби Він відмовився говорити, у первосвященика не було б офіційного обвинувачення. Проте саме в цей момент найбільшої небезпеки Господь заговорив. Він відповів: **Я** (Мр. 14:62а). Матвій записав Ісусову відповідь як **Ти сказав** (Мт. 26:64а), що дорівнювало «Так». Раніше Ісус публічно визнав, що Він Христос (Месія, на якого чекали юдеї) (Ів. 5:17, 18; 10:30–39; див. Мт. 22:41–46), але, очевидно, первосвященик не зміг знайти свідків того визнання—або, принаймні, свідків, чиї слова узгоджувалися б.

Ісус додав: **А навіть повім вам: відтепер ви побачите Людського Сина, що сидітиме праворуч сили Божої, і на хмарах**

небесних приходитиме (Мт. 26:64б; див. Дан. 7:13; Пс. 109[110]:1). Зараз Христа принижували, але невдовзі Він посяде по праву руку від Свого Отця. Тоді Він, не Кайяфа, буде при владі та силі!

Напевно, первосвященик зрадів цій відповіді Ісуса, але влаштував шоу, ніби був шокований нею. Він розірвав на собі одяг—символічний жест глибокої скорботи—й вигукнув: **Він богозневажив! Нащо нам іще свідки потрібні?** (Мт. 26:65а). Згідно з Мойсеєвим законом, той, хто зневажає ім'я Бога, має померти (3 М. 24:16). Згідно з юдейським законом, технічно Ісус не був винен в богохульстві, але Кайяфу не цікавили юридичні визначення. Для нього було достатньо, що Ісус визнав Себе «Христом, Сином Божим» (прирівнявши Себе до Бога; див. Ів. 5:18) і назвав Себе титулом Месії—«Сином Людським». «Він богозневажив!»—кричав первосвященик.

Кайяфа звернувся до синедріону: **Ось ви чули тепер Його богозневагу! Як вам іздається?** (Мт. 26:65б, 66а). Вони відповіли: **Повинен умерти!** (Мт. 26:66б). Це ще не був офіційний вирок синедріону; його винесуть невдовзі після сходу сонця (див. Лк. 22:66—23:1). Утім вони були задоволені, що знайшли спосіб аргументувати своє рішення про смертний вирок.

Досягнувши своєї мети (як вони вважали), члени синедріону дали вихід своїй ненависті. Ісусу зав'язали очі (Мр. 14:65; див. Лк. 22:64). Потім дехто з них **стали плювати на обличчя Йому, та бити по щоках Його, інші ж киями били, і казали: Пророкуй нам, Христе, хто то вдарив Тебе?** (Мт. 26:67, 68). Ті, хто **ув'язнили Ісуса, себто служба**, били Його та глузували з Нього (Мр. 14:65; Лк. 22:63, 64). Книга Матвія справляє враження, що над Ісусом знущались члени *синедріону*, тоді як книга Луки звинувачує в цьому *службу* охорони храму. Марк повідомляє, що Господа принижували *обидві* групи. Порівняйте ці вчинки членів синедріону з тим, як пізніше вони поставились до Степана (Дії 7:54, 57, 58). Ставлення храмової служби до Ісуса свідчить про те, що вони більше не боялись Його (див. Ів. 18:6). **І багато інших богозневаг говорили на Нього вони** (Лк. 22:65). Таким чином вороги Христа розважались кілька годин, доки не зійшло сонце.

Ця довга ніч нарешті добігала кінця, але попереду ще був довгий день—день, який закінчиться Ісусовою смертю. Треба було втерпіти ще чимало жорстокості та несправедливості.

Відречення Петра (Мт. 26:58, 69–75;
Мр. 14:54, 66–72; Лк. 22:54б–62; Ів. 18:15–18, 25–27)

Євангеліє від Матвія 26:58, 69–75

⁵⁸Петро ж здалека йшов услід за Ним аж до двору первосвященика, і, ввійшовши всередину, сів із службою, щоб бачити кінець.

⁶⁹А Петро перед домом сидів на подвір'ї. І приступила до нього служниця одна та й сказала: І ти був з Ісусом Галілеянином! ⁷⁰А він перед всіма відрікся, сказавши: Не відаю я, що ти кажеш... ⁷¹А коли до воріт він підходив, побачила інша його та й сказала приявним там людям: Оцей був з Ісусом Назарянином! ⁷²І він знову відрікся та став присягатись: Не знаю Цього Чоловіка!... ⁷³Підійшли ж трохи згодом присутні й сказали Петрові: І ти справді з отих, та й мова твоя виявляє тебе. ⁷⁴Тоді він став клястись та божитись: Не знаю Цього Чоловіка! І заспівав півень хвилі тієї... ⁷⁵І згадав Петро згадане слово Ісусове: Перше ніж заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене. І, вийшовши звідти, він гірко заплакав...

Євангеліє від Марка 14:54, 66–72

⁵⁴Петро ж здалека йшов услід за Ним до середини двору первосвященика; і сидів він із службою, і грівсь при огні.

⁶⁶А коли Петро був на подвір'ї надолі, приходять одна із служниць первосвященика, ⁶⁷і як Петра вона вгледіла, що грівся, подивилась на нього та й каже: І ти був із Ісусом Назарянином! ⁶⁸Він же відрікся, говорячи: Не відаю, і не розумію, що кажеш... І вийшов назовні, на переддвір'я. І заспівав тоді півень. ⁶⁹Служниця ж, коли його вгледіла, стала знов говорити приявним: Цей із них! ⁷⁰І він знову відрікся. Незабаром же знов говорили приявні Петрові: Поправді, ти з них, бо ти галілеянин. Та й мова твоя така сама. ⁷¹А він став клястись та божитись: Не знаю Цього Чоловіка, про Якого говорите ви! ⁷²І заспівав півень хвилі тієї подруге. І згадав Петро слово, що Ісус був промовив йому: Перше ніж заспіває півень двічі, відречешся ти тричі від Мене. І кинувся він, та й плакати став...

Євангеліє від Луки 22:54б–62

^{54б}Петро здалека йшов слідкома. ⁵⁵Як розклали ж огонь серед двору, і вкупі сиділи, сидів і Петро поміж ними. ⁵⁶А служниця одна його вгледіла, як сидів коло світла, і, придивившись до нього, сказала: І цей був із Ним! ⁵⁷І відрікся від Нього він, твердячи: Не знаю я, жінко, Його! ⁵⁸Незабаром же другий побачив його та й сказав: І ти від отих. А Петро відказав: Ні, чоловіче!... ⁵⁹І як часу минуло з годину, хтось інший твердив і казав: Поправді,—і цей був із Ним, бо він галілеянин. ⁶⁰А Петро відказав: Чоловіче, не відаю, про що ти говориш... І зараз, як іще говорив він, півень заспівав. ⁶¹І Господь обернувся й подививсь на Петра. А Петро згадав слово Господнє, як сказав Він йому: Перше, ніж заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене. ⁶²І, вийшовши звідти, він гірко заплакав!

Євангеліє від Івана 18:15–18, 25–27

¹⁵А Симон Петро й інший учень ішли за Ісусом слідом. Той же учень відомий був первосвященикові, і ввійшов у двір первосвящеників із Ісусом. ¹⁶А Петро за ворітьми стояв. Тоді вийшов той учень, що відомий був первосвященикові, і сказав воротарці, і впровадив Петра. ¹⁷І питає Петра воротарка служниця: Ти хіба не з учнів Цього Чоловіка? Той відказує: Ні! ¹⁸А раби й служба, розклавши огонь, стояли та й грілися, бо був холод. І Петро стояв із ними та грівся.

²⁵А Симон Петро стояв, гріючись. І сказали до нього: Чи й ти не з учнів Його? Він відрікся й сказав: Ні! ²⁶Говорить один із рабів первосвященика, родич тому, що йому Петро вухо відтяв: Чи тебе я не бачив в саду з Ним? ²⁷І знову відрікся Петро,—і заспівав півень хвили тієї...

Коли Христа арештували, «усі учні тоді залишили Його й повтікали» (Мт. 26:56). Утім, коли Ісуса повели геть, Петро та Іван пішли слідом за Ним та тими, що Його схопили, тримаючись на відстані, аж доки ті зайшли до дому первосвященика (Мр. 14:54; Ів. 18:15; Лк. 22:54). Івану, якого знали домашні первосвященика, дозволили увійти до двору (Ів. 18:15, 16). (Можливо, Дії 4:5–7, 13 також натякають на те, що Кайяфа був знайомий з Іваном раніше).

Двір був унизу під тим місцем, де зібрався синедріон (Мр. 14:65, 66). Завдяки Іванові, Петру також дозволили увійти (Ів. 18:16, 17).

Що було з Іваном, коли Петро увійшов до двору погрітись? Можливо, позаяк Івана знали в родині, його впустили всередину дому. Також, можливо, що він пішов геть, усвідомлюючи небезпеку.

Посеред подвір'я розвели невелике вогнище, аби захиститись від холоду (Ів. 18:18; Лк. 22:55). Намагаючись поводитись природно, Петро сів біля вогнища, **щоб бачити кінець** (Мт. 26:58), себто, чим закінчиться арешт Ісуса. У книзі Івана 18:25 написано, що Петро **стояв, гріючись** (курсив додано). Ймовірно, часом він стояв, а часом сидів біля вогню. Серед тих, хто грілись, була **служба** (храмові стражі; Мр. 14:54; Ів. 18:18), яка арештувала Його Учителя.

Раніше того вечора Ісус прорік, що Його учні залишать Його (Мт. 26:31). Петро тоді гучно це заперечував: «Якби й усі спокусились про Тебе,—я не спокушуся ніколи» (Мт. 26:33). Тоді Господь йому відповів із сумом: «Поправді кажу тобі, що ночі цієї, перше ніж заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене» (Мт. 26:34). Згідно з Марком, Ісус сказав «перше ніж заспіває півень *двічі*» (Мр. 14:30; курсив додано). Тут немає суперечності; очевидно, спів півня, про який повідомляють інші Євангелія, був другим співом.

Перше відречення відбулося доволі скоро. Служниця, яка впустила Петра, підійшла до нього та спитала: **Ти хіба не з учнів Цього Чоловіка?** (Ів. 18:17а). Можливо, її підозрам сприяв той факт, що він був разом з Іваном. Петро поспіхом відповів: **Ні!** (Ів. 18:17б), але це не переконало служницю. **Придивившись до нього** (Лк. 22:56а), вона сказала тим, хто сиділи біля вогню: **І цей був із Ним** (Лк. 22:56б). Вона знову звернулась до апостола: **І ти був із Ісусом Назарянином!** (Мр. 14:67; див. Мт. 26:69). **А він перед всіма відрікся** (Мт. 26:70), сказавши: **Не знаю я, жінко, Його!; Не відаю, і не розумію, що кажеш** (Лк. 22:57; Мр. 14:68).

Апостол поспіхом відійшов від вогнища та пішов до воріт (Мт. 26:71), де можна було сховатись в тіні ганку, який в свою чергу затемнювали нависаючі виступи даху (Мр. 14:68). Наприкінці Марка 14:68 деякі стародавні манускрипти містять фразу «І заспівав півень». В якийсь момент посеред Петрових випробувань півень заспівав перший раз (див. Мр. 14:72). Молода жінка пішла за

ним і сказала присутнім: **Цей із них!** (Мр. 14:69). З нею погодилась інша служниця: **Оцей був з Ісусом Назарянином!** (Мт. 26:71; див. Лк. 22:58а). **І він знову відрікся та став присягатись: Не знаю Цього Чоловіка!** (Мт. 26:72; див. Лк. 22:58б). Згадана «присяга», очевидно, є юдейською формальною клятвою. Петро присягнувся, що він каже правду. Це було відреченням номер два.

Тут нам слід зупинитись і запитати: «Чому Петро відрікся від Ісуса?» Цього рибалку було нелегко залякати. Він уже довів свою сміливість раніше в саду. Також він проявив відвагу (або щонайменше нерозважливість), прийшовши в цей двір, де його оточували Ісусові вороги. Ми не можемо відповісти на це запитання з повною впевненістю, але помірковано над цим: Петро, ймовірно, був розгублений; можливо, що він навіть боровся з сумнівами. З одного боку, думка про те, що Ісуса могли арештувати, судити та вбити, не відповідала упередженому розумінню Месії (Мт. 16:22). З іншого боку, він, очевидно, не міг зрозуміти, чому його Господь не дозволив йому застосувати свого меча (Мт. 26:52). Коли цей, зазвичай впевнений у собі чоловік, увійшов до двору первосвященника, він був надзвичайно вразливим.

Після того, як апостола нарешті залишили в спокої, пройшло близько години, коли **хтось інший твердив і казав: Поправді,—і цей був із Ним, бо він галілеянин. А Петро відказав: Чоловіче, не відаю, про що ти говориш...** (Лк. 22:59, 60а). До цієї суперечки долучились деякі з присутніх: **І ти справді з отих, та й мова твоя виявляє тебе** (Мт. 26:73). Говірку галілеян було важко не впізнати: на додачу до невиразної артикуляції вони вимовляли багато звуків однаково, а деякі зовсім пропускали. Серед присутніх був родич Малха (див. Ів. 18:10). Він сказав: **Чи тебе я не бачив в саду з Ним?** (Ів. 18:26). Петро став клястись та божитись: **Не знаю Цього Чоловіка!** (Мт. 26:74а). В УБТ написано, що «він почав зарікатися і клястися». Це було відречення номер три.

І зараз, як іще говорив він, півень заспівав (Лк. 22:60б; див. Мт. 26:74б; Ів. 18:27б)—саме так, як провістив Ісус. У Марка 14:72а ми читаємо: «І заспівав півень хвилі тієї подруге». В цей момент **Господь обернувся й подививсь на Петра** (Лк. 22:61а). Коли Ісус подивися на Петра, апостол згадав слово Господнє, як сказав **Він йому: Перше, ніж [двічі; Мр. 14:72б] заспіває півень, відречешся ти тричі від Мене. І, вийшовши звідти, він гірко заплакав** (Лк.

22:61б, 62). По його обвітраним щокам лилися сльози.

**Юдейський «суд» (сцена третя): вирок Синедріону
(Мт. 27:1, 2; Мр. 15:1; Лк. 22:66—23:1; Ів. 18:28)**

Євангеліє від Матвія 27:1, 2

¹А коли настав ранок, то первосвященики й старші народу зібрали нараду супроти Ісуса, щоб Йому заподіяти смерть. ²І, зв'язавши Його, повели, та й Понтію Пилату намісникові віддали.

Євангеліє від Марка 15:1

¹А первосвященики з старшими й книжниками, та весь синедріон, зараз уранці, нараду вчинивши, зв'язали Ісуса, повели та й Пилатові видали.

Євангеліє від Луки 22:66—23:1

⁶⁶А коли настав день, то зібралися старші народу, первосвященики й книжники, і повели Його в синедріон свій, ⁶⁷і казали: Коли Ти Христос, скажи нам. А Він їм відповів: Коли Я вам скажу, не повірите ви. ⁶⁸А коли й поспитаю вас Я,—не дасте Мені відповіді. ⁶⁹Незабаром Син Людський сидітиме по правиці сили Божої! ⁷⁰Тоді всі запитали: То Ти Божий Син? А Він їм відповів: Самі кажете ви, що то Я... ⁷¹А вони відказали: Нащо потрібні ще свідки для нас? Бо ми чули самі з Його уст! ¹І знялися всі їхні збори, і повели до Пилата Його.

Євангеліє від Івана 18:28

²⁸А Ісуса ведуть від Кайяфи в преторій. Був же ранок. Та вони не ввійшли до преторія, щоб не опоганитись, а щоб їсти пасху.

Нічна нарада синедріону в домі Кайяфи була не за правилами, якщо взагалі її можна було б назвати законною. З наближенням нового дня (див. Мр. 15:1а; Лк. 22:66а) Ісуса відвели до приміщення синедріону (Лк. 22:66в) для «офіційного» розгляду справи. Це приміщення, очевидно, було на деякій відстані від дому первосвященика, позаяк Ісуса мали відвести туди після нічної

наради. Втім серед коментаторів немає спільної думки щодо того, де було це приміщення. В минулому вважали, що воно містилось в храмовому комплексі, неподалік від Двору жінок, проте в нас час припускають, що воно було за межами храмової території.

Марк зазначає, що на цій нараді був **весь синедріон** (Мр. 15:1), із чого випливає, що там були присутні Никодим та Йосип із Ариматеї (Ів. 7:50; Лк. 23:50, 51). Якщо ці два чоловіки були там, чи мали вони змогу висловити свою незгоду, чи все відбувалось так швидко, що їм не дали слова? Про це нам не повідомляється.

Члени синедріону переслідували подвійну мету. По-перше, вони потребували формального підтвердження вироку, який вони винесли вночі. Тож вони знову запитали Ісуса: **Коли Ти Христос, скажи нам** (Лк. 22:67а; див. Мт. 26:63). Він відповів: **Коли Я вам скажу, не повірите ви. А коли й поспитаю вас Я,—не дасте Мені відповіді** (Лк. 22:67б, 68). В УБТ читаємо: «... не повірите; якщо ж запитаю, не відповісте [Мені й не відпустите]». Втім потім Ісус назвав Себе титулом Месії—**Сином Людським** (Лк. 22:69). Члени синедріону вхопились за натяк Ісуса про Його божественність: **То Ти Божий Син?** (Лк. 22:70а). Він відповів: **Самі кажете ви, що то Я** (Лк. 22:70б). Потішені цим вони вигукнули: **Нащо потрібні ще свідки для нас? Бо ми чули самі з Його уст!** (Лк. 22:71). Попри всю серйозність намірів членів синедріону, в їхніх словах є дещо комічне: у них *не* було свідків. Якби Ісус не промовив цього свідчення, у них того ранку *не* було б жодних аргументів у справі проти Нього.

Залишалось владнати ще одне питання. Вони осудили Ісуса на смерть, звинувачуючи Його в богохульстві (Мт. 26:65, 66), але за законом вони не могли здійснити смертний вирок (Ів. 18:31). Пізніше вони *незаконно* каменували Степана до смерті (Дії 6:8—7:60); але в випадку з Ісусом вони прагнули *зовнішнього* дотримання законності. Позаяк Римському губернатору було байдуже до релігійного звинувачення в богохульстві, вони мусили вигадати політичне обвинувачення, яке влада не могла б проігнорувати. Тож після цього (див. Лк. 23:2), **знялися всі їхні збори, і, зв'язавши Його, повели, та й Понтію Пилату намісникові віддали** (Лк. 23:1; Мт. 27:2).

Деякі гармонії поміщають самогубство Юди одразу ж після формального підтвердження вироку синедріону, тому що саме

в такому порядку повідомляє про нього Матвій (Мт. 27:3–10). Утім деякі деталі цього повідомлення вказують на те, що згадане самогубство відбулось дещо пізніше. Так, синедріон уже перебував у храмі (Мт. 27:5), а не сперечався з Пилатом у преторію. В цій гармонії історія про самогубство міститься після того, як Пилат засудив Ісуса на смерть.

**Римський суд (Мт. 27:11–31а;
Мр. 15:2–20а; Лк. 23:2–25; Ів. 18:28—19:16)**

Сцена перша: перед Пилатом (визнано невинним)
(Мт. 27:11–14; Мр. 15:2–5; Лк. 23:2–7; Ів. 18:28–38)

Євангеліє від Матвія 27:11–14

¹¹Ісус же став перед намісником. І намісник Його запитав і сказав: Чи Ти Цар Юдейський? Ісус же йому відказав: Ти кажеш. ¹²Коли ж первосвященики й старші Його винуватили, Він нічого на те не відказував. ¹³Тоді каже до Нього Пилат: Чи не чуєш, як багато на Тебе свідкують? ¹⁴А Він ні на одне слово йому не відказував, так що намісник був дуже здивований.

Євангеліє від Марка 15:2–5

²А Пилат запитався Його: Чи Ти Цар Юдейський? А Він йому в відповідь каже: Сам ти кажеш... ³А первосвященики міцно Його винуватили. ⁴Тоді Пилат знову Його запитав і сказав: Ти нічого не відповідаєш? Дивись, як багато проти Тебе свідкують! ⁵А Ісус більше нічого не відповідав, так що Пилат дивувався.

Євангеліє від Луки 23:2–7

²І зачали оскаржати Його й говорити: Ми ствердили, що Цей ворохобить народ наш, і забороняє податок давати кесареві, та й говорить, що Він,—Христос Цар. ³І Пилат запитав Його, кажучи: Чи Ти Цар Юдейський? А Він відказав йому в відповідь: Сам ти кажеш... ⁴І Пилат сказав первосвященикам та до народу: Я не знаходжу жадної провини в Цій Людині. ⁵А вони намагались, говорячи: Він бунтує народ, навчаючи в усій Юдеї, від Галілеї почавши аж посі.

⁶А Пилат, вчувши про Галілею, спитав: Хіба Він галілеянин?

7І, дізнавшись, що Він із влади Ірода, відіслав Його Іродові, бо той в Єрусалимі також перебував тими днями.

Євангеліє від Івана 18:28–38

28А Ісуса ведуть від Кайяфи в преторій. Був же ранок. Та вони не ввійшли до преторія, щоб не опоганитись, а щоб їсти пасху. **29**Тоді вийшов Пилат назовні до них і сказав: Яку скаргу приносите ви на Цього Чоловіка? **30**Вони відповіли та й сказали йому: Коли б Цей злочинцем не був, ми б Його тобі не видавали. **31**А Пилат їм сказав: Візьміть Його, та й за вашим законом судіть Його. Юдеї сказали йому: Нам не вільно нікого вбивати,—**32**щоб збулося Ісусове слово, що його Він прорік, зазначаючи, якою то смертю Він має померти.

33Тоді знову Пилат увійшов у преторій, і покликав Ісуса, і до Нього сказав: Чи Ти Цар Юдейський? **34**Ісус відповів: Чи від себе самого питаєш ти це, чи то інші тобі говорили про Мене? **35**Пилат відповів: Чи ж юдеянин я? Твій народ та первосвященики мені Тебе видали. Що таке Ти вчинив? **36**Ісус відповів: Моє Царство не із світу цього. Якби із цього світу було Моє Царство, то служба Моя воювала б, щоб не виданий був Я юдеям. Та тепер Моє Царство не звідси... **37**Сказав же до Нього Пилат: Так Ти Цар? Ісус відповів: Сам ти кажеш, що Цар Я. Я на те народився, і на те прийшов у світ, щоб засвідчити правду. І кожен, хто з правди, той чує Мій голос. **38**Говорить до Нього Пилат: Що є правда?

І сказавши оце, до юдеїв знов вийшов, та й каже до них: Не знаходжу я в Ньому провини ніякої.

Представники синедріону привели Ісуса «до Пилата» (Лк. 23:1). Понтій Пилат був чинним Римським губернатором (намісником) в Юдеї та Самарії. (Див. «Понтій Пилат і смерть Ісуса» в Додатку 1). Його головними обов'язками в якості губернатора було забезпечення миру та збору податків для Риму. Також він мав огидний обов'язок «схвалювати та здійснювати смертні вироки, винесені місцевим урядом—у нашому випадку синедріоном» (Сміт).

Все ще було дуже рано, коли юдейські начальники привели Ісуса до резиденції Пилата в Єрусалимі, що звалась **преторієм**

(Ів. 18:28а). «Преторій» є транслітерацією грецького слова, запозиченого з латинської мови. Цим терміном називали офіційну резиденцію Римського губернатора в певній місцевості (див. Дії 23:35). Згідно з неназваним переданням, преторій в Єрусалимі містився в фортеці Антонія у північно-західному куту храмового комплексу. (Див. «Храм Ірода» в Додатку 2). Сьогодні дехто вважає, що ймовірніше Пилат мешкав у палаці Ірода Великого у західній частині міста, але більшість коментаторів і досі віддають перевагу традиційній версії. Бастіан Ван-Елдерен (Bastiaan Van Elderen) зазначив, що «напружена ситуація вимагала від Пилата бути поблизу храму, навколо якого обертались всі головні події під час святкування Пасхи, що також служить аргументом на користь [версії про] перебування Пилата в фортеці Антонія під час суду над Ісусом».

Преторій був язичницькою територією; тож юдейські ієрархи **не ввійшли до преторія, щоб не опоганитись, а щоб їсти пасху** (Ів. 18:28б). Позаяк «пасхальну вечерю» вже спожили напередодні (Мт. 26:17–19; Мр. 14:12, 14, 16; Лк. 22:8, 11, 13, 15), згадана «пасха» означає інші страви, які споживали упродовж восьмиденного святкування. Лицемірні начальники, не вагаючись, засудили невинну Людину на смерть, але не бажали ризикувати «ритуальною чистотою» (Ів. 18:28).

Коли Пилат дізнався, що юдейські начальники привели ув'язненого, він вийшов до них та запитав: **Яку скаргу приносите ви на Цього Чоловіка?** (Ів. 18:29). Спочатку юдеї намагались спонукати губернатора стратити Ісуса просто тому, що вони того хотіли (Ів. 18:30). Співпраця з юдеями була в інтересах Пилата, але це було вже занадто. Можливо, Пилат відмахнувся від них рукою, промовляючи: **Візьміть Його, та й за вашим законом судіть Його** (Ів. 18:31а).

Тоді начальники поспішили пояснити губернатору, чому вони мусли привести Ісуса до нього: **Нам не вільно нікого вбивати** (Ів. 18:31б). Юдеям було дано деякі поступки, але «Римський уряд залишав за собою право на життя та смерть».² Іван зазначив, що ця ситуація уможливила виповнення Ісусових слів щодо способу Його смерті (Ів. 18:32). Улюбленим способом страти в юдеїв було

²Теодор Моммсен (Theodor Mommsen).

побиття каміннями (див. Дії 7:58), але римляни надавали перевагу розп'яттю. Коли рада синедріону передала Христа Пилатові, вони вповнили провіщення Ісуса про те, що Він помре на хресті від рук язичників (Ів. 12:32–34; див. Мт. 20:18, 19; Мр. 10:33, 34).

Очевидно, слово «вбивати» привернуло увагу губернатора; отже ця справа передбачувала страту. Ймовірно, раніше губернатор уже чув про Ісуса. Упродовж Свого земного служіння Господь двічі обійшов Юдею (територію, підвладну Пилатові). Його ефектне прибуття до Єрусалиму п'ятьма днями раніше—й наступні сутички з юдейськими начальниками—не могли відбутись непоміченими. Минулої ночі солдати, підпорядковані Пилатові, забезпечили арешт Ісуса.

Юдейські начальники озвучили обвинувачення у трьох злочинах, яке вони вигадали незадовго до того: **Ми ствердили, що Цей ворохобить народ наш, і забороняє податок давати кесареві, та й говорить, що Він,—Христос Цар** (Лк. 23:2). Перше звинувачення було надто загальним і туманним, друге—неправдивим (Мт. 22:17–21), а третє—маніпулятивним викривленням: Ісус і справді був Царем (Мт. 2:2; 21:5; 27:11), але не в політичному сенсі. Христос не зробив жодної спроби заперечити ці сфабриковані звинувачення—що викликало подив губернатора (Мт. 27:12–14; Мр. 15:4, 5; див. Іс. 53:7).

Пилат повернувся до своєї світлиці й велів привести до нього Ісуса (Ів. 18:33а). З поміж усіх звинувачень губернатора зацікавило останнє: чи називав Ісус Себе царем. Тож Пилат запитав: **Чи Ти Цар Юдейський?** (Мт. 27:11а; див. Ів. 18:33б). Христос відповів ствердно: **Ти кажеш** (Мт. 27:11б; Мр. 15:2; див. 1 Тим. 6:13), дослівно з грецької: «Це так, як ти кажеш». Дехто вважає, що Ісус сказав: «Це твої слова, а не Мої», але Його відповідь була стандартною гебрейською фразою, що означає «Так».

Тоді Ісус запитав Пилата: **Чи від себе самого питаєш ти це, чи то інші тобі говорили про Мене?** (Ів. 18:34). Ймовірно, Він пропонував цьому правителю подумати над джерелом цього звинувачення. Якщо комусь і відомо, чи загрожував Ісус Римському миру, то це самому губернаторові. З іншого боку, якщо це звинувачення вийшло від юдеїв, воно не заслуговувало на довіру: навряд чи синедріон піклувався б про благо Римської імперії.

Пилат визнав, що це звинувачення вийшло від юдеїв, і закликав

Ісуса пояснити, що Він такого зробив, що викликало їхній гнів (Ів. 18:35). Христос відповів на це запитання, але незрозумілим для римського чиновника чином. Він сказав: **Моє Царство не із світу цього** (Ів. 18:36а). Саме в цьому й був корінь проблеми: Ісус не прийшов як політичний Цар-мечоносець «цього світу», на якого чекали євреї, тому вони й відкинули Його (Мт. 21:42).

Ісус навів свідчення того, що Його царство «не із світу цього»: **Якби із цього світу було Моє Царство, то служба Моя воювала б, щоб не виданий був Я юдеям. Та тепер Моє Царство не звідси** (Ів. 18:36б). Спантеличений Пилат спробував перефразувати своє запитання: **Так Ти Цар?** (Ів. 18:37а). Христос відповів: **Сам ти кажеш, що Цар Я. Я на те народився, і на те прийшов у світ, щоб засвідчити правду. І кожен, хто з правди, той чує Мій голос** (Ів. 18:37б).

Поміркуйте над цією розмовою між суддею та Обвинуваченим, як над Ісусовою *проповіддю* для Пилата: вона містить заклик до губернатора серйозно зважити, хто Він є, та дає можливість змінити своє життя й спастися. На жаль, губернатор лише промовив у відповідь: **Що є правда?** («А що таке істина?»); УБТ) й залишив Його (Ів. 18:38а). Френсіс Бекон писав: «Що є істина?—спитав жартома Пилат і не залишився, щоб почути відповідь».

Хоча Пилат не зрозумів, ким був Ісус, йому було ясно, що Той не зробив нічого вартого смерті. Тож губернатор вийшов і оголосив свій вердикт: **Не знаходжу я в Ньому провини ніякої** (Ів. 18:38б). Якщо Пилат вважав, що може змусити Ісусових ворогів замовкнути, то він недооцінив їх. Безсумнівно, їхні голоси зазвучали гучніше й вибагливіше, коли вони озвучили обвинувачення в бунті: **Він бунтує народ, навчаючи в усій Юдеї, від Галілеї почавши аж посі** (Лк. 23:5).

Ці вигуки поставили Пилата перед дилемою. З одного боку, він оголосив Ісуса «не винним», а отже мусив негайно відпустити Його. З іншого боку, він не хотів ще більшої конфронтації з юдеями. Аби вповні зрозуміти складність ситуації, в якій опинився Пилат, необхідно дещо пояснити. Одним із найголовніших обов'язків кожного губернатора було підтримання миру, але за правління Пилата в Юдеї постійно відбувались сутички, повстання й навіть кровопролиття (див. Лк. 13:1). Ще одне заворушення, і його могли відкликати назад до Риму. Себто в політичних інтересах Пилата

було догоджати юдеям—якщо таке взагалі було можливе.

Юдейські начальники зазначили, що Ісус підбурював народ, починаючи «від Галілеї» (Лк. 23:5). Почувши це, Пилат вирішив, що знайшов розв'язання своєї проблеми: він **спитав: Хіба Він галілеянин? І, дізнавшись, що Він із влади Ірода** [див. Лк. 3:1], **відіслав Його Іродові, бо той в Єрусалимі також перебував тими днями** (Лк. 23:6, 7). Утім Пилат не розв'язав своєї проблеми, а лише відклав її у часі.

Сцена друга: перед Іродом Антипою
(не визнано винним) (Лк. 23:8–12)

⁸Коли ж Ірод побачив Ісуса, то дуже зрадів, бо він від давнього часу бажав Його бачити, багато за Нього чував, і сподівався побачити чудо яке, що буває від Нього. ⁹І багато питався Його, та нічого не відповідав Він йому. ¹⁰І стояли тут первосвященики й книжники, та завзято Його оскаржали. ¹¹Тоді Ірод із військом своїм ізневажив Його й насміявся, зодягнувши Його в яснобілу одіж, і відіслав до Пилата Його. ¹²І з того дня стали Ірод із Пилатом за приятелів між собою, бо давніш ворожнеча між ними була.

Пилат був у Єрусалимі через свято Пасхи, аби забезпечити мир та порядок, але Ірод був там, аби справити враження на юдеїв. Відіславши Ісуса до Ірода, губернатор, можливо, сподівався досягти одразу дві цілі: позбавитись клопіткої проблеми й поліпшити стосунки між собою та цим впливовим правителем (див. Лк. 23:12).

Римські солдати відвели Ісуса до Ірода. Ми не знаємо достеменно, куди вони привели Ісуса. Якщо преторій був у фортеці Антонія, тоді Ірод Антипа, ймовірно, зупинився в палаці свого батька у західній частині міста. Якщо преторієм слугував палац Ірода Великого, тоді ми навіть не маємо уяви про те, де перебував у той час Ірод Антипа. (Див. «Місто Єрусалим» в Додатку 2).

Слідом за римськими солдатами та Ісусом йшли **первосвященики й книжники** (Лк. 23:10). Коли процесія дісталась резиденції Ірода, цар **дуже зрадів, бо він від давнього часу бажав Його** [Ісуса] **бачити, багато за Нього чував** (Лк. 23:8а; див. Мт. 14:1; Лк. 9:7–9). Ірод не мав жодного бажання почути Ісусове вчення;

Йому просто було цікаво. Христос не збирався задовольняти його цікавість. Коли Ірод запитував Його, **нічого не відповідав Він йому** (Лк. 23:9; див. Іс. 53:7). Цар також сподівався розважитись магічним шоу (Лк. 23:8б)—але Христос ніколи не чинив чудес на замовлення. Його «чуда» мали більш серйозну мету.

Коли Ісус відмовився грати роль блазня, Ірод вигадав власну розвагу. Згодом запанувала атмосфера фарсу. З одного боку стояли первосвященники й книжники, які голосно викрикували свої звинувачення (Лк. 23:10). Посеред зали стояв Ісус, одягнутий як блазень, а цар та його вояки витанцювували навколо Нього, глузуючи (Лк. 23:11а). **Яснобіла одіж** із вірша 11 мала на меті не вшанувати Ісуса, а принизити Його. Нарешті вони втомились від своїх ігор, і Ірод **відіслав до Пилата Його** (Лк. 23:11б).

Сцена третя: перед Пилатом (смертний вирок)
(Мт. 27:15–31; Мр. 15:6–20а; Лк. 23:13–25; Ів. 18:39—19:16)

Євангеліє від Матвія 27:15–31

¹⁵Мав же намісник звичай відпускати на свято народів в'язня одного, котрого хотіли вони. ¹⁶Був тоді в'язень відомий, що звався Варавва. ¹⁷І, як зібралися вони, то сказав їм Пилат: **Котрого бажаєте, щоб я вам відпустив: Варавву, чи Ісуса, що зветься Христос?** ¹⁸Бо він знав, що Його через заздрощі видали.

¹⁹Коли ж він сидів на суддевім сидінні, його дружина прислала сказати йому: Нічого не май з отим Праведником, бо сьогодні вві сні я багато терпіла з-за Нього. ²⁰А первосвященники й старші поїдмовляли народ, щоб просити за Варавву, а Ісусові смерть заподіяти. ²¹Намісник тоді відповів і сказав їм: **Котрого ж із двох ви бажаєте, щоб я вам відпустив? Вони ж відказали: Варавву.** ²²Пилат каже до них: **А що ж маю робити з Ісусом, що зветься Христос? Усі закричали: Нехай розіп'ятий буде!...** ²³А намісник спитав: **Яке ж зло Він зробив? Вони ж зачали ще сильніше кричати й казати: Нехай розіп'ятий буде!**

²⁴І, як побачив Пилат, що нічого не вдіє, а неспокій ще більший стається, набрав він води, та й перед народом умив свої руки й сказав: **Я невинний у крові Його! Самі ви побачите...**

²⁵А весь народ відповів і сказав: **На нас Його кров і на наших дітей!...** ²⁶Тоді відпустив їм Варавву, а Ісуса, збичувавши, він

видав, щоб розп'ятий був.

²⁷Тоді-то намісникові вояки, до преторія взявши Ісуса, зібрали на Нього весь відділ. ²⁸І, роздягнувши Його, багрянлицю наділи на Нього. ²⁹І, сплівши з тернини вінка, поклали Йому на голову, а тростину в правицю Його. І, навколішки падаючи перед Ним, сміялися з Нього й казали: Радій, Царю Юдейський! ³⁰І, плювавши на Нього, хапали тростину, та й по голові Його били... ³¹А коли назнущалися з Нього, зняли з Нього плаща, і зодягнули в одержу Його. І повели Його на розп'яття.

Євангеліє від Марка 15:6–20а

⁶На свято ж він їм відпускав був одного із в'язнів, котрого просили вони. ⁷Був же один, що звався Варавва, ув'язнений разом із повстанцями, які за повстання вчинили були душоубства. ⁸Коли ж натовп зібрався, він став просити Пилата зробити, як він завжди робив їм. ⁹Пилат же сказав їм у відповідь: Хочете, відпущу вам Царя Юдейського? ¹⁰Бо він знав, що Його через заздрощі видали первосвященики. ¹¹А первосвященики натовп підмовили, щоб краще пустив їм Варавву. ¹²Пилат же промовив ізнов їм у відповідь: А що ж я чинитиму з Тим, що Його ви Юдейським Царем називаєте? ¹³Вони ж стали кричати знов: Розіпни Його! ¹⁴Пилат же сказав їм: Яке ж зло вчинив Він? А вони ще сильніше кричали: Розіпни Його! ¹⁵Пилат же хотів догодити народові, і відпустив їм Варавву. І видав Ісуса, збичувавши, щоб розп'ятий був.

¹⁶Вояки ж повели Його до середини двору, цебто в преторій, і цілий відділ скликають. ¹⁷І вони зодягли Його в багрянлицю і, сплівши з тернини вінка, поклали на Нього. ¹⁸І вітати Його зачали: Радій, Царю Юдейський! ¹⁹І тростиною по голові Його били, і плювали на Нього. І навколішки кидалися і вклонялись Йому. ^{20а}А коли назнущалися з Нього, зняли з Нього багрянлицю, і наділи на Нього одержу Його.

Євангеліє від Луки 23:13–25

¹³А Пилат скликав первосвящеників, і старшин, і народ, ¹⁴і промовив до них: Привели ви мені Чоловіка Цього, як того, що бунтує народ. А ось я перед вами розвідав, і не знаходжу в Людині Оцій ані однієї провини такої, про що ви оскаржуєте.

¹⁵Також Ірод, бо він відіслав Його нам. І ось нічого, що на смерть заслуговувало б, Він не вчинив. ¹⁶Отже я покараю Його й відпущу. ¹⁷Бо повинен був їм відпустити одного на свято.

¹⁸А народ став кричати й казати: Візьми Цього,—відпусти ж нам Варавву! ¹⁹А той за повстання одне, яке сталося в місті, і за вбивство посаджений був до в'язниці. ²⁰І знову сказав їм Пилат, хочачи відпустити Ісуса. ²¹Та кричали вони й говорили: Розіпни, розіпни Його! ²²Він же втретє промовив до них: Яке ж зло вчинив Він? Я нічого, що на смерть заслуговувало б, на Нім не знайшов. Отже я покараю Його й відпущу. ²³А вони сильним криком свого домагалися, та вимагали розп'яти Його. І взяв гору крик їхній та первосвящеників. ²⁴І Пилат присудив, щоб було, як просили вони: ²⁵відпустив їм Варавву, посадженого за повстання та вбивство в в'язницю, за якого просили вони, а Ісуса віддав їхній волі...

Євангеліє від Івана 18:39—19:16

³⁹Та ви маєте звичай, щоб я відпустив вам одного на Пасху. Чи хочете, отже,—відпущу вам Царя Юдейського? ⁴⁰Та вони знову зняли крик, вимагаючи: Не Його, а Варавву! А Варавва був злочинець.

¹От тоді взяв Ісуса Пилат, та й звелів збичувати Його. ²Вояки ж, сплівши з терну вінка, Йому покладали на голову, та багрянницю наділи на Нього, ³і приступали до Нього й казали: Радій, Царю Юдейський! І били по щоках Його... ⁴Тоді вийшов назовні ізнову Пилат та й говорить до них: Ось Його я виводжу назовні до вас, щоб ви переконались, що провини ніякої в Нім не знаходжу. ⁵І вийшов назовні Ісус, у терновім вінку та багрянім плащі. А Пилат до них каже: Оце Чоловік! ⁶Як побачили ж Його первосвященики й служба, то закричали, говорячи: Розіпни, розіпни! Пилат каже до них: То візьміть Його ви й розіпніть, бо провини я в Нім не знаходжу! ⁷Відказали юдеї йому: Ми маємо Закона, а за Законом Він мусить умерти, бо за Божого Сина Себе видавав!

⁸Як зачув же Пилат оце слово, налякався ще більш, ⁹і вернувся в преторій ізнову, і питає Ісуса: Звідки Ти? Та Ісус йому відповіді не подав. ¹⁰І каже до Нього Пилат: Не говориш до мене? Хіба ж Ти не знаєш, що маю я владу розп'яти Тебе,

і маю владу Тебе відпустити? ¹¹Ісус відповів: **Надо Мною ти жадної влади не мав би, коли б тобі зверху не дано було; тому більший гріх має той, хто Мене тобі видав...** ¹²Після цього Пилат намагався пустити Його, та юдеї кричали, говорячи: **Якщо Його пустиш, то не кесарів приятель ти! Усякий, хто себе за царя видає, противиться кесареві.**

¹³Як зачув же Пилат оце слово, то вивів назовні Ісуса, і засів на суддеве сидіння, на місці, що зветься літостротон, по-гебрейському ж гаввата. ¹⁴Був то ж день Приготовлення Пасхи, година була—близько шостої. І він каже юдеям: **Ось ваш Цар!** ¹⁵Та вони закричали: **Геть, геть із Ним! Розіпни Його!** Пилат каже до них: **Царя вашого маю розп'ясти? Первосвященики відповіли: Ми не маємо царя, окрім кесаря!** ¹⁶Ось тоді він їм видав Його, щоб розп'ясти...

Однієї мети, відіславши Ісуса до Ірода, Пилат досягнув: він поліпшив свої стосунки з царем (Лк. 23:12). Проте з іншою було гірше: Він, як і раніше, мав розв'язати справу Ісуса. Губернатор знову спробував відпустити Його.

А Пилат скликав первосвящеників, і старшин, і народ, і промовив до них: Привели ви мені Чоловіка Цього, як того, що бунтує народ. А ось я перед вами розвідав, і не знаходжу в Людині Оцій ані однієї провини такої, про що ви оскаржаєте. Також Ірод, бо він відіслав Його нам. І ось нічого, що на смерть заслуговувало б, Він не вчинив. Отже я покараю Його й відпущу (Лк. 23:13–16).

Пилат вдруге оголосив Ісуса «невинним». Це викликає запитання: якщо Пилат визнав Його невинним, навіщо він запропонував покарати Його? Ймовірно, губернатор намагався догодити юдеям, віддавши Христа на бичування, аби потім відпустити Його (Лк. 23:16; див. 23:22). Головне значення грецького дієслова, перекладеного як «покарати» (παιδεύω, *пайдево*) в Луки 23:16, це «навчити або провчити».³ Фактично Пилат сказав

³В. Е. Вайн, Мерілл Ф. Унгер та Вільям Вайт (W. E. Vine, Merrill F. Unger and William White, Jr.).

юдейським начальникам: «Я провчу цього Чоловіка!»

«Класною кімнатою», де мали дати цей «урок», було приміщення для бичування (Ів. 19:1; див. Мт. 27:26; Мр. 15:15). Не зрозуміло, чи відбулося бичування одразу ж, як спроба Пилата умаслити юдейських начальників, чи пізніше, перед розп'яттям, в контексті підготовки до страти. Дж. В. Шепард (J. W. Shepard) пояснює, що являло собою бичування у римлян:

Бич був батогом із кількох пасів, кожен з яких мав на кінці або свинцеві кульки в формі жолудя або гострий кістяний кіготь чи шип. Позбавлену одягу жертву прив'язували за руки до колони чи стовпа, спиною догори, й шестеро [катів] били нещадно [бичами], забиваючи в'язня майже до смерті. Кожен удар розривав живу плоть, доки оголювались вени, а іноді й нутрощі. Нерідко бич попадав на обличчя, вибиваючи очі та зуби. Бичування завжди закінчувалось непритомністю жертви, а інколи й смертю.

Ось таким чином було «покарано» Ісуса. Наче цього було замало, ті, хто Його катували, ще й глузували з Нього. Солдати, **сплівши з терну вінка, Йому поклали на голову, та багрянлицю наділи на Нього, і приступали до Нього й казали: Радій, Царю Юдейський! І били по щоках Його** (Ів. 19:2, 3; див. Мт. 20:19).

Імовірно, Пилат подумав: «Коли вороги цього Чоловіка побачать наслідки тортур над Ісусом, це має задовольнити їх». Тож він вийшов до них і сказав: **Ось Його я виводжу назовні до вас, щоб ви переконались, що провини ніякої в Нім не знаходжу** (Ів. 19:4). Ісуса вивели до натовпу. На Його голові був вінець із тернини (Ів. 19:5а); по обличчю текла кров із розірваної терновими шипами шкіри чола. Його спину закривав плащ (Ів. 19:5б), просякнутий кров'ю з ран. Указуючи рукою на Ісуса, Пилат промовив: **Цей Чоловік!** (Ів. 19:5в). Позаяк Пилат завжди говорив про Ісуса, вживаючи слово **Цар** (див. Мр. 15:9, 12; Ів. 18:39), визначення «Чоловік», очевидно, мало важливий зміст. Можливо, цим Пилат говорив юдеям: «Дивіться! Він лише людина, яка стікає кров'ю, як і будь-яка інша людина! Він не той, через кого ви маєте тривожитись».

Якщо губернатор вважав, що бичування втамує кровожерливість

юдеїв, на нього чекало розчарування. Первосвященики та храмова служба почали кричати: **Розіпни, розіпни!** (Ів. 19:6а). Відчуваючи до них огиду, Пилат фактично сказав: «Якщо ви так прагнете розіп'яти Його, зробіть це *самі*—бо я не знайшов за цим Чоловіком жодної провини» (див. Ів. 19:6б). Ймовірно, в його голосі можна було почути знущальну іронію, позаяк він знав—і вони знали—що римляни не дозволять юдеям здійснити розп'яття.

Та юдейських начальників це не зупинило. Вони продовжували тиснути на Пилата ще сильніше: **Ми маємо Закона, а за Законом Він мусить умерти, бо за Божого Сина Себе видавав** (Ів. 19:7). Інакше кажучи, «Нам байдуже, вважаєш *ти* Його винним у державній зраді чи ні. *Ми* кажемо, що Він має померти, й ти *таки* засудиш Його до смерті!»

Юдейські начальники пізніше ще повернуться до звинувачення у державній зраді (Ів. 19:12); утім у той момент вони полишили звинувачення в політичному злочині й повернулись до релігійного, за який вони осудили Ісуса (богохульство).

Коли Пилат почув, що Ісус називав Себе Сином Божим (Ів. 19:7), він **налякався ще більш** (Ів. 19:8). У грецькій та римській мітології було чимало легенд про те, як боги приймали подобу людей (див. Дії 14:11, 12). Він повернувся до своєї світлиці й знову наказав привести до нього Ісуса. Нервуючи, він запитав: **Звідки Ти?** (Ів. 19:9а). Іншими словами, «Ти з землі чи Ти з небес—можливо, з одного з тих місць, де мешкають боги, на кшталт гори Олімп?» **Та Ісус йому відповіді не подав** (Ів. 19:9б).

Пилат вирішив таки примусити Його відповісти: **Хіба ж Ти не знаєш, що маю я владу [навіть на цьому етапі суду] розп'яти Тебе, і маю владу Тебе відпустити?** (Ів. 19:10). Тоді Ісус заговорив—але Його відповідь не принесла полегшення Пилатові: **Надо Мною ти жадної влади не мав би, коли б тобі зверху не дано було** (Ів. 19:11а).

Христос додав: **... тому більший гріх має той, хто Мене тобі видав [себто, Кайяфа]** (Ів. 19:11б). Пилат не мав такої змоги дізнатись про Ісуса, яка була у Кайяфи (див. Лк. 12:48). Крім того, на відміну від Кайяфи, губернатор не керувався ненавистю. Пилат не був невинним (див. Дії 4:27), але первосвященик (і ті юдеї, що були під його впливом) був більш виним (див. Дії 2:23, 36; 3:13–15, 17; 5:28, 30; 7:52; 13:27, 28; 1 Сол. 2:14, 15).

Після цього Пилат вирішив винайти якийсь спосіб відпустити Ісуса (Ів. 19:12а; див. Лк. 23:20). Він розумів, що Ісус не вчинив нічого поганого ані за римськими, ані за юдейськими стандартами, але **що Його через заздрощі видали первосвященики** (Мр. 15:10). Побиття Христа не задовольнило юдеїв, але мали бути й інші способи.

Міркуючи над тим, що ще можна зробити, Пилат знову вийшов назовні. Очевидно, в якийсь момент він залишив Ісуса всередині, у в'язниці (див. Ів. 19:13). Він опинився перед натовпом, що очікував на рішення (Мр. 15:8а). То не була невеличка група фанатиків, які вимагали Ісусової смерті. Це були люди, які прийшли просити особливого привілею, який римляни гарантували їм на Пасху: відпустити одного ув'язненого (Мр. 15:8; Мт. 27:15; Ів. 18:39). Пилат сказав юдеям: **Та ви маєте звичай, щоб я відпустив вам одного на Пасху ...** (Ів. 18:39а; курсив додано). Ймовірно, це слід розуміти, як те, що цей звичай з'явився не за Пилата, а за когось із попередніх римських чиновників. Хоча ми не маємо записів про існування такого звичаю в Єрусалимі тих часів, навіть сьогодні політичні лідери іноді звільняють ув'язнених, намагаючись створити враження доброї волі.

Пилат вирішив скористатись цим їхнім проханням, аби звільнити Ісуса. Зазвичай губернатор дозволяв юдеям самим вирішувати, кого вони хочуть бачити вільним (див. Мт. 27:15). Проте цього разу він обмежив їхній вибір двома чоловіками: огидним вбивцею та Ісусом.

Був тоді в'язень відомий, що звався Варавва (Мт. 27:16). Згідно з кількома давніми манускриптами, його повне ім'я було «Ісус Варавва». Можливо, це пояснює, чому Пилат говорив про Ісуса як про «Ісуса, що зветься Христос»—аби відрізнити Його від «Ісуса», що звався «Вараввою». Ім'я «Варрава» означає «син Авви»—інакше кажучи, «син [мого] отця». Він **за повстання одне, яке сталося в місті, ... посаджений був до в'язниці** (Лк. 23:19а). Можливо, він був ватажком повстання, яке знялось, коли Пилат використав храмові гроші на будівництво акведука до Єрусалиму. До того ж Варавва був злочинцем (Ів. 18:40) та вбивцею (Лк. 23:19б). Очевидно, Пилат вважав, що Варавва був не з тих, кого притомні люди захотять бачити вільним у своєму осередку.

Тож губернатор поставив натовп перед обмеженим вибором:

Котрого бажаєте, щоб я вам відпустив: Варавву, чи Ісуса, що зветься Христос? (Мт. 27:17; див. Мр. 15:9). Крім того, що Варавва був огидним злочинцем, губернатор, можливо, розраховував на те, що популярність, якою користувався Ісус попередні п'ять днів після Його вшанування під час славного в'їзду, також зіграє свою роль.

Коли люди почали радитися між собою, кого їм обрати, Пилат, очевидно, подумав, що перехитрив своїх юдейських опонентів—але невдовзі йому знову довелося понервувати. Коли він сидів **на суддевім сидінні, його дружина прислала сказати йому: Нічого не май з отим Праведником, бо сьогодні вві сні я багато терпіла з-за Нього** (Мт. 27:19). Від цього чиновникові стало ще неспокійніше (див. Ів. 19:8). Фраза «суддеве сидіння» є перекладом грецького слова βῆμα (*бема*), яким називали місце на постаменті, з якого чиновники робили оголошення.

Пилат недооцінив вплив первосвящеників і старійшин на народ. Також він помилився щодо того, як натовп ставився до Варавви. Хоч якою мерзенною людиною був Варавва, він виступив проти ненависних римлян, а отже для багатьох цей злочинець був місцевим героєм. У будь-якому випадку, юдейські начальники зуміли переконати народ **просити за Варавву, а Ісусові смерть заповідати** (Мт. 27:20).

Імовірно, губернатор був шокований та обурений, коли натовп оголосив своє рішення: **... народ став кричати й казати: Візьми Цього,—відпусти ж нам Варавву!** (Лк. 23:18; див. Мт. 27:21). Спонтелечений Пилат запитав: **А що ж маю робити з Ісусом, що зветься Христос?** (Мт. 27:22а). Вони закричали у відповідь: **Нехай розіп'ятий буде!** (Мт. 27:22б; див. Мр. 15:12, 13; Лк. 23:21).

Пилат спробував апелювати до їхнього почуття справедливості. Він **втретє промовив до них: Яке ж зло вчинив Він? Я нічого, що на смерть заслуговувало б, на Нім не знайшов** (Лк. 23:22; див. Мр. 15:14а). Проте тих людей не цікавила справедливість: **вони сильним криком свого домагалися, та вимагали розп'яти Його** (Лк. 23:23а; див. Мр. 15:14б).

Коли натовп продовжував кричати та вимагати розіп'яти Ісуса, **взяв гору крик їхній** (Лк. 23:23б). Пилату ставало все очевидніше, що ніщо, крім Ісусової смерті, не задовольнить юдеїв.

Усякі залишки опору губернатора зникли, коли юдейські начальники прокричали: **Якщо Його пустиш, то не кесарів**

приятель ти! Усякий, хто себе за царя видає, противиться кесареві (Ів. 19:12б). У той час кесарем (себто, імператором) був Тиберій (див. Лк. 3:1). Остання частина його правління була позначена «безпідставними ревнощами та заздрощами, підозрами та жорстокістю» (МакГарві та Пендлтон). Чимало урядових чиновників було відкликано до Риму на підставі звинувачення у «*maiestas minuta*—нехтуванні державною безпекою» (А. Н. Шервін-Вайт/А. N. Sherwin-White). Позаяк становище Пилата було доволі хитким, він не наважився ризикувати погрозою юдеїв подати на нього офіційну скаргу. Страхи Пилата були не безпідставними. Кількома роками пізніше, таку скаргу *таки* подали, й він був змушений залишити свою посаду.

Сидячи на судейській місці (Ів. 19:13б)—символі влади Риму— Пилат велів вивести Ісуса перед натовпом (Ів. 19:13а). Він сказав: **Ось ваш Цар!** (Ів. 19:14в). Вони закричали: **Геть, геть із Ним! Розіпни Його!** (Ів. 14:15а). Пилат перепитав: **Царя вашого маю розп'ясти?** (Ів. 19:15б). **Первосвященики відповіли: Ми не маємо царя, окрім кесаря!** (Ів. 19:15:в).

Якщо ми колись потребуватимемо прикладу того, що ненависть затьмарює розум та унеможливує справедливий суд, то ось він: «Не маємо царя, окрім кесаря?» Але хіба не Бог був Правителем Ізраїлю? (Пс. 9[10]:16; Мт. 5:35)? Хіба вони не чекали на приход Месії, який стане їхнім царем (Зах. 9:9; Мт. 21:5)? Охоплені злобою та ненавистю, юдейські ієрархи зреклися священних істин, яких вони тримались тисячі років.

Увесь цей час натовп скандував: «Розіпни Його!» (Мт. 27:23), їхні голоси зливались «у загрозливому ритмі, якого страшився кожен римлянин, позаяк з цього починались бунти» (Волтер Вангерін/Walter Wangerin, Jr.). Будь-який бунт одразу ж засвідчив би Пилатову неспроможність керувати Юдеєю. Губернатор мусив негайно вибрати між кар'єрою та звільненням невинної Людини. Він не вагався довго: він полишив усі спроби врятувати Ісуса (див. Мт. 27:24а).

Пилат наказав принести йому посудину з водою **та й перед народом умив свої руки й сказав: Я невинний у крові Його!** (Мт. 27:24в). Юдеям було зрозуміле символічне значення цього жесту (5 М. 21:1–9; див. Пс. 25[26]:6; 72[73]:13). Пилат намагався зняти з себе усяку відповідальність; але факт залишається фактом:

остаточне рішення було за ним, як Римським губернатором. Він міг змити бруд із своїх рук, але не міг змити провини з свого серця.

Продемонструвавши свою непричетність до Ісусової смерті, він промовив до натовпу: **Самі ви побачите** (Мт. 27:24г). На це вони відповіли: **На нас Його кров і на наших дітей!** (Мт. 27:25). Цими словами народ за власної волі визнав свою нескінченну провину за вбивство Божого Сина.

Бажаючи **догодити народові** (Мр. 15:15а), Пилат нарешті **присудив, щоб було, як просили вони: відпустив їм Варавву, посадженого за повстання та вбивство в'язниці, за якого просили вони** (Лк. 23:24, 25а). Тоді він видав Ісуса, **щоб розп'ятий був** (Мт. 27:26б). У книзі Івана 19:16 читаємо: **Ось тоді він їм видав Його, щоб розп'яти** (курсив додано). В цьому контексті «їм» означає священників, але розп'яли Ісуса не священники. Ці слова слід розуміти як те, що Пилат поступився волі цих начальників.

Іван залишив нам назву місця, де було виголошено цей вердикт, який змінив історію людства: **місце, що зветься літостротон, по-гебрейському ж гаввата** (Ів. 19:13в). Перші читачі, на відміну від нас, ймовірно, знали, де саме було це місце. Археологи знайшли брукований постамент на території колишньої фортеці Антонія, але деякі коментатори вважають, що цей «літостротон» був біля палацу Ірода. (Див. «Місто Єрусалим» та «Види Палестини» в Додатку 2).

Апостол також вказав день, коли це сталось: **день Приготовлення Пасхи** (Ів. 19:14а). У цьому контексті йдеться про день приготування до суботи у складі восьмиденного святкування (див. Ів. 19:31; Мр. 15:42; Лк. 23:54). Іван навіть зазначив час, коли це сталось: **година була—близько шостої** (Ів. 19:14б). Очевидно, Іван користувався римською системою розрахунку часу. За цими розрахунками, «шоста година» відповідає 06:00. Позаяк Іван сказав «близько шостої», це може бути й дещо пізніше, але все ще був ранок, коли Пилат поступився натовпу.

За юдейськими розрахунками новий день починався із заходом сонця; за римськими—опівночі (як і в наш час). Марк, який вживав юдейську систему, написав, що Ісуса розп'яли о *третьій годині* (Мр. 15:25)—себто, о 09:00. Матвій, також користуючись юдейською системою, повідомив, що *з шостої по дев'яту годину* землю накрила темрява (Мт. 27:45; див. Мр. 15:33; Лк. 23:44)—

себто, з 12:00 по 15:00—після чого Ісус помер (Мт. 27:46–50; див. Мр. 15:34–37; Лк. 23:44–46). Єдиний спосіб узгодити «шосту годину» Івана з цією хронологією, це припустити, що він користувався римською системою розрахунку часу.

Пилат віддав Ісуса солдатам на розп'яття. Підготовка до Його страти потребувала деякого часу (див. Мр. 15:25), також того дня мали стратити ще двох людей. Позаяк Пилат виніс вирок Ісусові близько 06:00, між оголошенням вироку та фактичним розп'яттям Ісуса пройшло кілька годин. Легіонери продовжили фарсову «забаву», якою вони розважались раніше. Цього разу вони додали тростину, яка спочатку грала роль царського скіпетру, а потім нею били Ісуса (Мт. 27:30). Цього разу над Господом знущався та злузував «цілий відділ» охорони палацу (Мр. 15:16–19; див. Мт. 27:27–30).

Нарешті, все було готове для страти. Солдати **зняли з Нього [Ісуса] плаща, і зодягнули в одержу Його. І повели Його на розп'яття** (Мт. 27:31).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: СУД НАД ІСУСОМ (МТ. 26; 27; МР. 14; 15; ЛК. 22; 23; ІВ. 18; 19)

Ті з нас, хто спасенні Ісусовою кров'ю, дивляться на Його хрест із змішаними емоціями: сумом через Його страждання, але й радістю через отримане спасіння. У першому столітті, коли пересічна людина дивилась на хрест, вона не бачила нічого, крім агонії та ганьби (див. 1 Кор. 1:18; Гал. 3:13; Євр. 12:2). Одним із найбільших викликів для перших євангелістів було подолати глибоко вкорінене упередження, що Той, хто помер на римському хресті, не міг бути Спасителем. Павло писав про цей виклик: «... ми проповідуємо розп'ятого Христа: для юдеїв це—спокуса, а для греків—безумство» (1 Кор. 1:23; УБТ).

Той факт, що Христос помер як засуджений на страту злочинець, й досі залишається перешкодою для віри деяких людей. Опоненти християнства вказують на той факт, що Ісуса на смерть осудили як юдеї, так і римляни. Вони наполягають на тому, що безглуздо вважати, що Той, кого було засуджено як релігійним, так і політичним істеблїшментом Його часу, міг би бути Спасителем

світу. Аби відповісти на ці закиди, нам треба мати ясне розуміння того, що відбувалось під час судового процесу над Христом. Ми мусимо зрозуміти, як стало можливим, що невинну Людину засудили на смерть.

У цьому дослідженні ми зосередимось на специфічних аспектах юдейського та римського суду над Ісусом: ми дослідимо мотиви тих, хто судили Господа. Ми згадаємо порушення судочинства, які при цьому відбувались. Ми побачимо, що замість того, щоб довести, що Ісус не був Божим Сином, ці суди по суті показали, що Він був Ним.

Панування упереджень (синедріон)

Почнімо з «суду» над Ісусом перед синедріоном. Юдейські начальники прагнули не справедливості й законності, а обґрунтування—юридичного обґрунтування рішення, яке вони ухвалили кількома тижнями раніше (Ів. 11:47–53, 57). «[Саймон] Грінліф, професор Гарварду й відомий американський юрист (1846), вважав те, що зробили з Ісусом [юдеї], вбивством під виглядом законного вироку» (Реймонд Е. Браун/Raymond E. Brown).

Навіть для тих, хто має поверхове уявлення про судочинство, має бути очевидним, що юдейський «судовий процес» над Ісусом був фарсом. Матвій викрив упередженість Кайяфи та його прибічників: «А первосвященики та весь синедріон шукали на Ісуса неправдивого свідчення, щоб смерть заподіяти Йому, і не знаходили, хоч кривосвідків багато підходило» (Мт. 26:59, 60а). Закон Мойсея дуже чітко висловлювався щодо гріху неправдивого свідчення (2 М. 20:16; див. 5 М. 19:15–21).

Нечесність синедріону також очевидна з того, як вони привели Христа до Пилата. Вони перестрибнули з релігійного звинувачення в богохульстві (Мт. 26:65, 66) на політичне звинувачення в закликах до бунту (Лк. 23:2). До того ж, юдейський суд не надав Пилатові жодних свідчень на користь цих звинувачень. Упродовж римського судового процесу (про який йтиметься пізніше) члени синедріону постійно поводитись непослідовно:

- Вони звинуватили Ісуса в богохульстві, а потім, по суті, самі заперечили, що Єгова був їхнім Царем (див. Ів. 19:15)—що було тотожне богохульству.

- Вони звинуватили Ісуса в тому, що Він нібито підбурював до бунту (див. Лк. 23:5), а потім самі підмовили натовп до непокори Пилатові (Мт. 27:24).
- Вони сказали, що Ісуса не можна відпускати, бо Він повинен у державній зраді (Лк. 23:2), а потім вимагали звільнити Варавву, який скоїв злочини проти римської влади (Мр. 15:7, 11).

Проблема була не в юдейській судочинній системі; проблема була в серцях тих, хто провадив закон тієї доленосної п'ятниці. Юдейську судочинну систему було визнано однією з найгуманніших у світі. Життя будь-якого ізраїльтянина вважалось настільки цінним, що для його захисту, незалежно від того, наскільки жадливим був злочин, вимагалось дотримання усіх процедур закону. У другому столітті усні передання щодо юдейської судочинної системи було записано в книгу, що отримала назву *Мішна*.⁴ Хоча є деякі питання стосовно того, які закони діяли, коли судили Ісуса, на думку більшості дослідників, у ті часи існували такі юридичні запобіжники:

- Справи, що передбачали смертний вирок, слід було розглядати тільки вдень.⁵ Це мало запобігти перевтомі, яка в свою чергу могла вплинути на рішення суду.
- Судді мусили сумлінно шукати всякий спосіб виправдати підсудного замість того аби намагатись звинуватити його за будь-яку ціну.⁶
- Одноголосне рішення про страту анулювало звинувачення.⁷ Одноставне голосування означало б не зважене рішення зібрання розсудливих чоловіків, а рішення натовпу.
- Рада не мала права оголосити людину винною, а потім того ж дня винести їй смертний вирок.⁸ Члени судової ради мали піти додому й поміркувати над своїм вердиктом.

⁴*Мішна* (також іноді пишеться як «*Мішнах*»), наряду з *Гемарою* (пізніші коментарі до *Мішни*) входить до *Талмуду*, який досі визначає життя юдеїв.

⁵*Мішна*, Сангедрін, 4.1.

⁶див. Там само, 4.1; 4.5; 5.4.

⁷Там само, 4.1.

⁸Там само, 4.1; 5.5.

- Первосвященик, який був головою ради, не мусив висловлювати свою думку щодо справи вголос, позаяк його вплив був таким великим, що міг позначитись на рішенні молодших членів ради.⁹

Утім під часу юдейського «судового процесу» над Ісусом усі ці базові засади були знехтувані:

- Його судили й визнали винним вночі (Мт. 26:57, 66; 27:1).
- Судді навіть не намагались довести Його невинність, але були зацікавлені лише в тому, аби визнати Його винним (Мт. 26:59).
- Рішення ради проти Ісуса, судячи з усього, було одноголосним (Мр. 14:64; Лк. 22:70, 71; див. Мт. 27:1; Мр. 15:1; Лк. 23:1). (Пізніше Лука зазначив, що один із членів ради, Йосип із Ариматеї, «не пристав до ради та чину їх» [Лк. 23:51]. Можливо, Йосип був відсутній, коли відбувався суд, або Марк і Лука вжили слово «ввесь» у значенні «переважна більшість»).
- Вердикт та вирок були винесені тієї самої ночі (Мт. 26:65, 66; 27:1).
- Первосвященик першим оголосив свій вердикт, а потім закликав інших ухвалити його (Мт. 26:65, 66).

Якщо вважати дані Біблії про юдейський суд над Ісусом достовірними, тоді питання *не в тому, чи відбувались під час його якісь процедурні порушення*—а в тому, *скільки їх мало місце*. Деякі дослідники нараховують щонайменше двадцять сім порушень закону (Корлі/Corley). Окрім згаданих, до цього списку можна додати й такі:

- Судовий процес відбувався в домі первосвященика.¹⁰
- Судовий процес відбувався під час свята.¹¹
- Ісуса засудили на підставі того, що Він говорив богозневагу, проте Його слова не відповідають визначенням юдейського

⁹ див Там само, 4.2.

¹⁰ Мшна, Сангедрін, 11:2.

¹¹ Там само, 4.1.

поняття «богохульства». В якості законного запобіжника, рабини дали дуже вузьке визначення цього слова. Згідно з Законом, «богохульством» називали те, коли проклинали Бога (3 М. 24:15, 16); згідно з рабинами, богохульник вважався винним, якщо при цьому він чітко промовляв ім'я Бога.¹²

Знову ж таки, проблема була не в юдейській судочинній системі, а в тих людях, які її провадили. Юдеї не судили Ісуса, а потім визнали винним. Радше, вони визнали Його винним, а потім вже судили. Будь-яке неупереджене читання євангельських оповістей про судовий процес над Ісусом, який провадив синедріон, призводить лише до одного вердикту: «Не винен!»

Дехто з тих, хто наполягає на тому, що юдейський суд не міг діяти настільки несправедливо, ставлять під сумнів достовірність євангельських свідчень про судовий процес юдеїв над Ісусом. Ймовірно, ці скептики не знають про численні усвідомлені порушення судочинства—навіть «релігійними трибуналами»—якими рясніє історія людства. Автори Євангелій були богонатхненими, а тому записали правду, і нічого окрім правди.

Панування політики: Пилат

Тепер перейдемо до римського суду. Процес над Ісусом у Пилата почався з дотриманням усіх вимог римського судочинства. Для Римської імперії домінування закону було дуже важливим; «У Римлян був девіз: “Нехай здійсниться правосуддя, навіть якщо згине світ!”»¹³ Знавці запевняють, що «суд над Христом перед Пилатом мав усі риси звичайного провінційного судового процесу, який відбувався за *cognition* (особистого розгляду) губернатора» (Шервін-Вайт). Базова процедура мала такий вигляд:

- Губернатор одноосібно відповідав за розгляд справи; суду присяжних не було.
- Губернатор вислухував обвинувачення.
- Губернатор допитував підсудного.

¹²Там само, 7.5.

¹³Вірсбі (Wiersbe).

- Губернатор звертався до радників, якщо відчував у тому потребу.
- Після закінчення розслідування, губернатор сідав на судейське місце й оголошував свій вердикт. «Римське право вимагало, щоб магістрат виголошував смертний вирок, знаходячись на судейському місці» (Корлі).

На перших етапах римський судовий процес над Ісусом відбувався за такою процедурою:

- Ісуса привели до Пилата (Мт. 27:2; Мр. 15:1; Лк. 23:1); губернатор був єдиною особою, відповідальною за здійснення законності.
- Юдейські начальники виголосили перед Пилатом свої обвинувачення (Ів. 18:29, 30; Лк. 23:2).
- Пилат допитав Ісуса (Мт. 27:11; Мр. 15:2; Лк. 23:3; Ів. 18:33–38).
- Те, що Пилат відіслав Ісуса до Ірода, можна розглядати як раду з іншими щодо справи (Лк. 23:15).
- Судейське місце згадується кілька разів (Мт. 27:19; Ів. 19:13); Пилат говорив як офіційний представник Риму. «Коли Понтій Пилат сів [на судейське місце], він був Римом» (Вангерін).

Проблема була не в тому, що Пилат не слідував процедурним вимогам. Проблема полягала в тому, що після того, як він оголосив свій вердикт, він не зміг відстояти його. Після того як він допитав Ісуса, він повернувся до обвинувачів та сказав: «Я не знаходжу жадної провини в Цій Людині» (Лк. 23:4; див. 23:14). Саме тоді він мав би звільнити Ісуса—проте він не зробив того.

Під час судового процесу Пилат неодноразово публічно визнавав, що Ісус «Не винен!»:

«Я не знаходжу жадної провини в Цій Людині» (Лк. 23:4).

«... я ... не знаходжу в Людині Оцій ані однієї провини такої, що ви оскаржаєте» (Лк. 23:14).

Він же втретє промовив до них: «Яке ж зло вчинив Він? Я нічого, що на смерть заслуговувало б, на Нім не знайшов ...» (Лк. 23:22).

Пилат ... до юдеїв знов вийшов, та й каже до них: Не знаходжу я в Ньому провини ніякої (Ів. 18:38).

Тоді вийшов назовні ізнову Пилат та й говорить до них: Ось Його я виводжу назовні до вас, щоб ви переконались, що провини ніякої в Нім не знаходжу (Ів. 19:4).

Пилат каже до них: ... провини я в Нім не знаходжу! (Ів. 19:6б).

Одним із базових принципів правосуддя є заборона «повторного звинувачення». Інакше кажучи, закон забороняє повторно звинувачувати людину в злочині, в якому її звинувачували раніше й визнали невинною. У випадку з судом над Ісусом, мало місце не просто *повторне*, а *тричі повторне* звинувачення ... й навіть більше.

З того моменту, як Пилат не зміг відстояти свій перший вердикт «не винен», у тому судочинстві вже не було місця правосуддю. Губернатор знав, чому синедріон прагнув Ісусової смерті (Мт. 27:18; Мр. 15:10), але так і не звільнив Його. Він розумів, що Христос був невинним, але все одно наказав бичувати Його. Він знав, що Ісус не зробив нічого вартого смерті, але все одно дозволив Його розп'яти. Пилат учинив так через міркування політичної доцільності—але від того його вчинки не стали правильними. Коли юдеї стали тиснути на нього сильніше, «Ісуса перекидали від одного державника до іншого з невиправданим поспіхом» (Гестер), допоки нарешті Пилат не віддав Його, «щоб розп'ятий був» (Мт. 27:26). Самий той факт, що було близько 06:00, коли Пилат віддав Ісуса на розп'яття, промовляє про те, що вся процедура була сумбурною та поспішною.

Пилат *не* судив і *не* визнав Ісуса винним. Радше, римський губернатор оголосив Його невинним—раз за разом. Упродовж судових процесів та наступних подій ті, хто були поряд з Ісусом, знали, що Він був невинним. (Той факт, що Його вороги шукали

«неправдивих свідчень» проти Нього [Мт. 26:59], є доказом того, що вони знали, що неможливо знайти жодного *правдивого* свідчення, аби звинуватити та осудити Його). Пилат знав, що Він був невинним. Пилатова дружина знала, що Він був невинним (Мт. 27:19). Ірод знав, що Він був невинним (Лк. 23:15). Юда, який зрадив Його, знав, що Він був невинним (Мт. 27:4). Один із розбійників, розп'ятих із Ісусом, знав, що Він був невинним (Лк. 23:41). Навіть відповідальний за проведення розп'яття центуріон знав, що Він був невинним (див. Мт. 27:54; Мр. 15:39).

Висновок

Чого Пилат та юдеї не розуміли, так це того, що коли Ісус стояв перед ними для суду, вони також стали на суд перед Ним. Вони не лише засудили Ісуса, але своїми рішеннями вони винесли вирок собі. Кількома роками пізніше Пилат втратив свою посаду й вчинив самогубство; кількома десятиліттями пізніше місто Єрусалим було зруйновано.

Смерть Юди: самогубство (Мт. 27:3–10; див. Дії 1:18, 19)

Євангеліє від Матвія 27:3–10

³Тоді Юда, що видав Його, як побачив, що Його засудили, розкаювся, і вернув тридцять срібняків первосвященикам і старшим, ⁴та й сказав: Я згрішив, невинну кров видавши. Вони ж відказали: А нам що до того? Дивись собі сам... ⁵І, кинувши в храм срібняки, відійшов, а потому пішов, та й повісився... ⁶А первосвященики, як взяли срібняки, то сказали: Цього не годиться покласти до сховку церковного,—це ж бо заплата за кров. ⁷А порадившись, купили на них поле гончарське, щоб мандрівників ховати, ⁸чому й зветься те поле полем крові аж до сьогодні. ⁹Тоді справдилось те, що сказав був пророк Єремія, промовляючи: І взяли вони тридцять срібняків, заплату Оціненого, що Його оцінили сини Ізраїлеві, ¹⁰і дали їх за поле гончарське, як Господь наказав був мені.

Ми вже бачили, що Пилат неохоче поступився вимогам юдеїв і наказав розп'яти Ісуса. Якогось часу, коли ще тривав суд над Ісусом, Юда—який зрадив Ісуса—вчинив самогубство.

Зіставимо, як померли Юда й Ісус. Юда повісився; Ісуса розп'яли на хресті. Юда вкоротив собі життя власними руками; Ісус загинув від рук ворогів. Юду звинуватило й засудило власне сумління, тоді як Ісуса звинуватили юдеї, а смертний вирок виніс Пилат. Утім на особливу увагу заслуговує той факт, що Юдина смерть була *трагедією*, а Ісусова смерть була *тріумфом*: Юда помер як нерозкаяний самогубець, а Ісус помер як безгрішний Божий Син.

Ми не впевнені щодо того, коли саме мало місце самогубство Юди. В книзі Матвія 27 про нього повідомляється одразу після того, як «первосвященики й старші ... Пилату намісникові віддали [Ісуса]» (Мт. 27:1, 2)—і, можливо, тоді воно й сталось. Утім зауважте, що, коли Юда **вернув тридцять срібняків первосвященикам і старшим**, вони перебували не перед судейським місцем Пилата, а в **храмі** (Мт. 27:3, 5). Можливо, що після того як губернатор погодився, що Ісус має померти, і поки готувались до страти, первосвященики поспішили до храму до своїх ранкових обов'язків—і саме там знайшов їх Юда. (Пізніше первосвященики вже були біля Голгофи [Мт. 27:41]. Якщо вони повернулись до храму на годину чи дві, то опісля вирушили до місця страти).

Якогось часу, коли над Ісусом тривав суд, **Юда ... побачив, що Його засудили, та розкаявся** (Мт. 27:3а). Очевидно, те, що Христа засудили на смерть, було неочікуваним для Юди. Можливо, він вважав, що позаяк Ісус був невинним (Мт. 27:4), арешт не міг заподіяти йому шкоди—тоді як він сам збагатиться на тридцять сиклів. Але, коли стало очевидно, що Ісус помре, в Юді прокинулось запізніле сумління.

Юда знайшов священиків у храмі біля скарбниці («сховку») й спробував повернути їм гроші, отримані за зраду Ісуса (Мт. 27:3б), але вони відмовились. Він сказав: **Я згрішив, невинну кров видавши** (Мт. 27:4а). На те вони з відразою відповіли: **А нам що до того? Дивись собі сам** (Мт. 27:4б). Зрадників зневажають, зокрема й ті, кому вони прислуговуються.

Вражений незворушністю їхніх холодних, закам'янілих сердець, Юда кинув гроші на холодну кам'яну підлогу та **пішов** (Мт. 27:5а)—проте куди йому було йти? Юдейські ієрархи відкинули його, піти до решти апостолів він не міг. У своїй уяві я бачу, як Юда, спотикаючись, іде вуличками Єрусалиму у південному напрямку, продирається крізь натовп, що святкує Пасху, коли

нарешті приходять до гончарського поля за південними стінами міста. Там він **повісився** (Мт. 27:56).

Після того як Юда пішов, первосвященики почали радитись, що їм слід робити з тими тридцятьма срібниками. Вони сказали: **Цього не годиться покласти до сховку церковного,—це ж бо заплата за кров** (Мт. 27:6). Слово, перекладене як «не годиться», грецькою звучить як «незаконно». В Старому Заповіті немає настанови щодо цього, отже, ймовірно, тут йдеться про одну з людських заповідей. Дж. Макґарві так коментує їхнє рішення:

У них було дійсно дивне сумління, яке дозволило їм взяти Господні гроші ... й заплатити ними за кров, але після цього відмовитись повернути їх до скарбниці! До того ж, не менш дивною була їхня логіка. Якщо гроші, які вони дали Юді, були витрачені на арешт справжнього злочинця, то вони були заплатою за справедливий суд, а зовсім не за кров.

Ці начальники ухвалили придбати на ті гроші **поле гончарське** (Мт. 27:7а), яке, вочевидь, було земельною ділянкою, що слугувала якомусь гончареві джерелом глини. На думку деяких коментаторів, тут йдеться про купівлю поля в якогось гончара, що вже перестав ним користуватись. Інші вважають, що «гончарське поле» є просто назвою поля, яке не має ніякого відношення до якогось гончара. З четвертого століття існує повір'я, що це ділянка на південному схилі східного краю Гінномської долини, на південь від Єрусалиму.

Позаяк таке поле не годилось для землеробства, його можна було придбати задешево. Юдейські начальники купили його, **щоб мандрівників ховати** (Мт. 27:7б). «Мандрівниками», вочевидь, називали не-юдеїв, які помирали під час відвідування Єрусалиму. Ховати померлих язичників на юдейських кладовищах не годилось.

Матвій додає: **чому й зветься те поле полем крові аж до сьогодні** (Мт. 27:8). Себто, те поле стали називати «полем крові», позаяк його придбали за «ціну крові» (Мт. 27:6). Фраза «аж до сьогодні» вказує на те, що між тією подією та часом, коли Матвій написав про нею, проминуло чимало років (близько тридцяти).

За своїм звичаєм, Матвій також зауважив, що цей інцидент став виповненням давнього пророцтва:

Тоді справдилось те, що сказав був пророк Єремія, промовляючи: І взяли вони тридцять срібняків, заплату Оціненого, що Його оцінили сини Ізраїлеві, і дали їх за поле гончарське, як Господь наказав був мені (Мт. 27:9, 10).

Ми не знайдемо у книзі пророка Єремії слів із віршів 9 і 10, проте вони співзвучні зі словами з книги пророка Захарія (Зах. 11:12, 13). Є декілька різних припущень, аби пояснити цю невідповідність. Можливо, Єремія *говорив* ті слова, які пізніше записав Захарій. Єремія промовляв до Вавилонського полону, тоді як служіння Захарія було після нього. Втім дещо з того, що говорив, але не записав Єремія, могли передавати усно—або ж Святий Дух міг повідомити те Захарію. Також можливо, що про Єремію тут згадується тому, що натхнені слова Єремії про гончара (Єр. 18:1–6; 19:1–13) й купівлю поля (Єр. 32:9), вплинули на Захарія. Існують і інші пояснення. На думку МакГарві, ранній переписувач міг ненароком замінити «Захарій» на «Єремія». В гебрійському написанні для цього було достатньо поміняти усього дві літери.

Книга Матвія є єдиною з Євангельських оповістей, яка повідомляє про смерть Юди; але пізніше про неї згадує Лука в книзі Дій, коли розповідає про заміну Юді:

«... Юд[а] ... показав дорогу для тих, хто Ісуса схопив... І він поле набув за заплату злочинства, а впавши сторчма, він тріснув надвоє, і все нутро його вилилось... І стало відоме це всім, хто замешкує в Єрусалимі, тому й поле те названо їхньою мовою Акелдама, що є Поле крови» (Дії 1:16–19).

Критики хапаються за ці, як вони вважають, невідповідності між двома повідомленнями: (1) Матвій сказав, що цю землю купили священики (Мт. 27:7), а Лука написав, що її придбав Юда (Дії 1:18). (2) Матвій сказав, що Юда сам повісився (Мт. 27:5), тоді як Лука зауважує, що Юда помер через те, що «впав сторчма» (Дії 1:18). (3) Матвій сказав, що те поле назвали «полем крови» через те, що його придбали за заплату крови (Мт. 27:6, 8), а з розповіді Луки випливає, що воно отримало цю назву через те, що там пролилась Юдина кров (Дії 1:18, 19). Утім узгодити ці дві версії не

складає проблеми.

По-перше, позаяк священники купили те поле на Юдині гроші, технічно це була його купівля та його власність.

По-друге, ймовірно, Юда повісився на дереві, що було на гончарським полі. Позаяк контакт із мертвим тілом робив юдея ритуально нечистим, ніхто не торкався його (зокрема упродовж свята). Якоїсь миті Юдине тіло, що вже почало розкладатися, впало на землю й луснуло. Ця обставина зробила цю ділянку ще більше небажаною для купівлі, що пояснює її ціну лише в тридцять срібняків.

По-третє, було *дві* причини, чому та ділянка звалась «полем крові». Матвій навів одну з них, Лука—другу.

Поєднання двох повідомлень ще більше підкреслює те, що Юдина смерть була *трагедією*. Ісус сказав: «... горе тому чоловікові, що видасть Людського Сина! Було б краще йому, коли б той чоловік не родився» (Мт. 26:24). У молитві до Бога Ісус назвав Юду «сином погибелі» (Ів. 17:12; УБТ)—себто «призначеним на загибель» (УБО). Пізніше Петро сказав, що «Юда від нього [апостольства] відпав, щоб іти в своє місце» (Дії 1:25). Обраний Господом через свій потенціал для добра, Юда сплюндрував ці можливості та помер як зрадник-самогубець.

А якби Юда не вбив себе? Якби він пізніше благав прощення? Тоді Ісус прийняв би Його—як Він прийняв Петра, який відрікся був від Нього. То чому ж Юда не віддав себе на Божу милість? Можливо, відповідь міститься у грецькому слові, перекладеному в Матвія 27:3 як «розкаявся»: «Тоді Юда ..., як побачив, що Його засудили, розкаявся»

В українських перекладах Івана Огієнка та Рафаїла Турконяка написано, що Юда «розкаявся», втім грецький текст не містить тут звичайного слова із значенням «розкаятись». Дієслово, яке означає «розкаятись», це μετανοέω (*метаноео*). Це складене грецьке дієслово, яке поєднує в собі слова «після» (μετά, *мета*) та «думка» (νόημα, *ноема*). Воно буквально означає «після-думка» й означає *змінення* мислення. В контексті людини *метаноео* зазвичай вказує на значне змінення серця. Покаяння—це «змінення мислення» (див. Євр. 12:17), яке призводить до змінень у житті (Дії 26:20). На загал це поняття означає «змінення думки про *гріх*»—рішення припинити грішити в цілому й/або припинити чинити конкретний гріх.

Проте в Матвія 27:3 ужито не *μετάνοιο*, а *μεταμέλομαι* (*метамеломай*), що означає смуток через скоєний вчинок, але не щиросерде покаяння з глибини душі (порівняйте два види «смутку» з 2 Кор. 7:10). Отже, те, що відчував Юда, можна перекласти як «засмутився», або «відчув докори сумління». В англomовній версії АВ (яка містить пояснення сучасною мовою) пропонується таке визначення цього слова:

Коли Юда, який зрадив Його, побачив, що [Ісуса] засудили на смерть, [Юда був вражений тим і розхвилювався через скоєну дурість; і] через докори сумління [які дещо переважали егоїстичний страх наслідків] повернув тридцять срібняків

Юдине сумління мучило його, але не змінило його. Він був приголомшений смутком, але не розкаянням. Коли він залишив віру та закам'янів у своєму серці, він утратив надію. Його збентежений розум не бачив жодного іншого виходу зі складної ситуації, крім смерті. Дослідники самогубств кажуть, що жертви часто вбачають у смерті єдине розв'язання свого становища. Ті, хто вірять в милосердного Бога, знають, що вони завжди мають інший варіант: сповідати свої гріхи, попросити Бога простити їх та почати життя з нового аркушу. Юдине самогубство знаменувало трагічний кінець змарнованого життя.

ПІДРОЗДІЛ V

СМЕРТЬ ТА ПОГРЕБІННЯ

Містить гармонію

Мт. 27:31б–66

Мр. 15:20б–47

Лк. 23:26–56

Ів. 19:17–42

П'ЯТНИЦЯ: ДЕНЬ ІСУСОВОЇ СМЕРТІ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Апостол Іван сказав, що якби про все те, що чинив Ісус, «написати, ... зокрема про кожне, той сам світ не вмiстив би написаних книг» (Ів. 21:25). Так само навряд чи світ вмiстив би все, що було написано про єдину подію в житті Христа: Його смерть на хресті. Ці кілька годин надихнули написати величезну кількість книг, проповідей, пісень, картин та інших витворів мистецтва.

Вплив хреста не дивує, якщо ми пам'ятатимемо, що все в Ісусовім житті вказувало на Його смерть (див. Мт. 1:21; Лк. 1:31; 2:30, 35). Багато разів Він провіщав Свою смерть (див. Мт. 16:21; 17:22, 23; Лк. 18:31–33). За кілька місяців до неї Він «постановив піти в Єрусалим» (Лк. 9:51), де, як Він знав, Він мав померти. Шість годин Христа на Голгофі (Мр. 15:25, 33, 34, 37) стали кульмінацією Його служіння.

Смерть Ісуса: розп'яття (Мт. 27:31б–56; Мр. 15:20б–41; Лк. 23:26–49; Ів. 19:17–30)

Ми зупинились на тому, що почались приготування до розп'яття Ісуса: слід було дати деякі настанови, ознайомити солдатів із деталями страти (див. Ів. 23; Мт. 27:54), написати табличку (Мт. 27:37), та завершити необхідну паперову роботу. До Риму слід було послати звіти про судочинства його урядовців. Нарешті, до 09:00 все було готове, й процесія вирушила в північному напрямку.

Дорога на Голгофу (Мт. 27:31б–34;
Мр. 15:20б–22; Лк. 23:26–33; Ів. 19:17)

Євангеліє від Матвія 27:31б–34

³¹А коли назнущалися з Нього, зняли з Нього плаща, і зодягнули в одержу Його. І повели Його на розп'яття.

³²А виходячи, стріли одного кірінеянина,—Симон на ймення,—його змусили нести для Нього хреста.

³³І, прибувши на місце, що зветься Голгофа, цебто сказати Череповище, ³⁴дали Йому пити вина, із гіркотою змішаного, та, покуштувавши, Він пити не схотів.

Євангеліє від Марка 15:20б–22

^{20б}І Його повели, щоб розп'ясти Його.

²¹І одного перехожого, що з поля вертався, Симона Кіріянеянина, батька Олександра та Руфа, змусили, щоб хреста Йому ніс.

²²І Його привели на місце Голгофу, що значить Череповище.

Євангеліє від Луки 23:26–33

²⁶І як Його повели, то схопили якогось Симона із Кірінеї, що з поля вертався, і поклали на нього хреста, щоб він ніс за Ісусом.

²⁷А за Ним ішов натовп великий людей і жінок, які плакали та голосили за Ним. ²⁸А Ісус обернувся до них та й промовив: Дочки єрусалимські, не ридайте за Мною,—за собою ридайте й за дітьми своїми! ²⁹Бо ось дні настають, коли скажуть: Блаженні неплідні, та утроби, які не родили, і груди, що не годували... ³⁰Тоді стануть казати горам: Поспадайте на нас, а узгір'ям: Покрийте нас! ³¹Бо коли таке роблять зеленому дереву, то що буде сухому?

³²І вели з Ним також двох злочинників інших, щоб убити.

³³А коли прибули на те місце, що звуть Череповище, розп'яли тут Його та злочинників,—одного праворуч, а одного ліворуч.

Євангеліє від Івана 19:17

¹⁷І, ніши Свого хреста, Він вийшов на місце, Череповищем

зване, по-гебрейському Голгофа.

Імовірно, цю процесію очолював сотник, що був відповідальний за проведення страти (див. Мт. 27:54). За сотником ішли засуджені на смерть: Ісус та двоє звичайних злочинців (Лк. 23:32). За ними йшли солдати, які підганяли їх списами. Замикала цю ходу звичайна юрба, яку приваблювали драматичні події. Імовірно, більшість людей керувались нездоровим інтересом, але деякі жінки плакали (Лк. 23:27).

За звичаєм, хода почалась з того, що Ісус **[по]ніс Свого хреста** (Ів. 19:17). «Позаяк вага цілого хреста складала більше 136 кг», імовірно, «що несли лише поперечну колоду», яка важила «від 34 до 57 кг».¹ Ісус був не в силах нести таку вагу впродовж усього шляху. Після безсонної ночі, постійних знущань та римського бичування, очевидно, Він знепритомнів. Він мав сильне тіло— позаяк неодноразово проходив пішки всю Палестину—але, як і ми, був вразливим до фізичних страждань (див. Ів. 1:14а; Євр. 4:15). Солдати мусили знайти заміну: **одного перехожого, що з поля вертався, Симона Кірінеянина, батька Олександра та Руфа, змусили, щоб хреста Йому ніс** (Мр. 15:21).

Кірінея була столицею Кірінаїки, області на півночі центральної Африки (сучасна Лівія). Кірінейські юдеї мали свою синагогу в Єрусалимі (Дії 6:9). Імовірно, цей Симон повертався в місто для ранкової молитви, коли солдати схопили його. За Римським законом, солдати мали право примушувати місцевих мешканців допомагати їм (див. Мт. 5:41).

Той факт, що Марк згадав двох Симонових синів, можливо, свідчить про те, що він сподівався, що його читачі впізнають ті імена. Можливо, Руф є той самий Руф, про якого згадує в своєму посланні до римлян 16:13 Павло. Можливо, що серед навернених у день П'ятидесятниці було чимало кірінейських юдеїв (Дії 2:10, 37, 41). Пізніше християни з Кірінеї понесли по світу добру звістку про Ісуса (Дії 11:20).

Після того як колоду переклали з Ісусових плечей на Симонові, хода продовжила свій рух (Лк. 23:26). Хоча існує традиційно визна-

¹Вільям Д. Едвардс та ін. (William D. Edwards, Wesley J. Gabel, and Floyd E. Hosmer).

ний шлях Ісуса до місця страти (Via Dolorosa, що означає «Шлях Скорботи»), ми не знаємо його достеменно. Римські солдати часто обирали окружний шлях до місця страти—як наочне нагадування про наслідки непокори Риму.

Імовірно, рух процесії уповільнював натовп на вулицях, позаяк місто було переповнене прочанами, які прибули на свято. В якийсь момент—можливо, під час зупинки—Ісус зібрався з силами та звернувся до жінок, які плакали:

Дочки єрусалимські, не ридайте за Мною,—за собою ридайте й за дітьми своїми! Бо ось дні настають, коли скажуть: Блаженні неплідні, та утроби, які не родили, і груди, що не годували... Тоді стануть казати горам: Поспадайте на нас, а узгір'ям: Покрийте нас! Бо коли таке роблять зеленому дереву, то що буде сухому? (Лк. 23:28–31).

Ісус говорив про майбутню осаду та руйнування Єрусалима (66–70 рр. н.е.) Ця трагічна подія буде вдвічі важкою для тих, хто має маленьких дітей. Як *правило*, ті, що мають дітей, вважались благословенними Богом (див. Пс. 126[127]:3), утім Ісус говорив про *виняток* із правила. Вірш 30 є цитатою з книги пророка Осії 10:8, крику відчаю людей, які прагнуть *хоч якого* захисту.

Останнє речення Христа означає, що якщо римляни так поводитись із «зеленим деревом» (Ісусом), то уявіть, як вони поводитимуться з «сухим [деревом]» (Єрусалимом). Погляньмо на це з іншого боку: якщо римляни вчинили таке з Ісусом, який був *невинним* у бунті проти Риму, то вони вчинять набагато жахливіші речі з Єрусалимом, коли його мешканці будуть справді *винними* в такому бунті (як це сталось у 60-х роках). Христова аналогія ґрунтувалась на тому факті, що зелені дерева є живими, а сухі—мертвими: Він був живим духовно, тоді як Єрусалим був мертвим.

Якщо ця хода зупинилась через переповнені вулиці, незабаром вона продовжила свій рух. Місцем її призначення була ділянка, відведена під розп'яття: **місце, Череповищем зване, по-гебрійському Голгофа** (Ів. 19:17; див. Мт. 27:33; Мр. 15:22; Лк. 23:33а).

Голгофа була «поза брамою» (Євр. 13:12), «близько від міста»

(Ів. 19:20), очевидно, біля жвавої дороги (див. Мт. 27:39; Мр. 15:29). На думку більшості коментаторів, вона була одразу за північною стіною міста, поруч з однією з доріг, що вели до Єрусалиму з півночі. Ймовірно, це місце було на деякій висоті, позаяк римляни прагнули, аби розп'яття слугувало наочним уроком для кожного, хто лише подумає про непокору. Там постійно височіли три стовпи, готові прийняти свої наступні жертви. Згідно з світською історією, вертикальний стовп (*stipes*) перебував в землі постійно, а поперечну колоду (*patibulum*) мусив до місця розп'яття нести приречений на страту.

Упродовж років на роль Голгофи претендували дві локації. Традиційно вважається, що це те місце, де в четвертому столітті побудували «Церкву Гроба Господня». В дев'ятнадцятому столітті Чарльз Гордон запропонував альтернативну локацію, відому сьогодні як «Голгофа Гордона» (або «Зелена гора»), що розташована в чверті милі на північний схід від Дамаської брами. З-поміж причин, чому Гордон відкинув традиційну локацію, було те, що за його часів ця місцевість була *всередині* міста. Він не розумів, що *за містом* ця місцевість була за часів Христа. Хоч би де було розташоване те місце, ми не знаємо напевне, чому воно називалось «Череповище». Дехто вважає, що кам'янисте утворення на Голгофі Гордона нагадує за формою череп, хоча ця похмура назва могла бути пов'язана з тим, що там відбувались страти. (Див. «Місто Єрусалим» та «Види Палестини» в Додатку 2).

Перші три години на хресті (початок)

(Мт. 27:35, 37–39; Мр. 15:23–29; Лк. 23:33, 38; Ів. 19:18–22)

Євангеліє від Матвія 27:35, 37–39

³⁵А розп'явши Його, вони поділили одежу Його, кинувши жереба.

³⁷І напис провини Його помістили над Його головою: Це Ісус, Цар Юдейський.

³⁸Тоді розп'ято з Ним двох розбійників: одного праворуч, а одного ліворуч. ³⁹А хто побіч проходив, Його лихословили та головами своїми хитали.

Євангеліє від Марка 15:23–29

²³І давали Йому пити вина, із миррою змішаного, але Він не прийняв. ²⁴І Його розп'яли, і поділили одягу Його, кинувши жереб про неї, хто що візьме. ²⁵Була ж третя година, як Його розп'яли. ²⁶І був написаний напис провини Його: Цар Юдейський.

²⁷Тоді розп'ято з Ним двох розбійників:—одного праворуч, а одного ліворуч Його. ²⁸І збулося Писання, що каже: До злочинців Його зараховано! ²⁹А хто побіч проходив, то Його лихословили, головами своїми хитали й казали: Отак! Ти, що храма руйнуєш та за три дні будуєш...

Євангеліє від Луки 23:33, 38

³³А коли прибули на те місце, що звуть Череповище, розп'яли тут Його та злочинників,—одного праворуч, а одного ліворуч.

³⁸Був же й напис над Ним письмом грецьким, латинським та гебрейським написаний: Це—Цар Юдейський.

Євангеліє від Івана 19:18–22

¹⁸Там Його розп'яли, а з Ним разом двох інших, з одного та з другого боку, а Ісуса всередині. ¹⁹А Пилат написав і написа, та й умістив на хресті. Було ж там написано: Ісус Назарянин, Цар Юдейський. ²⁰І багато з юдеїв читали цього написа, бо те місце, де Ісус був розп'ятий, було близько від міста. А було по-гебрейському, по-грецькому й по-римському написано.

²¹Тож сказали Пилатові юдейські первосвященники: Не пиши: Цар Юдейський, але що Він Сам говорив: Я—Цар Юдейський.

²²Пилат відповів: Що я написав—написав!

Нарешті процесія дісталась свого місця призначення. З в'язнів зірвали одяг і для притлумлення відчуттів їм запропонували трунок із вина, змішаного з помірним наркотиком (Мт. 27:34; Мр. 15:23). На думку деяких коментаторів, цей трунок готували єврейські жінки, а римські солдати дозволяли його як поступку євреям. Матвій пише, що то була суміш із кислого вина з гіркою («жовчу»; УБТ), а Марк—що воно було змішане з миррою.

Очевидно, ця суміш містила обидва ці гіркі інгредієнти. В цьому дослідженні мирра або миро (смирна) згадується кілька разів—у контексті дарів мудреців (Мт. 2:11) і в контексті підготовки Ісусового тіла до погребіння (Ів. 19:39). Окрім згаданих випадків, миро також використовували в складі деяких ліків. Спробувавши це знеболювальне, Ісус відмовився приймати його (Мт. 27:34). Він не хотів, аби Його відчуття були притлумлені, коли Він питиме чашу страждань (див. Ів. 18:11).

Після того **розп'яли тут Його та злочинників** (Лк. 23:33). Ранні читачі, які бачили на власні очі страти через розп'яття, розуміли, як багато містили ці слова. Поперечні колоди клали на землю. Грубі руки солдат кидали ув'язнених на землю й розпинали їх на колодах. Кількома глухими ударами живу плоть прибивали довгими залізними цвяхами до дерева: спочатку одну руку, потім іншу. Для того, аби прибити цвяхами жертву до колоди, було потрібне неабияке вміння: якщо зробити це неправильно, головки цвяхів проривались через плоть під вагою тіла. Археологічні знахідки свідчать про те, що «зазвичай цвяхи забивали радше крізь зап'ястки, ніж долоні».² У Новому Заповіті згадано про сліди від цвяхів на Ісусових «руках» (Ів. 20:25, 27; див. Лк. 24:39, 40), проте «в давнину зап'ясток вважали природною частиною руки».³

Коли приреченого на страту зафіксували цвяхами на колоді, солдати підіймали їх та прилаштували до вертикального стовпа. Після того як поперечна колода ставала на місце, коліна жертви згинали, а її стопи (аби голени) прибивали цвяхами до вертикального стовпа (див. Лк. 24:39, 40). Існували різні варіанти положення колін, залежно від того, чи була на вертикальному стовпі невеличка дерев'яна опора або мотузки—втім Біблія нічого не повідомляє нам про такі деталі.

Під час страти використовували кілька типів хрестів, зокрема у вигляді великої літери «Т», і латинський хрест більш знайомої нам форми: †. Також був і Х-образний хрест. Позаяк на Х-образному хресті не можна було помістити дощечку з написом над головою жертви, можна бути впевненим, що під час страти Ісуса такий хрест не використовували. У випадку з Т-образним хрестом попе-

²Едвардс, Габел та Госмер.

³Там само.

речну колоду прикріплювали зверху вертикального стовпа. Якщо ж використовували латинський хрест, поперечну колоду прилаштували спереду вертикального стовпа біля верху. «За часів Христа римляни в Палестині віддавали перевагу Т-образному хресту», втім «у різних географічних регіонах практики розп'яття часто варіювались».⁴ Згідно з ранніми неназваними переданнями, Ісуса стратили на латинському хресті. Можливо, в підтримку цього передання промовляє той факт, що над Ісусовою головою була прибита табличка з написом (Мт. 27:37; Лк. 23:38; див. Ів. 19:19).

Тоді розп'ято з Ним двох розбійників: одного праворуч, а одного ліворуч (Мт. 27:38; див. Мр. 15:27). Це стало виповненням пророцтва Ісаї 53:12 про те, що Месію буде **до злочинців ... зараховано** (Мр. 15:28; див. Лк. 23:33). Грецьке слово, перекладене як «розбійники» в Матвія 27:38, є формою множини від того слова, яким названо Варавву в Івана 18:40. Воно містить ідею жорстокості та насильства. На відміну від грецького іменника із значенням «зłodий»: κλέπτης (*клентес*), звідки ми маємо «клептоманія», це слово передбачає пограбування з застосуванням насильства (В. Е. Вайн). Можливо, ці два розбійники були причетні до того ж повстання, що й Варавва. Також можливо, що центральний хрест було призначено саме для цього відомого злочинця, поки натовп не став вимагати: «Візьми [Ісуса],—відпусти ж нам Варавву!» (Лк. 23:18).

Після того як трьох ув'язнених прибили до їхніх хрестів, відповідальному за страту треба було зробити ще дещо: прибити дощечки над їхніми головами. На тих дощечках було написано, в якому злочині проти народу були винні ті люди (див. Мт. 27:37; Мр. 15:26). Пилат велів написати на табличці, яку помістили над головою Ісуса: **«ЦЕ ІСУС НАЗАРЯНИН ЦАР ЮДЕЙСЬКИЙ»**. Це є повний напис, відновлений шляхом поєднання чотирьох Євангелій (Мт. 27:37; Мр. 15:26; Лк. 23:38; Ів. 19:19). Цей напис **було по-гебрейському, по-грецькому й по-римському написано** (Ів. 19:20):

⁴Там само.

ישוע הנצרי מלך היהודים

IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM

ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩΡΑΙΟΣ
Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ

Гebreйська мова (іврит) була мовою юдейської релігії, латинська— мовою римського закону, а грецька— мовою, якою послуговувались усі. Більшість із тих, хто проходили тією дорогою, могли читати принаймні однією з тих мов, якщо не всіма трьома.

Первосвященики обурились. Позаяк вони були поблизу хреста, а Пилат—ні, можливо, вони послали до нього сповістити про їхню незгоду, на що він дав свою відповідь. Також не виключено, що, хоча про цей інцидент не згадується аж до часу розп'яття, вони висловили свій протест ще в Пилатовій резиденції, коли вперше побачили цей напис. Первосвященики сказали Пилатові: **Не пиши: Цар Юдейський, але що Він Сам говорить: Я—Цар Юдейський** (Ів. 19:21; курсив додано). Втім губернатор відмовився змінювати напис. Він відповів: **Що я написав—написав!** (Ів. 19:22). Хоча це була маленька перемога, ймовірно, Пилат дуже тішився нею.

Це відбувалось якогось часу між сходом сонця та полуднем (Мр. 15:25). Трьох чоловіків розп'яли на римських хрестах. Тут і там по Голгофі були римські солдати, юдейські ієрархи, непоштива юрба та декілька Христових послідовників (Ів. 19:25). У такому оточенні пройшли шість годин Ісусових страждань—і Його смерть.

Джон Франклін Картер описує розп'яття як «найжорстокішу, найболіснішу, найпринизливішу, й найжахливішу страту давніх часів». Страту через розп'яття упродовж багатьох століть практикували перси, єгиптяни, вавилоняни, фінікійці та інші народи. Втім римляни «удосконалили його як вид тортур та смертну кару, аби воно призводило до повільної смерті з максимумом болю та страждань».

«Геніальність» цього виду тортур/страсти полягала в тому, що коли жертву прибавали цвяхами до хреста, не вражали жодного важливого органу. Таким чином смерть відбувалась повільно. Жертва могли залишатись живою іноді до трьох, а то й чотирьох діб. Рани вмираючої людини приваблювали комах та птахів. Увесь

цей час жертва потерпала від болю, лихоманки та спраги—доки, нарешті, приходила смерть як бажане полегшення.

Згідно зі статтею в *Журналі Американської медичної асоціації*, «смерті [під час розп'яття] сприяло чимало чинників». По-перше, «тривалість життя ... очевидно ... залежала від того, наскільки жорстоким та травматичним було попереднє бичування». Також, щодо самого розп'яття безпосередньо, пошкодження цвяхами нервів зап'ястків «викликало напади страшного болю в обох руках». Те саме стосувалось і ніг, коли ступні прибивали цвяхами до вертикального стовпа. Це супроводжувалось повільною, але безперервною втратою крові. Все це призводило до поступового знесилення розіпнутої людини.

Проте «основний [знесилувальний] ефект від розп'яття ... був від значного порушення дихання, зокрема видихання». Іншими словами, жертва практично не могла дихати. «Щоб видихнути, треба було підняти тіло, відштовхуючись [пронизаними цвяхами] ногами від стовпа та вигнувши лікті й [втягуючи] плечі». Це викликало розривний біль та судоми в м'язах. «Як результат, кожна спроба дихати ставала [все більше] агонізуючою та виснажливою». Виснаження жертви «згодом призводило до асфіксії»—смерті від нестачі кисню.

Перші три години на хресті (продовження)
(Мт. 27:35, 36, 39–44; Мр. 15:24, 29–32;
Лк. 23:34–37, 39–43; Ів. 19:23–27)

Євангеліє від Матвія 27:35, 36, 39–44

³⁵А розп'явши Його, вони поділили одягу Його, кинувши жереба. ³⁶І, посідавши, стерегли Його так.

³⁹А хто побіч проходив, Його лихословили, та головами своїми хитали, ⁴⁰і казали: Ти, що храма руйнуєш та за три дні будуєш,—спаси Самого Себе! Коли Ти Божий Син, то зійди з хреста! ⁴¹Так само ж і первосвященики з книжниками та старшими, насміхаючися, говорили: ⁴²Він інших спасав, а Самого Себе не може спасти! Коли Цар Він Ізраїлев, нехай зійде тепер із хреста,—і ми повіримо Йому! ⁴³Покладав Він надію на Бога, нехай Той Його тепер визволить, якщо Він угодний Йому. Бо

Він говорив: Я—Син Божий. ⁴⁴Також насміхалися з Нього й розбійники, що з Ним були розп'яті.

Євангеліє від Марка 15:24, 29–32

²⁴І Його розп'яли, і поділили одягу Його, кинувши жереб про неї, хто що візьме.

²⁹А хто побіч проходив, то Його лихословили, головами своїми хитали й казали: Отак! Ти, що храма руйнуєш та за три дні будуєш, ³⁰зійди із хреста, та спаси Самого Себе! ³¹Теж і первосвященики з книжниками глузували й один до одного казали: Він інших спасав, а Самого Себе не може спасти! ³²Христос, Цар Ізраїлев, нехай зійде тепер із хреста, щоб побачили ми та й увірували. Навіть ті, що разом із Ним були розп'яті, насміхалися з Нього...

Євангеліє від Луки 23:34–37, 39–43

³⁴Ісус же промовив: Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони! ... А як Його одіж ділили, то кидали жереба. ³⁵А люди стояли й дивились... Насміхалися з ними й старшини, говорячи: Він інших спасав,—нехай Сам Себе визволить, коли Він Христос, Божий Обранець! ³⁶І вояки глузували з Нього: приступаючи, оцет йому подавали, ³⁷і казали: Коли Цар Ти Юдейський,—спаси Себе Сам!

³⁹А один із розп'ятих злочинників став зневажати Його й говорити: Чи Ти не Христос? То спаси Себе й нас! ⁴⁰Обізвався ж той другий, і докоряв йому, кажучи: Чи не боїшся ти Бога, коли й сам на те саме засуджений? ⁴¹Але ми справедливо засуджені, і належну заплату за вчинки свої беремо,—Цей же жадного зла не вчинив. ⁴²І сказав до Ісуса: Спогадай мене, Господи, коли прийдеш у Царство Своє! ⁴³І промовив до нього Ісус: Поправді кажу тобі: ти будеш зо Мною сьогодні в раю!

Євангеліє від Івана 19:23–27

²³Розп'явши ж Ісуса, вояки взяли одіж Його, та й поділили на чотири частини, по частині на кожного вояка, теж і хітона. А хітон був не шитий, а витканий цілий відверху. ²⁴Тож сказали один до одного: Не будемо дерти його, але жереба кинемо на

нього, кому припаде. Щоб збулося Писання: Поділили одягу Мою між собою, і метнули про шату Мою жеребка. Вояки ж це й зробили...

²⁵Під хрестом же Ісуса стояли Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина. ²⁶Як побачив Ісус матір та учня, що стояв тут, якого любив, то каже до матері: **Оце, жоно, твій син!** ²⁷Потім каже до учня: **Оце мати твоя!** І з тієї години той учень узяв її до себе.

Шість годин, що Христос провів їх на хресті, природно поділяються на два тригодинні періоди: три години світла (Мр. 15:25, 33) і три години темряви (Мр. 15:33). Перший період тривав приблизно від 9:00 до полудня.

Згадану вище процедуру страти здійснювали чотири солдати (див. Ів. 19:23). За звичаєм, ті, хто це робили, забирали собі речі жертви. Солдати розділили верхній одяг Ісуса на чотири більшменш рівноцінні частини (Ів. 19:23а). Цей верхній одяг складався з Його верхньої довгої сорочки, покривала для голови, поясу та сандаль.

Утім вони не знали, як їм вчинити щодо одного предмету одягу: Його **хітона** (Ів. 19:23б). Грецьке слово χιτών (*хітон*) називало «одяг, що надягали безпосередньо на тіло». Солдати були спантелічені, бо цей предмет одягу **був не шитий, а витканий цілий відверху** (Ів. 19:23в). Зазвичай подібний предмет одягу складався з двох або більше частин тканини. Той факт, що цей хітон був «витканий цілий», додавав йому цінності. Подекуди його називають «єдиною цінною річчю, яку мав Господь». Можливо, то був подарунок від якогось шанувальника. Розірвати його на чотири частини означало б знецінити його.

Тож римські вояки сказали: **Не будемо дерти його, але жереба кинемо на нього, кому припаде** (Ів. 19:24а; див. Мт. 27:35; Мр. 15:24; Лк. 23:34). Коли вони, ухваливши це рішення, почали кидати жереба, то несвідомо для себе виповнили пророцтво щодо Месії: **Поділили одягу Мою між собою, і метнули про шату Мою жеребка** (Ів. 19:24б; див. Пс. 21[22]:19).

Розподіливши між собою трофеї, солдати сіли **та стерегли Його** (Мт. 27:36). Їхнім обов'язком було «стерегти» Ісуса (див. Мт. 27:54)—не охороняти Його, а не допустити, щоб друзі зняли

Його з хреста до того, як Він помре. Також солдати, ймовірно, розподілили між собою й одяг *двох злочинців*, тож мусили стежити й за ними, аби їхні друзі не зняли їх з хрестів—але основний наголос у цій історії зроблено на Ісусові. Оскільки смерть на хресті зазвичай відбувалась дуже повільно, солдати розраховували на довге чекання.

Деякі люди отримують хворобливе задоволення, коли спостерігають за стражданнями інших. Тож **люди стояли й дивились...** (Лк. 23:35а). Додайте до них невпинний потік перехожих, радше за все прочан, які прямували до міста на свято. **А хто побіч проходив, то Його лихословили, головами своїми хитали** [на знак зневаги] **й казали: Отак! Ти, що храма руйнуєш та за три дні будуєш, зійди із хреста, та спаси Самого Себе!** (Мр. 15:29, 30). Очевидно, Ісусові слова про відновлення храму, що Він говорив їх раніше (Ів. 2:19), справили враження на людей, хоча вони й не зрозуміли їх правильно. Тож вони глузували: **Коли Ти Божий Син, то зійди з хреста!** (Мт. 27:40б). Ті люди не розуміли, що якби Ісус спас Себе й зійшов із хреста, людство не отримало б змоги спастися. Вони не розуміли, що Він залишався на хресті саме через те, що *був* Божим Сином, покірний волі Свого Отця.

Імовірно, першу скрипку серед глузувальників грали юдейські ієрархи. Вони торжествували; адже, на їхню думку, вони успішно позбулись набридливого ворога. **Старшини ... і первосвященики з книжниками ...** (Лк. 23:35; Мр. 15:31а) насміхаючись, говорили про Нього:

Він інших спасав,—нехай Сам Себе визволить, коли Він Христос, Божий Обранець! (Лк. 23:35б).

Покладав Він надію на Бога, нехай Той Його тепер визволить, якщо Він угодний Йому. Бо Він говорить: Я—Син Божий (Мт. 27:43).

Указуючи пальцем на табличку поверх Ісусової голови, вони сміялись: **Коли Цар Він Ізраїлев, нехай зійде тепер із хреста,—і ми повіримо Йому!** (Мт. 27:42б). Через кілька днів Ісус учинить більше чудо, ніж зійти з хреста—піднявшись з могили—але й це не приведе до віри значну частину цих твердосердих начальників.

Вони не могли передбачити, що саме те, що Ісус *не* зійшов із хреста, врешті рещт призведе до віри в Нього мільйонів людей (див. Ів. 12:32). Тож вони зловтішно вигукували: **Він інших спасав, а Самого Себе не може спасти!** (Мт. 27:42а; Мр. 15:31б). Г. І. Гестер так про це написав: «Не усвідомлюючи того, [ці начальники] промовили одну з найголовніших істин усіх Писань». Вони виголосили «глибшу істину, ніж самі сподівались: бо як Він би *міг* спасти Себе, якщо Він мусив спасти інших?» (Б. С. Дін).

Вояки не забороняли цих глузувань. Більше того, вони теж **глузували з Нього: приступаючи, оцет йому подавали, і казали: Коли Цар Ти Юдейський,—спаси Себе Сам!** (Лк. 23:36, 37). Навіть ті, що страждали поряд з Ісусом—два розбійники—долучились до загального глузування. Зазвичай, розп'яті на хресті обмінювались лайливими словами з юрбою; втім цього разу вся увага була прикута до центрального хреста. Два розбійники також спрямували весь свій гнів та відчай на Нього (Мт. 27:44; Мр. 15:32б).

Як же відповів на цей шквал ненависті та ворожнечі Ісус? Чи закликав Він із неба дванадцять легіонів янголів (Мт. 26:53), аби знищити Своїх мучителів? Ні, Він молився! Він навчав був Своїх учнів молитись навіть за своїх переслідувачів (Мт. 5:44). Тепер Він робив те, що був проповідував, молячись: **Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони** (Лк. 23:34а).

Це перша з семи «фраз», що їх промовив на хресті Ісус. Можливо, вона прозвучала раніше під час тих подій. Хоча Ісус молився за Своїх мучителів, вони не могли отримати прощення, доки не покаються в своїх гріхах та не чинитимуть Божої волі (Дії 2:22, 23, 36–38).

Під час тих трьох перших годин сталась одна світла подія: побачене торкнулось серця одного з розбійників. Спочатку обидва ті злочинці збиткувались над Господом (Мт. 27:44; Мр. 15:32); утім згодом один із них був уражений Христовою гідністю та Його великодушним духом. Матвій та Марк зазначили, що обидва розбійники ображали Ісуса, тоді як Лука додав, що один із них став на захист Господа. Найпростіший спосіб узгодити ці повідомлення це припустити, що спочатку один із злочинців також ображав Христа, але згодом змінив своє ставлення до Нього. Можливо, що перші образливі слова з уст цього розбійника були даниною звичці.

Ймовірно, раніше він бачив, як помирають розп'яті на хресті, та чув їхні прокльони, але щоб вони молились за своїх мучителів—такого ніколи не було.

Отже, один із розп'ятих злочинців і далі сипав образами та лайкою: **Чи Ти не Христос? То спаси Себе й нас!** (Лк. 23:39). Інший став захищати Ісуса: **Чи не боїшся ти Бога, коли й сам на те саме засуджений? Але ми справедливо засуджені, і належну заплату за вчинки свої беремо,—Цей же жадного зла не вчинив** (Лк. 23:40, 41).

Він повернув голову до Ісуса й проказав: **Спогадай мене, Господи, коли прийдеш у Царство Своє** (Лк. 23:42). Звідки він дізнався про Ісусове царство? Чи чув він раніше Христову науку про царство? Чи те, як поведився на хресті Ісус, переконало його, що табличка над Його головою містить істину? Ми не знаємо. Ймовірно, його розуміння царства було обмеженим, але принаймні він розумів, що Ісус справді був Царем Юдейським (довгоочікуваним Месією), і—попри той факт, що зараз Він помирав на хресті—Він все одно встановить Своє царство! Тієї миті той розбійник продемонстрував більшу віру, ніж Христові учні. Випадок із цим злочинцем—не про вимоги до спасіння по цей бік хреста, а про те, що ми повинні захищати Христа.

Ісус був «вірним Своєму Йменню та місії до самого кінця» (Дін), коли сказав цьому сповненому каяття злочинцеві: **Поправді кажу тобі: ти будеш зо Мною сьогодні в раю** (Лк. 23:43). В цьому контексті «рай» означає ту частину невидимого світу (Гадесу), де праведні померлі очікують на суд. В Луки 16:22 цю частину Гадесу названо «Авраамовим лоном». Ми знаємо, що «рай» з Луки 23 є в Гадесі, тому що Петро говорив, що Ісус пішов до аду (Гадесу), коли помер (Дії 2:31). Нам також відомо, що «рай» з Луки 23 не є небесами, де перебуває Бог. *Того дня* Ісус пішов до раю, але кількома днями пізніше Він сказав, що ще не зійшов до Свого Отця (Ів. 20:17).

Христос пообіцяв розкаяному злочинцеві спасіння—не від хреста, а від провини за гріх. Він дав йому свободу—не в цьому житті, а в наступному. Перебуваючи на землі, Ісус мав владу давати прощення на тій підставі, яку вважав гідною (див. Мр. 2:10). Він уживав цю владу кілька разів; цей випадок є одним із них.

Лише декілька людей з тих, що стояли біля хреста з розп'ятим

Ісусом, були сповнені не ненависті, а скорботи. Однією з них була Його матір (Ів. 19:25б). На одну мить уявіть себе на місці Марії, коли вона дивилась через сльози на свого вмираючого Сина. Колись Симон попередив був її про те, що одного дня їй «меч душу прошиє» (Лк. 2:35а); тепер гостре лезо цього безжального меча поверталось в її серці.

З Марією були й декілька інших жінок. Іван називає їх: **і сестра Його [Христової] матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина** (Ів. 19:25в). Якщо зіставити Іванів список жінок біля хреста з тими, що навели Матвій та Марк (Мт. 27:56; Мр. 15:40), то складається враження, що сестрою Марії (Ісусової матері) була Саломія—матір Якова та Івана, дружина Зеведея. Раніше ми вже зустрічали Саломію (Мт. 20:20, 21).

Можливо, «Марія Клеопова» з Іванового списку є «Марією, матір'ю Якова Молодшого та Йосії [Молодшого]» зі списків Матвія й Марка. В усіх трьох списках також згадано про Марію Магдалину. Про неї ми теж писали на сторінках нашого дослідження, коли розглядали Луки 8:2, 3; і згадуватимемо ще.

Біля хреста були й інші «знайомі» Ісуса (див. Лк. 23:49а; Мр 15:41б). Можливо, дехто або решта апостолів стояли й дивились здалеку. Безпосередньо на місці страти був щонайменше один апостол Іван (див. Ів. 19:26). Знову таки, якщо наше припущення, що **учнем, якого любив** Ісус, Іван називав себе, правильне.

Хоча Христос відчував невимовний біль, Він переймався через добробут Своєї матері. Він був старшим сином Марії й відчував особливу відповідальність за неї. Ймовірно, Його серце переповнював сум, коли Він бачив її страждання. Вгледівши Івана, **що стояв тут, [Він] каже до матері: Оце, жоно, твій син! Потім каже до учня: Оце мати твоя** (Ів. 19:26, 27а). Якщо Іван був родичом, це пояснює, чому Ісус довірив піклування про Свою матір йому. Згідно з одним неназваним переданням, Марія жила в Івана решту свого життя. Згідно з іншим—це було лише тимчасово, а решту життя вона провела в Єрусалимі.

Той факт, що Ісус довірив піклування про Марію іншій людині, також промовляє про те, що Йосип помер раніше. Можливо, Христос не став доручати піклування про Свою матір своїм братам, тому що на той час вони ще не вірили в Нього (Ів. 7:5). Ми можемо не сумніватись, що їх не було біля хреста. Вони стали віруючими

лише після воскресіння (Дії 1:14).

І з тієї години той учень [Іван] узяв її до себе (Ів. 19:27б). Можливо, керуючись співчуттям, він одразу ж після Голгофи повів її туди, де перебувала Його родина впродовж свята. Марію не названо серед тих жінок, що були біля хреста, коли Ісус зробив останній видих (Мт. 27:56; Мр. 15:40), що наводить на думку, що Іван повів її з того місця. Якщо Іван і відвів її подалі, то сам він встиг повернутись і стати свідком Ісусової смерті (див. Ів. 19:35). Якщо він відвів Марію подалі від місця страти, тоді вона не бачила деяких страждань свого Сина та була захищена від брутальної юрби.

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ЖІНКИ БІЛЯ ХРЕСТА

Упродовж *перших* трьох годин Христа на хресті, згідно з Іваном, «під хрестом же Ісуса» стояли кілька жінок: «Його мати [Марія], і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина» (Ів. 19:25). Можливо, що «Марія Клеопова» була сестрою матері Ісуса, але не виключено, що то були різні жінки. Дж. МакГарві приводить кілька причин так вважати, зокрема: (1) мало ймовірно, щоб дві сестри мали те саме ім'я—Марія. (2) «Іван пише про дві пари жінок, перед кожної парою додає “і”. Перша пара—це Ісусова рідня, їхні імена не названі; паралельна пара не є ріднею, й ті жінки названі за іменами. Подібний паралелізм властивий єврейським авторам». (3) Те, що Маріїну сестру не названо за ім'ям, відповідає Івановій манері не називати за іменами нікого з його родини. (Іван ніколи не називав за ім'ям себе, свого брата Якова чи своєї матері; так само він не називав за ім'ям матір Ісуса, яка, можливо, була його тіткою). З цього можна зробити висновок, що Іван назвав *чотири* жінки.

Упродовж останніх трьох годин Ісуса на хресті—після того як Його матір пішла (Ів. 19:26, 27)—біля хреста залишались *три* жінки, які «дивилися здалека» (Мт. 27:55; Мр. 15:40). Матвій називає цих жінок: «Марія Магдалина, і Марія, мати Якова й Йосипа, і мати синів Зеведеевих» (Мт. 27:56). Марк пише: «Марія Магдалина, і Марія, мати Якова Молодшого та Йосії, і Саломія» (Мр. 15:40). Два імені ті самі: Марія Магдалина і Марія, мати Якова (Молодшого) й Йосипа (Йосії). З цього випливає, що «Саломія», про яку

згадує Марк, це та сама жінка, що й «мати синів Зеведеєвих» зі списку Матвія. Іншими словами, Саломія була матір'ю Якова та Івана.

Позаяк Марія Магдалина є в і більш ранньому списку Івана й пізніших списках Матвія та Марка, більшість коментаторів вважає, що в цих списках йдеться про тих самих жінок. Якщо це так, зіставимо ці списки, пам'ятаючи про всі попередні припущення та висновки:

<i>Список Івана</i>	<i>Списки Матвія та Марка</i>
Марія, матір Ісуса	(пішла зі сцени)
Сестра Ісусової матері	Саломія, дружина Зеведея
Марія, дружина Клеопи	Марія, матір Якова й Йосії
Марія Магдалина	Марія Магдалина

Оскільки там також було «інших багато ... жінок» (Мр. 15:41), було б неправильно стверджувати категорично, що Саломія була сестрою Марії, матері Ісуса; але можливо, навіть імовірно, що так і було. З цього випливає, що апостоли Яків та Іван доводились Ісусові двоюрідними братами.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«РОЗІП'ЯЛИ ТУТ ЙОГО» (ЛК. 23:33–38, 44–46)

За часи існування землі померли мільйони людей, проте одна смерть була не схожа на інші (Мт. 27:54). Попри всю велич цієї смерті, в нашому тексті про неї повідомлено лише у трьох словах: «Розіп'яли тут Його» (Лк. 23:33).

«Розіп'яли»

Христос помер на Римському хресті, найжорстокішому з-поміж існуючих знарядь тортур. Утім цей хрест був лише кульмінацією фізичних страждань нашого Господа. Поверніться подумки до всіх Його страждань. (Чит. Мт. 26:39 та Іс. 53:4).

«Тут»

Де розіп'яли Христа? Його розіп'яли в *жорстокому* місці: на Голгофі—«Череповищі». То було *ганебне* місце: між двома

злочинцями. Втім то було також *доречне* місце: за межами стін міста (Євр. 13:11, 12; див. Дії 7:58). Нарешті, то було *видне* місце: поблизу жвавої дороги (Мр. 15:29, 30).

«Його»

На тому хресті помер Божий Син! Колись жорстоке знаряддя тортур нині є символом усього, що тільки є добрим, шляхетним, надихаючим та святим. Чому? Через Того, хто на ньому помер! Вплив Ісуса триває й досі! Він справді Божий Син!

Хто

Хто був відповідальним за Христову смерть на хресті? По-перше, відповідальними за Його смерть були юдеї. Вони планували Його смерть (Мт. 27:1, 2), і вони вимагали, щоб Його стратили (Мр. 15:12–14). Вони розіп'яли Його через заздрощі та упередження. По-друге, відповідальними за Його смерть були римські солдати. Саме їхніми руками Ісуса прибили цвяхами до хреста. Вони розіп'яли Його через своє невігластво (Ос. 4:6). Нарешті, за Христову смерть відповідальні й ми. Наші з вами гріхи прибили Його до хреста (Іс. 53:6; 1 Кор. 15:3; 2 Кор. 5:21).

Чи мали ті люди достатньо політичної потуги, щоб примусити Христа піти на хрест, якби Він не захотів того? Чи було в римських вояків достатньо легіонів, аби приневолити Його піти на хрест? Ні! (Див. Ів. 10:17, 18; Мт. 26:52, 53).

Наші гріхи змусили Його вигукнути слова відчаю (Мт. 27:46). Гріх відокремлює людей від Бога (Іс. 59:1, 2). Найжахливіше з усіх покарань пекла—це коли Бог залишає людину (2 Сол. 1:9), й Ісус прийняв за нас цей жах!

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «А ЯК ЩОДО РОЗБІЙНИКА НА ХРЕСТІ?» (МТ. 27:38–44; ЛК. 23:39–43)

Коли Ісус перебував на хресті, Він пообіцяв одному із розіпнутих із Ним злочинців, що того ж дня той буде в раю. Ми не сумніваємось, що Ісус виконав Свою обітницю—що, коли той розбійник помер, янголи віднесли його на Авраамове лоно, як колись Лазаря (Лк. 16:22). Ця подія не є свідченням того, що оповість про неї було збережено як учення про те, як сьогодні

спасаються не-християни.

Існує чимало припущень щодо того злочинця. Так, дехто вважає, що він був «прибулим грішником». Словом «прибулий» або «приходьком» зазвичай називали того, хто не був мешканцем міста, його громадянином; іноді його вживали в Писанні по відношенню до того, хто не був громадянином Божого царства (див. Еф. 2:19). На думку прибічників цього припущення, спасіння цього розбійника створює прецедент для «прибулих грішників»— себто, не-християн. Утім цей злочинець не підпадає під категорію «прибулих грішників», а радше належить до «загублених дітей Божих». Поміркуйте ось над чим: хто його розпі'яв? Римляни. Чи розпинали римляни громадян Риму? Ні. Кого ж вони розпинали? Непокірних підданих у конкретній провінції. Підданими в цій конкретній провінції були юдеї. Тому ми не помилились, якщо припустимо, що той злочинець був євреєм. До того ж його слова до іншого розбійника—«Чи не боїшся ти Бога?»—свідчать про те, що він був євреем. Більшість язичників згадала б «богів», а не одного «Бога». Втім він не був законослухняним євреем; він порушив щонайменше одну з Десяти заповідей (2 М. 20:15). І все ж він був євреем. Це робило його Божою дитиною, позаяк—до самої смерті Ісуса—євреї залишались обраним Божим народом (див. 5 М. 7:6). Якщо спасіння цього розбійника має слугувати якимось уроком сьогодні, то це урок про те, як загублений християнин, а не не-християнин, може віднайти прощення.

Також існує припущення, що той злочинець міг бути хрещеним. Він помер неподалік від того місця, де кількома роками раніше почав своє служіння Іван Хреститель. Матвій пише, що на початку Іван був дуже популярним: «Тоді до нього виходив Єрусалим, і вся Юдея, і вся йорданська околиця, і в річці Йордан хрестились від нього, і визнавали гріхи свої» (Мт. 3:5, 6). *Багато* з тих, хто мешкали в тім краї, хрестились у Івана. Пізніше, коли Ісус почав Своє служіння в тій же на загал місцевості, Він та Його учні хрестили навіть більше за Івана (Ів. 4:1; див. 3:26). Чи можна виключати можливість того, що якогось часу Іван чи хтось з Ісусових учнів охрестили того розбійника?⁵ Насправді не важливо,

⁵Якщо так і було, тоді той розбійник чув Іванове або Ісусове вчення. Це пояснило б його слова про царство Ісуса.

сталося це чи ні, але не можна будувати біблійне вчення на основі припущень.

Чому я кажу, що не важливо, хрестився той злочинець чи ні? Як зазначалось вище, історія про його спасіння ніколи не мала на меті слугувати зразком для не-християн сьогодні. Дозвольте викласти три причини, чому це так.

Він був спасений до того, як перестав діяти старий Закон

Використання історії про цього розбійника як приклад навернення не-християнина в наш час, зневажає принцип, якого навчає 2 Тимофія 2:15: «Силкуйся поставити себе перед Богом гідним, працівником бездоганним, *що вірно навчає науки правди*» (курсив додано). Одним із шляхів вірно навчати науки правди є розрізнати те, що стосується періоду старої угоди (Старого Заповіту), й те, що стосується періоду Нового Заповіту.

Згідно з біблійним ученням, розмежувальним моментом між старим та новим заповідями є Ісусова смерть. Павло писав християнам у Колосах, що Бог «оживив вас разом із Собою [Христом], простивши нам усі переступи, знищивши розписку стосовно нас, яка своїми приписами була проти нас, Він забрав її з-поміж нас і прибав до хреста» (Кол. 2:13, 14; УБТ). Про той випадок, якщо виникнуть запитання, який саме закон мав на увазі апостол, він перелічив кілька категорій у вірші 16: заповіді або правила «за їжу, чи за питво, чи за чергове свято, чи за новомісяччя, чи за суботи». Слово «субота» слугує доказом того, що Павло говорив зокрема й про Мойсеїв закон; однією з Десяти заповідей було «Пам'ятай день суботній, щоб святити його» (2 М. 20:8). Дієслова, перекладені як «забрав» та «знищив», є сильними та категоричними термінами, які вказують на те, що Закон було відмінено. Коли це сталось? Зверніть увагу на слова «прибав її до хреста». Це не нагадування про дерев'яний стовп, до якого прибили цвяхами Христа, а радше вказівка на Ісусову *смерть*. Ісус, лише один Ісус, повністю та бездоганно виповнив старий заповіт, усі його вимоги. Коли Його життя скінчилось, ця угода була виповнена (завершена). Коли Ісус помер, старий заповіт було «забрано з-поміж нас».

Тоді ж почала діяти нова угода між Богом і людьми, новий заповіт. У посланні до євреїв 9:15 його автор сказав, що Ісус є

«Посередник[ом] Нового Заповіту». Потім він пояснив, що мало відбутись, аби новий заповіт набув чинності: «Бо де заповіт, там має відбутися смерть заповітника, заповіт-бо важливий по мертвах, бо нічого не варт він, як живе заповітник» (Євр. 9:16, 17). Автор проводить аналогію з особливим заповітом (або угодою), що називають «останньою волею та заповітом». Коли набуває чинності «остання воля й заповіт»? Коли той, хто її уклав, помирає—не раніше. Чимало видань Біблії містять на сторінці перед Євангелієм від Матвія ці слова: «Новий Заповіт Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа» (див. УБО). Коли набув чинності Новий Заповіт Ісуса? Коли Він помер. Христова смерть знаменувала кінець ери Старого Заповіту та початок ери Нового Заповіту.

Розбійник із нашої історії не може слугувати прикладом спасіння не-християн у наш час, оскільки він отримав прощення до того, як припинив діяти старий закон. Це правда, що йому було обіцяно рай лише за кілька годин до Ісусової смерті, але цю обітницю було дано все ще по той бік від хреста, що належав Старому Заповіту.

Можна продовжити зіставлення Нового Заповіту й останньої волі. Головним завданням останньої волі є розподіл майна заповітника. Після його смерті люди мусять відповідати всім вимогам та умовам, зазначеним у заповіті, якщо вони хочуть скористатись ним. Поки заповітник живий, він може розпорядитись своїм майном за своїм бажанням.

Як ми бачимо з натхнених писань, під час Свого земного служіння Ісус лише кілька разів скористався Своїм правом прощати гріхи: у випадках із паралізованим (Мт. 9:2–6), із жінкою, яку схопили в перелюбі (Ів. 8:3–11) та з цим розбійником на хресті. У всіх цих випадках Ісус дарував Свої духовні благословення до того, як Його «остання воля й заповіт» набули чинності; жоден із цих випадків не слугує підставою для спасіння не-християн у наш час.

Він був спасений до того, як Христос дав Велике Доручення

Упродовж Свого особистого служіння Ісус кілька разів озвучував вимоги до спасіння. Так, Він говорив про нове народження (Ів. 3:3, 5) й про необхідність навернення (Мт. 18:3). Він наголошував на необхідності віри (Ів. 8:24), покаяння (Лк. 13:3) та сповідання (Мт. 10:32). Утім Він дав Своє Велике Дору-

чення лише після Своєї смерті, погребіння та воскресіння. Воно містить умови спасіння: що повинні зробити люди аби отримати Божу благодать.

«Тож ідіть, і навчить всі народи, християчи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів ...» (Мт. 28:19, 20).

«Хто увірує й охреститься,—буде спасений, а хто не ввірує,—засуджений буде» (Мр. 16:16).

І сказав Він до них: Так написано є, і так потрібно було постраждати Христові, і воскреснути з мертвих дня третього, і щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши (Лк. 24:46, 47).

Один із головних законодавчих принципів полягає в тому, що закон не має зворотної сили, себто його дія не поширюється на минуле. Цей принцип вбудовано в Конституцію Сполучених Штатів, стаття I, розділ 9: «Не можна ... видавати законів із зворотною чинністю». Це означає, що якщо законодавчий орган ухвалює сьогодні якийсь закон, то не можна притягнути до суду людину, яка вчора порушила вимоги цього закону. Подібним чином, оскільки цей розбійник помер до того, як було дано Велике Доручення, його вимоги не поширювались на нього. Втім вони *поширюються* на нас. Тому злочинцеві не було потреби хреститись, але ми мусимо це робити. Чому ж тоді деякі люди використовують історію про його спасіння як доказ того, що хрещення не є необхідним у наш час?

Можливо, допоможе ця ілюстрація: минув термін сплати податків, і одного американського громадянина, який не сплатив їх, викликали до податкової служби. Інспектор каже йому: «Ви мусите заплатити свої податки. Це ваш громадський обов'язок». На це той відповідає: «А як щодо Джорджа Вашингтона? Він не платив цього податку, але був добрим громадянином. Або Авраам Лінкольн? Він також не платив його, і також був добрим громадянином. Якщо ці два великі чоловіки були добрими громадянами й при цьому

не платили цього податку, я теж можу його не платити!» Чи має це справити враження на податкового інспектора? Чи він скаже: «Дійсно! Я ніколи про це не думав! Звісно ж, ви можете не платити податків!»? На це інспектор *міг би* зауважити, що Шістнадцята поправка, в якій йдеться про податок на прибуток, набула чинності в 1913 році. Отже, її дія не поширювалась на тих, хто жили до того часу—зокрема пана Вашингтона й пана Лінкольна—але вона *дійсно* поширюється на сучасних громадян. Ми не можемо вказувати на того розбійника як на виправдання щоб не хреститись, позаяк він був спасений *до того*, як Ісус окреслив умови спасіння в Великому Дорученні.

Він був спасений до того, як почали проповідувати Євангеліє

Згідно з Павлом, ядро Євангелія (Доброї Новини) містить три ключові складові: смерть, погребіння та воскресіння Ісуса. Він писав християнам у Коринфі:

Звіщаю ж вам, браття, Євангелію, яку я вам благовістив, і яку прийняли ви, в якій і стоїте, якою й спасаетесь, коли пам'ятаєте, яким словом я благовістив вам, якщо тільки ви вірували не наосліп.

Бо я передав вам найперш, що я прийняв, що *Христос був умер ради наших гріхів* за Писанням, і що *Він був похований*, і що *третього дня Він воскрес* за Писанням (1 Кор. 15:1–4; курсив додано).

Цю послідовність: смерть, погребіння та воскресіння було запущено в той час, коли тому розбійникові було обіцяно рай, але тоді Ісус ще не помер. Також Його погребіння та воскресіння все ще були в майбутньому. Євангеліє не можна було проповідувати «як чинне», поки Господь не воскрес із мертвих. Вперше його проповідували в усій повноті через десять днів після вознесіння Христа: це зробив апостол Петро в день П'ятидесятниці (Дії 2:23, 24, 32, 36).

Сьогодні це дивовижне Євангеліє є Божою силою до спасіння (Рим. 1:16). Без нього ми не можемо спастись. Натомість розбійник із нашої історії помер ще до того, як його вперше проповідували

публічно. Він жив та помер, ніколи не чувши повну Добру Новину. Тому його спасіння не є прикладом для не-християн сьогодні, вони мусять почути Євангеліє та прийняти його в послуху (1 Пет. 4:17; 2 Сол. 1:8).

Висновок

Багато людей хотіли б отримати спасіння так, як той розбійник. Дехто каже: «Цей розбійник був розумакою! Він прожив своє життя так, як йому хотілось—навіть за рахунок інших людей—а потім, саме перед тим як померти, він покався, і Господь спас його. Саме так і я хотів би спастись!» Утім Біблія закликає не відкладати послух істині, після того як почули її, на потім. Павло писав: «Ось *тепер* час приємний, ось *тепер* день спасіння» (2 Кор. 6:2б; курсив додано).

Якщо хтось відкладає покаяння до того часу, як доведеться помирати, нехай зважить на кілька речей, які можуть відбутись будь-якої миті. По-перше, Господь може повернутись раніше, до того як людина опиниться на порозі смерті. По-друге, людина може померти несподівано. По-третє, навіть якщо Господь не повернеться до цього й не станеться несподіваної смерті, серце такої людини затвердіє такою мірою, що вона буде просто не здатна покаятись (див. Євр. 6:6). Автор послання до євреїв закликав своїх читачів: «Сьогодні, як голос Його ви почуєте, не робіть затверділими ваших сердець» (Євр. 4:7б). Ніколи не зволікайте робити те, чого чекає від вас Господь.

Тепер відведемо наш погляд від бічного хреста, на якому помер той розбійник, та зосередимось на центральному хресті, де за нас помирав наш Спаситель. Якщо ми любимо Його по-справжньому, ми чинитимемо так, як Він просив нас чинити (Ів. 14:15). Ми не вигадуватимемо виправдань для відтермінування покаяння та послуху Йому. Радше скоримось Йому в любові та вдячності.

Останні три години на хресті
(Мт. 27:45–54; Мр. 15:33–41; Лк. 23:44–49; Ів. 19:28–30)

Євангеліє від Матвія 27:45–54

⁴⁵А від години шостої аж до години дев'ятої темрява сталась по цілій землі! ⁴⁶А коло години дев'ятої скрикнув Ісус

гучним голосом, кажучи: Елі, Елі, лама савахтані? цебто: Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув? ⁴⁷Дехто ж із тих, що стояли там, це почули й казали, що Він кличе Іллю. ⁴⁸А один із них зараз побіг і взяв губку та, оцтом її наповнивши, настромив на тростину й давав Йому пити. ⁴⁹Інші казали: Чекай-но, побачмо, чи прийде Ілля визволити Його. ⁵⁰А Ісус знову голосом гучним іскрикнув, і духа віддав... ⁵¹І ось завіса у храмі роздерлась надвоє—від верху аж додолу, і земля потряслася, і зачали розпадатися скелі, ⁵²і повідкривались гроби, і повставало багато тіл спочилих святих, ⁵³а з гробниць повиходивши, по Його воскресенні, до міста святого ввійшли, і багатьом із'явилися. ⁵⁴А сотник та ті, що Ісуса з ним стерегли, як землетруса побачили, і те, що там сталося, налякались дуже й казали: Він був справді Син Божий!

Євангеліє від Марка 15:33–41

³³А як шоста година настала, то аж до години дев'ятої темрява стала по цілій землі. ³⁴О годині ж дев'ятій Ісус скрикнув голосом гучним та й вимовив: Елої, Елої, лама савахтані, що в перекладі значить: Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув? ³⁵Дехто ж із тих, що стояли навколо, це почули й казали: Ось Він кличе Іллю! ³⁶А один із них побіг, намочив губку оцтом, настромив на тростину, і давав Йому пити й казав: Чекайте, побачим, чи прийде Ілля Його зняти! ³⁷А Ісус скрикнув голосом гучним, і духа віддав!... ³⁸І в храмі завіса роздерлась надвоє, від верху аж додолу. ³⁹А сотник, що насупроти Нього стояв, як побачив, що Він отак духа віддав, то промовив: Чоловік Цей був справді Син Божий!

⁴⁰Були ж і жінки, що дивились здалека, між ними Марія Магдалина, і Марія, мати Якова Молодшого та Йосії, і Саломія, ⁴¹що вони, як Він був у Галілеї, ходили за Ним та Йому прислуговували; і інших багато, що до Єрусалиму прийшли з Ним.

Євангеліє від Луки 23:44–49

⁴⁴Наближалася шоста година, і темрява стала по цілій землі аж до години дев'ятої... ⁴⁵І сонце затьмилось, і в храмі завіса роздерлась надвоє... ⁴⁶І, скрикнувши голосом гучним, промовив Ісус: Отче, у руки Твої віддаю Свого духа! І це прорікши, Він

духа віддав.⁴⁷ Коли ж сотник побачив, що сталося, він Бога прославив, говорячи: Дійсно праведний був Чоловік Цей!⁴⁸ І ввесь натовп, який зійшовся на видовище це, як побачив, що сталося,—бив у груди себе та вертався...⁴⁹ Усі ж знайомі Його й ті жінки, що прийшли були з Ним із Галілеї, здалека стояли й дивились на це...

Євангеліє від Івана 19:28–30

²⁸Потім, знаючи Ісус, що все вже завершилось, щоб збулося Писання, проказує: Прагну!²⁹ Тут стояла посудина, повна оцту. Вояки ж, губку оцтом наповнивши, і на тростину її настромивши, піднесли до уст Його.³⁰ А коли Ісус оцту прийняв, то промовив: Звершилось!... І, голову схиливши, віддав Свого духа...

Наближалась шоста година (Лк. 23:44a)—себто близько полудня, коли сонце сяє найбільше. **І темрява стала по всій землі, ... бо сонце затьмилось** (Лк. 23:44б, 45a). Чи настала та темрява раптово? Також нам не відомо, чи обмежувалось це явище Юдеєю чи воно охоплювало всю Палестину, чи ще далі. Фраза «вся земля» може означати будь-яку з названих територій. Можливо, що про цю незвичайну подію навіть було записано десь у римських хроніках.

Цю темряву іноді називають сонячним затемненням, проте під час Пасхи сонячне затемнення було неможливе. Це свято завжди «припадало на повний місяць (2 М. 12:6)»⁶—а сонячне затемнення не може відбуватись під час повного місяця. Повний місяць є ознакою того, що сонце та місяць є по протилежні боки від землі (саме тому він у повну силу відбиває сонячні промені). Сонячне затемнення відбувається, коли місяць проходить між землею та сонцем—що є неможливим, коли місяць та сонце опиняються по протилежні боки землі. Хмарне небо також навряд можна вважати адекватним поясненням цього явища. Тож є кілька причин вважати цю темряву надприродною подією. (1) Лука пов'язує цю темряву з розривом завіси в храмі (Лк. 23:44, 45), що, безумовно, було чудом. (2) Той факт, що ця темрява тривала до моменту Ісусової смерті, також промовляє про божественне втручання.

⁶М. Р. Вілсон (M. R. Wilson).

Темрява покривала землю упродовж трьох годин **аж до години дев'ятої** (Лк. 23:44в)—себто, до 15:00. Ми не можемо стверджувати, з якої причини Бог послав ту темряву, але, можливо, Картер мав рацію, коли сказав:

... було доречно, що завіса з темряви сховала Спасителя, що страждав на хресті, від глузування Його мучителів та від скорботи Його друзів. Ми можемо бути впевненими, що лихослів'я та глузування різко почали стихати, коли землю вкрила темрява; і що Ісус залишився страждати в тиші. Ймовірно, саме в ці три години темряви Бог поклав на Нього всі наші гріхи та провини (Іс. 53:6), Він «тілом Своїм підніс гріхи наші на дерево» (1 Пет. 2:24), Він став «за нас гріхом» (2 Кор. 5:21), і Бог дав Його «у жертву примирення в крові Його» (Рим. 3:25). Якимось чином Він переніс жахи «темряви зовнішньої» (Мт. 8:12), аби дати «світло життя» тим, хто підуть за Ним (Ів. 8:12).

З наближенням кінця темряви Христос промовив одну за одною чотири фрази. По-перше, **коло години дев'ятої** Він вигукнув у розпачі, що свідчив про неймовірний біль, від якого Він потерпав: **Елі, Елі, лама савахтані?** (Мт. 27:46а). Гебрейською та арамейською це означало **Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?** (Мт. 27:46б). «Елі»—це гебрейською, а «лама савахтані»—арамейською. Марк вживає арамейську і в першому слові: **Елої** (Мр. 15:34). Тож звернення «Елі» та «Елої»—практично тотожні. Це запитання Ісуса підтверджує, що, аби заплатити за наші гріхи, Він мусив—на деякий час—бути покинутим Богом.

Постає запитання: «Але хіба Христос не розумів призначення Своєї смерті—і, якщо Він його розумів, чому Він питав Бога: “Нащо Мене Ти покинув?”» Мабуть, найкращим поясненням буде те, що Ісус цитував з Псалму 21[22]:2, зберігаючи термінологію псаломспівця. Слова Господа були не про сумніви, а про віру. Цитуючи той псалом, Він стверджував, що Його смерть була не трагічним випадком злої долі, а виповненням Божого задуму (див. Пс. 21[22]:7–9, 13–19).

Коли Ісус це вигукнув, дехто не зрозумів, що саме Він сказав. Можливо, Його слова звучали не надто чітко через утруднене

дихання; можливо, коли Він це промовляв, думки тих людей були десь далеко; можливо, дехто з них через вік уже мали проблеми з слухом. Хоч би якими були причини, коли Христос промовив: «Елі» («Боже Мій»), дехто з натовпу сприйняли це як «Ілля» (що означає «Мій Бог—Сгова»). Тож вони дійшли висновку, що **Він кличе Ілля** (Мт. 27:47). Згідно з вченням книжників, Ілля мав прийти у добу Месії (Мт. 17:10). Дехто зачаровано сказали: **Чекай-но, побачмо, чи прийде Ілля визволити Його; чи прийде Ілля Його зняти!** (Мт. 27:49; Мр. 15:36).

Господь не став нічого робити, аби виправити їхнє неправильне розуміння. Радше, **потім, знаючи Ісус, що все вже завершилось, щоб збулося Писання, проказує: Прагну** (Ів. 19:28). Господь виповнив ту особливу місію, задля якої Він прийшов на землю: Він «тілом Своім підніс гріхи наші на дерево» (1 Пет. 2:24). Складається враження, що фраза «щоб збулось Писання» вказує на те, що Ісусове «Прагну» було виповненням писань Старого Заповіту. Якщо це так, можливо, цей вірш має на увазі Пс. 21[22]:16а або 68[69]:22. Також можливо, що «щоб збулось Писання» означає все, що відбувалось з Ісусом на хресті.

Якусь губку занурили в посудину з сумішшю кислого вина, почепили на тростину та піднесли до Його уст (Ів. 19:29; див. Мр. 15:36а). Раніше Ісус відмовився пити; тепер Він скуштував трюнок (Мт. 27:34; Мр. 15:23; Ів. 19:30а). Позаяк Його страждання майже закінчились, не було сенсу відмовлятися від трюнку, що мав знеболювальні властивості. Можливо, окрім того щоб втамувати спрагу, Він хотів зволожити горло для наступних слів.

[К]оли Ісус оцту прийняв, то промовив: Звершилось! ... (Ів. 19:30а). Його страждання майже добігли кінця, але Його слова означали дещо набагато більше. Він *завершив* справу, яку доручив Йому Бог (див. Ів. 17:4) Б. С. Дін пише:

«Звершилось»; завершилось, а не просто закінчилось, найшляхетніше з-поміж усіх життя на землі; завершилась справа з викуплення людства; завершилось, виповнилось у найвищому сенсі те, про що будь-коли мріяли патріархи та пророки, а саме знамення та пророцтва Старого Заповіту.

На думку Чарльза Р. Свіндола (Charles R. Swindoll), ці Хри-

стові слова були «вигуком перемоги ... вигуком досягнення мети ... і так, вигуком полегшення. Тепер Ісус міг обміняти Свою тернину на царський вінець, Свою наготу—на царську мантию, Свою ганьбу—на славу, Свої рани—на поклоніння».

Потім Христос вигукнув **голосом гучним** і промовив: **Отче, у руки Твої віддаю Свого духа** (Лк. 23:46а). Можливо, при цьому Ісус також ужив термінологію Старого Заповіту (Пс. 30[31]:6). Якщо це так, то Він зробив це більш драматично, ніж автор Псалму 30[31]. **І це прорікши** (Лк. 23:46б), і, **голову схиливши, віддав Свого духа** (Ів. 19:30б). Господь востаннє **Свого духа віддав** (Лк. 23:46в; Мр. 15:37), коли «вмер ради наших гріхів за Писанням» (1 Кор. 15:3).

Люди часом запитують, чому Ісус так швидко помер, утім ці вірші дозволяють нам дещо зрозуміти: Він Сам хотів померти. Люди не позбавили Його життя; Він Сам віддав його (Ів. 10:17, 18) за всіх нас.

Тієї миті, як помер Ісус, стався великий землетрус (див. Мт. 27:54): **... земля потряслася, і зачали розпадатися скелі** (Мт. 27:51). Коли здригнулась земля, **повідкривались гроби, і повставало багато тіл спочилих святих** (Мт. 27:52а). Очевидно, воскресіння тих святих сталося кількома днями пізніше, позаяк після того Матвій додає: **а з гробниць повиходивши, по Його воскресенні, до міста святого ввійшли, і багатьом із'явилися** (Мт. 27:52а, 53; курсив додано).

Коли здригнулась земля, в самому місті **завіса у храмі роздерлась надвоє** (Мт. 27:51а; див. Мр. 15:38; Лк. 23:45). Усі ці незвичайні події вказували на те, що сталося щось таке, що «потрясає всю землю».

Ті, хто були на Голгофі, стали свідками лише двох чуд: темряви та землетрусу, але й це разом із тим, як поведився на хресті Ісус, справило на них неабияке враження. [С]отник, **що насупроти Нього стояв, ... побачив, що Він отак духа віддав** (Мр. 15:39а). Коли він та інші вояки **побачили ... те, що там сталося, налякались дуже** (Мт. 27:54а). Сотник почав **Бога прослав[ляти], говорячи: Дійсно праведний був Чоловік Цей** (Лк. 23:47). Він знову промовив: **Чоловік Цей був справді Син Божий!** (Мр. 15:39б), і за ним почали повторювати його солдати: **Він був справді Син Божий!** (Мт. 27:54б). В оригінальному тексті

ані в Матвія 27:54, ані в Марка 15:39 перед «Син Божий» не має означеного артикля (що дещо відповідає написанню з великої літери в українській), проте було б помилкою писати просто «син Божий», позаяк йшлося не про звичайну людину, а про Самого Божого Сина, який теж був *Богом*.

Ці чуда справили враження також і на інших присутніх. Ймовірно, вони були змушені замовкнути, ще коли настала темрява. Тепер же, **ввесь натовп, який зійшовсь на видовище це, як побачив, що сталося,—бив у груди себе**—що було жестом скорботи на сході (Іс. 32:12; Наум 2:7; Лк. 18:13) **та вертався** [до своїх осель] (Лк. 23:48). Безумовно, все, що відбулось того дня, підготувало їхні серця прийняти Петрову проповідь кількома тижнями потому (див. Дії 2:14, 23, 36, 37).

Ісус був Божим Сином; тож природно, що нам не все зрозуміло щодо Його смерті. Ми бачили, як Божий Син помирав на хресті. Писання вчить, що Він помер за наші гріхи (1 Кор. 15:3), щоб звільнити нас від них. Для нас достатньо знати це. Тож нехай ця істина наповнить нас радістю!

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ЧОМУ ІСУС МУСИВ ПОМЕРТИ НА ХРЕСТІ?

Щоб вповні розкрити тему Ісусової смерті, не вистачить і сотні томів; щоб відповісти на кожне можливе запитання стосовно неї, не вистачить і тисячі. Втім, можливо, кілька зауважень до нашого дослідження будуть корисними.

«Всі згрішили» (Рим. 3:23а), і «заплата за гріх—смерть» (Рим. 6:23). Грішники зазнають духовної смерті—себто, відокремлення від Бога—вже за цього життя (Еф. 2:1, 12). Потім вони зазнають «другу смерть», вічне відокремлення від Бога, у наступному житті (Об. 20:14; 21:8).

Гріх є образою святого Бога (Рим. 3:23б; див. Іс. 5:16; Євр. 10:29). Добрі вчинки не можуть анулювати провину за скоєні гріхи; ми не можемо спастися через наші діла (див. Еф. 2:8, 9). Навіть коли ми чинимо якнайкраще, цього недостатньо (Іс. 64:6; Рим. 3:12). Будучи Богом правосуддя (Іс. 30:18), Господь не може залишити гріх без покарання (див. Рим. 1:18). Позаяк всі були (й є) грішниками, нездатними позбутись провини за гріх, становище людства виглядало похмурим.

Дякувати Господу, Він не лише Бог правосуддя, а й також Бог *любові* (1 Ів. 4:8). Як Бог любові Він бажав (і бажає), аби ніхто не загинув (див. 2 Пет. 3:9). Ці дві риси Бога створюють дилему. Як Він може бути справедливим і карати за гріх, і водночас бути тим, хто *виправдовує* грішників (див. Рим. 3:26)? Божою відповіддю на цю дилему стало: «Я Сам заплачу ціну за гріх; Я дам *Мого Сина* понести кару за гріхи людства» (див. Ів. 3:16). Ми читаємо в 1 Ів. 4:10: «Він полюбив нас, і послав Свого Сина вблаганням за наші гріхи». Слово «вблагання» означає «те, що умилоствлює, умиротвоє, або задовольняє Боже правосуддя».

Яким мусить бути страждання, аби бути здатним умилоствити? Раніше в стосунках між Богом та людьми було запроваджено принцип *жертвоприношення*—одне життя замість іншого (1 М. 4:4; 8:20; 31:54; див. 12:7). Було затверджено аксіому: «... без пролиття крові не має відпущення [гріху]» (Євр. 9:22). Упродовж років, згідно з Божими настановами, приносили в жертву тисячі й тисячі тварин. Утім проблема була в тому, що «неможливо, щоб кров биків та козлів здіймала гріха» (Євр. 10:4). Це було під силу лише одній жертві: досконалому Синові Бога (див. 1 Пет. 1:18, 19). Лише Його кров могла врятувати нас від «Божого гніву» (Рим. 5:9). Мусила «пролитись» дорогоцінна кров Христа, аби «прощення гріхів» стало можливим (Мт. 26:28).

Як мало б відбуватись це принесення в жертву Ісусової крові? Очевидно, передвічний Божий задум (Еф. 3:11) передбачав смерть через розп'яття. Псаломспівець казав, що руки й ноги Раба, що Страждає, будуть проколоті (Пс. 21[22]:17). Сам Христос провіщав, що Його розіпнуть на хресті (Мт. 20:17–19; див. Лк. 24:6–8)—що означало, що Його руки й ноги будуть пробиті. Коли Ісус помер на римському хресті, з Його пробитих рук і ніг текла кров, так само як і з Його роздертого чола та спини. Після того, як Він помер, вийшла кров з Його боку (Ів. 19:34). Згідно з Біблією, ми виправдані, примирені з Богом та спасенні від божественного гніву саме цією кров'ю (Рим. 5:9, 10).

Чи можемо ми вповні й достоєнно зрозуміти, як Христова смерть уможливила наше спасіння? Ні—але ми можемо зрозуміти ось що: Його смерть задовольнила Боже правосуддя (Рим. 3:25; Євр. 2:17; 1 Ів. 2:2). Тому кожен, хто прагне відгукнутись на Його любов та приймає Його вимоги спасіння (Мр. 16:15, 16; Дії 2:37,

38), може спастись! Ми не можемо вповні зрозуміти, що зробив для нас Бог, але ми можемо прославити Його за це. «Дяка Богові за невимовний дар Його!» (2 Кор. 9:15).

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ЯКОГО ДНЯ ПОМЕР ІСУС?

Якого дня тижня помер Ісус? Місцем, з якого ми почнемо цей урок, є той факт, що *Ісус воскрес у перший день тижня*. Марк написав, що Господь воскрес «уранці дня першого в тижні» (Мр. 16:9)—і те саме повідомляють і інші Євангелія. Перш, ніж ми продовжимо, ми мусимо прийняти цю фундаментальну істину.

Виходячи з того, що ми згодні щодо дня, коли Він *воскрес*, наше перше запитання залишається тим самим: «Якого дня Ісус помер?» Упродовж років більшість коментаторів вважала, що Ісус помер шостого дня єврейського тижня—що грубо дорівнює нашій п'ятниці. Роберт Л. Томас (Robert L. Thomas) і Стенлі Гандрі (Stanley N. Gundry) писали: «Церква традиційно вважала п'ятницю днем, коли помер Ісус На користь розп'яття в п'ятницю свідчать біблійні свідоцтва».

Утім упродовж років з'явилися інші погляди. Так, у другому столітті, деякі церкви запровадили вигадане людьми свято на честь того дня, коли Христос їв пасху. Інші ж навпаки заперечували, що Ісус споживав саме пасху. Той факт, що Ісус помер того ж дня, коли Він споживав ту їжу (хоч би яка вона була), вплинув на їхнє вчення щодо дня, коли Христос помер.

Дехто й досі вчить, що Христос не помирав у п'ятницю. Грецький дослідник Б. Ф. Весткотт (B. F. Westcott) наполягає на тому, що Христа розп'яли у четвер. Згідно з «Біблійними оповістями в хронологічному порядку» (*The Narrated Bible in Chronological Order*), Ісус, імовірно, помер у четвер. А одна з виданих в Європі брошур стверджує, що Господь помер у середу.

Хоч якого б висновку щодо цього питання ми не дійшли, він не є питанням віри. Допоки ми згодні з тим, що *Ісус воскрес першого дня*, ми можемо сперечатись щодо дня, коли Він помер, без шкоди для нашого спілкування. Розв'язання цього питання у першу чергу стосується того, як ми упорядковуємо події останнього тижня публічного служіння Ісуса. Втім, оскільки це питання декого турбує, розглянемо його.

Чому варто вважати, що Він помер у п'ятницю?

Ось дві причини вважати, що Христос помер у п'ятницю.

1. Ісус справді споживав пасху, а не якусь «схожу-на-пасху-але-не-пасху» їжу. Питання, чи дійсно Ісус їв пасху, є ключовим у цій дискусії. Лука писав: «І настав день Опрісноків, коли *пасху* [пасхальне ягня] приносити в жертву належало» (Лк. 22:7; курсив додано). Матвій повідомив, що «першого дня Опрісноків учні підійшли до Ісуса й сказали Йому: Де хочеш, щоб ми приготували *пасху* спожити Тобі?» (Мт. 26:17; курсив додано). Ісус відповів учням: «Ідіть до такого-то в місто, і перекажіть йому: каже Вчитель: час Мій близький,—справлю *Пасху* з Своїми учнями в тебе» (Мт. 26:18; курсив додано). Після того «учні зробили, як звелів їм Ісус, і зачали *пасху* готувати» (Мт. 26:19; курсив додано). «А коли настав вечір [Пасха починалась з заходом сонця, коли всі приготування було закінчено], Він [Ісус] із дванадцятьма учнями сів за стіл» (Мт. 26:20). Сидячи за столом зі Своїми учнями, Він «промовив до них: Я дуже бажав спожити цю *пасху* із вами, перш ніж муки прийму» (Лк. 22:15; курсив додано). Із цих уривків я роблю висновок, що Ісус споживав пасху.⁷ Позаяк Ісус помер того ж дня, коли Він споживав ту їжу, й позаяк того року свято Пасхи припадало на п'ятницю, із цього випливає, що Ісус помер у п'ятницю.

2. Ісус помер напередодні суботи. Усі Євангельські оповісті повідомляють, що Ісус помер у «день Приготовлення» (Ів. 19:31; див. Мт. 27:62; Мр. 15:42; Лк. 23:54). Це був день приготування до суботи. Марк писав, що то «було Приготовлення, себто *перед суботою*» (Мр. 15:42; курсив додано; див. Лк. 23:54; Ів. 19:31). Дехто намагались тлумачити цю «суботу» як особливий «день спокою» уподовж свята, а не сьомий день тижня, проте хронологія Луки щодо двох жінок біля гробниці унеможливує подібне тлумачення.

- Стосовно погребіння Ісуса, яке вчинили Йосип і Никодим, Лука пише: «День той був Приготування, і *наставала субота*» (Лк. 23:54; курсив додано). Коли ці два чоловіки готували Ісусове тіло до погребіння, дві жінки дивились на це здалека (Лк. 23:55).

⁷Полікарп, який був учнем Івана, був переконаний, що Ісус їв пасху.

- Коли сіло сонце й настала субота, ці дві жінки «повернувшись [на те місце, де вони раніше стояли], наготували пахощі в і мира» (Лк. 23:56а). Потім, вони «в суботу, за заповіддю, спочивали» (Лк. 23:56б; курсив додано).
- «А дня першого в тижні прийшли вони рано-вранці до гробу, несучі наготовані пахощі» (Лк. 24:1; курсив додано).

Вірш Луки 24:1 у тексті йде одразу ж за Луки 23:56. З цього випливає, що «перший день тижня» був днем, що настав одразу ж після суботи, коли вони спочивали (див. Мт. 28:1), а отже та субота була звичайною суботою, сьомим днем тижня. З цього в свою чергу випливає, що день перед суботою (день, коли помер Христос) був шостим днем тижня—іншими словами, п'ятницею.

Чи означають «три ночі» «72 години»?

В якості головного заперечення того, що Ісус помер у п'ятницю, наводять Христові слова з Матвія 12:40: «... як Йона перебув усередині китовій три дні і три ночі, так перебуде три дні та три ночі й Син Людський у серці землі». (Див. «Три дні і ночі в гробі» в Додатку 2). Дехто, сприймаючи слова «три дні і три ночі» буквально, відраховують назад від першого дня тижня, коли воскрес Христос, аби визначити день, коли Він помер.

Отже питання в тому, чи мав Ісус на увазі, говорячи про «три дні і три ночі», буквально три доби, кожна тривалістю двадцять чотири години. Судячи з усього, ні, позаяк Він часто говорив про те, що воскресне «третього дня»⁸ (Мт. 16:21; 17:23; 20:19; Лк. 24:7, 21, 46; курсив додано). Павло по натхненню висловив вірування ранньої церкви, коли сказав, що Ісус «третього дня воскрес» (1 Кор. 15:4; курсив додано). Якщо тлумачити «три дні і три ночі» буквально, тоді воскресіння було б «не третього дня, а четвертого» (Фостер).

Схоже словесне формулювання в Старому Заповіті можна прочитати в книзі Естер 4:16 та 5:1. У 4:16 Естер просить Мордехая та інших євреїв постити «три дні» й каже, що вона та її служниці поститимуть також. Після трьох днів вона піде до царя. Втім у 5:1 написано, що Естер стала перед царем «третього дня». Зверніть

⁸У грецькому тексті дослівно «на третій день», проте буквальный переклад суперечить нормам української мови, тож правильний відповідник—це «третього дня».

увагу на форму «третього дня».

Як пояснити те, що може здатись дещо вільним уживанням слів «три дні» в Матвія 12 та Естер 4 і 5? Більшість дослідників погоджується з тим, що «юдеї рахували частину дня як цілий день, якщо він припадав на початок або кінець якогось періоду» (МакГарві та Пендлтон). Подібне визначення часу без чітких меж можна побачити і в дотичних уривках:

- Іноді Писання говорить про воскресіння Ісуса *після* (μετά, *meta*) трьох днів (Мт. 27:63; Мр. 8:31; див. Мр. 9:31; 10:34).
- З іншого боку, Писання також зазначають, що Ісус воскресне *третього* дня, себто «*на*» третій день (Мт. 16:21; 17:23; 20:19; Лк. 9:22; 18:33; 24:7, 46; див. 1 Кор. 15:4).
- Подекуди, в паралельних уривках про Воскресіння, слова «після» або «на» (у грецькому тексті) вживаються як рівнозначні. Наприклад, одразу після доброго сповідання Марк пише, що Ісус сказав «*після* трьох днів» Він «воскресне» (Мр. 8:31; у грецькому тексті; курсив додано), тоді як Матвій та Лука пишуть, що Він сказав, що «воскресне *на* третій день» (Мт. 16:21; Лк. 9:22; у грецькому тексті; курсив додано).
- Христові вороги посилались на слова Ісуса «*По* [себто *після*] трьох днях Я воскресну» (Мт. 27:63; курсив додано), але навіть вони не вважали ці «три дні» періодом тривалістю сімдесят дві години. Вони наказали «гріб стерегти *аж до* третього дня» (Мт. 27:64; курсив додано).

Незалежно від того, який день вважати днем смерті Ісуса, «Євангельські оповісті не дають підстав для переконливого тлумачення “трьох днів і трьох ночей” як точно сімдесяти двох годин» (Фостер). Ісусові слова з Матвія 12:40 слід тлумачити не як намагання «досягнути математичної точності в хронології» (Фостер), а радше як образне порівняння Йіоніного «погребіння» в великій рибині та Його власне перебування в могилі.

Чому послідовність подій у книзі Івана відрізняється від Синоптичних Євангелій?

Наступним після Матвія 12:40 поширеним запереченням щодо

п'ятниці як дня розп'яття є те, що п'ять уривків у книзі Івана нібито поміщають події Христової смерті в інші часові рамки, ніж Синоптичні оповісті. А. Т. Робертсон присвятив цим текстам розлогу студію, спорядивши її таким зауваженням: «Ретельне дослідження кожного з цих ... уривків ... показує, що Іван не каже, що Ісус споживав пасхальну їжу напередодні звичайного часу, а навпаки». Ми наведемо перелік дотичних уривків, додавши лише кілька коротких зауважень.⁹

- У книзі Івана 13:1 написано «перед святом же Пасхи», тоді як наступний вірш починається словами «під час же вечері». Ті, хто заперечують, що розп'яття відбулось у п'ятницю, вважають, що Івана 13:1, 2 слугує доказом того, що їжа, яку споживали в горниці, не могла бути пасхальною. Втім при зіставленні з Синоптичними Євангеліями складається враження, що Івана 13:1 повідомляє про період перед Пасхою, а про саму пасхальну вечерю йдеться, починаючи з вірша 2.
- Під час вечері в горниці Ісус сказав Юді: «Що ти робиш—роби швидше» (Ів. 13:27). Інші апостоли подумали, що Ісус говорив йому: «Купи, що потрібно на свято для нас» (Ів. 13:29). Ті, хто заперечують, що розп'яття відбулось у п'ятницю, вважають, що згадане «свято» й є Пасха, а отже, Ісус та апостоли не могли їсти пасху. Втім подібний висновок не є обов'язковим. За святом Пасхи йшло тижневе Свято Опрісноків. Тож інші апостоли могли подумати, що Юда йшов підготуватись до пізнішого святкування.
- Коли юдейські начальники привели Ісуса до Пилата, вони «не ввійшли до преторія, щоб не опоганитись, а щоб їсти пасху» (Ів. 18:28). З цього ті, хто заперечують, що розп'яття відбулось у п'ятницю, роблять висновок, що позаяк це було сказано після вечері в горниці, та вечеря не могла бути пасхальною. Робертсон пише:

⁹Робертсон представив свої аргументи більш детально. Томас і Гандрі, які стверджують, що Христос помер у п'ятницю, застосували інший підхід. Вони узгодили книгу Івана і Синоптичні Євангелія, припустивши, що ці автори вживали різні методи рахування та назви часу й днів.

На перший погляд це виглядає як суперечливість Але слово «пасха» в Новому Заповіті вживається в трьох значеннях: пасхальної вечері, пасхального ягняти, та пасхального святкування. В книзі Івана це слово, крім цього уривка, вживається вісім разів, і в кожному разі в значенні пасхального святкування.

Позаяк, згідно з однозначними повідомленнями синоптичних авторів, пасхальну вечерю спожили перед тим (Мт. 26:17–19; Мр. 14:12, 14, 16; Лк. 22:8, 11, 13, 15), представники синедріону, ймовірно, мали на увазі інше святкове споживання їжі, адже свято тривало упродовж восьми днів. Є ще один спосіб встановити, що згадана в цьому вірші «пасха» не є пасхальною вечерею: вхід до преторію зробив би цих начальників ритуально нечистими лише до заходу сонця. (Приклади ритуальної нечистоти тривалістю до заходу сонця дивіться в 3 М. 15:1–24; 17:15, 16). Таким чином, якщо той день був днем перед Пасхою, вони все одно могли б споживати пасхальну вечерю після заходу сонця. Тож, імовірно, вони переймались не через пасхальну їжу, а через якусь іншу.

- Іван назвав час суду над Ісусом «днем Приготовлення Пасхи» (Ів. 19:14). Ті, хто заперечують, що розп'яття відбулось у п'ятницю, вважають, що фраза «день Приготовлення» вказує на день приготувань до пасхальної вечері, але юдеї вживали її в контексті дня приготувань до суботи (див. Мт. 27:62; Мр. 15:42; Лк. 23:54; Ів. 19:31, 42). У цьому уривку слово «пасха» означає свято, а не їжу, як в Івана 18:28. В англійській версії NIV написано «день Приготовлення пасхального тижня». Іншими словами, то був «день приготувань до [суботи, що припадала на] Пасху [пасхальний тиждень]».
- У книзі Івана 19:31 зазначено, що день після смерті Ісуса був «суботою», але називає його «Великоднем». Ті, хто заперечують, що розп'яття відбулось у п'ятницю, роблять із цього висновок, що то була не звичайна субота (себто сьомий день тижня), а один із інших днів спокою під

час Пасхальних свят. Як уже зазначалось, хронологія Луки вказує на те, що то була звичайна субота, тобто сьомий день тижня, й нічого в контексті не передбачає іншого тлумачення. Той факт, що то була субота під час пасхального тижня, й робило її «особливою».

Питання віри?

Г. І. Гестер сказав, що «з огляду на всі наведені факти, здається логічним вважати, що [Ісус] перебував у гробі з вечора п'ятниці до початку ранку в неділю. Такий висновок відповідає всім вимогам, які містяться в Євангеліях». Тож, нехай кожен сам зважить всі свідчення та дійде власного висновку—а потім і далі ставиться з повагою до тих, хто тримається протилежної думки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

ЧУДА ГОЛГОФИ¹⁰ (МТ. 27:45–54;

МР. 15:33–38; ЛК. 23:44–46; ІВ. 19:28, 30)

В районі гори Еверест височіють кілька найвеличніших гірських вершин світу—проте через висоту Евересту більшість із нас ніколи про них не чула. Пишність Евересту затьмарює всі інші гори. Так само навколо Ісусового хреста відбувалось чимало дивовижних чуд: темрява покрила сонце, земля здригнулась від потужного землетрусу, храмова завіса роздерлась навпіл, відкрились могили та воскресли померлі святі. Втім через винятково видатне значення Христової смерті, більшість із нас не знайома або не замислюється над цими дивовижними подіями.

Ці надприродні явища образно називають «передгір'ям Голгофи». За правильного розуміння кожне з них підсилює чудо Ісусової жертви. Вільям Ніколсон говорив про них як про «ланцюг знамень, що обгортають смерть Ісуса Христа та підносять її до єдиного значення вічного викуплення». Коли ми розглядатимемо ці «чуда Голгофи», моя молитва буде про те, аби це дослідження допомогло кожному з нас повніше усвідомити, що саме зробив для нас Ісус.

¹⁰На цю ідею надихнула праця Вільяма Р. Ніколсона (William R. Nicholson), «Шість чудес Голгофи» (*The Six Miracles of Calvary*).

Темрява: знамення від Бога (Мт. 27:45, 46; Мр. 15:33; Лк. 23:44, 45а)

Що відбувалось

Уявіть собі сцену біля Голгофи. З 9:00 ранку до полудня там всі були зайняті. Ісус молився за Своїх ворогів, піклувався про Свою матір, рятував розп'ятого злочинця та змагався за кожний вдих і видих. Його вороги кидали жеребка через Його одяг та кидали Йому в обличчя образи й глузування. Інші також були зайняті: жінки плакали біля хреста, а один з апостолів повів до себе додому Його матір. Потім—раптово—всяка діяльність припинилась, бо місце цих подій обгорнула темрява: «Наближалась шоста година, і темрява стала по всій землі аж до години дев'ятої... І сонце затьмарилось» (Лк. 23:44, 45а; див. Мт. 27:45; Мр. 15:33).

Ми багато чого не знаємо про ту темряву. Ми не можемо бути впевненими, наскільки суцільною вона була—хоча в своїй уяві я бачу її настільки чорною, що не видно було власної руки, піднесеної до обличчя. Нам невідомо, наскільки далеко вона простиралась; можливо, вона мала локальний характер, а, можливо, вона охоплювала землі далеко за межами Юдеї. Давні історики, як християнські так і не-християнські, зазначають, що невірним також було відомо про те явище, й що, можливо, про нього було записано в римських анналах. «Оріген та Євсевій повідомляють, що римський історик на ім'я Флегон писав про ... ту темряву». Тертуліан, ранній апологет християнства, згадував запис у римських архівах про цю подію¹¹.

Утім нам відомо принаймні ось що: та темрява не була природним явищем. Скептики намагались пояснити її, називаючи сонячним затемненням, проте сонячне затемнення в Юдеї під час пасхальних свят було неможливо. Інші виказували припущення, що то була велика щільна чорна хмара або піщана буря, але навряд чи автори євангельських оповістей приділили б стільки уваги звичайній природній події. Існує чимало причин вважати, що та темрява була надприродною—зокрема час, коли вона відбувалась, та враження, яке вона справила на тих, хто були біля хреста. Відсутність у тексті хоч якої інформації про те, що

¹¹Тертуліан, *Апология*, 21.20.

відбувалось упродовж трьох годин темряви, можливо, свідчить про приголомшеність та мовчання зухвалої юрби. До початку цих трьох годин наговп сипав образами; після тих трьох годин люди били себе в груди (Лк. 23:48).

Що це означало

Ця темрява була знаменням від Бога: ознакою того, що люди та їхні вчинки не можуть завадити Божому задуму: Він виповнить те, що визначив ще одвічності. Раніше люди вимагали знамення з небес (Мт. 16:1; Мр. 8:11; Лк. 11:16); тож вони отримали таке, на яке й не очікували. Ця темрява була ознакою *страждань*: тієї агонії, через яку мусив пройти Ісус, коли помирав за нас (1 Кор. 15:3). Вона була ознакою *боротьби*: кульмінаційної битви між Христом та силами зла (1 М. 3:15; Лк. 22:53; Євр. 2:14). Вона була ознакою *відокремленості*: коли Ісус платив найвищу ціну за наші гріхи, Він був відокремлений від Свого Отця, Той покинув Його (див. Мт. 27:46).

Бог накинув покров темряви на найбільшу загадку всіх часів: як одна Людина помирала за гріхи мільйонів. Видається дуже доречним, що час найбільших страждань Ісуса був часом тиші та мовчання—так само, як наша неспроможність вповні зрозуміти, що Він для нас зробив, змушує нас замовкнути.

Землетрус: божественна сила (Мт. 27:46, 50–52, 54; Лк. 23:46; Ів. 19:28, 30)

Майже наприкінці тих трьох годин темряви Ісус скрикнув: «Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?» (Мт. 27:46). Після того з Його вуст одна за одною прозвучали три фрази: «Прагну» (Ів. 19:28); «Звершилось!» (Ів. 19:30); та «Отче, у руки Твої віддаю Свого духа» (Лк. 23:46). Потім Він «знову голосом гучним іскрикнув, і духа віддав» (Мт. 27:50). Коли Він це зробив, сталось кілька дивовижних подій.

Що відбувалось

Спочатку стався землетрус (див. Мт. 27:54): земля почала здригатись (Мт. 27:51б). Землетруси належать до найбільш руйнівних явищ у природі, коли «земна твердь» більше не є твердою. Я не знаю, як би оцінили той землетрус за шкалою Ріхтера, але він був

такої сили, що розпадались скелі (Мт. 27:51в) та повідкривались кам'яні гробниці (Мт. 27:52а).

Цей землетрус не було спричинено збільшенням тиску в земній корі, що призводить до руху та зсуву кам'яних шарів усередині землі. Не було й звичайної послідовності подій, які викликають землетруси. Можливо, Бог і задіяв цей механізм, але час, коли відбувалась ця подія, вказує на те, що то було дещо набагато більше за звичайний землетрус. Його *спричинив* Бог. Божу руку можна побачити і в часі, і в наслідках цієї події. Цей землетрус стався тієї миті, коли помер Ісус (Мт. 27:50, 51), коли в храмі розірвалась завіса (Мт. 27:51), і коли відкрились деякі гроби (Мт. 27:51, 52). Божий задум також можна побачити в тому враженні, яке ця подія справила на її свідків (Мт. 27:54).

Що це означало

Цей землетрус був проявом *божественної сили*. Коли євреї отримали Закон на горі Синай, «сильно затремтіла вся гора» (2 М. 19:18). Тепер, коли Ісус виповнив той Закон, земля знову затремтіла. Цей землетрус показав не лише Божу владу над природою, але й ще дещо більше. Він також засвідчив Його силу впливати на серце людини: «А сотник та ті, що Ісуса з ним стерегли, як землетруса побачили, і те, що там сталося, нажахалися дуже й казали: Він був справді Син Божий!» (Мт. 27:54). Також з огляду на те, що за часом цей землетрус збігся з Христовою смертю, він міг слугувати символом того, як Божа сила руйнує гріх.

Роздерта завіса: божественний задум (Мт. 27:51а; Мр. 15:37, 38; Лк. 23:45б)

Що відбувалось

Аби побачити третє чудо, нам слід перенестись від Голгофи на південь через міську браму до храму. Тієї миті, коли Ісус вигукнув востаннє й затряслась земля, всередині храму сталося дещо безпрецедентне: «... ось завіса у храмі роздерлась надвоє— від верху аж додолу» (Мт. 27:51а; див. Мр. 15:38; Лк. 23:45б).

Якби в нас було лише повідомлення Луки про розрив тієї завіси (Лк. 23:44, 45), ми могли б подумати, що це сталося якогось часу впродовж трьох годин темряви. Зіставляючи оповість Луки

з книгами Матвія й Марка, ми розуміємо, що це було *наприкінці* «дев'ятої години».

Щоб зрозуміти значення цієї дивовижної події, нам потрібно уявити її місце й безпосередньо саму подію. Ісус помер під час вечірньої молитви: о дев'ятій годині, або о 15:00 за нашим часом (Мт. 27:46; див. Дії 3:1). У той час правовірні юдеї, чоловіки й жінки, зібрались у Дворі жінок на молитву. Коли вони молились, священник увійшов до храму запалити пахощі.

Уявіть себе на місці священника, якому того дня випала честь увійти до Святого місця, щоб кадити пахощі. Така честь могла припасти раз у житті. Ваш пульс пришвидшується, коли ви входите до цієї святині. Прямо перед вами невеличкий вівтар для кадіння пахощів, за яким завіса, що закриває Святе Святих. Уже сама назва передбачає, що це найсвятіше місце на всій землі. (Увійти до цього святилища дозволялось лише первосвященнику й лише раз на рік, у день Окуплення; див. Євр. 9:7; 2 М. 30:10; 3 М. 16:29–34).

Підходячи до золотого вівтаря, ви мимоволі милуєтесь масивною завісою поза ним, розміром 9м на 9м. Мойсей отримав чіткі інструкції щодо виготовлення такої завіси для ковчегу:

«І зробиш завісу з блакиті, і пурпуру, і червені та з суканого вісону. Мистецькою роботою зробити її з херувимами. І повісь її на чотирьох акаційних стовпах, пообкладаних золотом,—гаки їх золоті,—на чотирьох срібних підставах. І повісь ту завісу під гачками, і внесеш туди за завісу ковчег свідoctва. І ця завіса буде відділяти вам між святинею й між Святе Святих» (2 М. 26:31–33).

Коли Соломон побудував храм, можливо, він отримав подібні настанови, бо «зробив він завісу, блакить, і пурпур, і червень, і вісон, і наробив на ній херувимів» (2 Хр. 3:14). Ймовірно, за тими ж принципами було виготовлено й завісу в храмі Ірода. Ніколсон описує, як ця гігантська завіса могла виглядати в очах священника, що входив до Святого місця:

Це була дивним чином оздоблена тканина. Зверху на основній, «витканій з найтоншого льону», містилися блакитний, пурпуровий та червоний кольори. Й ті три кольори

... переплітались між собою, утворюючи образ херувиму. Це був покров, що втілював поняття життя та могутності, й водночас демонстрував красу та славу...

Якою вражаючою вона була в ... світлі золотих кадильних! Яким благоговінням вона наповнювала душу, оскільки висіла так, аби закривати від очей ще більшу славу. А пильні та могутні херувими ніби тихо, проте урочисто промовляли: «Зупинись тут, далі не можна».

Ви відводите очі від завіси й готуетесь до вашого ритуалу. Коли ви починаєте розбризкувати пахощі на вогонь вітваря, ви раптом вимушені впасти на коліна, позаяк підлога храму починає трястись під вашими ногами. Оскільки землетрус не обмежувався Голгофою (він поширився до найближчих місць захоронень; Матвія 27:51, 52), і оскільки текст пов'язує в єдине землетрус та розрив завіси (Мт. 27:51), ймовірно, він охопив і територію храму. І тоді сталось дещо екстраординарне: ви чуєте звук тріску. Підвівши очі вгору майже на дев'ять метрів, ви бачите на самому горі завіси, рівно посередині, невеличкий розрив. Поки ви дивитесь на нього переляканими очима, цей розрив спускається все нижче й нижче— аж поки тканина стає роздертою на дві частини й ви дивитесь в таємничу тінь Святого Святих! Це те, що назавжди закарбується в вашій пам'яті—про що ви розповідатимете вашим онукам!

Критики намагались дати раціональне пояснення й цій дивовижній події. «Завіса розірвалась через поштовх земної кори»,—кажуть вони, втім їхнє «пояснення» менш, ніж переконливе. Так, якби цей землетрус був настільки потужним, щоб завдати шкоди завіси, що вільно висіла, чому він не завдав шкоди храмовій будівлі? Далі, хоча землетрус може зруйнувати тверді об'єкти, навряд чи він може щось зробити тканині. «О!»,—кажуть невіруючі,—«та завіса, ймовірно, була старою, пошарпаною й готовою розлізтись». У такому разі вона мусила б розпастися на дрібні шматки, але того не сталось. Натомість вона «роздерлась надвоє» (Лк. 23:45). Ні, розрив завіси не було спричинено природними силами.

Не був він і наслідком людського вандалізму. Якби (з якоїсь невідомої причини) люди вирішили розірвати її, вони б схопили її з різних боків за низ. Коли б вони потягнули її в різні боки, вона

розірвалася б *від низу доверху*. Втім текст наголошує, що «завіса у храмі роздерлась надвоє—*від верху аж додолу*» (Мт. 27:51а; курсив додано). Єдино можливий висновок—це те, що її розірвала невидима сила, рука Самого Бога. Позаяк дивовижний спосіб, у який розірвалася та завіса, став відомий всім священикам, можливо, він став тим чинником, який пізніше привів чимало священиків до християнства (Дії 6:7).

Що це означало

Про що ми дізнаємось із цієї незвичайної події? Розрив цієї завіси прямо пов'язаний з *божественним задумом* хреста. Розглянемо три моменти:

1. Руйнування завіси провістило закінчення дії старої угоди (Старого Заповіту). Розрив завіси збігся за часом зі смертю Ісуса, що знаменувало набуття чинності нової угоди (заповіту). В євреїв 9:16, 17 написано: «Бо де заповіт, там має відбутися смерть заповітника, заповіт-бо важливий по мертвих, бо нічого не варт він, як живе заповітник». Смерть Ісуса оголосила про кінець старої угоди (Кол. 2:14) та початок нової.

2. Подібно до того, як роздerta завіса відкрила шлях до Святого Святих, так розірвана Ісусова плоть провістила про Його повернення до Святого Святих на небесах. Автор послання до євреїв провів паралель між Святес Святих і небесами та між фізичною завісою й Ісусовим тілом. Він писав: «Отож, браття, ми маємо відвагу входити до святині кров'ю Ісусовою, новою й живою дорогою, яку нам обновиВ Він через завісу, цебто через тіло Своє» (Євр. 10:19, 20).

3. Можливо, найбільш вражаючим моментом роздertoї завіси є те, що через Ісусову смерть шлях до Бога було відкрито для *всіх* людей. Як уже зазначалось раніше, зайти за ту завісу до Святес Святих у храмі дозволялось лише первосвященику. Коли завісу було роздerto, всі інші також могли заглянути в ту таємничу царину, а, можливо, навіть увійти до неї. В уривку, який ми щойно прочитали, автор чітко говорить, що перешкоду між Богом та людиною було усунуто. Ми «маємо відвагу входити до святині [на небесах] кров'ю Ісусовою, новою й живою дорогою, яку нам обновиВ Він через завісу, цебто через тіло Своє». Автор розвиває цю думку в наступних віршах: позаяк ми «маємо й Великого

Священика над домом Божим, то приступімо [до Бога] з щирим серцем, у повноті віри» (Євр. 10:21, 22а).

Було усунуто не лише перешкоду між Богом та людиною, а й розірвана завіса також усунула перешкоду між «особливими» священиками та «простими» дітьми Божими (див. 1 Пет. 2:5, 9). Ми можемо навіть припустити, що вона провістила усунення перешкод між людьми (див. Еф. 2:14–16). Тож будемо уважні, щоб не намагались підняти ту «завісу» та не повісити її на старе місце!

Воскреслі мертві: Божа обітниця (Мт. 27:516–53)

Що відбувалось

Ми підходимо до одного з найдивовижніших чуд у Біблії, про яке повідомляється лише кількома словами. В книзі Матвія 27 написано, що коли «зачали розпадатися скелі, повідкривалися гроби, і повставало багато тіл спочилих святих» (Мт. 27:516–53). Ми можемо розглядати цю подію як два чуда: (1) відкриття гробів та (2) воскресіння мертвих. Імовірно, ці гроби розкрились пізно в п'ятницю (коли здригнулась земля), проте святі воскресли не раніше ранку неділі (можливо, водночас з Ісусом). Позаяк Матвій об'єднує ці дві події, ми робитимемо це також.

Погляньмо уважніше на те, що тоді сталось: коли через землетрус розкололись скелі, утворились розломи в деяких гробницях, що були в печерах скель поблизу Голгофи. Археологи підтверджують, що в тій місцевості було чимало подібних поховань. Це розкриття гробів мало вибіркового характеру; розкрились лише ті гроби, в яких було поховано святих—і лише ті «святі» пізніше воскресли. Імовірно, то були «святі» Старого Заповіту (див. Пс. 33[34]:10)—ті, хто жили та померли під Законом, хто були вірні своєму Богові. Слово «святий» означає «відділений». Коли ми стаємо Божими дітьми, ми відділяємось на служіння Богові.

Коли через землетрус відкрились гроби, стали видні тіла тих святих. Щоб заховати їх знову, треба було торкатись їх. А ті, хто їх торкнувся, стали б ритуально нечистими (4 М. 19:11). Ритуально нечистим людям було заборонено їсти особливу суботню вечерю. Крім того, працювати в суботу було заборонено (2 М. 20:8–11). Таким чином, ті тіла залишались відкритими упродовж решти п'ятниці, в суботу, і, можливо, частину неділі.

Потім, через якийсь час після того як воскрес Христос—імовірно, згодом після того—Бог воскресив тих святих. Вони вийшли з гробниць і «до міста святого [Єрусалиму] ввійшли, і багатьом із'явилися» (Мт. 27:53). Нам багато чого невідомо про ту подію. Ми не знаємо, хто воскрес, хоча можна припустити, що вони були відомі мешканцям Єрусалиму. Якби люди не знали, хто то були, вони б просто припустили, що то прийдешні з інших місць. Також нам невідомо, кому вони з'являлись, хоча з слів Матвія випливає, що багато з тодішніх мешканців Єрусалиму могли засвідчити правдивість його оповіді. Ми не маємо жодної уяви про саму природу їхнього воскресіння. Ми можемо припустити, що, подібно до тих, кого було воскресено за часів Старого Заповіту та Христова служіння, вони знову зазнали фізичної смерті. Інакше кажучи, їхнє воскресіння було не таким, як воскресіння Христа, який воскрес аби більше ніколи не помирати.

Попри те, що ми багато чого не знаємо, зауважимо, наскільки важливою була та подія. Крім цього випадку, ми можемо порахувати воскреслих за часів Старого та Нового Заповітів на пальцях. Мені приходять на пам'ять лише три випадки воскресення з мертвих у Старому Заповіті (див. 1 Цар. 17; 2 Цар. 4; 13), три за часів Христова служіння (Мт. 9; Лк. 7; Ів. 11), та два за часів служіння апостолів, про які повідомляє книга Дій (Дії 9; 20). А тут, за один раз, «повставало ... *багато* ... святих!» Дивовижно!

Що це означало

У цьому житті ми ніколи не дізнаємось про кожну деталь цієї події, про яку б ми воліли знати. Втім той факт, що нам повідомлено, що ці святі воскресли «після Його [Ісуса] воскресіння», змушує нас пов'язати Його воскресіння з їхніми. З цього випливає очевидний висновок, що їхнє воскресіння стало можливим завдяки Його воскресінню—так само як стане можливе й наше. Павло писав: «Та нині Христос воскрес із мертвих, первісток серед покійних [мертвих]» (1 Кор. 15:20). Отже, це чудо *Божої обітниці*: якщо ми є «святими» Божими (себто, вірними християнами), тоді ми також воскресемо в славу Божою силою «останнього дня» (Ів. 6:40)! Павло писав:

... не всі ми заснемо [себто, помremo; дехто буде живий,

коли повернеться Христос], та всі перемінимось, раптом, як оком змигнути, при останній сурмі: бо засурмить вона і мертві воскреснуть, а ми перемінимось! ... Мусить-бо тлінне оце зодягнутись в нетлінне, а смертне оце зодягнутись в безсмертя. А коли оце тлінне в нетлінне зодягнеться, і оце смертне в безсмертя зодягнеться, тоді збудеться слово написане: Поглинута смерть перемогою! ... А Богові дяка, що Він Господом нашим Ісусом Христом перемогу нам дав (1 Кор. 15:51–57).

Яка обітниця!

Висновок

Чи можна залишатись байдужими, дивлячись на хрест? Небо не залишилось байдужим: воно потемніло. Скелі не залишилися байдужими: вони розкололись. Могили деяких святих старого заповіту не залишилися байдужими: вони відкрились. Самі ті святі не залишилися байдужими: вони воскресли. Навіть найзапекліші серця тих, що були біля хреста, не залишилися байдужими. Коли люди побачили те, що сталося, вона закричали: «Він був справді Син Божий!» (Мт. 27:54; див. Мр. 15:39; Лк. 23:47, 48).

Погребіння Христова тіла

(Мт. 27:55–61; Мр. 15:40–47; Лк. 23:49–56а; Ів. 19:31–42)

Ісусова *смерть*—через яку стало можливим наше спасіння (Рим. 5:10)—є одним із трьох головних фактів Євангелія (1 Кор. 15:1, 3). Іншими двома є Його *погребіння* та Його *воскресіння* (1 Кор. 15:4). Цю частину нашого дослідження присвячено висвітленню останніх годин *п'ятниці*, коли помер Христос; *суботі*, коли Його тіло лежало в гробниці; та початку *неділі*, коли Він воскрес із мертвих. Ці три дні є найважливішими днями в історії людства, бо те, що сталося у ті дні, складає нашу надію.

Його смерть бачили інші

(Мт. 27:55, 56; Мр. 15:40, 41; Лк. 23:49)

Євангеліє від Матвія 27:55, 56

⁵⁵Було там багато й жінок, що дивилися здалека, і що за Ісусом прийшли з Галілеї, і Йому прислужували. ⁵⁶Між ними

була Марія Магдалина, і Марія, мати Якова й Йосипа, і мати синів Зеведесвих.

Євангеліє від Марка 15:40, 41

⁴⁰Були ж і жінки, що дивилися здалека, між ними Марія Магдалина, і Марія, мати Якова Молодшого та Йосії, і Саломія, ⁴¹що вони, як Він був у Галілеї, ходили за Ним та Йому прислуговували; і інших багато, що до Єрусалиму прийшли з Ним.

Євангеліє від Луки 23:49

⁴⁹Усі ж знайомі Його й ті жінки, що прийшли були з Ним із Галілеї, здалека стояли й дивились на це...

Під час розп'яття чотири жінки «стояли біля Ісусових ніг»: Його матері; сестра Його матері (ймовірно, Саломія); Марія, дружина Клеопи; та Марія Магдалина (Мт. 27:55, 56; див. Мр. 15:40, 41; Лк. 23:49). Коли Іван забрав Христову матір із місця подій (Ів. 19:27), інші жінки відійшли подалі від натовпу. Ці дорогоцінні жінки, які служили Господеві в Галілеї (Мр. 15:41; див. Лк. 8:2, 3), не залишили Його, коли Він помирав. Вони були останніми біля хреста і першими біля Його гробу. Принаймні дві з них були свідками Його смерті, Його погребіння (Мт. 27:61; Мр. 15:47; Лк. 23:55), та Його воскресіння (Мт. 28:1–10).

Його смерть було підтверджено (Ів. 19:31–37)

³¹Був же день Приготовлення, тож юдеї, щоб тіла на хресті не zostалися в суботу,—був-бо Великдень тієї суботи—просили Пилата зламати голінки розп'ятим і зняти. ³²Тож прийшли вояки й поламали голінки, першому й другому, що розп'ятий з Ним був. ³³Коли ж підійшли до Ісуса й побачили, що Він уже вмер, то голінок Йому не зламали, ³⁴та один з вояків списом бока Йому проколов,—і зараз витекла звідти кров та вода. ³⁵І самовидець засвідчив, і правдиве свідоцтво його; і він знає, що правду говорить, щоб повірили й ви. ³⁶Бо це сталося тому, щоб збулося Писання: Йому кості ламати не будуть! ³⁷І знов друге Писання говорить: Дивитись будуть на Того, Кого прокололи.

Пилат задовольнив прохання юдеїв та розпорядився щодо Голгофи. **Тож прийшли вояки й поламали голінки, першому й другому, що розп'ятий з Ним був** (Ів. 19:32). Цю страшну справу робили за допомогою палиці або важкого молота. **Коли ж підійшли до Ісуса й побачили, що Він уже вмер, то голінок Йому не зламали** (Ів. 19:33).

Ці вояки не просто припустили, що Христос помер. Аби *переконатись* у тому, що Він дійсно вже мертвий, **один з вояків списом бока Йому проколов** (Ів. 19:34а). Це був не просто укол у шкіру, щоб побачити, чи не ворухнеться Ісус. Спис увійшов крізь Його бік, глибоко до Його грудної клітки, зробивши великий жакливий отвір, у який можна було помістити руку (Ів. 20:25, 27). Позаяк солдати мали звітувати, що розп'яті злочинці дійсно були мертві, до того як їх зняли з хреста, очевидно, тим списом вдарили між ребр до самого серця. Такий удар призводив до «смертельного поранення, [якому], ймовірно, більшість римських вояків навчались окремо». «Відповідаючи за виконання наказу своїм життям, цей солдат хотів пересвідчитись сам і запевнити інших стражів, що Ісус був поза всякими сумнівами мертвий».¹²

Той факт, що Ісусові кості не було зламано, став виповненням пророцтва Старого Заповіту (Ів. 19:36; Пс. 33[34]:21). Також той факт, що Ісусові кості не було зламано, мав особливе значення в світлі Його образу Пасхального ягняти. Його пробитий списом бік також був виповненням пророцтва (Ів. 19:37; Зах. 12:10).

Коли в Христовім боці утворився отвір від рани, **зараз витекла звідти кров та вода** (Ів. 19:34б). Оскільки мертві не стікають кров'ю, багато коментаторів намагались знайти цьому медичне пояснення. Найбільш поширеним поясненням є те, що витік цих рідин із тіла вказував на те, що Ісус помер від розриву серця (див. Пс. 68[69]:21).¹³ Вадою більшості медичних пояснень є те, що вони базуються на припущенні, що коли Ісус помер, в Його тілі почався природний процес розкладення. Втім і Петро, і Павло наполягали на тому, що Христова плоть не «ззнала зотління» (Дії 2:31; див. 13:37).

¹²Едвардс та ін.

¹³Зокрема цього висновку дійшов Вільям Страуд (William Stroud) у своїй праці *The Physical Cause of the Death of Christ*. Декілька медичних припущень зробили Едвардс, Габел та Госмер.

Ранні ненахнені християнські автори вбачали в цій крові та воді містичний символізм. Багато хто вбачали в пролитті цієї крові та води обряди Господньої вечері та хрещення, що «прийшли від» Ісуса. Дехто пов'язували Івана 19:34 з непростим для розуміння уривком в 1 Івана 5:6, 8. Утім ніщо в Івана 19:34 не вказує на подібне тлумачення.

Імовірно, нам слід просто прийняти цю кров і воду як частину всієї таємниці Ісусової смерті за наші гріхи—і зупинитись на цьому. Іван, який очевидно розумів, що ці кров та вода суперечать людському досвіду, додав своє особисте свідчення щодо достовірності цієї оповіді (Ів. 19:35).

Детальний опис цієї сцени Іваном має лише одну ціль: показати, що Ісус *дійсно помер*—що Він не зомлів, аби пізніше учні могли Йому допомогти. Ідея про те, що Ісус втратив свідомість, є однією з теорій, які висувають противники Воскресіння. Вона відома як «теорія непритомності». Стаття одного медичного журналу закінчується такими словами:

Безсумнівно, що велика кількість історичних та медичних свідощтв указують на те, що Ісус помер до того, як Йому пробили бік ... Відповідно, інтерпретації, що ґрунтуються на припущенні, що Ісус не помер на хресті, суперечать сучасній медицині.¹⁴

Ісус помер близько 15:00 (див. Мт. 27:45–50)—за кілька годин до заходу сонця, за яким починалась субота. З огляду на наближення нового дня, що «був же день Приготовлення, ... юдеї [юдейські начальники], щоб тіла на хресті не zostалися в суботу (ця субота була особливим, великим днем),—був-бо Великдень тієї суботи—просили Пилата зламати голінки розп'ятим і зняти» (Ів. 19:31). Цей доволі довгий вірш заслуговує на пояснення:

«*День Приготовлення*». День перед суботою (шостий день тижня, за грубим підрахунком тотожний нашій п'ятниці) був днем приготування до суботи (сьомого дня тижня, за грубим підрахунком тотожного нашій суботі).

«*Щоб тіла на хресті не zostалися в суботу*». Закон велів:

¹⁴Едвардс та ін.

«А коли буде на кому гріх смертного присуду, і буде він убитий, і ти повісиш його на дереві, то труп його не буде ночувати на дереві, але конче поховаш його того дня, бо повішений—Боже прокляття, і ти не зачистиш своєї землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі на спадок» (5 М. 21:22, 23; див. Єг. 8:29; 10:26, 27).

Хоча в цьому уривку «повісити на дереві», ймовірно, означає повісити когось на мотузці за шию або посадити на кіл, юдеї також застосовували цей уривок до розп'ятої людини (див. Гал. 3:13). Згідно з Повторення закон 21, тих, хто тієї п'ятниці померли на Голгофі, треба було поховати до заходу сонця. Також на думку багатьох коментаторів, у юдеїв була ненахнена традиція, за якою залишити тіла на хресті суботнього дня було б оскверненням самої суботи.

«Був-бо Великдень тієї суботи». В оригінальному тексті написано дослівно: «день тієї суботи був великим» (див. УБТ). В англійській версії NIV написано «особлива субота». Усі суботи були важливими, але субота, яка припадала на пасхальні свята, була надособливою. Також значущості тій суботі додавало те, що вона знаменувала початок тижневого свята Опрісноків. У часи Нового Заповіту ці два свята були об'єднані в одне велике святкування: свято Пасхи, яке тривало один день, та свято Опрісноків, тривалистю в тиждень.

«Просили Пилата зламати голінки розп'ятим і зняти». Римляни бажали, щоб приречені на страту страждали якомога довше, проте, якщо того вимагали обставини, вони могли прискорити смерть жертв, перебивши їм ноги. Позаяк розп'яті на хресті мусили відштовхуватись ногами, щоб підняти груди і зробити вдих, перебиті ноги прискорювали смерть від асфіксії.

«... і зняти». Юдейські начальники не лише попросили, щоб римські вояки прискорили смерть розп'ятих на хрестах людей, вони також хотіли, аби римляни познімали та прибрали їхні тіла. Юдейські ієрархи не бажали осквернитись доторком до мертвих тіл (4 М. 19:11). У римлян, очевидно, було місце, куди скидали тіла страчених злочинців. І знову юдейські начальники продемонстрували своє лицемірство та непослідовність. Вони, не вагаючись, розіп'яли «Господа суботи» (Мт. 12:8; Мр. 2:28), але

тепер переймались через осквернення самої суботи.

Його тіло поклали в могилу
(Мт. 27:57–60; Мр. 15:42–46; Лк. 23:50–54; Ів. 19:38–42)

Євангеліє від Матвія 27:57–60

⁵⁷А коли настав вечір, то прийшов муж багатий із Ариматеї, на ім'я Йосип, що і сам був навчався в Ісуса. ⁵⁸Він прийшов до Пилата й просив тіла Ісусового. Пилат ізвелів тоді видати. ⁵⁹І взяв Йосип Ісусове тіло, обгорнув його плащаницею чистою, ⁶⁰і поклав його в гробі новому своїм, що був висік у скелі. До дверей гробових привалив він великого каменя, та й відійшов.

Євангеліє від Марка 15:42–46

⁴²А коли настав вечір, через те, що було Приготовлення, цебто перед суботою,—⁴³прийшов Йосип із Ариматеї, радник поважний, що сам сподівався Царства Божого, і сміливо ввійшов до Пилата, і просив тіла Ісусового. ⁴⁴А Пилат здивувався, щоб Він міг уже померти. І, покликавши сотника, запитався його, чи давно вже Розп'ятий помер. ⁴⁵І, дізнавшись від сотника, він подарував тіло Йосипові. ⁴⁶А Йосип купив плащаницю, і, знявши Його, обгорнув плащаницею, та й поклав Його в гробі, що в скелі був висічений. І каменя привалив до могильних дверей.

Євангеліє від Луки 23:50–54

⁵⁰І ось муж, на ім'я йому Йосип, що був радником синедріону, людина шановна і праведна,—⁵¹не пристав він до ради та чину їх,—із Ариматеї, юдейського міста, що й сам сподівався Божого Царства, ⁵²цей прийшов до Пилата, і тіла Ісусового став просити. ⁵³І Йосип, знявши Його, обгорнув плащаницею, і поклав Його в гробі, що в скелі був висічений, і що в ньому ніколи ніхто не лежав. ⁵⁴День той був Приготування, і наставала субота.

Євангеліє від Івана 19:38–42

³⁸Потім Йосип із Ариматеї, що був учень Ісуса, але потайний, бо боявся юдеїв, став просити Пилата, щоб тіло Ісусове взяти. І дозволив Пилат. Тож прийшов він, і взяв тіло Ісусове.

³⁹Прибув також і Никодим, що давніше приходив вночі до Ісуса, і смирну приніс, із алоєм помішану, щось літрів із сто. ⁴⁰Отож, узяли вони тіло Ісусове, та й обгорнули його плащаницею із пахощами, як є звичай ховати в юдеїв. ⁴¹На тім місці, де Він був розп'ятий, знаходився сад, а в саду новий гріб, що в ньому ніколи ніхто не лежав. ⁴²Тож отут,—з-за юдейського дня Приготовлення—вони поклали Ісуса, бо поблизу був гріб.

Щойно солдати були певні, що три жертви були мертві, вони були готові зняти їх зі стовпів та віднести їхні тіла до спільної ями, де ховали злочинців. Саме така доля очікувала б на Ісусове тіло, якби ніхто не заявив про намір забрати його. Проте дехто таки це зробив—ані хтось з Його родини, ані один з апостолів, але чоловік, який зберігав своє учнівство в таємниці, **бо боявся юдеїв** [юдейських начальників] (Ів. 19:38). Дивовижно, але він був членом того самого синадріону (Мр. 15:43; Лк. 23:50), що засудив Христа на смерть!

Він був відомий як **Йосип із Ариматеї** (Мр. 15:43; Ів. 19:38; див. Мт. 27:57). Ариматея була юдейським містом (Лк. 23:51), радше за все селищем на північ від Єрусалиму поблизу кордону з Самарією (Едершайм). Матвій називає Йосипа **мужем багатим** (Мт. 27:57). Через нього виповнилось пророцтво з книги Ісаї 53:9: «І з злочинцями [двома розбійниками] визначили Йому гроба Його, та Його поховали в багатого [Йосипа]». Йосип був добрим та благочестивим чоловіком, **що й сам сподівався Божого Царства** (Лк. 23:50, 51; див. Мр. 15:43). Він чекав на Месію, який встановить Своє царство, і визнав Ісуса Месією, Христом (Мт. 27:57; Ів. 19:38).

На жаль, Йосипу бракувало мужності відкрито заявити про свою віру в Ісуса. Бувши **радником поважним** (Мр. 15:43), він розумів, що сповідання віри коштуватиме йому його посади. Також його відсторонили б від юдейської громади на загал (Ів. 9:22). Згідно з Лукою, коли синадріон виніс Ісусові смертний вирок, Йосип **не пристав ... до ради та чину їх** (Лк. 23:51)—проте здається, що він і не захищав Господа.

Чи слід це розуміти як те, що Йосип не був присутній на раді, коли там голосували за Ісусову смерть? Можливо, він навмисно не прийшов на те засідання; можливо, він мав якісь негайні справи або йому могли навіть не повідомити про зібрання ради. Також

можливо, що він був присутній, але відмовився голосувати. Хоча нам нічого про те не повідомляється, складається враження, що Йосип навіть нічого не сказав на захист Ісуса.

Коли Йосип зрозумів, що Ісусове тіло «віднесуть та кинуть до якоїсь проклятої ями» (Джеймс Стокер/James Stalker), він **сміливо ввійшов до Пилата** (Мр. 15:43б). Ризикуючи всім, він попросив, **щоб тіло Ісусове взяти** (Ів. 19:38б).

Імовірно, Пилат був здивований почути таке прохання від члена найвищого юдейського суду. Також він здивувався, що Ісус був уже мертвий (Мр. 15:44а). Коли відповідальний за страту сотник запевнив його, що Ісус уже дійсно помер, Пилат **подарував тіло Йосипові** (Мр. 15:44б, 45; див. Мт. 27:58б; Ів. 19:38в).

На той час, коли Йосип отримав дозвіл Пилата, наближався захід сонця (а з ним початок суботи) (Мт. 27:57а; Мр. 15:42; Лк. 23:54). Тож Йосип мусив діяти швидко. Він **купив плащаницю** (Мр. 15:46), а інший член синедріону, Никодим (див. Ів. 7:50), також таємний учень, придбав необхідні пахощі (див. Ів. 19:39). Ми зустрічали цього Никодима в Івана 3:1–21; 7:50–52. Є певна іронія в тому, що саме ці чоловіки поховали Ісуса з такою любов'ю та шанобою. «Дивно, що ті, хто не боялись бути Його учнями, побоялись просити Господнього тіла, а ті, хто боялись бути учнями, сміливо це зробили» (МакГарві та Пендлтон).

Вийнявши зловісні цвяхи з Христових рук і ніг, Йосип зняв Його тіло з хреста. Ми не знаємо, чи спочатку зняли поперечну колоду, а потім уже вийняли цвяхи, чи цвяхи витягли, коли Ісусове тіло все ще висіло на хресті. Хоч би там як, але позаяк Йосип був багатою людиною, він, імовірно, мав слуг, які допомогли йому зробити це та інше. Потім Йосип обгорнув Господа лляною плащаницею («полотно»; УБТ) (Мт. 27:59; Мр. 15:46; Лк. 23:53а) і **взяв тіло Ісусове** (Ів. 19:38).

Поблизу Голгофи **знаходився сад, а в саду новий гріб, що в ньому ніколи ніхто не лежав** (Ів. 19:41). Хтось припустив, що наголос на тому факті, що в цьому гробі «ніколи ніхто не лежав», було зроблено аби усунути всякі сумніви, щодо того, *хто* саме воскрес. Йосип поклав тіло в **гробі новому своїм, що був висік у скелі** (Мт. 27:60). Очевидно, то був невеличке склепіння, висічене у кам'янистому схилі неподалік. Той факт, що ця гробниця «була висічена у скелі», вказує на те, що до неї був лише *один* вхід.

Дехто сумнівається, що Йосип побудував би собі гробницю так далеко від свого дому в Ариматеї, але поміркуйте ось над чим: (1) те, що про Йосипа сказано, що він «із Ариматеї», не обов'язково означає, що він й досі там мешкав. (Ісуса теж називали «Назарянином», попри те, що Він більше не жив у Назареті). (2) Можливо, поховання в Єрусалимі було престижним.

Оскільки в Йосипа та Никодима було обмаль часу й оскільки **поблизу був гріб** (Ів. 19:42), вони вирішили віднести Ісуса туди. Можливо, вірші 19:42 та 20:13 з книги Івана натякають на те, що та гробниця мала слугувати *тимчасовим* місцем погребіння й що Йосип мав намір після суботи перенести Ісуса в більше принагідне місце. Якщо це припущення правильне, тоді Христове воскресіння усунуло цю потребу. Коли тіло Христа несли до Йосипової гробниці, слідом йшли дві жінки з тих, що були біля хреста (Лк. 23:55; Мт. 27:61).

Чоловіки поклали Ісусове тіло в гробницю (Мт. 27:60; Мр. 15:46; Лк. 23:53; Ів. 19:42) і почали ритуальні приготування. Вони робили це так, як вимагав **звичай ховати в юдеїв** (Ів. 19:40б); вони не виймали з тіла внутрішніх органів, як це заведено в деяких культурах (наприклад, у єгиптян).

За юдейським звичаєм, вони спершу обмили тіло, видаливши засохлу кров, слину, бруд та тріски. Потім тіло **обгорнули** тканинними пасами **та плащаницею із пахощами** (Ів. 19:40а). Паси тканини обвивали все тіло, доки не закривали його повністю за винятком обличчя (див. Ів. 11:44). Після того в тканину втирали пахощі. Потім новий шар пасів і новий шар пахощів, і так кілька разів.

Никодим приніс майже сорок літрів суміші благовонної **смирни** з пахучим **алосм** (Ів. 19:39) для погребального ритуалу. В грецькому тексті написано **літрів із сто**. На думку більшості експертів, грецька *літра* (λίτρα) дорівнювала 355 мл. У такому разі сто грецьких літрів складає близько сорока наших. Така кількість пахощів коштувала дуже й дуже дорого, тож Никодим, як і Йосип, був багатю людиною.

Смирна (миро) була одним із трьох дарів мудреців. Також її використовували як наркотик у тій кислотній суміші, яку давали пити приреченим на розп'яття. Алое являє собою квітучу рослину з м'ясистим листям. Сік цього листа використовують при

приготуванні гелю для лікування подразнень, свербіння та опіків. За часів Нового Заповіту цю рослину висушували та перемелювали в порошок. Суміш смирни та алое мала запахні властивості, див. Псалмів 44[45]:9.

Коли ці два чоловіки поспішали встигнути приготувати Ісусове тіло до погребіння, вони стали ритуально нечистими (4 М. 19:11). Це унеможливило їхню участь у святкуванні Опрісноків, але, судячи з усього, вони цим не переймались.

Коли Йосип та Никодим зробили все, що було в їхніх силах, вони поклали на Ісусове обличчя невеличку хустину (див. Ів. 20:7; 11:44). Потім, з наближенням темряви, Йосип **до дверей гробових привалив великого каменя, та й відійшов** (Мт. 27:60б; Мр. 16:4).

Що сталось з Йосипом та Никодимом після Ісусового воскресіння? Було б логічно очікувати, що ці два чоловіки, які ризикнули всім, аби гідно поховати Христа, стали християнами та відважними захисниками віри—але Новий Заповіт нічого не каже. Пізніше люди вигадали про них чимало легенд, але ті розповіді є просто легендами.

Його погребіння відбувалось при очевидцях
(Мт. 27:61; Мр. 15:47; Лк. 23:55, 56а)

Євангеліє від Матвія 27:61

⁶¹Була ж там Марія Магдалина та інша Марія, що сиділи насупроти гробу.

Євангеліє від Марка 15:47

⁴⁷Марія ж Магдалина і Марія, мати Йосієва, дивилися, де ховали Його.

Євангеліє від Луки 23:55, 56а

⁵⁵А жінки, що прийшли були з Ним із Галілеї, ішли слідом, і вони бачили гроба, і як покладене тіло Його. ^{56а}Повернувшись, вони наготували пахощів і мира.

Хоча ці чоловіки, ймовірно, самі того не знали, за ними спостерігали. **Насупроти гробу**, можливо, на найближчому схилі, **сиділи** дві жінки, які йшли за ними від Голгофи: Марія Магда-

лина та Марія, мати Якова та Йосії [Йосипа] (Мт. 27:61; див. Мр. 15:40, 47). Саломія (матір Якова та Івана) була разом із ними біля хреста (Мр. 15:40), але не пішла з ними до гробниці. Можливо, вона повернулась до місця, де мешкав її син, аби втішити Ісусову матір. Ці жінки спостерігали за всім, що робили Йосип та Никодим (Лк 23:55), але, очевидно, їм здалось того замало. Вони залишили сад, повернулись до свого помешкання в Єрусалимі, та **наготували пахощів і мира** (Лк. 23:56а). Вони мали намір повернутись до гроба після суботи аби завершити помазання Господнього тіла (див. Лк. 23:56б; Мр. 16:1).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: «І ... ПОХОВАЛИ ЙОГО»

Три головні факти Доброї Новини це смерть, погребіння та воскресіння Христа. Ісус часто провіщав Свою смерть та воскресіння (Мт. 16:21; 17:22, 23; Лк. 18:31–33). Він також говорив і про Своє поховання. Він натякнув на це, використовуючи ілюстрацію перебування Йони «у середині китовій», коли сказав: «... так перебуде три дні та три ночі й Син Людський у серці землі» (Мт. 12:40). Він говорив просто і відверто про Своє погребіння, коли Марія намастила Його в Віфанії. Тоді Він промовив: «Що могла, те зробила вона: задалегідь намастила Моє тіло на похорон» (Мр. 14:8; див. Мт. 26:12; Ів. 12:7).

Погребіння є по-своєму важливим, як і два інші центральні факти; але на тлі монументальної попередньої події (Його смерті) та наступної (Його воскресіння), Ісусове погребіння дещо тьмяніє. В чому ж значущість погребіння Ісуса? Яку роль воно відіграє в євангельській історії? Яким чином Його погребіння впливає на наші життя? Спробуємо коротко розглянути ці питання.

Його погребіння в минулому

Коли Ісуса оголосили мертвим, Йосип із Ариматеї попросив Пилата дозволити йому забрати тіло. З допомогою Никодима Йосип обгорнув Ісусове тіло та поклав до своєї нової гробниці (Мт. 27:59, 60; Мр. 15:46; Лк. 23:50–53; Ів. 19:38–40).

Це погребіння було чином любові. Якби Йосип не попідкувався про Ісусове тіло, його б вкинули до безіменної спільної могильної ями зі злочинцями.

Це погребіння було чином мужності. Йосип та Никодим дуже ризикували, коли забрали та гідно поховали тіло Ісуса.

Це погребіння було необхідним чином. Згідно з Законом, Ісуса мусили поховати до заходу сонця. Ще важливішим було те, що це погребіння також було вагомим доказом того, що Ісус дійсно помер, а, отже, потім дійсно воскрес.

Це погребіння було доречним чином. Мільйони людей помирають, і їхні тіла ховають у землю. Було лише доречно, аби Христа як Того, хто «мусив бути у всьому подібний братам» (Євр. 2:17), також поховали «в серці землі» (Мт. 12:40). Не менш доречним було й те, аби запобігти допитливим очам побачити найвеличніше з-поміж усіх чуд.

Це погребіння було запланованим чином. Хоча Йосип та Никодим того не усвідомлювали, Ісусове погребіння було лише другим кроком у трикроковому задумі. Воно не було кінцем історії; натомість воно було підготовкою її початку.

Наше погребіння в теперішній час

Тепер поміркуємо над нашим погребінням, не тим погребінням, коли фізично мертвих ховають у землю, а над нашим погребінням із Христом у хрещенні. Новий Заповіт наголошує на зв'язку між хрещенням та Христовою жертвою (Рим. 6:3, 4; Кол. 2:12).

Це має бути чин любові. Якщо ми любимо Ісуса, ми виконаємо Його заповідь охреститись (Ів. 14:15).

Це є чин мужності. Рішення охреститись вимагає мужності, іноді великої мужності.

Це є необхідний чин. Біблія вчить, що хрещення є важливою частиною нашого послуху Господеві та умовою отримання благословень спасіння (Мр. 16:15, 16; Дії 2:38; Гал. 3:26, 27).

Це є доречний чин. Так само як ми мусимо взяти хрест Ісуса (див. Мт. 16:24), ми також мусимо бути «поховані з Ним» (Рим. 6:4). Також для нас є доречним пройти через фактичне погребіння в воді (занурення), а не поверхнєве кроплення голови водою.

Це є запланований чин. Наше водне погребіння є лише другим кроком. Третій крок—це воскресіння з водяної могили, аби «ходити в оновленні життя» (Рим. 6:4). Якщо ми житимемо християнським життям, ми матимемо надію, що погребіння наших тіл у землю—це не кінець нашої історії. Одного дня ми також воскресемо з

мертвих (1 Кор. 15:20, 23)!

СУБОТА: ДЕНЬ ПІСЛЯ ІСУСОВОЇ СМЕРТІ (МТ. 27:62–66; ЛК. 23:566)

Його учні: налякані (Лк. 23:566; див. Ів. 20:19а)

⁵⁶⁶**А в суботу, за заповіддю, спочивали.**

У суботу жінки **спочивали, за заповіддю** (Лк. 23:566). На загал, для Христових учнів то був день відчаю, впродовж якого вони «сумували та плакали» (Мр. 16:10) за зачиненими дверями, «бо боялись юдеїв» (Ів. 20:19). За словами Діна, їхні надії були «поховані разом з Ісусовим тілом у гробі Йосипа». «Їхня скорбота була подвійною. Вони журились через те, що їхнього найкращого друга, якого вони гаряче любили, трагічно відкинули та вбили. Та більш за це вони були просто приголомшені, їхня віра похитнулась» (Гестер). Як і провіщав Христос, вони були як вівці без пастуха (Мт. 26:31; Мр. 14:27).

Його вороги: насторожі (Мт. 27:62–66)

⁶²**А наступного дня, що за п'ятницею, до Пилата зібралися первосвященики та фарисеї, ⁶³і сказали: Пригадали ми, пане, собі, що обманець отой, як живий іще був, то сказав: По трьох днях Я воскресну. ⁶⁴Звели ж гріб стерегти аж до третього дня, щоб учні Його не прийшли, та й не вкрали Його, і не сказали народові: Він із мертвих воскрес! І буде остання обмана гірша за першу... ⁶⁵Відказав їм Пилат: Сторожу ви маєте,—ідіть, забезпечте, як знаєте. ⁶⁶І вони відійшли, і, запечатавши каменя, біля гробу сторожу поставили.**

Можливо, Ісусові друзі нічого й не робили в суботу, але не Його вороги. **А наступного дня, що за п'ятницею, до Пилата зібралися первосвященики та фарисеї** (Мт. 27:62). Хоч би що ми казали про Пилата, але він був доступний для своїх підлеглих будь-якого часу: він зустрічався з юдейськими начальниками рано вранці (Мр. 15:1), вислуховував їх упродовж усього дня (Ів. 19:21,

31; див. Мр. 15:43), і тепер прийняв їх ввечері. Ймовірно, конкретно ця зустріч відбулась одразу після заходу сонця, на початку суботи. Навряд чи члени ради синедріону залишили б Ісусову гробницю без нагляду навіть на одну ніч.

Ці юдеї сказали Пилату: **Пригадали ми, пане, собі, що обманець отой, як живий іще був, то сказав: По трьох днях Я воскресну** (Мт. 27:63). Ці їхні слова заслуговують на увагу. Ісус *ясно* говорив Своїм учням, що Він воскресне з мертвих (Мт. 16:21; 17:22, 23; Лк. 18:31–33), утім вони не зрозуміли (Мр. 9:9, 10). З іншого боку, звертаючись до людей на загал (зокрема й до ворогів), Він говорив про Своє воскресіння *завульовано* (Мт. 12:39, 40; 16:4; Ів. 2:19–21; 10:17, 18)—утім юдейські начальники все зрозуміли! Хоча вони не повірили Ісусовим словам, вони принаймні зрозуміли, що Він навчав, що «по трьох днях» Він «воскresне».

Тож вони звернулись до губернатора з таким проханням: **Звели ж гріб стерегти аж до третього дня, щоб учні Його не прийшли, та й не вкрали Його, і не сказали народові: Він із мертвих воскрес! І буде остання обмана гірша за першу** (Мт. 27:64). Позаяк члени ради синедріону не гребували обманом, коли це було їм вигідно (Мт. 26:59), вони вважали, що Ісусові учні вчинять так само. (Більшість людей вважають, що інші думають і відчують так само, як і вони).

Пилат відповів: **Сторожу ви маєте** (Мт. 27:65a). На думку деяких коментаторів, тим самим губернатор сказав: «Ви вже маєте свою храмову сторожу; тож скористайтесь нею». Проте наступні події показують, що Пилат погодився допомогти їм та дав їм *римську* сторожу. Після Воскресіння, коли первосвященики намагались підкупити сторожу, щоб ті збрехали щодо справжніх подій (Мт. 28:11–13), вони сказали солдатам сторожі, що, якщо про ту справу «почує намісник», вони визволять їх «від клопоту» (Мт. 28:14). За тих обставин лише римські стражі могли отримати покарання від губернатора, але жодним чином не юдейські (Фостер). Після того як Пилат розпорядився послати кілька своїх вояків, він сказав юдейським начальникам: **[І]діть, забезпечте [охорону гробу], як знаєте** (Мт. 27:65b).

Священики **відійшли, і ... біля гробу сторожу поставили** (Мт. 27:66a)—себто забезпечили таку охорону, на яку лише були спроможні. По-перше, спочатку вони пересвідчились, що Ісусове

тіло дійсно було в гробі. Тоді вони наново привалили каменем вхід та **запечатали** його (Мт. 27:66в). Можливо, то була печатка із воску або глини по краям каменю, або навхрест нього натягнули мотузку і закріпили печатку її краї. Ціллю запечаткування було не допустити проникнення з будь-якою метою; порушення цілісності печатки каралось смертю (Ричард Роджерс). І наостанок, кругом гробниці поставили римську сторожу (Мт. 27:66б). Після того юдеї могли піти, впевнені, що за три дні вони зможуть продемонструвати всім мертве тіло Ісуса та нанести останнього удару по тому, що вони вважали «шкідливим, але нетривалим Христовим рухом».

Ми не знаємо, скільки саме солдатів мусили охороняти гроб. Ми знаємо, що це не був один вояк (Мт. 28:4); нам навіть відомо, що їх було більше двох (Мт. 28:11). Для проведення розп'яття назначили чотирьох солдатів (Ів. 19:23); можливо, стільки ж було задіяно й для охорони. Можливо, навіть, що, позаяк охорона мала тривати кілька діб, її почергово здійснювали чотири групи у складі чотирьох вояків—як у випадку з Петром (Дії 12:4).

Субота близилась до завершення. Ісусові учні були у скорботі, Ісусові вороги торжествували перемогу, Пилатові солдати вартували гробницю. Все було готове для найдивовижнішої з усіх подій: воскресіння нашого Господа!

Розділ VIII

ВОСКРЕСІННЯ, З'ЯВЛЕННЯ ТА ВОЗНЕСІННЯ ІСУСА

Містить гармонію

Мт. 28:1–20

Мр. 16:1–20

Лк. 24:1–53

Ів. 20:1—21:25

НЕДІЛЯ: ДЕНЬ ІСУСОВОГО ВОСКРЕСІННЯ (МТ. 28:1–8; МР. 16:1–8; ЛК. 24:1–12; ІВ. 20:1–10)

Субота завершилась зітханнями; перший день тижня розпочався піснею. Втім знадобився час, аби відчай учнів змінився на радість. Як ми побачимо, послідовникам Ісуса було не легко прийняти той факт, що Він дійсно воскрес із мертвих.

Жоден «з авторів Євангелій не описує саме воскресіння— найбільше з-поміж усіх чуд ...Ця найсвятіша подія скрита від нас під покровом» (Джон Картер). Ми просто читаємо, що Ісус воскрес «уранці дня першого в тижні» (Мр. 16:9). З цього випливає, що Воскресіння сталось до сходу сонця (Ів. 20:1). Христос воскрес десь між початком першого дня (на заході сонця) та сходом сонця наступного ранку.

На думку багатьох дослідників, послідовність подій в Матвія 28:1–8 вказує на те, що янгол відвалив камінь, коли жінки були на дорозі до гробниці—й що Ісус воскрес невдовзі перед тим, як гробницю було відкрито. Якщо цей висновок правильний, тоді Воскресіння сталось невдовзі перед сходом сонця першого дня тижня.

Коли Ісус помер, Його дух пішов до невидимого світу Гадесу (Лк. 23:43; Дії 2:27, 31), а Його тіло перебувало в гробі. Якогось часу вночі Його тіло трансформувалось, а Його дух повернувся. «Той дух, що його було довірливо віддано Отцеві о 15:00 у п'ятницю ..., увійшов наново й оживив Його мертве тіло» (Роберт Кулвер). Він «воскрес із мертвих» (Дії 10:41). У більшості уривків про Воскресіння написано, що Ісуса було воскреснено (пасивний стан), з наголосом на те, що Його воскресив Бог. Утім Ісус також давав зрозуміти, що Він відіграватиме активну роль у Своєму власному

воскресінні (Ів. 10:17, 18). Складається враження, що Павло вважав ще одним дієвим чинником присутність Святого Духа (Рим. 8:11, 14). Скинувши пута могили, Христос воскрес і «уже більше не вмирає» (Рим. 6:9).

Пітер Маршал (Peter Marshall) спробував описати це за допомогою поетичних образів:

... раптом якогось часу між заходом та сходом сонця у новій гробниці, що належала Йосипу з Ариматеї, відбулось якесь тріпотіння невидимих сил ...

якесь шелестіння, подібне до подиху Бога, пронеслось садом.

Потужне, неомірне життя знову ввійшло в тіло, що лежало на холодному кам'яному виступі;

І померлий чоловік піднявся,

звільнився з погребальних пеленань,

вийшов на приступок гробниці,

якусь мить постояв, хитаючись на Своїх поранених ногах,

і вийшов у вкритий ранковою росою сад, живий назавжди.

Через деякий час після Воскресіння, коли ще тривала ніч (Мт. 28:1; Ів. 20:1), «великий ... ставсь землетрус», і «зійшов з неба Янгол Господній, і, приступивши, відвалив від гробу каменя, та й сів на ньому» (Мт. 28:2). Він відвалив камінь не для того, аби випустити Ісуса з гробниці—Той уже залишив її—але щоб дозволити іншим побачити, що вона була пуста. Можливо, янгол сів на камінь, аби пересвідчитись, що ніхто знову не закрий гроба.

Той янгол виглядав «як ... блискавка, а шати його були білі, як сніг» (Мт. 28:3). Коли сторожа побачила його, «від страху ... затряслась, та й стала, як мертва» (Мт. 28:4). Вони були спаралізовані від переляку. Отямившись, вони, ймовірно, дременули з саду, залишивши позаду себе небесного гостя. Врешті-решт, не було жодного сенсу охороняти пусту гробницю.

Жінки та пуста гробниця (Мт. 28:1–8;
Мр. 16:1–8; Лк. 24:1–11; див. Лк. 24:22–24; Ів. 20:1)

Євангеліє від Матвія 28:1–8

¹Як минула ж субота, на світанку дня першого в тижні, прийшла Марія Магдалина та інша Марія побачити гріб. ²І великий ось ставсь землетрус, бо зійшов із неба Ангол Господній, і, приступивши, відвалив від гробу каменя, та й сів на ньому. ³Його ж постать була, як та блискавка, а шати його були білі, як сніг. ⁴І від страху перед ним затряслася сторожа, та й стала, як мертва. ⁵А Ангол озвався й промовив жінкам: Не лякайтесь, бо я знаю, що Ісуса розп'ятого це ви шукаєте. ⁶Нема Його тут, бо воскрес, як сказав. Підійдіть, подивіться на місце, де знаходився Він. ⁷Ідіть же хутко, і скажіть Його учням, що воскрес Він із мертвих, і ото випереджує вас в Галілеї,— там Його ви побачите. Ось, я вам звістив!

⁸І пішли вони хутко від гробу, зі страхом і великою радістю, і побігли, щоб учнів Його сповістити.

Євангеліє від Марка 16:1–8

¹Як минула ж субота, Марія Магдалина, і Марія Якова, і Саломія накупили пахощів, щоб піти й намастити Його. ²І на світанку дня першого в тижні, як сходило сонце, до гробу вони прибули, ³і говорили одна одній: Хто відвалить нам каменя від могильних дверей? ⁴А зиркнувши, побачили, що камінь відвалений; був же він дуже великий... ⁵І, ввійшовши до гробу, побачили там юнака, що праворуч сидів, і був одягнений в білу одягу,— і жахнулись вони... ⁶А він промовив до них: Не жахайтесь! Ви шукаєте Розп'ятого, Ісуса Назарянина. Він воскрес, нема Його тут! Ось місце, де Його поховали були. ⁷Але йдіть, скажіть учням Його та Петрові: Він іде в Галілею попереду вас, там Його ви побачите, як Він вам говорив.

⁸А як вийшли вони, то побігли від гробу, бо їх трепет та страх обгорнув. І не сказали нікому нічого, бо боялись...

Євангеліє від Луки 24:1–11

¹А дня першого в тижні прийшли вони рано-вранці до гробу, несучи наготовані пахощі, ²та й застали, що камінь від гробу

відвалений був.³ А ввійшовши, вони не знайшли тіла Господа Ісуса.⁴ І сталося, як безрадні були вони в цім, ось два мужі в одежах блискучих з'явилися при них.⁵ А коли налякались вони й посихляли обличчя додолу, ті сказали до них: Чого ви шукаєте Живого між мертвими? ⁶Нема Його тут, бо воскрес! Пригадайте собі, як Він вам говорив, коли ще перебував в Галілеї.⁷ Він казав: Сину Людському треба бути виданому до рук грішних людей, і розп'ятому бути, і воскреснути третього дня.⁸ І згадали вони ті слова Його!⁹ А вернувшись від гробу, про все те сповістили Одинадцятьох та всіх інших.¹⁰ То були Марія Магдалина, і Іванна, і Марія, мати Якова, і інші з ними,— і вони розповіли апостолам це.¹¹ Та слова їхні здалися їм вигадкою, і не повірено їм.

Як минула ж субота, на світанку дня першого в тижні, Марія Магдалина та Марія, мати Якова та Йосії—ті самі дві жінки, що спостерігали за погребальними зусиллями Йосипа та Никодима—вирушили до гробниці (Мт. 28:1). З ними були Саломія та Іванна, й, можливо, інші жінки. Іванна була однією з тих жінок, що служили Ісусові в Галілеї (Лк. 8:3). Вони принесли пахощів, аби завершити намащення Ісусового тіла (Мр. 16:1; Лк. 24:1, 10).

Наближаючись до саду, вони запитувались: **Хто відвалить нам каменя від могильних дверей?** (Мр. 16:3). Проте їм не варто було турбуватись. Коли вони прийшли, то застали, **що камінь від гробу відвалений був** (Лк. 24:2; див. Ів. 20:1). Вони увійшли до гробниці й збентежились, не побачивши там Ісусового тіла (Лк. 24:3, 4). Очевидно, вони побачили лише погребальну «плащаницю» (Ів. 20:5), але не тіло.

Потім раптом **два мужі в одежах блискучих з'явилися при них** (Лк. 24:4). Як це часто буває в євангельських оповістях, одна з них повідомляє про *двох* «мужів» (Лк. 24:4), тоді як інші—про *одного* (Мр. 16:5; Мт. 28:5). Очевидно, той *один* говорив від імені двох. Коли жінки їх побачили, вони «налякались і посихляли обличчя до землі» (Лк. 24:5а; УБТ). Один із «мужів» був тим янголом, який відвалив камінь від гробниці (Мт. 28:2, 5). Він сказав їм:

Не лякайтесь, бо я знаю, що Ісуса розп'ятого це ви

шукаєте (Мт. 28:5).

Чого ви шукаєте Живого між мертвими? (Лк. 24:5б).

Нема Його тут, бо воскрес, як сказав (Мт. 28:6а).

... Пригадайте собі, як Він вам говорив, коли ще перебував в Галілеї. Він казав: Сину Людському треба бути виданому до рук грішних людей, і розп'ятому бути, і воскреснути третього дня (Лк. 24:6, 7).

Підійдіть, подивіться на місце, де знаходився Він. Ідть же хутко, і скажіть Його учням, що воскрес Він із мертвих, і ото випереджує вас в Галілеї,—там Його ви побачите. Ось, я вам звістив! (Мт. 28:6б, 7; див. Мр. 16:7).

Після того жінки пригадали Ісусову обітницю (Лк. 24:8), й **пішли вони хутко від гробу, зі страхом і великою радістю, і побігли, щоб учнів Його сповістити** (Мт. 28:8). Коли вони йшли, вони **не сказали нікому нічого** (Мр. 16:8), але прибувши на місце, де перебували апостоли, вони **про все те сповістили Одинадцятьох та всіх інших** (Лк. 24:9; див. 24:22, 23).

Нам не важко уявити радість, що бриніла в голосах тих жінок, коли вони розповідали про небесних вісників та повідомлення надії. На жаль, апостолам їхні слова здались **вигадкою, і не повірено їм** (Лк. 24:10, 11). Учні потребували більше доказів, аби повірити—й невдовзі вони їх отримали.

Клеопа, який, очевидно, був присутній, коли жінки розповіли про все учням (Лк. 24:22, 23), пізніше сказав: «І пішли дехто з наших до гробу, і знайшли так, як казали й жінки, та Його не побачили» (Лк. 24:24). Це можна було б розуміти як те, що дехто з учнів, яких сповістили жінки, пішли до гробу, але радше Лука просто переповів про те, як туди ходили Петро та Іван (Ів. 20:1–10).

Апостоли «не повір[или]» словами жінок (Лк. 24:11). Коли Ісус помер, *ніхто* не вірив, що Він воскресне з мертвих. У це не вірили ті, що здійснювали погребальні обряди та ховали Його. В це не вірили учні, які ховались за зачиненими дверима. В це не вірили жінки, які прийшли намастити Його тіло. Ну і звісно, в

це не вірили Його вороги. Г. І. Гестер пише: «Першим завданням воскреслого Господа було переконати Своїх власних учнів, що Він знову був живий».

Два апостоли та пуста гробниця
(Лк. 24:12; Ів. 20:1–10; див. Лк. 24:24)

Євангеліє від Луки 24:12

¹²Петро ж устав та до гробу побіг, і, нахилившись, бачить— лежать самі тільки покривала... І вернувсь він до себе, і дивувався, що сталося...

Євангеліє від Івана 20:1–10

¹А дня першого в тижні, рано-вранці, як ще темно було, прийшла Марія Магдалина до гробу, та й бачить, що камінь від гробу відвалений. ²Тож біжить вона та й прибуває до Симона Петра, та до другого учня, що Ісус його любив, та й каже до них: **Взяли Господа з гробу, і ми не знаємо, де поклали Його!** ³Тоді вийшов Петро й другий учень, і до гробу пішли. ⁴Вони ж бігли обидва укупі, але другий той учень попереду біг, хутчіш від Петра, і перший до гробу прибув. ⁵І, нахилившись, бачить— лежить плащаниця... Але він не ввійшов. ⁶Прибуває і Симон Петро, що слідком за ним біг, і входить до гробу, і плащаницю оглядає, що лежала, ⁷і хустка, що була на Його голові, лежить не з плащаницею, а осторонь, згорнена, в іншому місці... ⁸Тоді ж увійшов й інший учень, що перший до гробу прибув, і побачив,— і ввірував. ⁹Бо ще не розуміли з Писання вони, що Він має воскреснути з мертвих. ¹⁰І учні вернулись знову до себе.

Серед жінок, які пішли до гробу рано-вранці першого дня тижня, була Марія Магдалина (Мт. 28:1; Мр. 16:1; Ів. 20:1). Якоїсь миті вона відділилась від інших жінок. Можливо, вона прийшла до гробу раніше за них і залишила його, коли вони ще не прийшли. Позаяк в Івана 20:1 написано, що Марія **рано-вранці, як ще темно було, прийшла**, а згідно з Марка 16:2, жінки *«як сходило сонце, до гробу ... прибули»* (курсив додано), дехто вважає, що Марія побігла попереду них і прибула до гроба раніше. На думку інших коментаторів, усі жінки *вийшли* до гробниці, *«як ще темно було»*, а

прибули туди, «як сходило сонце». Насправді ці деталі не важливі. Якщо вона була біля гробу, коли туди прибули інші жінки, можливо, вона веліла їм залишитись там, поки вона збігає за допомогою.

Хоч би там як, прибувши до місця погребіння, вона **бачить ... камінь ... відвалений** (Ів. 20:1). Припускаючи найгірше й не гаючи часу, аби заглянути всередину гроба, вона побігла шукати Петра та Івана (Ів. 20:2а). Вона сказала їм: **Взяли Господа з гробу, і ми не знаємо, де поклали Його** (Ів. 20:2б).

Нагадаємо, що згідно з загальним припущенням, **учнем, що Ісус його любив**, Іван називав самого себе. Можливо—хоча й малоімовірно—що Марія Магдалина зустріла цих двох чоловіків, коли ті йшли до гробниці. Радше за все, вона пішла до того місця чи місць, де Петро та Іван зупинялись, перебуваючи в Єрусалимі (див. Ів. 20:10). Якщо це так, тоді Петро, ймовірно, не був з іншими апостолами (див. Лк. 24:12). Після того, як він зрікся Ісуса, Петро був неготовий подивитись іншим апостолам у вічі.

Стривожені, Петро та Іван побігли до саду (Ів. 20:3, 4а; Лк. 24:12а). Іван, який, можливо, був молодшим, **попереду біг, хутчіш від Петра, і перший до гробу прибув** (Ів. 20:4б; див. 20:8а). Судячи з усього, ці два чоловіки прибули після того, як інші жінки вже пішли (див. Мт. 28:8; Лк. 24:9).

Іван зупинився та заглянув усередину гробниці (Ів. 20:5а). Він **бачить—лежить плащаниця** там, де раніше лежало Ісусове тіло; але, будучи обачним, **він не ввійшов** (Ів. 20:5б). За ним прибув Петро (Ів. 20:6а), і з властивою йому нетерпеливістю одразу ж увійшов до гробниці. Він побачив **плащаницю ... , що лежала, і [що] хустка, що була на Його голові, лежить не з плащаницею, а осторонь, згорнена, в іншому місці** (Ів. 20:6б, 7; див. Лк. 24:12б).

Підбадьорений сміливістю Петра, Іван увійшов до гробу слідом за ним, і, побачивши погребальне полотно, **ввірував** (Ів. 20:8). Що ж такого було в охайно складених погребальних полотнах у пустій гробниці, що викликало віру? З одного боку, якби то якісь *друзі* перенесли Ісусове тіло до іншого місця погребіння, вони б не знімали б погребальних пасів. З іншого боку, якщо тіло вкрали *розкрадачі могли*, вони б не стали гаяти часу й знімати погребальні полотна. Ба більше, вони б не стали охайно їх знімати або особливим чином згортати хустку, ще й класти її осібно. Єдиним логічним поясненням стану погребальних пасів було те, що то Сам

Христос якось залишив їх з власної згоди. Він мусить бути живий!

На думку багатьох коментаторів, саме те, як *були згорнені* погребальні паси та полотно стало чинником Іванової віри. Можливо, Ісус «пройшов крізь» паси з пахощами так само, як пізніше Він «проходив» крізь зачинені двері. Якщо це так, тоді, можливо, що погребальні паси та полотно лежали «як зіщулений, надтріснутий каркас кокона, ... коли метелик залишає його та розправляє свої яскраві крила в сонячній світлі ... або, якщо бути більш точним, як рукавичка, яку щойно зняли з руки, а її пальці ще зберігають форму» (Пітер Маршал).

Утім у той час Іванова віра все ще була хитка та неповна. Аналогією може послужити епізод, коли батько хворого хлопчика закричав: «Вірю! Допоможи моєму невірству!» (Мр. 9:24; УБТ). Через багато років Іван написав, що тоді **ще не розуміли з Писання вони** [він та Петро], **що Він має воскреснути з мертвих** (Ів. 20:9). Коли ці два чоловіки **вернулись знову до себе** (Ів. 20:10), Іван «вірував» певною мірою (Ів. 20:8), а Петро дивувався з того, **що сталося** (Лк. 24:12в). Пізніше того дня Петро та Іван, імовірно, розповіли й іншим учням про те, що вони були побачили (див. Лк. 24:24). Утім вони ще не розуміли, що то було виповнення обітници Господа, що Він воскресне.

Деякі коментатори окремо зауважують на тому, що ці апостоли *спершу* повірили в Воскресіння, а потім, *пізніше*, зрозуміли, що саме мав на увазі Ісус, коли казав, що воскресне. Ці коментатори наполягають на тому, що не було жодних *очікувань*, які б примусили цих апостолів *увявити*, що вони бачили воскреслого Господа.

ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ: ТІЛО ВОСКРЕСЛОГО ХРИСТА

Навколо Воскресіння існує чимало таємниць. Меншою з цих таємниць є природа тіла воскреслого Ісуса.

По-перше, ми маємо розуміти, що *то було якість тіло*. Апостоли хотіли, аби всі знали, що воскреслий Господь не був плодом їхньої уяви. Вони не марили і не бачили видінь. Також їм не з'являвся привід чи дух. Після Свого воскресіння Ісус мав тіло, яке всі могли бачити (Ів. 20:14, 20; Дії 10:40). Він мав тіло з «плоті та кісток» (Лк. 24:39). Він мав тіло, яке ходило по землі (Лк. 24:15), і якого можна було торкнутись (Мт. 28:9; Лк. 24:39). Він мав тіло,

яке могло говорити (Лк. 24:17) та споживати їжу (Лк. 24:41–43; Дії 10:41). Він мав тіло, на якому залишилися рани від Його хресних страждань (Ів. 20:20, 25, 27).

Водночас це було *незвичайне* тіло. Коли учні ховались за замкненими дверима, Ісус раптом з'явився «посередині» (Ів. 20:19, 26). З цього випливає, що Його тіло могло проходити крізь тверде дерево. Дехто вважає, що Ісус просто постукав у двері, і хтось впустив Його. Проте така звичайна поява навряд чи спричинила б ту реакцію, про яку повідомляє Лука в 24:36, 37. Гомер Гейлі пише:

Слово *замкнені* [у Ів. 20:19, 26] утворено від *клеіо* [κλείω], «закривати, замикає на замок, замикає на засув» (Арндт і Гінґріч/Arndt and Gringich¹). Звичайне вживання цього слова в Новому Заповіті містить ідею чогось замкненого, що неможливо відкрити, себто на замок чи засув (див. Мт. 25:10; Лк. 11:7; Дії 21:30; Об. 3:7, 8; 20:3; 21:25). У книзі наголошується, що Ісус з'явився в кімнаті раптово, не увійшовши через двері.

Тієї миті, коли Клеопа та його приятель упізнали Ісуса, «Він став для них невидимий» (Лк. 24:31). Джон Франклін Картер пише: «Після Його воскресіння Ісусове тіло мало такі властивості та демонструвало такі сили, яких у нього не було до Його смерті». Крім наведених прикладів Картер додав «те, як Він являвся на короткий час окремим людям чи групам людей, та залишався невидимим, можливо, упродовж кількох днів, перш ніж з'явиться комусь іншому».

Також можливо, що Ісусове тіло було дещо іншим на вигляд або Він міг змінювати його вигляд залежно від своїх намірів. Згідно з Марка 16:12, «Він з'явився ... у постаті іншій» двом чоловікам на дорозі в Еммаус. У деяких перекладах написано «в іншому вигляді» (УБТ), або «Він виглядав не так, як раніше» (дослівно з NCV). В англійській версії NLT дослівно «Він змінив вигляд». Хоч би там як, дехто з тих, що знали Ісуса до Його смерті, спершу не впізнали Його, коли Він воскрес (Лк. 24:16; Ів. 20:14).

Картер робить із цього висновок, що «в ньому [воскреслому

¹Це посилання на *Греко-Англійській Лексикон Нового Заповіту* Волтера Бауера (Walter Bauer).

тілі Христа] Він не мав обмежень, характерних для чоловіків і жінок у цьому житті—і які Він власне мав до Своєї смерті». Роберт Дункан Кулвер пише, що «Його тіло трансформувалось у *есхатологічне*², себто, так би мовити, прославлене тіло». Можливо, Кулвер запозичив цю термінологію в посланні до филип'ян 3:21, де йдеться про «славне тіло Його». Картер переконаний, що «нові властивості та сили [Христового воскреслого тіла] є безсумнівними ознаками того, що Павло називав духовним тілом (1 Кор. 15:44)».

Можливо, існує тісний зв'язок між Ісусовим воскреслим тілом і тими духовними тілами, які ми матимемо після нашого воскресіння. Згадаймо коротко Павлове вчення про духовне тіло: коли ми воскреснемо з мертвих, ми не будемо безтілесними духами, але матимемо нові тіла, духовні тіла (див. 2 Кор. 4:16—5:4). Я не знаю, в чому полягає відмінність між духом та духовним тілом, але судячи з усього, наш дух має потребу «зодягнутись» в тіло, аби функціонувати вповні та виконувати своє вічне призначення. Павло надав опис воскреслого тіла в 1 Коринтянам 15 (див. вірш 35). Це нове «духовне» тіло буде якимсь чином мати відношення до старого «природного» тіла (вірші 38–41). За допомогою аналогії з сіянням зерна, Павло пише:

Так само й воскресення мертвих: сіється в тління, в нетління встає, сіється в неславу, у славі встає, сіється в немочі, у силі встає, сіється тіло звичайне, встає тіло духовне. Є тіло звичайне, є й тіло духовне (вірші 42–44).

Коли повернеться Христос, наші тіла «зміняться», незалежно від того, будемо ми на той час живі чи мертві (вірші 51–54). Саме тоді ми отримаємо *наші* духовні тіла.

Можна провести паралелі між духовними тілами, які ми отримаємо, й тілом воскреслого Ісуса—проте слід зауважити одну відмінність. Ісус підкреслив, що Його воскресле тіло мало «тіло [себто плоть] й кості» (Лк. 24:39), тоді як Павло писав, що «тіло й кров посісти Божого Царства не можуть» (1 Кор. 15:50).

²«Есхатологія»—це вчення (*λόγος, логос*) про останні (*ἔσχατος, есхатос*) речі (себто, вчення про кінець світу, суд, небеса, пекло, тощо). Закінчення в слові «есхатологічний» означає «той, що стосується». «Есхатологічне» тіло—це таке тіло, яке ми отримаємо «наприкінці», коли повернеться Христос.

Можливо, Ісус ужив слова «плоть і кісті» просто у значення «тіло». Перефразовуючи Луки 24:39 сучасною мовою, Ісус говорить: «... Доторкніться до Мене й пересвідчитесь, що Я не привід! Бо духи не мають тіл, а Я, як бачите, маю!» Інше можливе пояснення полягає в тому, що тіло, яким користувався Христос після Свого воскресіння, було *адаптованою* версією Його остаточного славного тіла— адаптованого для того, аби Він міг спілкуватись із Своїми учнями на землі, готуючись до Свого вознесіння на небеса. В такому разі останні та повні змінення Його славного тіла мали відбутись, коли Він вознісся до Свого Отця.

З огляду на все це, що ми можемо *знати* про Ісусове воскресле тіло? То було *незвичайне* тіло, але воно було *справжнє* тіло. Ми знаємо вірою, що Він *дійсно* воскрес із мертвих. Ось те, що має значення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ: ПРО ЩО ГОВОРІТЬ ВОСКРЕСІННЯ

Смерть, погребіння та воскресіння Ісуса є ядром нашої віри та наших стосунків із Богом (1 Кор. 15:1–4). У перший день кожного тижня, коли ми збираємось навколо Господнього столу, ми згадуємо Христову смерть, погребіння та воскресіння. А зараз, зосередимо наші думки на третій речі з цих, на Воскресінні. Ми спробуємо знайти відповідь на такі запитання як «У чому полягає значення Воскресіння?» та «Про що говорить це велика подія?» Ось деякі з його головних уроків для нас.

Ісус—є Божий Син

По-перше, Воскресіння проголошує божественність Ісуса. У посланні до римлян 1:4 Павло говорив про Того, хто «об'явився Сином Божим у силі, за духом святости, через воскресення з мертвих, про Ісуса Христа, Господа нашого». Воскресіння доводить, що Ісус є Божий Син.

Серед перших людей біля гроба в ранок Воскресіння були жінки, які прийшли аби намастити Христове тіло. Судячи з усього, Марія Магдалина залишила решту жінок та зустріла Петра й Івана. Почувши Маріїні побоювання, ці два апостоли побігли до гробниці, щоб дізнатись, що сталось. Пізніше Іван сказав, що коли він заглянув до гробниці, то увірував. Перед тим він увійшов до

саду з Петром, не знаючи, в що вірувати. Потім він побачив те, що було в гробі. Ось, як каже про це сам Іван:

Прибуває і Симон Петро, що слідком за ним біг, і входить до гробу, і плащаницю оглядає, що лежала, і хустка, що була на Його голові, лежить не з плащаницею, а осторонь, згорнена, в іншому місці... Тоді ж увійшов й інший учень, що перший до гробу прибув, і побачив,—і вірував (Ів. 20:6–8).

Що ж таке побачив Іван, що призвело до віри? Він побачив «плащаницю ..., що лежала, і хустка, що була на Його голові, лежить осторонь, згорнена, в іншому місці». Якби люди поспіхом забрали Ісусове тіло, вони не стали б витрачати час, аби знімати погребальні полотняні паси, а потім охайно згортати окремо хустку, якою накривали мертвому обличчя. Те, що побачив Іван, було несумісним з людськими вчинками, але не з божественним втручанням. Це узгоджувалось з Воскресінням, яке раніше часто провіщав Ісус (Мт. 16:21; 17:23; 20:19; Мр. 8:31; 9:31; 10:34; Лк. 9:22; Ів. 2:19).

Якщо ми уважно поглянемо на ці свідчення, це призведе в нас віру, так само, як і в Іванові. Існує багато причин повірити, що Ісус воскрес із мертвих. Наприклад, ми маємо свідчення сотень надійних свідків, які бачили Його живим після Його воскресіння (1 Кор. 15:4–8).

Одним із доказів є зміна, яка відбулась в Ісусових учнях. Згадаймо, як Христові учні поводитись під час Його арешту та суду. Їх жодним чином не можна було назвати сміливими. Вони або тікали, рятуючи своє життя, або намагались бути якомога далі від небезпеки. Петро навіть заперечував, що знає Ісуса. Втім після Воскресіння ті самі чоловіки відкрито та сміливо проповідували Ісуса. Весь Новий Заповіт бринить їхньою впевненістю.

У чому ж були вони впевнені? В тому, що Ісус був *живий*. Ця впевненість змінила життя апостолів. Їхню віру більше ніщо не могло похитнути—ані ув'язнення, ані побиття, ані каменування, ані вбивства. Слабкі, мінливі, маловірні люди стали найбільш динамічними постатями, яких будь-коли знав світ. Їхнє вчення потрясло Римську імперію, доки та не впала. Зміну, що відбулась із цими людьми, неможливо пояснити, якщо ігнорувати Воскресіння.

Вони бачили воскреслого Господа, і це назавжди змінило їхні життя.

У далекому минулому Воскресіння довело, що Ісус це Божий Син, і воно й надалі проголошує цю велику істину.

Жертвоприношення Ісуса було прийнято

Воскресіння звістило про те, що Бог прийняв жертвоприношення Ісуса на хресті. У центрі християнства міститься хрест. Ми «хрестом примирені з Богом» (Еф. 2:16). Жертвоприношення Христа задовольнило вимоги Божого правосуддя, а ми отримали надію на вічне життя. Писання описує це серед іншого і малознайомим нам словом «ублагання» (пор. «примирення»; УБТ) (1 Ів. 2:2; 4:10).

Тому Павло сказав: «Я вважав за правильне не знати ... нічого, крім Ісуса Христа, і то розп'ятого» (1 Кор. 2:2; УБТ). Коли ми збираємось навколо Господнього столу кожного першого дня тижня, цим ми «звіщаємо смерть Господа» (1 Кор. 11:26).

Утім, якби Ісус не воскрес із мертвих, ми не знали б, чи виконав хрест своє призначення. Воскресіння проголошує, що Бог дійсно прийняв Ісусову жертву за наші гріхи. У цьому сенсі ми спасаємось не лише через Ісусову смерть, а й через Його воскресіння. Тому Павло говорив про Ісуса як про Того, що «був виданий за наші гріхи, і *воскрес* для виправдання нашого» (Рим. 4:25; курсив додано).

Ми можемо отримати спасіння

Одним із хвилюючих наслідків того, що Бог прийняв Ісусову жертву, є те, що ми можемо отримати спасіння! Воскресіння звіщає про те, що ми можемо воскреснути зі смерті в гріху до обновлення життя.

Одного разу Ісус вдався до *фізичного* зцілення, аби довести, що Він має силу зцілювати *духовно* (див. Мт. 9:6). Більш того, Біблія наголошує на зв'язку між *тілесним* воскресінням Ісуса та нашим *духовним* воскресінням до нового життя. Павло писав християнам у Римі:

Отож, ми поховані з Ним хрищенням у смерть, щоб, як воскрес Христос із мертвих славою Отця, так щоб і ми стали ходити в обновленні життя. Бо коли ми з'єдна-

лися подобою смерти Його, то з'єднаємось і подобою воскресення, знаючи, що наш давній чоловік розп'ятий із Ним, щоб знищилось тіло гріховне ... (Рим. 6:4–6).

Коли Павло писав християнам у Ефесі, він так прокоментував їхнє навернення: «... і нас, що мертві були через прогріхи, [Бог] оживив разом із Христом» (Еф. 2:5; курсив додано). Божі благословення співставні з «виявленням потужної сили Його, яку виявив Він у Христі, *воскресивши із мертвих Його*» (Еф. 1:19б, 20а; курсив додано).

Ми маємо живого Спасителя

Отримавши спасіння від наших гріхів, ми потребуємо допомоги, аби жити християнським життям. Воскресіння проголошує, що ми маємо такого Спасителя, який «завжди живий, щоб за [нас] заступитись» (Євр. 7:25). Ми присягнулись не мертвій заповіді, а живій Особистості.

Ісус обіцяв завжди бути з нами (Мт. 28:20). Він завірив нас, що, коли ми збираємось разом, Він є серед нас (Мт. 18:20). У посланні до євреїв нам сказано, що Він є нашим «милостивим та вірним Первосвященником», який здатний «співчувати слабостям нашим», і який приходить нам на допомогу в наших випробуваннях (Євр. 2:17; 4:15; 2:18). Через Нього ми «приймаємо милість та для своєчасної допомоги знаходимо благодать» (Євр. 4:16).

Ми не лише «примирені з Богом через смерть» Ісуса, а й «спасемося життям Його» (Рим. 5:10). Слава Богу за живого та турботливого Спасителя!

Виокремлений день

Воскресіння також звіщає про те, що з особливою ціллю було виокремлено один день. Коли я кажу про день, «виокремлений з особливою ціллю», я не маю на увазі один чи два дні в році, які призначені для яскравих християнських святкувань (зауважте Гал. 4:10). Також я не маю на увазі сьомий день тижня (суботу), який було виокремлено у Старому Заповіті (2 М. 20:8–11; 5 М. 5:12–15).

Радше я кажу про перший день тижня, день, який ми називаємо «неділею». В перший день тижня рання церква збиралась для поклоніння—для спільного споживання Господньої вечері (Дії

20:7) та пожертв (1 Кор. 16:2). Апостол Іван називає перший день тижня «Господнім днем» (Об. 1:10).

Чому перший день тижня був (і є) особливим для християн? Тому що в перший день тижня *воскрес* Господь. Марк повідомляє нам, що «на світанку дня *першого в тижні*, як сходило сонце, до гробу вони [жінки] прибули» (Мр. 16:2; курсив додано). Там один з янголів сказав їм: «Ви шукаєте Розп'ятого, Ісуса Назарянина. Він воскрес, нема Його тут! Ось місце, де Його поховали були» (Мр. 16:6). Для християн світанок *кожного* першого дня є «ранком воскресіння».

Ми також воскресемо

Тепер ми підходимо до найбільш хвилюючого учення Воскресіння: воно проголошує, що одного дня наші тіла також воскреснуть із мертвих! Давно в минулому Йов спитав: «Як помре чоловік, то чи він оживе?» (Йов. 14:14). Бог відповідає: «Так—бо Ісус воскрес!». Цю істину підтверджено в 1 Коринтянам 15:20–26.

Якщо за життя ми чинили «добро», ми «повиходимо ... на воскресення життя»; якщо ж ми чинили «зло», ми оживемо «на воскресення Суду» (Ів. 5:29)—але ми *всі* воскресемо. Смерть більше не є стіною, але дверима. Воскресіння завіряє нас, що це так!

Бог тримає Своє Слово

Слід зауважити ще один момент, велику універсальну істину, яку мають засвоїти всі люди: Воскресіння звіщає, що Бог тримає Своє Слово. Як люблять повторювати проповідники, «Бог каже те, що має на увазі, й має на увазі те, що Він каже!»

Те, що Ісус казав про Своє воскресіння, справляло враження на Його слухачів, особливо Його слова щодо храму: «Ісус відповів і промовив до них: Зруйнують цей храм, і за три дні Я поставлю Його»; «А Він говорив про храм тіла Свого» (Ів. 2:19, 21). Коли Ісуса судили перед Кайяфою, один із кривосвідків процитував це провіщення (Мт. 26:61). Коли Ісус висів на хресті, нечестивці кричали: «Ти, що храма руйнуєш та за три дні будуєш,—спаси Самого Себе!» (Мт. 27:40а; також див. слова ради синедріону в Дії 6:14).

Ісусові вороги не повірили Його провіщення; втім воно сповнилось. Його тіло—Його земний храм—померло на хресті,

а на третій день це тіло воскресло з мертвих. Коли Господь щось каже, так воно й є. Ми можемо цьому вірити!

Висновок

Деякі люди *кажуть*, що вони вірять у Воскресіння—й згадують про нього раз на рік. Водночас вони не визнають великі істини, що їх звіщає Воскресіння:

- Воскресіння звіщає про те, що Ісус є Божим Сином—утім багато людей заперечують Його божественність.
- Воскресіння звіщає про те, що хрест залагодив гнів Бога—проте багато людей заперечують реальність гріху й той факт, що Бог мусить покарати грішників.
- Воскресіння звіщає про те, що ми можемо отримати спасіння, коли наша віра веде нас до хрещення в подобу Ісусової смерті, погребіння, та воскресіння (Гал. 3:26, 27)—але деякі люди заперечують необхідність хрещення, а інші відмовляються зодягнутись у Христа в хрещенні.
- Воскресіння звіщає про те, що ми маємо живого Спасителя, який заступається за нас—утім багато людей презирливо відкидають саму думку про те, що Бог особисто піклується про наші життя.
- Воскресіння звіщає про те, що було виокремлено особливий день для поклоніння, перший день кожного тижня—проте багато людей обмежують своє відвідування зібрання кількома днями на рік.
- Воскресіння звіщає про те, що одного дня ми воскреснемо—але багато людей заперечують тілесне воскресіння.
- Воскресіння звіщає про те, що Бог тримає Своє Слово—втім чимало людей глузують з учень цього Слова.

СОРОК ДНІВ (МТ. 28:9–20; МР. 16:9–19; ЛК. 24:13–53; ІВ. 20:11—21:24; ДИВ. ДІЇ 1:3)

У вступі до книги Дій Лука написав про «апостолів, що їх вибрав [Христос]» (Дії 1:2). Після того він сказав, що «по муці Своїй Він [Ісус] ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, і сорок день їм з'являвся та про Божєє Царство казав» (Дії 1:3). Свято Пасхи було за п'ятдесят днів до свята П'ятидесят-

ниці. Ісус був із Своїми учнями впродовж сорока днів після Пасхи, а потім вознісся; апостолам довелось чекати ще десять днів до свята П'ятидесятниці.

Чому сорок днів? Господь мав дати апостолам додаткове вчення та завдання перед тим як вознестись. Більше того, Він хотів скористатись цим часом, аби доконечно переконати Своїх апостолів у тому, що Він дійсно був живий. Він бажав, аби у них не залишалось жодних сумнівів.

Так, якби ми мали лише оповість Марка, ми вважали б, що за з'явленням Ісуса учням на дорозі в Еммаус (Мр. 16:12, 13) було одразу ж Його з'явлення всім апостолам (Мр. 16:14), і того ж дня Він дав їм Велике Доручення (Мр. 16:15–17). Також ми вважали б, що того ж таки дня одразу за цими подіями сталось Вознесіння (Мр. 16:19). Втім із інших євангельських оповістей нам відомо, що ці події відбувались упродовж сорока днів. Тож ми не можемо бути категоричними, наполягаючи на точній послідовності цих останніх подій. Послідовність, у якій ми розглядатимемо їх у цьому дослідженні, є лише однією зі спроб упорядкувати ці події. Ймовірно, впродовж цього періоду Ісус з'являвся Своїм учням багато разів. Про десять із цих з'явлень було записано.

Перше з'явлення: Марії Магдалині (Мр. 16:9–11; Ів. 20:11–18; див. Лк. 24:10)

Євангеліє від Марка 16:9–11³

⁹Як воскрес Він уранці дня першого в тижні, то з'явився найперше Марії Магдалині, із якої був вигнав сім демонів. ¹⁰Пішовши, вона повідомила тих, що були з Ним, які сумували та плакали. ¹¹А вони, як почули, що живий Він, і вона Його бачила, не йняли тому віри.

Євангеліє від Івана 20:11–18

¹¹А Марія стояла при гробі назовні та й плакала. Плачучи, нахилилась до гробу. ¹²І бачить два Анголи, що в білім сиділи,— один у головах, а другий у ніг, де лежало Ісусове тіло... ¹³І говорять до неї вони: Чого плачеш ти, жінко? Та відказує їм:

³Див. «Спірне закінчення книги Марка» в Додатку 1.

Узяли мого Господа, і я не знаю, де Його поклали... ¹⁴І, сказавши оце, обернулася назад, і бачить Ісуса, що стояв, та вона не пізнала, що то Ісус... ¹⁵Промовляє до неї Ісус: Чого плачеш ти, жінко? Кого ти шукаєш? Вона ж, думаючи, що то садівник, говорить до Нього: Якщо, пане, узяв ти Його, то скажи мені, де поклав ти Його,—і Його я візьму! ¹⁶Ісус мовить до неї: Маріє! А вона обернулася та по-сврейському каже Йому: Раббуні! цебто: Учителю мій! ¹⁷Говорить до неї Ісус: Не торкайся до Мене, бо Я ще не зійшов до Отця. Але йди до братів Моїх та їм розповіж: Я йду до Свого Отця й Отця вашого, і до Бога Мого й Бога вашого. ¹⁸Іде Марія Магдалина, та й учням звіщає, що бачила Господа, і Він їй це сказав...

Коли Марія Магдалина нарешті повернулася до гробниці, можливо, вона очікувала, що там будуть й інші жінки разом із Петром та Іваном—але всі вже пішли. Вона стояла **при гробі назовні та й плакала** (Ів. 20:11а), плакала через втрату свого Друга та через те, що Його тіло кудись забрали, перш ніж вона встигла намастити його.

Якоїсь миті Марія збагнула, що не перевіряла всередині склепіння. Вона **нахилилася до гробу. І бачить два Анголи, що в білім сиділи,—один у головах, а другий у ніг, де лежало Ісусове тіло** (Ів. 20:11б, 12). Звісно, вона також була бачила погребальні паси та полотна, які потім побачили Петро та Іван, але, вочевидь, не зрозуміла їхнього значення. «Ті янголи були розташовані, як херувими на ковчегу, ніби Христова могила була новим осередком милості» (МакГарві та Пендлтон). Небесні посланці запитали Марію: **Чого плачеш ти, жінко?** (Ів. 20:13а). Вона відповіла: **Узяли мого Господа, і я не знаю, де Його поклали** (Ів. 20:13б).

Тієї миті Марія **обернулася назад, і бачить Ісуса, що стояв** (Ів. 20:14а). Згідно з Марка 16:9, це було перше з'явлення Ісуса. Спочатку Марія **не пізнала, що то Ісус** (Ів. 20:14б). Ми не знаємо, чому вона одразу ж не впізнала Його. Можливо, з Його воскреслим тілом відбулись якісь зміни. Можливо, вона не впізнала Його, тому що не очікувала побачити Його в саду, ще й живим.

Промовляє до неї Ісус: Чого плачеш ти, жінко? Кого ти шукаєш? Вона ж, думаючи, що то садівник, говорить до Нього: Якщо, пане, узяв ти Його, то скажи мені, де поклав ти Його,—і

Його я візьму (Ів. 20:15). Іншими словами, вона сказала: «Я хочу поховати Його гідним чином». Імовірно, вона збиралась залучити до цього Христових друзів.

Ісус не став бентежити її далі й звернувся до неї за ім'ям: **Маріє!** (Ів. 20:16а). Почувши на Його вустах своє ім'я, вона зрозуміла, Хто був перед нею. Схвильовано обернувшись до Нього, вона **сказала по-єврейському: Раббуні! цебто: Учителю мій** (Ів. 20:16б).

Можливо, тієї миті вона впала до Його ніг й «обняла» їх, як пізніше це зробили інші жінки (Мт. 28:9). Очевидно, вона припала до Ісуса, немов би говорячи: «Я більше не втрачу Тебе!» Христос сказав до неї: **Не торкайся до Мене, бо Я ще не зійшов до Отця** (Ів. 20:17а). Можливо, Господь намагався заспокоїти її, запевняючи, що вона ще побачить Його впродовж кількох наступних тижнів, тому не було потреби так хапатись за Нього. Також, можливо, що Він намагався дати їй зрозуміти, що жодні міцні обійми не завадять Йому вознестись до Отця, коли настане час.

В УБО та УБТ написано «Не торкайся Мене» (Μή μου ἅπτοῦ, *Ме му **ганту***). Ці слова призвели до деякого замішання, позаяк Ісус дозволив іншим учням торкатись Себе (Мт. 28:9; Лк. 24:39; Ів. 20:27). Утім «граматичний час та стан цього дієслова означають припинення чинної дії» (Кулвер).

Натомість Він дав Марії таке доручення: **Але йди до братів Моїх та їм розповіж: Я йду до Свого Отця й Отця вашого, і до Бога Мого й Бога вашого** (Ів. 20:17б). (Зауважте, що Ісус не сказав «нашого Отця» чи «нашого Бога». Він мав інші стосунки з Богом, Отцем, ніж ті, що мали апостоли). Він не велів їй розповісти їм, що Він був живий (Він знав, що вона й так розповість їм про це [Ів. 20:18]); радше, Він велів повідомити їм, що Він був готовий вознестись до Свого Отця. Можливо, Він хотів, аби ці слова слугували доказом достовірності її слів, позаяк Його повернення до Отця було основною темою Його вчення для апостолів останнього тижня (Ів. 14:2–4, 12, 28; 16:5, 7, 10, 28).

Дехто вважають, що Ісус мав на увазі Своїх фізичних братів, а не апостолів. Утім Марія зрозуміла Його слова як призначені саме для апостолів; тож вона пішла до них (Ів. 20:18). Філіп Пендлтон пише: «Це перший випадок уживання Господом слова “браття” по відношенню до Його учнів».

Сповнена радості, пішовши, вона повідомила тих, що були з Ним, які сумували та плакали (Мр. 16:10; див. Лк. 24:10). Я практично чую радість в її голосі, коли вона промовила до них, що бачила Господа, та повторила слова, які Він велів їй сказати (Ів. 20:18). Утім вони відмовились їй вірити (Мр. 16:11)

Друге з'явлення: іншим жінкам (Мт. 28:9–11а; див. 28:5–8)

⁹Аж ось перестрів їх Ісус і сказав: Радійте! Вони ж підійшли, обняли Його ноги і вклонились Йому до землі. ¹⁰Промовив тоді їм Ісус: Не лякайтесь! Ідіть, повідомте братів Моїх,— нехай вони йдуть в Галілею,—там побачать Мене! ^{11а}Коли ж вони йшли.

Друге з'явлення Христа було решті жінок, коли Він перестрів їх на дорозі (Мт. 28:11). Ці жінки з великою радістю залишили гробницю й побігли до міста переповісти Ісусовим учням те, що сказали їм янголи (Мт. 28:8; див. Лк. 24:9, 10, 22, 23). Проте їхні слова здались учням «вигадкою, і не повірено їм» (Лк. 24:11).

Чи то по дорозі до учнів, чи то від них, перестрів їх [жінок] Ісус та й сказав: Радійте (Мт. 28:9а). Читаючи книгу Матвія, складається таке враження, що Ісус з'явився жінкам, коли ті йшли до учнів переповісти їм слова янголів (Мт. 28:5–10). Утім, коли Клеопа розповідав про їхнє прибуття до учнів, він згадав лише те, що жінки бачили янголів (Лк. 24:22, 23), а не те, що вони бачили Господа. Можливо, це пояснюється тим, що Ісус з'явився жінкам, коли вони залишили те місце, де перебували учні.

Коли Ісус зустрів тих жінок, вони впали на землю перед Ним, обняли Його ноги і вклонились Йому (Мт. 28:9б). Ісус сказав їм: Не лякайтесь (Мт. 28:10а). Потім Він повторив те, що говорив і янгол про зустріч із Його братами в Галілеї (Мт. 28:10б). Можливо, що жінки пішли до учнів удруге—цього разу з повідомленням, що вони дійсно бачили воскреслого Господа.

Донесення та брехня (Мт. 28:11б–15)

^{11б}Ось дехто зі сторожі до міста прийшли та й первосвященикам розповіли все, що сталось. ¹²І, зібравшись зі

старшими, вони врадили раду, і дали сторожі чимало срібняків, ¹³і сказали: **Розповідайте: Його учні вночі прибули, і вкрали Його, як ми спали.** ¹⁴Як почує ж намісник про це, то ми його переконаємо, і від клопоту визволимо вас. ¹⁵І, взявши вони срібняки, зробили, як навчено їх. І пронеслося слово оце між юдеями, і тримається аж до сьогодні.

Приблизно того часу, як Христос з'явився жінкам, дехто зі сторожі [що стерегли гроба] до міста прийшли та й первосвященикам розповіли все, що сталося (Мт. 28:11б). Можливо, вояки, що мали вище звання (й були за головних, а отже й відповідальні), сповістили первосвящеників, а ті, що мали нижче звання, повернулись до своїх казарм. Ми ніби чуємо їхне невдоволення: «Агов, ніхто не попереджав нас про землетрус, янголів та зникле тіло!»

Нам може здатись, що *тепер* юдейські начальники вже мали б серйозно замислитись над тим, що Ісус міг бути справжнім Месією. Натомість, єдине, що їх турбувало, це «втрата контролю» над ситуацією. Попри всі їхні намагання якнайкраще охороняти гробницю (Мт. 27:65), тепер вона була пуста. Для них це було вкрай прикро. Тепер будь-хто міг піти та заглянути всередину. Яке пояснення того факту, що Ісусове тіло зникло, могли вони дати?

Нарешті вони вирішили пустити чутки, ніби то Ісусові учні вкрали тіло. Первосвященики та старшини дали сторожі чимало срібняків, і сказали: **Розповідайте: Його учні вночі прибули, і вкрали Його, як ми спали** (Мт. 28:12, 13). То була сміховинна вигадка тоді, й вона залишається сміховинною й сьогодні. Роберт Томас та Стенлі Гандрі пояснюють:

Абсурдність цієї історії, вигаданої синедріоном, ... показує їхній відчай, до якого призвели останні події. Зрозуміло, що якби учні відвалювали важкий камінь від гроба, вони б здійняли достатньо галасу, аби розбудити хоча б одного вояка. Крім того, якщо солдати дійсно спали, звідки їм знати, що розкрадачами гробниці були саме учні?

Імовірно, солдати нагадали юдейським начальникам, що за сон під час варти карали смертю (див. Дії 12:18, 19; 16:27). Утім

юдейські ієрархи завірили їх: **Як почує ж намісник про це, то ми його переконаємо, і від клопоту визволимо вас** (Мт. 28:14).

Після такої обіцянки солдати, **взявши ... срібняки, зробили, як навчено їх** (Мт. 28:15а). «Урок був коротким та простим; винагорода—великою та бажаною» (МакГарві та Пендлтон). Ричард Роджерс уїдливо зауважує, що «ту саму брехню сьогодні розповідають безоплатно».

Матвій додав, що **пронеслося слово оце між юдеями, і тримається аж до сьогодні** (Мт. 28:15б)—себто, на початку 60-х років. У своєму діалозі з Трифоном, записаним близько 170 р. н.е., Юстин Мученик каже, що «юдеї поширили цю вигадану історію, розіславши особливих вісників по всіх країнах».

То була перша спроба «пояснити» пусту гробницю. «Упродовж двадцяти століть не припиняють з'являтися нові спроби пояснити пусту гробницю, які виявляються такими ж марними та недолугими, як і перша. Єдине вірогідне пояснення [пустої гробниці] це те, що Бог воскресив Ісуса з мертвих» (Томас і Гандрі).

Третє з'явлення: Петрові (Лк. 24:34; див. 1 Кор. 15:5а)

³⁴які розповідали, що Господь дійсно воскрес, і з'явився був Симонові.

Імовірно після того Ісус з'явився Петрові—який все ще дивувався з того, що він побачив у гробниці (Лк. 24:12). Коли Павло називав з'явлення Христа учням після воскресіння, він першим згадав, що «з'явився Він Кіфі» (1 Кор. 15:5а). У книзі Луки 24:34 ми читаємо, як учні переповідали, що **Господь дійсно воскрес, і з'явився був Симонові**. Ми не знаємо обставин цього з'явлення. «Це одна з тих великих нерозказаних історій Біблії: особливе з'явлення тому, хто відрікся від Нього!» (Девід Ропер). Картер пише:

Якщо Симон Петро і розповів комусь про те, що відбувалось, коли воскреслий Господь зустрів його ..., ми не маємо про те записів. Імовірно, той досвід був надто священним для нього, аби робити його темою розмов, і ми лише вчинимо правильно, залишивши ту зустріч під покро-

вом таємниці. Втім я запитувався, чи не закликав Ісус розкаюного учня поновити своє місце серед апостолів і долучитись до решти в місці їхнього перебування. Здається, що він був уже разом із ними, коли Ісус з'явився їм дещо згодом.

Четверте з'явлення: Клеопі та іншому учневі (Мр. 16:12, 13; Лк. 24:13–35)

Євангеліє від Марка 16:12, 13

¹²По цьому з'явився Він двом із них у постаті іншої в дорозі, як ішли вони на село. ¹³А вони, як вернулися, інших про те сповістили, але не повірено їм.

Євангеліє від Луки 24:13–35

¹³І ото, двоє з них того ж дня йшли в село, на ім'я Еммаус, що від Єрусалиму лежало на стадій із шістдесят. ¹⁴І розмовляли вони між собою про все те, що сталося. ¹⁵І то, як вони розмовляли, і розпитували один одного, підійшов Сам Ісус, і пішов разом із ними. ¹⁶Очі ж їхні були стримані, щоб Його не пізнали. ¹⁷І спитався Він їх: Що за речі такі, що про них ви між собою в дорозі міркуєте, і чого ви сумні? ¹⁸І озвався один, йому ймення Клеопа, та й промовив до Нього: Ти хіба тут в Єрусалимі єдиний захожий, що не знає, що сталося в нім цими днями? ¹⁹І спитався Він їх: Що таке? А вони розповіли Йому: Про Ісуса Назарянина, що Пророк був, могутній у ділі й у слові перед Богом і всім народом. ²⁰Як первосвященики й наша старшина Його видали на суд смертний, і Його розп'яли... ²¹А ми сподівались були, що Це Той, що має Ізраїля визволити. І до того, оце третій день вже сьогодні, як усе оте сталося... ²²А дехто з наших жінок, що рано були коло гробу, нас здивували: ²³вони тіла Його не знайшли, та й вернулись й оповідали, що бачили й з'явлення Анголів, які кажуть, що живий Він... ²⁴І пішли дехто з наших до гробу, і знайшли так, як казали й жінки; та Його не побачили... ²⁵Тоді Він сказав їм: О, безумні й запеклого серця, щоб повірити всьому, про що сповіщали Пророки! ²⁶Чи ж Христові не це перетерпіти треба було, і ввійти в Свою славу? ²⁷І Він почав від Мойсея, і від Пророків усіх, і вияснив їм за всього Писання, що про Нього було.

²⁸І наблизились вони до села, куди йшли. А Він удавав, ніби хоче йти далі. ²⁹А вони не пускали Його й намовляли: Зостанься з нами, бо вже вечоріє, і кінчається день. І Він увійшов, щоб із ними побути. ³⁰І ото, коли сів Він із ними до столу, то взяв хліб, поблагословив, і, ламаючи, їм подавав... ³¹Тоді очі відкрилися їм,—і пізнали Його. Але Він став для них невидимий... ³²І говорили вони один одному: Чи не палало нам серце обом, коли промовляв Він до нас по дорозі, і коли виясняв нам Писання?... ³³І зараз устали вони, і повернулись до Єрусалиму, і знайшли там у зборі Одинадцятьох, і тих, що з ними були, ³⁴які розповідали, що Господь дійсно воскрес, і з'явився Симонові. ³⁵А вони розповіли, що сталось було на дорозі, і як пізнали Його в ламанні хліба.

Того дня, коли Ісус воскрес із мертвих, сталось щонайменше ще одне з'явлення. Він з'явився двом учням, що **того ж дня** [коли жінки пішли до гробниці; Лк. 24:1] **йшли в село, на ім'я Еммаус, що від Єрусалиму лежало на стадій із шістдесят** (Лк. 24:13; див. Мр. 16:12). Одного з тих учнів звали Клеопа (Лк. 24:18); щодо іншого, ми не знаємо, хто то був. Можливо, то був син або друг Клеопи, або навіть його дружина. В деяких англломовних перекладах Ісус називає цих двох учнів **безумні мужі** (Лк. 24:25; курсив додано), втім в оригінальному тексті після слова «безумні» немає іменника. Це повідомлення про з'явлення Христа тим двом учням є детальнішим за всі інші.

У розділі 24 в книзі Луки йдеться про те, як Клеопа та його супутник розмовляли дорогою про все, що сталось в Єрусалимі (Лк. 24:14). До них пристав Христос та й пішов разом із ними (Лк. 24:15), проте **очі їхні були стримані, щоб Його не пізнали** (Лк. 24:16). Можливо, це Бог стримував їм очі, аби вони не впізнали Ісуса; а, можливо, що вони були засліплені смутком та скорботою (Лк. 24:17б).

Христос спитав їх, про що вони розмовляли (Лк. 24:17а). Клеопа коротко описав, що відбувалось упродовж останніх трьох днів (Лк. 24:18–20), зокрема про слова тих, що бачили пусту гробницю (Лк. 24:22–24). Ймовірно, його голос був наповнений відчаєм, коли він промовив: **А ми сподівались були, що Це Той, що має Ізраїля визволити. І до того, оце третій день вже сьогодні, як усе оте**

сталося ... (Лк. 24:21). У той час в їхньому розуміння «визволити Ізраїля» означало врятувати народ від римського пригноблення. Попри це неправильне розуміння, слова Клеопи свідчили про надію на те, що Ісус був довгоочікуваним Месією—надію, яку зруйнувало Його розп'яття.

Коли *ми* вживаємо фразу «третій день», ми маємо на увазі Ісусову обітницю, що Він «воскресне третього дня» (Мт. 17:23). *Клеопа* ж просто мав на увазі «Проїшло чимало часу—й ми втратили надію!»

Ісус відповів: **О, безумні й запеклого серця, щоб повірити всьому, про що сповіщали Пророки! Чи ж Христові не це перетерпіти треба було, і ввійти в Свою славу?** (Лк. 24:25, 26). Вони мусили зрозуміти, що хрест був невід'ємною частиною Божого задуму—що Христова смерть не анулювала Божий задум, а насправді виповнила його.

І Він [Ісус] почав від Мойсея, і від Пророків усіх, і вияснив їм за всього Писання, що про Нього було (Лк. 24:27). Він провів Клеопу та його супутника через систематичне дослідження Старого Заповіту. Ймовірно, Він зауважив більшу частину з понад трьохсот пророцтв про Месію. Пізніше ці двоє сказали, що їхні серця палали всередині них, **коли промовляв Він до [них] по дорозі, і коли виясняв [їм] Писання** (Лк. 24:32).

Коли вони дістались Еммауса, вже настали сутінки (Лк. 24:29). Клеопа та його супутник запросили Ісуса залишитись із ними (Лк. 24:28, 29). Коли вони сіли вечеряти, Христос промовив подяку за їжу (Лк. 24:30). Коли Він це зробив, **очі відкрилися їм,—і пізнали Його** (Лк. 24:31а). Хоч би що там перешкоджало їм упізнати Його раніше, воно зникло. Пізніше вони зазначили, що впізнали Ісуса в **ламанні хліба** (Лк. 24:35б). Можливо, особлива Ісусова манера дякувати за їжу пробудила їхню пам'ять. Тепер вони впізнали в Ньому воскреслого Господа! Втім, щойно вони його впізнали, як **Він став для них невидимий** (Лк. 24:31б).

Хоча вже було пізно, вони поспішили назад до Єрусалиму (Лк. 24:33), щоб переповісти **Одинадцятьом, і тим, що з ними були** (Лк. 24:33; див. Мр. 16:13а), **що сталось було з ними на дорозі** (Лк. 24:35). Слово «Одинадцять» служило для назви апостолів на загал. Позаяк Фома тоді був відсутній (Ів. 20:24), не всі одинадцять апостолів були тоді на місці.

Коли вони прибули, там відбувалась жвава розмова. Хтось говорив: **Господь дійсно воскрес, і з'явився Симонові** (Лк. 24:34), проте інші залишались скептично налаштованими. Коли Клеопа та його супутник розповіли свою історію, **не повірено їм** (Мр. 16:13). Учні Господа й далі відмовлялись вірити (Мр. 16:14).

П'яте з'явлення: апостолам (без Хоми)
(Мр. 16:14; Лк. 24:36–43; Ів. 20:19–25)

Євангеліє від Марка 16:14

¹⁴Нарешті, Він з'явився Одинадцятьом, як сиділи вони при столі, і докоряв їм за недовірство їхнє та твердосердя, що вони не йняли віри тим, хто воскреслого бачив Його.

Євангеліє від Луки 24:36–43

³⁶І, як вони говорили оце, Сам Ісус став між ними, і промовив до них: Мир вам! ³⁷А вони налякались та перестрашились, і думали, що бачать духа. ³⁸Він же промовив до них: Чого ви стривожились? І пощо ті думки до сердець ваших входять? ³⁹Погляньте на руки Мої та на ноги Мої,—це ж Я Сам! Доторкніться до Мене й дізнайтесь,—бо не має дух тіла й костей, а Я, бачите, маю. ⁴⁰І, промовивши це, показав Він їм руки та ноги. ⁴¹І, як ще не йняли вони віри з радощів та дивувались, Він сказав їм: Чи не маєте тут чогось їсти? ⁴²Вони ж подали Йому кусника риби печеної та стільника медового. ⁴³І, взявши, Він їв перед ними.

Євангеліє від Івана 20:19–25

¹⁹Того ж дня—дня першого в тижні,—коли вечір настав, а двері, де учні зібрались були, були замкнені, бо боялись юдеїв,—з'явився Ісус, і став посередині, та й промовляє до них: Мир вам! ²⁰І, сказавши оце, показав Він їм руки та бока. А учні зраділи, побачивши Господа. ²¹Тоді знову сказав їм Ісус: Мир вам! Як Отець послав Мене, і Я вас посилаю! ²²Сказавши оце, Він дихнув, і говорить до них: Прийміть Духа Святого! ²³Кому гріхи простите,—простяться їм, а кому затримасте,—то затримуються!

²⁴А Хома, один з Дванадцятьох, званий Близнюк, із ними

не був, як приходив Ісус. ²⁵Інші ж учні сказали йому: **Ми бачили Господа! ... А він відказав їм: Коли на руках Його знаку відцвяшного я не побачу, і пальця свого не вкладу до відцвяшної рани, і своєї руки не вкладу до боку Його, не вірую!**

Крок за кроком Ісус і далі доводив Своїм апостолам, що Він воскрес із мертвих. Спочатку їм повідомили, що янголи оголосили Його воскреслим. Потім інші учні сказали їм, що бачили воскреслого Господа. Втім апостоли все ще не вірили. Настав час Христу особисто з'явитись перед ними й усунути всі сумніви.

Згідно з Іваном, це сталося **того ж дня—дня першого в тижні,—коли вечір настав** (Ів. 20:19а). За єврейським часочисленням (від заходу сонця до заходу), це мав би бути вже другий день тижня; втім, як ми вже бачили, Іван користувався римською системою рахування часу (від опівночі до опівночі). Насправді Івана 20:19 є одним із потужних доказів того, що Іван уживав римське часочислення. В розділі 19 Іван написав про пусту гробницю та з'явлення Марії Магдалині—а *потім* написав про з'явлення апостолам. Єдине *можливе* пояснення з'явлення апостолам «дня першого в тижні, коли вечір настав», це використання Іваном римської системи. Вочевидь, Іван уважав необхідним додати з'явлення апостолам до подій першого дня тижня, дня, коли воскрес Ісус. (Слід зазначити, що Він воскрес десь між опівночі й сходом сонця, тож Його воскресіння сталося «першого дня тижня» хоч за єврейським численням, хоч за римським).

Ми не впевнені щодо місця, де тоді перебували апостоли. Дехто вважає, що вони повернулись до горниці, де Ісус споживав був із ними пасху. Хоч би де вони перебували, вони були за замкнутими дверима, **бо боялись юдеїв** (Ів. 20:19б). З ними були й інші учні (див. Лк. 24:33, 36), але Христа переважно хвилювали саме апостоли (див. Мр. 16:14). Того вечора Одинадцять були разом (Мр. 16:14)—крім Хоми (Ів. 20:24).

Апостоли **сиділи при столі** (Мр. 16:14а). Вочевидь, вони почали вечеряти (див. Лк. 24:41, 42), коли прибули Клеопа та його супутник, радісно розповідаючи про зустріч з Ісусом на дорозі (Мр. 16:12, 13; Лк. 24:33–35).

Хтось повірив розповідям тих, хто бачили Ісуса (Лк. 24:34), тоді як інші—ні (Мр. 16:13). Імовірно, починався гарячий спір, коли—

раптом— **Сам Ісус став між ними** (Лк. 24:36) і сказав: **Мир вам!** (Лк. 24:36; див. Ів. 20:19в).

Апостоли **налякались та перестрашились, і думали, що бачать духа** (Лк. 24:37; пор. Мт. 14:26 та Дії 12:15). Засмучений їхнім небажанням повірити, Ісус **докоряв їм за недовірство їхнє та твердосердя, що вони не йняли віри тим, хто воскреслого бачив Його** (Мр. 16:14б). Апостоли чули свідчення принаймні двох чоловіків та майже півдесятка жінок; їм не бракувало свідчень. Він запитав їх: **Чого ви стривожились? І пощо ті думки до сердець ваших входять?** (Лк. 24:38).

Він був там, аби розвіяти всі їхні сумніви. Він промовив: **Погляньте на руки Мої та на ноги Мої,—це ж Я Сам! Доторкніться до Мене й дізнайтесь,—бо не має дух тіла й костей, а Я, бачите, маю** (Лк. 24:39). Після того **показав Він їм руки та ноги** (Лк. 24:40б), на яких залишались сліди від римських цвяхів (див. Ів. 20:25, 27). Також **показав Він їм ... бока** (Ів. 20:20а), де була велика відкрита рана від списа (див. Ів. 20:25, 27).

Тоді нарешті **учні зраділи** (Ів. 20:20б)—проте їхня внутрішня боротьба тривала, позаяк живий Ісус здавався їм занадто доброю річчю аби бути правдою. Лука так описав це: **... ще не йняли вони віри з радощів та дивувались** (Лк. 24:41а). Як останній доказ того, що Він дійсно був Він, а не якоюсь марою, Ісус спитав: **Чи не маєте тут чогось їсти?** (Лк. 24:41б). **Вони ж подали Йому кусника риби печеної та стільника медового. І, взявши, Він їв перед ними** (Лк. 24:42, 43). Це був останній доказ, якого вони потребували. Ісус знову сказав: **Мир вам** (Ів. 20:21а). І мир наповнив їхні серця; їхній Господь був живий (див. Ів. 20:25а)!

Переконавши апостолів у тому, що Він був живий, Христос промовив слова, що передбачали отримання ними Великого доручення. Це доручення Він дасть їм майже за сорок днів потому (Мт. 28:18–20; Мр. 16:15, 16).

Він говорив про *алгоритм* виконання цього доручення: **Як Отець послав Мене, і Я вас посилаю!** (Ів. 20:21б; див. 17:18). Пам'ятаймо, що слово «апостол» означає «посланець».

Він говорив про *силу*, яку вони отримають для виконання цього доручення: **Сказавши оце, Він дихнув, і говорить до них: Прийміть Духа Святого!** (Ів. 20:22). У той час Христове дихання на апостолів не наповнило їх Духом. Отримання ними Святого Духа

все ще було попереду (див. Лк. 24:49; Ів. 7:39; Дії 1:4, 5, 8; 2:4). Це була видима ілюстрація сходження Духа на апостолів, яке станеться за кілька тижнів. Для апостолів це було більш очевидним, ніж для нас, позаяк грецьке слово, яке перекладене тут як «Дух» (πνεῦμα, *пневма*), може також означати «дихання». В юдейське свято П'ятидесятниці апостоли хреститимуться Святим Духом, який дасть їм силу проповідувати Євангеліє всьому світові.

Він говорив про *завдання* цього доручення, що вони отримають. Він сказав їм: **Кому гріхи простите,—простяться їм, а кому затримаете,—то затримаються** (Ів. 20:23). Це не означає, що апостоли самовільно судитимуть, кого прощати, а кого ні. Радше, Господь говорив про прощення гріхів, яке проповідуватимуть керовані Духом апостоли. Ті, хто скоряться їхньому вченню, отримають прощення гріхів, а ті, хто відкинуть його—ні (Дії 2:36–38, 41, 47).

Як уже згадувалось раніше, **Хома, один з Дванадцятьох, званий Близнюк, із ними не був, як приходив Ісус** (Ів. 20:24). Коли він повернувся, решта апостолів сказали йому: **Ми бачили Господа!** (Ів. 20:25а). На те Хома скептично відповів: **Коли на руках Його знаку відцвяшного я не побачу, і пальця свого не вкладу до відцвяшної рани, і своєї руки не вкладу до боку Його, не вірую!** (Ів. 20:25б).

**Шосте з'явлення: апостолам (разом із Хомою)
тиждень потому в Юдеї (Ів. 20:26–31; див. 1 Кор. 15:5)**

²⁶За вісім же день знов удома були Його учні, а з ними й Хома. І, як замкнені двері були, прийшов Ісус, і став посередині та й проказав: **Мир вам!** ²⁷Потім каже Хомі: **Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!** ²⁸А Хома відповів і сказав Йому: **Господь мій і Бог мій!** ²⁹Промовляє до нього Ісус: **Тому вірував ти, що побачив Мене? Блаженні, що не бачили й увірували!**

³⁰Багато ж і інших ознак учинив був Ісус у присутності учнів Своїх, що в книзі оцій не записані. ³¹Це ж написано, щоб ви вірували, що Ісус є Христос, Божий Син, і щоб, віруючи, життя мали в ім'я Його!

Минув тиждень. Апостолам було велено йти до Галілеї (Мт. 28:10), але вони ще залишались у місті. Допоки Хома не увірував, вони не були готові йти—бо їхні серця ще не поєднались у вірі. Ми не знаємо, чому Господь чекав ще один тиждень, аби з'явитись їм знову. Можливо, Він хотів, аби учні поміркували над усім, що побачили.

Нарешті, **за вісім же день знов удома** [в тій кімнаті, де вони перебували] **були Його учні, а з ними й Хома** (Ів. 20:26а), коли Господь з'явився їм удруге (див. 1 Кор. 15:56). Обставини були ті самі, що й тиждень тому (замкнені двері), як і привітання Господа: **Мир вам!** (Ів. 20:26б).

Це з'явлення було винятково для Хоми. Христос сказав цьому скептикові: **Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!** (Ів. 20:27). Реакція Хоми була «миттєвою, всеохоплюючою та істинно чудовою; він був першим ..., хто сповідав божественність Христа абсолютно однозначно» (Кулвер): **Господь мій і Бог мій!** (Ів. 20:28). Дж. Макґарві пише:

На захист Хоми слід сказати, що, якщо його сумніви були найважчими, то його сповідання було найповнішим. Він мав більше сумнівів щодо воскресіння, тому що для нього воно означало більше; воно означало, що Ісус був ніким іншим як Самим Богом.

Христос сказав Хомі: **Тому ввірував ти, що побачив Мене?** (Ів. 20:29а). Хоча цей докір прозвучав на адресу Хоми, він призначався для всіх апостолів (див. Мр. 16:14). *Жоден* із них не повірив, доки не побачив Його.

Потім Господь додав: **Блаженні, що не бачили й увірували** (Ів. 20:29б). Цими словами Ісус промовив благословення на тих, хто повірили в Його воскресіння навіть до того, як побачили Його. З-поміж них і жінки, які ходили до гробниці. Вони повірили словам янгола про те, що Ісус воскрес (Мт. 28:5–8; Лк. 24:22, 23), ще до того, як Він з'явився їм (Мт. 28:9, 10). Це благословення також поширюється на тих із нас, хто ніколи не бачили воскреслого Господа на власні фізичні очі, але повірили в Нього. Петро, який

чув ці слова Господа, пізніше написав: «Ви Його любите, не бачивши, і віруєте в Нього, хоч тепер не бачите, а ввірувавши, радієте невимовною й славною радістю» (1 Пет. 1:8).

Є така стара приказка: «Побачити значить повірити». В якомусь сенсі вірно й навпаки: «Повірити значить побачити». Коли ми віримо в Господа, ми «бачимо» (усвідомлюємо) життя по-іншому; ми «бачимо» (розуміємо), що таке життя. Тоді ми можемо «радіти невимовною й славною радістю».

Якщо ми не можемо бачити Ісуса своїми фізичними очима, як ми можемо повірити? Іван по натхненню відповів на це запитання. Він почав з цього: **Багато ж і інших ознак учинив був Ісус у присутності учнів Своїх, що в книзі оцій [себто, у книзі Івана] не записані** (Ів. 20:30; див. 21:25). Істина цих слів очевидна, коли ми розуміємо, що деякі «інші ознаки», про які не написано в Євангелії від Івана, описані в книгах Матвія, Марка та Луки. Іван пише далі: **Це ж написано, щоб ви ввірували, що Ісус є Христос, Божий Син, і щоб, віруючи, життя мали в ім'я Його** (Ів. 20:31).

Позаяк вірші 30 та 31 з розділу 20 книги Івана звучать як гарне закінчення його Євангелія, виникла думка, що Іван закінчив його саме тут, а розділ 21 було додано пізніше, чи то самим Іваном, чи кимось іншим. Утім весь манускрипт свідчить про те, що розділ 21 від самого початку був частиною оригінального рукопису. Івана 20:30, 31 можна порівняти з Павловими *позірними* закінченнями (так, див. Фил. 3:1 та 4:8), які зовсім не були закінченнями. Вірші 30 і 31 з книги Івана 20 містяться саме там, де вони є дотичним застосуванням Ісусових слів з Івана 20:29.

Згідно з Іваном, *записаної оповісті* про Ісусове життя достатньо аби породити рятувну віру. Раніше Христос говорив був про тих, хто повірить у Нього *через учення апостолів* (Ів. 17:20). Пізніше Павло писав: «Тож віра від слухання, а слухання через Слово Христове» (Рим. 10:17). Блаженні ті, хто, не бачивши Ісуса своїми фізичними очима, повірили в Нього через натхнете свідоцтво Нового Заповіту!

Сьоме з'явлення: щонайменше семи учням в Галілеї якогось дня упродовж сорокаденного періоду (Ів. 21:1–24)

¹Після цього з'явивсь Ісус знов Своім учням над морем Тіверядським. А з'явився отак. ²Укупі були Симон Петро,

і Хома, званий Близнюк, і Нафанаїл, із Кани Галілейської, і обидва сини Зеведесві, і двоє інших із учнів Його. ³Говорить їм Симон Петро: Піду риби вловити. Вони кажуть до нього: І ми підемо з тобою. І пішли вони, і всіли до човна. Та ночі тієї нічого вони не вловили.

⁴А як ранок настав, то Ісус став над берегом, але учні не знали, що то був Ісус. ⁵Ісус тоді каже до них: Чи не маєте, діти, якоїсь поживи?—Ні, вони відказали. ⁶А Він їм сказав: Закиньте невода праворуч від човна, то й знайдете! Вони кинули,—і вже не могли його витягнути із-за безлічі риби... ⁷Тоді учень, якого любив був Ісус, говорить Петрові: Це ж Господь! ... А Симон Петро, як почув, що Господь то, накинув на себе одєжину, бо він був нагий, та й кинувся в море... ⁸Інші ж учні, що були недалеко від берега—якихсь ліктів із двісті—припливли човником, тягнувши невода з рибою.

⁹А коли вони вийшли на землю, то бачать розложений жар, а на нім рибу й хліб. ¹⁰Ісус каже до них: Принесіть тієї риби, що оце ви вловили! ¹¹Пішов Симон Петро та й на землю витягнув невода, повного риби великої,—сто п'ятдесят три. І хоч стільки було її, не продерся проте невід. ¹²Ісус каже до учнів: Ідіть, снідайте! А з учнів ніхто не наважився спитати Його: Хто Ти такий? Бо вони знали, що Господь то... ¹³Тож підходить Ісус, бере хліб і дає їм, так само і рибу. ¹⁴Це вже втретє з'явився Ісус Своїм учням, як із мертвих воскрес.

¹⁵Як вони вже поснідали, то Ісус промовив до Симона Петра: Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене більше цих? Той каже Йому: Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє йому: Паси ягнята Мої! ¹⁶І говорить йому Він удруге: Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене? Той каже Йому: Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє йому: Паси вівці Мої! ¹⁷Утретє Він каже йому: Симоне, сину Йонин, чи кохаш Мене? Засмутився Петро, що спитав його втретє: Чи кохаш Мене? І він каже Йому: Ти все відаєш, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе! Промовляє до нього Ісус: Паси вівці Мої! ¹⁸Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли був ти молодший, то ти сам підперізувався, і ходив, куди бажав. А коли постарієш,—свої руки простягнеш, і інший тебе підпереже, і поведе, куди не захочеш... ¹⁹А оце Він сказав, щоб зазначити, якою то смертю той Бога

прославить. Сказавши таке, Він говорить йому: **Иди за Мною!**

²⁰Обернувся Петро, та й ось бачить, що за ним слідкома йде той учень, якого любив Ісус, який на вечері до лоня Йому був схилився й спитав: **Хто, Господи, видасть Тебе?** ²¹Петро, як побачив того, говорить Ісусові: **Господи, цей же що?** ²²Промовляє до нього Ісус: **Якщо Я схотів, щоб він позостався, аж поки прийду, що до того тобі? Ти йди за Мною!** ²³І це слово рознеслось було між братами, що той учень не вмере. Проте Ісус не сказав йому, що не вмере, а: **Якщо Я схотів, щоб він позостався, аж поки прийду, що до того тобі?**

²⁴Це той учень, що свідчить про це, що й оце написав. І знаємо ми, що правдиве свідоцтво його!

Місце подій переміщується з Юдеї до Галілеї. Раніше Ісус говорив Своїм учням, що зустрине їх в Галілеї (Мт. 26:32; 28:7). Ісус з'явивсь ... знов Своїм учням—вже втретє—над морем Тіверіадським (Ів. 21:1, 14), що було іншою назвою Галілейського моря (Ів. 6:1). Ми не знаємо достеменно, коли це сталося. В Івана 6:1 написано просто **після цього**—себто, після двох інших з'явлень апостолам в Юдеї. Це сталося якогось часу впродовж сорокаденного періоду.

Семеро учнів були разом біля Галілейського моря: **Симон Петро, і Хома, званий Близнюк, і Нафанаїл, із Кани Галілейської, і обидва сини Зеведесві [Яків та Іван], і двох інших ...** (Ів. 21:2). Нафанаїл був одним із перших Ісусових учнів (див. Ів. 1:43–51). Існує думка, що «Нафанаїл» було другим іменем Варфоломія, одного з дванадцятьох апостолів Ісуса. Той факт, що Нафанаїла названо разом з іншими кількома апостолами, промовляє на підтримку цього припущення.

Галілейське море було знайомим місцем для апостолів; чимало значних епізодів Ісусового життя відбувались на цьому водоймищі або біля нього. Ісус проповідував біля цього моря; Він закликав до служіння кількох апостолів біля цього моря; Він ходив поверхнею його вод. Особливо ж воно було знайоме Петрові, Якову та Іванові, які промишляли на ньому рибальством до повноцінного учнівства (Мт. 4:18–22).

Можливо, з того дня, як учні прибули в ту місцевість, пройшло кілька часу. Нетерпіння Петра зростало. Він сказав: **Піду риби**

вловити (Ів. 21:3а). Інші відповіли на те: **І ми підемо з тобою** (Ів. 21:3б). Дехто розуміє це як відмову цих чоловіків від апостольства. Можливо, вони були непевні щодо подальших планів Господа на них, але з цього не слід робити висновок, що вони зріклись свого доручення. Філіп Пендлтон пише:

Те, що вони пішли ловити рибу, не означає, що вони залишили своє апостольство; вони лише відклали його в часі, очікуючи подальших подій; проте через це повернення до свого старого заняття вони поставили самих себе перед сильною спокусою [Лк. 9:62].

Ці чоловіки **пішли, і всіли до човна. Та ночі тієї нічого вони не вловили** (Ів. 21:3в). Будь-який рибалка знає, що іноді навіть у найдосвідченіших із них бувають такі дні (чи ночі).

Чий човен вони взяли? Можливо, учні позичили чи орендували його. На мою думку, ці чоловіки перебували в місцевості, де родини цих колишніх рибалок досі зберігали їхні рибальські знаряддя, й що вони позичили човна або в родичів Петра та Андрія, або в родичів Якова та Івана.

Перед самим світанком **Ісус став над берегом** (Ів. 21:4а); але учні, що були за сотню метрів від берега (Ів. 21:8), не впізнали Його (Ів. 21:4б). Тому є кілька можливих пояснень: Він був на деякій відстані від них; вони ще не очікували на Нього; все ще було темно. Христос гукнув до них: **Чи не маєте, діти, якоїсь поживи?** (Ів. 21:5а). Ймовірно, їм було ніяково, коли вони відповіли: **Ні** (Ів. 21:5б).

Ісус знову крикнув їм: **Закиньте невода праворуч від човна, то й знайдете** (Ів. 21:6а). Можливо, рибалки подумали, що той Незнайомець побачив із берега щось таке, чого не бачили вони, наприклад, якісь хвилі на воді від великої зграї риб. Хоч би там як, вони зробили, як Він сказав. Коли вони закинули знову невід, то **вже не могли його витягнути із-за безлічі риби** (Ів. 21:6б). Їхні сіті були повні **риби великої,—сто п'ятдесят три** (Ів. 21:11).

Те, що ми маємо тут точне число, є дещо незвичним (зазвичай Біблія наводить приблизні числа). Можливо, Іван хотів, аби ми знали, що то не була «рибальська байка», але що він дійсно порахував кількість рибин. У вірші 11 окремо наголошено на тому,

що цей великий улов не порвав невода, на відміну від попереднього чудесного улову риби, коли сіті почали рватись (Лк. 5:6). Можливо, той факт, що невід не порвався, також сприймався як частина чуда.

Можливо, коли решта чоловіків були приголомшені таким дивом, Іван згадав схожий випадок трьома роками раніше: чудесний улов риби, коли Господь закликав його та трьох інших рибалок до повноцінного учнівства (Лк. 5:1–11). Уявіть радість у його голосі, коли він промовив до Петра: **Це ж Господь!** (Ів. 21:7а).

А Симон Петро, як зачув, що Господь то, накинув на себе одезину, бо він був нагий (Ів. 21:7б). Раніше він зняв свій одяг, щоб порибалити, тепер знову надягнув його. Одягненому було б значно важче пливати, але він хотів виказати пошану до свого Учителя. Він не став чекати, коли човен дістанеться берега, тож **кинувся в море** (Ів. 21:7в) й поплив до Ісуса. Інші учні послідували за ним **човником, тягнучи невода з рибою** (Ів. 21:8). Можливо, згаданий «човник» був тим човном, у якому вони рибалили; втім на думку деяких коментаторів, вони мали невеличкий човен, прив'язаний до великого човна, і що саме на цьому маленькому човні вони повеслували до берега.

Коли вони дістались берега, вони побачили, що Ісус уже приготував **розложений жар, а на нім рибу й хліб** (Ів. 21:9). Нам не повідомлено, звідки Ісус узяв рибу чи хліб. Господь велів їм додати до того, що Він уже приготував, риби з їхнього улову (Ів. 21:10, 11). Коли все було готове, Він сказав: **Ідіть, снідайте** (Ів. 21:12а), та став пригощати їх (Ів. 21:13). Тепер усі могли бачити, **що Господь то** (Ів. 21:12б), й що Він був живий!

У вірші 12 написано, що з **учнів ніхто не наважився спитати Його: Хто Ти такий?** У цьому контексті це, ймовірно, означає, що жодному з них *не було потреби* запитувати, хто Він був, позаяк відповідь була очевидною. Деякі коментатори припускають, що учні боялись докору, схожого на той, що в Івана 14:9.

Подібно до того, як попереднє з'явлення Ісуса було головним чином для Хоми, це було для Петра. З-поміж усіх апостолів, імовірно, саме Петро був найбільш непевним щодо свого майбутнього. Я можу уявити хід його думок: «Чи зможе Господь коли-небудь пробачити мені те, що я відрікся від Нього? Чи є в Його планах і досі якесь місце для мене?» Після сніданку (Ів. 21:15а) Ісус відвів апостола осібно від інших. У вірші 20 напи-

сано, що Іван ішов «слідкома за ним», із чого випливає, що Ісус і Петро відійшли на деяку відстань від решти. Після того відбулась дуже емоційна сцена.

Спочатку Господь запитав: **Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене більше цих?** (Ів. 21:15б). Дехто вважає, що слово «цих» означає решту учнів, адже раніше Петро наполягав, що був більш відданий за інших (Мт. 26:33). Альтернативне припущення— «цих» означає рибу та знаряддя для риболовлі; можливо, Христос бачив, що пригнічений Петро міркував над поверненням до свого колишнього заняття. Насправді не важливо, що саме означало слово «цих», позаяк головний зміст Ісусового запитання був: «Чи любиш ти Мене більше *за все інше?*» Це те запитання, на яке всі ми маємо відповісти.

Петро відповів: **Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе** (Ів. 21:15в). У цьому запитанні Ісус використав грецьке дієслово ἀγαπάω (*агапао*), найвище слово з значенням «любити». Іван ужив форму *агапао*, коли написав, що «Бог є любов» (1 Ів. 4:8). Павло вживав форму того ж слова, коли писав про велич любові (1 Кор. 13). Утім Петро в своїй відповіді на Ісусове запитання вжив дієслово φιλέω (*філео*), слабше за інтенсивністю слово з значенням «любити»—слово, яке передбачає ніжність та дружбу.⁴ По суті, Ісус запитав: «Чи дійсно ти *любиш* Мене?», на що апостол відповів: «Господи, Ти знаєш, що я *Твій друг*». На думку Ропера, після свого падіння, Петро не наважувався приписувати собі високий рівень відданості, який містило в собі слово ἀγάπη (іменник від *агапао*). На ті Петрові слова Христос сказав: **Паси ягнята Мої** (Ів. 21:15г).

Потім Ісус знову запитав: **Симоне, сину Йонин, чи ти любиш Мене?** (Ів. 21:16а). Апостол знову відповів: **Так, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе!** (Ів. 21:16б). Господь промовив: **Паси вівці Мої** (Ів. 21:16в).

Тоді Господь запитав утретє: **Симоне, сину Йонин, чи кохаєш Мене?** (Ів. 21:17а). Цього разу Ісус ужив слово *філео* із значенням «любити», яке раніше вживав Петро. Фактично, Він запитав: «Чи ти *дійсно* друг Мені?» Апостол **засмутився**, що Христос знову

⁴У грецькій мові є декілька дієслів із значенням «любити», в українській—два. Іван Огієнко обіграв цю відмінність у дієсловах, вклавши до Ісусових уст слово «любиш», а до Петрових уст слово «кохаю».

питав його. Він відповів: **Ти все відаєш, Господи, відаєш Ти, що кохаю Тебе** (Ів. 21:17б). Іншими словами, «*Ти знаєш*, що я друг Тобі». Христос сказав: **Паси вівці Мої** (Ів. 21:17в).

На думку багатьох коментаторів, Ісус скасував потрійне відречення Петра через його потрійне сповідання любові—й, можливо, так і було. Принаймні, Симонові стало очевидно, що його Господь не відкинув його, а все ще мав для нього важливе завдання. Це завдання апостолові було в словах «Паси ягнята Мої» та «Паси вівці Мої» (Ів. 21:15–17). У ранній церкві апостоли служили як особливі «пастухи» для усієї «отари» (всіх Божих людей). Вони були назначені Богом представляти Ісуса, «Головного пастиря» (1 Пет. 5:4). Пізніше, на додачу до особливого служіння Петра в якості апостола, він також служив у місцевій громаді як один із пастирів (як старійшина, або пресвітер; див. 1 Пет. 5:1–4).

Якщо Петро погодився взяти ту роль, яку відвів для нього Ісус, тоді він мусив бути готовим прийняти й ціну: мученицьку смерть. Христос далі наставляв апостола:

Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли був ти молодший, то ти сам підперізувався, і ходив, куди бажав. А коли постарієш,—свої руки простягнеш, і інший тебе підпереже, і поведе, куди не захочеш... А оце Він сказав, щоб зазначити, якою то смертю той Бога прославить. Сказавши таке, Він говорить йому: Іди за Мною! (Ів. 21:18, 19).

Ісус ужив гру слів: друге «підперезання» в вірші 19 означає, що вороги пов'яжуть апостолові руки й поведуть його на смерть (пор. Мр. 15:1). Згідно з ненадхненими переданням, за тридцять чотири роки потому Петра розіп'яли головою донизу. Згідно з переданням, апостол уважав себе недостойним бути розіп'ятим у такий самий спосіб, як його Господь, тож прийняв рішення бути розіпнутим головою донизу (див. Євсевій, *Історія Церкви*, 3.1). Чи це передання вірне, чи ні, з Івана 21:18 випливає, що, якщо Петро прийме заклик Господа й надалі йти за Ним, одного дня йому доведеться померти за свою віру.

Оповідь завершується сценою, в якій фігурує Іван, що став свідком відновлення Петра. Петро помітив Івана, що ішов на деякій

відстані за ними (Ів. 21:20) й запитав Ісуса: **Господи, цей же що?** (Ів. 21:21). Інакше кажучи: «Ти дав зрозуміти, що я помру за мою віру. А як щодо Івана? Він також помре мученицькою смертю?» Христос різко відповів на те: **Якщо Я схотів, щоб він позостався, аж поки прийду, що до того тобі? Ти йди за Мною!** (Ів. 21:22). Ісус велів Петрові не перейматись тим, що його не стосується. Замість того, аби перейматись долею Івана, Петрові слід було зосередитись на тому, щоби *самому* залишатись вірним рішенням йти за Господом.

Можливо, Петро переповів іншим те, що сказав йому про Івана Ісус, позаяк **це слово рознеслось було між братами, що той учень не вмере** (Ів. 21:23а)—хоча це було не те, що сказав Ісус (Ів. 21:23б). Згідно з ненахненим переданням, Іван був єдиним з апостолів, хто помер природною смертю. Якщо Іван написав своє Євангеліє в 90-х роках, на той час йому мало бути близько 90 років, що додавало достовірності тим чуткам. Можливо, Дух надихнув Івана додати коментар у віршах 20–23 аби спростувати ті чутки.

Хоч би за яких причин Господь додав цю частину історії, вона слугує вступом до наступного важливого вірша: **Це той [про якого говорив Петро; себто, Іван] учень, що свідчить про це, що й оце написав. І знаємо ми, що правдиве свідоцтво його** (Ів. 21:24). Цей уривок поєднує особу *ми* з першою особою *я*, множину з однією. Деякі коментатори вважають, що *ми* означає лідерів церкви в Ефесі, які засвідчують правдивість написаного. Можливо, нам слід просто сприймати це як печатку схвалення натхненого писання Івана Отцем, Сином і Святим Духом, або ж як редакторське *ми*. Хоча мова цього уривка й доволі незвична, проте його головна думка ясна: Іван *бачив* воскреслого Христа, тож його свідченню можна вірити. Христос дійсно воскрес із мертвих!

Ісус довів Своїм учням «засвідченнями багатьма», що Він дійсно був живий (Дії 1:3). Потім Іван (разом із іншими авторами Євангелій) записав про ті події, аби ми також могли увірувати (Ів. 20:30, 31).

**Восьме з'явлення: апостолам (та п'ятистам учням)
на горі в Галілеї (Мт. 28:16, 17; див. 1 Кор. 15:6)**

¹⁶Одинадцять же учнів пішли в Галілею на гору, куди звелів

їм Ісус. ¹⁷І як вони Його вгледіли, поклонились Йому до землі, а дехто вагався.

Під час останньої розмови з учнями ще до того, як Він помер, Ісус сказав апостолам: «... по воскресенні ж Своїм Я вас випереджу в Галілеї» (Мт. 26:32). Після того, як Ісус воскрес, янголи веліли жінкам: «Ідіть же хутко, і скажіть Його учням, що воскрес Він із мертвих, і ото випереджує вас в Галілеї ...» (Мт. 28:7). Дещо пізніше Ісус Сам сказав жінкам: «Не лякайтесь! Ідіть, повідомте братів Моїх,—нехай вони йдуть у Галілею,—там побачать Мене» (Мт. 28:10). Згідно з Матвієм, **одинадцять же учнів пішли в Галілею на гору, куди звелів їм Ісус** (Мт. 28:16).

Якогось часу чи то до, чи після воскресіння, Ісус дав вказівки щодо місця цієї конкретної зустрічі. Нам не повідомляється, що то була за гора. Можливо, то була одна з тих, що мали відношення до Його земного служіння: наприклад, гора Преображення, або та, з якої Він промовив Проповідь на горі. Чому Ісус обрав саме Галілею? Можливо, Він хотів, аби його учні були якомога далі від їхніх ворогів. Можливо, більшість Його учнів у той час перебували в Галілеї. Ті з них, що були родом із Галілеї, повернулись додому після свята Пасхи. Можливо, саме в Галілеї було легше знайти місце, де Він міг би усамітнитись із Своїми учнями. Ми знаємо лише те, що Ісус велів Своїм учням зустріти Його на певній горі в Галілеї—й що вони саме це й зробили.

Чимало коментаторів вважають, що там зібрались не лише апостоли. У книзі Матвія стосовно цієї зустрічі згадано лише про Одинадцять. Івана 20:19–26 також створює враження, що лише Одинадцять були присутні, коли Ісус з'явився в горниці—хоча з Луки 24:33 ми дізнаємось, що там були й інші учні. Коли Павло перелічував з'явлення після воскресіння, то після з'явлення Ісуса апостолам (в Юдеї) він сказав, що «потім [Він] з'явивсь нараз більше як п'ятистам браттям, що більшість із них живе й досі, а дехто спочили» (1 Кор. 15:6). Перше послання до коринтян було написано близько 57 р. н.е., більше, ніж за двадцять років по Воскресінню, проте все ще багато було тих, хто могли розповісти як бачили Ісуса живим після Його воскресіння. Дієслово «спочили» в цьому вірші є евфемізмом до «померли». Можливо, з'явлення цій великій групі сталось у Галілеї «на гор[і]», куди звелів їм [при-

йти] Ісус» (Мт. 28:16). Хоч би де це сталося, це було найважливіше з'явлення: п'ятсот незалежних очевидців могли засвідчити, що вони бачили Ісуса живим після Його розп'яття.

Коли апостоли дістались вказаного місця, Ісус був уже там. Матвій пише: **І як вони Його вгледіли, поклонились Йому до землі, а дехто вагався** (Мт. 28:17). Може здатись, що цими «дехто», що вагались, були апостоли, попри те, що ще в Юдеї Одинадцять переконались у тому, що Христос був живий. Є декілька способів узгодити цей вірш з іншими Євангеліями. Можливо, коли апостоли спершу побачили Ісуса на тій горі чи поблизу її, Він був на деякій відстані від них, і вони не були певні, що то був саме Він. У наступному вірші, Матвія 28:18, написано, що «Ісус *підійшов* і промовив до них» (курсив додано). Оскільки (як і інші автори) Матвій висвітлював події після Воскресіння доволі стисло, можливо, ці його слова стосуються *попереднього* невірства апостолів. Інші коментатори вважають, що тими скептиками були не апостоли, а дехто з п'ятисот, які вперше бачили Ісуса після Його воскресіння. Ймовірно, ті декілька учнів мали такі ж сумніви, як нещодавно й апостоли—й також потребували беззаперечних доказів того, що це дійсно був воскреслий Господь.

Велике Доручення на горі (Мт. 28:18–20; Мр. 16:15–18; див. Лк. 24:46–48)

Євангеліє від Матвія 28:18–20

¹⁸А Ісус підійшов і промовив до них та й сказав: **Дана Мені всяка влада на небі й на землі.** ¹⁹Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, ²⁰навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку! Амінь.

Євангеліє від Марка 16:15–18

¹⁵І казав Він до них: **Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!** ¹⁶Хто увірує й охреститься,—буде спасений, а хто не ввірує—засуджений буде. ¹⁷А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: у Ім'я Мос демонів будуть вигонити, говоритимуть мовами новими, ¹⁸братимуть змії; а коли смертодійне що вип'ють,—не буде їм шкодити;

кластимуть руки на хворих,—і добре їм буде!

Природно, що маючи таку велику аудиторію, Христу було що їм сказати. Імовірно, Він говорив багато речей «про Боже Царство» (Дії 1:3). Втім Його головною метою, з якою Він зібрав учнів разом, було дати їм те, що ми називаємо Великим Дорученням:

... Дана Мені всяка влада на небі й на землі. Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку (Мт. 28:18–20).

Вочевидь, повідомлення Марка про це доручення, стосується тієї ж події:

Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте! Хто увірує й охреститься,—буде спасений, а хто не ввірує—засуджений буде (Мр. 16:15, 16).

Пізніше Лука також згадав про це доручення: в заключних словах своєї євангельської оповісті та на початку книги Дій. Для повноти нашого дослідження наведемо ці уривки:

«... Так написано є, і так потрібно було постраждати Христові, і воскреснути з мертвих дня третього, і щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши. А ви свідки того» (Лк. 24:46–48).

«... і Моїми ви свідками будете в Єрусалимі, і в усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі» (Дії 1:8).

Ці повідомлення не суперечать одне одному, а доповнюють. Разом вони створюють одну картину, що висвітлює всі важливі аспекти Великого Доручення. Чотири «все» з книги Матвія слугуватимуть нам організуючою структурою для деталей, що їх повідомляють три інші автори:

1. *«Вся влада»*. У Новому Заповіті грецьке слово, що перекладається як «влада» (ἐξουσία, *екзусія*), «головним чином означає абсолютну можливість дії, яка властива лише одному Богові як джерелу всякої влади та законності» (Фостер). Цю абсолютну владу—як на небесах, так і на землі—Отець дав Своему Синові (Мт. 28:18). Тож Ісус мав повне право дати таке Своє доручення. Ті, хто не бажають визнавати Його владу, одного дня пізнають на собі Його гнів.

2. *«Всі народи»*. До Свого розп'яття Ісус та Його учні обмежували їхнє вчення юдеями (див. Мт. 10:5; 15:24). Тепер це обмеження було усунуто: апостоли мали йти до «всіх народів» (Мт. 28:19; Лк. 24:47), «по цілому світові», та проповідувати «всьому створінню» (Мр. 16:15), «аж до останнього краю землі» (Дії 1:8).

Змін зазнала не лише аудиторія, а й зміст самої проповіді. Ядром учення Ісуса та Його учнів під час Його земного служіння було «наблизилось Царство Небесне» (див. Мт. 4:17; 10:7; Лк. 10:9). Апостолам було заборонено публічно оголошувати, що Ісус був Христом (Мт. 16:20). З цього часу вони мали «проповідувати Євангелію» (Мр. 16:15; курсив додано). Вони ділитимуться *доброю новиною* про те, що Цар Месія приходив, що Він постраждав і воскрес із мертвих третього дня (Лк. 24:46), тож тепер душі можуть отримати спасіння (див. 1 Кор. 15:3, 4; Мр. 16:16).

Ісус також сказав, як людям, що почують Євангеліє, слід реагувати на нього, аби отримати це спасіння. Коли учні виконуватимуть Велике Доручення, мають відбутись кілька речей. Людей необхідно навчати про Ісуса (Мт. 28:19; Мр. 16:15), і вони мають стати «учнями». Вони мають увірувати (Мр. 16:16) в істинність цього вчення та увірувати в жертву Того, хто помер за них. Потім вони мають покаятись (Лк. 24:47) у своїх гріхах, змінити своє життя та жити для Господа. Вони мають охреститись (Мт. 28:19б; Мр. 16:16) через занурення в воду «в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа» аби спастись. Коли люди реагують у послуху та смиренні, Бог спасає їх; вони отримують прощення їхніх минулих гріхів (Лк. 24:47).

3. *«Все те, що Я вам заповів»*. Описана вище реакція на проповідь це не кінець, а лише початок. Після того як людина охреститься, вона потребує подальшого навчання. Ісус наголосив, що тих, хто прийме хрещення, слід навчити *всьому*, що Він запо-

вів Своїм апостолам.

У цьому контексті це містить і заклик «ідіть, і навчіть всі народи, християчи їх», позаяк це також є Його заповідь. Таким чином, за словами Картера, Велике Доручення забезпечує свою «вічну тяглість». Волтер Вінк (Walter Wink) сказав, що «Вбивство Ісуса було подібно до спроби знищити кульбабку, зірвавши її голівку та розвіявши її по вітру».

Звісно, що заповідь навчати всьому, що заповів Ісус, містила набагато більше. Дехто у запалі поширення доброї новини, охрестивши одну людину, кидалися навчати іншу, не затвердивши нового християнина в вірі. Наша відповідальність не лише в тому, щоб привести грішника до віри та хрещення; ми також мусимо допомогти йому «зростати в благодаті й пізнанні Господа нашого й Спасителя Ісуса Христа» (2 Пет. 3:18a).

4. *«Я перебуватиму з вами повсякденно».* Перед тим як Ісус народився, було провіщено, що Його зватимуть «Еммануїл», що означає «З нами Бог» (Мт. 1:23). Це пророцтво сповнилось, коли Бог Син ходив серед людей, утім Ісус хотів, аби Його учні знали, що Він і *надалі* буде з ними духовно. Дж. Макґарві сказав: «Ця обітниця не про звичайну присутність, вона про повне співчуття та підтримку ...»

Тяглість цієї обітниці дає нам зрозуміти, що й сама обітниця, й Доручення в цілому, були не лише для апостолів. Господь зауважив, що Його заповідь діятиме «аж до кінця віку» (Мт. 28:20)—себто, до Другого приходу. Грецьке слово, перекладене як «вік» (форма αἰών, *айон*), означає «період часу» й має безліч відтінків. У контексті Великого Доручення воно означає Християнську еру. В англійській версії KJV написано дослівно «до кінця світу», що практично те саме. Д. В. Клеверлі Форд (D. W. Cleverly Ford) пише: «Воскреслий Христос—і це найважливіший урок для нас—перебуває з нами в духовному сенсі, так само як Він був із Своїми учнями в Галілеї та Юдеї в фізичному сенсі».

Упродовж майже двох тисяч років слова Великого Доручення залишаються авторитетом для евангелізації всього світу. Вони містять такі ж накази для сьогоднішньої церкви, як й для апостолів дві тисячі років тому.

У книзі Марка написано, що Ісус додав одну особливу обітницю для апостолів. Дорікнувши їм за їхнє невірство (Мр. 16:14), Він сказав

їм, яку владу вони матимуть, якщо зможуть подолати свої сумніви:

А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: у Ім'я Моє демонів будуть вигонити, говоритимуть мовами новими, братимуть змії; а коли смертодійне що вип'ють,—не буде їм шкодити; кластимуть руки на хворих,—і добре їм буде! (Мр. 16:17, 18).

У книзі Дій містяться приклади більшості цих «ознак», які супроводжували служіння апостолів.

**Дев'яте з'явлення: Якову
(у невідомій місцевості) (Див. 1 Кор. 15:7а)**

Коли Павло називав з'явлення воскреслого Христа, після згадки про з'явлення п'ятистам він сказав: «Потому з'явився Він Якову» (1 Кор. 15:7а). Ймовірно, йдеться про Ісусового зведеного брата Якова, який став шановним лідером єрусалимської церкви (Дії 12:17; 15:13; 21:18; Гал. 1:19; 2:9).

Нам невідомо, коли і де Ісус з'явився Своему зведеному братові, втім ця зустріч, безсумнівно, була незабутньою. Вочевидь, через це особливе з'явлення Ісус хотів переконати Якова, що Він був Месія. Його брати не вірували в нього (Ів. 7:5). Можливо, Господь з'явився конкретно Якову, бо знав, що як найстарший з братів і сестер Яків міг переконати в цьому і інших. (Позаяк Яків згадується першим у переліку Ісусових братів та сестер [Мт. 13:55; Мр. 6:3], вважається, що він був другою дитиною Марії). Хоч би там як, Ісусові брати дійсно увірували в Нього після Його воскресіння й були разом з апостолами, коли ті чекали на прихід Святого Духа (Дії 1:12–14). Двоє з них є авторами двох послань з нашого Нового Заповіту: Яків та Юда.

**Останнє(і) з'явлення:
всім апостолам в Юдеї, неподалік від Єрусалиму
(Лк. 24:44–49; див. Дії 1:3–8; 1 Кор. 15:7б)**

⁴⁴І промовив до них: Це слова, що казав Я до вас, коли був іще з вами: Потрібно, щоб виконалось усе, що про Мене в

Законі Мойсеєвим, та в Пророків, і в Псалмах написано. ⁴⁵Тоді розум розкрив їм, щоб вони розуміли Писання. ⁴⁶І сказав Він до них: Так написано є, і так потрібно було постраждати Христові, і воскреснути з мертвих дня третього, ⁴⁷щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши. ⁴⁸А ви свідки того. ⁴⁹І ось Я посилаю на вас обітницю Мого Отця; а ви позостаньтесь в місті, аж поки зодягнетесь силою з висоти.

Наприкінці сорокаденного періоду Ісус повернувся до Юдеї—в околиці Єрусалиму (див. Лк. 24:50, 52; Дії 1:4, 12). Його завданням було зробити останні приготування для встановлення церкви в Єрусалимі та проповіді Євангелія, починаючи зі столиці (див. Дії 1:8). Ісус сказав, що так було написано в Писаннях Старого Заповіту, **щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши** (Лк. 24:47; курсив додано). Ісаїя пророкував, що коли буде поставлено «дім Господа» («церкву»; 1 Тим. 3:15), до нього поинуть «всі люди», й вийде «слово Господнє з *Єрусалиму*» (Іс. 2:2, 3; курсив додано).

Незадовго до Свого вознесіння Ісус востаннє з'явився «всім апостолам» (можливо, кілька разів) (1 Кор. 15:7б). Він говорив їм «про Боже Царство» (Дії 1:3), й промовив: **Це слова, що казав Я до вас, коли був іще з вами: Потрібно, щоб виконалось усе, що про Мене в Законі Мойсеєвим, та в Пророків, і в Псалмах написано** (Лк. 24:44).

Юдеї ділили своє Святе Письмо на три частини: Закон Мойсея, Пророків та Писання. Позаяк більшу частину «Писань» складала книга Псалмів, подекуди словом «Псалми» називали всю третю частину. Таким чином Христос стверджував, що учення про Нього проходило через *увесь* Старий Заповіт.

На нашу увагу заслуговує вживання минулого часу. Це може означати «коли Я перебував з вами до Моєї смерті», проте, ймовірно, Ісус ужив минулий час тому, що Його відхід був уже близько. Попри всі практичні завдання Він уже фактично залишив їх.

Як і інші автори Євангельських оповістей, Лука звів докупи останні події Ісусового життя. Тому може здатись, що розмова з

Луки 24:44–49 відбувалась того часу, коли Ісус з'явився апостолам у день Свого воскресіння. Втім зверніть увагу, що наступний вірш, вірш 50, починається зі слова «і», що, можливо, вказує на те, що ця розмова мала місце безпосередньо перед самим Вознесінням. Саме туди ми його й поміщаємо.

Тоді Ісус **розум розкрив їм** [апостолам], **щоб вони розуміли Писання** (Лк. 24:45). Можливо, Він зробив це чудесним чином; наступні вірші наводять на думку, що Він зробив це під час подальшої промови. Можливо, Він «розум розкрив їм» подібно до того, як пояснив «зо всього Писання що про Нього було» учням на дорозі в Еммаус (Лк. 24:27). Він сказав Своім апостолам:

Так написано є, і так потрібно було постраждати Христові, і воскреснути з мертвих дня третього, щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши. А ви свідки того. І ось Я посилаю на вас обітницю Мого Отця; а ви позостаньтесь в місті [в Єрусалимі], аж поки зодягнетесь силою з висоти (Лк. 24:46–49).

«Обітниця» Отця та «сила з висоти» означали Святого Духа, якого Ісус пошле на апостолів за десять днів потому. Він велів їм «позостатись в Єрусалимі». Вони мали чекати «обітниці ... Отця», що—сказав Він—«ви чули від Мене. Іван-бо водою христин, ви ж охрищені будете Духом Святим через кілька тих днів» (Дії 1:4, 5).

Як уже зазначалось, упродовж останніх хвилин Свого перебування з апостолами, Ісус продовжував говорити до них «про Божеє Царство» (Дії 1:3). Проте їхня реакція показує, що вони все ще не розуміли істинну природу того царства: «Чи не часу цього відбудуєш Ти, Господи, царство Ізраїлеві?» (Дії 1:6). На думку деяких коментаторів, апостоли лише хотіли знати, *коли* Господь встановить Своє духовне царство. Втім термінологія «відбудувати царство Ізраїлеві» вказує на те, що вони мали на увазі фізичне царство. Іншими словами, «Господи, Ти збираєшся визволити Ізраїль [від Риму] й відновити нас як незалежний народ?» Принаймні в той момент апостоли ще перебували в певному сум'ятті.

Ісус фактично сказав їм не перейматись тим, коли Господь

встановить це царство (Дії 1:7). Раніше Він говорив був, що це царство «прийде в силі» (Мр. 9:1). Тепер Він сказав їм, що вони «приймуть силу», коли на них злине Святий Дух (Дії 1:8а). Коли це сталось, Святий Дух поклав кінець їхньому сум'яттю та нерозумінню й прояснив для них всі речі (див. Ів. 14:26; 16:13).

Вознесіння з Оливної гори

(Мр. 16:19; Лк. 24:50–53; див. Дії 1:9–12)

Євангеліє від Марка 16:19

¹⁹Господь же Ісус, по розмові із ними, вознісся на небо, і сів по Божій правиці.

Євангеліє від Луки 24:50–53

⁵⁰І Він вивів за місто їх аж до Віфанії; і, знявши руки Свої, поблагословив їх. ⁵¹І сталось, як Він благословляв їх, то зачав відступати від них, і на небо возноситись. ⁵²А вони поклонились Йому, і повернулись до Єрусалиму з великою радістю. ⁵³І постійно вони перебували в храмі, прославляючи й хвалячи Бога.

Свої останні слова Ісус промовив на Оливній горі чи поблизу неї (див. Дії 1:12). «І, прорікши оце» (Дії 1:9а; див. Мр. 16:19а), Він повів апостолів **аж до Віфанії** (Лк. 24:50а). Вочевидь, це було якесь виразне місце на південно-східному схилі гори—поблизу Віфанії, містечка, що з ним було пов'язано чимало спогадів Спасителя. Тоді Він, **знявши руки Свої, поблагословив їх** (Лк. 24:50б). Примітно, що Його останнім жестом був жест благословення.

Про Його вознесіння повідомляється кількома словами: **як Він благословляв їх, то зачав відступати від них** (Лк. 24:51а). «Як дивились вони, Він угору возноситись став, а хмара забрала Його з-перед їхніх очей» (Дії 1:9б). Він **зачав ... на небо возноситись** (Лк. 24:51б), де й **сів по Божій правиці** (Мр. 16:19). Тоді Він почав царювати у своєму царстві/церкві. Павло писав, що, коли Бог воскресив Ісуса з мертвих, Він ...

... Його, посадивши на небі праворуч Себе, вище від усякого уряду, і влади, і сили, і панування, і всякого ймення,

що назване не тільки в цім віці, але й у майбутньому. І все впокорив Він під ноги Йому, і Його дав найвище за все— за Голову Церкви, а вона—Його тіло, повня Того, що все всім наповняє (Еф. 1:20–23).

Ми можемо уявити емоції апостолів, коли вони дивились, як їхній улюблений Вчитель зникає в хмарах. Лука сказав, що «вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся» (Дії 1:10а). В УБТ написано: «вони вдивлялись в небо».

Після того вони побачили, що «два мужі у білій одежі ось стали при них» (Дії 1:10б). Ці «два мужі» були янголами, й вони промовили до апостолів: «Галілейські мужі, чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як ішов Він на небо» (Дії 1:11; див. Об. 1:7). Їхні слова підтвердили обітницю Господа, що Він повернеться (Ів. 14:3). Той факт, що Христос одного дня повернеться аби забрати Своїх та покарати злочинних, був джерелом великої втіхи для раннях християн (1 Сол. 4:16–18; Об. 22:20).

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ:

«У СЛАВІ ВОЗНІССЯ»⁵

(МР. 16:19; ЛК. 24:50–53; ДИВ. ДІЇ 1:9–12)

Ми підійшли до природного завершення Христового життя: Його вознесіння. У Своїх останніх словах до учнів Ісус сказав, що по Його стражданні Він буде прославлений—що відбулось, коли Він вознісся: «Чи ж Христові не це перетерпіти треба було, і ввійти в Свою славу?» (Лк. 24:26; курсив додано). Павло писав, що найвеличніше вираження Своєї сили Бог «виявив у Христі, воскресивши із мертвих Його, і посадивши на небі праворуч Себе» (Еф. 1:20; курсив додано).

Вознесіння було природним завершенням Христового життя, бо, оскільки Він прийшов із небес, Він мав туди й повернутись. Це було природне завершення, тому що Ісусове життя показало, що мав на увазі Бог, коли Він сказав: «Створімо людину за образом Нашим» (1 М. 1:26а). Тому цілком логічно та правильно, що Ісус

⁵На цей урок надихнула праця Дж. Кемпбелла Моргана «Кризи Христа» (G. Campbell Morgan, *The Crises of the Christ*).

мав повернутись до тієї повноти спілкування з Богом, яку колись мала людина в Едемському саді.

Досліджуючи учення Біблії про Вознесіння, ми мусимо визнати, що ми не розуміємо його вповні. Наприклад, як надалі воскресле тіло Ісуса (з його «плоттю та кістками»; див. Лк. 24:39) трансформувалось аби увійти в небеса? Новий Заповіт не дає відповіді ані на це, а ні на інші дотичні запитання. Писання описує Вознесіння без жодних спроб пояснити його. Про цю подію повідомляють три уривки:

І Він вивів за місто їх аж до Віфанії; і, знявши руки Свої, поблагословив їх. І сталось, як Він благословляв їх, то зачав відступати від них, і на небо возноситись. А вони поклонились Йому, і повернулись до Єрусалиму з великою радістю (Лк. 24:50–52).

І, прорікши оце, як дивились вони, Він угору возноситись став, а хмара забрала Його з-перед їхніх очей... А коли вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся, то два мужі у білій одежі ось стали при них, та й сказали: Галілейські мужі, чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як ішов Він на небо!

Тоді вони повернулись до Єрусалиму з гори, що Оливною зветься, і що знаходиться поблизько Єрусалиму, на віддалі дороги суботнього дня (Дії 1:9–12).

Господь же Ісус, по розмові із ними, вознісся на небо, і сів по Божій правиці (Мр. 16:19).

На додачу до цих коротких повідомлень, Новий Заповіт містить численні посилання—прямі й непрямі—на цю подію. Ось декілька з них:

- У першій проповіді Євангелія Петро сказав, що Ісус «правицею Божою був Він вознесений» (Дії 2:33).
- У своїй другій проповіді, говорячи про Христа, Петро сказав: «що Його небо мусить прийняти аж до часу

відновлення всього» (Дії 3:21). Фраза «відновлення всього» означає, що коли Ісус повернеться, Він виправить все—не фізично, а духовно.

- У своїй проповіді в синагозі в Антіохії Пісідійській Павло сказав, що Бог «воскресив [Ісуса] з мертвих, щоб більше не вернувся в зотління» (Дії 13:34).
- У посланні до церкви в Ефесі Павло помістив цей доволі розлогий уривок про Вознесіння: «Тому й сказано: Піднявшись на висоту, Ти полонених набрав і людям дав дари! А те, що піднявся був, що то, як не те, що перше й зійшов був до найнижчих місць землі? Хто зійшов був, Той саме й піднявся високо над усі небеса, щоб наповнити все» (Еф. 4:8–10).
- У розділі 12 книги Об'явлення ми читаємо видіння про жінку та червоного дракона. В п'ятому вірші міститься посилення на Ісусове народження та Його пізніше Вознесіння: «І дитину вродила вона чоловічої статі, що всі народи має пасти залізним жезлом. І дитина її була взята до Бога, і до престолу Його». Цю риторику запозичено з псалму 2:9, одного з Месіанських псалмів (себто, псалмів про Христа).

Вознесіння виконало два великі завдання: воно довело до кульмінації минуле й приготувало шлях для майбутнього. Інакше кажучи, Вознесіння було як кульмінацією земного служіння Ісуса, так і наступним кроком у підготовці шляху для служіння Його учнів. Без Вознесіння між воскресінням Ісуса та сходженням Духа в день П'ятидесятниці за п'ятдесят днів потому було б прогалина (див. 3 М. 23:15, 16; 5 М. 16:9).

Прославлення Христа

Вознесіння довело до кульмінації минуле, коли Ісуса було взято у славі. Ісус сказав, що «Христові ... треба було і ввійти в Свою славу» (Лк. 24:26). Павло писав, що Ісус «у славі вознісся» (1 Тим. 3:16). Петро сказав, що «Бог дав славу Йому» (1 Пет. 1:21).

Хоч би як дивно це могло прозвучати, але Вознесіння є кульмінацією Христової справи. Замислитися над цим на хвилинку. Що є більш хвилюючим: виконати певні умови чи завершити

те, для чого ви виконали ті умови? До цього моменту Спаситель готував Себе для Свого служіння в якості Первосвященника й Царя. Вознесіння увінчало цю підготовку. Філіп Янсі (Philip Yancey) пише:

Якщо для учнів найбільш хвилюючим днем у житті була Неділя [Воскресіння], то для Ісуса це, ймовірно, був день Вознесіння. Він, Творець, який зійшов був з неба, відмовившись від багато чого, тепер повертався додому. Як солдат, що повертається додому після тривалої та кривавої війни й перетинає океан. Або як астронавт, який відкидає вбік свій космічний костюм і жадібно вдихає таке рідне земне повітря. Нарешті вдома.

Прославлений

Псалом 23[24] є піснею перемоги, коли великий цар повертається з війни додому. Хтось висловив припущення, що слова цього псалму можна застосувати в контексті повернення Господа на небеса. Уявімо за його допомогою, як могло б виглядати вознесіння Ісуса.

Коли Він вознісся, Його зустріли та супроводжували янголи. Наблизившись до небесного міста вони вигукують: «Піднесіть верхи свої, брами, і будьте відчинені, входи відвічні, і ввійде Цар слави!» (Пс. 23[24]:7). Мешканці міста запитують: «Хто ж то Цар слави?» (Пс. 23[24]:8а). Янголи, стоячи біля Ісуса, кричать: «Господь сильний й могутній, Господь, що потужний в бою» (Пс. 23[24]:8б). Потім вони знову гукають: «Піднесіть верхи свої, брами, і будьте відчинені, входи відвічні, і ввійде Цар слави!» (Пс. 23[24]:9). І знову ті, що за мурами міста, запитують: «Хто ж то Він, той Цар слави?» (Пс. 23[24]:10а). Цього разу Ісусові супутники проспівали гімн: «Господь Саваот—Він Цар слави!» (Пс. 23[24]:10б).

Коли Ісус увійшов до небесної брами, Він повернув Собі Свою славу, що Він розділяв був з Отцем «поки світ не постав» (Ів. 17:5).

Тому й Бог повищив Його, та дав Йому Ім'я, що вище над кожне ім'я, щоб перед Ісусовим Ім'ям вклонялось кожне коліно небесних, і земних, і підземних, і щоб кожен язик

визнавав: Ісус Христос—то Господь, на славу Бога Отця!
(Фил. 2:9–11).

Усе небесне воїнство славило Ісуса як непорочного Агнця, що був убитий за гріхи людства (див. 1 Пет. 1:18, 19). Іван писав:

І я бачив, і чув голос багатьох Анголів навколо престолу, і тварин, і старців, і число їх було десятки тисяч раз по десять тисяч і тисячі тисяч. І казали вони гучним голосом: Достойний Агнець, що заколений, прийняти силу, і багатство, і мудрість, і міць, і честь, і славу, і благословення! (Об. 5:11, 12).

Тоді Бог «Його посадив на небі праворуч Себе» (Еф. 1:20).

Як Первосвященик

Коли Ісус вознісся, Він став нашим *Первосвящеником*. Автор послання до євреїв сказав, що ми «ма[ємо] великого Первосвященика, що небо перейшов, Ісуса, Сина Божого» (Євр. 4:14).

За часів Старого Заповіту раз на рік—у день Окуплення—первосвященик заходив до Святеє Святих із кров'ю жертвних тварин аби заплатити за свої гріхи та гріхи всього народу (див. 3 М. 16:2–34). Як наш великий Первосвященик Ісус, коли повернувся на небеса, увійшов туди з Своєю власною кров'ю аби заплатити за *наші* гріхи. Ось, що стосовно цього написано в посланні до євреїв:

Але Христос, Первосвященик майбутнього доброго, прийшов із більшою й досконалішою шкіною, нерукотворною, цебто не цього втворення, і не з кров'ю козлів та телят, але з власною кров'ю увійшов до святині один раз, та й набув вічне відкуплення (Євр. 9:11, 12).

Бо Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивої, але в саме небо, щоб з'явитись тепер перед Божим лицем за нас (Євр. 9:24).

А Він за гріхи світу приніс жертву один раз, і назавжди по

Божій правиці засів (Євр. 10:12).

Ще однією рисою Ісусового первосвященства є те, що Він— наш заступник. Павло писав: «Один-бо є Бог, і один Посередник між Богом та людьми, людина Ісус Христос» (1 Тим. 2:5). Одним із дивовижних аспектів цього є те, що Ісус у цій ролі має *співчуття* до нас:

Бо ми маємо не такого Первосвященника, що не міг би співчувати слабостям нашим, але випробовуваного в усьому, подібно до нас ... Отож, приступаймо з відвагою до престолу благодаті, щоб прийняти милість та для своєчасної допомоги знайти благодать (Євр. 4:15, 16).

Можливо, це є однією з причин, чому Ісусові було важливо вознестись на небо в *тілі*. Хтось сказав, що в Ісусі завжди буде частина *людини*. Зауважте слово «людина» в 1 Тимофія 2:5: «... один Посередник між Богом та людьми, *людина* Ісус Христос» (курсив додано). Схожу риторичку Павло використав і в «проповіді на Марсовому полі»: Бог «визначив день, коли хоче судити по правді весь світ через *Мужа*, що Його наперед Він поставив, і Він подав доказа всім, із мертвих Його воскресивши» (Дії 17:31; курсив додано). У сцені з престолом у книзі Об'явлення, розділи 4 і 5, Агнець (Ісус) стоїть перед престолом «як заколений» (Об. 5:6)— що, на думку деяких коментаторів, означає, що, можливо, навіть на небесах Він якимось чином має на тілі сліди від цвяхів розп'яття.

Після Свого вознесіння Ісус і далі пам'ятає, якою слабкою є плоть і які проблеми ми маємо, перебуваючи в цих фізичних тілах. Будучи нашим Первосвященником, Він все пам'ятає та розуміє! Це не означає, що Ісус потурає нашим гріхам й автоматично прощає їх, але ми тішимося із того знання, що Він розуміє наші зусилля чинити правильно й співчуває нам.

Як цар

Ісус став нашим Первосвященником; утім, коли ми чуємо слово «прославлений», ми, ймовірно, думаємо про те, що Його було короновано *Царем*. Як уже зазначалось, «Ісус ... вознісся на небо, і сів по Божій правиці» (Мр. 16:19). Знову й знову Писання звіщають,

що Христос зараз перебуває по правицю Бога. Помираючи, Степан «на небо споглянув, і побачив Божу славу й Ісуса, що по Божій правиці стояв, і промовив: Ось я бачу відчинене небо, і Сина Людського, що по Божій правиці стоїть!» (Дії 7:55, 56). Павло закликав усіх християн «шукати того, що вгорі, де сидить Христос по Божій правиці» (Кол. 3:1). Петро писав про «Ісуса Христа, що, зійшовши на небо, пробуває по Божій правиці, а Йому підкорились Анголи, влади та сили» (1 Пет. 3:21, 22).

У день П'ятидесятниці Петро скористався чудесними видіннями та звуками того дня як доказами того, що Ісус сидів по Божій правиці, а отже, був коронований як Господь:

А отож, як правицею Божою був Він вознесений, і обітницю Духа Святого прийняв від Отця, то й злив Він оте, що ви бачите й чуєте. Не зійшов-бо на небо Давид, але сам він говорить: Промовив Господь Господеві моему: Сядь праворуч Мене, доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм! Ото ж, нехай весь Ізраїлів дім твердо знає, що і Господом і Христом учинив Бог Його, Того Ісуса, що Його розп'яли ви! (Дії 2:33–36).

Павло писав, що Бог воскресив Ісуса із мертвих ...

... і посадивши на небі праворуч Себе, вище від усякого уряду, і влади, і сили, і панування, і всякого ймення, що назване не тільки в цім віці, але й в майбутньому. І *все* впокорив Він під ноги Йому, і Його дав найвище за *все*— за Голову Церкви (Еф. 1:20–22; курсив додано).

Яка це була чудова подія, коли Христа було короновано Царем і Він посів на престолі як співправитель Свого Отця! На думку багатьох коментаторів, нічне видіння пророка з розділу 7 книги Даниїла зображує коронацію Ісуса:

Я бачив у видіннях ночі, аж ось разом з небесними хмарами йшов ніби Син Людський [Ісус] і прийшов до Старого днями [Бога], і Його підвели перед Нього. І Йому [Ісусові] було дане панування й слава та царство [церква],

і всі народи, племена та язика будуть служити Йому. Панування Його—панування вічне, яке не спиниться, а царство Його не буде зруйноване (Дан. 7:13, 14).

Незадовго до Свого вознесіння Ісус сказав, що Йому дана «всяка влада на небі й на землі» (Мт. 28:18). Є лише «один Господь» (Еф. 4:5) над усім, і це Ісус (Дії 2:36; Рим. 1:4; 1 Кор. 8:5, 6; Як. 2:1; Юд. 4). І в цій великій істині нас завіряє Вознесіння.

Підготовка для учнів

Вознесіння було майже напевно найбільш хвилюючим днем для Ісуса стосовно Його земного служіння. Втім Вознесіння було важливим не лише для Нього; воно також мало особливу значущість для учнів. Під час Великої прощальної розмови Христос сказав їм: «... краще для вас, щоб пішов Я» (Ів. 16:7а; курсив додано).

Нова відповідальність

Раніше Ісус говорив Своїм апостолам, що Він має піти—й що вони мусять продовжити Його справу. Він сказав їм: «... як Отець послав Мене, і Я вас посилаю» (Ів. 20:21). Він також сказав їм: «*Моїми* ви свідками будете ... аж до останнього краю землі» (Дії 1:8; курсив додано).

На одну хвилину уявіть себе на місці апостолів. Господь сказав їм, що Він піде, але вони не знали коли, куди й яким чином. Кожного разу, коли вони були разом із Ним упродовж тих сорока днів, імовірно, вони запитувались: «Чи вже час? Чи це станеться тут?» Нарешті, вони, затамувавши подих, дивились, як Він возноситься на небеса. Коли Він зник у хмарах, запитань більше не було. Він *пішов*, насправді пішов. Якщо в них і залишалось якесь запитання, його усунули «два мужі у білій одежі» (Дії 1:10, 11). Відповідальність за успіх справи тепер перейшла до них.

Мені на згадку приходять аналогії. Одна з них із світу природи: Вознесіння було подібне до того, як мати-пташка виштовхує з гнізда своїх пташенят, по суті, даючи їм зрозуміти: «Настав час вам бути самостійними!» Інша ілюстрація—з церковного життя: Вознесіння було подібне до місіонера, який каже новоствореній громаді: «Я мушу повертатись додому; тепер ви маєте провадити роботу церкви в цьому місті!»

Отримання Духу

Вознесіння не лише оголосило апостолам, що віднині відповідальність за Божу справу спасіння перейшла на них, а й також воно було передумовою отримання ними божественної допомоги для виконання цієї справи. Повідомивши їм, що Його відхід буде для їхнього блага, Ісус пояснив їм причину: «Бо як Я не піду, Утішитель не прийде до вас» (Ів. 16:7б). Згаданий «Утішитель»—це Святий Дух. Ісус не міг злити на них Духа, поки не почне царювати, й Він не міг почати царювати, поки не посяде по правицю Бога. «А коли Я піду,—сказав Він,—то пошлю вам Його» (Ів. 16:7в), й «коли прийде Він, Той дух правди, Він вас попровадить до цілої правди» (Ів. 16:13а).

Перед тим як вознестись, Ісус сказав Своїм учням: «І ось Я посилаю на вас обітницю Мого Отця; а ви позостаньтесь в місті, аж поки зодягнетесь силою з висоти» (Лк. 24:49). Аби усунути всяке нерозуміння з їхнього боку, Він додав: «... ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас» (Дії 1:8а). Вони чекали в Єрусалимі упродовж десяти днів, а потім, у єврейське свято П'ятидесятниці, на них із силою зійшов Святий Дух:

Коли ж почався день П'ятидесятниці, всі вони однодушно знаходились вкупі. І нагло зчинився шум із неба, ніби буря раптово зірвалася, і переповнила весь той дім, де сиділи вони. І з'явилися їм язика поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнились Духом Святим, і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав (Дії 2:1–4).

Як уже зазначалось раніше, Петро використав чудесні явлення того дня як доказ того, що Ісуса дійсно було короновано Царем: «А отож, як правицею Божою був Він вознесений, і обітницю Духа Святого прийняв від Отця, то й злив Він оте, що бачите й чуєте» (Дії 2:33). Зауважте послідовність: Ісус отримав від Отця обітницю Духа, а потім послав Духа на Своїх апостолів.

Таким чином Господь підготував апостолів для виконання найважливішої й найважчої справи, що Він їм дав. Проваджений Духом, Петро вперше проповідував Євангеліє у всій його повноті (Дії 2:14–36). Проваджений Духом, Петро сказав людям, що їм

було треба зробити для прощення гріхів (Дії 2:37, 38). Три тисячі людей почули його, повірували, скорились і виконали всі умови, та отримали спасіння (Дії 2:41, 47)!

Сьогодні ми чуємо те саме натхнене Духом Євангеліє, віруємо в ті самі натхнені Духом істини, коримось тим самим натхненим Духом заповідям і отримуємо такі ж самі благословення, що про них читаємо в натхненому Духом Слові. Все це стало можливим, тому що Ісус «у славі вознісся».

Висновок

Можна було б ще багато чого сказати про Вознесіння, але сказаного достатньо, аби кожен із нас вповні оцінив його кульмінаційну роль, коли Христове життя на землі завершилось. Наразі Ісус на небесах, по Божу правицю, царює над Своїм Царством, церквою, та заступається за нас перед Отцем. Наступною кульмінаційною подією для Ісуса—й для нас—буде Його другий прихід, коли вірні зустрінуть Його в повітрі. Наближаючись до завершення нашого дослідження, ми маємо запитати себе: «Чи ми *готові* до Другого Приходу?»

ЗАКЛЮЧНІ СЛОВА

**Заключні слова щодо Христового життя
(Ів. 20:30, 31; 21:25)**

Євангеліє від Івана 20:30, 31

³⁰Багато ж і інших ознак учинив був Ісус у присутності учнів Своїх, що в книзі оцій не записані. ³¹Це ж написано, щоб ви повірували, що Ісус є Христос, Божий Син, і щоб віруючи, життя мали в Ім'я Його.

Євангеліє від Івана 21:25

²⁵Багато є й іншого, що Ісус учинив. Але думаю, що коли б написати про все те зокрема про кожне, то й сам світ не вмів би написаних книг!

Христос зробив так багато—й зробив те все лише упродовж трьох чи близько того років (Ів. 20:30, 31; 21:25). Йому було лише

близько тридцяти трьох років, коли Він помер, але яким потужним був Його вплив на долю людства! У книзі *Біблійні оповіді в хронологічному порядку* Ф. Лаґард Сміт пише наприкінці свого розділу, присвяченого Євангельським оповістям:

Маючи лише ці чотири короткі оповіді про Його життя, історію Ісуса було збережено упродовж століть для кожного покоління, перекладено практично всіма мовами, що є на землі, і незліченна кількість мільйонів людей повірили їй та відгукнулись у покірній вірі Богові через Його Сина, Ісуса Христа.

Я пам'ятаю, як я думав, коли мені було тридцять три роки: «Коли Ісус помер, Він був майже мого віку, але скільки Він встиг зробити. А що зробив я?» Нам слід визнати той факт, що ми не можемо повторити Ісусове життя—але *в наших силах* намагатись наслідувати його.

Заключні слова щодо наступних подій
(Мр. 16:20; див. Лк. 24:52, 53; Дії 1:12)

²⁰І пішли вони, і скрізь проповідували. А Господь помагав їм, і стверджував слово ознаками, що його супроводжували. [А вони одразу ж переповіли всі ці настанови Петрові та його супутникам. І після цього, Сам Ісус послав через них зі сходу на захід священне та нетлінне провіщення вічного спасіння.]⁶

Після Ісусового вознесіння, апостоли вклонились Йому, а потім «повернулись до Єрусалиму з великою радістю. І постійно вони перебували в храмі, прославляючи й хвалячи Бога» (Лк. 24:52, 53; див. Дії 1:12), поки вони очікували на сходження Духа та встановлення царства/церкви. Марк, що писав свою оповість *після* подій, описаних у книзі Дій, був свідком того, як апостоли виконували Велике Доручення та як справдились обітниці

⁶Вірші у квадратних дужках називають «коротким закінченням». Їх немає в УБО та УБТ. Більш детально про це читайте у Додатку 1 у статті «Спірне закінчення книги Марка».

Господа. Він пише в кінці своєї книги: **І пішли вони [апостоли], і скрізь проповідували. А Господь помагав їм, і стверджував слово ознаками, що його супроводжували** (Мр. 16:20). Одним із завдань чудес було підтвердити істинність Слова (див. Євр. 2:3, 4). Підтвержене одного разу, Слово більше не потребувало додаткових підтверджень. Тож ця конкретна потреба в чудах припинилась. Для «подальшої історії» читайте книгу Дій святих апостолів.

Цими заключними словами з книги Марка ми завершуємо наше дослідження Христового Життя—себто, завершення Його земного життя. Ми вдячні Господеві, що Він досі перебуває на небесах та заступається за нас (Євр. 7:25), що Він обіцяв прийти знову та забрати нас з Собою додому (Ів. 14:3; див. Дії 1:11). Ми молимося, аби ці два томи спонукали вас до подальшого навчання про Господа, щоб краще пізнати Його.

ДОДАТОК 1

ДОДАТКОВІ УРОКИ

1. Понтій Пилат і смерть Ісуса	599
2. Спірне закінчення книги Марка	603

ПОНТІЙ ПИЛАТ І СМЕРТЬ ІСУСА

Ви коли-небудь чули про Грата? Чи знайоме вам ім'я Марселій? Можливо, ви скажете: «Гадки не маю, хто ці двоє!» А як щодо Пилата? Напевно, про нього ви чули. Це доволі цікаво, бо Грат був Римським губернатором в Юдеї перед Пилатом, а Марселій був губернатором після Пилата—й обидва були кращими губернаторами за Пилата. То чому ж ми пам'ятаємо Пилата? Тому, що однієї п'ятниці перед ним стояв *Ісус*.

Більшість того, що нам відомо про Пилата, походить із Євангельських оповістей та записів про його правління, що їх зробив юдейський історик Йосип Флавій.¹ Утім існують і інші свідчення про нього: біблійні, історичні та археологічні. Саме ці джерела використані в цьому уроку, а також деякі інші, що згадують смерть нашого Господа.

Свідчення Нового Заповіту

Крім згадок про Пилата в контексті римського суду над Ісусом (Мт. 27; Мр. 15; Лк. 23; Ів. 18; 19), Новий Заповіт містить ще кілька уривків, що згадують цього Римського губернатора або намісника. Він був губернатором, коли Іван Хреститель розпочав своє служіння (Лк. 3:1). Того часу ходили чутки про галілеян, «що їхню кров Пилат змішав був із їхніми жертвами» (Лк. 13:1)—можливо, під час придушення повстання. В апостольській проповіді про Пилата згадано як про причетного до смерті Ісуса (Дії 4:27; 13:28; див.

¹Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 18.2.2; 18.3.1–2; *Юдейські війни*, 2.9.2–4.

3:13). Павло говорив про «добре визнання» («добре свідчення»; УБТ), яке зробив Ісус «за Понтія Пилата» («при Понтії Пилаті»; УБТ) (1 Тим. 6:13).

Дж. Г. Вос (J. G. Vos) коротко підсумував записи Нового Заповіту про цього чоловіка: Він «зображує Пилата як цинічного та скептичного—тверезомислячого римлянина, втім позбавленого традиційних римських чеснот честі, справедливості та чесності. Пилат був радше майстром компромісу та доцільності, ніж хранителем законності».

Йосип Флавій (37 р. н.е.—після 93 р. н.е.)

Йосип написав про три інциденти, що стались під час Пилатового губернаторства й проливають світло на його непрости стосунки з юдеями. (1) Коли Пилат направив до Єрусалиму військовий загін, римські вояки несли знамена з зображеннями імператора, що суперечило юдейському закону та попереднім діям римлян в Юдеї. Після сутички з юдеями Пилат був змушений прибрати ці символи.² (2) Пилат намагався улестити вороже налаштованих юдеїв, побудувавши акведук для постачання води до Єрусалиму. Втім коли виявили, що для цього проекту було використано гроші з храмової скарбниці, знялась публічна демонстрація протесту, а її учасників було вбито.³ (Дехто вважає, що саме про цей інцидент йдеться в Луки 13:1). (3) На десятій і останній рік свого перебування на цій посаді Пилат наказав війську напасти на велике зібрання вірян, що їм один лжепророк пообіцяв показати якісь давні святині в Самарії. Хоча не було жодних доказів того, що це зібрання планувало повстання, воно було жорстоко розбите. Багато загинуло під час бійні, а ті, що вижили, пізніше були страчені. Самарійські начальники висловили свій протест губернаторові Сирії, що йому підкорявся Пилат. Той звільнив Пилата з посади та відіслав до Рима для подальшого розслідування справи.⁴

У контексті нашого дослідження, мабуть, найбільший інтерес для нас ставить так зване *Testimonium Flavianum* (себто, його,

²Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 18.3.1; *Юдейські війни*, 2.9.2, 3.

³Йосип Флавій, *Юдейські війни*, 2.9.4.

⁴Йосип Флавій, *Юдейські старожитності*, 18.4.1, 2.

Флавієве «свідчення» про Ісуса). Багато хто вважає, що ці слова юдейського історика були пізніше прикрашені християнами, втім більшість погоджується, що суть цього повідомлення була написана саме Йосипом Флавієм—зокрема це речення: «... коли Пилат, за намовлянням головних серед нас, засудив його на хрест, ті, що любили його спершу, не полишили його».⁵

Філон (бл. 20 р. до н.е.—бл. 50 р. н.е.)

Юдейський історик Філон Олександрійський звинувачував Пилата в усіх можливих злочинах. На думку більшості дослідників, цей богослов перебільшував, утім у багатьох аспектах наданий ним словесний портрет губернатора збігається з біблійними та історичними даними. Філон писав про Пилатову «корумпованість, його зухвалі вчинки, грабіж [захоплення майна із застосуванням сили], його звичку ображати людей, його жорстокість, його постійні вбивства людей без суду та слідства, та його безкінечну, безпідставну та жахливу жорстокість».⁶

Філон повідомив про один інцидент, що свідчить про небезпечні стосунки між Пилатом та юдеями. Губернатор наказав повісити щити з рельєфними текстами присвяти імператорові на стіни своєї резиденції в Єрусалимі. Розлючені юдейські начальники послали писемний протест Тиберію. Тиберій наказав перенести ті щити до храму Августа в Кесарії.⁷

Різні історичні згадки

Талмуд називає Ісуса «тим, що його було повішено напередодні Пасхи»⁸ й наполягає (що є очікуваним) на тому, що юдейські начальники справедливо засудили Його.

Тацит, латинський історик, що писав між 115 та 117 рр. н.е., написав про християн це: «Вони отримали свою назву від Христа, що був страчений за присудом прокуратора Понтія Пилата за правління Тиберія».⁹

Сирійський лист, що його написав до свого сина Мара бар

⁵Там само, 18.3.3.

⁶Філон, *Legatio ad Galium*, 38.

⁷Філон, *De legatione ad Galium*, 299–305.

⁸*Мішна*, Санхедрін, 43а.

⁹Тацит, *Annals*, 15.44.

Серапіон, містить наступне про Ісуса: «Яку перевагу отримали юдеї, стративши свого мудрого Царя? Адже саме після цього їхнє царство було втрачено Втім той мудрий Цар так і не помер; він продовжив жити у вченні, яке був дав».¹⁰ Час написання цього листа достеменно невідомий, але, можливо, його було написано близько 73 р. н.е.

У 1961 р. було знайдено перші археологічні свідчення про Пилата. Археологи знайшли камінь у римському театрі в Кесарії, що на ньому був напис латинською мовою: «Понтій Пилат, префект Юдеї».¹¹ (Див. «Сцени з Єрусалиму» в Додатку 2).

Отці церкви¹²

Декілька неназваних ранніх християнських авторів, зокрема Оріген, також згадують Пилата. Юстин Мученик та Тертуліан посилаються на римські офіційні записи про судовий процес над Ісусом,¹³ утім невідомо, чи дійсно вони бачили ті записи.

Для багатьох із нас особливий інтерес ставлять останні дні Пилата. Коли губернатора відкликали до Риму (про що вже згадувалось у цьому дослідженні у розділі «Йосип Флавій»), він прибув туди після смерті Тиберія. Ми не знаємо, що трапилось далі, але Євсевій записав поширене передання про те, що після суду Пилат скоїв самогубство.¹⁴ Пізніші передання повідомляли, що він скоїв самогубство за правління Гайя (37–41 рр. н.е.) у Вьєні, що в колонії Аллоброгум у Галії (нині Франція), куди його було вислано. Євсевій приписував смерть колишнього губернатора небесному правосуддю.

¹⁰Цитовано за Брюсом Корлі.

¹¹Джон МакРей (John McRay).

¹²Термін «Отці Церкви» називає неназваних авторів та лідерів давньої християнської церкви від другого до приблизно четвертого століть.

¹³Юстин Мученик, *Апология*, 1.35; 1.48; Тертуліан, *Апология*, 5.2; 21.24.

¹⁴Євсевій, *Історія Церкви*, 2.7.

СПІРНЕ ЗАКІНЧЕННЯ КНИГИ МАРКА

Існує деякий сумнів щодо закінчення розділу 16 книги Марка—а саме віршів 9–20. В УБО та УБТ та деяких англомовних перекладах (KJV; NKJV) цей уривок є частиною тексту. Втім більшість сучасних перекладів визнають існування цієї проблеми, та поміщають ці вірші у квадратні дужки, окремо додаючи до них так зване «коротке закінчення», й супроводжують приміткою: «Деякі з найдавніших манускриптів не містять вірші 9–20» або «Декілька пізніших манускриптів та версій містять цей уривок».

Можливо, перше, що слід зауважити щодо цієї проблеми, це те, що вона жодним чином не впливає на проповідь та вчення. Євангеліє від Марка 16:9–20 не містить жодної доктрини, якої не містять інші книги Нового Заповіту. Якщо хтось має сумніви щодо закінчення розділу 16 книги Марка, він може вживати інші уривки з цим ученням.

До того ж, істинність Марка 16:9–20 навряд чи може бути предметом будь-якої серйозної біблійної дискусії. Я проповідував більше п'ятдесяти років і не можу пригадати, щоб мені коли-небудь доводилось захищати справжність цього уривку. Імовірно, ці вірші можуть стати частиною дискусії з тими, що шукають спасіння лише через саму віру, або з тими, хто вчать, що в наш час досі бувають чуда. Але я ніколи не зустрічав нікого з тих, що поділяють ці погляди, хто б не вірили, що Марка 16:9–20 є частиною богонатхнених Писань.

Утім це питання *може* постати під час служіння, тож наведемо декілька коментарів за порядком. Ризикуючи бути звинувачуваним

у намаганні спростити, я обмежусь чотирма можливими поясненнями закінчення книги Марка.

Можливість № 1: Марк завершив свою натхнену оповість віршом 8. Це здається дуже маловірогідним. Спробуйте прочитати розділ 16 очима перших читачів і зупиніться на вірші 8. Чи здається вам цей запис повним та закінченим? Таке враження, що *щось* треба додати. У своїй статті на цю тему Томас Бумершайн (Thomas Boomershine) зазначає, що Марк зазвичай уживав «техніку провіщення та виповнення» й припустив, що зупинка на вірші 8 залишає «читача [Євангелія від Марка] щонайменше глибоко розчарованим».

Можливість № 2: Оригінальне закінчення книги Марка було втрачене з одного чи більше найдавніших манускриптів, і ми не маємо гадки, яким воно було. Перша частина цього припущення доволі вірогідна. Неважко зрозуміти, як останню сторінку Маркового рукопису чи то в окремому сувої чи то в кодексі (книзі) випадково вирвали та загубили. (У моїй бібліотеці є кілька книг, що в них бракує декілька сторінок). Це є найбільш логічним поясненням того, чому два найдавніших «повних» рукописи (що датують четвертим століттям) не мають цього закінчення. Втім припущення, що закінчення було втрачене, а отже, про його зміст неможливо дізнатись, не є прийнятним. Я переконаний, що Бог через провидіння захищає Своє натхнене Слово та береже його від знищення (див. 1 Пет. 1:23–25).

Можливість № 3: Так зване «коротке закінчення» книги Марка є натхненим Духом. Воно звучить так:

А вони [жінки] негайно переповіли всі ці настанови Петрові та його супутникам. І після цього, Сам Ісус послав через них зі сходу на захід священне та нетлінне провіщення вічного спасіння.

Це закінчення мають лише декілька пізніших манускриптів та версій, утім Джек Льюїс зауважив, що «доказів на користь короткого закінчення настільки мало, що жоден дослідник не буде наполягати на тому, що це закінчення написав Марк». Міло Коннік (С. Milo Connick) був переконаний, що «навіть не підготовлений читач може побачити, як стиль та слова цього уривку відрізняються від оригінальних Маркових». Усе в цьому закінченні виказує себе

як «вставне» закінчення, що його зробив якийсь незадоволений переписувач, коли копіював один із тих манускриптів, що завершувався віршом 8.

Можливість № 4: Марка 16:9–20 є оригінальним, первісним закінченням цієї книги. Отже, воно натхнене Духом і «корисне до навчання, до докору, до направи, до виховання в праведності» (2 Тим. 3:16). Я вже виразив свою підтримку цій можливості, позаяк включив ці вірші до коментаря та практичного застосування нашого дослідження життя Христа.

Кожна людина має сама вирішити, як їй ставитись до цього питання. Оскільки, як уже зазначалось, уривок Марка 16:9–20 не містить жодної доктрини, якої б не було в інших книгах Нового Заповіту, нам не обов'язково мати однакову думку з цього питання. Чимало консервативних дослідників вважають за краще залишити його як нерозкрити загадку (Льюїс).

Пропоную до вашої уваги кілька думок. Коментатори погоджуються, що «довге закінчення» (Мр. 16:9–20) є доволі давнім. Джон Франклін Картер пише:

... цей уривок міститься, хоча і з деякими варіаціями, у багатьох інших манускриптах, так само давніх, як і ті два [що не мають його], а також у деяких найдавніших перекладах Нового Заповіту мовами народів, що не розмовляли грецькою. Частина цього уривку цитував та приписував його авторство Маркові Іреней, християнський автор, що жив приблизно у 130–200 рр. н.е. і писав десь за 150 років до створення тих згаданих найдавніших копій Нового Заповіту.

Р. С. Фостер писав щодо «найдавніших манускриптів»:

Більш важливим є той факт, що дані з версій [перекладів іншими мовами] практично однотайно свідчать на користь цього уривку Ці версії з'явилися набагато раніше, ніж велика кількість грецьких манускриптів, і є набагато давнішими за все, що ми маємо з тих часів.

Проти «довгого закінчення» також можна висунути кілька

заперечень,¹ утім жодне з них не можна назвати переконливим. Так, згідно з одним запереченням, сімнадцять слів та фраз із Марка 16:9–20 немає більше ніде в цій книзі. Коментуючи це заперечення, Фостер пише:

Броадус узяв дванадцять попередніх віршів із книги Марка, достовірність яких ніхто не заперечує, й знайшов рівно сімнадцять слів, яких більше ніде в книзі немає. МакГарві взяв останні дванадцять віршів з книги Луки, що їх достовірність не викликає жодних сумнівів, і знайшов дев'ять нових слів.

На завершення цього уроку наведемо слова Картера:

Я визнаю усі труднощі . . . ; але позаяк Святий Дух з самих перших днів використання Нового Заповіту дозволив включити цей матеріал до християнських Біблій, на мою думку, цього достатньо аби вважати цей уривок натхненим та справжнім, [чи був він первісним закінченням], чи додав його пізніше до своєї оригінальної книги сам Марк, чи хтось інший у апостольську еру Звісно, Святий Дух міг надихнути написати цей додаток [якщо це так було], так само, як Він надихнув написати й решту.²

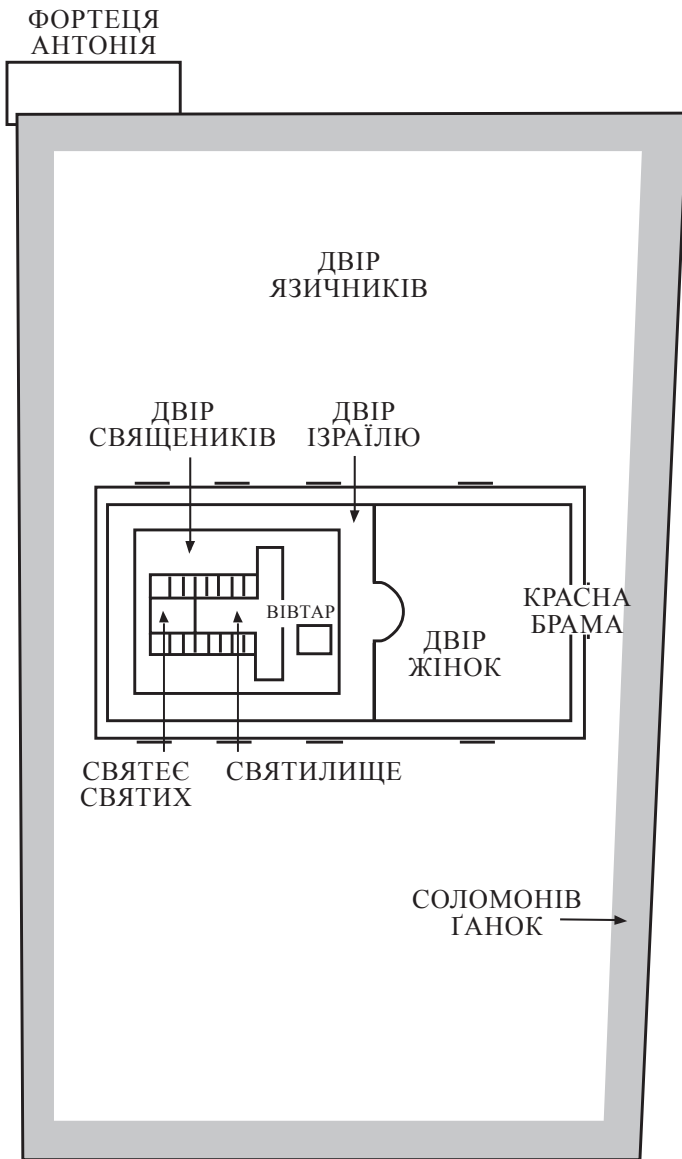
¹На додачу до того факту, що цього закінчення немає в двох найдавніших повних манускриптах, воно було невідомим для кількох важливих ранніх християнських авторів. Якщо оригінальне закінчення було втрачено з одного чи кількох найдавніших манускриптів, це може пояснити, чому деякі автори були з ним не знайомі.

²Старий Заповіт містить приклад того, як невідомий, проте натхнений автор додав свого запису до книги: закінчення книги Повторення закону, що повідомляє про смерть її першого автора, Мойсея (див. 5 М. 34:5, 6). Мойсей міг би по натхненню написати про свою власну смерть, утім більш вірогідно, що це зробив інший натхнений автор (можливо, Ісус Навин).

ДОДАТОК 2

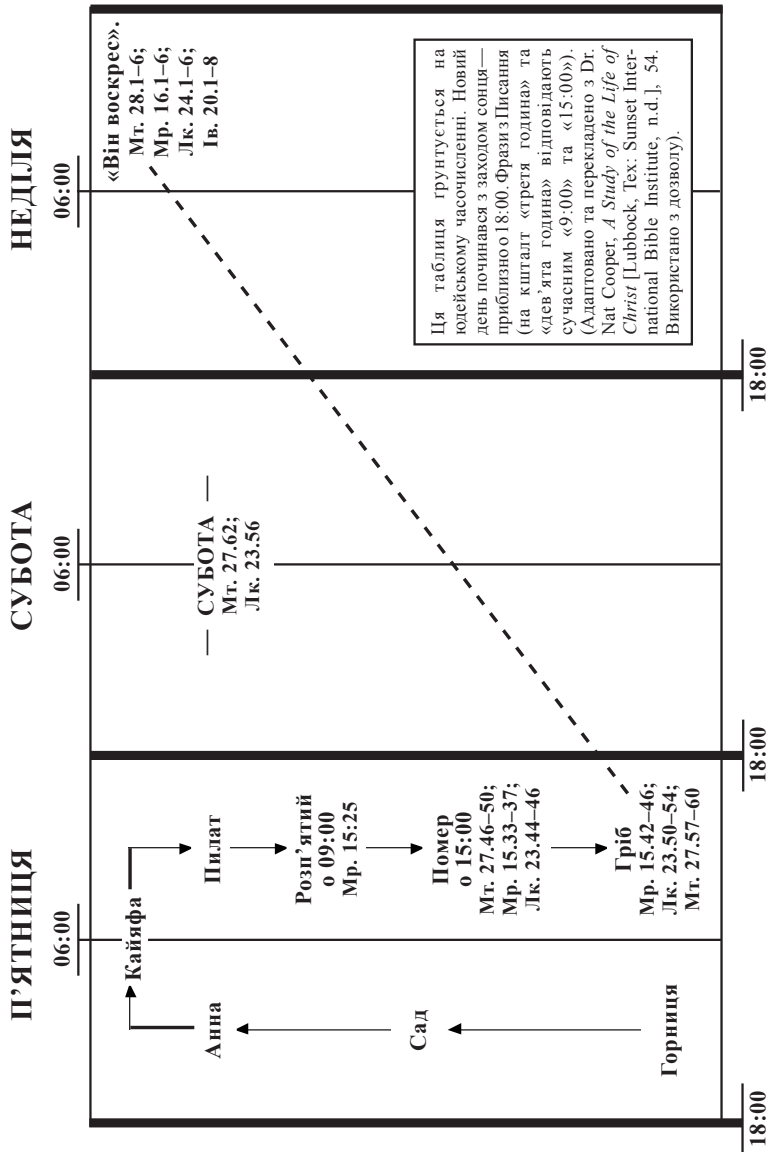
ТАБЛИЦІ, МАПИ ТА АРХЕОЛОГІЯ

1. Храм Ірода	608
2. Три дні й ночі в гробі	609
3. Місто Єрусалим	610
4. Палестина за часів життя Христа	611
5. Види Палестини	612

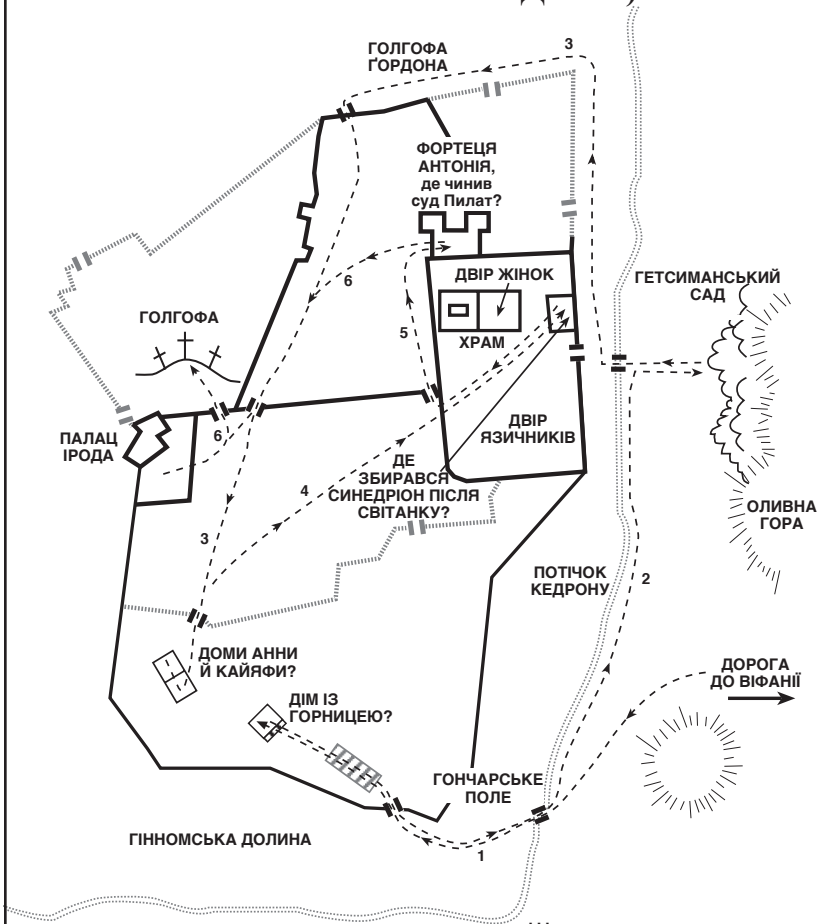

Храм Ірода

ТРИ ДНІ Й НОЧІ В ГРОБІ

МІСТО ЄРУСАЛИМ (З ІМОВІРНИМИ ШЛЯХАМИ ПЕРЕСУВАННЯ ІСУСА В ЙОГО ОСТАННІ ГОДИНИ)

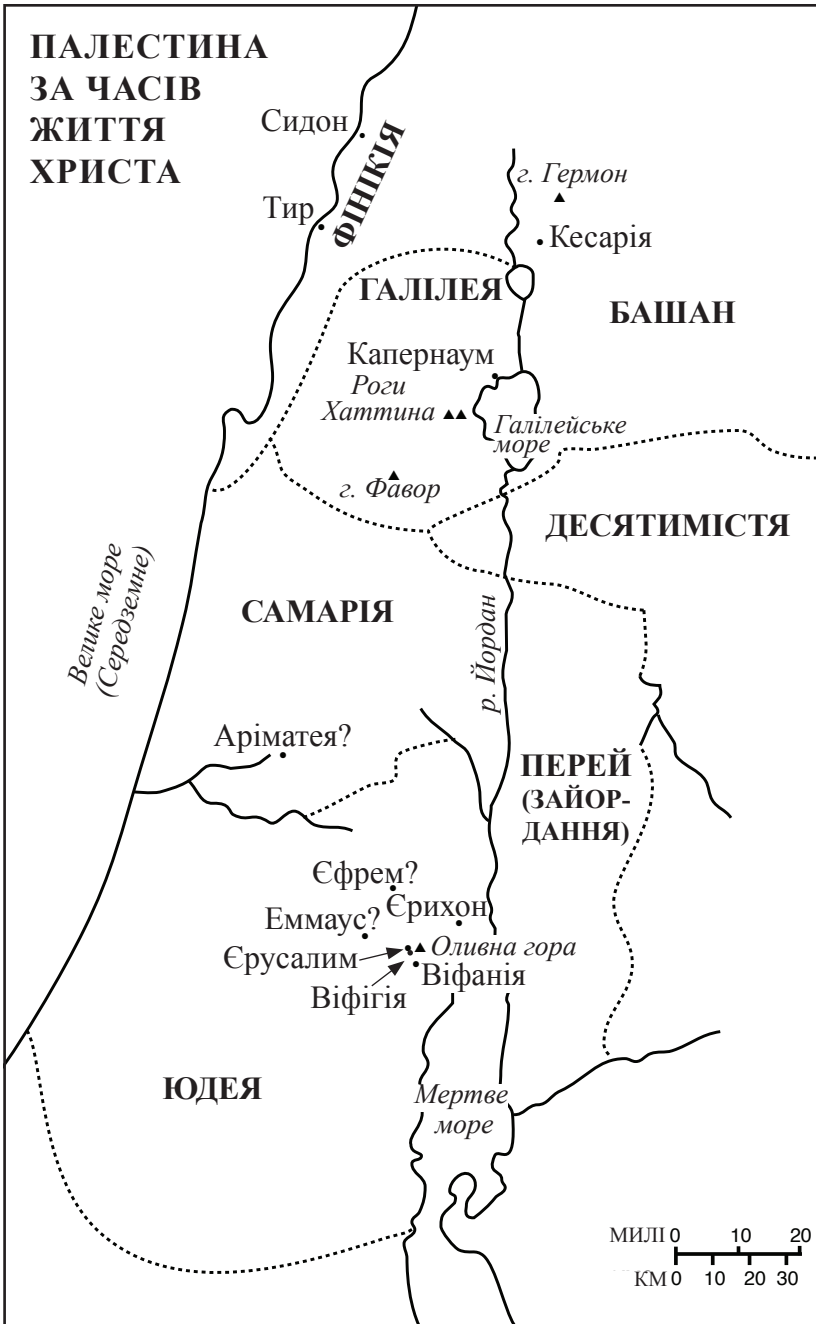

Умовні позначки

- Потічок Кедрону
- Мости/брами
- Дерева в Гетсиманському саду, у підніжжя Оливної гори
- Пагорби
- Сходи до розташованих вище частин міста
- Стіни Єрусалиму за Ісусових часів
- Стіни старого міста Єрусалиму в наш час

Шляхи, що ними, ймовірно, ходив Ісус під час суду над Ним

- (1) До горниці
- (2) До Гетсиманського саду
- (3) До домів Анни та Кайяфи
- (4) До синедріону
- (5) До Пилата
- (6) До Ірода, знову до Пилата й потім до Голгофи

ВИДИ ПАЛЕСТИНИ

ЄРУСАЛИМ—На фото частина Західної стіни храмового комплексу. Кам'яні блоки слугували також частиною фундаменту для підмурку, що його побудував навколо храмової гори Ірод. Це єдина частина храмового комплексу, що залишилась після його руйнування римлянами в 70 р. н.е. Далеко позаду можна побачити Купол скелі; так називається мечеть, розташована на тому місці, до колись стояв прекрасний храм.

МОДЕЛЬ МІСТА ЄРУСАЛИМ—Ця модель, що міститься в сучасному Єрусалимі, відтворює міську забудову за часів Ісуса. Фортецю Антонія та храм Ірода можна легко впізнати за їх панівним розташуванням.

ЗАХІДНА СТИНА—Юдеї й досі приходять до цієї стіни помолитись та оплакати руйнування храму. Зверніть увагу на розмір окремих кам'яних блоків, свідчення великого архітектурного задуму Ірода.

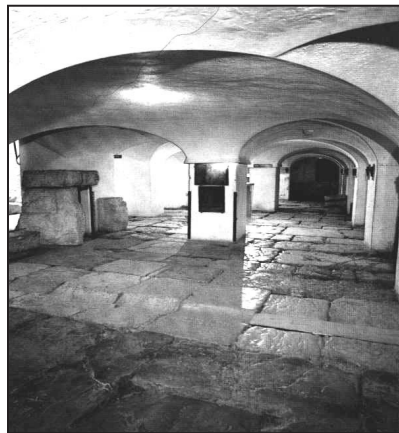
ГЕТСИМАНСЬКИЙ САД—Розташований на сході Єрусалиму, через долину Кедрон на Оливній горі, цей сад був улюбленим місцем Ісуса для молитви та мирного спілкування з апостолами (Ів. 18:1, 2). Через Мт. 26:30, 36 та Мр. 14:26, 32 складається враження, що на територію саду можна було ввійти через оливний сад на схилі гори (J. C. DeYoung, “Gethsemane”, *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*, ed. Merrill C. Tenney [Grand Rapids, Mich.: Zondervan Publishing House, 1975], 2:706).

ГОЛГОФА ГОРДОНА—У 1885 р. Чарльз Гордон назвав цю місцевість на північ від Єрусалиму, відому як Пагорб черепа, ймовірним місцем, де був розп'ятий Христос. Гордон виходив із того, що Ісуса було вбито на північ від вітваря, де за часів Старого Заповіту вбивали жертвних ягнят (3 М. 1:11). Він не знав, що за часів Ісуса традиційне місце (де сьогодні стоїть Церква Гроба Господня) було за міськими мурами (John McRay, *Archeology and the New Testament* [Grand Rapids, Mich.: Baker Book House, 1991], 211–212).

«ПИЛАТ»—Цей камінь, знайдений у римському театрі в Кесарії, містить напис латинською мовою: «Понтій Пилат, префект Юдеї». Подібні археологічні знахідки підтверджують точність та правдивість Біблії.

«СУДДЕВЕ СИДІННЯ»—Це місце, ймовірно, було колись частиною фортеці Антонія. Звідси почався Шлях Скорботи (або Хресний шлях, *Via Dolorosa*), що ним ішов Христос до Свого розп'яття. Дехто вважає, що воно було в палаці Ірода.

КНИГА ДІЙ

РОЗДІЛИ 1 І 2

ПІСЛЯ ІСУСОВОГО ВОЗНЕСІННЯ, ВСТАНОВЛЕННЯ ЦЕРКВИ

Можливо, хтось із тих, хто лише починає дізнаватись про Ісуса з чотирьох Євангелій, по прочитанні їх запитується, а що ж відбувалось після Ісусової смерті, погребіння та воскресіння. Згідно з вченням Євангелій, після того як Ісус отримав воскресле тіло й вознісся на небеса, мав прийти Святий Дух. Перші два розділи Книги Дій, наступного документа Нового Заповіту, що йде одразу ж за Євангельськими оповістями, повідомляють про цю обітницю та її виповнення.

Події з розділів 1 і 2 Книги Дій є надзвичайно важливими в історії церкви. За кілька століть до того пророки провіщали ці події, включно з земним життям Ісуса. Юдеї очікували на потужного провідника з роду царя Давида, що відновить Ізраїльське царство. За часів Ісуса більшість людей не розуміла, що це пророцтво виповниться в Ісусі з Назарету, який встановить духовне царство. Вони не знали, що має постати Його царство/церква, що ніколи не буде зруйновано. Вони не вірили, що хтось такого скромного походження стане провіщеним Царем, на якого вони очікували. Можете уявити собі приголомшення юдеїв, коли вони почули, що вони вбили свого довгоочікуваного Месію, Ісуса, який прийшов, аби встановити Своє царство/церкву? Втім чимало з тих самих юдеїв невдовзі повірять цій істині й за кілька тижнів по тому охрестяться в ім'я Ісуса для прощення гріхів.

Наступний додаток до «Життя Христа» містить ґрунтовний коментар до перших двох розділів Книги Дій. Його було додано до основного матеріалу, аби допомогти вам розширити ваше

розуміння тих днів і тижнів, що були одразу по завершенні земного служіння Ісуса. Ми сподіваємось, що цей коментар підбадьорить вас, а також навчить істині про те, як починалось раннє царство/церква, й як воно триває до сьогодні по всьому світові.

Ісусові учні мають постійно втілювати в життя вчення Ісуса й ділитись Доброю Новиною про Його царство/церкву з усіма, хто лише їх чує, допоки Він прийде знову.

Розділ 1

ПЕРІОД ОЧІКУВАННЯ

ПЕРЕДМОВА (1:1, 2)

¹Першу книгу я був написав, о Теофіле, про все те, що Ісус від початку чинив та навчав, ²аж до дня, коли через Духа Святого подав Він накази апостолам, що їх вибрав, і вознісся.

Один відомий Голлівудський кіномитець сказав, що кінокартина має починатися землетрусом і прямувати до кульмінації. За цим критерієм саме другий розділ мав би починати книгу Дій святих апостолів, оскільки в ньому йдеться про сходження Святого Духа у вигляді вогняних язиків при звуках бурі. Проте замість бурхливого, голосного та захопливого початку розділ 1 починається тихо. Його відкриває розмова Ісуса з Його апостолами, а закриває щось на кшталт ділової наради. Зазвичай ділові наради важко назвати захоплюючими.

Чому книга Дій починається так, як починається? Причина в наступному: великий день, подібний до того, що зображено в розділі 2, потребує *підготовки*. Бог готувався до подій із Дії 2 упродовж вічності (Еф. 3:10, 11)—але наразі настав час останніх приготувань: а саме час для останніх приготувань апостолів.

Вірш 1. Лука починає книгу Дій із нагадування читачам про те, що він написав раніше. Згадана **перша книга** то є Євангеліє від Луки. Оскільки Лука помістив до Дій це нагадування про першу книгу, він, очевидно, розраховував на те, що його читачі були знайомі з його Євангелієм, особливо з останніми розділами.

Євангеліє від Луки розповідає історію **Ісуса**, кульмінацією якої є Його смерть, погребіння, воскресіння та вознесіння. В ті часи

ім'я «Ісус» було звичайним грецьким іменем (Лк. 13:6; Кол. 4:11), яке було тотожне гебрійському імені «Єшуа», скорочено від «Єгошуа» (יְהוֹשֻׁעַ, *Й'гошуа*), що означає «Єгова спасає» (Мт. 1:21). Лука написав **про все те, що Ісус від початку чинив та навчав**. Ісус спочатку *робив*, а вже *потім* навчав. Для того, щоб наше навчання інших було ефективним, ми спочатку маємо *жити* згідно того, чому навчаємо (1 Тим. 4:16).

Вірш 2. Фінальна сцена Євангелія від Луки зображує вознесіння Ісуса та повернення апостолів до Єрусалиму (Лк. 24:50–53). В Дії 1 ми читаємо, що вознесіння відбулося *після* того, як Ісус **через Духа Святого подав накази апостолам, що їх вибрав**. Із Євангелія від Луки ми дізнаємося, що відповідно до цих наказів апостоли мали бути Його «свідками», щоб проповідувати «у Ймення Його ... покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши» (Лк. 24:47). Інакше кажучи, ці **накази** стосувалися Великого доручення (Мт. 28:18–20; Мр. 16:15, 16).

ВОЗНЕСІННЯ (1:3–11)

Останні настанови (1:3–8)

³А по муці Своїй Він ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, і сорок день їм з'являвся та про Боже Царство казав. ⁴А зібравшись з ними, Він звелів, щоб вони не відходили з Єрусалиму, а чекали обітниці Отчої, що про неї,—казав,—ви чули від Мене. ⁵Іван-бо водою хрестив,—ви ж охрищені будете Духом Святим через кілька тих днів!

⁶А вони, зійшовшись, питали Його й говорили: Чи не часу цього відбудуєш Ти, Господи, царство Ізраїлеві? ⁷А Він їм відказав: То не ваша справа знати час та добу, що Отець поклав у владі Своїй. ⁸Та ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас, і Моїми ви свідками будете в Єрусалимі, і в усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі.

Вірш 3. Лука зауважив, що Ісус призначив апостолів бути Його свідками, коли з'явився їм після Свого воскресіння: **по муці Своїй Він ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, і сорок день їм з'являвся**. У своєму Євангелії Лука навів приклади

переконливих доказів Ісуса: Він примусив Своїх учнів торкатися Його, Він їв разом із ними, щоб показати, що Він не був приви́дом (Лк. 24:36–43; див. Дії 10:40, 41).

Більшість явлень Ісуса після Його воскресіння, про які було написано, відбулася саме в той день, коли Він вознісся. Ісус з'являвся учням **багато** разів упродовж тривалого періоду (13:31), а саме сорока днів. В англomовному перекладі Барклі написано: «Ісус ставав видимий перед ними за різних обставин упродовж сорока днів». Найбільш повний список Його явлень після воскресіння міститься в 1 Коринтянам 15:5–8, проте в Євангеліях також йдеться про явлення, які не згадуються в 1 Коринтянам 15. Очевидно, було багато інших явлень, про які не було написано.

Ісус залишався на землі протягом сорока днів не просто, аби поспілкуватися із Своїми друзями. Радше, Він скористався цим часом, щоб *підготувати* Своїх учнів. Ісус казав їм **про Божє Царство**. З самого початку особистого служіння Ісуса тема царства була головною (Мт. 4:17). Багато з Його притч починалися словами «Царство Небесне подібне ...» (Мт. 13:31, 33, 44, 45, 47). Наразі Ісус оживив пам'ять Своїх послідовників щодо Його вчення про царство. Серед іншого Він нагадав їм про Свою обітницю, що це царство прийде *із силою*, бо Він сказав їм: «... деякі з тут-о приявних не скуштують смерти, аж поки не бачитимуть Царства Божого, що прийшло воно в силі» (Мр. 9:1).

Коли Ісус навчав Своїх учнів про **царство**, перед Ним була одна суттєва проблема. Промовляючи слово «царство», Він мав на увазі одне, тоді як апостоли, коли чули слово «царство», уявляли собі зовсім інше. Ісус мав на увазі *духовну* установу, в межах якої Бог буде царювати в серцях та життях Свого народу. Учні Ісуса думали про *земне* царство—про те, як Месія розіб'є ворогів Ізраїлю та поставить у Єрусалимі Свій престол. Ця поширене хибне уявлення юдеїв про обіцяне царство стало головною причиною, чому багато хто з них не сприйняли Ісуса як Месію. Те, що повідомляють Євангелія про поведінку учнів, вказує саме на таке розуміння ними поняття царства. Ісус наголошував, що Його царство *«не із світу цього»* (Ів. 18:36; курсив додано), проте апостолам було дуже важко це зрозуміти.

Вірші 4, 5. Про те, що апостоли не розуміли цього поняття, свідчить 1:4–8. У цих віршах Ісус дав їм чудову *обітницю*, яка

була важливою складовою їхньої підготовки. Апостоли прагнули політичної установи, в якій вони б займали почесні посади (Мт. 20:20–28). Ісус хотів, щоб вони зрозуміли, що у Бога був для них кращий план, кращий за будь-яке із їх сподівань. Вони прагнули посади; Ісус сказав, що вони отримають *силу*.

Ісус готував Своїх апостолів до тих славних днів, що чекали на них попереду. Він **зібрав** Своїх апостолів, аби надати їм останні настанови перед тим, як вознестися на небеса. В англomовній версії перекладу Біблії NIV тут написано: «Одного разу, коли Він їв із ними . . .» Дослідники не згодні з таким тлумаченням значення дієслова, вживаного в цій фразі, яке походить від грецького слова συναλίζομαι (*синалізомай*). Нам відомо, що Ісус їв із Своїми учнями після воскресіння (Лк. 24:41–43)—не тому, що мав у цьому потребу, а заради них. Можливо, Лука мав на увазі саме це.

Ісус звелів апостолам, **щоб вони не відходили з Єрусалиму** перш ніж отримають **обітницю Отчої**. Пізніше місто Єрусалим стало тим місцем, де почалося царство або церква (Іс. 2:1–4; Лк. 24:46, 47; Дії 2). Ісус уточнив, про яку Божу обітницю йшлося: **Що про неї,—казав,—ви чули від Мене. Іван-бо водою хрестив,—ви ж охрищені будете Духом Святим через кілька тих днів**. Раніше Отець обіцяв, як через Ісуса, так і через інших, що це царство «наблизилось» (Мт. 4:17); тепер настав час здійснення обітниці встановити царство. Крім того, Отець обіцяв через Івана Хрестителя, що Месія буде хрестити Своїх послідовників Святим Духом.

Слово «хрещення» (βάπτισμα, *бантісма* або βαπτισμός, *бантісмос*) являє собою переклад з грецької. *Бантісма* означає «занурення», а *бантісмос* означає «акт занурення»—відмінність між ними надто незначна, щоб загострювати на ній увагу. Дієслівна форма βαπτίζω (*бантізо*) означає «занурити». Те середовище, в яке відбувається це занурення, визначається контекстом. Вживане в метафоричному сенсі, це слово вказує на стан повного охоплення чимось. Гарним прикладом може слугувати Ісусове хрещення в страждання (Мр. 10:38, 39).

Іван Хреститель пророкував: «Я хрищу вас водою, але йде ось Потужніший за мене, що Йому розв'язати ремінця від Його взуття я негідний,—Він хреститиме вас Святим Духом й огнем!» (Лк. 3:16). Важливо, що Іван згадує як Святого Духа, так і вогонь, тоді як Ісус каже тільки про Святого Духа. Іван звертався до групи людей, яку

складали як ті, що каялися, так і ті, що не бажали каятися. Згаданий в цьому контексті «вогонь» стосувався покарання для тих, хто не каявся (Лк. 3:9, 17). «Хрищення огнем» не має відношення до «язиків немов би огненних» у день П'ятидесятниці, а радше до вічного покарання нечестивих у пекельному вогні (Об. 20:14, 15).

Вони чули, як Сам Ісус наголошував на тому, що їм буде послано Святого Духа, щоб спрямовувати їх (Лк. 12:12; Ів. 14:26; 15:26; 16:13). Тепер Ісус сказав, що обітниця послати їм Святого Духа здійсниться **через кілька тих днів**. Ці дві обітниці: встановлення царства і прихід Святого Духа були невід'ємні одна від одної. Здійснення обітниця послати Святого Духа було необхідною умовою для здійснення обітниця встановити царство.

Вірш 6. Апостоли вкотре показали, що мали на думці щось інше. Ісусова наука про царство відновила їхні політичні сподівання: **Вони ... питали Його й говорили: Чи не часу цього відбудуєш Ти, Господи, царство Ізраїлеві?** Ключовими словами для розуміння мислення апостолів є слова **відбудуєш та Ізраїль**. Вони й досі розмірковували про те, що Ісус відновить фізичну славу, яка була в Ізраїлю в часи Давида та Соломона, коли Ізраїль був найвеличнішим царством світу. Структура грецької фрази **вони питали Його** вказує, що вони питали про це Ісуса не одноразово. Вони тиснули на Нього, аби Він відповів: «Коли, Господи? Коли ж?» Деякі коментатори вважають, що, хоча апостоли не розуміли природи цього царства, вони хотіли знати, коли воно прийде. Це можливо, проте слова «відбудувати» та «Ізраїль», здається, вказують на те, що в них було неясне уявлення про вчення Ісуса щодо царства. Ф. Брюс пише стосовно цього: «Це їхнє запитання виглядає, як останній спалах колишніх сподівань на неминуче встановлення теократії, де вони будуть посідати місця головних виконавців».

Вірші 7, 8. Ймовірно, Ісус похитав головою, промовляючи у відповідь: **То не ваша справа знати час та добу, що Отець поклав у владі Своїй. Та ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас.** Грецькі слова, що перекладені як **час** (*χρόνος*, *хроной*) та **доба** (*καιρός*, *кайрой*) є схожими за значеннями. Ймовірно, Ісус використав їх, щоб підкреслити одну думку: не їхня справа знати точний **час**, коли Бог встановить царство. В англійській версії KJV ці слова передані як «часи чи пори року», а за версією NIV—як

«дні чи дати».

Ісус не докоряв їм за те, що вони не розуміли природу царства; вже зовсім скоро їм відкриється духовна природа царства. Події, що відбулися на П'ятидесятницю, окреслили для них майбутнє Ісусового вчення. Після дня П'ятидесятниці апостоли вже ніколи не вдавалися до помилкових уявлень про царство як про фізичне чи політичне. Ісус радше звернув їхню увагу на Божий розклад часу. Він наголосив, що *коли* було не так важливе, як *яким чином*. По суті, Він сказав: «Я не збираюся давати вам Божий календар, проте ось як ви дізнаєтеся, що царство вже прийшло: ви отримаєте *силу*, коли на вас зійде *Святий Дух*».

Пам'ятайте, що раніше Ісус казав, що царство прийде із **силою** (Мр. 9:1). Тепер Ісус сказав, що сила прийде, **як Дух Святий злине** на них. Отже, коли прийде Святий Дух, прийде й сила, і в той час виповниться Божа обітниця встановити Його царство.

Ймовірно, апостолам голова йшла обертом від усіх цих думок: «Ви будете хрещені Святим Духом через кілька днів по цьому» (вірш 5); «Ви отримаєте силу, коли на вас зійде Святий Дух» (вірш 8). Очевидно, вони питали себе, що означали ці Ісусові слова.

Але Ісус ще мав сказати їм дещо, що здивувало їх. Серед іншого, апостолам було важко зрозуміти *універсальну*, або інакше кажучи, всезагальну природу Христова царства; їхні мрії про велич оберталися навколо маленької країни Палестини. Про те, що їм було важко це усвідомити, свідчать їх наступні вчинки, про які розповідає книга Дій: Богу довелося дати їм добрячих стусанів, аби примусити вийти за межі Єрусалиму та прийняти язичників. Ісус сказав: **Моїми ви свідками будете в Єрусалимі, і в усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі**. Ймовірно, ніхто з апостолів не був далі на півночі, ніж південний кордон Сирії, або далі на сході, ніж східне узбережжя Галілейського моря, або далі на південь, ніж кордон Єгипту, чи далі на захід, ніж узбережжя Середземного моря. Наразі Ісус велів їм йти по всьому світі, усюди проповідуючи добру звістку про Його воскресіння. В книзі Дій йдеться головним чином про подорожі Павла у найвіддаленіші місця, проте ми не повинні забувати, що цю обітницю було дано всім Дванадцяти. Легенди ранньої церкви розповідають про місіонерські подорожі всіх апостолів. Можливо, не всі деталі цих оповідань є точними, але вони правильні в тому,

що апостоли подорожували повсюди й поширювали Ісусове вчення.

Стратегія, що її окреслив Ісус, залишається завданням для кожного покоління: починайте з дому (**Єрусалим**), далі виходьте в найближчі місця (**Юдея і Самарія**), й, нарешті, йдіть по всьому світі (**аж до останнього краю землі**) й проповідуйте добру звістку. Якщо будь-яка «місія» має на меті стати такою, якою її бажає бачити Бог, тоді слід ретельно планувати її від самого початку.

Ісус сказав апостолам, що вони мають піти до країв землі й бути Його **свідками** (Лк. 24:48). Слово «свідок» є ключовим в книзі Дій. Воно являє собою переклад з грецької *μάρτυς* (*мартіс*) і з'являється на її сторінках двадцять дев'ять разів, як у формі іменника, так і в формі дієслова. Воно перекладається як «свідок», «свідчення» або «завіряти». Від цього слова утворилася форма «мартиролог»—список визначних мучеників за віру, оскільки Христові свідки часто помирили мученицькою смертю.

Первинне значення слова «свідок»—«очевидець»: той, хто свідчить про те, що сам бачив чи чув (4:20; 1 Ів. 1:1–3). Апостоли були свідками в особливому сенсі. Вони могли свідчити про воскресіння Христа, тому що *бачили* Його після того, як Він воскрес (вірш 22). Лука зазвичай вживав слово «свідок» саме в цьому сенсі в книзі Дій. Оскільки ми не бачили воскреслого Господа, ми не можемо бути свідками в тому сенсі, в якому були апостоли.

З іншого боку, Лука кілька разів уживав іменні та дієслівні форми, утворені від «свідок», в сенсі іншого свідчення, ніж того, яке було в апостолів щодо Христова воскресіння (6:13; 13:22; 14:3, 17; 16:2; 22:12; 26:5). Так, Степана, першого християнського мученика, названо «свідком» Христа (22:20). Ми можемо бути свідками в тому ж сенсі, що й Степан. Ми можемо розповідати про те, що Бог зробив, особливо про те, що Він зробив у нашому житті, й бути готовими померти за нашу віру, якщо необхідно. В Дії 7 ми читаємо, як це зробив Степан.

Вознесіння на небо (1:9–11)

⁹І, прорікши оце, як дивилися вони, Він угору возноситься став, а хмара забрала Його з-перед їхніх очей... **¹⁰**А коли вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся, то два мужі у білій

одежі ось стали при них, ¹¹та й сказали: Галілейські мужі,— чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як йшов Він на небо!

Вірш 9. По завершенні сорока днів Ісус зробив все, для чого Він залишався, й настав час Йому повертатися на небеса. Лука описує вознесіння такими словами: **І, прорікши оце, як дивилися вони, Він угору возноситися став, а хмара забрала Його з-перед їхніх очей...** В Євангелії від Луки 24:50, 51 написано: «І Він вивів за місто їх аж до Віфанії; і, знявши руки Свої, поблагословив їх. І сталося, як Він благословляв їх, то зачав відступати від них, і на небо возноситись». Дехто стурбований тим, що Ісус саме **возносився**; на їх думку, це означає, що «небеса» знаходяться «вгорі», а пекло — «унизу». Проте ми маємо поставити питання: як ще Бог міг би показати людям, що Ісус дійсно *залишив* цю землю? В якому ще напрямку Він міг би йти, крім «угору»—тобто, *далеко від землі?*

Вірш 10. Вознесіння Ісуса було кульмінацією Його земної подорожі. Він завершив Свою працю; Він повертався додому до слави (Еф. 4:10; 1 Тим. 3:16; 1 Пет. 3:22). Натомість учні були спантеличені: **вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся.** Це був не перший раз, коли вони бачили, як Ісус незрозумілим чином зникав після Свого воскресіння (Лк. 24:31). Можливо, вони дивувалися, чи Він дійсно пішов, чи раптово зник, як Він часто це робив упродовж останніх сорока днів (Ів. 20:16, 19).

Апостолам не довелось довго дивуватися, бо **два мужі у білій одежі ось стали при них.** Цих двох ангелів послав Бог. Це єдиний спосіб, у який Лука описує ангелів (Лк. 24:4). Можливо, цих ангелів було *двоє*, бо закон вимагав не менше двох свідків (5 М. 19:15).

Вірш 11. Ці два ангели промовили: **Галілейські мужі,— чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як йшов Він на небо!** Деякі проповідники часто наголошують, що замість того, аби марнувати час, **задивляючись на небо**, учні мали повернутися до Єрусалиму та готуватися до *праці*. Й при цьому додають: «Дехто настільки захоплений небесами, що від нього немає ніякої користі на землі».

Сказане ангелами було важливе для розумової та психологічної готовності апостолів. У першій частині того, що сказали ангели,

була *проблема*: **Ісус ... вознісся на небо від вас**. Ісус пішов. Він більше не буде являтися їм, як це було протягом останніх сорока днів. Він на небесах, отже Його праця тепер є їхньою відповідальністю. Друга частина містила *розраду*: **Той Ісус ... прийде так, як бачили ви, як йшов Він на небо**. Хоча Ісус вознісся, одного дня Він повернеться. Що б не відбувалося на цій землі, в кінці прийде Господь і все виправить. Отже не дивно, що в своєму Євангелії Лука пише, що учні «повернулися до Єрусалиму з великою радістю» (Лк. 24:52). Перемогу було гарантовано.

Обітниця Другого пришествя була дорогоцінним джерелом утіхи для раннях християн. Вони постійно молились: «Марана та»— «Прийди, Господи Ісусе» (1 Кор. 16:22; Об. 22:20). «Марана та» (μαρανα θα, *марана та*) являє собою сполучення арамейських слів «Господь» та «приходити». Це може бути або твердження («Господь гряде») або палка молитва («Господи, прийди!»).

Якби ми вірили у Друге пришествя так, як вірили в нього християни першого століття, це значною мірою змінило б наше життя (2 Пет. 3:10, 11). Ми можемо бути певні, як запевнили апостолів ангели, що Ісус *обов'язково* прийде, й що Він прийде «так», як Він пішов на небо—несподівано, зримо, в хмарах, і з силою. Незважаючи на ці істини, деякі люди заявляли про час повернення Господа—й були посоромлені, коли Він не повертався. Потім вони казали, що Господь приходив *незримо*, аби забрати з Собою небагатьох обраних, після чого вирішив повернутися на небеса й спробувати прийти ще раз пізніше. Дії 1:11 та інші уривки стосовно Другого пришествя свідчать про хибність таких тверджень (Мт. 24:30, 36, 42; 1 Сол. 4:16; Об. 1:7).

ОЧІКУВАННЯ В ЄРУСАЛИМІ (1:12–14)

¹²Тоді вони повернулися до Єрусалиму з гори, що Оливною зветься, і що знаходиться поблизько Єрусалиму, на віддалі дороги суботнього дня. ¹³А прийшовши, увійшли вони в горницю, де й перебували: Петро та Іван, та Яків та Андрій, Пилип та Фома, Варфоломій та Матвій, Яків Алфеїв та Симот Зилот, та Юда Яковів. ¹⁴Вони всі однодушно були на невпинній молитві, із жінками, і з Марією, матір'ю Ісусовою, та з братами Його.

У попередній частині ми наголосили, що розділ 1 розповідає про *приготування*, що були необхідні для встановлення церкви. Ми відзначили два важливих аспекти цих приготувань: обітницю Духа й обітницю повернення Ісуса. В цій частині ми побачимо, що ще потрібно було зробити, щоб підготувати учнів. Цей етап підготовки відбувався, коли учні знаходились в Єрусалимі.

Вірш 12. Ісус сказав апостолам, щоб «у Ймення Його проповідувалось покаяння, і прощення гріхів між народів усіх, від Єрусалиму почавши», і щоб вони «позосталися в місті [тобто в Єрусалимі]», поки «зодягнуться силою з висоти» (Лк. 24:47, 49; курсив додано). Крім того, Він велів їм бути Його свідками спочатку в Єрусалимі (вірш 8). Отже, немає ніяких сумнівів щодо того, чого бажав Ісус: Він волів, аби апостоли були в **Єрусалимі**.

Скоріш за все, Єрусалим був останнім місцем, куди б апостоли пішли, якби на то була їхня воля. Саме в Єрусалимі розп'яли Ісуса. Саме в Єрусалимі були їхні вороги. Апостолів нічого не пов'язувало з Єрусалимом; їхні домівки та родини були в Галілеї. Натомість Ісус сказав, щоб вони чекали в Єрусалимі. Апостоли повернулися до міста в покірливій вірі.

Фраза **на віддаль дороги суботнього дня** означає відстань, а не те, що Ісус вознісся в суботу. «Віддаль дороги суботнього дня» була відстанню, яку юдейські вчителі дозволяли проходити юдеям в суботу згідно настанов із книг Виходу 16:29 та Числа 35:5: близько 2000 ліктів. Позаяк лікоть може варіюватися у довжину від 45 до 50 см, «віддаль дороги суботнього дня» може варіюватися від 1,2 до 1,4 км. Очевидно, вознесіння Ісуса відбулося біля Віфанії (Лк. 24:50), яка містилася на східному схилі Оливної гори. Сама по собі Віфанія була далі, ніж відстань дороги суботнього дня від Єрусалиму. Очевидно, що **гора, що Оливною зветься**, знаходилася **поблизько Єрусалиму**, «на віддаль дороги суботнього дня». Таким чином, учням не довелося довго йти, щоб повернутися в Єрусалим.

Вірш 13. Лука приводить перелік апостолів, що залишилися в Єрусалимі: **Петро та Іван, та Яків та Андрій, Пилип та Фома,¹**

¹В українському перекладі Біблії Івана Огієнка (УБО) цей апостол зветься то Фомою, то Хомою. В українському перекладі професора Р. Турконяка (УБТ) його послідовно названо Хомою. Ми слідуємо написанню, прийнятому в Біблії перекладу І. Огієнка, у виданні ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017.

Варфоломій та Матвій, Яків Алфеїв та Симот Зилот, та Юда Яковів. Це є четвертий і останній перелік апостолів у Новому Заповіті (див. Мт. 10:2–4; Мр. 3:16–19; Лк. 6:13–16). Цей перелік відрізняється від інших тим, що в ньому лише одинадцять імен; ім'я зрадника Юди відсутнє. Нашої уваги також заслуговує визначення **Симон Зилот**. Зелоти були політичним угрупованням, яке присвятило себе поваленню римського панування в Палестині. Той факт, що колишній римський урядовець (**Матвій**, митник) й колишній зелот могли працювати разом, свідчить про силу Господа об'єднувати людей.

Апостоли **перебували в горниці**. Дієслово «перебували», очевидно, означає, що там вони тримали свої речі, ночували й споживали їжу. Луки 24:53 повідомляє, що *вдень* вони «постійно перебували в храмі». Прийнято вважати, що люди, згадані в вірші 14, й ті 120 людей, що згадані в вірші 15, також перебували в цій горниці, хоча в тексті про це не сказано. Радше, у вірші 14 йдеться про те, що апостоли молилися разом із деякими людьми. Оскільки вдень апостоли постійно знаходилися в храмі, ці молитви відбувалися також в храмі. Горниця була місцем, де апостоли тимчасово жили; можливо, це було те саме місце, де вони мали Таємну вечерю з Ісусом. Дехто вважає, що це було в будинку, який належав матері Івана, званого Марком (12:12).

Апостоли не стали ховатися з переляку в темній кімнаті, як вони це робили одразу після розп'яття (Ів. 20:19). Натомість вони проводили свої дні в храмі, навіть не намагаючись ховатися. Вони зверталися до Бога. Лука завершує своє Євангеліє такими словами: «А вони поклонилися Йому, і повернулись до Єрусалиму з великою радістю. І постійно вони перебували в храмі, прославляючи й хвалячи Бога» (Лк. 24:52, 53). В них відбулася значна переміна— переміна, до якої призвела віра у воскреслого Господа.

Коли апостоли проводили час у храмі та в горниці, вони проходили один із найважчих етапів підготовки: *очікування*. Вони не знали, як довго буде тривати те очікування. Ісус сказав, що Святий Дух прийде «через кілька тих днів» (вірш 5), але це могли бути тижні, або навіть місяці чи роки. Адже за три *роки* до того Ісус казав, що царство «наблизилось», проте воно досі не прийшло. Але, якщо Господь волів, щоб вони чекали, вони були готові чекати.

Вірш 14. Чекати завжди легше разом із іншими, про що

свідчить перелік тих, хто чекали разом із апостолами: **Вони всі однодушно були на невпинній молитві, із жінками, і з Марією, матір'ю Ісусовою, та з братами Його.** Наступний вірш показує, що на одному з цих зібрань було близько 120 людей. Позаяк Ісус явився «нараз більше як п'ятистам братам» (1 Кор. 15:6), цими 120-ма кількість послідовників Ісуса, що залишилися вірними, не обмежувалась. Ймовірно, інші були в Галілеї.

Це була доволі цікава група. Там були **жінки**. Можливо, серед них були Марія та Марта (Лк. 10:38), дружини апостолів (1 Кор. 9:5), жінки, які прислужували Ісусу та Його послідовникам (Мт. 27:55, 56; Лк. 8:2, 3), жінки, які були біля хреста (Мр. 15:40; Ів. 19:25), жінки, що ходили для гробу аби умастити тіло Ісуса (Лк. 23:55; 24:10). Можливо, ці списки жінок перехрещуються між собою. Оскільки серед присутніх були й брати Ісуса, ймовірно, що серед жінок були і Його сестри (Мт. 13:56). Окремо наголошується, що там була **Марія, матір Ісусова**. Це останнє згадування про неї в Писаннях. За однією з церковних легенд, пізніше Марія пішла разом із апостолом Іваном до Ефесу, де й залишалася до своєї смерті.

Далі згадуються **брати** Ісуса. В вузькому сенсі ці чоловіки були Ісусу зведеними братами. У них була спільна матір (Марія), але різні батьки. Батьком Ісуса був Бог, а їхнім батьком був Йосип. За життя Ісуса Його брати не вірили в Нього (Ів. 7:5). Після воскресіння з мертвих Ісус особисто явився найстаршому з братів, Якову (1 Кор. 15:7). Згодом цей Яків став «стовпом» Єрусалимської церкви (Гал. 2:9) й написав послання Якова. Немає сумнівів, що він поділився тим, що дізнався, з рештою братів: Йосипом, Симоном та Юдою (Мт. 13:55). Наразі всі вони були разом із апостолами.

Також там могли бути й інші люди, про яких ми вже знаємо: Лазар, Никодим, Йосип з Ариматеї та Закхей. Так, це була дуже незвичайна група людей. Чи хотіли б ви знати, про що вони розмовляли під час очікування? Вам знайоме хвилювання, що зростає з кожним днем?

Можливо, ми не знаємо всього, що відбувалося упродовж того очікування, але ми знаємо дещо про те, що робило це невелике зібрання. Одну з цих речей наголошено окремо: вони були на **молитві**. В Євангелії від Луки 24:53 написано, що вони прославляли Бога. Раніше учні просили Ісуса навчити їх молитися (Лк.

11:1), отже ми можемо припустити, про що вони молилися. Проте ніде не написано, що вони молилися під час земного служіння Христа. Коли Ісус попросив їх помолитися в Марка 14:38–40, вони поснули. Це перший раз, коли ми читаємо про молитву учнів, але не останній. Майже кожна сторінка книги Дій просякнута молитвою.

Слово **однодушно**, що є перекладом із грецької *ὁμοθυμαδόν* (*гомотімадон*), натякає ще на одну річ, яку робили апостоли. Це грецьке слово вживається в книзі Дій одинадцять разів. Поглянемо ще раз на тих, хто там зібралися для очікування. «Однодушність» або єдність сердець не відбувалася автоматично. Незадовго до Ісусової смерті на хресті дехто з них сперечалися з іншими (Лк. 22:24). Багато хто залишив або відрікся від Господа. Звичайно, вказувати на інших пальцями завжди легше. Ісусові брати, що раніше глузували з Нього, тепер сиділи поруч із Його послідовниками. Очевидно, що аби досягти «однодушності», хтось мав пролити сльози, хтось мав проковтнути свою гордість. Ці учні зуміли досягти єдності сердець, тому що були об'єднані вірою у воскреслого Господа.

ЗАМІНА ЮДИ (1:15–26)

Розповідь про кінець Юди (1:15–20)

¹⁵Тими ж днями Петро став посеред братів—а народу було поіменно до ста двадцяти—та й промовив: ¹⁶Мужі-браття! Належало збутись Писанню тому, що устами Давидовими Дух Святий був прорік про Юду, який показав дорогу для тих, хто Ісуса схопив, ¹⁷бо він був зарахований з нами, і жереб служіння оцього прийняв. ¹⁸І він поле набув за заплату злочинства, а впавши сторчма, він тріснув надвоє, і все нутро його вивалилось... ¹⁹І стало відомо це всім, хто замешкує в Єрусалимі, то й поле те названо їхньою мовою Акелдама, що є Поле крові. ²⁰Бо написано в книзі Псалмів:

Нехай пусткою стане мешкання його,
і нехай пожилця в нім не буде,
а також:
А служіння його забере нехай інший.

Вірш 15. Апостоли та інші мали ще дещо зробити під час

цього очікування: їм треба було знайти заміну для Юди. Отже, ми читаємо: **Тими ж днями Петро став посеред братів. Петро** знову став лідером. Після його страшного падіння, Ісус відновив його на березі Галілейського моря (Ів. 21:15–17). Слово **браття** (*ἀδελφοί, αδελφοί*) у цьому уривку зустрічається двічі: один раз у вірші 15 й ще один раз у вірші 16. Це перші випадки вживання цього терміну в цій книзі. На той час ці браття склалися з **народу поіменно до ста двадцяти**. Проте ця група не охоплювала всіх послідовників Ісуса (1 Кор. 15:6).

Вірш 16. Петро наголосив, що про те, що сталося з **Юдою**, провіщав через **Давида Святий Дух**. Це дуже сильний за змістом уривок про натхнення Писань Святим Духом. Юда був тим, хто **показав дорогу для тих, хто Ісуса схопив** у Гетсиманському саду (Лк. 22:47–54).

Вірш 17. Петро також наголосив, що Юда був апостолом: **Він був зарахований з нами** [тобто був один із нас], **і жереб служіння оцього прийняв**. Подібно до інших апостолів, Юду було обрано через його здібності та потенціал. Також він отримав всі права та привілеї, які отримали інші апостоли. Коли решті апостолів було дано силу виганяти нечистих духів та зціляти будь-яку хворобу, він також отримав її (Мт. 10:1). Деякі коментатори вважають, що Юду було обрано з певною метою, аби він зрадив Ісуса. То може і Петра було обрано, аби він зрікся Христа? Може, і інших було обрано, щоб вони сперечалися, хто з них бути найголовнішим? Усіх їх було обрано не через те, якими вони були, а через те, якими вони могли стати. Ісус добре знав їхні слабкості, але Він також бачив їх потенціал. Це істинно і стосовно Юди, і інших. Якщо він, як вважає дехто, був родом з Юдеї, можливо він був більш освічений за тих, хто були з Галілеї (вірш 11). Про повагу Ісуса до нього свідчить той факт, що Юді було довірено поряdkувати грошима Ісуса та Його послідовників (Ів. 12:6; 13:29).

Проблема Юди була не в тому, що він «був диявол від початку». Цю фразу вживають ті, хто вірять, що Боже дитя не може відпасти від благодаті. Ісус справді назвав Юду «дияволом» (Ів. 6:70, 71), але Він також назвав «сатаною» Петра (Мр. 8:33). Обидва вислови означають лише те, що вони дозволили дияволу використовувати себе. У Біблії написано, що диявол поклав у серці Юди зрадити Ісуса й що «в нього ввійшов сатана» (Ів. 13:27; див. Ів. 13:2), але

вона не стверджує, що Юда був «дияволом від початку». Він не починав із низького старту і не залишався низько. Радше, він почав з високого старту, а вже потім пав. Це застереження для кожного послідовника Ісуса (див. 1 Кор. 10:12, 13).

Вірші 18, 19. На цьому місці промови Петра Лука пояснює читачам із язичників, що саме трапилось із Юдою: **І він поле набув за заплату [або нагороду за зраду] злочинства, а впавши сторчма [або головою донизу], він тріснув надвоє, і все нутро його вивалилось... І стало відомо це всім, хто замешкує в Єрусалимі, то й поле те названо їхньою мовою Акелдама, що є Поле крові.** У деяких сучасних версіях перекладу ці вірші стоять у дужках, тобто представлені як пояснювальна вставка. У перекладі Огієнка ці вірші оформлені як частина промови Петра, хоча навряд чи Петро мусив пояснювати присутнім, що сталось із Юдою. Також сумнівно, щоб Петро назвав арамейську **їхньою мовою**, чи став би пояснювати своїм слухачам, що означає арамейська назва **Акелдама**.

Ця розповідь про смерть Юди дещо відрізняється від тієї, що в Матвія 27:3–9, утім в цілому вони не заперечують одна одну. Радше, вони доповнюють одна одну, надаючи додаткову інформацію. Ті, хто не вірять, що Біблія є від Бога, часто звертаються до цих двох розповідей як до «доказів» того, що Біблія заперечує сама себе. Натомість кожен із цих уривків просто містить деталі, яких немає в іншому. Так, Матвія 27:6, 7 повідомляє, що це поле купили священники, тоді як в Дії 1 написано, що це **поле набув** Юда. Поєднавши обидва уривки, ми маємо, що священники дійсно купили те поле, але за Юдіні гроші. Отже, формально це поле належало Юді. Далі, в Матвія 27:8 написано, що це поле звалося «полем крові», тому що було куплено за гроші за кров, тоді як у Дії 1 сказано, що воно звалося **Поле крові**, бо на ньому була кров Юди. Поєднавши два уривки, ми бачимо, що було *дві* причини назвати це поле «полем крові»: одну причину наводить Матвій, іншу—Лука.

Обидва уривки, доповнюючи один одного, повідомляють про трагічний кінець життя, що мало великий потенціал. Юда отримав тридцять срібняків за зраду Ісуса (Мт. 26:15)—**заплату злочинства**. Повний докорів сумління, він кинув ті гроші до храму, вийшов та й повисівся. Його тіло висіло нікому не потрібне й позабуте, доки або перегнила мотузка (чи якійсь інший матеріал),

або воно почало розкладатися. Коли воно впало, то його залишки розсипалися по кам'янистій поверхні гончарського поля.

«Поле гончарське» (Мт. 27:7) було полем, що колись належало майстру глиняних виробів, який брав глину для них на цьому полі. Коли гончар вибирав усю глину, воно ставало непотрібним; це можна порівняти із виробленою шахтою, в якій уже немає породи. Ця обставина, а також те, що по ньому було розсипано залишки Юди, позбавило це поле будь-якої цінності, а отже його можна було купити за тридцять срібняків. У наші часи місця поховань злочинців часто називають «гончарським полем».

Вірш 20. Ми знову повертаємося до промови Петра. У вірші 16 Петро сказав, що «Належало збутись Писанню тому, що устами Давидовими Дух Святий був прорік про Юду». У вірші 20 Петро процитував уривок, який мав на увазі: **Бо написано в книзі Псалмів: Нехай пустою стане мешкання його, і нехай пожилця в нім не буде, а також: А служіння його забере нехай інший.** Петро навів слова Давида із Псалмів 68[69]:25, 26 та 108[109]:8. В обох псалмах йдеться про ворогів Давида, які мали силу й владу. Ці чоловіки зрадили Давида та намагалися позбавити його престолу й життя. Давид молив Бога усунути їх і поставити замість них благочестивих та надійних лідерів. Петро, по суті, сказав, що оскільки Давид був подібним до Месії, ці уривки пророкували про зраду Ісуса Юдою та необхідність замінити Юду.

Здійснення пророцтва має комплексну природу. Деякі пророцтва просто повідомляли про майбутні події (див. 2:16–21). Інші провіщали майбутнє через образи та тіні (див. Євр. 8:5; 10:1). Слід наголосити, що ми не маємо права ствердно інтерпретувати, що саме означає чи не означає пророцтво, або як воно виповнюється. З іншого боку, як відмічає Ентоні Еш (Anthony Lee Ash), «Святий Дух може сам пояснити, як того побажає».

Оскільки Петро сказав це до того, як на апостолів зійшов Святий Дух (розд. 2), як він міг знати, що Юді треба було знайти заміну, і як він міг знати, що процитований ним уривок із Писань стосувався заміни Юди? Можливо, Петру було видіння, про яке не повідомляється. Можливо, він дізнався про це упродовж тих сорока днів після воскресіння, коли Ісус «розум розкрив їм [апостолам], щоб вони розуміли Писання» (Лк. 24:45).

Замість **служіння його** [Юди], в англomовній версії NIV

написано «його головуючу посаду», а в KJV—«його єпископство», що є транслітерацією питомої грецької форми ἐπίσκοπος (*єпіскопос*) або «наглядач». Буквальний переклад сучасною мовою звучить як «його старшинство».

Вибір Матвія на апостола (1:21–26)

²¹Отже, треба, щоб один із тих мужів, що сходились з нами повсякчас, як Господь Ісус входив і виходив між нами, ²²зачавши від хрищення Іванового аж до того дня, коли Він вознісся від нас, щоб той разом із нами був свідком Його воскресення. ²³І поставили двох: Йосипа, що Варсавою зветься, і що Юстом був названий, і Маттія. ²⁴А молившись, казали: Ти, Господи, знавче всіх сердець, покажи з двох одного, котрого Ти вибрав, ²⁵щоб він зайняв місце тієї служби й апостольства, що Юда від нього відпав, щоб іти в своє місце. ²⁶І дали жеребки їм,—і впав жеребок на Маттія,² і він зарахований був до одинадцятьох апостолів.

Вірші 21, 22. Ми також не знаємо, звідки Петро дізнався про вимоги щодо того, хто замінить Юду. У своїй промові Петро назвав три: (1) той, хто замінить Юду, мав бути **одним з тих мужів**, що **сходились** з апостолами; цією людиною не могла бути жінка. В оригінальному тексті стоїть не загальна форма ἄνθρωπος (*антропос*, «людина»), а конкретна ἀνὴρ (*анер*)—«чоловік», на відміну від «жінка». З самого початку церкви наголошувалось лідерство чоловіків. (2) Той, хто замінить Юду, мав бути з тих, хто ходили усюди з **Ісусом** та апостолами під час Його особистого служіння. З Ісусом ходили не лише Дванадцять; одного разу Він послав на проповідь сімдесят учнів (Лк. 10:1). Ймовірно, метою цієї вимоги було забезпечити достовірне свідчення, що Ісус дійсно воскрес із мертвих, що то не був якийсь самозванець. Ті, хто знали Ісуса якнайкраще, могли зрозуміти, чи той, кого вони бачили після воскресіння, був справді Він чи хтось інший. (3) Той, хто замінить

²В українському перекладі Біблії Івана Огієнка (УБО) цей апостол зветься то Матвієм, то Маттієм. В українському перекладі професора Р. Турконяка (УБТ) його послідовно названо Маттієм. Ми слідуємо написанню, прийнятому в Біблії перекладу І. Огієнка, у виданні ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія, 2017.

Юду, мав бути очевидцем Ісусового **воскресення**. Інакше кажучи, цей чоловік повинен був бачити Ісуса після того, як Він воскрес із мертвих. Воскреслого Господа бачило чимало людей (1 Кор. 15:6). У деяких релігійних групах нашого часу є люди, які стверджують, що є правомірними спадкоємцями Дванадцяти. Проте вони не відповідають цим вимогам.

Чому було **треба** зробити цю заміну? Це не було зроблено з метою встановити прецедент стосовно заміни кожного апостола у випадку його смерті. Коли Якова, брата Господа, було вбито (12:2), нічого не повідомляється про його заміну. Радше, Петро сказав, що Юду було необхідно замінити, бо той «відпав» від «апостольства» (вірш 25). Отже, Юду треба було замінити не тому, що він помер, а через його відпадиння.

Вони відчували потребу знайти заміну Юді, аби група апостолів знову була в повній силі, кількістю дванадцять, коли прийде Святий Дух. Ми можемо спитати: «Чому було необхідно, аби в день П'ятидесятниці апостолів було *дванадцять*?» Тоді краще запитати: «Чому Ісус обрав *на початку* дванадцять апостолів—замість десяти, п'ятнадцяти або двадцяти?» Очевидно, Ісус обрав дванадцять відповідно до дванадцяти племен Ізраїлевих. Під час Свого земного служіння Ісус промовив про нагороду для цих Своїх учнів: «Поправді кажу вам, що коли, при відновленні світу, Син Людський засяде на престолі слави Своєї, тоді сядете й ви, що за Мною пішли, на *дванадцять* престолів, щоб судити *дванадцять племен Ізраїлевих*» (Мт. 19:28; курсив додано). Також під час Таємної вечері Ісус сказав Своїм учням:

Ви ж оті, що перетривали зо Мною в спокусах Моїх, і Я вам заповітую Царство, як Отець Мій Мені заповів, щоб ви в Царстві Моїм споживали й пили за столом Моїм, і щоб ви на престолах засіли судити *дванадцять* племен Ізраїлевих (Лк. 22:28–30; курсив додано).

Читаючи ці вірші, не переймайтеся питанням, як саме апостоли судитимуть. Головне, що вони судитимуть за Словом, яке проповідували. Ісус наголошував, що Його Слово буде судити тих, хто відкинули Його (Ів. 12:48). Це є Слово Істини, що Він відкрив Своїм апостолам (див. Ів. 16:13). Краще зверніть увагу на наголос

про *дванадцять* апостолів на *дванадцяти* престолах, які будуть судити *дванадцять* племен. Оскільки наближався час установлення царства, було вкрай важливо, щоб кількість апостолів дорівнювала дванадцяти. Після того як царство/церкву було встановлено, після своєї смерті апостоли в певному смислі посіли на свої престולי та почали царювати з Ісусом—і почали судити дванадцять племен, які не визнали та відкинули Господа. У тому, аби замінити їх, потреби не було.

Вірш 23. Очевидно, усім цим вимогам відповідали лише два чоловіки: **І поставили двох: Йосипа, що Варсавою зветься, і що Юстом був названий, і Маттія.** У тому, щоб мати більше одного імені, не було нічого дивного. Перший із згаданих учнів був відомий під трьома різними іменами. **Йосип** (Ἰωσήφ, *Йосеф*) було його гебрійським іменем, а **Юст**—грецьким. Щодо його другого ймення, **Варсава**, воно означало «син Сава». Також воно могло означати й «син суботи». Можливо, цей чоловік отримав це прізвище, бо народився в суботу. В 15:22 згадується ще про одного чоловіка з таким самим прізвищем; проте немає ніяких підстав вважати цих двох чоловіків родичами. Другим кандидатом був **Маттій**. Церковні передання повідомляють, що він був одним з Сімдесяти (Лк. 10:1). Можливо, так і є, оскільки обирати треба було з числа тих, хто ходили з Ісусом упродовж усього Його земного служіння.

Писання нічого не повідомляють про цих чоловіків, проте ймовірно, вони обидва були видатними учнями. Існує декілька передань щодо Йосипа Варсави. За одним, він випив зміїної отрути без шкоди для себе.³ За іншим, його було ув'язнено за наказом Нерона, але пізніше звільнено. Проте Писання про нього нічого не повідомляє. З того, що про нього написав Лука, ми можемо зробити висновок, що він став видатною особою в ранній церкві, навіть попри те, що йому не випав жереб стати одним із Дванадцяти.

Вірші 24, 25. Позаяк тільки один чоловік мав замінити Юду, а згадані учні обидва відповідали необхідним умовам, справу передали до рук Бога: **А молившись, казали: Ти, Господи, знавче всіх сердець, покажи з двох одного, котрого Ти вибрав, щоб він зайняв місце тієї служби й апостольства, що Юда від нього відпав, щоб іти в своє місце.** Це вже друга згадка про молитву

³C. Kerr (C. M. Kerr).

в цій книзі й перша, що наводить її слова. Звертаючись до Бога, вони назвали Його καρδιουγνώστης (*кардіогностес*), знавцем сердець. «Бо Бог бачить не те, що бачить людина: чоловік бо дивиться на лице, а Господь дивиться на серце» (1 Сам. 16:7).

Зверніть увагу, як делікатно сказано про долю Юди: **Юда відпав, щоб іти в своє місце.** «Йти в своє місце» означає «йти до того місця, що людина на нього заслуговує своїми вчинками». В англомовній версії NIV написано буквально «піти до місця, якому належить». Оскільки Юда «відпав» від апостольського служіння, не може бути сумнівів щодо того «місця», куди він пішов. Є люди, які хочуть вірити, що Юду, можливо, було спасено. Дехто з них стверджують, що позаяк його зрада була провіщена, Юда не ніс за неї відповідальність. Проте в розділі 2 Петро сказав юдеям, що про смерть Ісуса було провіщено, проте вони все ще несли відповідальність за неї. Сказане Ісусом про Юду не залишає сумнівів щодо його долі (див. Мт. 26:24; Ів. 17:12). Який сумний кінець життя, яке так багато обіцяло.

Вірш 26. Хто ж з цих двох посяде місце Юди? Оскільки Святий Дух ще не сховався на апостолів, як вони могли дізнатись, кого вибере Бог? Їх метод дещо спантеличує: **І дали жеребки їм.** Це майже буквальний переклад оригінального грецького тексту: «і вони дали жеребки їм». У перекладі професора Р. Турконяка⁴ написано «І кинули жереб». Існує багато коментарів щодо того, як відбувалася ця процедура. Одні вважають, що було задіяно білі та чорні камінці. Інші проводять паралелі з уримом та тумимом, якими користувався первосвященик. Але це все лише здогадки. Проте в тексті написано «вони дали жеребки», з чого ми можемо зробити висновок, що це робила не одна людина. Ми не можемо бути певними, як саме це відбувалося, але, можливо, це можна порівняти з тим, аби кинути монету, чи витягти соломинку.

Хоча ми не можемо напевно знати, як відбувалося це жеребкування, слід наголосити два моменти: (1) «Дали жеребки їм» не означає, що присутні *голосували* за двох кандидатів. Тільки Бог знав серця цих чоловіків; учні їх не знали. (2) «Дали жеребки їм» не означає, що присутні віддали розв'язання цього питання

⁴Надалі будемо коротко позначати Українську Біблію у перекладі проф. Р. Турконяка аббревіатурою УБТ.

долі чи випадку. Радше, вони віддали це розв'язання в руки *Бога*.

Ми вже висловлювали припущення щодо того, що заміна Юди могла бути частиною «розкриття розуму» апостолів Ісусом аби вони зрозуміли Писання (Лк. 24:45). Можливо, Ісус також сказав їм у який спосіб це зробити, або апостоли вдалися до цього способу, бо він був їм знайомий. Кидання жеребу було звичайною справою у часи Старого Заповіту (3 М. 16:8; 4 М. 26:56). Цей спосіб також використовувався в часи апостолів при вирішенні черг священників (Лк. 1:9). У Старому Заповіті написано: «За пазуху жереб вкладається, та весь його вирок—від Господа» (Пр. 16:33). Після сходження Святого Духа християни більше ніколи не використовували цей спосіб аби дізнатися волю Бога. Це був «останній акт старого управління» (Рік Етчлі/Rick Atchley). Цей спосіб не використовували при обранні старійшин та дияконів у ранній церкві (6:1–6; 1 Тим. 3:1–13; Тит. 1:5–9). Не користувалися ним і для розв'язання доктринальних питань (15:1–31). Згаданий у розділі 1 спосіб «кидати жеребки» аби дізнатися Божу волю був тимчасовою мірою, що дозволив Бог; сьогодні це було б забобою.

Отже, кого з цих двох обрав Бог? **І впав жеребок на Маттія, і він зарахований був до одинадцятьох апостолів.** Бог зробив Свій вибір. Дванадцятим апостолом став **Маттій**. Як це не дивно, але деякі вважають, що апостоли помилилися з вибором Маттія. На їх думку, Бог мав намір зробити дванадцятим апостолом Павла. Проте Павло не відповідав вимогам, що їх озвучив Петро. Він не ходив з Ісусом та Його учнями. Павло справді *був* апостолом, про що він наголошував на початку майже усіх своїх листів. Ба більше, він був *особливим* апостолом—апостолом язичників. Оскільки Дії 1 було написано щонайменше через тридцять років після того й коли Павло вже довгий час був апостолом, нічого не завадило б Луці визнати помилку. Але ніякої помилки не було. Маттій приєднався до одинадцяти; він став «одним з їх числа», одним із Дванадцяти.

Ім'я Маттій більше не зустрічається в Новому Заповіті, але кожного разу, коли ми читаємо про «апостолів», серед них присутній і Маттій. За однією легендою, він став місіонером у Ефіопії, де його було ув'язнено та осліплено. За іншою легендою, Маттія було послано до Дамаску й що пізніше він помер у місті Фалеон в Юдеї (С. Керр). Незалежно від того, наскільки правдиві ці легенди, як і інші апостоли, він став свідком Ісуса «в Єрусалимі, і в

усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі» (вірш 8).

Таким чином було відновлено повне число дванадцять для апостольського служіння. Апостоли знову стали відомі як «дванадцять» (див. 6:2). Приготування закінчилися. Все було готове. Настав час прийти Святому Духові.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Встановлення царства/церкви (Розділи 1; 2)

Царство/церква було в замислі. Упродовж вічності царство існувало в планах та замислах Бога (див. Еф. 3:10, 11).

Воно було в обітниці. Упродовж Старого Заповіту царство/церква існувало в пророцтвах та обітницях. Ісаїя провіщав, що в останні дні буде встановлено дім Господа й що Слово Господнє вийде з Єрусалиму (Іс. 2:2, 3). Павло назвав церкву Господнім домом (1 Тим. 3:15). Даниїл провіщав, що Боже царство буде встановлено в часи Римської імперії (Дан. 2:44).

Воно було в підготовці. Христос почав Своє особисте служіння в часи Римської імперії. Упродовж Його особистого служіння царство/церква існувало в підготовці. І Ісус, і Іван Христитель проповідували, що царство було «близько» чи майже поруч (Мт. 4:17; 3:1, 2). Ісус наголошував, що Його царство було духовною установою (Ів. 18:36) і вживав слова «царство» й «церква» як тотожні (Мт. 16:18, 19).

Ісус казав, що Його царство прийде «в силі» (Мр. 9:1). Після Свого воскресіння Він сказав учням, що сила прийде, коли зійде Святий Дух, і що вони будуть Його свідками, починаючи з Єрусалиму (вірш 8). Вони повинні були чекати в Єрусалимі, доки не прийде ця сила; у той час у ймення Його має бути проповідано покаяння для прощення гріхів, «від Єрусалиму почавши» (Лк. 24:45–49).

Воно було і продовжує бути в силі. Святий Дух зійшов у перший день П'ятидесятниці після смерті, погребіння та воскресіння Христа (2:1–4). Зійшла сила; й було встановлено царство/церкву.

Як провіщали Ісаїя та Ісус, проповідь Євангелія почалась в Єрусалимі (2:29–38). Тих, хто повірили, покаялись та були хрещені, було додано до царства/церкви (2:41, 47). З того моменту про царство/церкву почали казати як про здійснене (5:11; 8:1, 3; Кол.

1:13; Євр. 12:28; Об. 1:6).

Наразі Христос править Своїм царством з небес, і буде правити доки не повернеться наприкінці (1 Кор. 15:24–27) світу аби забрати з Собою Своїх вірних послідовників на небеса (Ів. 14:1–3).

Підготовка (1:1–11)

Ми мусимо зрозуміти важливість правильної підготовки до виконання Божої справи. Ісус готовив Своїх апостолів до приходу царства й Святого Духа. Впродовж Свого служіння Ісус готовив Своїх учнів навчати та проповідувати Євангеліє, коли посилав їх з «Обмеженою місією» (Лк. 10:1–24). Він також готовив Своїх послідовників до Своєї неминучої смерті, коли наставляв їх (Мт. 20:17–19). Ми мусимо готувати належним чином себе та інших для місіонерської справи, зібрань з евангелізації та особистого служіння. Підготовка є важливою умовою навчання учнів.

Проповідуння (1:8)

Ісус підготував апостолів бути Його свідками по всьому світі. Хоча у фізичному сенсі ми не бачили воскреслого Господа (як очевидці), сила Його Слова змінила нас. Однією з найбільших потреб для сьогоденних християн є необхідність сміливо казати про свою віру—вдома і далеко від дому. Важливою складовою підготовки до виконання цього завдання є визнання його значущості—й розуміння того, що Бог дасть нам силу зробити те, чого Він від нас очікує. І хоча в нас немає чудесної сили, що була у апостолів, проте є «сила, що діє в нас» (Еф. 3:20).

У Ріка Етчлі є проповідь на основі Дії 1, яка називається «Засвідчуючи відмінність». У цій проповіді зіставлено евангелізаційний дух християн першого століття й той, що характерний для сучасних християн. Відмінність полягає в їх *вірі*. У проповіді наголошено три моменти: (1) вони вірили, що Ісус *воскрес*; у цьому полягало їх *послання* світу. (2) Вони вірили, що Ісус *царює*; це зумовлювало їх *місію*. (3) Вони вірили, що Ісус *повернеться*; це давало їм *мотивацію*.

Розвивати в собі мислення місіонера (1:8)

Та сама місіонерська стратегія, що її окреслив апостолам Ісус, має бути застосована в Його церкві й сьогодні: почніть з

Єрусалиму (наше рідне місто), йдіть до Юдеї та Самарії (наша країна), а потім «до останнього краю землі» (світ). Чи хвилюють нас душі, що гинуть у нашому місті, країні чи світі? Хтось дуже переймається роботою в своєму місті чи країні, але байдужий до долі інших народів світу. Такі люди кажуть: «Навіщо витратити гроші й послати місіонерів у далекі краї, якщо в своїй країні стільки загублених?» І справді навіщо? Так само можна сказати: «Навіщо витратити гроші та послати місіонерів у ті частини нашої країни, де не чули Євангеліє, якщо стільки загублених душ в нашому регіоні?» або «Навіщо витратити гроші на загублені душі в нашому регіоні, якщо їх так багато в нашому місті?» Ну і нарешті, «Навіщо витратити гроші на проповідь Євангелія в цьому місті, якщо вони так потрібні *мені*?» Відповідь на всі ці питання одна: тому, що ми *християни*, ось чому.

Терпіння (1:13, 14)

Коли апостоли проводили час у храмі та горниці, вони проходили одну з найважчих частин підготовки: *очікування*. Більшість із нас не любить чекати. Підготовка потребує часу, проте більшість із нас не в захопленні від того. Ми всі маємо засвоїти цей урок. «Надійся на Господа; будь сильний, і хай буде міцне твоє серце, і надійся на Господа!» (Пс. 26[27]:14). Коли ми змушені чекати або «надіятись на Господа», краще за все провести цей час так, аби пересвідчитись, що між нами й Богом, між нами й нашими братами у Христі, все добре.

Зрада (1:18, 19)

Описана Лукою картина самогубства Юди є потворною, і навіть огидною—що, ймовірно, було зроблено ним навмисно. Лука хотів, щоб християни усвідомили потворність зради проти Господа й наслідків цієї зради.

Прагнучи Божої волі (1:26)

У наші дні, аби дізнатися волю Бога, ми звертаємось до Його слова, написаного по натхненню від Духа. Навіть коли ми маємо прийняти рішення, які не мають відповідного конкретного вираження в Божому Слові, існують визначені Богом способи як дізнатися про Його волю: поговорити із зрілими християнами

чи пошукати «відчинені двері» (1 Кор. 16:9). Залишати важливі рішення на волю долі (кидати жеребок, тощо) означає намагатися уникнути відповідальності за свої рішення.

Розділ 2

ВСТАНОВЛЕННЯ ЦЕРКВИ

СХОДЖЕННЯ СИЛИ (2:1–13)

Хрещення Духом (2:1–4)

¹Коли ж почався день П'ятидесятниці, всі вони однодушно знаходилися вкупі. ²І нагло зчинився шум із неба, ніби буря раптово зірвалася, і переповнила весь той дім, де сиділи вони. ³І з'явилися їм язики поділені немовби огнені, та й на кожному з них по одному осів. ⁴Усі ж вони сповнились Духом Святим, і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав.

У Біблії є кілька розділів, велич яких кидає виклик нашій спроможності виразити її словами. Серед них книга Буття 1, книга пророка Ісаї 53, послання до римлян 8, 1 послання до коринтян 15, послання до євреїв 11. Дії 2 також є великим розділом. Уся книга ґрунтується на цьому єдиному розділі, що Дж. Бейлз (J. D. Bales) назвав його *центром, навколо якого обертається Біблія*.

Дії 2 розповідає про перше свято П'ятидесятниці після воскресіння Христа. В цьому розділі повідомляється про те, що відбувалось того святкового дня й одразу потому: було встановлено церкву, було вперше у всій його повноті проповідано Євангеліє, і з'явився новий клас людства—ті, кого стали називати «християнами» (11:26). Той день став вершиною передвічного Божого плану та замислу (Еф. 3:10, 11).

Події з Дії 2 стали виповненням пророцтва. Зверніть увагу на деякі ключові слова в книзі пророка Ісаї 2. У цьому розділі йдеться про встановлення царства Месії:

І станеться *на кінці днів*, міцно поставлена буде гора дому Господнього ... і полинуть до неї *всі люди і народи*.... Бо вийде з Сіону Закон, і слово Господнє—з *Єрусалиму* (вірші 2, 3; курсив додано).

Ісус використав риторику Ісаї, коли промовляв до Своїх учнів після воскресіння:

Так написано є, і так потрібно було постраждати Христові, і воскреснути з мертвих дня третього, і щоб у Ймення Його проповідувалось покаяння і прощення гріхів між *народів усіх, від Єрусалиму почавши* (Лк. 24:46, 47; курсив додано).

Перед тим як вознестись, Ісус велів апостолам чекати в *Єрусалимі* виповнення обітниці Святого Духа (1:4, 5). Він наголосив, що їм належить бути Його свідками «аж до останнього краю землі», починаючи з *Єрусалиму* (1:8). Після вознесіння Ісуса учні повернулись до *Єрусалиму* (Лк. 24:52, 53; Дії 1:12, 13) і чекали, доки на них зійде Святий Дух (2:1–4).

У Дії 11 Петро підкреслив, що події розділу 2 були «початком». Коли він пояснював, що відбувалося в домі Корнилія, він сказав: «А як я промовляв, злинув на них Святий Дух, як *спочатку* й на нас» (11:15; курсив додано). Ясно, що свято П'ятидесятниці було днем *початку в Єрусалимі*. У цьому розділі ми починаємо розуміти, що ці драматичні події стали виповненням того, про що пророкували Ісаї, Ісус та інші.

Ісаї казав, що «дім Господа» буде поставлено «на кінці днів» у Сіоні, чи Єрусалимі (Іс. 2:2, 3). Пізніше Павло назвав цей «дім» Бога церквою (1 Тим. 3:15). Під час Свого земного життя Ісус зазвичай називав цю божественну установу «царством». Проте Він також називав царством церкву, вживаючи ці слові як рівнозначні (Мт. 16:18, 19). Ісус наголошував, що це царство/церква прийде «в силі» (Мр. 9:1). Незадовго до Свого вознесіння Він сказав апостолам, що вони отримають цю силу, коли на них зійде Святий Дух (1:8). У розділі 2 прихід сили зображено найдраматичнішим чином.

Окрім початку царства/церкви перші вірші розділу 2 розповідають про початок апостольської сили. Ісус обіцяв апостолам, що вони будуть хрещені Святим Духом і «приймуть *силу*», коли

Святий Дух злине на них (1:5, 8). Слово «баптісмос», перекладене як «хрещення», буквально означає «занурення». Апостоли були занурені в силу Духа. Апостоли отримали величезною мірою чудесну силу Духа, яку будь-коли отримував хтось із смертних. У наступних розділах ми читаємо, що на додачу до їхньої натхненої проповіді вони зціляли хворих, виганяли бісів і навіть воскрешали мертвих (5:12–16; 9:36–41).

Вірш 1. По-перше, розглянемо місце подій. **День П'ятидесятниці** був одним із трьох головних юдейських свят: свято Пасхи (середина квітня), день П'ятидесятниці (початок червня) і свято Кучок (жовтень) (2 Хр. 8:12, 13). Також було декілька менших за значущістю свят, як, наприклад, Пурим (Ест. 9:29–32).

Свято дня П'ятидесятниці мало кілька назв у Старому Заповіті. Його називали святом Тижнів (2 М. 34:22; 4 М. 28:26; 5 М. 16:10; 2 Хр. 8:13), оскільки воно було через сім тижнів після Пасхи (3 М. 23:15; 5 М. 16:9). Воно було відоме під назвою свято Врожаю (2 М. 23:16), позаяк його святкували по завершенню збирання ячменю. Також його називали святом первоплоду (2 М. 23:16; 4 М. 28:26), бо в цей день приносили перші плоди врожаю пшениці (2 М. 34:22). Одним із найважливіших ритуалів тих часів було принесення в жертву двох буханців хліба.

Після завоювань Александра Великого грецька мова стала поширюватись світом. І це свято отримало грецьку назву, яка означала «П'ятидесятниця». У Старому Заповіті цієї назви немає. Уперше воно стало відомо під цією назвою в 2 Макавеїв, однієї з ненахнених книг, що були написані в період між двома Заповітами. У Новому Заповіті це свято називається П'ятидесятницею тричі: Дії 2:1; 20:16; 1 Коринтянам 16:8. Назва свята говорить сама за себе. Вживане в 2:1 грецьке слово *πεντηκοστή* (*пентекосте*) перекладається буквально як «п'ятдесятий». Вона вказує на те, що це свято було через п'ятдесят днів після Пасхи (3 М. 23:16).¹

¹У пізніші роки юдеї також святкували в цей день отримання закону на горі Синаї. Вони вірили, що згідно до Вихід 19:1, день, коли було дано закон після першої Пасхи в Єгипті, припадав приблизно на п'ятдесятий після Пасхи. Ще пізніше, коли відступницька церква почала множити «особливі святі дні», вона почала святкувати й день П'ятидесятниці, називаючи його «Днем білої неділі». В цей день носили білий одяг і хрестилися. Новий Заповіт не передбачає подібного свята (Гал. 4:9–11).

Оскільки всі фізично спроможні чоловіки-юдеї мали бути присутніми на цих святах в Єрусалимі (2 М. 34:23), юдеї приходили з усього світу. До часів, що описано в Дії 2, юдеї були розпорошені по всій землі. Юдейські вчителі постановили, що, якщо чоловік-юдей жив на відстані дев'яноста днів подорожі, він мав прибути на ці свята до столиці. Бог вибрав свято Пасхи, коли тисячі євреїв заповнили Єрусалим, як час розп'яття Ісуса. Бог вибрав наступне велике свято, день П'ятидесятниці, для встановлення Його царства та початку проповіді воскреслого Господа. Можливо, в день П'ятидесятниці в Єрусалимі було навіть більше людей, ніж на Пасху, позаяк у червні було краще подорожувати.

День П'ятидесятниці був днем відпочинку й святкувань. Великий натовп людей, вбраних у багатокольоровий одяг різних національностей, перебував у святковому настрої, заповнюючи вузькі вулички Єрусалиму. Саме цією сценою починається розділ 2.

Вірш 2. Очевидно, це була ще та подія! Раптом *почувся шум, ніби буря ... зірвалася*. Але це не був вітер—повітря взагалі не ворухнулось—це був шум, як від вітру, настільки сильний, що заглушив інші звуки. Цей шум **переповнив весь той дім, де сиділи вони**. Можливо, що то був «дім», де була згадана раніше «горниця» (1:13), проте більш ймовірно, що йшлося про храм. Пізніше у своїй проповіді Степан назвав храм «домом» (7:47). Можливо, апостоли сиділи у приміщенні збоку Двора язичників. Коли Ісус увійшов до храму під час Свого земного служіння, «Він *civ* і навчав їх» (Ів. 8:2; курсив додано). Якщо хрещення апостолів Святим Духом відбувалося б у верхній кімнаті, тобто горниці, це ускладнювало б увесь хід подій: апостоли б мали йти звідти до храму, єдиного місця, що вміщало купу народу—звідки б мала поширитися звістка про те, що відбувалося. З іншого боку, якщо події 2:1–4 мали місце у Дворі язичників, це значно спрощує сценарій: сповнені Духом проповідники вже були там, аби проповідувати натовпу, який *миттєво* «збентежився й дивувався» (вірші 6, 7).

Коли апостоли чекали на здійснення обітниць, вони «постійно перебували *в храмі*, прославляючи й хвалячи Бога» (Лк. 24:53; курсив додано). Важко вигадати більш ефективний спосіб заволодіти увагою натовпу у храмі, ніж ревіння бурі у нерухомому, як смерть, повітрі ... чи привернути увагу до дванадцяти чоловіків інакше, ніж видом полум'я над їхніми головами ... чи підготувати серця

присутніх до прийняття проповіді тих чоловіків «про великі діла Божі», ніж почути їх рідними мовами присутніх (вірш 11).

Вірш 3. Це явище було *зримим*: над головами чоловіків осіли поділені **язики, немовби огненні**. Тут ужито грецьку форму множини γλῶσσα (*глосса*). *Глосса* серед іншого означає ротовий м'яз або звуки, які цей м'яз виробляє. Сьогодні це слово можна зустріти в терміні «глосарій», що означає «тлумачний словник». Явище говоріння язиками часто називають *глоссалія*. В оригінальному тексті в цьому уривку має місце гра слів: над головами апостолів осіли полум'яні *язики*, і вони говорили іншими *язиками* (тобто мовами).

Про ці язики сказано, що вони були «поділені». В оригінальному тексті написано διαμερίζω (*діамерізо*), що означає «розділяючись». У нашій Біблії це слово перекладено як прикметник до іменника «язики». Англomовна версія NASB тлумачить його як дієслово, описуючи дію розподілу цих язиків між апостолами. Як не було фактичного вітру, так і не було фактичного вогню, а лише його видимість. Ці язики були «немов би» вогненні. Отже, тут *не* йдеться про «хрещення вогнем», про яке попереджав Іван Хреститель. «Хрещення вогнем» стосується покарання нечестивих у пеклі.

Вірш 4. Після цього відбулася *дія*: чоловіки, що **сповнилися Духом Святим, почали говорити іншими мовами**. Інші мови то не є белькіт чи тарабарщина. В ті часи люди, що запевняли про свій зв'язок з язичницькими богами, інколи починали белькотіти або нести тарабарщину, видаючи ці звуки за «мову богів», якою вони з цими богами спілкувалися. Цю таємничу маячню видавали за «екстатичні висловлювання». Проте апостоли цього *не* робили. Радше, згадані «мови» були *мовами*, якими розмовляли в ті часи: «кожен із них тут почув, що вони розмовляли *їхньою власною мовою*»; «кожен із нас чує *свою власну мову*» (вірші 6, 8; курсив додано). Ті, хто сьогодні кажуть, що «говорять язиками», несуть нісенітницю, яка не має ніякого смислу. Це єдине місце в Біблії, де дається визначення «язикам», й це слово означає фактичні мови, що існують, а не абсурдні звукосполучення. Кожного разу, коли в Новому Заповіті згадується говоріння «язиками», контекст дає ясно зрозуміти, що йдеться про говоріння саме іншими «мовами».

Дехто стверджує, що згадані в 1:15 120 учнів також отримали хрещення Святим Духом, і що слово **вони** в 2:1–4 відноситься

до 120. Проте в тексті ніщо на це не вказує. Головний аргумент прибічників думки про те, що хрещення Святим Духом отримали 120, полягає в тому, що Йоїл 3 згадує жінок (вірші 1, 2), а серед апостолів жінок не було. Проте нічого не вказує на те, що Петро вважав, що все, що він цитував із книги пророка Йоїла 3:1–5, виповнилося того дня. Радше, день П'ятидесятниці став *початком* виповнення обітниць з Йоїла 3. Пізніше жінки також отримали чудесні сили (21:8, 9).

Розглянемо наступні свідчення: (1) В Дії 1 Ісус пообіцяв хрещення Святим Духом тільки апостолам (1:2, 4, 5). (2) Займенник «вони» в Дії 2:1 відноситься до слова «апостоли» в 1:26. Оригінальний текст не поділявся на розділи та вірші. (3) Усі, хто наповнилися Святим Духом, говорили мовами (2:4), проте всі, хто говорили, були галілеяни (2:7). Усі апостоли були галілеяни, але ними не були всі 120. Зрозуміло, що разом з апостолами були Марта, Марія, Лазар та інші учні з Юдеї. (4) Тих, хто наповнилися Святим Духом, звинуватили, що вони були п'яні (2:13), але Петро, «ставши ... із Одинадцятьма», тобто з іншими *апостолами*, сказав: «Не п'яні вони» (2:14, 15). (5) У 2:37 присутні зверталися лише до апостолів, що вказує на те, що говорили тільки вони. (6) Тим, хто наповнилися Святим Духом, було дано чудесну силу розмовляти іншими мовами (2:4), проте в перших розділах книги Дій повідомляється, що лише апостоли мали чудесну силу (2:43; 4:33; 5:12). З цього ми робимо висновок, що в 2:1–4 йдеться про початок *апостольської* сили.

Цей прояв сили переслідував декілька цілей. По-перше, апостоли наповнилися не тільки силою, а й впевненістю. Можливо, Ісус хотів довести апостолам, що вони дійсно могли понести блага звістку «до останнього краю землі». При цій події були присутні представники «усякого народу під небом», і апостоли зрозуміли, що з Божою допомогою вони могли проповідувати й навертати людей з усього світу. По-друге, цей прояв сили привернув увагу тих, хто перебували в Єрусалимі, та підготував їхні серця прийняти істину апостольської проповіді.

Реакція натовпу (2:5–13)

⁵Перебували ж в Єрусалимі юдеї, люди побожні, від усякого

народу під небом. ⁶А коли оцей гомін зчинився, зібралася безліч народу,—та й диву далися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їхньою власною мовою!... ⁷Усі ж побентежилися та дивувалися, та й казали один до одного: Хіба ж не галілеяни всі ці, що говорять? ⁸Як же кожен із нас чує свою власну мову, що ми в ній народилися? ⁹Парфяни та мідяни та еламіти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азії, ¹⁰і Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських земель край Кірени, і захожі римляни, ¹¹юдеї й нововірці, критяни й араби,—усі чуємо ми, що говорять вони про великі діла Божі мовами нашими! ¹²І всі не виходили з дива, і безраді були, і говорили один до одного: Що ж то статися має? ¹³А інші казали, глузуючи: Вони повпивались вином молодим!

Вірш 5. У цьому уривку розповідається про враження, яке це явище сили справило на присутніх: вони «далися диву» (вірш 6), «побентежилися та дивувалися» (вірш 7), «не виходили з дива і безраді були» (вірш 12). Починається цей уривок так: **Перебували ж в Єрусалимі юдеї, люди побожні, від усякого народу під небом.** Фраза **перебували в Єрусалимі** означає, що присутні не обов'язково були постійними мешканцями міста. Вона просто констатує, що на той час там були ці люди. Багато побожних євреїв із усього світу переселялися до Єрусалиму, коли відходили від справ, але з огляду на те, що це було свято, на яке прибули тисячі людей від усіх народів, «перебувати» радше означає тимчасово мешкати. Позаяк багатьом доводилося долати величезну відстань у тисячі кілометрів, а свята Пасхи й П'ятидесятницю відділяли кілька тижнів, прибульці часто залишалися на обидва свята. Лише **люди побожні** могли зважитися на таку довгу й небезпечну подорож, і лише побожні люди могли відгукнутися на проповідь Євангелія.

Вірш 6. **А коли оцей гомін зчинився,** тобто, або коли зчинився шум подібний до бурі, або коли почули, як апостоли промовляли різними мовами, **зібралася безліч народу,—та й диву далися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їхньою власною мовою!...** Лука не повідомляє про логістику апостолів, але, ймовірно, вони розташувалися в різних частинах Двору язичників і почали говорити. Оскільки серед присутніх були представники більше, ніж дванадцятьох націй, можливо, що дехто, а то й усі

апостоли говорили більше, ніж однією мовою. Хоча у віршах 9–11 названо представників п'ятнадцяти народів, у вірш 5 зазначено, що там були юдеї «від усякого народу під небом».

Вірш 7. Усі ж побентежилися та дивувалися, та й казали один до одного: Хіба ж не галілеяни всі ці, що говорять? Слухачі зрозуміли, що перед ними галілеяни через виразний галілейський акцент—він був різким та немилозвучним для інших євреїв. Коли Петро чекав у дворі під час нічного суду над Ісусом, всі знали, що він був галілеянин (Мр. 14:70; Лк. 22:59), бо «мова його виявляла його» (Мт. 26:73). З цього ми можемо зробити висновок, що апостоли говорили іншими мовами, зберігаючи свій акцент. Галілею вважали культурно відсталою, а її мешканців—неосвіченими (4:13). Коли ці галілеяни почали вільно говорити різними мовами, натовп був дуже здивований.

Вірш 8. Люди з натовпу спитали: Як же кожен із нас чує свою власну мову, що ми в ній народилися? Євреї були розпорошені по всьому світу через жорстокі переслідування та економічні причини. Більшість розсіяних юдеїв говорили щонайменше трьома мовами. По-перше, рідною мовою євреїв: арамейською чи гебрейською. Арамейська являла собою різновид гебрейської мови. Нею розмовляли пересічні євреї на відміну від древньої гебрейської, яку вживали під час богослужінь. По-друге, вони знали грецький койне. *Койне* (κοινή) означає «загальний»; це була мова народу. Також то була універсальна мова тих часів для написання Нового Заповіту. По-третє, вони говорили мовою тих країн, де вони жили. Саме про ці мови йдеться у фразі **свою власну мову, що ми в ній народилися**. Ужите в цьому уривку грецьке слово, перекладене як «мови», це *διάλεκτος* (*діалектос*), звідки знайоме нам слово «діалект».

Слід розуміти, що це було «не диво слухання, а диво говоріння» (Льюїс Фостер). Обстоюючи думку, що диво говоріння язиками зводилося до здатності вимовляти незрозумілі звуки, її прихильники кажуть, що в розділі 2 йдеться й про *друге* диво: здатність присутніх розуміти цей белькіт. Проте була лише *одна* обітниця, яку було дано лише апостолам; і це було *одне* сходження Святого Духа, який злився на апостолів.

Вірші 9–12. Лука перелічує п'ятнадцять регіонів і народів, що простіралися зі сходу (Вавилон і Персія) до заходу (північна

Африка і Рим):

Парфяни та мідяни та еламїти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азії, і Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських земель край Кірени, і захожі римляни, юдеї й нововірці, критяни й араби,— усі чуємо ми, що говорять вони про великі діла Божі мовами нашими! І всі не виходили з дива, і безраді були, і говорили один до одного: Що ж то статися має?

Було б корисно звернутися до мапи й визначити регіони, про які написав Лука. Очевидно, він не випадково почав зі сходу аж до заходу, а потім знову повернувся на схід до **арабів**. На жаль, ми не знаємо, що зумовило цей його вибір, як і не знаємо, чому він назвав одні народи і не назвав інші. Що ми знаємо, так це те, що він перелічив достатньо або показати, що там були присутні євреї «від усякого народу під небом» (вірш 5).

Серед тих, що прийшли на свято П'ятидесятниці, були як **юдеї**, так і **нововірці** («прозеліти»; УБТ). «Нововірцями» (προσήλυτοι, *проселітой*) або «прозелітами» були «новонавернені в юдаїзм» (NIV) із язичницьких народів. Прозеліти-чоловіки мали зробити обрізання й приносити жертви, поки стоїть храм. Більшість дослідників також уважають, що при цьому передбачалось самохрещення (занурення) у присутності свідків, хоча ця вимога дещо невизначена. Через вимогу обрізання серед новонавернених було більше жінок, ніж чоловіків. Багато чоловіків язичників вважали за краще бути «богобоязними»—тобто язичниками, що вірили в істинного Бога та відвідували синагогу, але не ставали прозелітами. У **Римі** була велика єврейська громада, і місцеві юдеї проводили значну роботу з навернення язичників до юдаїзму й робили з них прозелітів.

Вірш 11 повідомляє тему промови апостолів іншими мовами: **великі діла Божі**. Можливо, перша частина проповіді Степана в Дії 7 містить підказку, що саме розумілося під «великими ділами». Ймовірно, йшлося про короткий огляд того, що зробив Бог для Ізраїлю й через Ізраїль—огляд єврейської історії від Мойсея, через Давида й до пророків, в тому числі пророцтва стосовно приходу Месії. Навряд чи могла бути якась інша тема, що так швидко

отримала прихильність натовпу та підготувала їхні серця для Петрової проповіді. Апостоли промовляли до натовпу вільною, зрозумілою й зв'язною мовою. Згадані у вірші 12 **здивування й безрадість** («здивувалися і розгублені»; УБТ) були характерні для більшості з присутніх.

Вірш 13. Людська природа така, що завжди знайдуться скептики: **А інші казали, глузуючи: Вони повпивались вином молодим!** У перекладі Огієнка написано «вином молодим», тобто новим, але оскільки збір врожаю винограду ще не починався, у більшості перекладів іншими мовами написано «солодким вином». Ми не знаємо, чому ці люди сказали саме так. Можливо, вони ходили від однієї групи до іншої, і чуючи мови, які не розуміли, вирішили, що апостоли казали п'яну нісенітницю. Якщо вони дійсно вважали апостолів п'яними, то тому, що були недостатньо уважними. Проте, ймовірніше за все, вони чудово розуміли, що апостоли говорили справжніми мовами, *але* хотіли поглузувати чи принизити їх. У світі повно таких людей. В англomовній версії NIV написано «Деякі ... глузували з них». Те, що вони сказали, було смішно. Пияцтво ще нікого не зробило лінгвістом. Проте їхні слова стали трампліном для наступного зауваження Петра.

ПЕРША ПРОПОВІДЬ ЄВАНГЕЛІЯ (2:14–36)

Пророцтво Йоїла про сходження Духа (2:14–21)

¹⁴Ставши ж Петро із Одинадцяти, свій голос підніс та й промовив до них: Мужі юдейські та мешканці Єрусалиму! Нехай вам оце стане відоме, і послухайте слів моїх. ¹⁵Бо не п'яні вони, як ви думаєте,—бо третя година дня, ¹⁶а це те, що пророк Йоїл предрік:

¹⁷І буде останніми днями, говорить Господь:
Я виллю від Духа Свого на всяке тіло,—
і будуть пророкувати сини ваші та ваші доньки,
юнаки ж ваші бачити будуть видіння,
а старим вашим сни будуть снитися.

¹⁸І на рабів Моїх і на рабинь Моїх за тих днів
Я також виллю від Духа Свого,—

і пророкувати вони будуть!

**¹⁹І дам чуда на небі вгорі,
а внизу на землі ці знамена:
кров, і огонь, і куряву диму.**

**²⁰Переміниться сонце на темряву,
а місяць на кров,
перше ніж день Господній настане,
великий та славний!**

**²¹І станеться, що кожен, хто покличе
Господнє Ім'я, той спасеться.**

Інколи ми говоримо: «Петро промовив першу проповідь Євангелія». Тут треба дещо уточнити. Слово «Євангеліє» є транслітерацією грецького терміну εὐαγγέλιον (*євангеліон*), що означає «блага звістка» або «добра новина». Книги Матвія, Марка, Луки та Івана відомі як «Євангелія» (див. Мр. 1:1); тобто вони розповідають добру звістку про життя та служіння Ісуса. Ангел «благовістив радість» («звіщав велику радість»; УБТ) про народження Ісуса (Лк. 2:10). Коли Ісус почав Своє особисте служіння, Він проповідував добру новину, «благовістив» (Лк. 4:18; див. Мт. 11:5; Лк. 7:22; 20:1), або більш конкретно «Євангеліє Царства» (Мт. 4:23; див. 9:35; 24:14; Мр. 1:14, 15). Він проповідував добру звістку про те, що царство «наблизилось» (Мт. 4:17).

Оскільки до початку розділу 2 вже неодноразово згадувалось про «Євангеліє» та «проповідь Євангелія», буде правильніше сказати, що Петро був першим, хто проповідував *повне* Євангеліє. В 1 Коринтянам 15:1–4 Павло вчив, що центром євангельської науки є смерть, погребіння та воскресіння Христа. Цю велику істину можна було проповідувати в усій її повноті тільки *після* воскресіння Ісуса. Петро зробив це вперше у віршах 14–36.

Коли Петро зробив свою сповідь Христа, Ісус пообіцяв дати йому можливість промовити цю проповідь: «І ключі тобі дам від Царства Небесного» (Мт. 16:19). За кілька тижнів до подій, що описано у розділі 2, Петро зрікся Ісуса; тепер же він буде свідчити про Нього. Ця «перша проповідь Євангелія» є справжнім шедевром; це послання про те, як у відповідь немислимій провині постала немислима милість.

Вірші 14, 15. Петро почав з того, що відкинув обвинувачення

деяких із натовпу, ніби то апостоли були **п'яні**. Згадані **Одинадцять**—це решта апостолів (див. 1:26). Разом апостолів називали «Дванадцятьма» (6:2). Оскільки по завершенню проповіді люди зверталися до апостолів (вірш 37), можливо, що Петро промовляв проповідь однією мовою, а решта одинадцять у той час перекладали її іншими мовами. Ще більш ймовірно, що Петро говорив якоюсь спільною мовою, яку всі могли зрозуміти, можливо грецьким койне, тоді як інші апостоли згуртувалися біля нього як свідки, що підтверджували його слова. У вірші 40 відзначено, що «*він засвідчував та вмовляв*», а в 41—що «*ті, хто прийняв його слово, охристілися*» (курсив додано). Петро звертався до тих, хто мешкали в **Юдеї та Єрусалимі**. Ті, що мешкали в Єрусалимі, жили там тимчасово й представляли «*усякий народ під небом*» (див. коментар до вірш 5).

Третя година дня дорівнює дев'ятій ранку. Євреї починали відлік годин від світанку, тобто близько 06:00. Оскільки час початку дня може варіюватися, 09:00 вважалось приблизним часом. Для слухачів Петра його аргумент звучав переконливо, бо ортодоксальні юдеї не їли й не пили до 09:00 у суботу чи святкові дні. На такі свята, як П'ятидесятниця, більшість євреїв не їли й не пили до 10:00, а деякі навіть до полудня.

Вірші 16–18. Потім Петро пояснив, що те, що чув і бачив натовп, було не результатом споживання вина, а виливом божественного Духа (див. Еф. 5:18). Він сказав їм: **Це те, що пророк Йоїл передрік: І буде останніми днями, говорить Господь: Я виллю від Духа Свого на всяке тіло.** Цитата, на яку посилався Петро, міститься в книзі пророка Йоїла 3:1–5. Він цитував із Септуагінти, тобто перекладу Старого Заповіту грецькою мовою. За традицією, Септуагінта була результатом праці сімдесяти перекладачів. Цю назву також часто передають за допомогою римського числа LXX, що означає сімдесят. Чимало коментаторів полюбляють вказувати на відмінності між словами Петра та тим, як згадана цитата звучить у Септуагінті. Більшість із них ігнорує два факти: (1) ми не можемо бути впевнені, як саме звучав оригінальний текст Септуагінти. Можливо, слова Петра були ближчими до оригіналу, ніж той текст Септуагінти, який ми маємо зараз. (2) Петро був натхнений Богом. Там, де його слова відрізняються від Септуагінти, Святий Дух дає по натхненню пояснення, що вони *означають*.

Спочатку Петро сказав про **останні дні**. В нашій Біблії в Йоїл 3:1 немає фрази «останніми днями», а натомість «потому». Очевидно, що часові рамки, позначені словом «потому», тотожні «останнім дням», як цю фразу вживали Ісаїя та Михай (Іс. 2:2; Мих. 4:1). По натхненню Петро повідомив нам, що Йоїл *говорив* про «останні дні». У розумінні юдеїв ця фраза вказувала на царство Месії. Також можливо, що Петро говорив про «останні дні» юдейського порядку. Оскільки базовий принцип інтерпретації стосується того, що означали слова для слухачів, буде більш слушним вживати термін «останні дні» як той, що вказував на месіанське царство.

Фактично, Петро сказав: «Та мить, на яку ви чекали впродовж століть, вже тут. **Останні дні настали!**» Пізніше автор послання до євреїв скаже: «Бог ... *в останні ці дні* промовляв ... до нас через Сина» (Євр. 1:1, 2; курсив додано). (Див. 1 Кор. 10:11; Євр. 9:26; 1 Пет. 1:20; 1 Ів. 2:18). Дехто вважає, що «останні дні» ще попереду. Багато міленіалістів уживають термін «останні дні» в значенні уявного майбутнього тисячолітнього царювання Ісуса в Єрусалимі. Проте ми зараз живемо в «останні дні». Коментатори-міленіалісти намагаються ігнорувати потужні слова Йоїла, проте Петро промовив просто: «*Це* те, що пророк Йоїл передрік: І буде останніми днями ...» (курсив додано). Він не сказав: «Це нагадує мені ...», чи «Це схоже на ...», але «*Це є* те ...» Християнська ера є останнім періодом часу перед поверненням Христа аби судити людство.

Що, згідно з пророцтвом Йоїла, буде відбуватися в «останні дні»?

І буде останніми днями, говорить Господь: Я вишлю від Духа Свого на всяке тіло,—і будуть пророкувати сини ваші та ваші доньки, юнаки ж ваші бачити будуть видіння, а старим вашим сни будуть снитися. І на рабів Моїх і на рабинь Моїх за тих днів Я також вишлю від Духа Свого,—і пророкувати вони будуть!

Юдеї розуміли, що коли пророк Малахія дописав свою книгу й відклав убік своє перо, дар пророцтва зник із землі аби знову з'явитися в «останні дні», коли прийде Месія. Вони були

дуже схвильовані проповіддю Івана Хрестителя, оскільки стали очевидцями відновлення пророцтв. Петро сказав їм, що те, що вони побачили в обмеженому обсязі—обмеженому кількома людьми впродовж особистих служінь Івана й Ісуса—стає поширеним. Звуки бурі, поява вогню, говоріння іншими мовами,—все це свідчило про вилив Духа.

Бог обіцяв **вилити від** Свого Духа в останні дні. Деякі люди, намагаючись довести, що хрещення не обов'язково має бути зануренням, хапаються за слово «вилити» в цьому вірші та в 33, говорячи: «Це доводить, що хрещення можна робити й через виливання». Проте *всі* слова, що описують сходження Духа на апостолів—«охрищені» (1:5), «сповнилися» (2:4), «виллю» (2:17)—ужито *образно*. Оскільки Святий Дух є *особистість*, Він не може буквально бути «вилитим».

Не все з того, про що провіщав Йоїл, відбулося в день П'ятидесятниці. Так, наскільки нам відомо, тоді не було **видінь** чи **снів** (вірш 17). Очевидно, Петро казав, що те, що відбувалося на П'ятидесятницю, було *початком* виповнення пророцтв Йоїла. Пізніше в книзі Дій декілька християн, таких, як Петро та Павло, бачили видіння (10:17; 16:9). Слово «сни» конкретно не згадується, але кілька видінь були вночі (18:9; 27:23). Можливо, ці нічні видіння приходили у вигляді натхнених снів.

Йоїл провіщав, що в останні дні ці чудесні дари буде дано не кільком обраним, як то було у минулому, а всім людям: **всякому тілу**. Їх буде дано незалежно від статі. Ці дари було обіцяно **синам і донькам** (вірш 17), **рабам і рабиням** (вірш 18). Пізніше жінки також отримали чудесні дари (21:9). Їх буде дано незалежно від віку: вони були обіцяні **юнакам і старим** (вірш 17). Ця обітниця поширювалась на всіх, попри їхній соціальний статус, навіть на рабів (вірш 18). Петро дослівно сказав **на рабів Моїх**. Оскільки у відповідному вірші Йоїла немає займенника «Моїх», а натомість стоїть означений артикль, можливо слово «раби» означає фактичних рабів. Інакше кажучи, йдеться не про те, що всі віруючі є рабами Бога, а про справжніх рабів, які стали християнами. Також слід зауважити, що сполучення «всяке тіло» не означає кожную людину на землі. В оригінальному тексті написано «всяка плоть», що може включати в себе тварин, птахів і риб (1 Коринтянам 15:39). Радше, сполучення «всяке тіло» означає репрезентативну

частину людства.

Пророцтво Йоїла почало виповнюватися в день П'ятидесятниці через натхнену Духом проповідь апостолів. Вони й самі пророкували того дня. **Пророкувати** означало говорити від імені Бога, або «провіщати», «передрікати», «передбачати». Найважливішим у проповіді апостолів було не те, що вони чудесним чином говорили іншими мовами, а те, що вони говорили *замість Бога*. Петро сміливо запевнив, що, те, що промовляв він та інші апостоли, було по натхненню від Божого Духа.

Вірші 19–21. Наступні слова пророка Йоїла спантеличують багатьох дослідників Писання:

**І дам чуда на небі вгорі, а внизу на землі ці знамена:
кров, і огонь, і куряву диму. Переміниться сонце на
темряву, а місяць на кров, перше ніж день Господній
настане, великий та славний! І станеться, що кожен,
хто покличе Господнє Ім'я, той спасеться.**

Петро привів ці слова аби повністю процитувати пророцтво Йоїла, проте не потурбувався пояснити їх. Тим не менш, розглянемо апокаліптичну риторичну риторику цих віршів. У Старому Заповіті є декілька розділів, у яких ужито апокаліптичну риторичну риторику, наприклад, книга Даниїла 7—12. Найбільш яскравим прикладом подібної мови в Біблії є книга Об'явлення. В оригінальному тексті книга Об'явлення починається словами: «Об'явлення (*ἀποκάλυψις*, *apokalipsis*) Ісуса Христа ...». Подібну риторичну риторику не обов'язково слід сприймати буквально; вона навчає через *символи*.

Слова, що їх вживає Йоїл, говорячи про **сонце й місяць**, зустрічаються впродовж усього Старого Заповіту в контексті випадків, «коли Бог діє особливим чином аби благословити чи проклясти»² (див. Іс. 13:6, 10, 11; Єз. 32:2, 7, 8; Ам. 5:18, 20). Подібна риторика може бути використана й в контексті кінця світу (2 Пет. 3:10). Тоді Бог безсумнівно буде діяти особливим чином аби благословити чи проклясти. Проте часто подібна риторика просто вживається для драматичного описання найважливіших моментів у планах і замислах Бога.

²Ентоні Еш.

З огляду на все сказане, ми питаємо: «До якої події відносяться слова Йоїла у віршах 19–21?» Багато хто вважає, що вони стосуються *кінця* «останніх днів», коли Христос повернеться, а цей світ перестане існувати. Ми вже відзначали, що не все з пророцтва Йоїла виповнилося того дня. Думка про те, що вірші 19–21 стосуються кінця світу, представляє пророцтво Йоїла як короткий огляд історії усієї християнської ери—від дня П'ятидесятниці до кінця світу. Можливо, так і є, але таке пояснення має одну проблему. Вірш 21 завершує сказане в 19 і 20 такими словами: **І станеться, що кожен, хто покличе Господне Ім'я, той спасеться.** Коли Христос прийде вдруге, вже буде пізно кликати Його ім'я аби спаситися. Все ж таки більш ймовірно, що вірші 19 і 20 стосуються *дня П'ятидесятниці*, коли Бог «зсунув небо і землю» щоб започаткувати церкву, й коли прозвучала перша проповідь Євангелія. Багато коментаторів відзначають, що представлена у віршах 19 і 20 картина була відтворена у менших масштабах, коли Ісус був на хресті й сталося затемнення сонця. Можливо, фізичні явища, що супроводжували смерть Ісуса, частково були виповненням пророцтва Йоїла.

На додаток до двох запропонованих вище пояснень можна також припустити, що Йоїл говорив про зруйнування Єрусалиму в 70 р. н.е. Того дня, ті з мешканців Єрусалиму, що «покликали ім'я Ісуса», тобто християни, врятувалися від загибелі. Пам'ятаючи застереження Христа в Матвія 24:15, 16, вони залишили місто, коли до нього наблизилося римське військо. Це тлумачення не зловживає текстом, проте попереднє пояснення уявляється нам більш слушним.

У кінці своєї проповіді Петро пояснив слухачам, *яким чином* треба «кликати Господне Ім'я» аби отримати спасіння. «Кликати Господне Ім'я»—це не про словесні вправи (Мт. 7:21). Про невід'ємний зв'язок цього кликання з хрестом добре сказано в 22:16, коли Ананій велів Савлу: «Уставай і охрестися, і обмиє гріхи свої, *прикликавши Ймення Його*» (курсив додано).

Ісус є Христос (2:22–36)

²²Мужі ізраїльські, послухайте ви оцих слів: Ісуса Назарянина, Мужа, що Його Бог прославив вам силою, і чудами, і

тими знаменами, що Бог через Нього вчинив серед вас, як самі ви те знаєте, ²³Того, що був виданий певною волею та передбаченням Божим, ви руками беззаконників розп'яли та забили. ²⁴Та Бог воскресив Його, пута смерті усунувши, вона-бо тримати Його не могла. ²⁵Бо каже про Нього Давид:

Мав я Господа завсіди перед очима своїми,
бо Він по правиці Моїй, щоб я не захитався.

²⁶Тому серце моє веселилось, і зрадів мій язик,
і тіло моє відпочине в надії.

²⁷Бо не позоставиш Ти в аду моєї душі,
і не даси Ти Своєму Святому побачити тління!

²⁸Ти дороги життя об'явив мені.

Ти мене переповниш утіхою перед обличчям Своїм!

²⁹Мужі-браття! Нехай буде вільно мені сміло сказати вам про патріярха Давида, що помер і похований, і знаходиться гріб його в нас аж до цього дня. ³⁰А бувши ж пророком, та відаючи, що Бог клятвою клявся йому посадити на престолі його від плоду його стегон, ³¹у передбаченні він говорив про Христове воскресення, що не буде zostавлений в аду, ані тіло Його не зазнає зотління. ³²Бог Ісуса Цього воскресив, чого свідки всі ми! ³³А ото ж, як правницею Божою був Він вознесений, і обітницю Духа Святого прийняв від Отця, то й злив Він оте, що ви бачите й чуєте. ³⁴Не зійшов-бо на небо Давид, але сам він говорить:

Промовив Господь Господеві моєму: Сядь праворуч Мене,
³⁵доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм!

³⁶Ото ж, нехай весь Ізраїлів дім твердо знає, що і Господом, і Христом учинив Бог Його, Того Ісуса, що Його розп'яли ви!

Вірш 22. Після того як Петро сказав слухачам те, що вони хотіли знати—пояснення того, що вони чули й бачили—він сказав їм те, що їм було *необхідно* знати. Петро почав розповідати про **Ісуса Назарянина**. «Назарянин» означає, що Ісус був родом із міста Назарет. Ім'я «Ісус» було поширеним в ті дні. Тому Петро вживає уточнювальне означення «Назарянин», аби позначити, про *якого* саме Ісуса він говорив.

Ісус був **Мужем**, якого **Бог прославив** («засвідчив»; УБТ) їм **силою** («могутніми проявами»; УБТ) і **чудами, і знаменами** («ознаками»; УБТ). **Сила, чуда** або чудеса, і **знамена** або знамення—

це три слова, що в Новому Заповіті означають дива. Слово «сила» є буквральним перекладом грецького δύναμις (*дінаміс*) і означає те, що було зроблено. Слово «чуда» (τέρας, *терас*) стосуються *враження*, яке прояв сили справив на людей. Що до «знамен» (σημείον, *семейон*), то вони стосуються *мети* чудесних проявів сили. Ці дива були ознаками того, що Бог був з тими, хто їх робив (див. Євр. 2:4). Петрова аудиторія добре знала про ті явлення Божої сили, **що Бог через Нього вчинив серед вас, як самі ви те знаєте**. Діла, які робив Ісус, Він робив «не в закутку» (26:26); те, що Він робив великі дива, було загально відомим фактом (Ів. 9:16; 12:37). Фарисеї звинувачували Ісуса, що Він творив чудеса силою Вельзевула, проте сам факт Його чудес заперечити не могли (Мт. 12:24; Лк. 11:15). Головна думка Петра була та ж сама, яку раніше висловив Никодим, коли Ісус був ще на землі: ніхто не міг чинити таких чудес, «коли Бог з ним не буде» (Ів. 3:2).

Коли Петро сказав **серед вас**, можливо, він звертався до мешканців Палестини, проте, коли він сказав **як самі ви те знаєте**, ймовірно, він широко розкинув руки. Упродовж останніх п'ятдесяти днів самою гарячою темою для розмов у Єрусалимі безсумнівно був Ісус із Назарета—Його життя, Його розп'яття (Лк. 24:18), пустий гріб, куди до того поклали Його тіло, різноманітні чутки щодо того, що сталося з Його тілом (Мт. 28:11–15). Так сталося, що цей гріб був зовсім недалеко, й кожен бажаючий міг піти й зазирнути в нього (див. Ів. 20:5). Кожен із присутніх, навіть з тих, що не жили в Палестині, чули ім'я Ісуса та про дива, що Він їх чинив.

Вірш 23. Потім Петро сказав дещо, чого вони *не* знали: **Того, що був виданий певною волею та передбаченням Божим, ви ... розп'яли**. Знову ж таки, можливо, при цьому Петро вказав рукою на мешканців Палестини, але він наголосив ту істину, що *весь народ* юдейський відкинув Ісуса (див. Ів. 1:11). А отже, вони всі були винні в тому, що «розп'яли та забили» Його. Євреї розп'яли Ісуса **руками беззаконників та забили Його на смерть**. Цими **беззаконниками** були римські солдати. В оригінальному тексті написано «беззаконні люди» (ἄνομος, *аномой*), як зазвичай називали тих, хто не знали закону Божого, тобто, язичників. Римські солдати й справді прибили Ісуса цвяхами до хреста, проте вони виконували волю юдейського народу (Лк. 23:21). Тому Петро мав

усі підстави сказати: «Ви розіп'яли [Його на хресті]».

Юдеї добре усвідомлювали, що казав Петро в останній частині цього речення, бо, як народ, вони не просто не прийняли Ісуса, а вимагали Його смерті. Проте те, що він сказав на початку, приголомшило їх: смерть Ісуса була за **певною волею та передбаченням Божим**. Мабуть, з усіх тем, що є в Біблії, немає більш важкої для розуміння, ніж тема Божого передбачення або всезнання. Як біблійна істина про те, що Богу відомо про всі речі, поєднується з біблійним ученням про свободу вільного морального вибору людини? Бог *дійсно* знає про все, проте той факт, що Він знає про те, що *буде* відбуватися, не усуває нашу особисту відповідальність, як і *наше* знання про те, що ми *робили* вчора. Слід відзначити, що, хоча нам важко це зрозуміти, очевидно, для Петра та його слухачів цей парадокс не був проблемою.

Найбільшою перешкодою для прийняття євреями Ісуса як Месії був той факт, що Він помер на римському хресті. Пам'ятаємо, що коли Ісус помер, навіть Його послідовники вважали, що все втрачено, попри те, що Ісус неодноразово казав їм про Свою смерть і воскресіння (Мр. 8:31; 9:12, 31; 10:33; Лк. 17:25; 18:31–33). Мойсей казав: «Проклятий усякий, хто висить на дереві» (Гал. 3:13; див. 5 М. 21:23). У розумінні юдеїв Месія мав прийти у славі та з силою. Він не міг прийти у бідності, жити, як слуга, й померти, як злочинець. Отже, не дивно, що Павло назвав хрест «спокусою» чи «камнем спотикання» для юдеїв (1 Кор. 1:23).

Утім Петро заявив, що хрест не відмінняє того, що Ісус був Месія, а лише підтверджує це, бо хрест завжди був частиною Божого плану. Ймовірно, Петро зробив окремий наголос на цій думці, процитувавши деякі пророцтва із Старого Заповіту про раба, що страждає, як, наприклад, Ісаї 53 та Псалом 21[22]. Тема, що Ісус є *рабом*, який *страждав*, звучить і в другій проповіді Петра, яка міститься в цій книзі (див. 3:18). Дії 2:40 вказує, що перед нами лише *стислий зміст* першої проповіді Петра. За своїм звичаєм Лука в книзі Дій не повторює інформацію, а радше наводить *додаткову* дещо пізніше. У своїй першій проповіді Петро, ймовірно, висловив більшу частину тих самих ідей, що були і в його другій проповіді (розд. 3) та в його проповіді для домашніх Корнилія (розд. 10).

Вірш 24. Петро ще не закінчив говорити про сюрпризи від Бога. Наступне, що він сказав про Ісуса, було найбільш приголомшливим:

Та Бог воскресив Його, пута смерти усунувши, вона-бо тримати Його не могла. Ймовірно, упродовж часу між Пасхою та П'ятидесятницею деякі допитливі євреї ходили до пустої гробниці Йосипа з Ариматеї та заглядали в її темряву. Можливо, вони при цьому питали: «А що сталося з тілом?» Ті, хто не вірять у воскресіння, й досі пропонують різноманітні відповіді на це питання. Аби покінчити з християнством, ворогам було б достатньо просто показати тіло Ісуса. Але вони не могли цього зробити. Усім було відомо, що були прийняті всі запобіжні міри, аби тіло Ісуса не вкрали. Також всі знали, що наступного ранку гробниця була пуста. То що ж сталося з тілом? Друзі Ісуса *не могли* забрати його, а вороги Ісуса *не мали* такого *наміру*. Проте воно зникло. Петро, по суті, дав відповідь на це питання: Ісус *воскрес*, як Він й провіщав. Можливо, в той час ходили чутки: «Я знаю одного чоловіка, який знає одного чоловіка, що казав, що бачив Ісуса живим після Його смерті». Петро відповів на усі питання, як промовлені так і не промовлені: Ісус *дійсно* воскрес. Його прирекли на смерть, але Бог змінив вирок: «Бог воскресив Його!»

Говорячи про воскресіння, Петро вжив яскраву метафору, яку втрачено при перекладі. Петро буквально сказав, що Бог воскресив Ісуса, «звільнивши від мук смерті» (УБТ; курсив додано). Греки зазвичай вживали слово *ὄδιν* (*одін*, «муки») у словосполученні «родові муки» (див. Гал. 4:19, 27; 1 Сол. 5:3; Об. 12:2). Петро порівняв перебування Ісуса в гробі з перебуванням немовляти в утробі. Коли настає час, немовля з'являється на світ, незалежно від того, готова чи неготова до цього його матір. При пологах можуть бути ускладнення, але в цілому, це твердження є істинним. Тому, коли прийшов час Ісусу звільнитися від гроба, «смерть тримати Його *не могла*».

Як радісно звучать ці слова: «Бог воскресив Його!» Ці слова утворюють серце й життя християнства. Новий Заповіт згадує воскресіння більше ста разів. Крім усього іншого, апостоли були свідками воскресіння (1:22). Вони сміливо заявили, що Ісус «був Сином Божим у силі через воскресіння з мертвих» (Рим. 1:4). Воскресіння надало сили їхнім голосам, мужності—їхнім серцям, і крил—їхнім ногам. Апостоли вірили не в мертвого Спасителя, а в живого Визволителя, який допомагав їм і зміцнював їх (Мт. 28:20; див. Фил. 4:13). Кожного дня вони ризикували своїм життям заради

воскреслого Господа. Якби не було інших доказів Воскресіння, лише драматичної зміни, що відбулася в житті апостолів, уже було б достатньо. Немає іншого пояснення цієї зміни, крім того, що вони віч-на-віч зустрілися з воскреслим Господом.

Вірш 25. Коли Петро сказав: «Бог воскресив Його», кожен слухач, ймовірно, спитав: «Чи може це бути правдою?» Все залежало від відповіді на це питання. Аби підтвердити факт воскресіння, Петро почав з того, що показав, що воно було передбачено. У проповіді з Дії 3 Петро навів пророцтва Мойсея, Ісаї та інших. У цій, першій проповіді, Петро, мабуть, також привернув увагу аудиторії до цих пророцтв. Проте *головним* аргументом Петра у цій проповіді було пророцтво *Давида*, а саме він процитував Псалом 15[16]:8–11. Петро процитував із Септуагінти, отже є кілька варіантів перекладу цього тексту Старого Заповіту з гебрійської: **Бо каже про Нього Давид: Мав я Господа завсіди перед очима своїми, бо Він по правиці Моїй, щоб я не захитався.** Почувши ім'я Давида, юдеї почали уважно слухати. «Солодкий піснотворець Ізраїлев» (2 Сам. 23:1) був улюбленцем Ізраїльського народу. Вони вірили, що Месія буде нащадком Давида й правомірним спадкоємцем його престолу.

Вірші 26–28. Петро надалі наводив свідчення із слів Давида у Псалмі 15[16]:

Тому серце моє веселилось, і зрадів мій язик, і тіло моє відпочине в надії. Бо не позоставиш Ти в аду моєї душі, і не даси Ти Своєму Святому побачити тління! Ти дороги життя об'явив мені. Ти мене переповниш утіхою перед обличчям Своїм!

Ключовими словами в цьому уривку були: **Не залишиш Ти в аду моєї душі, і не даси Ти Своєму Святому побачити тління!** Оригінальний текст містив слово ψυχή (*psixē*), звичайне слово із значенням «душа». Це слово також може означати чиясь життя чи особу. Та особа, про яку згадувалось у цьому псалмі, не залишиться в аду. Слово «ад» у цьому вірші є прикладом невдалого перекладу, оскільки в оригінальному тексті тут стоїть не *геєна* (γέεννα), місце вічного покарання нечестивих (тобто, ад або пекло), а *гадес* (ᾗδης). «Гадес» буквально означає «невидимий», і греки вживали це

слово у значенні «невидимий світ». Ісус та інші в Новому Заповіті вживали його в контексті держави мертвих, в якій ті знаходяться від смерті до воскресіння. Розповідь про Лазаря й багача в Луки 16:19–31 дає можливість зазирнути в гадес чи пресподню. У деяких англомовних (наприклад, NIV) перекладах «гадес» передано як «могила», оскільки гебрейський текст Псалму 15[16] містить слово «шеол» (הַשְׁאוֹל, *sheol*), яке може означати як пресподню, так і могилу. Отже, Давид сказав, що тіло Христа не залишиться в могилі, а Його тіло не зазнає тління. На нашу думку, слово «гадес» із вірша 27 означає саме «невидимий світ» мертвих.

Згадайте, що, коли Ісус був на хресті, він сказав злодієві, який покався: «Ти будеш сьогодні зо Мною в раю» (Лк. 23:43). Можливо, хтось подумає, що «рай» то є небеса, але після Свого воскресіння Ісус сказав: «Я ще не зійшов до Отця» (Ів. 20:17). Ми віримо, що вірші 27, 31 повідомляють нам, де були Ісус та злодій, що покався, коли вони пішли в «рай»: тіло Ісуса було в гробниці, але Його душа пішла в *гадес*, «невидимий світ», пресподню, місце, де душі, які залишили тіла, очікують на суд. Ймовірно, «рай»—це та частина гадесу, де душі праведних мирно очікують на Божий суд, те місце, де після своєї смерті перебував жебрак Лазар (див. Лк. 16:22). Це те місце, де душа Ісуса та душа злодія, який покався, опинилися того дня, коли вони померли.

У цьому псалмі Давид говорив від першої особи; отже, здавалося, що він говорив про себе. Проте юдеї вірили, що між Давидом і його спадкоємцем був настільки щільний зв'язок, що Давид часто вживав першу особу, коли говорив про Месію. Отже питання було в тому, чи говорив Давид про себе, чи про Месію в Псалмі 15[16].

Вірш 29. Петро міг би посперечатись, що навряд чи Давид називав би себе «Святим», особливо після свого гріха з Вірсавією. Проте Петро вдався до іншої тактики: **Мужі-браття! Нехай буде вільно мені сміло сказати вам про патріярха Давида, що помер і похований, і знаходиться гріб його в нас аж до цього дня.** Слово **патріярх** доволі незвичне по відношенню до Давида. Можливо, Петро хотів підкреслити, що Давид був одним із *духовних* отців Ізраїлю, або ж, що він був засновником династії. **Гріб** Давида був відомим місцем для мешканців Єрусалиму. Він знаходився в середині міста (1 Цар. 2:10; Неем. 3:16), і багато людей проходили

повз нього кожного дня. Цар Ірод велів побудувати монумент із білого мармуру біля входу до Давидової гробниці. Було очевидно, що Давид не воскрес. Отже, в Псалмі 15[16] він не міг говорити про себе. Якщо ж він говорив не про себе, виходить, що він говорив про Месію.

Вірші 30, 31. Потім Петро сказав:

А бувши ж пророком, та відаючи, що Бог клятвою клявся йому посадити на престолі його від плоду його стегон, у передбаченні він говорив про Христове воскресення, що не буде zostавлений в аду, ані тіло його не зазнає зотління.

Визначення Давида як **пророка** є дуже важливим, оскільки при вивченні історії його життя у Старому Заповіті цей її аспект можна прогавити. Із 1 Самуїлова 16:13 ми дізнаємось, що на Давида сховався Дух Господа (див. 2 Сам. 23:2), проте слово «пророк» по відношенню до Давида в Старому Заповіті не вживалося. Втім юдеї розуміли, що Давид був пророком, і в Новому Заповіті книга Псалмів згадується частіше за будь-які інші книги Старого Заповіту.

Бувши пророком, Давид знав, **що Бог клятвою клявся йому посадити на престолі його від плоду його стегон.** Перед нами згадка про велику угоду, укладену між Богом і Давидом, про яку повідомляється в 2 Самуїлова 7:8–17 (див. Пс. 131[132]:11). Обітниці з 2 Самуїлова 7 частково виповнилися в царюванні Соломона та інших нащадків Давида після нього, що правили південним царством, Юдеєю. Проте повне й остаточне виповнення сталося, коли Ісус, нащадок Давида (Мт. 1:1–16), вознісся на небеса та посів по праву руку від Бога (вірш 33).

Пам'ятаючи про Божі обітниці, пророк Давид у **передбаченні говорив про Христове воскресення.** Це перше використання слова **Христос** у книзі Дій. Χριστός (*Христос*)—це грецька форма геврейського слова «Месія» (מָשִׁיחַ, *Машиах*). Обидва означають «помазаний». У Старому Заповіті помазаними були священники, пророки та царі, отже це слово може вказувати на будь-кого з цих трьох категорій. «Помазаним» називали первосвященника (3 М. 4:3). «Помазаними» називали пророків (Пс. 104[105]:15). Також це слово вживали по відношенню до царя Ізраїлю (Пс. 2:2; 17[18]:51). Давид

відмовився вбити Саула, тому що той був «Господнім помазанцем» (1 Сам. 24:7; 26:9; див. 2 Сам. 1:14). Єврейський народ чекав на «Месію» з роду царя Давида, який відновить їхню колишню славу. Цим довгоочікуваним Месією або Христом, і був Ісус (Мт. 16:16, 17; Мр. 14:61, 62; Ів. 4:25, 26). Оскільки Ісус є священник (Євр. 4:14), пророк (Дії 3:22) та цар (1 Тим. 6:15), означення «помазаний» можна застосувати до Нього у всіх цих ролях. Коли юдеї чули слово «Месія/Христос», вони в першу чергу думали про *царя*. Коли ми говоримо про Ісуса як «Христа», ми проголошуємо Його Царем.

Петро повернувся до теми воскресіння Христа: **що не буде [Він] зоставлений в аду** [див. коментар до віршів 26–28], **ані тіло Його не зазнає зотління**. На відміну від тіла Лазаря, що залишалося мертвим упродовж чотирьох днів (Ів. 11:39), тіло Ісуса не почало розкладатися. Період часу, протягом якого Ісусове тіло перебувало в гробниці, охоплює одну повну добу і частини двох інших днів. За юдейською системою числення це складало три дні. Отже, Петро пояснив, що Давид прорік, що Христос не залишиться в могилі. Із цієї істини випливала необхідність воскресіння з мертвих. Це не значить, що Давид повністю розумів усю важливість того, що він написав. Пророки, по натхненню, часто промовляли речі, значення яких не розуміли аж до пізніших часів, коли їхні пророцтва пояснював інший натхнений промовець чи автор—у нашому випадку Петро.

Перш ніж ми розглянемо докази Петра щодо воскресіння Ісуса, подумайте ось над чим: коли ми чуємо слово «Христос», ми автоматично думаємо про Ісуса. Але не випереджайте Петра. До цього моменту він *проголосив*, що Бог воскресив Ісуса, якого знали його слухачі (вірші 22, 24), потім навіть *свідомства*, що Бог обіцяв воскресити Христа, на якого вони чекали (вірш 31). Після того він мав довести, що Ісус, якого вони знали, і Христос, на якого вони чекали, це одна особа. Він продовжував робити це, доводячи, що Ісус воскрес саме так, як про Його воскресіння пророкував Давид.

Вірш 32. Першим доказом Петра стало його власне свідчення та свідчення інших апостолів. Коли він сказав **всі ми**, ймовірно, він показав рукою на інших одинадцять. У Старому Заповіті написано: «на слова двох свідків, або на слова трьох свідків відбудеться справа» (5 М. 19:15). Перед очима Петрової аудиторії було не два чи три **свідки**, а дванадцять чоловіків безперечної чесності, які нічого

особисто для себе від цього не отримували, що є користю за мірками світу—проте ризикували абсолютно всім, проповідуючи Христа. Що стосується цього світу, Ісус обіцяв їм, що на них чекають ненависть та переслідування (Ів. 15:18–21). Переслідування, про які попереджав Ісус, розпочнуться вже незабаром (4:1–3). Зрештою всі, крім одного, з тих, що зараз стояли перед слухачами Петра, будуть убиті за свою віру. Згідно раннім переданням, усі апостоли зазнали мученицької смерті, крім Івана, якого було вислано на острів Патмос.

Можливо, при цьому Петро повідав про свій власний скептицизм і як важко йому було пересвідчитися, що Ісус дійсно воскрес із мертвих. Можливо, до нього долучилися й інші апостоли із своїми власними свідченнями. Можливо, Хома, побачивши вираз недовіри на обличчях багатьох людей, сказав: «Я знаю, що ви зараз відчуваєте. Так само було й зі мною. Я також відмовлявся вірити. Але потім Він став перед мною, Той, з Ким я ходив упродовж трьох років, і простягнув Свої руки із отворами від цвяхів та засохлою кров'ю, і зняв верхній одяг, і я побачив великий отвір у Його боці з пошматованою плоттю та кістками. І мені вже не залишалось нічого іншого, як впасти перед Ним та визнати: “Господь мій і Бог мій!”» (див. Ів. 20:24–28).

Вірш 33. Другим доказом Петра стали чуда, свідками яких був цей натовп. Вони чули бурю, бачили вогняні язики, були свідками чудесного говоріння апостолів їхніми мовами. Коли Петро казав: **що ви бачите й чуєте**, можливо, над головами апостолів все ще миготіло щось на кшталт вогників. Можливо, дивні звуки виючого вітру все ще були чутні в далеких закутках двору. У будь-якому випадку всі в натовпі були очевидцями присутності Божого Духа й того, що Петро промовляв від імені Бога, коли сказав, що Ісус воскрес із мертвих і **правицею Божою був вознесений**.

Вірші 34–36. Отже, Петро представив їм нову думку: вознесення Ісуса та Його перебування праворуч Бога. Після того, як було встановлено, що мало місце Воскресіння, постало нове питання: «Якщо Ісус воскрес із мертвих, то де ж Він?» Петро відповів, що Ісус був на небесах; Він **зійшов** до Бога.

Оскільки це було радикально нове поняття для юдеїв, Петро знову процитував пророцтво Давида (Пс. 109[110]:1) або показати, що це також було передбачено: **Промовив Господь Господеві**

моєму: Сядь праворуч Мене, доки не покладу Я Твоїх ворогів підніжком ногам Твоїм! Раніше цей уривок згадував Ісус у розмові із Своїми ворогами (Мт. 22:44) і його любили цитувати ранні християнські автори (1 Кор. 15:25; Еф. 1:20, 22; Євр. 1:13). В англомовній версії KJV всі літери першого слова «Господь» великі («ГОСПОДЬ»), тоді як у другому слові «Господеві» велика лише перша літера. Це вказує на те, що перший «Господь» це Єгова, священне ім'я Бога, а другий «Господь»—більш звичайне слово, що означає «Господа». У грецькому тексті в обох випадках ужито слово *κύριος* (*куріос*) у значенні «Господь». Відповідний гебрейський текст у Псалмі 109[110] у першому випадку містить слово «Єгова» або «Яхве» (יְהוָה, *йхвх*), яке перекладено як «Господь», а в другому випадку—слово «Адонай» (אֲדֹנָי, *'адон*), яке також перекладено як «Господь». Хоча Петро цитував за грецьким перекладом, на думку перекладачів KJV було варто звернути увагу, що спочатку Святий Дух мав на увазі два різних слова. Інакше кажучи, Давид сказав, що «Господь» (тобто Бог) сказав «моєму» Господеві: **Сядь праворуч Мене**. Сидіти праворуч Бога означає займати владну посаду або бути Його співправителем (Мт. 28:18; див. Мр. 10:37).

Аргумент Петра був той самий, що він навів раніше: Давид не міг казати про своє вознесення, оскільки він й досі був у могилі; отже, згаданий другий «Господь» має бути Месія. Давид промовляв про вознесення та прославлення *Христа*.

Коли Петро говорив про Христа, який сидить праворуч Бога, він повернувся до думки, яку озвучив у віршах 30 і 31: «А бувши ж пророком [Давид], та відаючи, що Бог клятвою клявся йому *посадити на престолі його від плоду стегон його*, у передбаченні він говорив про Христове воскресіння ...» (курсив додано). Вірші 30 і 31 вчать, що воскресіння це не кінець, а лише прелюдія до воцаріння Месії *на престолі Давида*. Поєднайте цю думку з віршами 33 і 34. У вірші 33 Петро заявив, що Ісус виповнив це месіанське пророцтво, бо Він вознісся та посів *праворуч Бога*. У вірші 34 зазначено, що Він *сидить* праворуч Бога. З цього ми робимо висновок, що сидіти на престолі Давида було й досі є те ж саме, що сидіти праворуч Бога, тобто на Божому престолі. Зверніть увагу, що Ісус царює *на небесах*, а не на землі. В книзі Об'явлення 3:21 Ісус сказав Лаодикійській церкві: «... Я перемиг був, і з Отцем Своїм сів на престолі Його». Чому престол Ісуса також називається

і престолом Давида, і престолом Бога? Відомо, що він є престолом Давида, тому що саме походження Ісуса з роду Давида робило Його правомірним Царем. Насправді, цей престол є *Божим*, оскільки Він є джерелом будь-якої влади. Більше в Новому Заповіті ані «престол Давидів», ані рівнозначна фраза не з'являються. Починаючи з цього моменту, ми читаємо тільки про престол Бога/Ісуса.

Петро заявив, що воскреслий Ісус вознісся на небеса, де Його було короновано як Царя. Після того на землю було послано Святого Духа аби проголосити Його коронацію. Слід наголосити, що Христос царює *зараз*. Приміленіалісти вчать, що Христос повернеться на землю, встановить Своє царство в Єрусалимі, і буде царювати на буквальному престолі тисячу років. Цей престол вони називають «престол Давида». Вони не можуть зрозуміти, що Христос уже встановив Своє царство, що Він уже царює, сидячи на престолі Давида, й що Його царство знаходиться на небесах, а не на землі. Згідно з віршом 35, Христос буде царювати, доки Бог не зробить Його ворогів *підніжком* для Його *ніг*. Це нагадує нам про 1 Коринтян 15:25, 26: «Бо належить [Ісусу] царювати, аж доки Він не покладе всіх Своїх ворогів під ногами Своїми. Як ворог останній смерть знищиться». У давнину царі інколи ставили свої ноги на підставку, на якій було вирізьблено зображення їх ворогів. Це мало символізувати перемогу і владу царя над його ворогами.

Петро був готовий завершити свою проповідь. Він звернув увагу на те, що про *Христа* казав Старий Заповіт. Він довів, що *Ісус* виповнив кожне пророцтво. Тепер він був готовий поєднати ці дві думки: **Ото ж, нехай весь Ізраїлів дім твердо знає, що і Господом, і Христом учинив Бог Його, Того Ісуса, що Його розп'яли ви!**

Те, як поставилися до Ісуса юдеї, сильно відрізнялось від того, як до Нього поставився Бог: юдеї **розп'яли** Ісуса, але Бог зробив Його **Господом і Христом**. Фраза **учинив Його Бог** не означає, що Ісус не був Месією до Свого воскресіння. Ісус визнавав, що Він був Христом ще до Свого воскресіння (Мр. 14:61, 62). Слова «учинив Його Бог» означають, що Бог явив усьому людству, що Ісус був Месія, воскресивши Його з мертвих (Рим. 1:4). Через воскресіння Бог також підтвердив, що Ісус був «Господом»—їхнім правителем, господарем їхньої долі, Тим, кому вони мають присягнути на вірність. Яка потужна проповідь! Який драматичний висновок!

ПЕРШІ НОВОНАВЕРНЕНІ (2:37–41)

³⁷Як почули ж оце, вони серцем розжалобились, та й сказали Петрові та іншим апостолам: **Що ж ми маємо робити, мужі-браття?** ³⁸А Петро до них каже: **Покайтесь, і нехай же охреститься кожен із вас у Ім'я Ісуса Христа на відпущення ваших гріхів, і дара Духа Святого ви приймете!** ³⁹Бо для вас ця обітниця, і для ваших дітей, і для всіх, що далеко знаходяться, кого б тільки покликав Господь, Бог наш. ⁴⁰І іншими багатьма словами він засвідчував та вмовляв їх, говорячи: **Рятуйтеся від цього лукавого роду!** ⁴¹Отож ті, хто прийняв його слово, охрестилися. І пристало до них того дня душ тисяч зо три!

Як ми вже побачили, радісного дня П'ятидесятниці апостоли були хрещені Святим Духом, а Петро вперше проповідував Євангеліє в усій його повноті. Тепер ми звертаємо нашу увагу на навернення юдеїв того пам'ятного дня, коли було спасено три тисячі душ. Ключем для їхнього навернення стала потужна проповідь Петра. Павло писав: «Тож віра від слухання, а слухання через Слово Христове [або про Христа]» (Рим. 10:17). Якщо хтось прагне спасіння, спочатку він має почути про Ісуса. Кінцеві слова Петрової проповіді, ймовірно, все ще дзвеніли в їхніх вухах: «Ото ж, нехай увесь Ізраїлів дім твердо знає, що і Господом, і Христом учинив Бог Його, Того Ісуса, що Його розп'яли ви!» (вірш 36). Як відреагували на ці слова слухачі Петра, коли почули їх?

Вірш 37. Коли Петро закінчив свій потужний урок про Ісуса, ймовірно, на якусь мить запала тиша: **Як почули ж оце, вони серцем розжалобились** («розчулились»; УБТ). У тексті не написано: «Зазнавши прямого впливу Духа, вони розчулилися серцем», а натомість: «Коли *почули ж оце*, вони серцем розжалобились». Святий Дух справді задіяв Свій меч—Слово (Еф. 6:17), що було проповідано через апостолів. Фраза «серцем розжалобилися» в оригіналі звучить буквально як «вражені в серце» чи «пройняті до серця».

Потім у натовпі почулися агонізуючі крики: **Сказали Петрові та іншим апостолам: Що ж ми маємо робити, мужі-браття?** Ці люди повірили тому, що повідомив їм Петро про Ісуса, інакше вони

б так не реагували. Віра є найважливішою умовою для спасіння (Ів. 8:24). Нам важко зрозуміти, як Бог може передбачати й знати про щось наперед, не порушуючи при цьому свободу волі людини. Очевидно, юдеї не переймалися цим питанням такою мірою, як ми. Петро сказав, що Ісуса розп'яли згідно з «волею та передбаченням Бога» (вірш 23), проте його слухачі розуміли, що це ніяким чином не звільняє їх від відповідальності за те, що вони скоїли (вірш 37). Якби не так, Петро відповів би: «Вам нічого не треба *робити*, бо від вас нічого не залежало!»

Повіривши в те, що Ісус є Христос, вони закричали: **Що ж ми маємо робити?** Ми не в змозі повністю відчутти у цьому питанні весь їхній біль. Усе своє життя вони очікували на Месію. Кожна молитва, служба в синагозі, і свято промовляли про сподівання народу на прихід Месії. Він був їхнім спасінням, і їхньою єдиною надією. Коли Петро дійшов до кульмінації своєї проповіді, ця істина вразила їх: Месія *вже* приходив. Вони ж не просто не визнали Його, а *розп'яли Його!* Зверніть увагу на слова Петра «*весь Ізраїлів дім*», коли він сказав, що саме «Того Ісуса ... *ви* розп'яли». Можливо, коли Петро промовляв це, він зробив жест рукою вбік місцевих жителів; проте більш ймовірно, що він звинувачував «дім Ізраїлів» у цілому за невизнання Ісуса своїм Месією. Провина від розуміння цього спустошила серця слухачів Петра. Вони учинили гріх гріхів. День свята став днем трагедії. Отже, вони закричали: «Браття, що ж нам робити?» Невже їх майбутнє було таким безнадійним?

Вірш 38. Як ми не можемо вповні оцінити почуття провини цих юдеїв, так ми не в змозі вповні оцінити відчуття полегшення, яке наповнили їх душі, коли Петро дав відповідь на їх відчай: **Покайтесь, і нехай же охреститься кожен із вас у Ім'я Ісуса Христа на відпущення ваших гріхів, і дара Духа Святого ви приймете!** Надія була. Вони могли отримати прощення за гріх розп'яття Месії. Ба більше, умови прощення були доступні; вони мали покаятися та хреститися. Крім того, Петро не сказав: «Покайтесь і хрестіться, щоб вам простився гріх розп'яття Месії»; натомість він ужив форму множини **гріхи** (ἁμαρτίων, *хамартіон*). Якщо вони вчинять, як велить Петро, Божа милість вкриє *всі* їх гріхи.

Слід наголосити, що, хоча те, що велів їм зробити Петро, не було неможливим, не було воно й легким. Петро казав про те, аби

вони зробили радикальний розворот на 180 градусів у своєму житті: вони мали відвернутися від старого гріховного способу життя й повернутися до нового, вони мали відвернутися від Мойсея й піти за Христом. Петро казав про таку *відданість* Христу, яка змінить решту їхнього життя.

Спочатку Петро сказав, що вони мають **покаятись**. Слово «покаятись» походить від μετανοέω (*метаноео*), складеного грецького слова, що означає «змінити свій розум або ставлення» (див. Мт. 21:29; Євр. 12:17). По відношенню до людини воно зазвичай означає «змінити свою думку про *гріх*»—прийняти тверде рішення перестати грішити й змінити своє життя відповідно. Покаяння витікає із смутку для Бога (2 Кор. 7:9, 10), коли ми починаємо бачити гріх так, як його бачить Бог, і розуміємо жажливість гріха. Йому протистоїть «смуток для світу», який є смутком через *наслідки* свого гріха. Зверніть увагу, що *шкодувати* про вчинений гріх ще не означає каяття. Слухачі Петра були вражені в серце, «розжалобилися серцем»—отже, вони вже шкодували, що скоїли зло—*проте* Петро велів їм «покаятись». Справжнє покаяння призводить до зміни *життя*. Пізніше Павло сказав язичникам, «щоб покаялися й навернулися до Бога, і чинили діла, гідні покаяння» (26:20; курсив додано). Покаяння складна річ, бо воно закликає до нового способу життя.

Потім Петро велів своїм слухачам **охреститися** (βαπτισθήτω, *бантістетто*; від βαπτίζω, *бантізо*), що буквально означає «зануритися». У цьому уривку це слово означає «бути зануреним у воду», бо це саме те, що веліли робити апостоли (див. 10:47, 48). Занурення у воду не було чимось новим для Петрових слухачів. Вони були знайомі з ритуальними омовіннями (див. Ів. 2:6; 11:55; 18:28; Дії 24:18). Вважається, що язичники, які хотіли стати юдейськими прозелітами, серед інших вимог, мали зануритися у воду під час ритуальної церемонії. Крім того, Іван Хреститель викликав хвилювання за кілька років до того, коли хрестив народ в річці Йордан (Мт. 3:6; Ів. 3:23).

Утім наказ Петра містив й декілька нових ідей: по-перше, вони були повинні хреститися у **Ім'я Ісуса Христа**. Петро пов'язав ім'я «Ісус» і позначення «Христос». Сам Ісус одного разу вжив термін «Ісус Христос» (Ів. 17:3). За винятком того випадку, це перша поява цього сполучення в Біблії. «*Ім'я* означає все, ким

був носій *імені*) (Ентоні Еш)—як Його силу, так і Його особу. Ми часто кажемо, що хреститися «в ім'я Христа» означає хреститися «Його силою». «Ім'я» Христа *включало* в себе Його силу чи владу. Зверніть увагу на 4:7, де слова «сила» та «ім'я» вжиті як тотожні. Проте ім'я вміщало навіть більше, ніж Його владу; воно вміщало *все*, ким Він був. Висловлюючись буквально, ці люди мали хреститися «*на*» [ἐπί, *enī*] імені Ісуса Христа. Деякі ранні манускрипти мають у цьому місці прийменник ἐν (*en*, «в»), але більшість мають *enī* («на»). Немає жодних сумнівів щодо *en* в 10:48, де ту ж саму фразу вжито у зв'язку з хрещенням. Це означає, що вони прийняли Ісуса як Христа й Господа свого життя.

Фраза «у Ім'я Ісуса Христа» вказує, що вони певним чином визнавали свою віру в Ісуса перш, ніж охреститись. Приймаючи умови, що їм озвучив Петро, вони свідчили про зміну своєї угоди вірності, проте слова «покличе» у вірші 21 та «в ім'я» у вірші 38 більше вказують на словесне сповідання їхньої віри в Ісуса перед тим, як прийняти хрещення. Словесне сповідання віри перед хрещенням було звичайною практикою ранньої церкви (див. коментар до 8:37). Раніше Петро посилався на пророцтво Йоїла, що «кожен, хто покличе Господне Ім'я, той спасеться» (вірш 21). «Покличе»—переклад складеного грецького дієслова ἐπικαλέω (*epikaléo*), що означає «закликати». У цьому уривку воно стоїть у середньому стані; одне із значень цього дієслова у середньому стані—«цитувати», тобто промовляти вголос. Саме так це дієслово перекладено в «Дослівному перекладі на англійську» Маршалла (Marshall, Literal English Translation), Новому Заповіті двадцятого століття (The Twentieth Century New Testament) та в «Розширеній Біблії» (The Amplified Bible). Ф. Брюс відзначав, що хрещення «відбувалося “в ім'я Ісуса Христа”—не лише Його силою, а, ймовірно, і в тому сенсі, що людина, яка приймала хрещення, промовляла чи сповідала вголос Його ім'я (див. 22:16)». Інший коментатор, І. Говард Маршалл (I. Howard Marshall) припускав, що хрещення «в ім'я» Ісуса «містить думку, що людина, яка приймає хрещення, укладає угоду вірності Ісусу, що відповідає найдавнішим свідченням про те, що перед хрещенням людина робила публічне сповідання віри в Ісуса як Господа». Коли слухачі Петра охрестилися «в» чи «на» імені Ісуса Христа, вони присягнули Йому та віддали себе Його владі.

Іншою відмінністю цього хрещення було те, що воно було **на відпущення гріхів** («на прощення»; УБТ). Було чимало спроб уникнути сили цих слів. Дехто каже, що слово μετανοήσατε (*метаноесате*, «покайтесь») має форму другої особи множини, тоді як βαπτισθήτω (*баптістето*, «охреститися») є формою третьої особи однини. «Це означає, — кажуть вони, — що ці два накази слід відокремлювати й те, що вони мають різні цілі. Покаяння в гріхах веде до прощення гріхів, а хрещення вже за бажанням, оскільки не впливає на прощення. Хрещення є ніщо інше як символічне дійство». Проте конструкція речення вірша 38, грецька чи українська, *не* вказує на те, що ці два накази підкорені різним цілям. Слухачі Петра хотіли знати, що їм робити з гріхом, який вони вчинили, отже Петро велів їм покаятись і хреститися для прощення гріхів. Прощення, якого вони прагнули, згадується лише *після* того, як Петро велів охреститися.

Наступний поширений аргумент виходить з того, що прийменник «на» означає «тому що» чи «через те що». Згідно цієї інтерпретації, в день П'ятидесятниці юдеї мали хреститися тому, що вони *вже* отримали прощення гріхів. Навіть, якщо не заглиблюватися, ця думка звучить дивно: люди у відчай благають про прощення, а Петро на це їм велить зробити те, що вони мають вчинити *після* того, як будуть прощені?

Дійсно, що в певних контекстах прийменник «на» можна тлумачити як «на основі» чи «тому що», проте грецьке слово, яке перекладено тут як «на», доволі однозначне. Грецький прийменник εἰς (*ейс*) головним чином означає «в, у» чи «до, на». Д. Гадсон (D. F. Hudson) відзначає, що «*ейс* (в, у) може вживатися лише із знахідним відмінком», оскільки «знахідний відмінок означає *рух у напрямку до чогось*». Знахідний відмінок у грецькій вимагає того, що ми називаємо «прямим додатком». Отже, немає нічого незвичайного в тому, що перекладачі передають значення прийменника *ейс* із вірша 38 словами, що вказують на мету, тобто дію або «рух до чогось». Отже, це хрещення було спрямовано «*на прощення гріхів*», або кажучи сучасною мовою, «*для прощення гріхів*».

Аби краще зрозуміти, що означає грецька фраза із вірша 38, перекладена як «на відпущення ваших гріхів», слід звернутись до споріднених уривків, де ужито ту саму термінологію. Бувши в горниці, коли Ісус готував Своїх учнів до того, що має відбутися,

Він дав їм чашу та сказав: «Пийте з неї всі, бо це—кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається *на відпущення гріхів*» (Мт. 26:27, 28; курсив додано). Після Його воскресіння, коли Ісус знову ж таки говорив про майбутнє, Він сказав, щоб «у Ймення Його проповідувалось покаяння, *і прощення гріхів* між народів усіх, від Єрусалиму почавши» (Лк. 24:47; курсив додано). Ця велика подія відбулася в Дії 2, коли Петро сказав: «Покайтеся, і нехай же охреститься кожен із вас у Ім'я Ісуса Христа *на відпущення гріхів*» (вірш 38; курсив додано). Можливо, хтось вважає, що між цими уривками є суперечність: «То що ж нас спасає від наших гріхів: Христова кров чи послух людини?» Проте ці уривки не заперечують один одного, а доповнюють. Матвія 26:28 повідомляє нам про те, *що* очищує нас від наших гріхів—Христова кров. Луки 24:47 і Дії 2:38 повідомляють нам про те, *коли* ця кров очищує нас від наших гріхів—коли ми каємося та хрестимося. Кожний уривок містить грецький прийменник *εις*, за яким ідуть слова «відпущення» чи «прощення гріхів». Кожен із цих уривків містить ті ж самі слова, чи то у грецькому, чи в українському тексті.

Розмістимо грецькі фрази з цих трьох уривків поруч. Навіть якщо ви не знаєте грецький койне, ви можете побачити, що вони практично однакові:

Матвія 26:28: кров Ісуса пролилася
εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
(буквально: для прощення гріхів).

Лука 24:47: Покаяння має бути проповідано
εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
(буквально: для прощення гріхів).

Дії 2:38: Покаяння та хрещення
εις ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν
(буквально: для прощення гріхів ваших).

Один із головних принципів тлумачення біблійних текстів звучить так: «беріть уривок в його звичайному, простому, природньому значенні, доки не вимушені робити інакше». У нашому випадку «звичайним, простим, природнім значенням»

2:38 є те, що метою як покаяння, так і хрещення є прощення гріхів. Єдиний чинник, який «примушує» тлумачити цей уривок будь-яким інакшим чином, є теологічне упередження, згідно якого хрещення не має відношення до Божого плану спасіння.

Найбільш поширеним аргументом проти хрещення є посилання на те, що «спасіння через віру, а не від діл» (див. Еф. 2:8, 9; Рим. 4), а оскільки хрещення є «ділом», воно не має відношення до нашого спасіння. Подібні міркування ігнорують відмінність між ділами аби щось заслужити і ділами послуху. Упродовж усіх Писань наголошується той факт, що доки ми не *підкоримося* Господу та не будемо Його слухати, ми не можемо отримати спасіння (Мт. 7:21; Євр. 5:9). У наші дні ніхто не каже, що ми *заслужуємо* на спасіння, коли приймаємо хрещення. Радше, ми *отримуємо* Божу благодать, коли робимо те, що Він велить нам робити. Доволі цікаво, що дієслово, перекладене як «охреститися», має форму *пасивного*, а не *активного* стану. Коли ми дозволяємо охрестити (занурити) нас, ми насправді робимо менше «діла», ніж коли ми віримо, каємося та сповідаємо ім'я Ісуса.

Третьою відмінністю Петрового наказу охреститися була обітниця **дара Духа Святого**. «Дар Святого Духа» є загальною фразою, що може мати різноманітні значення. Здатність апостолів давати людям чудесні дари через покладання рук зветься «даром Святого Духа» (8:20). Хрещення Святим Духом зветься «даром Святого Духа» (10:45; див. 11:17). В інших місцях Нового Заповіту «дарами Святого Духа» називають чудесні дари, що їх було дано раннім натхненим проповідникам Євангелія (Євр. 2:4). Чудесні здібності, отримані через покладання апостольських рук, зветься «дарами» Духа (1 Кор. 12:4, 9, 28, 30, 31; див. Рим. 12:6).

Що ж тоді означає «дар Духа Святого» в вірші 38? Як грецькою, так і українською ця фраза може означати або «дар, що його дав Святий Дух», або «дар, що складається з Святого Духа». Про яке саме значення йдеться, визначає контекст. Якщо ми розглянемо як безпосередній, так і більший контекст вірша 38, ми побачимо наступне: (1) цей дар був універсальним або загальним, обіцяним усім, хто прийме водне хрещення. Ані хрещення Святим Духом, ані дар покладання рук не були універсальними дарами, отже вони не відносяться до цього дару. (2) Цей дар не був чудесним. Хоча три тисячі людей отримали того дня «дар Духа Святого», упродовж

кількох років потому ніхто, крім апостолів, не міг чинити дива. Пізніше апостоли поклали руки на сімох чоловіків і дали їм деякі чудесні здібності (6:6, 8; 8:6). Проте в цьому вірші не йдеться про чудесні «дари [множина] Святого Духа». (3) Цей дар не був даром прощення гріхів (чи спасіння), бо дар Святого Духа є додатком до дару прощення (вірш 38). (4) Цей дар певним чином відноситься до «часу відпочинку» (див. коментар до 3:20). (5) Через декілька розділів потому Петро говорив про те, що Бог дає Святого Духа «тим, хто слухняний Йому» (5:32). Святий Дух Сам по Собі може бути даром. (6) У решті Нового Заповіту сказано, що Святий Дух буде з усіма християнами («перебувати в» них) аби засвідчити, що вони—Божі діти, та допомагати їм перемагати цей світ (Рим. 8:9, 13, 16, 17, 26; 1 Кор. 6:19, 20; Гал. 4:6, 7; Еф. 1:13, 14). Коли йдеться про це свідчення, ми слідом за Ф. Брюсом, доходимо висновку, що «дар Святого Духа—це Сам Дух, якого наш Господь, що вознісся на небеса, дає силою, даною Йому Отцем».

Що це означало для слухачів Петра того дня? Вчення про Святого Духа як третьої особи чи іпостасі Божества проглядається вже в Старому Заповіті, але не ясно визначено. Більшість того, що ми знаємо про Святий Дух, ми дізнаємося із Нового Заповіту. Коли Петро процитував Йоїла, там були слова «Духа *Свого*» («Духа *Мого*»; УБТ) (вірші 17, 18; курсив додано), тобто *Божого* Духа. Коли Петро промовив фразу «Святий Дух», його слухачі, ймовірно, не думали про Святого Духа як окрему особу Божества, а радше про власний Дух Бога. (Ісус казав Своїм учням про Святого Духа, проте широкому загалу народу вчення про Святий Дух не було дано). Інакше кажучи, вони зрозуміли слова Петра як те, що, коли вони охрестяться, *Бог* особисто прийде в їхнє життя. Вони не могли знати, що означає ця обітниця, проте важко уявити якісь інші слова, які б так сильно схвилювали їх. Замість того, аби залишити їх назавжди через те, що вони розіп'яли Месію, Бог прийме тих, що покаяться та охрестились, і буде з ними так, як Він ніколи до того не був із Своїм народом.

Петро поставив перед своїми слухачами вибір. Вони можуть і далі не визнавати Ісуса Месією та не підкорятися Йому. Якщо вони зроблять цей вибір, їхній немислимий гріх ніколи не буде прощено, а Бог відвернеться від них; Петро дав ясно зрозуміти, що його слухачі були *загубленими*. З іншого боку, вони могли

покаяться та навернутися до Ісуса, прийняти водне хрещення та віддати Йому свої життя. Якщо вони це зроблять, їхні гріхи буде прощено, а Бог знову буде з ними.

Вірш 39. Петро закликав їх відкритися для Божої благодаті: **Бо для вас ця обітниця, і для ваших дітей, і для всіх, що далеко знаходяться, кого б тільки покликав Господь, Бог наш. Ця обітниця**—відновлення Божої прихильності та благословень, що з неї випливають. Поширення цієї обітниці на **ваших дітей** вказує на те, що ця обітниця буде діяти *постійно*. Дехто намагається знайти в цих словах вказівку на хрещення немовлят. Проте «ця обітниця» полягала в тому, що ті, хто *покаються* та охрестяться, отримають прощення гріхів та дар Святого Духа. У немовляти немає гріхів, в яких треба покаятися, і воно не здатне на каяття. «Ваші діти» просто означає те, що це була не одноразова обітниця, і що вона буде діяти і для наступних поколінь.

Поширення цієї обітниці на **всіх, що далеко знаходяться**, вказує на її *універсальну* природу. Вона була для *всіх*, проте навіть Петро зрозуміє це тільки після чуда одкровення. Йому було видіння простирадла, що спускалося з небес, після чого були надзвичайні події в домі Корнилія (розд. 10). У той час, коли Петро промовив це, він, ймовірно, думав, що фраза «всі, що далеко знаходяться» стосується *євреїв*, що жили в інших місцях. Якщо ж на якусь мить у нього промайнула думка, що тут йдеться про можливість спасіння для *язичників*, ймовірно, він подумав, що Бог не покличе язичників, доки вони не зроблять обрізання та не стануть юдейськими прозелітами. Навіть після того, як Бог відкрив йому Своє бажання прийняти язичників (розд. 10), Петру було важко зрозуміти, якими мають бути стосунки між юдеями й язичниками у Христі (Гал. 2).

Благословення прощення та перебування Духа дано всім, **кого б тільки покликав Господь, Бог наш**. Бог кличе людей через проповідь Євангелія (2 Сол. 2:14).

Вірш 40. Фраза **І іншими багатьма словами** вказує на те, що перед нами скорочена версія Петрової проповіді. **Він засвідчував** (наводив свої свідчення) **та вмовляв їх**. Інакше кажучи, він наводив додаткові свідчення воскресіння та божественності Ісуса, які не були зафіксовані в розділі 2. Свідчення Петра в його інших проповідях у книзі Дій допомагають нам зрозуміти, що то могли бути за свідчення. Петро продовжував умовляти їх, **говорючи:**

Рятуйтеся від цього лукавого роду! Слово, перекладене як **лукавий** (σκολιός, *сколиос*) означає «викривлений» або «безчесний». Знайоме нам слово «сколіоз», яке означає патологічне викривлення хребта, походить від грецького *сколиос*. В Луки 3:5 слово *сколиос* означає нерівну дорогу. Те ж саме слово знаходимо в Филип'ян 2:15, де його перекладено як «лукавий та розпусний». Фраза «цей [лукавий] рід» стосується єврейського народу, який не прийняв Ісуса. Слова «лукавий» або «розпусний» вказують на те, що, якби у них були *чесні* серця, вони б не відкинули Ісуса, а радо прийняли б Його.

І знову вони мали зробити вибір: залишитися з цим «родом лукавим» і бути відкинутими Богом чи залишити цей безчесний рід і бути прийнятими Богом. «Врятуватися від цього лукавого роду» означає врятуватися від його зла і/або його долі. Деякі коментатори вважають, що це вказівка на загибель Єрусалиму, яка сталася приблизно через сорок років. Дійсно, християни «врятувалися» від злої долі юдеїв, які загинули в Єрусалимі, тому що серйозно поставилися до попередження Христа (Мт. 24) і залишили місто, коли до нього наблизилося римське військо. Проте здається, що Петро мав на увазі дещо більше: «Рятуйтеся від *кінцевої* долі цього лукавого роду—вічності в пеклі!» Рішення було за ними. Дієслово **рятуйтесь** (σώθητε, *сотете*; від σώζω, *созо*) стоїть у наказовій формі; це—повеління, яке треба виконати; це те, що *вони* мусили зробити. На цьому слід наголосити, бо дехто вважає, що оскільки «рятується» стоїть у пасивному стані, нам нічого не треба робити, *Бог* Сам все зробить. Проте реакція тих трьох тисяч людей ясно вказує на те, що вони зрозуміли, що саме *вони* мають щось зробити. У перекладі Біблії проф. Р. Турконяка написано «Спасайтесь», що також є наказом.

Вірш 41. Той факт, що люди в натовпі переконалися у своєму гріху та закричали: «Що нам робити?» не гарантує того, що вони *хотіли* зробити так, як велів їм Петро. Всі ми зустрічали людей, які усвідомлювали свої гріхи, проте, коли їм казали, що треба зробити, вони не бажали платити ціну. Тому так зворушливо й хвилююче звучать наступні слова: **Отож ті, хто прийняв його слово, охристілися** (через занурення в воду). **Душ тисяч зо три** сказали того дня «Так» Ісусу і «ні» своєму старому способу життя.

Ці три тисячі підкорилися наказу охреститися, як і ті, хто

прийняли рішення стати християнами пізніше. Брюс зазначає, що «Новий Заповіт не підтримує думку про неохрещеного віруючого». Проте сьогодні деякі люди вбачають вимогу хрещення як перешкоду. Оскільки Католицька та Православна церкви вчать, що хрещення є таїнство й що всякий, над ким воно здійснюється, вже є благословенним, деякі протестанти кидаються в протилежну крайність і кажуть, що хрещення *ніяк не пов'язано* з будь-яким благословенням. «Це непогана річ,—кажуть вони,—але вона не більше, ніж зовнішній знак внутрішнього очищення». Багато релігійних груп наполягають на хрещенні як на умові приєднання до їхньої деномінації, проте заперечують його як частину Божого плану спасіння. Натомість, коли Ісус дав Велике доручення, Він сказав, що, якщо хтось бажає спасіння, він має повірити й хреститись (Мк. 16:16). Виконуючи це доручення, Петро, по натхненню від Духа, сказав своїм слухачам, що вони мали охреститися «на відпущення ваших гріхів» (вірш 38).

Коли Петро велів своїм слухачам охреститись, вони, на відміну від декого сьогодні, не сумнівалися й не сперечалися про важливість хрещення. Натомість, як написано у УБТ, «вони, прийнявши з *любов'ю* його слово, охрестилися»—всього три тисячі.

Прихильники хрещення через кроплення замість занурення інколи кажуть, що в ті часи Єрусалим на мав можливостей для занурення трьох тисяч, а отже згадане хрещення відбувалося через кроплення, а не через занурення. Дж. МакГарві відзначає, що в Єрусалимі була велика кількість придатних для занурення водоймищ і не було ніякої проблеми охрестити три тисячі людей упродовж решти дня.

Ті, що прийняли хрещення, **пристали** до них. В УБТ написано «і приєдналися до них». Розглянемо цю фразу більш ретельно. Ідея «приставання» чи «приєднання» передбачає, що ці три тисячі приєдналися до церкви, хоча нічого до цього не вказує на те, що в цій церкві вже хтось був. Проте ці слова «пристати» чи «приєднатись» зазвичай потребують після себе прийменник «до»: до чогось або до когось. Можливо, у вірші 41 йдеться про те, що ці три тисячі «пристали» до апостолів та інших статутних членів церкви (див. коментар до 19:2–7). В УБТ у вірші 47 написано, що «Господь додавав до них щодня тих, які спасалися». У перекладі І. Огієнка, яким ми користуємось, у вірші 47 написано: «щоденно до

Церкви Господь додавав тих, що спасалися». Хоча слово «церква» відсутнє в текстах, які були використані для більшості перекладів, контекст вказує, що це й є саме те, до чого приставали спасенні. Один із коментаторів на це сказав просто: «Лука завершує цей розділ словами, що Господь додає новонавернених до церкви».³

Як уже зазначалося, тих, хто **того дня** підкорилися Євангелію, було **душ тисяч зо три**. Коли ці люди дізнались, що їм було треба зробити, вони одразу ж це зробили. Йшлося про їхні душі; ставкою було, де їх душі будуть у вічності. Вони не могли зволікати до заходу сонця й поспішили підкоритися Господу. Їх відповідь можна порівняти із відповіддю ефіопського вельможа, який щойно почувши добру звістку про Ісуса, прийняв хрещення (8:35–39).

НАРИС ЖИТТЯ ПЕРШИХ ХРИСТИЯН (2:42–47)

⁴²І вони перебували в науці апостольській, та в спільноті братерській, і в ламанні хліба, та в молитвах.

⁴³І був острах у кожній душі, бо багато чинили апостоли чуд та знамен. ⁴⁴А всі віруючі були вкупі, і мали все спільним. ⁴⁵І вони продавали маєтки та добро, і всім їх ділили, як кому чого треба було. ⁴⁶І кожного дня перебували вони однодушно в храмі, і, ломлячи хліб по домах, поживу приймали із радістю та в сердечній простоті, ⁴⁷вихваляючи Бога та маючи ласку в усього народу. І щоденно до Церкви Господь додавав тих, що спасалися.

Віра та хрещення це лише початок наших стосунків із Христом. Після того нам необхідно *ходити* із Ним. Заключні вірші цього розділу (вірші 42–47) розповідають нам, як перші «немовлята у Христі» (1 Кор. 3:1) вчилися ходити.

У цих віршах зображено унікальну громаду—громаду, що складалася з нових християн, які полум'яніли для Господа. Було б добре бути частиною того братерства. Слід відзначити деякі риси цієї унікальної групи людей: то була церква, яка вчилася, церква, яка перебувала у братерському спілкуванні, церква, що молилася,

³Саймон Кістемейкер (Simon J. Kistemaker).

активна, діюча та зростаюча церква.

Вірш 42. Сполучник **і** (δέ, δε) у грецькому тексті стоїть на початку вірша 42, прив'язуючи його до попереднього. В УБТ цього сполучника немає. Вірш 42 є продовженням розповіді із вірша 41. Щойно згадані три тисячі прийняли хрещення, вони *одразу ж* почали діяти як нові християни та члени Христового тіла. Слово **перебували** («постійно перебували»; УБТ) стосується всіх чотирьох видів діяльності, перелічених у вірші 42.

По-перше, вони присвятили себе **науці апостольській** («навчанню апостолів»; УБТ). Грецьке слово διδαχή (*didache*) означає «вчення» або «навчання», чи то доктринальне, чи практичне. Коли було засновано церкву, вона не мала посібника з настановами. Останню книгу Нового Заповіту буде завершено через шістдесят років. Отже Бог спочатку поставив апостолів особисто навчати членів церкви тому, у що вони мають вірити й що робити. Усе вказує на те, що вчили лише апостоли, що є ще одним доказом того, що лише апостоли отримали хрещення Святим Духом. Ісус наставляв апостолів, що після того, як вони охрестять людей, вони мають навчати їх виконувати все, що Він заповідав (Мт. 28:19, 20). Вони були раді це зробити, а новонавернені радо слухали їхню науку. Ці нові християни бажали дізнатися про новий спосіб життя. Отже вони *постійно перебували* у слуханні божих промовців. Також немає сумнівів, що фраза «вони перебували в науці апостольській» означала й те, що вони радо виконували те, що веліли робити їм апостоли. В наш час ця сама наука «доступна через книги Нового Заповіту» (Фостер).

По-друге, нові християни постійно перебували **в спільноті братерській**. «Спільнота» є перекладом грецького слова κοινωνία (*койнонія*). Первинне значення *койнонія*—«мати спільним», і інколи це слово перекладають як «ділитися» (Гал. 6:6; Євр. 13:16). Споріднене слово з тим же коренем перекладається як «товариш» (2 Кор. 8:23; Филип. 17). Це слово можна означати тих, з ким ми пов'язані чимось спільним. Тому ми читаємо, що вони мали спільність із Богом, Христом та Святим Духом (1 Ів. 1:3; 1 Кор. 1:9; 2 Кор. 13:14)—і з іншими християнами (1 Ів. 1:7). *Койнонія* також може означати *прояв* нашої спільності. У Новому Заповіті це слово перекладається по-різному, в тому числі як «спільнота» в 1 Коринтянам 10:16. Ми використовуємо цей уривок, коли

говоримо про Господню вечерю як про «спільноту». У Римлянам 15:26 це слово перекладено як «допомога» (див. 2 Кор. 9:13). Коли ми приймаємо Господню вечерю й коли жертвуємо в перший день тижня, ми проявляємо нашу спільну віру. Ще одним проявом нашої спільності з Христом є споживати разом їжу (див. 2:46). Коли ми «вилучаємо з-поміж себе» брата, що продовжує вперто грішити, нам велено не їсти більше разом із ним (1 Кор. 5:11). Коли ми називаємо спільне споживання їжі членами церкви «братерським спілкуванням», ми не зловживаємо цим словом. Нажаль, у деяких громадах «братерське спілкування» зводиться *виключно* до таких випадків, а це не правильно.

Оскільки слово *койнонія* часто вживається у Новому Заповіті в контексті фінансової спільності, й оскільки у вірші 44 сказано, що ранні християни «мали все *спільним*» (від κοινός [*койнос*], кореня *койнонія*), деякі дослідники впевнені, що перш за все тут йдеться про грошову спільність. Деякі версії перекладу тлумачать *койнонія* у цьому вірші навіть як «грошову пожертву» або тотожне поняття. Ймовірно, буде правильним розглядати це поняття ширше. Воно включало в себе як спільне користування матеріальними речами, так і нове християнське життя в Ісусі в цілому. Дослівний переклад цієї фрази в Новій Англійській Біблії (NEB) передає саме цю ідею: «Вони постійно збиралися ... для спільного життя».

По-третє, ті нові християни постійно перебували **в ламанні хліба**. «Ламання хліба» може означати як Господню вечерю (20:7; 1 Кор. 10:16), так і просто спільне споживання їжі (вірш 46). Судячи з контексту, де наголошено на слуханні й молитві, тут йдеться про *поклоніння*, отже Лука говорить про Господню вечерю. Пізніше ми побачимо, що рання церква збиралася кожного першого дня тижня для спільної Господньої вечері (див. коментар до 20:7). Очевидно, ця практика почалася одразу ж, і ці немовлята в Хресті віддано збиралися разом у перший день тижня.

Той факт, що Господню вечерю названо «ламанням хліба», дехто використовує як «доказ» того, що її учасники лише ламали хліб, і тільки священники пили вино. Проте вживання цієї фрази ніяким чином не вказує на те, що хліб був єдиною складовою Господньої вечері, як і використання її при описанні спільного споживання їжі ніяким чином не означає, що тоді їли лише один хліб. Це звичайна фігура мовлення, головна частина якої виступає

в ролі цілого дійства. Ісус заповідав, аби ми приймали і прісний хліб, і плід виноградної лози (1 Кор. 11:23–26).

І остання діяльність, згадана у вірші 42, це **молитва**. Церква почалася в атмосфері молитви й продовжувалась в атмосфері молитви. Ранні християни зуміли витримати щоденні виклики життя тому, що кожного дня зустрічалися з Господом у молитві.

Темою вірша 42 є *богослужіння*. Коли ці люди охрестилися, вони «постійно перебували» в служінні Богу. Зверніть увагу, що це було *спільне* богослужіння. Брати і сестри у Христі поклонялися Богу *разом*. Немає нічого важливішого за те, аби ставати ближчими один до одного і до Бога, і спільне богослужіння є засобом цього наближення. Оскільки день П'ятидесятниці припадав на перший день тижня, можливо, що вже того ж дня, після того як було охрещено останню душу, нова ерусалимська громада зібралася разом, аби послухати вчення Божого слова, помолитися та вшанувати смерть свого дорогоцінного Спасителя.

Вірш 43. Після короткого повідомлення, що близько трьох тисяч людей прийняли хрещення в день П'ятидесятниці, Лука дає невеличкий нарис життя ранньої церкви у віршах 43–47, які утворюють окремих уривок. Він почав із зауваження, що **був острах у кожній душі**. «Острах» також можна перевести як «благоговіння» або «благоговійний страх». У нашому випадку ми маємо буквальный переклад грецького слова φόβος (*фобос*), проте цей «острах» (або сучасне «страх»; УБТ) є вираженням глибокої пошани й благоговіння. Цей страх був відгуком на **чуда та знамена**, що їх **багато чинили апостоли**. Згадані «чуда та знамена»—то є чудеса, які творили апостоли (див. коментар до вірша 22). Ісус обіцяв апостолам, що, коли вони підуть проповідувати Євангеліє, їх будуть супроводжувати «ознаки» (Мр. 16:17, 18); отже, перед нами початок виповнення цієї обітниць. Пізніше в книзі Дій Лука написав про деякі чудеса, які вони чинили: уздоровлювали хворих (3:1–10), виганяли нечистих духів (5:16), навіть воскрешали мертвих (9:36–41). Наразі ж нам просто сказано, що це був час, який викликав благоговійний страх. Повідомляється, що в той час лише апостоли чинили чудеса; більше ніхто ще не мав чудесної сили.

Вірші 44, 45. У цих віршах наведено конкретний приклад братерського спілкування, згаданого у вірш 42. Світ не бачив нічого подібного до цього раніше. Хоча всі новонавернені мали

спільне юдейське минуле, ще за кілька днів до того більшість із них навіть не були знайомими один з одним. Вони були різного соціального походження та різних культур. Попри це вони одразу почали піклуватися один про одного, приділяючи особливу увагу слабким та безпорадним. Юдеї часто нехтували нужденними, хоча закон велів їм піклуватися про них. Що до язичників, ті взагалі не переймалися долею бідних. Отже не дивно, що все місто було вражене цими послідовниками Ісуса (вірш 47).

Вірші 44 і 45 є водночас і хвилюючими, і важкими. Нажаль, ними дуже часто зловживали та використовували неправильно. Дехто називає ці вірші «прикладом християнського комунізму». Ті, хто прагнули встановити утопічні суспільства, використовували ці вірші для виправдання своїх спроб. У минулому було багато подібних спроб, але всі вони зазнали невдач. Лідери релігійних культур використовують їх аби примусити своїх послідовників продавати все їх майно та віддавати отримані за них гроші цим лідерам. Важливо розуміти, що Лука *говорив* і чого він *не говорив* у цьому уривку.

По-перше, Лука *не* говорив, що кожен член церкви одразу ж продав усе, що мав, та поклав гроші до спільного фонду. Якщо ми будемо дивитися тільки на слова **мали все спільним**, то, можливо, ми саме так і подумаємо. Вживання дієслів минулого часу у вірші 45 підтримує цю думку: «Вони продавали маєтки та майно і ділилися ним зі всіма ...» (УБТ). Проте грецькі дієслова *ἐπίπρασκον* (*epipraskon*, «продавали»; від *πράσκω*, *prasko*) та *διεμερίζον* (*diemerizon*, «ділилися» від *διαμερίζω*, *diamerizo*) мають форму не *аориста* (минулого часу), а радше *недоконаного* виду. Недоконаний вид дієслова означає тривалу дію в минулому, проте залежно від контексту може означати й початок дії. Тому правильно цей вірш має звучати: «Вони *починали* продавати маєтки та майно та ділилися ним зі всіма» (курсив додано). Далі звернемо увагу на вірш 46: день за днем члени церкви ламали хліб «по домах». Якщо всі християни одразу ж продали свої дома, то в чийх домах вони збиралися? Значно пізніше, в розділах 4 і 5 ми читаємо, що процес продажу тривав. Ще пізніше після того християни в Єрусалимі збиралися в «садибі Марії» для молитви (12:12). Отже вона, як і раніше, мала свій дім. *Не* кожен християнин Єрусалима одразу ж кинувся продавати все, що мав, аби покласти отримані гроші до

спільного фонду.

Знову ж таки, Лука *не* говорив, що апостоли *вимагали* продавати майно та віддавати гроші, аби стати членом нового християнського «суспільства». У розділі 5, коли Ананій і Сапфіра збрехали, що віддали увесь прибуток від продажу свого майна, Петро спитав Ананія: «... чого сатана твоє серце наповнив, щоб ти Духу Святому неправду сказав та присвоїв із заплати за землю? *Хіба те, що ти мав, не твоє було, а продане не в твоїй владі було?*» (5:3, 4; курсив додано). Інакше кажучи, до того як вони продали свою власність, ця земля належала їм і вони могли робити з нею, що тільки бажали; і після того, як вони продали ту землю, отримані гроші належали їм і вони могли чинити з ними, як тільки хотіли. Їхній гріх полягав не в тому, що вони не принесли весь прибуток від продажу, а в тому, що вони *збрехали* ніби то принесли все. Можливо, їм хотілось, щоб їх шанували так само, як Варнаву (4:36, 37).

Отже, немає ніяких підстав вважати, що кожен віруючий мусив віддати все своє майно аби стати членом християнської спільноти; існує багато свідчень, що так *не* було. Якось Ісус сказав молодому багатому начальнику продати все, що той мав, та роздати бідним, і після того вже йти за Ним (Лк. 18:18–25). Проте, то був конкретний виклик конкретній людині, а не вимога для всіх послідовників Христа. Якщо будь-який лідер релігійного культу вдається до цього випадку аби виправдати свою вимогу, щоб його послідовники віддали йому все своє матеріальне добро, то слід звернути увагу, що навіть у тій історії з молодим багатієм Ісус велів віддати все *бідним*, а не *Йому*.

Якщо Лука не говорив, що християни одразу ж все продавали, або від них *вимагали* продавати все, що вони мали, то *що* ж Лука говорив? По-перше, він говорив, що нові християни мали розв'язати конкретну *особливу проблему*. На свято П'ятидесятниці прийшли євреї з усього цивілізованого світу. Багато з них прийняли хрещення. Багато з охрещених, якщо не всі, залишилися в місті. Що було саме так, можна судити з уривку 8:1–4, де йдеться про те, що Євангеліє почало ширитися по іншим регіонам не раніше, ніж Павло розпорочив церкву через гоніння. Кошти, які були у прийдешніх, швидко закінчилися. Розпочати торгівлю чи ремесло в Єрусалимі вони ще не встигли, та й те було не просто. Отже, багато з них потребували фінансової допомоги.

У наступних розділах згадуються лише дві конкретні групи нужденних: апостоли, які весь час проповідували та вчили, не мали власних коштів (3:6) і вдовиці (6:1). Проте, можливо, що були й інші, хто потребували допомоги (11:29). Це була не запланована ситуація, а реакція на ту, що склалася. Інакше кажучи, християни не зібрались і не вирішили створити «досконале суспільство, в якому кожен дає по можливості, а отримує за потребою». Ситуація, що склалась в Єрусалимі в перші роки церкви, була унікальною; подібна ситуація більше не повторювалася в наступні роки. Після розпорошення церкви з Єрусалиму, ми більше ніде не читасмо про такий спосіб допомоги нужденним.

Вже було сказано, що «мали все спільним» не означало, що вони одразу ж продали все, що мали, та об'єднали свої ресурси. Що ж тоді це означає? Ця фраза характеризує *базовий світогляд* тих ранніх християн. Вони розуміли, що нічого з того, чим вони володіють, насправді їм не належить, а радше належить Богові (Пс. 49[50]:10–12); вони ж просто були *розпорядниками* власності Бога (1 Кор. 4:2). Оскільки вони мали спільне життя зі своїми братами й сестрами у Христі («братерська спільнота»), було природно вважати, що їхнє майно також було спільним. Вони були готові використовувати своє майно так, як було необхідно. Оскільки їхні брати мали потреби, вони продавали своє майно, яке все одно належало Отцеві, аби покрити ті потреби.

Вірші 46, 47. Ці вірші завершують короткий опис цієї ранньої церкви. Ці перші християни **кожного дня перебували однодушно**. Це одна з багатьох згадок Луки про єдність душ, яка була характерна для церкви. Рання церква збиралася в різних місцях, у тому числі місцях для публічних зібрань (як от храм) і приватних домах (Рим. 16:5; 1 Кор. 16:19; Кол. 4:15; Филім. 2). Наскільки нам відомо, перш ніж церковні громади почали будувати окремі будинки для поклоніння, пройшло багато років. Церковна будівля може бути цінним інструментом, але ми не повинні думати, що вона є незамінною для діла Господа.

Ранні християни щоденно збирались у **храмі**, де було достатньо місця для всіх них. Багато коментаторів припускають, що ці ранні християни й надалі брали участь в *юдейському* храмовому поклонінні, доки храм не було зруйновано в 70 р. н.е., проте нічого в тексті не підтверджує цього припущення. Насправді, не

вся Божа воля стосовно християнської ери була відкрита одразу, але вірш 42 вказує, що однією з *перших* відкритих речей було те, що християни повинні *поклонятися*. Також вірно й те, що вірш 47 повідомляє, що вони **вихваляли Бога**, проте це є те, що ці християни робили незалежно від місця свого перебування: чи то в храмі, чи по домах. У цій фразі немає нічого такого, щоб наводило на думку про *юдейське* славослов'я. У Дії 5:12 відзначено, що вони «всі однодушно перебували в *притворі Соломона*» (УБТ; курсив додано). Притвор Соломона був у Дворі *язичників*. Це *не* була та частина храму, де відбувалося поклоніння юдеїв.

Також вони збиралися **по домах**, знайомлячись із своїми братами й сестрами, та споживаючи разом їжу. Оскільки згадане **ламання хліба** відбувалося кожного дня, а Господня вечеря—лише першого дня тижня, ця фраза має означати споживання звичайної їжі. Цю думку підсилює наступна фраза: **поживу приймали**. У перекладі проф. Р. Турконяка написано: «приймали їжу». Спільне споживання їжі було важливим проявом християнського братерства. Пізніше воно отримало назву «вечері любові» (Юд 12).

Крім того, ранні християни була *раді* це робити: вони ділилися своєю їжею **із радістю**. Божа благодать врятувала їх від полум'я пекла; їхні серця була наповнені радістю. Природньо, що їм хотілося спілкуватися з тими, хто також був повен тієї ж самої радості. Вони не просто *терпіли* один одного; вони *раділи* один одному. Також вони робили це **в сердечній простоті**. Грецьке слово ἀφελότης (*афелотес*), перекладене як «сердечна простота», означає «щирість».

Братерська спільність та щира радість цих ранніх християн не залишилася непоміченою. Ісус казав: «По тому пізнають усі, що ви учні Мої, як будете мати любов між собою» (Ів. 13:35). Нас не повинні дивувати останні слова розділу 2: **Вони ... мали ласку в усього народу. І щоденно до Церкви Господь додавав тих, що спасалися**. Це не просто збіг, що слово «щоденно» ужито як стосовно того, що християни кожного дня були разом однодушно (вірш 46), так і стосовно того, що кожного дня до них долучалось все більше людей (вірш 47). Християни, які мають правильні стосунки з Богом та між собою, привертають до себе інших людей.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Умови успішного зібрання (Розділ 2)

Дії 2—доречний текст для застосування при підготовці зібрання з євангелізації. Місцевий проповідник міг би підготувати урок «Умови успішного зібрання». Отже, аби успішно провести захід із євангелізації, необхідні: (1) успішна підготовка—для цього слід ще раз звернутися до Дії 1; (2) успішна реклама—аби привернути увагу кожного до Бога (вірші 1–13); (3) успішна проповідь—проповідь про Ісуса, як та, що промовив Петро (вірші 14–36; 38–40); і (4) успішне сприйняття—для великих результатів необхідні чесні слухачі (вірші 37, 41). При бажанні можна додати п'ятий пункт: «велика винагорода». Кожен із цих пунктів дає проповіднику можливість поговорити про те, що в цьому напрямку зробила церква й що ще необхідно зробити.

Значення П'ятидесятниці (Розділ 2)

Коли Бог дав Десять заповідей, земля здригнулася, прогрімів грім, спалахнула блискавка та задиміла гора (2 М. 19:18). Коли Бог уклав Свою нову угоду з людьми, Він знову заволодів їхню увагу через Свою могутню силу: *голосом* (бурі), *символом* (вогню) і *знаменням* або чудом (говоріння мовами).

Ісус казав, що коли прийде *Святий Дух*, прийде й *сила*—коли ж прийде сила, прийде і *царство*. Отже, обіцяне царство починається у Дії 2. З тієї миті про царство/церкву говорять як про здійснене (5:11; Кол. 1:13; і т. д.).

Можливо, дехто ставиться до появи царства як до сухого чи навіть формального факту. Аби оцінити наскільки величною та хвилюючою була ця подія, уявіть, що ви вірний юдей, який все своє життя очікує на встановлення царства Месії. Про це царство мріяв і молився кожного дня ваш батько ... а до нього його батько ... а до нього його батько ... і так далі—упродовж століть. Для юдея прихід царства Месії мав такий же емоційний вплив, як для нас друге пришествя Христа.

Зворотне прокляття (Розділ 2)

Багато коментаторів зауважують, що в Дії 2 ми маємо вавилонське прокляття у зворотному напрямку. У книзі Буття (1 М.)

11 людство було прокляте багатьма мовами та розпорошено по лицю землі. У Дії 2 люди, що говорили різними мовами, зійшлися разом і отримали благословення. Між цими двома уривками можна побачити й інші протиставлення. В Буття 11 люди намагалися прославити себе; в Дії 2 було прославлено Бога. В Буття 11 люди не розуміли один одного; в Дії 2 було повне розуміння. У Буття мало місце повстання проти Бога; у Дії 2 йшлося про покору Богові.

П'ятидесятниця (Розділ 2)

Після руйнування Єрусалиму юдеї почали святкувати день П'ятидесятниці як час, коли Мойсей дав закон на горі Сінай (2 М. 20). Між цими двома подіями можна провести кілька цікавих паралелей: отримання закону на горі Сінай відбулося приблизно через п'ятдесят днів після Пасхи; проповідь Євангелія була через п'ятдесят днів після смерті Ісуса під час свята Пасхи. В обох випадках Бог явив Свою присутність через чудесні знамення. Коли було дано закон, померло три тисячі людей (2 М. 32:28); коли було проповідано Євангеліє, три тисячі народилися наново (Дії 2:41). Коли було дано закон, панував страх (2 М. 19:16); коли було проповідано Євангеліє, панувала радість (Дії 2:46). День П'ятидесятниці називали «днем перших плодів»; в Дії 2 перед нами перші духовні плоди духовного зерна, Божого слова (Лк. 8:11).

З цього можна зробити цікавий урок. Як уже зазначалося, можна провести паралель між відрізком часу у п'ятдесят днів від закінчення єгипетського рабства й отриманням закону в книзі Виходу (2 М.), та відрізком часу у п'ятдесят днів від закінчення дії старого заповіту або угоди з Богом (коли помер Ісус; Кол. 2:14) та об'явленням нового заповіту в Дії 2. Це можна порівняти із періодом очікування від смерті людини до оголошення її волі. З юридичної точки зору, воля померлого починає діяти від часу його смерті; з практичної точки зору, воля померлого вступає в силу, коли стають відомими умови його заповіту.

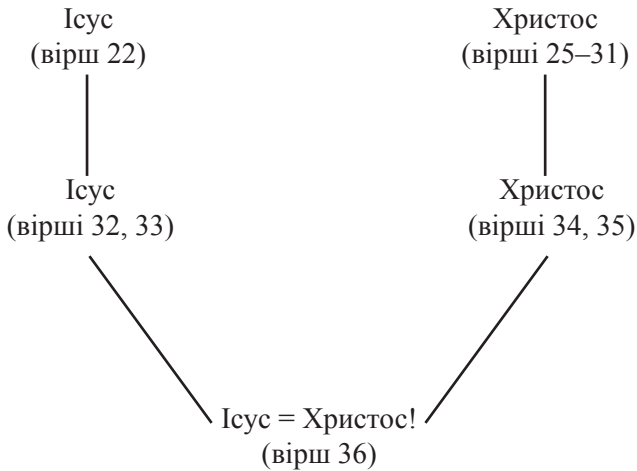
Уміти слухати (2:12, 13)

До якого типу слухачів, із тих що були на святі П'ятидесятниці, належимо ми: до тих, хто були вражені, чи до тих, хто глузували? Навряд чи серед тих трьох тисяч, які хрестились того дня, були насмішники. Від того, як ви ставитесь до Слова, залежить ваша

доля у вічності. Ісус попереджав Своїх учнів: «Хто має вуха, щоб слухати, нехай слухає! ... Уважайте, що чуєте ...» (Мр. 4:23, 24). В УБТ написано: «Зважайте на те, що чуєте».

Ісус є Христос (2:22–36)

Розмірковуючи чи під час уроку про проповідь Петра в Дії 2, зверніть увагу на те, що до сказаного Петром у вірш 36, слова «Ісус» і «Христос» були для слухачів Петра двома різними, непов'язаними між собою поняттями. При цьому буде доречно зробити на дошці діаграму маркером чи крейдою. Зліва напишіть слово «Ісус», коли дійдете до вірша 22. Після того напишіть слово «Христос» справа, коли будете обговорювати вірші 25–31. На віршах 32, 33 поверніться до «Ісуса», а на віршах 34 і 35—до «Христа». Коли дійдете до вірша 36, поєднайте обидві думки. Це й є кульмінація Петрової проповіді: Ісус і є Христос!

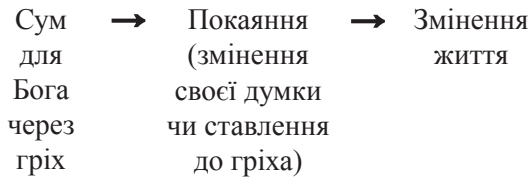
Що відбувається після смерті (2:27)

Коли ми помираємо, наші тіла йдуть до могили, а наш дух— до гадесу або пресподньої. Могила та гадес міцно тримають нас, доки не прозвучить остання сурма (1 Кор. 15:52–57). Утім Давид, за натхненням від Духа, сказав, що ця істина стосується кожного з нас, але *не* Христа. Біблія повідомляє про кілька випадків воскресіння з мертвих, проте для тих людей «втеча» від могили та гадесу була лише тимчасовою й усі вони пізніше померли. Таким

чином, їхні тіла знову опинилися в «темниці» могили, а їх душі—в полоні пресподньої. Ісус—єдиний з воскреслих, хто більше ніколи не помер (Рим. 6:9). Гадес і могила не могли Його втримати. Бог не залишив Його душі в пресподній, а Його тіло—в могилі.

Покаяння (2:38)

Говорячи про «покаяння» на біблійному занятті, спитайте присутніх, що, на їхню думку, означає це слово. Багато хто скаже, що це означає «шкодувати через скоєний гріх» або «змінити своє життя». Було б добре зробити таку діаграму на дошці:

Поясніть, що сум через скоєний гріх це не покаяння, а скоріше передумова, що *веде до* покаяння. Потім поясніть, що змінення життя це не саме покаяння, а *результат* покаяння. Насправді покаяння знаходиться між цими двома; це «змінення своєї думки чи свого ставлення (до гріха)». Після того, як ви це озвучили, обведіть усю цю діаграму колом і напишіть назву цього цілого «ПОКАЙТЕСЬ!», зробивши наголос на тому, що коли Бог наказує нам покаятись (Лк. 13:3; і т. д.), Він каже про *все*, що має відбутися в нашому серці і в нашому житті.

Хрещення «в ім'я Ісуса Христа» (2:28)

Для тих, хто хреститься, важливо розуміти, що вони не просто виконують наказ, а радше укладають угоду з Ісусом бути Його послідовником упродовж решти свого життя.

Хрещення «на» відпущення гріхів (2:38)

При вивченні грецьких прийменників часто застосовується спосіб показати головне значення кожного прийменника через графічне зображення напрямку його дії стосовно кола. Так, значення εἰς (*eis*) ілюструє стріла, що рухається в середину кола. У навчальному посібнику *Teach Yourself New Testament Greek* (*Самоучитель з грецької мови Нового Заповіту*) значення *eis*

показано за допомогою кумедної картинки: чоловік у пащі лева, тоді як нижня частина його тіла залишається назовні.

Прикладі хрещення в книзі Дій (2:41)

Описані в книзі Дій приклади навернень можуть стати основою для серії проповідей.

1. Велике доручення (Мт. 28:18–20; Мр. 16:15, 16; Лк. 24:45–49), на тлі якого відбувалися згадані хрещення.
2. Навернення юдеїв у день П'ятидесятниці (розд. 2).
3. Навернення самарян (розд. 8).
4. Ворожбит Симон: «Навернення чаклуна» (розд. 8).
5. Навернення ефіопського вельможа (розд. 8).
6. Навернення Савла (розділи 9; 22; 26).
7. Навернення Корнилія (розділи 10; 11).
8. Навернення Лідії (розд. 16).
9. Навернення в'язничного сторожа (розд. 16).
10. Навернення коринтян (розд. 18).
11. Аполлос: «Навернення проповідника» (розд. 18).
12. Не-навернення Фелікса (розд. 24).
13. Не-навернення Агріппи (розділи 25; 26).

Додані до Церкви (2:41, 47)

Коли Петро зробив своє зізнання щодо Ісуса (Мт. 16:16), Ісус пообіцяв йому «ключі від Царства» (Мт. 16:19). Тобто, Він пообіцяв Петрові, що той стане першим, хто відчинить двері царства/церкви для людей. Саме це й сталося в день П'ятидесятниці. Петро назвав умови входження до церкви, й три тисячі людей скористалися цією пропозицією милостивого Бога. Коли вони прийняли хрещення, вони стали спасеними; коли вони стали спасеними, Бог додав їх до церкви.

Вірші 41 і 47 містять багато надважливих істин. По-перше, ми маємо просте, але глибоке визначення церкви. Церква—*це спільнота спасених людей*—тих, хто були спасенні Христовою кров'ю. Люди часто припускаються помилки, говорячи про належність до церкви й про спасіння як про окремі речі. Ті, хто так кажуть, часто мають на увазі деномінації (релігійні групи). Можна стати спасеним і при цьому не належати до якоїсь деномінації, але

неможливо стати спасеним і не бути частиною Господньої церкви. Згідно цих двох віршів, належність до церкви й спасіння—це одне і те ж.

Далі, ці вірші вчать, що не ми «приєднуємось» до церкви, а радше Господь «*додає*» нас до церкви. Чи маємо ми тут чисто семантичну справу? Ні, насправді йдеться не про лінгвістику, а про важливий біблійський принцип. Коли людина «приєднується» до якоїсь організації, це робить *вона*. Виконавши певні умови, вона *заслуговує* на право стати частиною цієї організації. Проте ніхто не може заслужити право стати частиною Господньої церкви. Церква—це спільнота *спасених*. Оскільки людина не може спасти сама себе, вона не може сама по собі стати членом цієї спільноти, цього тіла. Той, Хто спасає нас по Своїй благодаті, й робить нас частиною цього тіла. При цьому необхідно розуміти відмінність між вселенською церквою та місцевою громадою. Після того як Господь додає нас до вселенської церкви, нам необхідно «приєднатися до» вірної громади Божих людей (див. коментар до 9:26). *Бог додає; ми приймаємо*.

Вірші 41 і 47 містять і інші істини, проте треба наголосити, що коли ми приймаємо хрещення згідно Писання, ми стаємо частиною духовної спільноти, що зветься «церквою». Бог не мав наміру робити нас духовними одиночками. Рано чи пізно, всі ми потребуємо допомоги чи зміцнення, яке нам дають інші. Створивши церкву, Бог передбачив, аби вона була групою підтримки, духовною мережою.

Щодо спасіння, тут всі ми маємо справу з минулим, теперішнім та майбутнім: ми маємо гріхи *минулого*, провина за які пригнічує нас; ми питаємо себе, чи вистачить нам сил для *майбутнього*; ми маємо *теперішні* духовні виклики, які загрожують зламати нас. Бог передбачив усяку потребу. Коли ми, віруючі, які каються, хрестимось, Бог допомагає розв'язати питання минулого, прощаючи кожний наш гріх (вірш 38); Бог допомагає розв'язати питання майбутнього, даючи нам Свого Духа, який зміцнює та допомагає нам (вірш 38); і Він допомагає розв'язати питання теперішнього, роблячи нас частиною люблячої родини, що зветься церквою (вірші 41, 47). Згадані способи—не єдині, що передбачив Бог для наших духовних потреб, але ці три є важливими, й про всі три йдеться в розділі 2.

Відданість поклонінню (2:42)

Ранні християни присвятили себе вченню апостолів, братерському спілкуванню, ламанню хліба й молитві. У цьому для нас важливий урок: поклоніння є серцем прояву нашої відданості Богу, серцем нашого зростання як християн, і серцем нашої постійної вірності Богові. Чи пізнаємо ми Божу волю так само ревно, як це робили ті перші християни? Чи присвячуємо ми себе читанню та дослідженню Слова? Чи робимо ми це постійно? Також нам слід спитати себе, чи так само сильно нас хвилюють стосунки з іншими християнами, як вони хвилювали їх? Чи бажаємо ми пізнавати наших братів і сестер у Христі й проявляти нашу єдність? Також нам слід подумати над нашим ставленням до Господньої вечері. Коли ми бачимо, наскільки непослідовно та хаотично дехто ставиться до згадування про смерть Господа, ми маємо прагнути відновлення ревного духу тих, хто вірно й постійно перебували у ламанні хліба. Й, нарешті, нам слід замислитись над тим, як ми спілкуємось із Богом, нашим Джерелом Сили, через молитву. Чи вірні й послідовні ми в молитві (див. 1 Сол. 5:16–18)?

Зростання церкви (2:42–47)

Сьогодні з різних платформ, кафедр і видань лунає безліч слів на тему «як примусити церкву рости». Якщо ми бажаємо знати, як сприяти зростанню *Богоугодної* церкви, то немає кращого інтенсивного курсу, ніж 2:42–47. Просто кількісне збільшення церковної громади ще не означає, що її «зростання» радує Бога. Богоугодна церква не має нічого спільного з компрометацією істини. Бог дійсно бажає аби ми зростали як кількісно, так і духовно, проте вірність Богові завжди має головувати над цифровими показниками. Ракова пухлина також росте, проте її зростання є нездоровим та небезпечним для життя.

Хіба не чудово було б належати до громади подібної то тієї, що описано в Дії 2:42–47? Перш ніж ви занадто енергійно кивнете на знак згоди, зверніть увагу, що ми *можемо* бути частиною такої громади, якщо кожен із нас захоче бути таким, яким має бути: ревним у поклоніння, богобоязним, безкорисливим, радісним та готовим ділитися. Пам'ятайте, що Біблія—це дзеркало, яке допомагає нам краще роздивитися себе, а не збільшуване скло, аби ми через нього розглядали інших. Нехай же Господь допоможе

нам бути такими християнами, які утворюють «церкву, до якої ми бажали б належати».

«Все спільне» (2:44, 45)

Концепція того, що рання церква мала все спільним, може стати основою як для цінного уроку про безкорисливу допомогу церкви нужденним християнам, так і для того, щоб показати, як лідери релігійних культів неправильно використовують вірші 44, 45. Цей урок можна почати з 2:44, 45, а потім повернутися до 4:32–35. Коли наш брат знаходиться у важкому становищі, наш обов'язок допомогти йому з базовими потребами для життя (у межах наших можливостей); ми не зобов'язані дати йому все, що він бажає мати. (У тексті йдеться про «необхідне», а не про «бажане»). Ми маємо бути готовими *допомогти* йому—навіть якщо для цього нам доведеться продати те, що ми маємо.

При цьому ми маємо керуватися настановою з 1 Івана 3:17: «А хто має достаток на світі, і бачить брата свого в недостаті, та серце своє зачинає від нього, то як Божа любов пробуває в такому?» Відповідь на це питання очевидна: Якщо мій брат справді має потребу, а в мене є можливість допомогти йому, але я того не роблю, це значить, що я не маю в собі Божої любові. Ще один дотичний уривок міститься в Галатів 6:10: «... усім робимо добро, а найбільше *одновірним*» (курсив додано). Нехай Господь допоможе нам бути чутливими до потреб наших братів та сестер та готовими допомогти їм—навіть ціною власних жертв. Принцип, використаний в Дії 2:44, 45 та озвучений в 1 Івана 3:17 і Галатів 6:10, має одну умову: ми повинні задовольняти потреби брата, якщо це не буде заохочувати його до неробства (див. 2 Сол. 3:10).

Спільні зібрання (2:46)

Питання «Чи *необхідно* приходити до церкви в середу ввечері, аби спаситися?» обговорюють вже не один рік. Біблія не каже конкретно про обов'язкове зібрання серед тижня, але є багато свідчень про те, що ранні християни збиралися за будь-якої можливості (2:46), а не тільки у перший день тижня. Вони збиралися для духовного спілкування, для вивчення Божого слова, для поклоніння Богу, для навчання християнському служінню, і т. ін. Крім заповіданого Богом Господнього дня для поклоніння,

лідери місцевої громади мають самі визначати розклад зібрань аби найкраще послужити духовним потребам членів церкви. Ймовірно, питання про зібрання у середу ввечері розсмішило би ранніх християн, оскільки вони *щоденно* зустрічалися з іншими віруючими.

Радіючи у Христі (2:46, 47)

Рання церква випромінювала радість, бо отримала нові стосунки із Богом через Ісуса Христа (2:46, 47). Дехто з нас уже настільки довго в церкві, що забули радість від усвідомлення, що наші гріхи прощені (2 Пет. 1:9) й втратили це особливе відчуття щастя. Можливо, нам слід помолитися разом із Давидом: «Верни мені *радість* спасіння Твого» (Пс. 50[51]:14; курсив додано).

Повсякденна релігія (2:46, 47)

У 2:46, 47 ужито слово «щоденно». Воно може слугувати відправним моментом для проповіді «Повсякдення релігія» на основі книги Дій: християни збиралися щоденно (2:46), щоденно вивчали Писання (17:11), щоденно піклувалися про інших (6:1), щоденно спасали нові душі (2:47) й щоденно зростали в кількості (2:47; 16:5).

ВІД РЕДАКТОРА

ЩО ТАКЕ ВСЕСВІТНЯ МІСІОНЕРСЬКА ШКОЛА ІСТИНА СЬОГОДНІ?

Яку місіонерську роботу провадить Всесвітня місіонерська школа Істина сьогодні? Ті, хто ретельно вивчають місіонерську євангелізацію та просвітництво, зазначають дві загальні проблеми в місіонерській роботі.

НАЙСКЛАДНІШІ ЗАВДАННЯ

Перша проблема пов'язана з підготовкою національного служителя. Надзвичайно важливим завданням місіонерського служіння є навчити та підготувати християнина, громадянина своєї країни, який зміг би проповідувати своїм співвітчизникам їхньою спільною мовою. Надання національним проповідникам такої допомоги, зробивши їх більш самодостатніми, більш автентичними та більш витривалими, сприятиме успіху місіонерської справи. Ми цінуємо, коли нам проповідує один із нас, і так само інші люди. Коли справа стає «нашою справою», ми ставимось до неї відповідальніше й більш жертвовно. Цей принцип беззаперечно працює практично в кожній культурі.

Християнство може процвітати в будь-якій нації та культурі, за будь-яких часів та обставин, якщо воно стане важливою справою місцевих мешканців. Залучення до місіонерської справи місцевих проповідників сприятиме їй більшому успіху в їхній країні, ніж коли вона повністю залежить від американської підтримки.

Від початку Руху Реставрації в Америці перші проповідники та вчителі швидко усвідомили потребу навчати молодих людей проповідувати, аби цей рух тривав і далі. Дуже рано в історії Руху Реставрації з'явилися школи. За цим рішенням стояла мудрість.

Християни вдячні за кожен спробу благовістити, на кшталт кампаній з євангелізації, медичних місій, та інших заходів. Утім ми не повинні недооцінювати виняткове значення забезпечення місцевих християн по всьому світу можливостями для навчання, щоб вони стали більш ефективними проповідниками та вчителями для своїх співвітчизників. У цьому—ключ безперервного успіху всіх євангелізаційних зусиль церкви.

Друга проблема полягає в забезпеченні якісною біблійною літературою. Частиною місіонерської євангелізації є виготовлення доступної біблійної літератури, що допомагає звичайним людям розуміти Біблію. Місіонери мають вести людей до такої віри, що вкорінена в Писання (див. Рим. 10:17), звідси необхідність для всіх, хто навчається, мати свої примірники Біблії. Також вони мусять мати необхідні посібники, що допоможуть їм у їхньому дослідженні Святого Письма. Зміцнення в Слові та молитва беззаперечно сприяють зростанню в Христі. Місіонерська робота спирається на міцний фундамент, коли вона демонструє ясне й точне розуміння Біблії та відданість молитві (див. Дії 6:4; 8:30, 31).

Коли Текс Вільямс, колишній директор Всесвітньої Біблійної школи був у кампусі Гардінгського університету, він говорив зі студентами про Всесвітню Біблійну школу. Він нагадав класу з підготовки місіонерів, що християнська література залишається однією з найбільших потреб Африки. «Без цієї літератури,—сказав він,—вони просто не зможуть стати християнами та зростати до необхідної християнської зрілості». Біблійна література посідає важливе місце в духовному зростанні будь-якої людини. Особисте зростання у Христі відбувається, коли новонавернені живуть у присутності людей віри, навчаються від них та тієї науки, що її містить Біблія. Втім багато місць на землі досі не мають такого навчання. Всесвітня місіонерська школа Істина сьогодні намагається посилати необхідні біблійні студії та коментарі туди, де люди відчайдушно їх потребують. Майже 32 000 людей 140 країн світу щомісячно отримують поштою наші матеріали, перекладені тринадцятьма різними мовами.

Про ці два унікальні завдання—потребу в підготовці національних служителів та потребу в поширенні світом біблійної літератури—слід пам'ятати та сприяти їх виконанню. Наші зусилля повинні бути завжди спрямовані на досягнення цих цілей.

Знехтувати їх означає знехтувати реальні результати досліджень місіонерських стратегій.

УНІКАЛЬНА ШКОЛА

Істина сьогодні, Всесвітня місіонерська школа, (Truth for Today World Mission School—TFTWMS) була заснована в 1990 р. як заочна школа місіонерського служіння. З самого початку її надихала, заохочувала та підтримувала громада Церкви Христової Чемпіонс, у місті Гьюстон, штат Техас. TFTWMS виявилась ефективним способом поєднання двох методів євангелізації та ефективного служіння для великої частини світу.

TFTWMS є заочною школою проповідників та вчителів. Робота розпочалась з 1460 національних проповідників, що працювали в 110 країнах. Сьогодні її літературу отримують кілька тисяч національних християн у ще більшій кількості країн. Рекомендації для цих людей приходять до нас від учителів Всесвітньої Біблійної школи, місіонерів, та самих національних проповідників. Заочна школа проповідників постійно зростає кількісно й якісно.

TFTWMS використовує як друковану літературу так і в електронному вигляді. Кожні три місяці її студенти отримують близько 450 сторінок навчальних матеріалів із вивчення Писань. Вважається, що пояснювальні навчальні матеріали долають культурні бар'єри ліпше за будь-які інші способи навчання. Ці матеріали являють собою глибоке ґрунтовне дослідження якоїсь із книг Старого або Нового Заповіту. Невдовзі після публікації ці уроки також доступні на нашому вебсайті (www.biblecourse.com).

Крім того, для тих, хто має доступ до електронних ресурсів, працює онлайн школа з вивчення Біблії. 1 вересня 2015 року відбувся перший етер ThroughTheScriptures.com. З часу свого дебюту цей напрям роботи школи охопив всі книги Нового Заповіту та 70 відсотків книг Старого Заповіту англійською мовою. Ці курси побудовані на серії коментарів від Істина сьогодні. TFTWMS має на меті провадити роботу всієї школи двадцятьма трьома мовами, аби все більше й більше людей світу могли отримати змогу навчатись. Для цього студенту необхідно мати комп'ютер або смартфон із доступом до Інтернету та знати одну з робочих мов школи. Для тих, що живуть за межами Сполучених Штатів, передбачені стипендії.

Щомісячні поштові відправлення дають національному християнинові змогу зміцнювати свої знання, щоб проповідувати своїм співвітчизникам та навчати їх їхньою рідною мовою. Позаяк ця робота потребує чимало друківаних матеріалів, школа почасти забезпечує потреби в християнській літературі, що їх мають ці вчителі та проповідники. Ці матеріали завжди з нами. Їх можна надавати й в електронному вигляді, проте друківана версія залишається одним із найбільш дієвих способів нести євангельську істину по всьому світу.

ПЕРЕВАГИ

Цей поштовий напрям місіонерської роботи має кілька переваг. *Для початку, він забезпечує недороге безперервне навчання для жителів інших країн.* Надсилання навчальних матеріалів за кордон коштує не дорого. Кожен надісланий буклет може активно використовуватись принаймні десять років. Тож, цей вид місіонерської підтримки є довготривалим. Таким чином TFTWMS пропонує довготривале навчання сотням людей з інших держав, витрачаючи на це відносно невелику частину місіонерських грошей.

Завдяки цій діяльності національні християни отримують літературну підтримку для служіння в своїх країнах. Запрошувати цих людей для навчання в Сполучені Штати не є ліпшим варіантом через дві причини. По-перше, це дуже дорого. До того ж, коли така людина спробує благословень Америки, вона нерідко бажає залишитись в Америці й не повертатись до своєї рідної країни. Набагато практичніше та доступніше надати місцевому проповіднику змогу навчатись у себе вдома, якщо, звичайно, є така можливість.

Ці поштові відправлення можуть швидко досягати тисяч національних християн. Ці люди потребують негайної допомоги і завдяки TFTWMS вони щомісяця отримують її! З огляду на наш час та наші фінанси, друківані та електронні матеріали, можливо, є найбільш практичним із доступних нам способів допомагати тисячам національних проповідників та вчителів по всьому світу.

Національні християни можуть отримувати якісне навчання упродовж тривалого часу. Ключовим словом є «якісне». За

умови належного ставлення надіслані друковані матеріали можна використовувати протягом багатьох років. Щомісячні випуски уроків дають місцевим християнам час для розуміння та засвоєння матеріалу. Вони можуть легко зберігати ці книги, аби читати та перечитувати їх а майбутньому. Вони можуть ділитись віднайденими біблійними істинами з іншими своїми співвітчизниками.

ВЕЛИКА ВІЗІЯ

Думка про ці поштові відправлення надихає нас уявити тисячі добре підготовлених чоловіків у більшості країн світу, що йдуть проповідувати своїм співвітчизникам їхньою спільною мовою. Завдяки цим біблійним студіям ми стаємо співробітниками в їхньому служінні, підтримуючи їх. Ці люди віддані Христу, вони розуміють, як важливо проповідувати та навчати Слово. Можливо, вони ніколи не матимуть змоги навчатись у школі для проповідників та вчителів (чи якійсь іншій), де їх би підготували проповідувати більш правильно та вірно. Принаймні, вони не мають змоги навчатись у таких школах, які маємо ми в Штатах. У них мало книг, якщо вони взагалі є. Тому ті матеріали, що ми їх надсилаємо, мають для них майже таку ж цінність, як чисте золото.

Нам важко уявити, як такі люди реагують, коли отримують матеріали з вивчення різних книг Старого та Нового Заповіту. TFTWMS робила й продовжує робити свій внесок у збільшення ефективності служіння національних проповідників, коли вони приводять душі до Христа та навчають тих, що вже стали християнами.

ОСОБИСТА ЄВАНГЕЛІЗАЦІЯ

Для навчання тих, хто ніколи не чули про Євангеліє, TFTWMS створила в 1998 р. особливу книгу. Ця книга, що називається *У життя над міру* (колишня назва *Як стати вірним християнином*), упродовж трьохсот із лишком сторінок розповідає про те, як стати християнином. Читач книги знайомиться з Богом, Христом і Святим Духом; Біблією; земним життям Ісуса; смертю, погребінням та воскресінням Ісуса; встановленням церкви; тим, як жити членам

Христової церкви для Нього сьогодні. Останні двісті сторінок книги містять повну версію Нового Заповіту.

З того часу два мільйони примірників цієї книги сімнадцятьма різними мовами було надіслано в Африку, країни Східної Європи, Індію, країни Латинської Америки та інші. Масштаб її успіху просто вражає. Ця книга поєднала в собі всю необхідну інформацію, яку кожен християнин прагне донести до людини, що була позбавлена благословення почути Євангеліє.

ЗАЛИШАЮЧИСЬ СИЛЬНИМИ

Підтримаймо разом цей напрям місіонерського служіння, що став одним із найефективніших зусиль церкви, спрямованих на зовнішній світ. *Розповідайте іншим про цю справу.* Допоможіть їм побачити можливості для вивчення всієї Біблії. *Вивчайте Біблію на ThroughTheScriptures.com, що є чудовим способом зростати в пізнанні біблійного тексту.* Можливо, це єдиний доступний онлайн ресурс, що забезпечує таке глибоке дослідження Біблії. Наразі на цьому сайті діють чотириста курсів різними мовами. Навчання на курсах цієї онлайн-школи озброює людину ліпшим розумінням Біблії.

Нехай Бог благословить нас, аби ми якнайліпше скористались цими чудовими можливостями, зростаючи в Господі.

Едді Клоер

